تفسير

شيخ الإسلام ابن تيمية

ŞEYHULİSLÂM

İbn Teymiyye Tefsîri

9

KARINCA POLEN

بسم الله الرحمن الرحيم

Orjinal Adı
El-Câmiu-li Kelâmi'l-İmam İbn Teymiyye Fi't-Tefsir

Tercüme
M. Beşir ERYARSOY

Tashih
Polen Yayınları

Dizgi
Saliha Nur KAVAK

Mizanpaj
Polen Yayınları

Kapak Tasarımı
Ehl-i Dizayn

Baskı - Cilt
Step Ajans Matbaacılık
Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar / İSTANBUL
Tel: 0212 446 8846

Ocak 2017

KARINCA & POLEN YAYINLARI
(Karınca & Polen Yayınları
"Billbao Tekstil Yayıncılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti" kuruluşudur)

Adres ve Telefon
Soğanağa Camii Sok. Büyük Tulumba Çıkmazı
Beyem Han No: 1/25 Beyazıt / İSTANBUL
Telefon: (0 212) 638 69 19 Fax: (0212) 516 42 44

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

الجامع لكلام الإمام ابن تيمية في التفسير

Şeyhu'l-İslâm
İbn Teymiyye Tefsîri

Derleme, Tahkik ve Notlar:

İyad b. Abdullatif b. İbrahim el-Kaysî

Kontrol:

Osman b. Muallim Mahmud

Mütercim:

M. Beşir ERYARSOY

9. Cilt

BU CİLTTEKİ SÛRELER

ZÂRİYÂT SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 60 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا ﴿٣﴾
فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْرًا ﴿٤﴾

1. "Andolsun tozutup savuranlara,

2. Ağır yük taşıyan bulutlara,

3. (Denizde) kolaylıkla akanlara,

4. Emri paylaşanlara."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Andolsun tozutup savuranlara, ağır yük taşıyan bulutlara, (denizde) kolaylıkla akanlara, emri paylaşanlara."* (Âyet 1-4) buyrukları ile yaratılmışların tabakalarına yemin etmektedir. Bunlar biri diğerinden sonra gelen birer tabakadır. Önce tozup savuran rüzgârlara, sonra yağmur taşıyan bulutlara yemin etti. Çünkü bunlar rüzgârların üstünde bulunurlar. Sonra kolaylıkla akanlara yemin etti ki bunların gemiler oldukları söylenmiş olmakla birlikte daha uygunu yüce Allah'ın: *"Artık başka söze gerek yok. Andederim geri dönüp gelenlere, aka aka yuvalarına geri dönenlere."* (Tekvir. 15-16) buyruklarında geçen gezegenler olmaları daha uygundur.

Yüce Allah bunlara "kolaylıkla akanlar" adını vermiştir. Nitekim: *"Denizde dağlar gibi akıp giden gemiler de onun âyetlerindendir."* (Şûrâ. 32) buyruklarında da gemilere "akıp gidenler" adını vermiştir. Gezegenler ise bulutların da üstündedir. Daha sonra yüce Allah: *"Emri paylaştıranlara"* buyurmaktadır. Bunlar da bütün bunlardan daha üst derecede bulunan meleklerdir.][1]

1 el-Cevâbu's-Sahih. V. 208-209.

"(Denizde) kolaylıkla akanlara, emri paylaştıranlara." (Âyet, 3-4 İbnu'l-Kayyim, Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'den naklederek dedi ki:

["Kolaylıkla" buyruğu musahhar kılınmış, emre uyacak şekilde alçaltılmış emrin altına verilmiş demektir. Müfessirlerden bir topluluk dedi ki: Sözkonusu edilenler suda kolaylıkla akıp giden gemilerdir. Aralarından bundan başka bir tefsir zikretmeyenler de vardır.

Bizim üstadımız -Allah'ın rahmeti ona- birinci görüşü tercih ederek şöyle demektedir: Bu sıralamada ve alttakinden üsttekine geçiş bakımından daha güzeldir. Çünkü önce rüzgârlardan başladı, rüzgârların üstünde bulutlar, onların üstünde yıldızlar, onların da üstünde yüce Allah'ın emrini yarattıkları arasında emrettiği şekilde paylaştıran melekler vardır. Doğrusu "emri paylaştıranlara" buyruğunun dört melek için özel olmadığıdır. Denildiği üzere bunlar vahyi, azabı ve Rasûllere muhalefet edenlere verilen türlü cezaları paylaştıran Cebrail, yağmur, dolu, kar ve bitkileri Allah'ın emrine göre paylaştıran Mikail, Allah'ın emri ile yaratılmışlar arasında eceli gelenlerin ölümlerini paylaştıran ölüm meleği, sûretlere ruhların nefh edildiği esnada bedenlere ruhları paylaştıran İsrafil'dir. İşte işleri çekip çeviren ve paylaştıranlar bunlardır. Fakat lafızda bu hususun onlar hakkında özel olduğuna dair bir delil bulunmamaktadır. Allah en iyi bilendir.][2]

"Emri paylaştıranlara ki;" (Âyet. 4) [Yüce Allah haklarında: *"Her bir işi yürütmekle görevli (melek)lere."* (Naziat. 5) ve: *"Emri paylaştıranlara."* (Âyet 4) buyurmaktadır. Bunlar selefin de onların dışında diğer İslâm alimlerinin de ittifakı ile meleklerdir.][3]

إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾

8. "Gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz.

9. Ondan döndürülenler döndürülür."

Tefsiri:

[Bilinmesi gerekir ki hak birbiri ile çelişmez. Aksine hak birbirini doğrular. Bu bakımdan bâtıldan farklıdır. O tutarsız ve çelişkilidir. Nitekim yüce Allah Rasûllere muhalefet edenler hakkında: *"Güzel yolları bulunan gök hakkı için; gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz. Ondan döndürülenler döndürülür;"* (Âyet 7-9) buyurmaktadır.][4]

2 et-Tibyan fi Aksami'l-Kur'an, 280.
3 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 471; Mecmû'u'l-Fetâvâ XIII, 320.
4 el-Cevâbu's-Sahîh, IV, 395.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu genel çelişki yüce Allah'ın: *"Hâlâ onlar Kur'an'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi, elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı."* (Nisa. 82) buyruğu ile kitabı hakkında sözkonusu olmayan bir tutarsızlıktır. İşte bu yüce Allah'ın: *"Gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz. Ondan döndürülenler döndürülür;"* (Âyet 8-9) buyruğunda kafirlerin sözlerini kendisi ile nitelemiş olduğu tutarsızlıktır.][5]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz ki müslümanlar ve aklı başında herkes dikkatle ve tam anlamıyla inceledikten sonra Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nübüvvetini kabul etmeyerek Mûsâ ve İsa'nın nübüvvetini kabul etmesi mümkün değildir. Çünkü onun nübüvveti daha mükemmeldir, onun peygamberliğini bilmenin yolları daha eksiksiz ve daha çoktur. Ondan başkasının peygamberliğine delil gösterilecek ne kadar delil varsa hiç şüphesiz onun nübüvvetine daha büyük bir delildir. Şüphesiz onun nübüvvetini inkar etmek öncelikli olarak ondan başkasının nübüvvetini inkar etmeyi gerektirir. Fakat böyle bir şey söyleyen bir kimse diğer bâtıl ehlinin çelişkiye düştükleri gibi çelişki içerisinde birisidir. Bu sebeple yüce Allah kafirler hakkında: *"Gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz. Ondan döndürülenler döndürülür;"* (Âyet 8-9) buyurmaktadır.][6]

قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾ اَلَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾

10. "Kahrolsun yalancılar.

11. Onlar ki kuşatıcı bir cehalet içinde gafil kimselerdir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Kahrolsun yalancılar. Onlar ki kuşatıcı bir cehalet içinde gafil kimselerdir."* (Âyet 10-11) buyrukları şu demektir: Yani ahireti hatırlarına getiremeyen kimseler. Onlar orada cehaletin içine gömülmüş oldukları halde ondan gafildirler. Yani onların kalplerini örten dünya sevgisi ve dünya metaı içerisinde. Ahiretten ve kendi yaratılış sebeplerinden yana gafildirler.

Bu yüce Allah'ın: *"Kalplerine bizi anmaktan yana gaflet verdiğimiz hevâ ve heveslerine uymuş, işinde haddini aşmış kimselere de itaat etme."* (Kehf. 28)

5 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. I. 274.
6 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 116.

buyruğuna benzer. Cehalete gömülü olmak hevâya tabi olmaktan ileri gelir. Yanılmak da gafletin bir türüdür. Bundan dolayı "yanılmak/sehv" bir şeyden gafil olmak ve kalbin onu unutmasıdır demektir. İşte bu yani gaflet ve şehvet bütün şerlerin odak noktasıdır.

Allah'tan ve ahiretten gafil olmak ise zikir ve uyanıklığın kendisi olan hayır kapısını kapatır.][7]

كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾

17. "Onlar gecenin az bir bölümünde uyurlardı."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Şüphesiz takva sahipleri cennetlerde ve pınarlardadırlar. Rabblerinin kendilerine verdiğini alırlar, çünkü onlar bundan önce ihsan edicilerdi. Onlar gecenin az bir bölümünde uyurlardı. Seherlerde de onlar mağfiret dilerlerdi.*" (Âyet 15-18) ve: "*Sabredenler, doğru olanlar, itaat edenler, infâk edenler, seher vakitlerinde mağfiret dileyenlerdir.*" (Âl-i İmran, 17) buyurmaktadır. Bu ise bu husustaki en sahih görüşe göre onların az miktarda uyudukları anlamında olduğudur. Çünkü "(قليلا): pek az" lafzı, "(يهجعون): uyurlar" ile nasb edilmiştir. (ما) da pekiştirici bir anlam taşır. Bu da yüce Allah'ın: "*(بَلْ لَعَنَهُمُ اللهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَا يُؤْمِنُونَ): Öyle değil. Allah küfürleri yüzünden onlara lanet etmiştir. Onlar pek az iman ederler.*" (Bakara, 88) buyruğunda olduğu gibi.

Yüce Allah'ın: "*Onlar gecenin az bir bölümünde uyurlardı*" buyruğu ise Müzzemmil Sûresi'nde: "*Birazı müstesna geceleyin kalk! Yarısı kadar yahut ondan biraz eksilt; yahut ona (biraz) ekle, Kur'an'ı da tane tane anlaşılır sûrette oku.*" (Müzzemmil, 2-4) buyrukları ile tefsir edilmiştir. Buradaki emirden yapılan istisna öbür sûrede sözü geçen "az bir bölüm"ün kendisidir. Bu da gece ve gündüzün toplamına nisbetle azdır. Çünkü onlar gecenin üçte birini , yarısını yahut üçte ikisini uykusuz geçirecek olsalar bile gece ve gündüzün uyuyarak geçirdiklerine nisbetle azdır. Gündüzün ister uyusunlar ister uyumasınlar.][8]

وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾

21. "Kendi nefislerinizde de. Artık görmez misiniz?"

7 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 596-597.
8 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIII, 85.

Tefsiri:

[İşte bütün bunlarda âlemin bir tedbir, bir takdir ve bir mizan ile yaratılmış olduğuna dair apaçık delaletler vardır. Onun pek hakim bir sani kudreti tam hikmeti sonsuz olduğunu ortaya koymaktadır. Yüce Allah'ın kitabı bu tür istidlale dikkatlerimizi çekerek: *"Kendi nefislerinizde de. Artık görmez misiniz?"* buyurmaktadır. Bu ise insanda var olan pek mükemmel sanat eserlerine bir işarettir. Kendileriyle yakaladığı elleri, yürüdüğü ayakları, gören gözü, işiten kulağı, kendisi ile konuştuğu bir dili, süt emmeye ihtiyacının kalmadığı gıda ile beslenme ihtiyacının ortaya çıktığı bir zamanda çıkan dişleri, gıdayı hazmetmek için hazırlanmış midesi, gıdanın temizlerinin kendisine doğru yol aldığı bir karaciğeri, damarları ve organlara oradan ulaşabildiği geçitleri, gıdanın ağır kısımlarının çöktüğü ve bedenin alt tarafından çıkmasını sağlayan bağırsakları.][9]

فَوَرَبِّ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَآ أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ ﴿٢٣﴾

23. "Göğün ve yerin Rabbi hakkı için. O sizin konuştuğunuz gibi kesin bir gerçektir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Göğün ve yerin Rabbi hakkı için. O sizin konuştuğunuz gibi kesin bir gerçektir."* (Âyet 23) buyurmaktadır. Konuşmak ya haber vermektir yahut inşadır. (Emir ve istek bildiren ifadelerdir.) Haber vermek asıldır. Haber verilen şeyi gözü ile hissetmedikçe haber verilenlerin hiçbir şeyini kabul etmeyen bir ümmetin varlığını söylemek ise buna aykırıdır.][10]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Göğün ve yerin Rabbi hakkı için. O sizin konuştuğunuz gibi kesin bir gerçektir."* (Âyet 23) buyurmaktadır. Onlar konuştular. Onları konuşturan odur. Her şeyi konuşturan da odur.][11]

İbrahim (aleyhisselâm) Kıssası

[Şanı yüce Allah meleklerin İbrahim el-Halil (aleyhisselâm)'a geldiklerini sonra onun yanından Lut (aleyhisselâm)'ın yanına gittiklerini haber vererek şöyle buyurmaktadır: *"İbrahim'in şerefli kılınmış konuklarının haberi sana geldi mi? Hani*

9 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, I, 180.
10 el-Fetâva't-Tis'îniyye, I, 180.
11 Minhâcü's-Sünne, III, 243.

yanına girdiklerinde: "Selâm" demişlerdi. O da: "Selâm" demişti. "Tanımadık bir topluluk." Hemen ailesine gidip, semiz bir buzağı getiriverdi. Onu önlerine yaklaştırıp: "Yemez misiniz" dedi. İçinde onlardan gizli bir korku duydu. "Korkma!" dediler ve ona çok bilgili bir oğul müjdesini verdiler. Bunun üzerine hanımı feryat ile yönelip yüzüne vurdu ve: "Kısır bir koca karı" dedi. Dediler ki: "Bu böyledir, Rabbin buyurmuştur. Şüphesiz ki O Hakîm olandır, her şeyi en iyi bilendir. Ey elçiler! O halde asıl işiniz nedir?" dedi. Onlar: "Şüphe yok ki biz günahkâr bir topluluğa gönderildik" dediler. Üzerlerine çamurdan taşlar atalım diye; Rabbinin nezdinde haddi aşanlar için işaretlenmiş olan." (Âyet 24-34)

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun ki elçilerimiz İbrahim'e müjde ile gelip "Selâm" dediler. O da: "Selâm" dedi ve vakit geçirmeden kızartılmış bir buzağıyı getirdi. Ellerinin buna uzanmadığını görünce, onlardan çekindi ve kalbine bir korku girdi. Onlar (onun bu halini görünce): "Korkma, biz Lût kavmi için gönderildik." dediler. Eşi de ayaktaydı. Güldü. Biz de ona İshâk'ı ve İshâk'ın ardından (onun oğlu) Yâkûb'u müjdeledik. Dedi ki: "Vay hâlime! Ben kocamış bir kadın ve şu eşim de bir ihtiyar iken, ben mi doğuracak mışım? Doğrusu bu, pek şaşılacak bir şey bu!" (Melekler) dediler ki: "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmet ve bereketleri sizin üzerinize olsun ey hane halkı! Şüphe yok ki O, Hamîddir, Meciddir." İbrahim'in korkusu gidip kendisine müjde gelince, Lût kavmi hakkında bizim (elçilerimiz) le tartışmaya koyuldu. Çünkü İbrahim gerçekten yumuşak huylu, yufka yürekli kendisini tamamen Allah'a vermiş/dönen bir kimseydi. (Melekler dediler ki): "Ey İbrahîm, bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin (azab) emri gelmiştir. Onlara reddolunmayacak bir azap gelip çatacaktır." Elçilerimiz Lût'a geldikleri vakit, O, bunlar yüzünden kaygıya düştü. Göğsü daraldı ve: "İşte bu, çok zor bir gündür" dedi. Kavmi kendisine doğru çabucak, itişe kakışa geldiler. Onlar zaten daha önce kötü işler işlemeye alışmışlardı. "Ey kavmim, işte kızlarım. Onlar sizin için daha temizdirler. Artık Allah'tan korkun, beni misafirlerimin yanında küçük düşürmeyin. İçinizde aklı başında bir adam yok mu sizin?" dedi. "Sen de biliyorsun ki senin kızlarında hiçbir hakkımız yoktur. Sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin" dediler. "Keşke size yetecek bir gücüm olsaydı yahut güçlü bir yere sığınabilseydim" dedi. Dediler ki: "Ey Lût, biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ulaşamazlar. Sen bir ara geceleyin aile efradınla yürü, git. İçinizden -zevcen hariç- hiçbir kimse geriye bakmasın. Çünkü onlara (kavmine) isabet eden, ona da isabet edecektir. Onlara va'd olunan vakit sabahtır. Sabah da yakın değil mi?"* (Hud. 69-81)

Bu kıssa Tevrat'da ve onun dışında kitap ehlinin kitaplarında zikredilmiş bir kıssadır. Aynı zamanda bu Kur'an-ı Kerim'de de zikredilmiştir. Bununla birlikte şunu bilelim ki Mûsâ ve Muhammed peygamberlerin her biri bu kıssayı diğerinden öğrenmemiştir. İşte bu onların nübüvvetlerinin sübutundan önce dahi bu kıssanın doğruluğunun ilim olarak bilinmesini gerektiren bir husustur. Çünkü herhangi bir ittifak olmadan böyle bir hikaye üzerinde ittifak etmek adeten imkansızdır. O halde iki kişi aralarında yalan söylemek üzere anlaşmadan adeten böyle bir uzun kıssa üzerinde haber verenlerin ittifakı imkansız olmakla birlikte haber verenlerin verdikleri haberin ittifak halinde olması bu kıssanın hak olduğunu ilmi olarak ortaya koyar. Çünkü aynı zamanda onların her biri bu kıssayı haber vermesi onun nübüvvetine de delildir.

Yine yüce Allah: *"Onlara İbrahim'in konuklarından da haber ver. Hani konuklar onun yanına girip "selâm" dedilerdi. O da: "Biz sizden –doğrusu- korkuyoruz" demişti. "Korkma! Biz sana çok bilgili bir oğul müjdeliyoruz" demişlerdi. Dedi ki: "Bana ihtiyarlık gelip çatmışken mi bana gelip müjde veriyorsunuz? Artık neyi müjdeliyorsunuz?" Dediler ki: "Biz sana gerçeği müjdeliyoruz. Onun için sakın ümit kesenlerden olma!" "Rabbinin rahmetinden sapıtmışlardan başka kim ümit kesebilir?" dedi. "Ey gönderilen elçiler, başka göreviniz var mı, nedir" dedi. "Gerçekten biz günahkâr bir kavme gönderildik" dediler. "Lut ailesi bunlardan müstesnâdır. Biz onların hepsini mutlaka kurtarıcılarız. "Yalnız karısı müstesnâ." Onun mutlaka geride kalanlardan olmasını takdir ettik. Nihâyet elçiler Lut ailesine geldikleri vakit , (Lut): "Doğrusu siz tanımadığımız kimselersiniz" dedi. Dediler ki: "Hayır, biz sana onların hakkında şüphe ettikleri şeyi getirdik. "Biz sana gerçekle geldik. Biz şüphesiz doğru söyleyenleriz. "O sebepten gecenin bir bölümünde aileni yola çıkar. Sen de arkalarından git. Sizden kimse arkasına dönüp bakmasın ve emrolunduğunuz yere doğru gidin."* (Hicr. 51-65) buyurmaktadır.

Bu kıssada meleklerin varlığı, onların diri, konuşan, ademoğullarından ayrı onlara hitap eden ve ademoğullarının kendilerini insan sûretinde görebildiklerini ortaya koyan hususlar vardır. Peygamberler de peygamber olmayanlar da onları görmüştür. Nitekim İbrahim el-Halil (aleyhisselâm)'ın zevcesi Sâre de onları gördüğü gibi ashab-ı kiram da Cebrail'i geldiği bazı zamanlarda görürlerdi. Mesela bir bedevi sûretinde geldiği zaman onu gördükleri gibi bir seferinde Dihye el-Kelbi sûretinde de görmüşlerdir. Yüce Allah'ın Meryem kıssasındaki: *"Sonra onlarla kendi arasında bir perde germişti. Derken biz ona ruhumuzu (Cebrail'i) gönderdik. Ona tam bir insan sûretinde göründü. "Senden Rahman'a sığınırım, eğer takva sahibi bir kimse isen" dedi. O da dedi ki: "Ben ancak senin Rabbinin*

gönderdiği elçisiyim. Sana temiz bir oğul vermeye geldim." (Meryem, 17-19) buyruğu da bu türdendir. Ayrıca yüce Allah: *"Ve namusunu sapasağlam koruyan İmran kızı Meryem'i de (misal verdi). Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük."* (Tahrim, 12) buyurmaktadır. İşte bu ruh eksiksiz bir beşer sûretine bürünmüş, Meryem'e hitap etmiş ve ona üflemişti.][12]

فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾

35. "Biz de orada bulunan müminleri çıkardık.

36. Ama orada onlardan bir ev halkından başkalarını bulmadık."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Biz de orada bulunan müminleri çıkardık. Ama orada onlardan bir ev halkından başkalarını bulmadık."* (Âyet 35-36) buyruğunu delil gösterdi. Hattabi dedi ki: İlim ehlinden iki kişi söz söylemiş ve onların her biri bu ikisinden bir görüşü kabul etmiş ve bir diğeri ötekinin kanaatini reddetmiş, hatta ona dair iki yüz yaprağa ulaşan bir kitap da tasnif etmiştir.

Hattabi dedi ki: Bu hususta sahih olan buna dair sözünü söylemesi ve mutlak ifade kullanmamasıdır. Çünkü müslüman bir kimse bazı hallerde mümin olmakla birlikte bazı hallerde mümin olmayabilir. Ama mümin bütün durumlarda müslümandır. Her mümin müslümandır fakat her müslüman mümin değildir. İşte meseleyi buna göre yorumladığımız taktirde âyetlerin tevili doğru bir şekilde sözkonusu olur. Buna dair söylenecek söz mutedil olur ve bunların hiçbirisinde tutarsızlık olmaz.

Derim ki: Hattabi'nin kendilerine işaret ettiği iki kişinin biri zannımca daha önce gelen Muhammed b. Nasr'dır. Çünkü İslâm ve imanın ehl-i sünnet ve hadis ehli arasında aynı şey olduğuna dair geniş açıklamalar yaptığını bildiğim kişi odur. Ondan önce bu hususta geniş açıklamalar yapmış başka bir kişi olduğunu da bilmiyorum. Reddettiği diğer kişinin de ...[13] olduğunu zannederim. Fakat onun verdiği cevabı tespit edemedim. Hattabi'nin tercih ettiği görüş Ebu Cafer, Hammad b. Zeyd, Abdurrahman b. Mehdi gibi iman ile İslâm arasında fark görenlerin kabul ettiği görüşdür. Bu aynı zamanda Ahmed b. Hanbel'in ve baş-

12 es-Safdiyye, I, 193-198.

13 Asıl nüshada boşluk

kalarının da görüşüdür. Ben mütekaddimundan herhangi bir kimsenin bunlara muhalefet ettiğini ve böylelikle İslâm'ın kendisini imanın kendisi olarak değerlendirdiğini bilmiyorum. Bundan dolayı genel olarak ehl-i sünnet Hattabi'nin de zikrettiği gibi bu kimselerin ortaya koyduğu kanaati benimsemişlerdir.][14]

İbrahim (aleyhisselâm) Kıssasına Dair

[Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de meleklerin önce İbrahim (aleyhisselâm)'a sonra Lut (aleyhisselâm)'a adam sûretinde geldiklerini haber vererek yüce Allah: *"İbrahim'in şerefli kılınmış konuklarının haberi sana geldi mi? Hani yanına girdiklerinde: "Selâm" demişlerdi. O da: "Selâm" demişti. "Tanımadık bir topluluk." Hemen ailesine gidip, semiz bir buzağı getiriverdi. Onu önlerine yaklaştırıp: "Yemez misiniz" dedi. İçinde onlardan gizli bir korku duydu. "Korkma!" dediler ve ona çok bilgili bir oğul müjdesini verdiler. Bunun üzerine hanımı feryat ile yönelip yüzüne vurdu ve: "Kısır bir koca karı" dedi. Dediler ki: "Bu böyledir, Rabbin buyurmuştur. Şüphesiz ki O Hakîm olandır, her şeyi en iyi bilendir. Ey elçiler! O halde asıl işiniz nedir?" dedi. Onlar: "Şüphe yok ki biz günahkâr bir topluluğa gönderildik" dediler. Üzerlerine çamurdan taşlar atalım diye; Rabbinin nezdinde haddi aşanlar için işaretlenmiş olan. Biz de orada bulunan müminleri çıkardık. Ama orada Müslümanlardan bir ev halkından başkalarını bulmadık. Ve orada acıklı azaptan korkanlar için bir alamet bıraktık."* (Âyet 24-37) buyurmaktadır.

Böylece yüce Allah onların İbrahim (aleyhisselâm)'ın huzuruna girdiklerini, ona selâm verdiklerini, selâmlarını aldığını ve onları hayret verici sûretlerinin olduğunu görünce onları tanımadığını haber vermektedir. Onlara misafire ikram olmak üzere semiz buzağıyı getirdi. Ondan yemediklerini görünce içten içe onlardan bir korku hissetti. Onlar kendisine: Korkma diyerek kendilerinin Allah'ın elçileri olduğunu haber verdiler ve ona pek bilgili oğlu İshak'ın hem kendisinin hem eşinin yaşlarının ilerlemesine rağmen doğacağı müjdesini verdiler. Bu ise olağanüstü hallerden birisidir. Ayrıca ona: *"Şüphe yok ki biz günahkâr bir topluluğa gönderildik. Üzerine çamurdan taşlar atalım diye."* (Zariyat. 32-33) dediler. Melekler taşları Lut kavminin kasabaları üzerine semadan gönderdiler. Yüce Allah onların kıssalarını Kur'an-ı Kerim'de Hud, Hicr ve Ankebût sûrelerinde zikretmiş olup her bir yerde meydana gelen olaylardan bir türü sözkonusu etmektedir.][15]

14 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 358-359.

15 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin. 493-494.

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾

47. "Ve Biz göğü kudret ve kuvvetle bina ettik ve muhakkak Biz genişleticileriz."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Biz göğü kudret ve kuvvetle"* yani bir güçle *"bina ettik"* buyurmaktadır.] [16]

Merhum İbn Teymiyye Ebu Mûsâ el-Eş'ari'den naklinde dedi ki:

[Bir gerekçe gösteren kişi yüce Allah'ın: *"Ve biz göğü kudret ve kuvvetle bina ettik"* buyruğunu gerekçe göstererek dedi ki: (Âyetteki) "el-eydi: eller" kuvvet demektir. Dolayısıyla yüce Allah'ın: *"Ellerimle"* buyruğunun da kudretimle anlamında olması gerekir.

Onlara şöyle denilir: Bu tevil çeşitli bakımlardan tutarsızdır.

Bunlardan birisine göre "eyd" lafzı "(el demek olan) el" lafzının çoğulu değildir. Çünkü (يد) el'in çoğulu (أيدي) diye gelir. Nimet anlamındaki (يد)'in çoğulu ise (أيادي) diye gelir. Şanı yüce Allah ise burada "(بأيدي): ellerimle" buyurmadığı gibi "(بأيادي): nimetlerimle" de buyurmamıştır. O ancak: *"Ellerimle yarattığıma"* (Sâd. 75) buyurmaktadır. Dolayısıyla yüce Allah'ın: *"Ellerimle"* buyruğunun anlamının bu âyetteki: *"Ve Biz göğü kudret ve kuvvetle bina ettik."* buyruğu ile aynı anlamda olması (iddiası) çürümüş olmaktadır.

Aynı şekilde yüce Allah eğer gücü kastetmiş olsaydı bunun kudretimle anlamında olması gerekirdi. Bu da bize muhalif olanların görüşleri ile çelişmekte ve onların mezheblerinden uzak bir kanaattir. Çünkü onlar yüce Allah'ın bir kudretinin sabit olduğunu kabul etmezlerken O'nun iki kudretinin olduğunu nasıl kabul etsinler?] [17]

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾

49. "Her şeyden de çift çift yarattık. İyi düşünürsünüz diye."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Her şeyden de çift çift yarattık. İyi düşünürsünüz diye."* (Âyet

16 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. 493-494 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 195.
17 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. II. 23.

49) buyurmaktadır. Mücahid ve başkaları dedi ki: Böylelikle düşünüp ruhları yaratanın da bir olduğunu bilesiniz.][18]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Her şeyden de çift çift yarattık."* buyurmaktadır. "Zevc: Çift" lafzı ile benzer ve bir şeyin misli olan kastedilir. Aynı zamanda zıt ve muhalif olan da kastedilir ki bu da nid: denk demektir. Bir ortağı ve bir dengi bulunmayan hiçbir mahluk da yoktur.][19]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Her şeyden de çift çift yarattık. İyi düşünürsünüz diye."* buyurmaktadır. Müfessirlerden birden çok kişi: İki sınıf, farklı iki tür diye açıklamışlardır: Gök ve yer, güneş ve ay, gece ve gündüz, kara ve deniz, düzlük ve dağlar, kış ve yaz, cinler ve insanlar, küfür ve iman, mutluluk ve bedbahtlık, hak ve bâtıl, erkek ve dişi, nur ve karanlık, tatlı ve acı vb.

"İyi düşünürsünüz diye" böylelikle bu çiftleri yaratanın bir ve tek olduğunu bilesiniz.

Bundan maksat ise kayıtsız ve şartsız olarak diğer çiftlerini onlarla birlikte haşr etmesi değildir. Çünkü salih bir kadının kocası günahkâr birisi hatta kafir dahi olabilir. Firavun'un karısı gibi. Aynı şekilde salih adam hakkında da böyledir. Karısı günahkâr hatta kafir olabilir. Nuh ve Lut'un karısı gibi. Ancak kadın kocasının dini üzere ise eşler lafzının genel kapsamına girer. Bundan dolayı Hasan-ı Basri: Ve onların müşrik zevcelerini diye açıklamıştır.[20]][21]

كَذٰلِكَ مَٓا اَتَى الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾

52. "Onlardan öncekilere gelen Rasûllerin her birine de mutlaka böylece: Sihirbaz yahut deli, derlerdi."

Tefsiri:

[Gerçek şu ki gelen doğru bütün peygamberler hakkında mutlaka o bir büyücüdür yahut bir delidir denilmiştir. Yüce Allah'ın: *"Onlardan öncekilere gelen*

18 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 218; es-Safdiyye, I, 216; Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 439, III, 113. Mücahid'den nakledilen rivâyetin kaynağını bulamadım. İbn Ebu Hatim'in (tefsirin)de olma ihtimali vardır. O da kayıptır.

19 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 35; XX, 181.

20 Daha önce geçmişti.

21 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 63-64.

Rasûllerin her birine de mutlaka böylece: Sihirbaz yahut deli, derlerdi. Acaba bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler? Hayır, onlar azmış bir kavim idiler." (Âyet 52-53) buyruğunda ifade edildiği gibi. Çünkü Rasûl onların âdetlerine aykırı şeyler getirir ve onlar faydasız gördükleri şeyleri yaptığını, faydalı gördüklerini de terk ettiğini görürler. Bu ise deli kimsenin yapacağı bir iştir. Çünkü delinin bilgisi ve maksadı bozuktur. İlmi açıdan ulaşabildiği en ileri derece dünya hayatını istemekten ibaret olan bir kimseye göre bu gibi işleri terk edip bilmediği şeyleri isteyen bir kimse de delidir. Ayrıca bununla birlikte peygamber insanların kudretlerinin dışında kalan gaybleri bildirmek ve onların alışageldikleri şeyler bakımından olağanüstü olan işler yapmak gibi hususlar ortaya koyar. Bu sefer bu bir sihirbazdır derler. Bu filozoflardan ve onlara benzer kimselerden zahiren müslüman olduğunu gösteren inkarcı ve münafık olanlarda bulunan bir özelliktir.][22]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sihirbaz da aynı şekilde akıl ve nefislerde onları değişikliğe uğratacak şekilde tasarruflarda bulunur. Kur'an-ı Kerim'i ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözünü işiten bir kimseye aklı, fikri boyun eğer, nefsi ve kalbi ona itaat ederdi. Sonraları o bir sihirbazdır demeye koyuldular. Hâlbuki durum çok farklıdır. Mecnun da dediler. Çünkü mecnun/deli kafirlerin ve başkalarının âdetlerine muhalefet ederdi. Fakat onun bu muhalefeti salah değil fesad ihtiva ediyordu. Peygamberler ise kafirlerin âdetlerine muhalif şeyler getirdiler ama salah ihtiva ediyordu. Fesat değil. Bunun için onlar delidir dediler. Yüce Allah da: *"Onlardan öncekilere gelen Rasûllerin her birine de mutlaka böylece: Sihirbaz yahut deli, derlerdi. Acaba bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler? Hayır, onlar azmış bir kavim idiler."* (Âyet 52-53) buyurmaktadır.

Bazen onu en ileri derecedeki maharet, beceri ve bilgi ile nitelendiriyor, sihirbazdır diyorlar. Bazen bilgisizliğin, ahmaklığın, aptallığın en ileri derecesi ile onu nitelendiriyor ve deli diyorlardı. Fakat bunu söylerken de ötekini söylerken de dalalete düşmüş oluyorlardı. Nitekim yüce Allah: *"Senin için nasıl misaller verip, dalâlete düştüklerine bir bak! Artık onlar bir daha yol bulamayacaklardır."* (İsra, 48) buyurmuştur. Onlar bu bakımdan yolda yürüyen ve yolunu kaybetmiş olduğu için gelişigüzel sağa sola gidip gelen ve bir türlü de izlenmesi gereken yolu bulamayan takip edilmesi gereken yolu bulamayan bir yolcu gibidirler.][23]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

22 en-Nübuvvât, 270.
23 en-Nübuvvât, 209.

[Yüce Allah: *"Onlardan öncekilere gelen Rasûllerin her birine de mutlaka böylece: Sihirbaz yahut deli, derlerdi."* (Âyet 52) buyurmaktadır. Bu ise onların şaşkınlıkları ve sapıklıklarından dolayı idi. Kimi zaman onu deli ve akılsız diye nitelendirirken kimi zaman kendisi ile büyü yapılabilen maharet ve beceri ile nitelendiriyorlardı. Çünkü sihre herkesin gücü yetmez ve herkes onu güzel bir şekilde beceremez.][24]

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

56. "Ben cinleri de insanları da ancak Bana ibadet etsinler, diye yarattım."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ben cinleri de insanları da ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım."* buyurmaktadır. Âdemoğullarının kemali, mutlulukları ve kurtuluşlarının kendisi ile gerçekleşeceği övülmeye değer nihai amaç yalnızca Allah'a ibadet etmektir. İşte "la ilahe illallah" sözünün hakikati budur. Bütün Rasûller bunun için gönderilmiştir. Bütün kitaplar bunun için indirilmiştir. Bu olmaksızın hiçbir nefis düzelmez, arınmaz ve kemale ermez. Nitekim yüce Allah: *"O müşriklerin vay haline. Onlar ki hem zekatı vermezler."* (Fussilet, 6-7) buyurmaktadır. Yani onlar nefislerinin kendisi ile arınacağı tevhidi ve imanı yerine getirmezler. Bu ihlası elde etmeyen hiçbir kimse kurtulanlardan ve bahtiyar olanlardan olamaz. Nitekim yüce Allah: *"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* (Nisa, 48) buyurmaktadır.][25]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz Allah mahlukatı kendisine ibadet etsinler diye yaratmıştır. Tıpkı: *"Ben cinleri de insanları da ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım."* (Âyet 56) buyruğunda dile getirdiği gibi. Sizler ona ancak ona itaat ile ve Rasûlüne itaat ile ibadet edebilirsiniz. Çünkü Allah'ın dinine göre ancak vacip yahut müstehap olan şeylerin yerine getirilmesi ile ibadet olur. Bunun dışındaki her bir şey ise onun doğru yolundan sapıp uzaklaşmaktır.][26]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ben cinleri de insanları da ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım."* buyruğundaki lâm'a gelince. Her ne kadar bu âyet-i kerimedeki

24 en-Nübuvvât, 206.
25 el-Cevâbu's-Sahîh VI, 29.
26 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 4.

"lam"ın kendisi ise de bunun medlulü failin irade ve maksadını bildiren lâm (diye) dır. Bundan ötürü irade Allah'ın kitabında şer'i irade ve kevni irade kısımlarına ayrılır. Nitekim yüce Allah'ın kitabında yer alan kelimeler, emir, hüküm, kaza, haram kılma, izin ve daha başka kelimeler de kısımlara ayrılırlar.][27]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hiçbir fitne kalmayıncaya ve din bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşınız."* (Enfal. 39) buyurmuştur. Çünkü şanı yüce Allah'ın yarattıkları kendisi için yaratmış olduğu maksat budur. Nitekim O: *"Ben cinleri de insanları da ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım."* (Âyet 56) buyurmaktadır. Buna göre yaratılmışların yaratılış maksadı için yapılan her bir şey Allah nezdinde övülen bir şeydir. Sahibi için kalacak ve Allah'ın ona kendisi ile fayda vereceği şey de budur. İşte bu ameller kalıcı olan salih amellerdir.][28]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İkinci meseleye gelince. Soru soranın şu sözüdür: Yüce Allah'ın: *"Ben cinleri de insanları da ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım."* buyruğunda yer alan bu lâm eğer işin sonundaki oluş lâmı ise peki bu olmamış bulunuyor. Eğer bu lâm maksadı ifade ediyorsa o taktirde yaratılmışlardan hiçbir kimsenin onun ibadetinden geri kalmaması gerekiyor. Hâlbuki durum böyle değil. Peki bu sıkıntıdan kurtuluş nedir?

Şöyle cevap verilir: Bu lâm nahivcilerin akıbet lâmı ve saruret/oluş lâmı adını verdikleri "lam" değildir. Soru soran kişinin belirttiği gibi burada hiçbir kimsede onun şu naklettiği kanaati kabul etmiş de değildir. Onun naklettiği kanaate göre bir takım kimseler "ibadet etsinler" lafzını tanısınlar diye anlamlandırmıştır. Bununla da mümin ile kafirin emrolunmuş olduğu marifeti/bilip tanımayı kasteder. Fakat bu görüş oldukça zayıftır. Bazı kimseler bunu yüce Allah'ın Hud Sûresi'nin sonlarındaki: *"Zaten bunları bunun için yaratmıştır."* (Hud. 119) buyruğunda bu anlama geldiğini ileri sürmüştür.

Şüphesiz bazı kaderiyeciler oradaki "lâm" harfinin akıbet ve saruret/oluş lâmı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yani onların akıbetleri rahmete ve ihtilafa varmıştır. Yaratıcının maksadı bu olmasa bile. Böylelikle onlar bu buyruğu yüce Allah'ın: *"Sonra firavun hanedanı onu aldılar. Çünkü sonunda* (Âyetteki lâm'ın karşılığıdır) *onlar bir düşman, bir tasa olacaktı."* (Kasas. 8) buyruğu ile şairin:

27 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 236.
28 el-İstikame. II. 284-285.

لدوا للموت وابنوا للخراب

"Sonunda ölmek için doğunuz ve sonunda yıkılsın diye bina ediniz"

Sözü gibi kabul etmişlerdir. Fakat bu açıklama burada da zayıftır. Çünkü akıbet lâmı ancak işlerin akıbetlerini ve sonlarının nereye varacağını bilmeyen kimse hakkında gelir. Bu durumdaki kişi sonunda bilmediği bir akıbeti olan bir iş yapar. Firavun hanedanı gibi. Fakat fiillerin akıbetlerini ve sonunda nereye varacaklarını bilen kimsenin akıbetini bilmediği akıbeti bulunan bir fiil yapması düşünülemez. Eğer o yaptığı fiilin bir akıbetinin olduğunu biliyorsa kendi fiili ile olmayacağını bildiği bir maksat gütmez. Çünkü bu durumda böyle bir şey bir temennidir, irade değildir.

"Lâm" harfine gelince, bu bilinen bir lâmdır. Ve bu hazfedilmesi halinde mefuli leh olmak üzere kendisinden ötürü cer ile gelen mastarın nasb edildiği key lâmı ve ta'lil lâmıdır. Buna da "el-İlletü'l Gâiyye: Nihai amaç olan illet" adı verilir ve bu, ilim ve irade bakımından mütekaddim/önce; var oluş ve meydana gelişte ise müteahhirdir. İşte bu illet fiilden gözetilen ve gerçekleşmesi istenilen maksattır. Bununla birlikte şunun da bilinmesi gerekir: Allah'ın kitabında irade iki türlüdür:

1. Kevnî irade: Hakkında, Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz, denilen ve irade ile istenen ne ise onun gerçekleşmesini de gerektiren iradedir. Bu irade yüce Allah'ın: *"Allah kimi hidâyete erdirmeyi dilerse, göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmayı dilerse onun da göğsünü -gökyüzüne tırmanıyormuş gibi- daraltır, sıkıştırır."* (En'am. 125); *"Eğer Allah sizi saptırmak isterse, ben size öğüt vermek istesem bile bu öğüdüm size fayda vermez."* (Hud. 34); *"Eğer Allah dileseydi birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat Allah dilediği şeyi yapar"* (Bakara. 253); *"Bağına girdiğin zaman maşaallah Allah'ın yardımı olmadan (bir şeye) güç yetirilemez, demeli değil miydin?"* (Kehf. 39) ve benzeri buyruklarda dile getirilen iradedir.

Aynı zamanda bu irade yüce Allah'ın: *"Onlarsa hâlâ anlaşmazlık içerisindedirler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesnâ. Zaten onları bunun için yaratmıştır."* (Hud. 118-119) buyruğunda yer alan "lâm" harfinin medlulüdür.

Selef dedi ki: O bir kısmını ihtilaf etmeleri için bir kısmını rahmete nail olmaları için yaratmıştır. Bu buyrukta irade rahmet olduğuna göre ve kevni irade olduğu için bu irade ile istenen ne ise o gerçekleşmiştir. Bundan dolayı bir kesim ihtilaf ederken bir diğer kesime rahmet olunmuştur.

2. Dinî ve şer'î iradedir. Bu da irade ile istenen sevilmesi, ona razı olunması, onu yapanların sevilmesi, onlardan razı olmasıdır. Allah onlara el-hüsnâ/en güzel olan mükafat ile karşılık vermiştir. Şu buyruklarında olduğu gibi: *"Allah sizin için kolaylık diler, sizin için zorluk dilemez."* (Bakara, 185); *"Allah size güçlük çıkarmak istemez. Ama (bu nimetlerine) şükredesiniz diye sizi iyice temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."* (Maide, 6); *"Allah size (helâl ve haramı) açıkça bildirmek, sizi sizden öncekilerin sünnetlerine iletmek, tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Allah tevbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi isterler. Allah (ağır yükümlülükleri) sizden hafifletmek ister. Zaten insan zayıf yaratılmıştır."* (Nisa, 26-28).

Bu irade birinci türdeki irade murad olunana taalluk etmesi hali dışında irade ile gerçekleşmesi istenen şeyin meydana gelmesini gerektirmez. Bundan dolayı bu irade de dört kısma ayrılır:

1. Her iki iradesinin kendisi ile bağlı olduğu hususlar. Bu da varlık âleminde meydana gelen salih amellerdir. Şanı yüce Allah bu salih amelleri din ve şeriat iradesi ile murad ettiği için onu emretmiş, sevmiş, o işe razı olmuş ve kevni irade ile olmasını murad ettiği için meydana gelmiştir. Bu olmasaydı o iş olmazdı.

2. Yalnızca dini iradenin alakalı olduğu hususlar. Bu da yüce Allah'ın emretmiş olduğu salih ameller olmakla birlikte kafirler ve günahkârlar bu emre karşı gelip isyan etmişlerdir. Bunun hepsi bir din iradesidir ve O bunu sever. Ona razı olur. İşte ister meydana gelsin ister meydana gelmesin.

3. Yalnızca kevni iradenin alakalı olduğu işler. Bu da yüce Allah'ın (mükelleflere) emretmediği olaylardır. Mübah işler ve masiyet işler gibi. Yüce Allah bunları emretmemiş, bunlara rıza göstermemiş, bunları sevmemiştir. Çünkü o hayasızlığı emretmediği gibi kullarının kafir olmasına da razı değildir. Onun buna dair meşieti, kudreti ve yaratması olmasa bunlar olmaz ve meydana gelmezlerdi. Çünkü Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz.

4. Bu iradenin de öteki iradenin de kendisi ile alakalı olmadığı hususlar. Bu gibi hususlar mübah ve masiyet türünden değildir.

Durum böyle olduğuna göre yüce Allah'ın: *"Ben cinleri de insanları da ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."* (Âyet 56) buyruğundaki lâmın gereği bu dini ve şer'i bir iradedir. Bu irade ile istenen ise bazen meydana gelir bazen meydana gelmez. Yani yüce Allah'ın kendileri için sevip razı olduğu ve yerine getirmekle emrolundukları amaç ibadettir. Bu da kulların kendisi için yaratılmış

oldukları ameli ifade eder. Yani kendilerinden razı olunan ve sevilen kimseler olmalarına sebep olacak kemallerini ve salih kimseler olmalarını gerçekleştiren budur. Bu amacı gerçekleştiremeyen kimse ise Allah'ın sevdiği, razı olduğu ve dini irade ile ondan dilediğini yerine getirmemiş olur. Onun mutluluğu, kurtuluşu ise bu dini iradenin gereğini yerine getirmesine bağlıdır. Kemalini ve salahını da elde etmemiş olur. Bunu elde etmeyişi ise onun fesadını ve azabını gerektirir.

İbadet azimetin kendisi yahut fıtri olandır diyenlere gelince. Onların bu görüşleri zayıf ve tutarsız iki görüş olup bunların tutarsızlıkları ise birçok açıdan açıkça görülür.][29]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ben cinleri de insanları da ancak bana ibadet etsinler diye yarattım"* buyurmaktadır. Kendileri için yaratıldıkları ibadet hususunda insanların iki görüşü vardır:

1. Onlar bu ibadeti yerine getirmişlerdir. Böyle diyenler arasından bazıları da: Hepsi bunun için yaratılmışlardır derken bir kısmı da hayır ancak onların bir kısmı bunun için yaratılmışlardır derler.

2. İkinci görüşe göre onların hepsi onun için yaratılmışlardır. Bununla birlikte ancak onların bir kısmı bunu yerine getirmektedir. Böyle diyenler de iki gruptur:

Bir grup: Allah dilese ibadetten başkasını dilemez. Fakat onlar onun dilemediği işleri onun kudreti ve meşieti olmaksızın yapmışlardır. Bunlar ise geneliyle onun kudretini, meşietini ve yaratmasını inkar eden kaderiyecilerdir.

İkinci grup da hayır meydana gelen her bir şey onun meşieti, kudreti ve yaratması ile olur. Fakat bununla birlikte O ancak onları kendisi için yaratmış olduğu ibadeti sever ve bundan başkasını emretmez. Kimilerine yardımcı olmuş ve böylelikle emrolunduğu işi yapmıştır. Kimileri ise böyle bir işi yapmamıştır.

Bunlara göre "lâm" harfi, çoğunluğun kanaatine göre yüce Allah'ın: *"Ta ki böylelikle o sayılı günleri tamamlayasınız, sizi hidâyete erdirdiğine karşılık Allah'ı yüceltesiniz ve ta ki şükredesiniz."* (Bakara, 185); *"Biz, kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar diye her ümmete kurban kesmeyi meşru kıldık. İlahınız bir tek ilahtır. O halde ona teslim olun. İtaatkâr ve alçak gönüllü olanları müjdele."* (Hacc, 34) ve: *"Sizi de sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibadet edin ki takva sahibi olasınız."* (Bakara, 21) buyrukların-

29 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 186-190

daki "lâm" harfi gibidir. Onlara göre buradaki "(لعل): Olur ki" buyruğunu yüce Allah'ın: "(خلقكم): Sizi yarattı" buyruğu ile alakalıdır.

Yüce Allah'ın: *"Ben cinleri de insanları da ancak Bana ibadet etsinler, diye yarattım."* (Âyet 56) buyruğu gibidir. Yine yüce Allah'ın: *"Bu şekilde O onları (kurbanlıkları) size musahhar kıldı ki, size hidâyet verdiği için Allah'ı tekbir (ve tazim) edesiniz. İhsan edenleri müjdele."* (Hacc. 37); *"Allah yedi gökleri ve yerden de onlar gibisini yaratandır buyruğu bunlar arasında iner durur. Allah'ın gerçekten her şeye kadir olduğunu ve muhakkak Allah'ın ilmi ile her şeyi kuşatmış olduğunu kesinlikle bilesiniz diye."* (Talak. 12): *"Allah Kâ'be'yi, o Beyt-i Haram'ı, o Haram ayları, kurbanı ve boyunları gerdanlıklı kurbanlıkları da insanlar için bir kıyâm sebebi kılmıştır. Bu da Allah'ın göklerde ve yerde olan her şeyi bildiğini ve Allah'ın her şeyi en iyi bilen olduğunu sizin de bilmeniz içindir."* (Maide. 97); *"Biz, gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak Allah'ın izniyle kendisine itaat edilsin diye gönderdik."* (Nisa. 64); *"Allah size güçlük çıkarmak istemez. Ama (bu nimetlerine) şükredesiniz diye sizi iyice temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."* (Maide. 6); *"Allah size (helâl ve haramı) açıkça bildirmek, sizi sizden öncekilerin sünnetlerine iletmek, tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Allah tevbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi isterler. Allah (ağır yükümlülükleri) sizden hafifletmek ister. Zaten insan zayıf yaratılmıştır."* (Nisa. 26-28) ve buna benzer kullarına sevdiği ve razı olduğu kullarına da yapmalarını emrettiği bir gaye için bir fiil yaptığını dile getiren diğer buyruklar da böyledir. Eğer onlar bunu gerçekleştirecek olurlarsa bu onların kurtulmaları ve mutlu olmaları demektir. Bundan sonra yüce Allah onlar kimisine o işi yapması için yardımcı olur, onlardan kimisi de o işi yapmaz.

Şüphesiz ki bu bazı kimseler için açıklanması zor görüldüğü için şöyle demişlerdir: Şanı yüce Allah meydana gelmeyeceğini bilmekle birlikte nasıl olur da belli bir amaç için bir iş yapar?

Şöyle cevap verilir: Kendisinden ötürü fiilin yapılmasının istendiği amaç failin murad ettiği bir amaçtır. Failin iradesi ise iki türlüdür. O (yüce Allah) bazen kendi fiili ile irade ettiği işin meydana gelmesi için bir fiil yapar. Bu işin olmayacağını bildiği halde bu gibi işi esasen yapmaz. Çünkü yüce Allah dilediğini yapar. Onun dilediği olur, dilemediği olmaz. Allah ne dilerse onu yapar.

Bazen de bir başkasından kendi seçimi ile bir iş yapmasını ister. Bundan maksat ise bu işi yapacak olanın o işinden yararlanmasıdır. Aynı zamanda bu

iş, ilk failin (yüce Allah'ın) sevdiği bir iş olur. İnsanlar içinde namaz kılsınlar diye bir kimsenin bir mescid bina etmesi, haccetmeleri ve cihad etmeleri için onlara bir mal vermesi, cihad etmeleri için kendilerine silah vermesi, gereğini yerine getirmeleri için iyiliği emretmesi, terk edip sakınmaları için onları münkerden vazgeçirmeye çalışması gibi. Onlar da kendileri için onlardan yerine getirmelerini istediği işleri yapacak olurlarsa bu onlar için hem bir salah olur hem de bu onun sevdiği bir iş olur. Şâyet bunu yapmayacak olurlarsa ne onlar için bir salah olur ne de onların yapmalarını sevdiği işler yapılmış olur. Diğer taraftan bu kişi onların emrolundukları işi isteyerek yapma kudretine de sahip olmayabilir.

Bundan dolayı nefyedici kaderiyye mensupları yüce Rabbin kulları hidâyete iletme kudretine sahip olmadığını ileri sürmüşlerdir. Fakat bu ehl-i sünnete göre bir hatadır. Bununla birlikte o kudret sahibi olabilir de. Çünkü şanı yüce Allah eğer dilese her bir kişiye hidâyetini verir: *"Eğer Rabbin dileseydi yeryüzünde bulunanların hepsi elbette toptan iman ederlerdi."* (Yunus, 99)

Fakat yaratılmış (olan insan) bazı hallerde emir verdiği bir kimseye yardımcı olabilir. Buna sebep ise ona yardımcı olmasının kendisi için faydalı olmasıdır. Buna karşılık bir diğerine de yardımcı olmayabilir. Yüce Rabbimiz de bazen müminlere yardım eder, onlar da emrolundukları işi ve Allah'ın yapmalarını sevdiği işi yaparlar. Buna karşılık başkalarına yardımcı olmaz. Buna sebep ise bunda bir hikmetinin bulunmasıdır. Hiç şüphesiz bir fiil de ancak gereklerinin bulunması ve zıtlarının bulunmaması ile var olabilir.

Bunun varlığında onun öbürlerinin itaat etmesinden daha çok sevdiği bir hikmetinin ortadan kalkması sözkonusu olabilir. Ya da def ettiği herhangi bir şeyi onların yapacakları bir masiyetten daha çok sevebilir. İşte o vakit kullara kendisine itaat etmeleri, ibadet etmeleri, sevdiği işi yapmaları ve yaratılış gayelerini teşkil eden kemallerine nail olmaları için kullara emir verip yasaklar koyması halinde o vakit: *"Biz gönderdiğimiz her bir peygamberi Allah'ın izni ile kendisine itaat edilsin diye gönderdik."* (Nisa, 64) demek ve: *"Allah size kolaylık diler, güçlük istemez."* (Bakara, 185); *"Allah size (helal ve haramı) açıkça bildirmek, sizi sizden öncekilerin sünnetlerine iletmek, tevbelerinizi kabul etmek ister."* (Nisa, 26) ve: *"Allah size güçlük çıkarmak istemez ama sizi iyice temizlemeyi ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."* (Maide, 6) vb. buyruklardaki hususların dile getirilmesi mümkün olabilir.

Eğer şanı yüce Allah emrettiği şeyleri yaratmıyorsa bunları yaratacağı vakit de onlara kendisine ibadet etmeleri, itaat etmeleri, şükretmeleri, O'nu anmaları

ve kendileri ile ilgili olarak sevip razı olduğu övülmeye değer amaca ulaşmaları için onlara lazım olanı yaratacak olursa o zaman: O onları ancak kendisine ibadet etsinler diye yarattı demek mümkün olabilir. Velev ki onların her birine yalnız kendisine ibadet etmesini sağlayacak hususları yaratmamış olsa dahi bu mümkün olurdu. Tıpkı şöyle dememizin mümkün olması gibi: Ben içinde namaz kılınması için bir mescid inşa ettim. Ben haccetmeleri ve cihad etmeleri için onlara mal verdim vb. hususlar demeye benzer. Gerçek şu ki bir kimse başkalarının yapacağı bir amaç için bir iş yapacak olursa bunun için bizzat kendisinin o amacı yapması şart değildir.

Diğer taraftan eğer bunların bir çoğunun namaz kılmayıp hacc ve cihad etmeyeceklerini bilse, iyiliği emredip kötülükten alıkoyduğu kimselerin kendisine itaat etmeyeceklerini bilse bu onun yaptıklarını yapmasına engel değildir. O emirlerini vermesine engel değildir. Çünkü o fiilin bizzat kendisi ve o emrin kendisi onun için bir maslahattır. Bu yaratılmışta ve yaratanda bulunan bir husustur. Yaratılmışlara örnek Rasûl ve başkalarıdır. Bunlar emreder ve yasaklarlar. Kendilerine itaat edilmeyeceğini bilseler dahi bunu yaparlar. Çünkü muhataplarına verdikleri emrin kendisinde onlar için bir maslahat, bir menfaat ve bir sevap olduğu gibi kendisine emir verilen ve alıkonulmak istenen kimseler hakkında da bir hikmet vardır.

Aynı şekilde yaptığı işleri insanların maslahatı için yapar. İsterse onların bunu yapmayacaklarını bilsin. Eğer bunu yapmakta onun bir ecri, bir sevabı ve başka maslahatları varsa o bunu yapar. Eğer bazı kimseler mescitte namaz kılıyor, bazıları orada namaz kılmıyorsa namaz kılmayan kimselere karşı delilini ortaya koymuş olur ve namaz kılmayanlar cezayı hak ederler. Kendisi de kendileri için içinde namaz kılacakları bir mescid bina etmedi diye söylemelerine sebep teşkil edecek gerekçeyi de ortadan kaldırmış olur.

Yüce yaratıcı Rasûller gönderdi, kitaplar indirdi, kulları uyardı, onların ileri sürebilecekleri gerekçelerini ortadan kaldırdı ve onlara itaat etme imkanını kendilerine sağlayacak sebepleri de meydana getirdi. O bütün bunları başkalarına emir veren bir kimsenin emir verdikleri için yaptıklarından daha büyük ve fazlası ile yaptı. Hiçbir kimse emir verdiği kimselerin gerekçelerini Allah'tan daha büyük ölçüde ortadan kaldırabilmiş değildir. Herhangi bir amirin emir verdiği kimseye karşı eğer bir delili ortaya konulabiliyorsa mutlaka Allah'ın kullarına karşı delili daha güçlü bir şekilde ortaya konulmuştur. Herhangi bir memur amirine karşı geldiği için eğer bir yergi ve bir cezayı hak ediyorsa mutlaka Allah'ın emrine karşı gelen isyankarların hak ettikleri yergi daha büyüktür. Ayrıca şanı yüce Allah'tan

daha çok hiç kimse mazeretleri ortadan kaldırmayı sevmez. Bundan dolayı O. Rasûlleri müjdeleyici ve uyarıp korkutucular olmak üzere göndermiştir. Herhangi bir amir emri altındakilere ne kadar kolaylık sağlasa onların güç yetiremeyecekleri şeyleri üzerlerinden ne kadar kaldırsa bile mutlaka yüce Allah'ın emri altındakilere sağladığı kolaylık daha büyüktür, onlardan güçlerinin yetmedikleri şeylerin daha fazlasını onlardan kaldırandır. Şeriatleri özellikle de Muhammed şeriatini iyice düşünen bir kimse bu şeriatte bu hususun güneşten bile daha aydınlık olduğunu görecektir. Bundan dolayı yüce Allah orucu emreden âyette: *"Allah sizin için kolaylık diler zorluk dilemez."* (Bakara, 185) buyurduğu gibi taharet ile ilgili âyet-i kerimede: *"Allah size güçlük çıkarmak istemez. Ama (bu nimetlerine) şükredesiniz diye sizi iyice temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."* (Maide, 6) ve: *"Dinde size güçlük vermedi."* (Hacc, 78) buyurmaktadır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Siz ancak kolaylaştırıcılar olarak gönderildiniz. Zorlaştırıcılar olarak gönderilmediniz" buyurduğu zikredilmektedir.[30]

Şanı yüce Allah hasta kimse hastalığının artacağından yahut iyileşmesinin gecikeceğinden korkacak olursa vacibleri kaldırır. Bunun için namazda kıyam sâkıt olur. Aynı şekilde Ramazan ayında oruç, su ile taharet/gusül, abdest de böyledir. Hatta yolcu kişi oruç tutma imkanına sahip olsa bile Ramazan ayında oruç tutma yükümlülüğünü kaldırmış ve: *"Kim de hastalanır yahut yolculukta olursa o günler sayısınca diğer günlerde (tutsun). Allah size kolaylık diler güçlük dilemez."* (Bakara, 185) buyurmaktadır. Şeriat bu ve benzeri hükümlerle dolup taşmaktadır. Yüce Allah bununla birlikte her şeyin Rabbi, mutlak maliki ve yaratıcısıdır. Onun meşieti ve kudreti olmaksızın hiçbir şey olmaz. Şanı yüce Allah kendilerine emir verip yasaklar koyduğu kimselere başka hiçkimsenin fazlasını vermeye gücünün yetmeyeceği ve yapamayacağı kadar onlara ihsanda ve lütuflarda bulunmuştur. Bu ise onları mümin, müslüman ve itaatkâr kılmış olmasıdır. Buna onun dışındaki emredenler ve yasak koyucuların gücü yetmez. O bunu yapmakla onlara pek büyük bir ihsanda bulunmakta ve kendilerine peygamber göndermek, beyanlarda bulunmak, uyarıp korkutmak nimeti dışında bir nimet daha ihsan etmiş olmaktadır. İşte bu nimet başkaları ile ortak olan nimet dışında onlar için özel olan bir nimettir.

Kafirlere gelince müminlere ihsan etmiş olduğu nimet gibi onlara ihsan etmemiştir. Bu şekilde onlara nimet verip ihsan etmemiş olan bir kimse kendilerine

30 Buhârî, I, 50; Müslim, I, 236-237 -buna yakın-.

bunun önündeki illetleri ortadan kaldırmak kudret ve imkanını vermiş olmakla birlikte kötülük yapmış ve zulmetmiş değildir. Çünkü onun bunu yapmayışında sonsuz bir hikmeti vardır. Eğer onlara öncekilere yaptıklarının aynısını yapmış olsaydı onların itaat etmelerinden daha büyük olan o hikmet geçersiz olurdu ve onların masiyet mefsedetlerinden daha büyük bir mefsedet hâsıl olurdu. Bir bakıma bu onlar için onun üzerinde bir görev değildir. Diğer açıdan ise onun bu hususta sonsuz bir hikmeti vardır. İşte bu hikmet ile onların öbürleri ile eşit olması bir araya gelemez. Çünkü hikmet daha alt mertebede olanın meydana gelmemesi sûretiyle iki hayırdan daha hayırlı olanı tercih etmeyi ve daha küçük olanı gerçekleştirerek iki şerden daha şer olanı önlemeyi gerektirmektedir.

Bir kimsenin: Yüce Allah meydana gelmeyeceğini bilmekle birlikte bir gaye için bir fiili nasıl yapar şeklindeki sorusunun cevabı da şudur:

Bu ancak onun yalnızca o gayeyi maksat edinmiş olması ve bunun dışında bir amacının olmaması halinde imkansız olur. Bu durumda bu amaç gerçekleşmediği taktirde onun muradı da gerçekleşmez. Her kim meydana gelmeyeceğini bildiği bir maksat/murad için bir iş yapacak olursa böyle bir iş zaten imkansızdır.

İşte bununla şöyle diyen kaderiyecilerin görüşü de çürütülmüş olmaktadır: O ancak emrolunanı murad eder/ister. Bunun dışında ise onun iradesi olmadan meydana gelir. O olmayacağını bilmekle birlikte mahlukatı muayyen olarak o muradı/dileği için yaratmıştır. Fakat bu bir çelişkidir. Yine onlar şöyle derler: O olmayacak şeyleri diler ve dilemediği şeyler de olur.

Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz. Onun dilediğinden başka hiçbir şey gerçekleşmez. Onun sevmediği ve emretmediği bir şey meydana gelecek olursa onun yaratıcısı O olması itibari ile bunda onun bir hikmeti vardır. Eğer o hususta onun dilediği bir amaç olmamış olsaydı onu yaratmazdı diyen ehl-i sünnete göre ise onların bu sözlerinde açıklanamayacak bir taraf bulunmamaktadır.

Yüce Rabbin emretmiş olduğu şeyi murad ettiği aynı şekilde yarattıkları şeylerden bir muradının/isteğinin olduğu bilindiğine göre şâyet onun emrettiği meydana gelmezse onun yarattığı meydana gelmiş olur. Böylelikle onun murad ettiği/dilediği şeyden başkası da meydana gelmemiş olur. Çünkü onun emretmiş olduğu o muayyen şeyi yaratmayışı ondan daha çok sevmiş olduğu bir dileğinin olmamasını gerektirmemesi içindir. O (daha çok sevdiği şey) ise onun yarattığıdır. Çünkü bazen o emrolunan şey ona göre daha çok sevdiği bir başka emrolunanın yerine getirilmemesini gerektirebilir.

Buna örnek: Eğer firavun itaat etmiş olsaydı o pek büyük âyetler/mucizeler meydana gelmezdi. Hâlbuki bu mucizeler ile meydana gelenler firavunun imanından daha büyük hususlardır. Kureyşin kodamanları itaat etmiş olsalardı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in göstermiş olduğu âyetler, Kur'an mucizesi ve müminlerin cihadı meydana gelmezdi. Bu sayede Allah'a itaat ve onun sevdiği işlerden meydana gelenler onun nezdinde Kureyş'in kodamanlarının imanlarından daha büyük şeylerdir.

Buna göre şöyle denilebilir: Gerçek şu ki Allah cinleri ve insanları ancak kendisine ibadet etsinler diye yaratmıştır. Onun kendilerine vermiş olduğu emir ile onlardan dilediği gaye de budur. Bununla da onun sevdiği husule gelmiştir. Onların mutlulukları ve kurtuluşları da onunla hâsıl olur. Bununla birlikte onlar arasından kendisine ibadet etmeyenler de vardır. Allah'ın kendisine ibadet eden kul kılmadıkları da vardır. Çünkü böyle olmamış olsaydı bunların ibadetlerinden kendisinin daha çok sevdiği daha başka şeyler olmayacaktı. Yine öbürlerinin masiyetlerinden daha çok buğz edeceği daha başka fesatlar da hâsıl olacaktı.

Aynı şekilde şöyle denilebilir: Yüce Allah'ın: *"Onlarsa hâla anlaşmazlık içerisindedirler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesna. Zaten onları bunun için yaratmıştır."* (Hud. 118-119) buyruğuna gelince. Onları yaratmak ile neticede onların ulaşacakları rahmet ve ihtilafı murad etmiştir. Öbür âyette (cinlerin ve insanların ibadet için yaratılmış olduklarını bildiren buyrukta) onlara emrolunan gayeden söz edilmektedir. Burada ise neticede onların varacakları gaye dile getirilmektedir. Her ikisi de onun muradıdır. Oradaki emri ile irade ettiğini ifade eder. Onlardan fiilen var olan ise yaratması ve emri ile irade ettiğidir. Bu yaratması ile onun irade ettiğidir. Ondan emrolunan ise yaratması ve emri ile murad ettiğidir.

İşte Ali b. Ebu Talib (radıyallâhu anh)'dan yüce Allah'ın: *"Ancak Bana ibadet etsinler diye"* buyruğu hakkında söylediği nakledilen şu sözün manası budur: Yani ben onları ancak bana ibadet etmelerini ve onları bana ibadet etmeye davet etmek için yarattım. Zeccac bu açıklamaya dayanmış[31] bunu İbn Ebu Necih de Mücahid'den rivâyet etmiştir:[32] *"Ben cinleri de insanları da ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım."* buyruğu hakkında dedi ki: Onlara emir vereyim. yasak koyayım diye yarattım.

31 Zâdu'l-Mesîr. VIII. 42: Beğavi. IV. 213. Ancak bu açıklamayı Zeccac'ın Meani'l-Kur'an ve İ'rabihu adlı eserinde (lafzan değil) mana ile buldum. Fakat bu sözü ona (Ali'ye) nisbet etmemiştir.

32 Rivâyet İbn Ebu Hatim'de yer almaktadır. Eser bende bulunmamakla birlikte ed-Durru'l-Mensur sahibi (Suyuti) de bunu nakletmemiştir.

Süleyman b. Âmir de er-Rabi' b. Enes'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Ben onları ancak ibadet için yarattım.[33]

Maksat müminlerdir diyenlerin görüşlerine gelince. İbn Muslih Dahhak'dan[34] *"Ben cinleri de insanları da ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım."* buyruğu hakkında âyet müminler için özeldir dediğini rivâyet etmiştir.

Onların hepsi kendisi için yaratılmış olduğu ibadeti yapmışlardır diyenlerin görüşüne gelince. el-Vâlibi İbn Abbas'dan: *"Ancak bana ibadet etsinler diye"* buyruğu hakkında isteyerek olsun istemeyerek olsun bana kulluğu itiraf ve kabul etsinler diye açıkladığını rivâyet etmektedir.[35]

Süddi dedi ki:[36] onları ibadet için yaratmıştır. İbadetin bir bölümü fayda veren bir ibadettir. İbadetin bir bölümü ise fayda vermeyen bir ibadettir: *"Andolsun onlara gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı kim musahhar kıldı diye sorsan şüphesiz Allah diyeceklerdir."* (Ankebût, 61) Bunu söylemek onların bir ibadetidir fakat şirk koşmaları ile birlikte bunun onlara faydası olmaz.

İbn Ebu Zâide, İbn Cüreyc'den yüce Allah'ın: *"Ben cinleri de insanları da ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım."* buyruğu hakkında ancak beni tanısınlar diye dediğini rivâyet etmektedir.[37]

Bütün bu görüşleri İbn Ebu Hatim -Ali (radıyallâhu anh)'ın sözü dışında- kendisinin senetleri ile rivâyet etmiştir.

Sa'lebi Mücahid'den şunu zikretmektedir: Onu ancak tanımaları için (yaratmıştır).[38] O dedi ki: Bu açıklaması gâyet güzeldir. Çünkü eğer şanı yüce Allah onları yaratmamış olsaydı onun varlığı ve tevhidi bilinmezdi. Bu tevilin delili de yüce Allah'ın: *"Andolsun onlara kendilerini kim yarattı diye sorsan."* (Zuhruf, 87) buyruğu ile başlayan âyetlerdir. (Devamla) dedi ki: Habbân el-Kelbi'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Ancak beni tevhid etsinler diye.

Mümin yüce Allah'ı sıkıntılı zamanlarda da rahat zamanlarında da tevhid eder. Kafir ise onu nimet ve umut zamanlarında değil de sıkıntı ve bela zamanla-

33 Bu ifade İbn Ebu Hatim'de yer almaktadır. Eser bende yoktur. ed-Durru'l-Mensur sahibi de bunu nakletmemiştir. İbn Kesir, IV, 238'de ve Ebu'l-Leys es-Semerkandi, Bahru'l-Ulum, III, 280'de bunu nakletmiştir.

34 İbnu'l-Cevzi, Zâdu'l-Mesîr, VIII, 42'de ve İbn Kesir bunu nakletmiştir.

35 İbn Cerir, XXVII, 12.

36 İbn Kesir: IV, 238; Süddi, Tefsir, s. 445.

37 İbn Kesir, IV, 238.

38 Sa'lebi'nin eseri yazmadır. Ben bu tefsiri Beğavi, IV, 213'de buldum.

rında tevhid eder. Yüce Allah'ın: *"Gemiye bindiklerinde dini yalnız Allah'a hâlis kılanlar olarak O'na yalvarırlar."* (Ankebût. 65) buyruğudur.

Bu açıklamalara göre bütün insanlar ve cinler ona ibadet eder, onu bilip tanır, onu tevhid eder, isteyerek ve istemeyerek ona kulluğu ikrar ve kabul ederler.

Birincileri ise bunların sabit kabul ettiklerini inkar etmezler. Ama şöyle derler: Bu kendisi için yaratılmış oldukları ibadet değildir. Her ne kadar onların hepsi onu tanıyıp itiraf etseler dahi isteyerek istemeyerek ona kulluk etseler bile bu böyledir.

İşte bu bütün cinlerin ve insanların yaratıcıyı kabul ettiklerini, ona inandıklarını, isteyerek ve istemeyerek onun kulluğunu itiraf ettiklerini/kabul ettiklerini açıkça göstermektedir. Bu da böyle bir marifetin/bilişin onların yaratılışlarının gereğinden olmasını ve aralarından hiçbir kimsenin bundan uzak kalmamasını gerektirir. Bununla beraber şunu bilelim ki cehmiyye ve mutezilenin vacip kabul ettikleri muayyen nazar (her mükellefin ayrı ayrı düşünme ve tefekkür etmesini) onların çoğunluğu bilmez. İşte bununla böyle bir nazar/düşünce ve tefekkür olmaksızın marifetin ve ikrarın sabit olduğu da bilinmiş olmaktadır.

İbn Cüreyc, Zeyd b. Eslem'den: *"Ancak Bana ibadet etsinler diye"* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Onların mayasını bedbahtlık ve mutluluk üzerine yoğurdu.[39]

Aynı şekilde Vehb b. Münebbih'den de: *"Ancak Bana ibadet etsinler diye"* buyruğu hakkında şöyle dediği rivâyet edilmektedir:[40] Onları itaat üzere ve masiyet üzere yoğurdu. Bu iki rivâyeti İbn Ebu Hatim zikretmektedir.

Buna göre ibadetten maksat onların kaza ve kaderinin altına girmeleri ve onun meşietinin onlar hakkında geçerli olmasıdır. el-Valibi'nin İbn Abbas'dan naklettiği rivâyeti de şu sözleriyle bu şekilde tefsir etmiştir: Ancak isteyerek ve istemeyerek bana kulluğu ikrar etmeleri için (yarattım).

Sa'lebi dedi ki: Onları rububiyetini ikrar ve kabul etmek emri ve meşieti önünde eğilmek için yaratmış olduğu halde nasıl kafir oldular diye sorulsa şöyle cevap verilir: Onlar esasen kendileri hakkında takdir etmiş olduğu ilahi kazanın önünde eğilmişlerdir. Çünkü onun verdiği kaza/hüküm onlar hakkında cereyan eder. Onların başına gelecek olursa ona karşı duracak güçleri bulunmaz. Hiç

39 İbn Cerir. XXVII. 11.
40 Ben bu rivâyeti ed-Durru'l-Mensur'da dahi bulamadım. Rivâyet İbn Ebu Hatim'de geçmektedir.

şüphesiz emrolunduğu işleri yapmak hususunda onu inkâr eden kimseler ona muhalefet etmiş olur. Onun kaza ve hükmüne boyun eğmeye gelince buna karşı koyamaz.

Derim ki: Bu mana özü itibari ile doğru olmakla ve kaderiye de kısmen bu hususta farklı kanaat ortaya koymuş olmakla birlikte âyet-i kerimeden maksat bu değildir. Çünkü esasen bütün mahlukat hayvanlar ve cansızlar da dahil bu konumdadırlar.

Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim'de bütün yerlerde sözü edilen ibadet ile de bu mana kastedilmemektedir.

Yine yüce Allah'ın: *"Ben onlardan bir rızık da istemiyorum, Bana yedirmelerini de istemiyorum. Çünkü şüphesiz ki Allah'tır hem rızkı veren hem de çetin kudret ve kuvvet sahibi olan."* (Âyet 57-58) buyrukları da rızık versinler yemek yedirsinler diye değil kendisine ibadet etsinler diye onları yaratmış olduğuna delildir. Çünkü yemek yediren, rızık veren odur. Onlara yemek yedirip rızık vermesi de bu görüş sahiplerinin kendisine ibadet olarak değerlendirdikleri onların işlerini çekip çevirip ihtiyaçlarını karşılaması kabilindendir. Bu görüş sahiplerine göre kendisi için yaratılmış oldukları ibadetleri onların rızıkları karşılanan ve işleri çekilip çevrilen kimseler oluşları demektir. Ancak bu anlayış bâtıldır. Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Bana ibadet etsinler diye"* buyruğu kendilerinin yapacakları bir fiili gerektirir. Onların rabbleri olup onları yaratmasında ise sadece O'nun fiili sözkonusudur. Bu hususta onlara ait bir fiil yoktur.

Zayıflığı itibari ile bundan sonraki görüş ise şöyle diyenlerin görüşüdür: Aslında onların hepsi ona ibadet ederler. Yahut da âyet-i kerime özeldir şeklindeki bütün bu görüşler zayıftır. Nitekim onların yaptıkları işler onun meşieti ve kudreti dışında yaptıkları işlerdir. O ibadetten başka hiçbir şey dilememiştir. Bunun dışında yapılan işler ise onun meşiet ve kudreti dışındadır diyen kaderiyenin görüşü de zayıf bir görüştür.

İnsanlar kader meselesine dalınca kader hakkındaki zıt görüşler ile Kur'an'ın Allah'ın muradı dışında tefsirine dair görüşler daha da çoğaldı. Oysa böyle bir tefsir Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yasakladığı işlerdendir. Çünkü onlar kader hususunda tartışırlarken yanlarına çıktığı zaman birisi Allah böyle buyurmadı mı derken diğeri Allah böyle buyurmadı mı diyordu. Bunun üzerine O: "Size emredilen bu mudur? Siz buna yani Allah'ın kitabının bir bölümünü diğeri ile vuruşturmaya mı davet edildiniz?" buyurdu.[41]

41 Tirmizi. -Tuhfetu'l-Ahvezi-. VIII. 294; İbn Mace. 85; Ahmed. 6668. 2702. 6741. 6801 -Ahmed Şakir baskısı- hadis sahihtir.

Burada maksadımız şudur: Selef ve halef nezdinde bilinen bir husus şu ki: Bütün cinler ve insanlar yaratıcıyı kabul ediyorlar ve bunu ikrar etmektedirler. Bununla birlikte yaratılmışların cumhuru ise bu gibi kimselerin sözünü ettikleri nazar/düşünme sistemini bilmezler. Böylelikle yaratıcının kabul ve onu itiraf etmenin asıl itibari ile bütün insanların ve cinlerin kalplerinde yerleşik onların yaratılışlarının gereklerinden ve kendilerinde zorunlu bir gerçek olduğu bilinmiş olmaktadır. Eğer yemek ve içmek ile beslenmeleri gibi herhangi bir sebebe bağlı olarak meydana geldiği varsayılacak olsa bile bu, yine onların yaratılışlarının gereklerindendir ve böylesi onlarda bir zorunluluktur.][42]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra Ebu'l-Kasım (Allah'ın rahmeti ona) dedi ki: Ebu Hatim'i şöyle derken dinledim: Ebu Nasr es-Serrâc'ı -Allah'ın rahmeti ona- şöyle derken dinledim: Ruveym'e Allah'ın yarattıklarına ilk olarak neyi farz kıldığına dair soru soruldu. O: Marifettir dedi. Yüce Allah: *"Ben cinleri de insanları da ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım."* buyurmaktadır. İbn Abbas: Beni tanısınlar diye açıklamıştır.

Derim ki: Bu söz doğrudur. Çünkü yüce Allah'ın Rasûlünün dili ile ilk vacip/farz kıldığı husus şehadet kelimesini ikrar etmektir. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muaz b. Cebel'e onu Yemen'e gönderdiği zaman şöyle demişti: "Sen kitap ehli olan bir kavmin yanına gideceksin. Onları kendisine ilk davet edeceğin husus Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet getirmeleri olsun." Bunu Buhârî ve Müslim sahihlerinde rivâyet etmişlerdir.[43]

Şeyh Abdülkadir (Geylani) ve ondan başka benzeri güvenilir şeyhler de böyle demişlerdir: "Şehadet kelimesini ikrar etmek marifeti de ihtiva eder."

Fakat kelamcılardan ve onlara uyan fukaha ve sufilerden bir kesim ise kula şehadet kelimesinden önce marifet vaciptir demişlerdir. Aralarından kulun marifetten önce düşünmesi gerekir diyenler olduğu gibi düşünmeyi kastetmek düşünmeye yönelmek icab eder diyenler de vardır. Hatta onların bir çoğu şüphe ile başlamayı dahi vacip kabul etmiştir. Biz bu mesele hakkında daha başka bir yerde geniş açıklamalarda bulunduk.

42 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VIII, 468-482.

43 Buhârî, 1458; Müslim, 19.

Bu görüş sözü edilen o kimselere uygundur. Fakat bu lafızla olayın Ruveym'den nakledilmesinin doğruluğu tartışılır. Çünkü Ruveym ilim ve marifet ehlindendir. Sözkonusu ettiği delil ise böyle bir cevaba delil teşkil etmez. Yüce Allah'ın: *"Ancak Bana ibadet etsinler diye"* buyruğunda ilk görevin marifet olduğuna delil olacak bir taraf yoktur. İster "Bana ibadet etsinler" buyruğu beni tanısınlar diye tefsir edilsin, isterse başka bir şekilde tefsir edilsin. Hiç şüphesiz onları bir şey için yaratmış olması eğer buna başka bir şey ile beyan getirmemiş ise onun ilk vacip olduğuna delil olmaz.

İbn Abbas'dan zikredilen tefsire gelince, bu tefsiri ondan naklederek zikredenler bu marifeti müminin de kafirin de kabul ettiği fıtri marifet olarak değerlendirmişlerdir. Onların bundan maksatları da bütün insanların ve cinlerin fıtri ikrardan ibaret olan kendisi için yaratılmış oldukları ibadet özelliğine sahip olduklarını söylemektir. Onlar ise bunu kaderiyenin bu âyet-i kerimeyi delil göstermelerinden kurtulmak için bunu yapmışlardır.

Bunun zayıf bir açıklama olup, maksadın Allah'ın onları yalnızca fıtri bir ikrarda bulunmaları için yarattığının kastedilmediğinde hiç bir şüphe yoktur. Bu âyet-i kerime hakkında daha başka yerlerde açıklamalarda bulunduk.

Muhtemelen soruyu soran kişi ona en büyük görevin hangisi olduğunu sormuş o da yüce Allah'ın: *"Ancak Bana ibadet etsinler diye"* buyruğundan dolayı marifettir demiştir. Yani beni tanımalarıdır. Ruveym de ayrıca bu marifetin tarikat şeyhlerinin işaret etmiş olduğu marifet olduğuna inanmıştır. Bu marifet ise havassın marifetidir. Bu durumda onun cevabı ilk görev hakkında değil en büyük göreve cevap olur. İşte bu da gördüğün gibidir.][44]

44 el-İstikame, I, 141-144.

TÛR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 49 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَآءُ مَوْرًا ﴿٩﴾

9. "O gün gök, döne döne çalkalanıp sallanır."

Tefsiri:

[Bir kişi: "*O gün gök döne döne çalkalanıp sallanır.*" buyruğunda geçen "çalkalanıp sallanmak" hareket demektir, diyecek olursa onun bu açıklaması yakınlaştırıcı bir açıklama olur. Çünkü (المور): Çalkalanıp sallanmak" hızlı ve hafif bir hareket demektir.][45]

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾

21. "İman edip, soyları iman ile kendilerine uyanların Biz evlatlarını da kendilerine katarız. Amellerinden de hiçbir şey eksiltmeyiz. Her kişi kendi kazandıkları karşılığında bir rehinedir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*İman edenlerin soyları da iman ile kendilerine uyanların Biz evlatlarını da kendilerine katarız.*" buyruğu da böyledir. Bunun anlamı onların her birisinin arkasına zürriyetinin geleceği şeklindedir. Yoksa evlatlarından her biri ayrı ayrı babaların her birinin arkasından gideceği anlamında değildir.][46]

45 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 341.

46 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXI. 130.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müminlerin çocukları cennette babaları ile beraberdir. Nitekim yüce Allah'ın: *"İman edenlerin soyları da iman ile kendilerine uyanların"* âyeti buna delildir.][47]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mükellef olmayan da merhamete nail olabilir. Çünkü müminlerin çocukları yüce Allah'ın: *"İman edenlerin soyları da iman ile kendilerine uyanların"* buyruğunun delalet ettiği gibi cennette babalarıyla beraber olacaklardır.][48]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan dolayı bu anlamdaki: "(من): ... den" türün nefyinin muhakkaklığını anlatmak için nefy cümlesinde kullanılır. Yüce Allah'ın: (وما أَلَتْنَاهُم مِنْ عَمَلِهِم مِنْ شَيْءٍ): Amellerinden de bir şey eksiltmeyiz" buyruğunda olduğu gibi.][49]

إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

28. "Şüphesiz ki biz önceden ona ibadet ediyorduk. Gerçekten O Berr'dir, Rahim'dir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki biz önceden ona ibadet ediyorduk. Gerçekten O Berr'dir, Rahim'dir."* (Âyet 28) buyruğuna gelince. Bu kulların korku ve ümit ile yaşayış ve davranışları ihtiva eden ibadet duasıdır. Yani bizler ibadetlerimizi yalnız ona ihlasla yapardık. İşte bundan dolayı onlar da Allah'ın semum azabından korunmayı hak ettiler. Yoksa onlar bunu yalnızca kurtulan ile kurtulmayan arasında ortak olan dilekte bulunmakla hak etmediler. Çünkü hiç şüphesiz göklerde ve yerde bulunanlar Allah'tan dileklerde bulunurlar.][50]

فَذَكِّرْ فَمَآ أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾

29. "Artık sen öğüt vermeyi sürdür. Sen Rabbinin nimeti sayesinde kâhin de değilsin, deli de değilsin."

47 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 646.
48 el-Mustedrek Ala Mecmui'l-Fetava -baskı aşamasında-.
49 Minhâcü's-Sünne, II, 40.
50 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 14-15.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Artık sen öğüt vermeyi sürdür. Sen Rabbinin nimeti sayesinde kâhin de değilsin, deli de değilsin."* (Âyet 29) buyruğundan itibaren: *"Eğer doğru söyleyenler iseler haydi onun gibi bir söz getirsinler."* (Âyet 34)'e kadar devam eden buyruklarıyla yüce Allah, peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şeytanların kendileriyle birlikte olduğu kahin, şair ve delilerden birisi olmaktan tenzih etmekte ve ona Kur'an'ı getirenin kendisinin seçtiği pek şerefli bir melek olduğunu beyan buyurmaktadır.][51]

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ ﴿٣٠﴾

30. "Yoksa onlar: O bir şairdir. Biz onun zamanın ızdırap veren musibetine uğramasını (ölmesini) bekliyoruz mu diyorlar."

Tefsiri:

[Kur'an-ı Kerim'de tehaddi/meydan okuyan ve ta'ciz/aciz bırakan âyetler vardır. Yüce Allah'ın: *"Yoksa onlar: "O bir şairdir, biz onun zamanın ızdırap veren musibetine uğramasını bekliyoruz" mu diyorlar? De ki: "Bekleye durun. Şüphesiz ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim." Onlara bunu akılları mı emrediyor yoksa onlar azgınlar topluluğu mudurlar? Yoksa onlar: "Onu kendisi uydurup düzüyor" mu derler? Hayır, onlar iman etmezler. Eğer doğru söyleyenler iseler haydi onun gibi bir söz getirsinler."* (Âyet 30-34) buyrukları gibi. Yüce Allah burada onlara onun benzeri bir kitap getirmeleri için meydan okumuştur. Bir başka yerde: *"Haydi siz de onun gibi uydurma on sûre getirin."* (Hud, 13). Bir başka yerde: *"Haydi onun gibi bir sûre getirin."* (Bakara, 23) buyurmakta. Bununla birlikte onların bu işi asla yapamayacaklarını haber vererek: *Eğer kulumuza kısım kısım indirdiğimizden şüphe içindeyseniz, haydi siz de onun türünden bir sûre getirin. Allah'tan başka şâhidlerinizi de (yardıma) çağırın, eğer doğru söyleyen kimseler iseniz. Fakat bunu yapamazsanız; -hiçbir zaman da yapamayacaksınız- o halde tutuşturucusu insanlarla taşlar olan ve kâfirler için hazırlanmış bulunan o ateşten sakının."* (Bakara, 23-24) buyurmaktadır. Hatta bütün insanların ve cinlerin bir araya gelmeleri halinde bile benzerini meydana getiremeyeceklerini haber vererek: *"De ki: "Andolsun bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar birbirine yardımcı olsalar dahi yine benzerini getiremezler."* (İsra, 88) buyurmaktadır.][52]

51 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 273.
52 el-Fetâva't-Tis'îniyye, V, 145.

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَل لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

33. "Yoksa onlar: Onu kendisi uydurup düzüyor mu derler. Hayır, onlar iman etmezler."

Tefsiri:

[Bazı kimseler "tehaddi/meydan okuma"den peygamberlik iddiasında bulunmayı kastederler. Fakat bunun asıl manası birincisidir. Çünkü yüce Allah Tur Sûresi'nde: *"Yoksa onlar: "Onu kendisi uydurup düzüyor" mu derler? Hayır, onlar iman etmezler. Eğer doğru söyleyenler iseler haydi onun gibi bir söz getirsinler."* (Âyet 33-34) buyurmaktadır. İşte burada yüce Allah: Onu kendisinin uydurduğu şeklindeki sözlerinde *"Eğer doğru söyleyenler iseniz haydi onun gibi bir söz getirsinler."* buyurmaktadır. Çünkü Muhammed'in gücü böyle bir sözü uydurmaya gücü yetiyorsa ve bu bir kimsenin nazım ve nesir gibi sözleri kolaylıkla söylemesine gücünün yetmesi gibi ise o zaman bunun benzerini getirmek onun ile aynı türden olan insanlar için de mümkün olmalıdır. Kendileri de onun benzerini getirmek hususunda insanlar arasında en ileri imkana sahip olanlardır.][53]

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾

35. "Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar? Yoksa yaratanlar onlar mıdır?"

Tefsiri:

[İşte yüce Allah'ın: *"Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar? Yoksa yaratanlar onlar mıdır?"* buyruğu da bu anlamdadır. Cubeyr b. Mut'im dedi ki: Ben bu âyeti işitince kalbimin parçalandığını hissettim.[54]

Burada buyruk inkari bir istifhamdır. Yani onlar kendilerini yoktan var eden birisi bulunmadan mı var oldular? Hâlbuki onlar kendilerini meydana getiren olmadan olmadıklarını biliyorlar. Yine kendilerini kendilerinin meydana getirmediklerini de biliyorlar. Onların kendilerinin hükmünü bilmeleri ise bizzat fıtrat ile bilinen bir hükümdür. Ayrıca bunun için şöyle bir delillendirmeye ihtiyacı yoktur: Her bir varlık ihdas edilmiş (sonradan var edilmiştir. Yahut da her mümkin bizatihi var olmaz. Onu bir var eden olmadan o meydana gelmez. Her ne kadar tür ile ilgili bu genel önerme doğru ise de bu özel muayyen ile ilgili bilgi eğer onun

53 el-Cevâbu's-Sahîh. V, 423.
54 Buhârî. 4854; Müslim. 462.

için daha önceden sahip olunan bir bilgi değil ise ondan sonra meydana gelmiş bir bilgi olmadığı gibi apaçık oluşta da ondan daha aşağıda değildir.][55]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Cubeyr b. Mut'im'den gelen rivâyete göre o Bedir esirlerinin fidyesini getirdiği zamanı anlatarak şunları söylemiştir: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in akşam namazında Tur Sûresi'ni okuduğunu gördüm. Ben şu: "*Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar? Yoksa yaratanlar onlar mıdır?*" âyetini işitince kalbimin parçalandığını hissettim.

Çünkü bu başka şıkkı olmayan bir kısımlandırmadır. Yüce Allah bunu inkar sorusu kipi ile zikrederek bu önermelerin inkar edilmesi imkansız zorunlu olarak bilinen kesin bilgiler olduğunu açıklamak istemiştir. Yüce Allah: "*Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar?*" Yani onları yaratan bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi kendilerini yarattılar? Hâlbuki onlar her iki çelişik ihtimalin de bâtıl olduğunu bilmektedirler. Böylelikle kendilerini yaratan bir yaratıcının olduğunu kabul etmek kaçınılmaz olmaktadır.][56]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bilindiği üzere ihdas olunan (sonradan var edilen) bir şeyin mutlaka bir ihdas edicisi (var edicisi) vardır. Nitekim yüce Allah da: "*Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar? Yoksa yaratanlar onlar mıdır?*" buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Cubeyr b. Mut'im'den rivâyete göre o Bedir yılı esirlerin fidyelerini getirmek üzere (Medine'ye) geldiğinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in akşam namazında Tur Sûresi'ni okuduğunu işitmesi üzerine şöyle demişti: Yüce Allah'ın: "*Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar? Yoksa yaratanlar onlar mıdır?*" buyruğunu işittiğim zaman kalbimin parçalandığını hissettim."

İşte bu münhasıran kısımları ortaya koyan bir ifadedir. Yani: Onlar kendilerini yaratan bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Bu bütün akılların baştan beri kabul ettikleri imkansız bir şeydir. Yoksa kendileri mi kendilerini yarattılar? Bunun imkansızlığı öncekinden daha da ileridir. Böylelikle onların kendilerini yaratan bir yaratıcıları olduğu bilinmiş olmaktadır. O (celle celaluhu) delili inkar soru kipi ile zikrederek bununla delil gösterdiği bu önermenin aslında nefislerde yerini almış fıtri ve apaçık bir delil olduğunu, hiçbir kimsenin bunu inkar etmesine imkan bulunmadığını açıklamak istemiştir. Bu sebeple fıtratı doğru bir kimse sonradan

55 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 11. 190: Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. III. 113.

56 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 359: XIV. 25.

meydana gelmiş bir varlığın (hâdisin) onu meydana getiren bir ihdas edici/yaratıcı olmadan var olacağını da iddia etmesine imkân yoktur. O kendi kendisini ihdas etmiştir demesi de mümkün değildir.][57]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar? Yoksa yaratanlar onlar mıdır?*" buyurmaktadır. Yani yüce Allah kendilerinin bir ihdas edici olmadan meydana getirildiklerini mi yoksa kendi kendilerini ihdas ettiklerini mi söylüyorlar?][58]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: "*Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar? Yoksa yaratanlar onlar mıdır?*" buyurmaktadır. "*Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar?*" buyruğu hakkında onları yaratan bir rab olmadan mı yaratıldılar diye. bir madde olmadan mı yaratıldılar diye. bir akıbet ve amellerin karşılıkları verilmemek üzere mi yaratıldılar diye açıklanmıştır. Fakat birincisi kesinlikle buyruğun maksadını ifade eder. Çünkü maddeden yahut bir amaç için yaratılan her bir şeyin de bir yaratıcısının bulunması bir zorunluluktur.][59]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar, yoksa yaratanlar onlar mıdır*" buyruğu hakkında iki görüş vardır: Çoğunluğun kanaatine göre mana onlar herhangi bir yaratıcı tarafından değil de aksine katıksız yokluktan mı yaratıldılar anlamında olduğu kanaatindedir. Nitekim yüce Allah: "*Göklerde ve yerde bulunanların tümünü kendinden size musahhar kılmıştır.*" (Casiye 13); "*Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur.*" (Nisa. 171) ve: "*Elde ettiğiniz her nimet Allah'tandır.*" (Nahl. 53) buyrukları gibidir.

Bir diğer görüşe göre yoksa onlar herhangi bir maddeden olmayarak mı yaratıldılar. Bu ise yüce Allah'ın bundan sonraki: "*Yoksa yaratanlar onlar mıdır?*" buyruğundan ötürü zayıftır. İşte bu da ihtimal kısımlarının şu olduğuna delildir: Onlar yaratıcısız mı yaratıldılar? Yoksa yaratanlar onlar mıdır? Şâyet maksat herhangi bir madde olmadan yaratıldıklarını sormak olsaydı o taktirde: Hiçbir şeyden olmayarak mı yaratıldılar? Yoksa hakir bir sudan mı demek gerekirdi. Bu da maksadın: Onları yaratan benim. Onların maddeleri değildir demek olduğuna delildir.

57 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 252-253.
58 el-Fetava'l-İsfehaniye. XV. 151.
59 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 151.

Çünkü onların herhangi bir maddeden olmamak üzere yaratılmış olmalarında yaratıcının varlığının ta'tili/inkarı sözkonusu değildir. Eğer böyle bir şey zannetmiş olsalar bu onların yaratıcıya iman etmediklerini göstermez. Aksine onların bilgisizliklerine delil olur. Diğer taraftan onlar böyle bir zanda bulunmadılar ve şeytan da ademoğluna böyle bir vesvese vermez. Aksine hepsi babalarından, annelerinden yaratıldıklarını bilirler. Diğer taraftan onların bunu itiraf edip kabul etmeleri iman etmelerini de gerektirmez. kafir olmalarının önünde engel de değildir. Sorulan soru ise inkar sorusu olup. maksadı onlara kendilerinin hiçbir şey olmaksızın yaratılmamış olduklarını kabul etmelerini sağlamaktır. Onlar kendilerini bir yaratanın olduğunu kabul etmeleri halinde bunun onlara faydası olur. Fakat onların bir maddeden yaratıldıklarını kabul etmeleri halinde bunun Allah'ın önünde kendilerine hiçbir faydası olmaz.][60]

Yüce Allah'ın: "*Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar, yoksa yaratanlar onlar mıdır?*" buyruğu hakkında üç husus zikretmişlerdir:

1. İbn Abbas ve çoğunluk şöyle demişlerdir:[61] Onlar bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar. Hattabi'nin zikrettiği açıklama da budur.

2. Zeccac[62] ve İbn Keysan[63] yoksa onların yaratılmaları boşuna ve anlamsız mıdır? Diriltilmeyecekler, hesaba çekilmeyecekler. onlara emir ve yasak verilmeyecek mi? Nitekim onlar şöyle derlerdi: Ben bunu herhangi bir sebep olmadan yani bir gerekçe olmadan yaptım gibi mi?

3. Bir diğer görüşe göre yoksa onlar herhangi bir madde olmadan yani babasız ve annesiz mi yaratıldılar?][64]

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾

48. "Rabbinin hükmü (gele)ne kadar sabret, muhakkak ki sen bizim gözetimimiz altındasın. Kalktığın vakitte de Rabbini hamd ile tesbih et."

Tefsiri:

[*"Rabbinin hükmü (gele)ne kadar sabret, muhakkak ki sen bizim gözetimimiz altındasın. Kalktığın vakitte de Rabbini hamd ile tesbih et."* (Âyet 48). Yüce

60 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 236-237.
61 Beğavi. IV. 219.
62 Meani'l-Kur'an ve İ'rabuhu. V. 65: Beğavi. IV. 219.
63 Beğavi. IV. 219
64 en-Nübuvvât. 55.

Allah Nun Sûresi'nde: *"Yoksa sen onlardan bir ücret mi istiyorsun da onlar da bir borçtan dolayı ağır bir yük altında mı bırakıldılar? Yoksa gayb onların yanındadır da onlar mı yazıyorlar? Artık Rabbinin hükmüne sabret ve o balık sahibi gibi olma. Hani o gamla dolu dolu dua etmişti."* (Kalem. 46-48) buyurmaktadır.

Bunun manasının şu olduğu söylenmiştir: Senin hakkında vereceği hükme sabret. Bir diğer görüşe göre mutlaka gelecek olan Rabbinin hükmü gelinceye kadar onların eziyetlerine sabret. Birinci görüş daha sahihtir.

Allah'ın hükmü yaratmak ve emretmek olmak üzere iki türlüdür.

Takdir ettiği musibetler birinci türdendir.

İkincisi ise Allah'ın verdiği emirler ile yasakladığı hususlardır. (Emir ve nehy). Kul buna da ötekine de sabretmekle emrolunmuştur. O kendisine emredilenlere de kendisine yasak kılınmış olanlara da sabretmelidir. Bu sebeple emrolunduğunu yapmalı, kendisine yasaklananı terk etmeli. Ayrıca Allah'ın kendisi hakkındaki takdirlerine de sabretmelidir.

Kimi müfessir şöyle der: Bu âyet-i kerime kılıç âyeti ile nesh edilmiştir. Eğer âyet-i kerimede kital yasağı varsa bu açıklanabilir. Bu durumda bu yasak nesh edilmiş olur. Yoksa sabrın bütün türleri nesh edilmiş değildir. Hem bu nasıl olabilir ki? Burada âyet-i kerime ne olumlu ne olumsuz bu hususu hiç sözkonusu etmemektedir. Aksine yüce Allah'ın hükmüne sabretmek vaciptir. Hâlâ da vacipliği devam etmektedir. Ona cihad etme emri verildiği taktirde aynı şekilde yine Allah'ın hükmüne sabretmek onun görevidir. Çünkü onlarla savaşmak halinde karşı karşıya kalacağı sınanma onların sözlü olarak yaptıkları eziyetlerden daha büyüktür. Uhud ve Hendek günü karşı karşıya kaldığı sınavda olduğu gibi. İşte o vakit de ona düşen sabretmektir ve kendisine emrolunan cihadı yerine getirmektir.

Burada maksat: *"Rabbinin hükmü (gele)ne kadar sabret"* buyruğudur. Şüphesiz onların verdikleri eziyetler yüce Allah'ın kaderi gereği senin hakkındaki hükümlerindendir. Sen de onun hükmüne sabret. İsterlerse bu hususta zalim olsunlar. Böyle bir sabır ise meydana gelenlere ve peygambere yapılanlara karşı sabretmekten daha büyüktür. Yüce Allah'ın: *"Artık Rabbinin hükmüne sabret ve o balık sahibi gibi olma. Hani o gamla dolu dolu dua etmişti."* (Kalem. 48) ve: *"Ve balık sahibini de (hatırla). Hani gazaplandırıp, gitmiş ve Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. O bakımdan karanlıklar içinde: ...diye seslenmişti."* (Enbiya. 87) buyurmaktadır. O ister kavmini kızdırmış olsun ister Rabbini gazablandırmış olsun. Onun bu şekildeki kızdırıp öfkelendirmesi kendisi hakkında

takdir edilmiş bir işten dolayı idi. İşte sabrı sayesinde Rabbinin onun hakkında kader ve kazası ile vermiş olduğu hükmüne sabretmiş oldu. Velev ki o sadece insanların onu yalanlamış olmalarından ötürü rahatsız olmuş olsun.][65]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah hamdi ile tesbih edilmeyi emir buyurmuştur. O *"Kalktığın vakitte de Rabbini hamd ile tesbih et."* buyruğu ile bunu namaz hakkında sözkonusu etmiştir. Dolayısıyla emre uymanın bu zikir ile başlamak sûretinde olması daha uygundur. Hatta Dahhak gibi bazı müfessirler[66] bu âyetin tefsirinde şöyle demişlerdir: Bu namaz kılan kimsenin (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ؛ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ): Allah'ım, seni hamdinle her türlü eksiklikten tenzih ederim. İsmin pek mübarek ve şanın pek yücedir. Senden başka da hiçbir ilah yoktur" demesidir.

Ben başka bir yerde bu sözün anlamına dair genişçe açıklamalarda bulundum.[67] Ayrıca bu tesbihin tenzihi, hamd etmeyi, beka sıfatları ile onu ta'zimi, isbatı ve bütün fiillerini kapsadığını açıklamış bulunuyorum. Onu hamd ile her türlü eksiklikten tenzih ederim.][68]

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

49. "Gecenin bir kısmında da, yıldızların kaybolması vaktinde de O'nu tesbih et."

Tefsiri:

[Seleften bir kesim yüce Allah'ın: *"Kalktığın vakitte de Rabbini hamd ile tesbih et."* (Âyet 48) buyruğunu söz ile tesbihte bulunmak diye tefsir etmişlerdir.[69] Ve ayrıca namaza başlama esnasında ve meclisten kalkışta tesbihe dair çeşitli türler zikretmişlerdir. İbn Ebu Hatim'in[70] Süfyan'dan o Ebu İshak'dan o Ebu'l-Ahvaz'dan: *"Kalktığın vakitte de Rabbini hamd ile tesbih et."* buyruğu hakkında

65 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 324-326.
66 Zâdu'l-Mesîr. VIII. 60.
67 Şeyhu'l-İslâm'ın Zünnun'un (Yunus'un) yaptığı duanın şerhine dair bağımsız bir risalesi vardır. Bu risale Mecmû'u'l-Fetâvâ'nın 10. cildinde yer almakta olup ayrıca Hindistan'da bağımsız olarak da basılmıştır.
68 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 397.
69 Bk. Taberi. XXVII. 22-23.
70 Burada geçen metin basılı nüshada bulunmamaktadır. Bununla birlikte Taberi. XXVII. 22'de bunu rivâyet etmiştir.

şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bir kimse meclisinden kalkmak istediği vakit (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ): Allah'ım seni hamdinle her türlü eksiklikten tenzih ederim." der. Bunu Veki' de böylece rivâyet ettiği gibi Ebu Nuaym ve Kabisa da bunu rivâyet ederek şöyle demişlerdir: Kişi (سبحان الله وبحمده) Allah'ı hamd ile her türlü eksiklikten tenzih ederim, der.

İbn Ebu Necih, Mücahid'den: "Kalktığın zaman" buyruğunu her meclisten kalktığın zaman, diye açıkladığını rivâyet etmektedir.

Talha'dan ve Ata'dan ise her bir meclisten kalktığın zaman (tesbih getir). Eğer ihsanda bulunmuş isen hayrın daha da artar. Eğer böyle değilsen bu o meclis için bir keffaret olur demiştir.

Bir kesim de şöyle demişlerdir: Namaza kalkacağın zaman (tesbih et). Dahhak da böyle demiştir. Farz namaza kalkacağın zaman. İbn Zeyd de aynı şekilde: Gece ya da gündüz namaza kalktığın zaman demektir.

Cuveybir'in Dahhak'dan rivâyetinde şöyle dediği kaydedilmektedir: Bu bir kimsenin namaza başladığı vakit: "(سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتعَالَى جَدُّكَ؛ وَلا إِلَه غيْرُكَ): Allah'ım seni hamdinle her türlü eksiklikten tenzih ederim. İsmin pek mübarektir, şanın pek yücedir, senden başka ilah yoktur" demesidir.

Ebu'l-Cevzâ dedi ki: Uykundan uyanıp yatağından kalktığın zaman (tesbih et).

Buna göre bu buyruk, gündüzün dinlenme vaktinde yatağından kalkacağın zaman namaz kılma emrini ihtiva etmektedir. O halde bu öğle ve ikindi namazını emrediyor.

"Yıldızların kaybolması vakti"ni bir kesim sabah namazının iki rekatı diye tefsir etmişlerdir. İbn Uyeyne de İbn Ebu Necih'den o Mücahid'den: "Yıldızların kaybolması" buyruğu hakkında İbn Abbas'ın o namazların arkasında tesbih(at) getirmektir dediğini rivâyet etmektedir.

Derim ki: Muhtemelen yüce Allah'ın: *"Secdelerin ardlarında da O'nu tesbih et."* (Kaf, 40) buyruğunun bir tefsiridir. Çünkü bu (onun için) daha uygundur. Seleften bir kesimden de yüce Allah'ın: *"Secdelerin ardlarında da"* buyruğunun akşamdan sonraki iki rekat olduğunu söyledikleri de rivâyet edilmiştir.

"Yıldızların kaybolması" buyruğu ise sabah namazının iki rekatı demektir. Bu bakımdan bunların biri diğerine benzemektedir.

Yüce Allah'ın: *"Gecenin bir kısmında da yıldızların kaybolması vaktinde de O'nu tesbih et."* şeklindeki bu buyruğun namazların akabindeki tefsir ile tefsir edilecek olursa lafız da buna delalet eder. Onu bu şekilde tefsir eden selef sanki -Allah en iyi bilendir- gündüzün amel defterlerine ilk yazılanın sabah namazının iki rekatı olduğunu yükseltilen amellerin sonuncusunun da akşamın son iki rekatı olduğunu kastetmiş gibidirler. Çünkü akşamın iki rekatının gündüzün ameli ile birlikte yükseltildiğine dair rivâyet gelmiştir.][71]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Yıldızların kaybolması vaktinde"* buyruğundaki "idbâr: kaybolma geri dönme, çekilme": (أدبر - يدبر)'in mastarıdır.][72]

71 Câmiu'l-Mesâil, III, 293-294.

72 es-Safdiyye, I, 239.

NECM SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 62 âyettir)

Necm Sûresi'nin Nüzulü

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Necm Sûresi insanların ittifakı ile Mekke'de ilk inen buyruklardandır.][73]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Battığı zaman yıldıza andolsun ki; arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi, o kendi hevâsından bir söz söylemez. O bildirilen bir vahiyden başkası değildir."* (Âyet 1-4) buyruğundan itibaren: *"Şimdi siz gördükleri hakkında onunla tartışıyor musunuz? Andolsun ki onu diğer bir inişinde de görmüştü. Sidretu'l-Münteha yanında."* (Âyet 12-14) buyruğuna ve nihâyet: *"Şimdi haber verin Lât ve Uzza'dan"* buyruğuna kadarki bütün bu buyruklar herkesin icmaı ile Mekke'de inmiştir.][74]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hatta sahih'te sabit olduğu üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Necm Sûresi'ni okuduğu zaman onunla birlikte müslümanlar, müşrikler, cinler ve insanlar da secde etmişlerdir.][75]

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوٰى ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ
الْهَوٰى ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحٰى ﴿٤﴾

1. "Battığı zaman yıldız(lar)a andolsun ki;

2. Arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi.

73 Minhâcü's-Sünne, VII, 66.
74 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 67.
75 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVI, 195. Hadis Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde olup Buhârî, 1070: Müslim, 576'da rivâyet etmiştir.

3. O kendi hevâsından bir söz söylemez.

4. O bildirilen bir vahiyden başkası değildir."

Tefsiri:

[Nitekim kendi maslahatını bilmeyen sapmış/dalaletteki kimse hidâyet bulmuş olanın aksinedir. Yüce Allah da: *"Battığı zaman yıldıza andolsun ki; arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi. O kendi hevâsından bir söz söylemez."* (Âyet 1-3) buyurmaktadır.][76]

[Yüce Allah peygamberini hem dalalete düşmekten hem bâtıla yönelmekten (dalal ve gayy) tenzih ederek: *"Battığı zaman yıldıza andolsun ki; arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi. O kendi hevâsından bir söz söylemez."* (Âyet 1-3) buyurmaktadır. Çünkü "dâl: dalalete düşmüş kişi", hakkı bilmeyen kimse demektir. "Gâvî: bâtıla yönelen, azan kişi" ise kendi hevâsına uyan kimse demektir].[77]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce peygamberi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında da: *"Battığı zaman yıldıza andolsun ki; arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi. O kendi hevâsından bir söz söylemez. O bildirilen bir vahiyden başkası değildir."* (Âyet 1-4) buyurmuş ve onu bilgisizlik ve zulüm demek olan doğru yoldan sapmak ve bâtıla yönelmekten tenzih etmektedir. Çünkü dâl/doğru yoldan sapan dalaletteki kimse hakkı bilmeyen kişi demektir. Bâtıla yönelmiş (gâvi) ise hevâsına uyan kişi demektir. Ayrıca onun nefsin hevâsından konuşmadığını aksine o söylediklerinin Allah'ın kendisine vahyettiği vahiy olduğunu da haber vermektedir. Böylelikle onu ilimle nitelendirmiş, hevâsına uymaktan tenzih etmiştir.][78]

[Hevânın peşinden gitmemek ve ilim hususunda kemal mertebesinde olmak, yüce Allah'ın hakkında: *"Battığı zaman yıldıza andolsun ki; arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi. O kendi hevâsından bir söz söylemez. O bildirilen bir vahiyden başkası değildir."* (Âyet 1-4) buyurmuş olduğu Rasûllerin sonuncusuna aittir. Yüce Allah onun doğru yoldan sapmadığını, bâtıla yönelmediğini ifade ettikten sonra onu hevâsından konuşmamakla, kendisine bildiren vahiyden başka bir şeyi bildirmemekle nitelendirdi. Hevâsının peşinden gitmediğini belirtirken kâmil ilim olan vahyi isbat etmektedir. İşte bu ilmin kemali öteki de maksadın kemalidir.

76 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 163.
77 Minhâcü's-Sünne, II, 13.
78 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 384.

Düşmanlarını da bu iki niteliğin zıttı nitelikler ile nitelendirerek: *"Onlar ancak zanna ve nefislerin hevâsına uyarlar. Hâlbuki andolsun ki Rabblerinden kendilerine hidâyet gelmiştir"* (Necm. 23) buyurmaktadır. İnsan için mutlak kemal ise ilim ve maksat itibari ile yalnızca yüce Allah'a ubudiyeti mükemmelleştirmek ile olur.][79]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü doğru olan bir kimse ya kasten yalan söyler yahut hata yoluyla. Birincisi onun zalim ve bâtıla yönelmiş bir kişi olmasını gerektirir. İkincisi ise onun cahil ve doğru yoldan sapmış birisi olmasını gerektirir. Onun ilminin kemali cahilliğine aykırıdır. Dininin kemali ise kasten yalan söylemeye aykırıdır. Onun sıfatlarını bilmek onun kesinlikle kasten yalan söylemediğini bilmediğini de gerektirir. Ayrıca o bilmeden yalan söyleyen cahil birisi de değildi. Bu husus da öteki de hakkında sözkonusu olmadığına göre onun doğru sözlü ve doğru olduğunu bilen birisi olduğu kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah onu: *"Battığı zaman yıldıza andolsun ki; arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi. O kendi hevâsından bir söz söylemez. O bildirilen bir vahiyden başkası değildir."* (Âyet 1-4) buyrukları ile bu iki husustan da tenzih etmiş bulunmaktadır.][80]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Battığı zaman yıldıza andolsun ki; arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi. O kendi hevâsından bir söz söylemez. O bildirilen bir vahiyden başkası değildir."* (Âyet 1-4) buyurmak sûretiyle yüce Allah onun doğru yoldan sapıp uzaklaşmış bir cahil, hevâsının peşinden giden bâtıla sapıp yönelmiş hevâsından konuşan birisi olmadığını aksine onun söylediğinin yüce Allah'ın vahyettiği bir vahiyden ibaret olduğunu açıklamaktadır.][81]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müslümanların veliyyül emrine gelince -Allah onu desteklesin ve onu doğru yola yönlendirsin- İslâm dinine ve Rasûlün getirdiklerine yardım etmeye buna muhalefet ederek din hakkında bilgisizce konuşanları alıkoymaya, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yasakladıklarını emredip ya bilgizce yahut hevâsı dolayısıyla dinini söndürmeye çalışanları alıkoymaya insanlar arasında en hak sahibi olandır. Yüce Allah Rasûlünü bu iki nitelikten tenzih ederek: *"Battığı za-*

79 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 545.
80 el-Cevâbu's-Sahîh, V, 446.
81 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 105-106.

man yıldıza andolsun ki; arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi. O kendi hevâsından bir söz söylemez. O bildirilen bir vahiyden başkası değildir." (Âyet 1-4) buyurmaktadır. Buna karşılık yüce Allah ona onun şeriatine, ashabın tabiunun ve onun sünnet ve maksatlarını bilen güçleri kadarıyla onun (sallallâhu aleyhi ve sellem) izinden gitmeyi araştıran müslümanların imamlarına -Allah onların hepsinden razı olsun- muhalefet eden kimseler hakkında ise: *"Onlar ancak zanna ve nefislerin hevâsına uyarlar. Hâlbuki andolsun ki Rabblerinden kendilerine hidâyet gelmiştir."* (Necm. 23) buyurmuştur.][82]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah peygamberini bu ikisinden de tenzih ederek: *"Battığı zaman yıldıza andolsun ki; arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi. O kendi hevâsından bir söz söylemez. O bildirilen bir vahiyden başkası değildir."* (Âyet 1-4) buyurmaktadır. Çünkü doğru yoldan sapan hakkı bilmeyen aksine hakkı bilmemekle birlikte hak üzere olduğunu zanneden kimsedir. Tıpkı hristiyanların tutturdukları yoldaki durumları gibi. Yüce Allah: *"Bundan önce sapıklığa düşmüş birçok kimseyi saptırmış ve sonra da dümdüz yoldan (haktan) sapagelmiş bir kavmin hevâ (ve heves)lerine uymayın."* (Maide. 77) buyurmaktadır.

Gâvî (bâtıla sapıp yönelen)e gelince, o hakka muhalif olduğunu bilmekle birlikte hevâ ve arzularına uyan kimsedir. Yahudilerin üzerinde gittikleri yol gibi. Yüce Allah da: *"Yeryüzünde haksızlıkla kibirlenenlere âyetlerimden yüz çevirteceğim. Onlar her âyeti görseler bile yine de onlara iman etmezler. Hidâyet yolunu görseler, onu bir yol edinmezler. Fakat azgınlığın yolunu görseler hemen onu yol edinirler. Bu, âyetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gâfil olmalarındandır."* (A'raf. 146) ve: *"Sen onlara kendisine âyetlerimizi verdiğimiz halde onlardan sıyrılıp çıkmış, derken şeytanın kendisine uydurduğu ve sonunda azgınlardan olmuş kimsenin haberini oku! Eğer Biz, dileseydik onu bunlar sebebiyle yükseltirdik. Fakat o, yere mıhlandı ve hevâsına uydu. Artık onun durumu, üstüne varsan da dilini sarkıtıp soluyan, kendi haline bırakırsan da yine dilini uzatıp soluyan bir köpeğin durumuna benzer."* (A'raf, 175-176) buyurmaktadır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen hadiste de: "Sizin için en korktuğum şey karınlarınızda ve ferclerinizde bâtıla yönelmeniz ve doğru yoldan saptırıcı fitnelerdir."[83]

Çünkü gayy (bâtıla sapma) ve dalal (doğru yoldan sapma) ademoğullarının bütün günahlarını bir arada toplar. Çünkü insan yüce Allah'ın buyurduğu gibi:

82 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 317.

83 Ahmed, IV, 420, 423; Ebu Nuaym, Hilye, II, 32; ed-Dulabi, el-Künavel Esma, I, 154. Hadis hasendir.

"Ve onu insan yüklendi. Şüphesiz ki o hem çok zalimdir, hem çok cahildir." (Ahzâb. 72) buyurmaktadır. O zulmü sebebi ile bâtıla yönelir, bilgisizliği sebebi ile de dalalete düşer. Bazen her ikisini de bir arada bulundurur. Böylelikle bir hususta doğru yoldan sapmış bir diğerinde ise bâtıla yönelmiş birisi olur. Her iki günahtan dolayı da öbürü ile cezalandırılır. Nitekim yüce Allah: *"Kalplerinde hastalık vardır onların. Allah da onların hastalıklarını artırdı."* (Bakara. 10) ve: *"Onlar sapıp eğrilince Allah da kalplerini çevirdi."* (Saf. 5) buyurmaktadır.][84]

el-Kasımî dedi ki:

[İmam İbn Teymiyye dedi ki: Necm Sûresi'ndeki yaklaşmak ve sarkmaktan kasıt Cebrail'in yaklaşıp sarkmasıdır. Âişe ve İbn Mesud'un dediği gibi. Bağlam da buna delildir. Çünkü yüce Allah: *"Ona çetin güçler sahibi öğretti."* buyurmaktadır ki bu Cebrail'dir. *"O büyük bir güce sahiptir. Hemen asıl şeklinde doğruluverdi. Ve o en yüksek ufukta idi. Sonra yaklaşıp sarktı."* (Âyet 6-8) buyruklarındaki bütün zamirler bu çetin güçler sahibi öğreticiye aittir. Aynı zamanda o büyük bir güce sahiptir. En yüksek ufukta doğrulan odur. Yaklaşıp sarkan da odur. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iki yay (boyu) kadar ya da daha da yaklaşmıştı. Diğer bir inişinde sidretu'l-münteha yanında gördüğü de odur. Onu iki defa biri yerde biri de sidre-i münteha yanında iki defa asıl sûreti ile gördü.][85]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müslim'in Sahih'indeki rivâyete göre Abdullah b. Mesud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) israya götürüldüğünde sidre-i müntehaya kadar götürüldü. O yedinci semadadır. Yerden yükselen en son oraya varır, oradan alınır. Onun üstünden gelen de oraya varır ve oradan alınır. Yüce Allah: *"O vakit sidreyi bürüyen bürüyordu"* (Necm. 16) buyurmaktadır. Dedi ki: Bu altından kelebekler idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e üç şey verildi. Beş vakit namaz, Bakara Sûresi'nin son âyetleri ve ümmetinden helak edici büyük günahları işleyenler arasından Allah'a hiçbir şey ortak koşmamış olanlara mağfiret verildi.[86] Yine ondan yüce Allah'ın: *"Böylece iki yay (boyu kadar) ve daha da yaklaştı."* buyruğu hakkında da "Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): Cebrail'i asıl sûretinde altı yüz kanatlı olarak gördü dediği rivâyet edilmektedir."[87]][88]

84 Câmiu'l-Mesâil. I. 228-229.
85 Tefsiru'l-Kâsımi. XV. 233.
86 Hadisi Müslim. 279'da rivâyet etmektedir.
87 Tırnak içindeki bu ibare eksik manayı tamamlamak için tarafımızdan kaynakta zikredilen yerden eklenmiştir. (Çeviren).
88 el-Cevâbu's-Sahîh. VI. 176.

عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوٰى ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوٰى ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلٰى
﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنٰى ﴿٩﴾ فَأَوْحٰى إِلٰى
عَبْدِهِ مَآ أَوْحٰى ﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأٰى ﴿١١﴾ أَفَتُمَارُونَهُ عَلٰى
مَا يَرٰى ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً أُخْرٰى ﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ﴿١٤﴾
عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوٰى ﴿١٥﴾ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ
الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَأٰى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿١٨﴾

5. "Ona çetin güçler sahibi öğretti.

6. O büyük bir güce sahiptir. Hemen asıl şeklinde doğruluverdi.

7. Ve o en yüksek ufukta idi.

8. Sonra yaklaşıp sarktı.

9. Böylece iki yay (boyu) kadar hatta daha da yaklaştı.

10. Kuluna vahyettiğini vahyetti.

11. Gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı.

12. Şimdi siz gördükleri hakkında onunla tartışıyor musunuz?

13. Andolsun ki onu diğer bir inişinde de görmüştü.

14. Sidretu'l-Münteha yanında,

15. Cennetu'l-Me'vâ da onun yanındadır.

16. O vakit Sidre'yi bürüyen bürüyordu.

17. Göz başka yöne kaymadı ve şaşmadı da.

18. Andolsun ki Rabbinin büyük âyetlerinden görmüştür."

Tefsiri:

[Yüce Allah Cebrail (aleyhisselâm)'ı pek büyük bir güce sahip ve arş sahibinin yerinde üstün bir konumu olan kendisine itaat edilen, orada emin olunan bir kimse olarak nitelendirmektedir. Ayrıca Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu o apaçık ufukta görmüş ve kendisini: "*Ona çetin güçler sahibi öğretti. O büyük bir güce sahiptir. Hemen asıl şeklinde doğruluverdi. Ve o en yüksek ufukta idi. Sonra yaklaşıp sarktı. Böylece iki yay (boyu) kadar hatta daha da yaklaştı. Kuluna vahyettiğini vahyetti. Gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı. Şimdi siz gördükleri hakkında onunla tartışıyor musunuz? Andolsun ki onu diğer bir inişinde*

de görmüştü. Sidretu'l-Münteha yanında, Cennetu'l-Me'vâ da onun yanındadır. O vakit Sidre'yi bürüyen bürüyordu. Göz başka yöne kaymadı ve şaşmadı da. Andolsun ki Rabbinin büyük âyetlerinden görmüştür." (Âyet 5-18) diye nitelendirmiştir.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde sabit olduğu üzere Âişe (radıyallâhu anhâ) Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında şunu zikretmektedir: O Cebrail'i yaratılmış olduğu sûretinde sadece iki defa görmüştür.[89] Yani birinci defa o en yüksek ufukta iken diğeri ise diğer inişinde sidretu'l münteha yanında görmüştü. Bir başka yerde Cebrail er-Ruhu'l-Emin ve Ruhu'l-Kudüs diye de nitelendirmiş bulunmaktadır.][90]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ona çetin güçler sahibi öğretti. O büyük bir güce sahiptir. Hemen asıl şeklinde doğruluverdi. Ve o en yüksek ufukta idi. Sonra yaklaşıp sarktı. Böylece iki yay (boyu) kadar hatta daha da yaklaştı. Kuluna vahyettiğini vahyetti. Gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı. Şimdi siz gördükleri hakkında onunla tartışıyor musunuz? Andolsun ki onu diğer bir inişinde de görmüştü. Sidretu'l-Münteha yanında, Cennetu'l-Me'vâ da onun yanındadır. O vakit Sidre'yi bürüyen bürüyordu. Göz başka yöne kaymadı ve şaşmadı da. Andolsun ki Rabbinin büyük âyetlerinden görmüştür.*" (Âyet 5-18) buyurmaktadır. Bu buyrukta ona öğretenin çetin güçler sahibi ve büyük bir gücü olanın ona öğrettiğini haber vermektedir. İnsanlar iki defa görülenin kim olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. İbn Mesud, Âişe ve başkaları gördüğü o kişi Cebrail'dir, onu yaratılmış olduğu sûreti üzere iki defa görmüştür demişlerdir. Nitekim bu husus Sahih'te ondan (sallallâhu aleyhi ve sellem) böylece sabittir.

İbn Abbas ve başkaları ise: O Rabbini kalbi ile iki defa görmüştür, demiştir.[91]

Bilindiği üzere eğer görülen Cebrail ise ve cennetü'l-me'vanın yanında bulunduğu Sidretu'l-Münteha'nın yanında gördüğü o olup sonra en yüksek ufukta iken doğrulan o ise Cebrail'in nefsinde olanın olmasına imkan kalmaz. Eğer görülen yüce Allah ise bu daha da azametli bir şeydir.

Bunlar arasından şöyle diyenleri de vardır: Cebrail faal aklın kendisidir. O: Cimri değildir. Çünkü feyyazdır/çokça (bilgisiyle) taşkındır. Ancak bu bir cehalettir. Çünkü çoğunluğun kıraati (بظنين) şeklinde olup "o itham altında tutulan

89 Buhârî, 4855; Müslim, 177.
90 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 234-235.
91 Müslim, 175.

değildir" anlamındadır. Münasip olan da budur. Yani o bizim için gayb olanlar hakkında itham altında değildir. Aksine o gayba dair verdiği haberlerde emin/güvenilirdir. Eğer (ضنين)'ın cimri anlamında olduğu söylenecek olursa o taktirde bu onun gayb ilmi hususunda cimrilik etmeyen aksine hakkı açıkça beyan edip gösteren anlamında bir sıfatı olur. Bundan dolayı da: "(علي الغيب بظنين): Gayb hususunda itham altında tutulamaz" demiştir.][92]

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأٰى ﴿١١﴾

11. "Gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı."

Tefsiri:

Merhum el-Kasımi dedi ki:

[İmam İbn Teymiyye dedi ki: İbn Abbas'ın onu gördüğünü söylemiş olması bununla çelişmemektedir. Kalbiyle onu gördüğüne dair sözü de böyledir. Çünkü onun şöyle dediği sahih olarak nakledilmiştir: Ben yüce Rabbimi gördüm. Fakat bu İsra'da olmamıştır. Medine'de sabah namazında onların yanına çıkması geciktiği zaman olmuştu. Sonra kendilerine o gece rüyasında şanı yüce ve mübarek Rabbini gördüğünü haber vermişti. İşte imam Ahmed buna dayanarak: Evet onu gerçekten görmüştür demiştir. Çünkü peygamberlerin rüyası kesin bir haktır. İbn Abbas'ın: "Onu kalbiyle iki defa gördü" sözüne gelince. Eğer dayanağı yüce Allah'ın: *"Gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı."* (Âyet 11) buyruğu ile ondan sonraki: *"Andolsun ki onu diğer bir iniş(in)de görmüştü."* (Âyet 13) buyruğuna dayanıyor ise -ki görünen dayanağının bu buyruklar olduğudur- Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sahih olarak nakledilen rivâyet bu görülenin Cebrail olduğu şeklindedir. O Cebrail'i yaratılmış olduğu sûretinde iki defa görmüştür.][93]

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿١٧﴾

17. "Göz başka yöne kaymadı ve aşmadı da."

Tefsiri:

İbn Kayyim ondan şu nakilde bulunmaktadır:

[Onlar bu konumda yüce Allah'ın peygamberine gösterdiği şeyleri gösterdiği zaman ile ilgili olarak zikrettiği: *"Göz başka yöne kaymadı ve aşmadı da."* buy-

92 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. X. 217-218.
93 el-Kasımi. Tefsir. XV. 235'de zikretmektedir.

ruğunu zikretmeyi âdet edinegelmişlerdir. Ebu'l-Kasım el-Kuşeyri de Edeb başlığının başına bu âyet-i kerimeyi kaydettiği gibi başkası da böyle yapmıştır. Onlar böyle yaparken sanki tefsir alimlerinden: İşte bu böyle bir konumda Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in edebini nitelendirmektedir. Çünkü o ne yan tarafına baktı ne de gördüklerinin ötesine baktı. Bu ise edebin kemalini ifade eder şeklindeki sözlerini dikkate almış gibidir. Hâlbuki bakan kimsenin sağına soluna bakması yahut da bakılanın arkasında neler olduğunu görmeye çalışması bu edebi bozar. Aynı zamanda etrafa bakınmak da bir aşmaktır. Bakılanın ötesinde neler olduğunu görmeye çalışmak da haddi aşmak ve ileriye gitmektir. O halde bakanın baktığına kemal derecesinde yönelmesi, gözünü ondan ayırıp sağına soluna bakmaması ve ondan ötesini görmeye çalışmamasına bağlıdır.

İşte Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'den -Allah ona rahmet etsin- öğrendiklerimin özü budur.][94]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İmam Ebu Bekr b. Ebu Asım Kitabu Sünne'de dedi ki: Bize Hudayl b. Sehl tahdis etti, bize Amr b. Talha el-Kannâd tahdis etti, bize Esbat b. Nasr, Simak'dan tahdis etti. O İkrime'den, o İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"Andolsun ki onu diğer bir iniş(in)de görmüştü."* (Âyet 13) buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etti: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rabbini gördü. Bir adam ona: Peki yüce Allah: *"Gözler ona erişemez. O ise bütün gözleri kuşatmıştır."* (En'am, 103) buyurmuyor mu deyince İkrime de ona: Sen semayı görmüyor musun? deyince adam: Görüyorum elbette deyince. Ona: Peki hepsini mi görüyorsun diye cevap verdi.][95]

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى ﴿١٩﴾

19. "Şimdi haber verin Lât ve Uzza'dan."

Tefsiri:

[Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kafirlerin mabedlerinin yerlerinde mescit kurulmasını emir buyurmuştur. Nitekim Taif ahâlisi Sakiflilerin yüce Allah'ın hakkında: *"Şimdi haber verin lât ve uzza'dan"* buyurduğu lât'a ibadet ettikleri bir mabedleri vardı.][96]

94 Medaricüs Salikin, II, 382.
95 el-Fetava, V, 73; rivâyeti İbn Ebu Asım, es-Sünne, 434'de zikretmiştir. Ravileri ise Esbat b. Nasr dışında sikadırlar.
96 el-Cevâbu's-Sahîh, II, 218.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Seleften bir topluluk ("şimdi haber verin lât ve uzzadan" buyruğundaki "lat" lafzını -te harfi şeddeli olarak-) "(أفرأيتم اللتّ): Bana haber verin Let'ten" diye te harfi şeddeli olarak okumuşlardır. Lât, Taiflilere Uzza ise Mekkelilere Menat da Medinelilere ait birer puttu. Bundan dolayı Ebu Süfyan Uhud gününde recez vezninde bir takım sözler söylerken: "Yücel ey Hubel" demişti. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunun üzerine: "Ona cevap vermeyecek misiniz" buyurunca onlar: Ne diyelim dediler. O: "Allah en yüce ve en azametli olandır deyiniz" buyurdu. Bu sefer Ebu Süfyan: Bizim uzzamız var sizin uzzanız yok deyince Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ona cevap vermeyecek misiniz" buyurunca ashab: Ne diyelim dediler. O: "Allah bizim mevlamızdır. Sizin ise mevlanız yoktur deyiniz" buyurdu.[97]][98]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Şimdi haber verin Lât ve Uzza'dan ve diğer üçüncüleri olan Menat'tan."* buyurmaktadır. İşte bunlar Hicaz şehirlerinde bulunan büyük putlar idi. Lât Taiflilere, Uzza Mekkelilere, diğer üçüncüleri olan Menat ise Medinelilere aitti.

Bütün bunlar hepsi dişil isimlerdir. Nitekim yüce Allah bir başka âyet-i kerimede: *"Onların ondan başka taptıkları ancak dişilerdir. Onlar ancak inatçı bir şeytana tapmış olurlar."* (Nisa. 117) buyurmaktadır. Onlar bu putları Allah'tan başka kendilerine ibadet olunan ortakları yapmışlardı. Ayrıca onlara dişilleştirerek onun isimlerini vermişlerdi. Nitekim denildiğine göre "lât" ismi "ilah"dan, "uzza" ismi "aziz"den, "menat" ismi de güç ve kudret sahibi olmayı anlatan (مني-يمني)'den aldıkları söylenmiştir. Onlar ayrıca bunlara (rabb yerine dişil alameti getirerek) rabbe adını verirlerdi. Onların bunlara verdikleri bu isimler ile bu putlarını ilahlık, izzet, kudret sahibi olmak ve rububiyet vasıflarını da taşıyordu. Bu isimleri kendileri ve ataları onlara vermiş olmakla birlikte Allah bunlar hakkında herhangi bir sultan yani bir kitap ve bir delil indirmemiştir. Şanı yüce Allah hiçbir kimseye kendisinden başka birisine ibadet edilmesini emretmediği gibi kendi ilahlığında başkasına bir ortaklık da vermemiştir.][99]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

97 Buhârî. 3039.
98 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 357-354.
99 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VII. 365-366.

[Sakifliler arasında Kur'an-ı Kerim'de yüce Allah'ın: *"Şimdi haber verin Lât ve Uzza'dan; ve diğer üçüncüleri olan Menat'tan. Erkekler sizin, dişiler O'nun mu?"* (Âyet 19-21) buyruğunda adı geçen Lât adında biri vardı. Alimlerin zikrettiklerine göre o put, sevik hazırlayıp hacılara içiren bir adamın yerinde imiş. Bu kişi öldükten sonra onun kabrinin başından ayrılmadılar. Zamanla bu kendisine ibadet olunan büyük bir put oldu. Daha önce de geçtiği gibi bu puta yolculuk yapmaya da hac diyorlardı. İşte bu da bu gibi meşhetlere yapılan yolculukların oralara hac demek olduğuna delildir. Nitekim avamdan bazı kimseler: Bineklerin kendisine haccetmek için gittiği peygamberin hakkı için diye yemin ederler.

Abd b. Humeyd tefsirinde dedi ki: Bize Kabisa Süfyan'dan tahdis etti, o Mansur'dan o Mücahid'den rivâyet etti:[100] *"Şimdi haber verin Lât ve Uzza'dan"* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bir adam sevik hazırlardı. Bu adam öldü. Bunun üzerine onun kabri namazgah edinildi.

Yine dedi ki: Bize Süleyman b. Davud. Ebu'l-Eşhed'den tahdis etti. O Ebu'l-Cevza'dan o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etti:[101] Lât hacılar için sevik hazırlayan bir adam idi.

Bunu aynı şekilde İbn Ebu Hatim, Ebu'l-Cevza'dan o İbn Abbas'dan şöyle dedi diye rivâyet etmiştir:[102] Bu kişi belli bir taşın üzerinde sevik hazırlıyordu. Ondan her kim içiyorsa mutlaka kilo alıyordu. Bu sebeple ona ibadet ettiler.

A'meş'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Mücahid "lat" kelimesini te harfi şeddeli olarak (اللاتّ) diye okur ve şöyle derdi: Bu adam Taif yolunda bir kaya üzerinde sevik hazırlar, onu insanlara ikram ederdi. Sonra öldü. Kabre gömüldü. Bunun üzerine kabrinin yanı başından ayrılmamaya başladılar.[103]

Süleyman b. Harb da dedi ki: Bize Hammad b. Zeyd, Amr b. Malik'den tahdis etti, o Ebu'l-Cevza'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Lât aslında bir taştır. Bir kişi onun üzerinde sevik hazırlardı. Bu sebepten ötürü ona lât adı verildi.[104]

Yine dedi ki: Bize Ubeydullah b. Mûsâ. İsmail'den tahdis etti, o Süddi'den, o Ebu Salih'den şöyle dediğini rivâyet etti: Onların ilahlarının koruyuculuğunu

100 Buhârî. 4859. İbn Abbas'dan: Taberi. XXVII. 58. Mücahid'den: ed-Durru'l-Mensur. VI. 116'da ise bir yerde İbn Abbas'a bir diğerinde de Mücahid'e nisbet etmektedir.

101 ed-Durru'l-Mensur. VI. 116. Abd b. Humeyd tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

102 ed-Durru'l-Mensur. VI. 116. İbn Ebu Hatim ve İbn Merdûye tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

103 Zâdu'l-Mesîr. VIII. 72: ed-Durru'l-Mensur. VI. 116'da Said b. Mansur tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir. el-Fatihi de buna yakın bir rivâyet zikretmektedir.

104 ed-Durru'l-Mensur. VI. 127'de Abd b. Humeyd tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

yapan lât aslında onlar için sevik hazırlayan birisi idi. Uzza ise bir hurma ağacı olup onun üzerine perdeler ve yün asarlardı. Menat ise Kudeyd denilen yerde bir taş idi.[105]

Seleften bir kesim de "lat" ismini te harfi şeddeli olarak okumuşlardır. Bunun "Allah" lafzından hareketle oluşturulmuş bir isim olduğu da söylenmiştir. Hattabi dedi ki:[106] Müşrikler "Allah" ismini bazı putlarına vermeye kalkışınca yüce Allah onun yerine kendi adını korumak üzere "lat" diye adlandırmalarına yönlendirdi. Böylece bu ismi koruyup onu himaye etmiş oldu.

Derim ki: Her iki görüş ile iki kıraat arasında bir aykırılık yoktur. Çünkü bir adam bir taş üzerinde sevik hazırlardı. Sonra onun kabri başından ayrılmaz oldular ve ona bu ismi verip sondaki te harfini şeddesiz söylediler. Bunu verirken de "onun ilah" olduğunu söyleme maksadını güttüler. Nitekim onlar putlara "âlihe: ilahlar" adını verirlerdi. Böylelikle "lat" isminde hem bu hem öteki mana bir araya gelmiş oldu.

Lât Taiflilerin olup onlar buna "errabbe: dişi rab" derlerdi. Uzza Mekkelilerin idi. Bundan dolayı da Ebu Süfyan Uhud Günü'nde: "Bizim uzzamız vardır sizin ise bir uzzanız yok" demişti. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ona cevap vermeyecek misiniz?" buyurunca ashab: Ne diyelim dediler. O: "Allah bizim mevlamızdır. Sizin ise mevlanız yok deyin" buyurdu.[107] Hadis daha önce geçmişti. Menat ise Medinelilere aitti. Böylelikle Hicazlıların her bir şehrinin kendisine ait bir tağutu/putu vardı. O putu ziyaret ile haccederler ve onu kendilerine şefaatçi kabul edip ona ibadet ederlerdi.

Müfessirlerin uzzanın Gatafanlılara ait olduğuna dair söylediklerine gelince:[108] Bunun sebebi Gatafanlıların buna ibadet etmeleri idi. Ayrıca bu put Gatafanlılar cihetinde bulunuyordu. Mekkeliler de onu ziyaret edip haccediyorlardı. Uzza ise Arafat tarafından Batn-ı Nahle'de bulunuyordu. Sahih nakillerle bilindiği üzere Mekkeliler Uzza'ya ibadet ederlerdi. Aynı şekilde tevatür ile bilindiği gibi taiflilerin de lâtları vardı. Menat da Kudeyd hizasında idi.[109] Medineliler de burayı ziyaret etmek için telbiye getirirlerdi. Nitekim bu husus Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivâyeti ile sabittir.

105 İbn Cerir, XXVII, 59. ed-Durru'l-Mensur, VI, 127'de de Abd b. Humeyd tarafından zikredildiğini belirtmektedir.
106 Zâdu'l-Mesîr, VIII, 71.
107 Kaynakları daha önce gösterildi.
108 Zâdu'l-Mesîr, VIII, 72.
109 Zâdu'l-Mesîr, VIII, 72.

Ma'mer b. el-Müsenna'nın zikrettiği[110] bu üç putun Kâbe'nin içinde taştan yapılmış putlar olduğu şeklindeki ifadeye gelince bu alanda ilim sahibi kimselerin ittifakı ile bâtıldır. Çünkü Kâbe'nin içerisinde sadece hubel vardı. Ebu Süfyan Uhud gününde onun için recez türünden: "Yücel hübel, yücel hübel" demişti. Bunun üzerine Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Ona cevap vermeyecek misiniz" buyurmuş. Ashab: Ne diyelim deyince O: "Allah daha yüce ve daha azametlidir deyiniz" buyurdu. Daha önce zikrettiğimiz gibi.

Bununla birlikte isaf ve naile adındaki putlar da Safa ile Merve üzerinde idiler. Kâbe'nin etrafında da 360 tane put vardı. Şu lât, uzza ve menattan ibaret üç isim de dişil isimlerdir.][111]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kendilerine yolculuk yapmak maksadıyla yüklerin bağlandığı büyük tağutlar/putlar Lât, Uzza ve diğer üçüncüleri olan Menat olmak üzere üç put idi. Nitekim yüce Allah bunu: "*Şimdi haber verin Lât ve Uzza'dan; Ve diğer üçüncüleri olan Menat'tan. Erkekler sizin, dişiler O'nun mu? O taktirde bu insafsızca bir paylaştırmadır.*" (Âyet 19-22) buyruğu ile kitabında zikretmiş bulunmaktadır. Bu üç putun her biri Arap şehirlerinden birisine aitti. Harem tarafındaki şehirler ve haccın mîkatları Mekke, Medine ve Taif olmak üzere üç şehir idi. Lât Taiflilere aitti. Zikrolunduğuna göre bu aslında hacılara sevik hazırlayan salih bir adam idi. Ölünce bir süre kabri başında durdular. Sonra onun heykelini yaptılar. Sonra onun üzerine beytürrabbe: dişi Rabbin evi" adını verdikleri bir yapı inşa ettiler. Mekke fethinden sonra hicretin dokuzuncu yılında Taif'in fethedilmesinden sonra Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in orayı yıkmak için görevliler gönderdiğine dair olay bilinen bir olaydır.

Uzzaya gelince. Bu Arafat yakınlarında Mekkelilere ait bir puttu. Orada yanında kurbanlıklarını kesip dua ettikleri bir ağaç da vardı. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona Halid b. Velid'i Mekke fethinin akabinde göndermiş o da bunu ortadan kaldırmıştı. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) o puta ait olan malları paylaştırmış, içinden saçları dağınık dişi bir şeytan çıkmıştı. Böylelikle uzza kendisine ibadet olunmasından ümidini kesmiş oldu.

Menata gelince. Bu da Medinelilere aitti. Yüce Allah'a ortak koşarak orası için telbiye getirip ihrama giriyorlardı. Bu put sahil tarafından Mekke ile Medine arasındaki Kudeyd dağının hizasında idi.][112]

110 Zâdu'l-Mesîr, VIII, 72.

111 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 357-359; Câmiu'l-Mesâil, III, 105'de yalnızca İbn Abbas'ın lât'ın anlamı ile ilgili sözünü zikretmektedir.

112 İktizâu's-Sırâti'l-Müstakîm, II, 642-643.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onların O'ndan başka taptıkları ancak dişilerdir. Onlar ancak (hakka karşı direnen) inatçı bir şeytana tapmış olurlar."* (Nisa, 117) buyurmaktadır. İbn Abbas dedi ki: Her bir putun içinde oranın hizmetkarlarına görünen ve onlarla konuşan bir şeytan vardı. Ubeyy b. Ka'b da: Her bir put ile birlikte bir kadın cin vardı demiştir.

Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Halid b. Velid'i Arafat'ın yakınlarında bulunan uzzaya gönderince içinden saçları dağınık acuze bir kadın çıkmıştı. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "İşte bu uzzanın dişi şeytanı idi. Artık uzza Arap topraklarında kendisine ibadet edilmesinden ümidini kesmiş bulunuyor" buyurdu.[113] Halid de şöyle derdi:

يا عزى كفرانك لا سبحانك إني رأيت الله قد أهانك

"Ey Uzza! İnkar ediyorum seni. Seni asla eksikliklerden tenzih etmem

Çünkü ben Allah'ın seni alçalttığını gördüm."

Lâta gelince. O da Taif'in yakınlarında bulunuyordu. Bir diğerleri olan üçüncüleri menat da sahil tarafında Kudeyd'in hizasında idi.

Hicaz topraklarında müşriklerin üç tane şehirleri vardı: Mekke, Medine ve Taif. Her bir şehir halkının da bu üçünden birer putu vardı. Bundan dolayı şanı yüce Allah: *"Şimdi haber verin Lât ve Uzza'dan; Ve diğer üçüncüleri olan Menat'tan. Erkekler sizin, dişiler O'nun mu? O taktirde bu insafsızca bir paylaştırmadır."* (Âyet 19-22) buyurmaktadır ki sizin bu paylaştırmanız oldukça haksızca, zalimce bir paylaştırmadır demektir. *"Onlar ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği bir takım (boş) isimlerden ibarettir."* (Âyet 23) Çünkü onlar Allah'ın dişil evlatlarının olduğunu söylüyor ve O'na dişileri ortak koşuyorlardı. Bunun üzerine de yüce Allah: *"Erkekler sizin, dişiler O'nun mu? O taktirde bu insafsızca bir paylaştırmadır."* (Âyet 21-22) buyurdu.][114]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Şimdi haber verin Lât ve Uzza'dan; Ve diğer üçüncüleri olan Menat'tan."* (Âyet 19-20) buyruğundan itibaren: *"Hâlbuki andolsun ki Rabblerinden kendilerine hidâyet gelmiştir."* (Âyet 23)'e kadarki buyruklarında dile getirilip

113 Zadü'l-Mead. III. 414 -İbn Sa'd'dan naklen-.
114 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 284-285.

bu sûrede isimleri verilen bu üç put, müşriklerin kendi şehirlerinden yanlarına zaman zaman gittikleri büyük üç put idi. Menat putu Medinelilere sahil tarafında Kudeyd'in hizasında idi. Uzza da Mekkelilerin putu olup Arafat'a yakındı. Lât Taiflilere ait Taif'teki puttu. İşte bu üç şehir Hicaz topraklarının şehirleridir.

Şanı yüce Allah müşriklerin verdikleri bu isimlerin kendilerinin uydurmaları olduğunu, bunların bir gerçeklerinin olmadığını haber vermektedir. Çünkü onlar ancak karşılıkları bulunmayan soyut isimlere ibadet ediyorlardı. Çünkü uluhiyet, izzet ve kudret anlamlarından türetilen bu isimlerin karşılıkları yoktu. Ayrıca yüce Allah bu isimler hakkında herhangi bir delil de indirmiş değildir. O halde müşrikler ancak bunların fayda ve zararları dokunan ilahlar olduklarına dair hak namına hiçbir şey ifade etmeyen bir zanna uyuyorlar ve kendi nefsi hevâlarının arkasından gidiyorlardı.][115]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Lât'a, Uzza'ya ve diğer üçüncüleri olan menat'a gelince, yüce Allah: "*Erkekler sizin dişiler O'nun mu?*" buyruğuna dair aralarında el-Kelbi'nin de bulunduğu bir kesim şu tefsiri yapmışlardır:[116] Güya onlar: Bu putlar Allah'ın kızlarıdır derlermiş. Müteahhirundan bir kesimin zikrettiği görüş de budur. Fakat durum böyle değildir. Çünkü onlar bu putlar hakkında Allah'ın kızları olduğunu söylemiyorlardı. Onlar bu iddiayı melekler hakkında ileri sürmüşlerdi. Zaten yüce Allah bundan sonra gelen: "*Şüphe yok ki ahirete iman etmeyenler meleklere elbette dişi adı takarlar.*" (Necm, 27) buyruğunda onlardan böylece söz etmektedir.][117]

أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنْثَى ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى ﴿٢٢﴾

21. "Erkekler sizin dişiler O'nun mu?

22. O taktirde bu insafsızca bir paylaştırmadır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Erkekler sizin dişiler O'nun mu? O taktirde bu insafsızca bir paylaştırmadır.*" (Âyet 21-22) buyruklarına gelince. Bu oldukça zalimce ve adaletli olmayan bir paylaştırmadır. Çünkü sizler böylelikle sevdiğiniz erkekleri kendinize ayırırken bana dişileri evlat diye isnad ediyorsunuz. Bu da onların: Melekler Allah'ın kızlarıdır demeleri demektir. Çünkü onlar O'nun dişi evlatları olduğunu

115 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 258-259.
116 Zâdu'l-Mesîr, VIII, 73 -kendisi de bu görüşe meyyaldir-
117 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 363-364.

ileri sürmüşlerdi. Hâlbuki aynı zamanda herhangi birisinin bir kız çocuğu olmasından da hoşlanmazlardı.][118]

إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَى ﴿٢٣﴾

23. "Onlar ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği bir takım isimlerden ibarettir. Onlar ancak zanna ve nefislerin hevâsına uyarlar. Hâlbuki andolsun ki Rabblerinden kendilerine hidâyet gelmiştir."

Tefsiri:

["*Onlar ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın kendileri hakkında hiçbir sultan/delil indirmediği bir takım isimlerden ibarettir.*" buyruğundan itibaren: "*Hâlbuki andolsun ki Rabblerinden kendilerine hidâyet gelmiştir.*"'e kadar devam eden âyette geçen "sultan"dan maksat Allah tarafından indirilmiş olan kitaptır. Bu aynı zamanda Allah'tan kendilerine getirmiş olduğu hidâyettir.][119]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Onlar ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği bir takım isimlerden ibarettir.*" buyurmaktadır. Onlar bu putlara "ilahlar" dediler ve kendileri hakkında ibadet edilme hakkına sahip olmalarını gerektiren ilahlık sıfatlarının da bulunduğunu kabul ettiler. Ancak böyle bir mananın sabit olduğunun kabul edilmesi sultansız yani delilsiz mümkün olamaz. Bir şeyin bazen Allah'ın kendisine ibadeti emretmiş olduğu manası kastedilerek "mabud" olmasına gelince. Bu indirilmiş bir kitap olmadan sabit olamaz. Bazen de bununla onun ubudiyet hakkına sahip olmasını gerektiren rububiyet ve yaratmak niteliklerine sahip olduğu da kastediliyorsa bunun sabit olması ve olmaması da akıl ile bilinecek bir husustur.][120]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Onlar ancak zanna ve nefislerin hevâsına uyarlar. Hâlbuki andolsun ki Rabblerinden kendilerine hidâyet gelmiştir.*" buyurmaktadır. İnsan ihtiyacı olan ilmi imkanlarına göre öğrenmekle emrolunduğuna göre eğer yakîn

118 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 363.

119 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 199.

120 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 425.

bilgi/kesin bilgi bulamayacak olursa bu durumda ilim bulamadığını da bilmiş olur. O taktirde aramakla ve içtihad etmekle/olanca gayretini ortaya koymakla emrolunur. Şâyet emrolunduğunu yapmayacak olursa bundan dolayı yerilmeyi ve cezalandırılmayı hak eder. Yine şöyle demiştir: Onun için hak açıklık kazanıp hakkı bilecek olup daha önce hak olmayan bir şeye inanıp onu bilmeyen birisi olduğunu da bilecek olursa o taktirde bâtıldan hakka dönmesi manasına tevbe eden birisi olur. Bununla birlikte o zamanki acizliğinden ötürü hakka dönmesinden sonra Allah onu affetmiş olur. Aynı şekilde bu kişi daha önce hakkı aramak hususundaki kusurundan dolayı meydana gelmiş olanlardan da tevbe etmiş olur. Çünkü ademoğullarının hatalarının çoğu tam bir acizliklerinden değil hakkı istemekteki kusurlarından kaynaklanır. Yine bu durumdaki bir kişi önceleri Allah'tan gelmiş bir hidâyet olmadan hevâsının peşinden gittiği için de tevbe etmiş olur. Çünkü insanı hatalı zanna uymaya iten şey çoğunlukla onun hevâsıdır. Nitekim yüce Allah da: *"Onlar ancak zanna ve nefislerin hevâsına uyarlar."* buyurmaktadır.][121]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği bir takım (boş) isimlerden ibarettir."* buyruğuna gelince. A'raf, Yûsuf ve Necm sûrelerinde (benzeri mana dile getirilmektedir). Her kim Allah'ın indirilmiş âyetlerine kendi kişisel görüşü ve aklıyla kendisine gelmiş bir delil bulunmaksızın karşı çıkacak olursa bu âyetin anlamının kapsamına girer.][122]

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى ﴿٢٦﴾

26. "Göklerde nice melek vardır ki Allah'ın dileyip, razı olduğu kimseye izin vermedikçe şefaatleri hiçbir işe yaramaz."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Allah'ın dileyip razı olduğu kimseye izin vermedikçe."* buyruğu gelecekte bir izin vermeyi gerektirmektedir. Çünkü (أن) edatı muzari fiili tam anlamıyla gelecek fiil haline getirir.][123]

121 Câmiu'l-Mesâil, I, 241.
122 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, V, 207-208.
123 es-Safdiyye, I, 214.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Şimdi haber verin Lât ve Uzza'dan; Ve diğer üçüncüleri olan Menat'tan. Erkekler sizin, dişiler O'nun mu? O taktirde bu insafsızca bir paylaştırmadır. Onlar ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği bir takım isimlerden ibarettir. Onlar ancak zanna ve nefislerin hevâsına uyarlar. Hâlbuki andolsun ki Rabblerinden kendilerine hidâyet gelmiştir. Ya insana umduğu her şey mi var? Dünya da, ahiret de Allah'ındır. Göklerde nice melek vardır ki Allah'ın dileyip, razı olduğu kimseye izin vermedikçe şefaatleri hiçbir işe yaramaz."* (Âyet 19-26) buyruğu da bu türdendir. Şanı yüce Allah bu buyruğunda semada bulunan meleklerin şefaatinin ancak izin vermesinden sonra bir fayda sağlayacağını ifade etmektedir. Bununla da onlardan daha alt mertebede olanların şefaatlerinin fayda vermeyeceğinin öncelikli olacağına dikkat çekmektedir. Çünkü müşrikler putların kendilerine şefaat edeceklerini söylüyorlardı. Yüce Allah ise: *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine hiç bir zarar ve hiç bir fayda vermeyecek olan şeylere taparlar. Bir de: "Bunlar Allah katında bizim şefâatçilerimizdir" derler. De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?" Hâşâ, O, ortak tutmakta oldukları her şeyden münezzeh ve yücedir."* (Yunus. 18) buyurmaktadır. Bu ifadenin meleklerin durumunu aşağılamak için söylenmiş olması mümkün değildir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Ey Kitap Ehli! Dininizde aşırı gitmeyin, Allah'a karşı hak olandan başkasını söylemeyin. Meryemoğlu İsâ Mesih, yalnız Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur. Artık Allah'a ve peygamberlerine iman edin de "(Allah) üçtür" demeyin. Kendi faydanız için (bundan) vazgeçin. Allah ancak bir tek ilâhtır. Çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter. (İsâ) Mesih de Mukarreb Melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler. Kim O'na kulluktan çekinir ve kibirlenmek isterse O, onların hepsini huzuruna toplayacaktır."* (Nisa. 171-172) buyurmaktadır. Çünkü ifade yüce Allah'ın tevhidinin isbatı ve yaratılmışın yaratana benzetmesinin sözkonusu edildiği dinde aşırıya gitmenin yasaklanması sözkonusu olduğundan ötürü yüce Allah: *"Meryemoğlu İsâ Mesih yalnız Allah'ın peygamberi ve Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur."* buyurduktan sonra: *"Mesih de mukarreb melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler."* buyurmaktadır. Diğer âyet-i kerimede de: *"Meryemoğlu Mesih bir Rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de Rasûller gelip geçmiştir. Anası ise sıddika bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi."* (Maide. 75) buyurmakta ve onu annesine nisbet etmektedir. Bu da Kur'an-ı Kerim'de birden çok yerde

görülen bir husus olup bunlarda onu annesine nisbet etmiştir. Bundan maksat ise onun başkasına nisbet edilemeyeceğini ortaya koymaktır. Dolayısıyla onun hakkında aşırıya kaçan hristiyanların iddia ettikleri gibi o yüce Allah'a da nisbet edilemez. onu inkar eden yahudilerin iddia ettikleri gibi babasının bir insan olduğu da söylenemez. Bundan daha beliği ise yüce Allah'ın: *"Andolsun ki: Allah Meryemoğlu Mesih'dir diyenler kafir oldular. De ki: Şâyet Meryemoğlu Mesih'i anasını ve yeryüzünde bulunanların hepsini helak etmek isterse Allah'a karşı kim bir şey yapabilir?"* (Maide. 17) buyruğu bundan daha da beliğdir. Burada yeryüzündekilerin tamamını zikretmekle birlikte özel olarak da Mesih'i ve annesini sözkonusu ederek eğer onları helak etmek isterse hiçbir kimsenin ona karşı bir şey yapmak imkanına sahip olmadığını ifade buyurmaktadır. Çünkü Mesih de annesi de yüce Allah'ın: *"Allah (kıyamet gününde): Ey Meryemoğlu İsa! İnsanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilah edinin diye sen mi söyledin."* (Maide. 116) buyruğunda olduğu gibi Mesih ve annesini iki ilah edinmişlerdi. Dolayısıyla özellikle onların sözkonusu edilmeleri bu şirki ve Mesih ile anası hakkındaki bu aşırılığı reddetmek içindir. Yoksa bu Mesih'in ve anasının değerini eksiltmek türünden bir ifade değildir. Aksine bu özelleştirme bağlamın bu muayyen kimseler hakkında olmasından dolayıdır.

Çünkü tahsis/özelleştirme özellikle adı anılanın anılmasına ve bilinmesine duyulan ihtiyaçtan dolayı olur. Yahut da onun dışındakilere o vasıta ile dikkat çekmek için olur. Bu sebeple bu gibi tahsislerin/özelleştirici ifadelerin hükmün zıttının özelleştirmenin dışında kalanlar hakkında sözkonusu edilmeyeceği şeklinde muhalif bir mefhumu olmaz. Hatta özelleştirme için hitabın delili diye adlandırılan hususta da özelleştirmenin hüküm ile bir ilgisi yoktur.][124]

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثَى ﴿٢٧﴾
وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ
شَيْئًا ﴿٢٨﴾

27. "Şüphe yok ki ahirete iman etmeyenler meleklere elbette dişi adı takarlar.

28. Hâlbuki onların buna dair bilgileri yoktur. Onlar ancak zanna uyarlar. Zan ise hiç şüphesiz hak adına hiçbir şey ifade etmez."

124 el-İstiğase. 236-239.

Tefsiri:

[Meleklerin dişi olduklarını haber verenler hakkında da: *"Şüphe yok ki ahirete iman etmeyenler meleklere elbette dişi adı takarlar. Hâlbuki onların buna dair bilgileri yoktur. Onlar ancak zanna uyarlar. Zan ise hiç şüphesiz hak adına hiçbir şey ifade etmez. O halde zikrimize sırtını dönen ve dünya hayatından başkasını istemeyen kimselerden sen de yüz çevir. Onların ilimde varabildikleri son nokta işte budur. Şüphesiz Rabbin yolundan sapanı da en iyi bilendir, hidâyet bulanı da en iyi bilen O'dur."* (Âyet 27-30) buyurmaktadır. Onlar yüce Allah'ın: *"Ve onlar bizzat Allah'ın kulları olan melekleri de dişiler kabul ettiler."* (Zuhruf, 19) buyruğunda olduğu gibi melekleri dişi kabul ettiler. Diğer kıraatte ise: "(عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ إناثا أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ): Onlar Rahman'ın nezdinde bulunan melekleri de dişiler kabul ettiler. Acaba kendileri onların yaratılışlarına şahit mi oldular? Onların bu şehadetleri yazılacaktır ve sorgulanacaklardır." şeklindedir.

İşte bunlar hakkında yüce Allah: *"Onlar ancak zanna uyarlar."* (Âyet 28) buyurmaktadır. Çünkü bu herhangi bir amel ihtiva etmeyen katıksız bir haberdir. Diğer âyette: *"Onlar ancak zanna ... uyarlar."* (Âyet 23) buyurmaktadır. Çünkü onlar bu putlara ibadet ve dua ediyorlardı. Orada hem ibadet hem de nefislerinin hevâlarına uygun amel bulunduğundan ötürü: *"Onlar ancak zanna ve nefislerin hevâlarına uyarlar."* buyurmuştur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiği ise: *"Battığı zaman yıldıza andolsun ki; arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi. O kendi hevâsından bir söz söylemez. O bildirilen bir vahiyden başkası değildir. Ona çetin güçler sahibi öğretti."* (Âyet 1-5) buyurduğu gibidir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e muhalefet edenler ise zan ve nefislerin hevâlarının arkasından gitmenin dışına çıkamazlar. Eğer söylediklerine inanan kimselerden olup bu hususta onun delil diye gösterebileceği bir bahanesi varsa bunun en ileri ihtimali hak adına hiçbir değeri olmayan bir zandan öteye gidemez. Bozuk kıyasları, yalan bir nakli yahut da gerçekte şeytanın telkininden olan ama Allah'tan geldiğine inandıkları kendilerine telkin edilmiş bir hitabı delil göstermeleri gibi.][125]

ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾

30. "Onların ilimde varabildikleri son nokta işte budur. Şüphesiz Rabbin yolundan sapanı da en iyi bilendir, hidâyet bulanı da en iyi bilen O'dur."

125 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 67-68.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"O halde zikrimize (Kur'an'a) sırtını dönen ve dünya hayatından başkasını istemeyen kimselerden sen de yüz çevir. Onların ilimde varabildikleri son nokta işte budur."* (Âyet 29-30) buyurarak peygamberine Allah'ın zikrinden yüz çeviren ve dünyada bulunanlardan başka bir arayışı ve maksadı olmayan kimselerden de yüz çevirmesini emir buyurmaktadır.

İşte kalbi bozulan. Rabbini anmayan. yalnız O'nu dileyerek dinini yalnızca O'na hâlis kılarak O'na dönmeyen kimselerin durumu budur. Sonra da: *"Onların ilimde varabildikleri son nokta işte budur."* buyurarak onların dünyada bulunanın üstünde ilerisinde herhangi bir bilgi elde etmelerinin sözkonusu olmayacağını haber vermektedir. Çünkü onların en büyük maksatları ve ilimlerinin ulaştığı en nihai sınır da odur. Müminin ise en büyük maksadı Allah'tır. Onun ilmi ve zikri ona ulaşır. Bu şu anda pek büyük ve geniş bir bahis olup biz buna dair daha önceleri ilgili yerlerinde açıklamalarda bulunduk.][126]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Dünyayı sevmesi halinde benim âlim kimseye yapacağımın en asgarisi. onun beni anmaktan ötürü kalbinin lezzet almasına engel olmamdır."[127] Kur'an-ı Kerim'deki şu buyruklar bu manayı doğrulamaktadır: *"O halde zikrimize sırtını dönen ve dünya hayatından başkasını istemeyen kimselerden sen de yüz çevir. Onların ilimde varabildikleri son nokta işte budur."* (Âyet 29-30) ve: *"Dünya hayatından (yalnız) görünen kısmı bilirler. Fakat ahiretten yana gafil olanların ta kendileridir onlar."* (Rûm. 7) buyurmaktadır.][128]

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَآؤُا بِمَا عَمِلُوا
وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى ﴿٣١﴾

31. "Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. (Bu) kötülük edenleri yaptıkları karşılığında cezalandırması, güzel amelde bulunanları da daha güzeli ile mükâfatlandırması içindir."

126 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 164-165.
127 Buna yakın bir ifade Camiu Beyani'l-İlmi Ve Fadlihi. I. 193'de yer almaktadır. el-Irak'i. Tahricü'l-İhya'da garip bir rivâyettir. kaynağını bulamadım demektedir.
128 Tefsîru Âyâtin Üşkilet. I. 413-414.

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. (Bu) kötülük edenleri yaptıkları karşılığında cezalandırması, güzel amelde bulunanları da daha güzeli ile mükâfatlandırması içindir.*" (Âyet 31) buyurmaktadır. Bilindiği üzere Allah'ın mülkünde iyilik yapan ile kötülük yapana yaptıklarının karşılıklarının verilmesi dışında başka hikmetleri de vardır.][129]

اَلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَآئِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ
هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ
فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى ﴿٣٢﴾

32. "O kimseler ki küçük kusurlardan başka günahların büyüklerinden ve hayâsızlıklardan uzak dururlar. Gerçekten Rabbin mağfireti geniş olandır. O sizi yerden yarattığı zaman ve analarınızın karnında ceninler halinde iken sizi en iyi bilendir. Artık kendinizi temize çıkarmayın. O kimin takvalı davrandığını en iyi bilendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*O kimseler ki küçük kusurlardan başka günahların büyüklerinden ve hayasızlıklardan uzak dururlar.*" buyruğu da böyledir. Lemem: küçük kusurlar bakmak. dokunmak. işitmek. yürümek ve buna benzer cima dışındaki günahlar diye tefsir edilmiştir. Nitekim sahih'te İbn Abbas (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediği sabittir: Ben Ebu Hureyre'nin Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in naklettiği şu buyruğundan daha fazla lemem denilen küçük kusurlara daha çok benzeyen bir şey görmedim: "Allah ademoğlu hakkında zinadan payını düşeni yazmıştır. O kaçınılmaz olarak bunu yapacaktır. İki göz zina eder, gözlerin zinası bakmaktır. Kulaklar da zina eder, onların zinası işitmektir. Eller de zina eder, onların zinası yakalamaktır. Ayaklar zina eder, onların zinaları yürümektir. Kalp temenni ve arzu eder, ferc de bunu ya doğrular yahut yalanlar."[130]

Yüce Allah'ın buna "lemem" demesinin sebebi mümin kulun büyük günah işleme kararını vermekle birlikte bunu yapmayışından dolayıdır. Şair şöyle demiştir:

129 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 430.
130 Buhârî. XI. 22 -Fethu'l-Bari-: Müslim. IV. 2046.

مَتى تأتنا تلم بِنَا فِي دِيَارنَا تَجِد حطبا جزلا وَنَارًا تأججا

"Ne zaman bize gelir de yurdumuzda bizi ziyaret edersen

Çokça odun ve alev alev yanan bir ateş bulacaksın."

Yine şair şöyle demiştir:

مَتى تأته تعشو إِلَى ضوء ناده تَجِد خير نَار عِنْدهَا خير موقد

"Ne zaman onun yanına varıp ateşinin aydınlığına bakacak olursan

Orada en iyi ateşi ve en iyi ateş yakıcısını bulacaksın."

Çünkü bir yere giden bir kimse onların konaklarına girmeden önce o konakta bulunan kimseleri (ziyaret etmeyi) kasteder.

"Lemem" kişinin ısrar etmemek sûretiyle küçük bir günahı bir defa yapmak durumunda olması olduğu da söylenmiştir.][131]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Abbas da yüce Allah'ın: *"Küçük kusurlardan başka"* buyruğu hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir:

"Eğer bağışlarsan Allah'ım sen çok çok bağışlarsın

Senin hangi kulun var ki günaha bulaşmamış olsun."][132]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Artık kendinizi temize çıkarmayın."* Yani kendinizin/nefsinizin temiz olduğunu haber vermeyin.][133]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Artık kendinizi temize çıkarmayın. O kimin takvalı davrandığını en iyi bilendir."* buyruğu zekatın/temizlenmenin takvanın kendisi olduğuna delildir. Takva ise aynı anda her ikisini de kapsar. Hatta kötülükleri terk etmek iyilikleri işlemeyi gerektirir. Çünkü insan hâris/ekip biçen ve hemmâm/çalışıp çabalayandır. O kötülükleri dileyip onları işlemeyi ancak iyilikleri dileyip iyilikleri

131 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 576.

132 Câmiu'l-Mesâil. I, 266. Bu beyiti şair Umeyye b. Ebi Salt söylemiştir. Bazıları onun başkası tarafından söylediğini ifade ederler. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu söylediği de sabittir.

133 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 98.

işlemekten ötürü bırakır. Çünkü nefsin aynı anda her iki iradeye de sahip olmaması sözkonusu değildir. Aksine insan tabiatı itibari ile isteyen ve faaliyet gösteren bir varlıktır.][134]

وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعٰى ﴿٣٩﴾

39. "İnsan için kendi çalıştığından başkasının olmadığını ..."

Tefsiri:

[Bu yüce Allah'ın: *"Yoksa ona Mûsâ'nın sahifelerinde olan haber verilmedi mi? Ve ahdini(n gereklerini) eksiksiz yerine getiren İbrahim'in (sahifelerinde): Yük taşıyıcı hiçbir kimsenin başkasının yükünü yüklenmeyeceğini; insan için kendi çalıştığından başkasının olmadığını."* (Âyet 36-39) buyruğu gibidir. Yüce Allah bu buyruklarında kimse üzerinde başkasının günahından hiçbir sorumluluk olmayacağını ve ancak kendisinin yaptıklarına hak kazanacağını haber vermektedir. Her iki görüş de zahirleri üzere haktır. Bununla birlikte bazı kimseler ölmüş kimsenin yakınlarının ağlayışı dolayısı ile azaba uğratılacağını zannetmişler ki bu birincisine aykırıdır. Durum böyle değildir. Çünkü o ağıt yapan kimse yaktığı ağıttan dolayı azaba uğrar. Onun günahı ölüye yükletilmez. Fakat ölüye bu kişinin fiilinden ötürü bir acı erişir. Tıpkı bir kimsenin yaptıklarının karşılığı olmasa dahi kendi yaptıkları dışında bir takım işlerden acı duymasına benzer.][135]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu da yüce Allah'ın: *"Yoksa ona Mûsâ'nın sahifelerinde olan haber verilmedi mi? Ve ahdini(n gereklerini) eksiksiz yerine getiren İbrahim'in (sahifelerinde): Yük taşıyıcı hiçbir kimsenin başkasının yükünü yüklenmeyeceğini."* (Âyet 36-38) buyruğuna benzemektedir. Kimse başkasının günahından sorumlu değildir ve kimse kendi çalışmasından başkasına hak kazanmaz. Her iki görüş de zahirleri üzere bir haktır.][136]

[Yüce Allah'ın: *"Günahkâr hiçbir nefis başkasının günahını yüklenmez."* (En'am, 164) buyruğundaki mana şundan ibarettir: Günahkâr bir kimse kendisinden başkasının günahını yüklenmez.][137]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

134 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 391.
135 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 142.
136 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 119.
137 Câmiu'l-Mesâil, III, 138.

[Aynı şekilde bazı kimseler ölenin hayatta olan kimsenin bedeni ibadetlerinden yararlanmasının yüce Allah'ın: *"İnsan için kendi çalıştığından başkasının olmadığını."* (Âyet 39) buyruğuna aykırı olduğunu zannetmişlerdir ki durum böyle değildir. Çünkü ölmüş kimsenin hayatta olan birisinin bedeni ibadetlerinden yararlanması âyet-i kerimeye göre mali ibadetlerle yararlanması gibidir. Âyet-i kerimenin bunlardan birisine aykırı iken diğerine aykırı olmadığını iddia eden bir kimsenin bu iddiasının tutarsızlığı da açıkça ortadadır. Aksine bu âyet-i kerimeye göre onun duadan, mağfiret ve şefaate nail olmasının dilenmesinden yararlanması gibidir.

Biz başka bir yerde insanın başkasının yaptıklarından yararlandığını açıklamaya dair yaklaşık otuz şer'i delil açıklamış bulunuyorz. Çünkü âyet-i kerime sadece (başkasının) çalışıp çabalamasını hak etmeyi ve ona malik olmayı reddetmektedir. İnsanın hak etmediği ve malik olmadığı şeyin malikinin ve o hakkın sahibinin ona ondan yararlanacak bir şeyleri vermek sûretiyle ihsanda bulunmasının caiz olmaması sözkonusu değildir. Bu bir tür öbürü ayrı bir türdür. Aynı şekilde insanın malik olmadığı her bir şeyden bir menfaat elde etmeyeceği de söylenemez. Bütün bunlar dini ve dünyevi hususlar hakkında bir yalandır.][138]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bazı kimseler Allah'a yakınlaştırıcı amellerin sevabını (ölülere) hediye edilmesi halinde ölüye ulaşmayacağına yüce Allah'ın: *"İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur."* (Âyet 39) buyruğunu delil gösterirler. Fakat bu âyet-i kerimeyi delil göstermek Allah'ın kitabı, Rasûlünün sünneti ve müslümanların icmaı ile bâtıldır. Çünkü Kur'an-ı Kerim meleklerin ve peygamberlerin müminlere mağfiret dileyişlerinde bir fayda olduğuna delalet ettiği gibi müminler için mağfiret dilemesinde de bir fayda bulunduğuna delildir. Hâlbuki bu onların kendi çalışıp çabalamaları türünden bir iş de değildir. Yüce Allah: *"Şu Arşı yüklenenler ve etrafında bulunanlar Rabblerini hamd ile tesbih ederler. Ona iman ederler, müminlere de mağfiret dilerler. "Rabbimiz rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. Tevbe edenlere ve senin yolunu izleyenlere mağfiret buyur ve onları cehennem azabından koru."* (Mümin. 7) ve: *"Kendi günahın için mümin erkekler ve mümin kadınlar için mağfiret dile."* (Muhammed. 19) buyurmaktadır. Ayrıca yüce Allah Nuh (aleyhisselâm)'ın: *"Rabbim! Bana, ana babama, mümin olarak evime girene, erkek ve kadın müminlere mağfiret buyur."* (Nuh. 28) diye dua ettiğini, İbrahim (aleyhisselâm)'ın da: *"Rabbimiz! Hesabın görüleceği gün beni, anamı babamı ve bütün iman edenleri bağışla."* (İbrahim. 41) buyurmaktadır.

138 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 143.

Müslümanlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti üzere ittifak etmişlerdir ki bu da ölüye namaz kılmak, ona dua etmek ve onun hakkında şefaat dilemektir. Ayrıca ümmet sadakanın ölüye fayda sağlayacağı üzerinde de ittifak etmiştir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde sabit olduğu üzere[139] Sa'd: Ey Allah'ın Rasûlü! Annem ruhunu teslim etti. Benim görüşüm de odur ki eğer konuşmuş olsaydı (malından) bir şeyleri tasadduk edecekti. Benim onun adına sadaka vermemin ona faydası olur mu dedi. O: "Evet" buyurdu.

Buna göre bu şekilde delil getiren kişiye duanın sadakanın ölüye fayda vereceğine dair cevap teşkil eden ifadeler aynı zamanda ölü adına oruç tutmak ve buna benzer ibadetler ile ilgili olarak da başkasına bir cevaptır.

İnsanlar âyet-i kerimeye dair nesh edilmiş olduğu ile ilgili türlü cevaplar zikretmişlerdir. Âyetin tahsis edilmiş olduğu söylendiği gibi bizden öncekilerin şeriatine has olduğu da söylenmiştir. Bir diğer iddiaya göre buna sebep onun çalışmasından sevabın ulaşması için şart olan imandır.

Fakat âyet-i kerimenin bunun gibi açıklamalardan hiçbirisine ihtiyacı yoktur. Çünkü şanı yüce Allah geçmiş sahifelerde bulunan hükmü haber vererek: *"İnsan için kendi çalıştığından başka bir şey olmadığını."* bildirmekte fakat onun çalışıp çabaladığından başka bir şeyden yararlanamaz dememektedir. Diğer taraftan insan dünyada iken kendi mülkünde olan şeylerden de yararlanabilir. Mülkünde olmayan şeylerden de yararlanabilir. Dolayısıyla mülkiyetin olmaması yararlanmanın olmamasını gerektirmez. Fakat kişi kendi çalışıp çabalamasından ötürü sevabı hak eder. Çünkü bu onun hakkıdır. Bundan dolayı zulme uğarmaktan ve mükafatının eksiltilmesinden yana korkmaz. Başkasının çalışıp çabalaması ise başkası içindir. Eğer o başkası onun için çalışıp çabalayacak olursa şanı yüce Allah o çalışıp çabalayan kimseye çalışması karşılığında sevap verir, ötekine de öbürünün çalışıp çabalamasından dilediği şekilde fayda sağlar. Nitekim dua eden kimseye başkasına dua ettiği için sevap verdiği gibi kendisine dua edilen kişi de ondan faydalanır.][140]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde bazı kimseler hayatta olanın bedeni ibadetlerinden ölmüş kimsenin yararlanmasının yüce Allah'ın: *"İnsan için çalıştığından başkası yoktur"* buyruğuna aykırı olduğunu zannetmişlerdir. Durum böyle değildir. Çünkü âyete göre ölmüş kimsenin başkasının ibadetlerinden yararlanmasının durumu mali

139 Kaynakları daha önce gösterildi.

140 Câmiu'l-Mesâil. IV. 248-249.

ibadetlerinden yararlanması gibidir. Her kim âyet-i kerimenin birisine aykırı olup diğerine olmadığını iddia edecek olursa onun bu iddiasının tutarsızlığı açıkça ortadadır. Hatta bu âyet-i kerimeye göre onun (başkasının) duasıyla, mağfiret dilemesiyle, şefaat istemesi ile yararlanması gibidir.][141]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bazılarının yüce Allah'ın: *"İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur."* buyruğunu delil diye göstermelerine gelince. Bunlara şöyle denilir: Mütevatir sünnet ve ümmetin icmaı ile sabit olduğu üzere ölmüş kimsenin cenaze namazı kılınır, ona dua edilir. ona mağfiret dilenir. Bu ise ondan başkasının yaptığı bir iştir. Aynı şekilde onun kendisi adına verilen sadaka, yapılan köle azadı gibi amellerden faydalandığı da sabittir. Bütün bunlar ise ondan başkasının yaptığı işlerdendir. İcmaın olduğu hususlarda onlara cevap teşkil eden husus aynı şekilde anlaşmazlık konularında diğerlerine de cevap teşkil eder. Bu hususta da insanların çeşitli cevapları vardır.

Fakat bu husustaki tahkikli cevap şudur: Yüce Allah insan ancak kendisinin çalışmasıyla gayretiyle yararlanır buyurmamıştır. Yüce Allah: *"İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur."* buyurmuştur. Yani o ancak kendi çalışmasının malikidir ve bundan başkasına hak kazanmaz. Başkasının çalışması ise tıpkı insanın ancak kendisinin malına ve kendisinin sağladığı faydaya malik olması gibi kendisine aittir. Başkasının malı ve faydası da aynı şekilde başkasınındır. Fakat bu başkası kişiye bunları bağışlayacak olursa bu da caizdir.][142]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine bu buyrukta şu vardır: Hiçbir nefis kendisinden başkasının kazandıkları sebebi ile azaba uğratılmayacağı gibi başkasının kazancı dolayısıyla da sevap kazanmaz. İşte bunda yüce Allah'ın: *"İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur."* (Âyet 39) ve: *"Yük taşıyıcı hiçbir kimse başkasının (günah) yükünü yüklenmez."* (Âyet 38) buyruğunun anlamını ihtiva eder.][143]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur."* (Âyet 39) buyruğu şu demektir: Bir kimse başkasının çalışmasına malik değildir ve kendi çalış-

141 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 143. Ancak dikkat edilecek olursa bu paragraf az önceki bir alıntının bir bölümünü teşkil etmektedir. Buradaki alıntıda kaynağı belirtilmeden zikredilmiştir. -çeviren-

142 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 366-367.

143 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 138.

masından başkasını hak etmez. Allah'ın lütfu, rahmeti ve başkalarının duası ile kendisine bir takım faydalar gelecek olsa bile. Çünkü şanı yüce Allah'ın birçok kimseye yaptıkları ameller dolayısıyla olmaksızın çokça merhamet buyurduğu bilinen bir husustur. Fakat onun için çalıştığından başkası yoktur.

Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki onları yakalayıverişimizle korkutmuş idiyse de onlar korkutup uyarmaları şüphe ile karşılamışlardı. Andolsun onlar misafirlerine dahi kötülük yapmak istediler de gözlerini silme kör ettik. Şimdi azabımı ve korkutmalarımı tadın. Andolsun yerini bulmuş ve geri çevrilemez bir azap sabahleyin erkenden onları bastırdı. Şimdi de azabımı ve korkutmalarımı tadın. Andolsun biz Kur'an'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Peki var mı öğüt alıp düşünen? Andolsun Firavun (ve hanedanına) uyarıp korkutanlar gelmişti."* (Âyet 36-41) buyruğuna gelince. Yüce Allah'ın: *"Yoksa ona Mûsâ'nın sahifelerinde olan (şu hükümler) haber verilmedi mi?"* buyruğu şunu gerektirmektedir: Kendisine bu haberin verildiği kimsenin bunları tasdik etmesi ve iman etmesi gerekir. Çünkü bunlar aynı zamanda İbrahim'i ve Mûsâ'yı tasdik ederek Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haber verdiği hususlardandır. Nitekim bu husus aynı zamanda sebbih(A'la) Sûresi'nin sonunda: *"Şüphe yok ki bu önceki sahifelerde; İbrahim ile Mûsâ'nın sahifelerinde de vardır."* (A'la. 18-19) buyruğunda da zikredilmiştir. Bu ise üç esası gerekli kılmaktadır:

1. Hiçbir günah yükünü taşıyan kimse bir başkasının günah yükünü yüklenmez.

2. İnsan için çalıştığından başkası yoktur.

3. Onun yaptıklarının karşılığı görülecek, sonra da ona tastamam karşılığı verilecektir.

Birinci esas, insanın günahını başkasının taşımayacağını ifade eder. Bu da yüce Allah'ın: *"Yük taşıyıcı hiçbir kimse başkasının yükünü yüklenmez."* (Âyet 38) buyruğudur. Yani kimse kimsenin yerine günahının bir kısmını dahi yüklenmez.

İkinci esas ise insan için kendi çalıştığından başkasının olmadığıdır. Bu da yüce Allah'ın: *"İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur."* (Âyet 39) buyruğu ile dile getirilmiştir.

Üçüncüsü ise onun yaptıklarının karşılığının tastamam verileceğidir.

İşte vaad, tehdit, sevap ve cezaya imanın esasları bunlardır. Bunlar ise emir, yasak ve ölümden sonra dirilişe imanın neticesidir. Hatta dünyada da ahirette de amellerin karşılıklarının verilmesinin bir sonucudur.

Bu esaslar hakkında hataya düşenler olmuştur. Bunlar arasında hataları en hafif olanlar selef ve halef arasından birinci esas hakkında hataya düşerek Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Şüphesiz ölmüş kişi hayatta olanın kendisi için ağlamasından dolayı azap görür." sözünü inkar etmişlerdir.

Bu hadisi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Ömer, İbn Ömer, Ebu Mûsâ, Muğire b. Şu'be ve başkaları işitmekle birlikte bunun Kur'an'a muhalif olduğunu sanmışlardır. Çünkü onlar ölmüş olanın ağıt yakan kadının günahını taşıyacağı yanılgısına düşmüşlerdir ki bu bir hatadır. Çünkü hiç şüphesiz ağıt yakan kadın, ağıt yakmasından ötürü azap olunur. Onun günahından da ölüye hiçbir şey yükletilmez. Fakat o onun ağıtı sebebi ile azap görür. Yani ağıtından ötürü ona bir acı ulaşır. Nitekim insanın dünyada iken rahatsız edici kokular, hoş olmayan sesler, korkutucu durumlar gibi kendi amelinden olmayan sebeplerden ötürü de azap görebilir/rahatsız olabilir. İşte bu da ölünün kendisinden ötürü azap duyacağı hususlardandır. Bu hususdaki hüküm ise ölümden sonra azap edileceği sair hususlar gibidir. Münker ve nekirin sorgulaması, azarlamaları ve diğer hususlar gibi.

Bununla birlikte ölü hayatta olanın günahından hiçbir şey yüklenmez.

Bu hususta hataya düşenler arasında hataları en büyük olanlar üçüncü esas hakkında hata edenlerdir. Bu da insanın kendi amelinin karşılığını görmesidir. Kimisi bir tek büyük günah sebebi ile bütün hasenatının boşa çıkacağını ve ebedi olarak cehennemde kalacağını söylemiş, kimisi de eğer kötülükleri iyiliklerinden ağır basacak olursa ebediyyen cehennemde kalacağını ileri sürmüştür.

Bu hususta hataya düşenlerin hataları orta seviyede olanlar ise ikinci esas hakkında hata edenlerdir. Bu da yüce Allah'ın: *"İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur."* buyruğudur. Onlar bundan maksadın insanın ancak kendi yapıp ettiklerinden yararlanacağını zannetmişlerdir.

Mesela: Zeyd'in bundan başka bir malı yoktur. Şunu bilelim ki ashabın "nesh" tabirinden maksatları yüce Allah'ın: *"O şeytanın katacağını Allah iptal/nesh eder."* (Hacc. 52) buyruğunda sözü edilendir ki bu da âyet-i kerimenin manasının ve ondan gözetilen maksadın doğru anlaşılmadığını gösterir. Çünkü İbn Abbas bu âyet-i kerime ile insanın başkasının amelinden yararlanmayacağını kastetmemiştir. Çünkü evlatlar babalarının amelleri ile yararlanmış olacaklar. Bu âyetin delalet ettiği hususu değil, âyetten anlaşılan mana için bir neshtir. İbn Abbas'dan nakledilen bu söz ise âyet hakkında söylenenlerin en güzellerindendir. Bunu iyice anlayamayanlar zayıf olduğunu söylemişlerdir.

Âyet hakkındaki diğer açıklamalar ise oldukça zayıftır. Beğavi de bunu İbn Abbas'dan nakletmiş ve: "Bunun hükmü bu ümmet için bu şeriatte nesh edilmiştir." Bununla birlikte İbn Abbas böyle dememiştir. Hem İbn Abbas'ın sözü ne kadar çok tahrif edilmiş ve ona yanlış olarak ne kadar sözler isnad edilmiştir.

2. İkrime'nin görüşü olup o şöyle demiştir: "Bundan maksat İbrahim'in ve Mûsâ'nın kavmidir. Bu ümmette ise hem kendilerinin yaptıkları hem de "başkalarının"[144] onlar için yaptıkları(nın karşılığı) verilecektir." Ancak bu zayıf bir görüştür. Çünkü yüce Allah bunu daha önce geçtiği gibi bu ümmeti bununla sınamak için ve bunun kapsamlı bir hüküm olduğunu bilmeleri için zikretmiştir. Eğer bu o iki ümmete ait bir özellik olmuş olsaydı o Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetine karşı bir delil olarak ortaya konulmuş olmazdı.

Hâlbuki bütün müslümanlar bunda bulunanları delil gösterirler. O halde öbür ümmetlere ölümden sonra onlar adına verilen sadakanın fayda vermeyeceğine dair delilleri nerede?

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise bize şunu açıklamış bulunuyor. Bizler: "Selâm bize ve Allah'ın salih kullarına" dediğimiz zaman bu gökte ve yerde bulunan Allah'ın bütün salih kullarına ulaşır. Ayrıca peygamberlere salavat getirilir ve getirilen bu salavat onlara ulaşır. Yine bizler bizden önceki salihleri andığımız zaman onlara rahmet okuruz. Bu da onlara ulaşır. Hâlbuki bunlar onların yapıp ettiklerinden değildir. Dua ve şefaat bütün ümmetlere her zaman için fayda veregelmiştir. İbrahim, Mûsâ ve bütün peygamberler de kendi kavimlerinden salih olanlara dua etmişlerdir. Bunun onlara faydası vardır. Hâlbuki bu onların yapıp ettiklerinden değildir. Melekler de geçmiş ve mevcut bulunan yeryüzündeki müminlere hep mağfiret dilerler.

(Devamla) dedi ki:

3. Üçüncü görüşe göre ise burada insandan maksat kafirdir. Mümine gelince ona hem kendisinin yaptığı hem kendisi için yapılan vardır." Bu açıklama er-Rabi' b. Enes'e aittir.

Derim ki: Aynı şekilde bu da oldukça zayıftır. Çünkü İbrahim ve Mûsâ'nın sahifelerinde bulunan hükümler kafirler hakkında özel değildir. Ondan sonraki: "*İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur.*" buyruğu ve devamındaki âyetler kesinlikle müminleri kapsar. Bu da insana giden zamirdir. Hatta: Bu kafir müstesna yalnızca mümini kapsar denilecek olsa bunun aksini söylemeye göre daha

144 Bu lafız Beğavi'den hareketle tarafımızdan eklenmiştir -çeviren-.

tercih edilir. Bununla beraber adil olan hüküm bu hususta mümin ile kafir arasında fark olmadığıdır. Çünkü müminin mümin olmak özelliği ile hak ettikleri imanı sebebi ile ve yapıp ettiklerinden dolayıdır.

4. Dördüncü görüş "İnsan için adalet türünden yaptıklarından başkası yoktur. Fazilet kabilinden yaptıklarına gelince Allah'ın ona dilediği kadar fazlasını vermesi caiz/mümkündür." Bu da el-Hüseyn b. el-Fadl'ın görüşüdür.[145]

Bu ise diğer görüşlere göre daha doğru, manası sahihtir. Bununla birlikte âyeti tefsir etmemektedir. Çünkü yüce Allah'ın: *"İnsan için yoktur"* buyruğu genel bir olumsuz ifadedir. Burada ona ondan başkasının olmayacağı belirtilmektedir. Bu da adaletin kendisidir. Bundan sonra ise yüce Allah lütfu ile onun çalışıp çabalamasından başka şeylerle ona fayda verebilir, rahmet ihsan edebilir.

5. Beşinci görüş onun yapıp ettikleri niyeti manasınadır şeklindeki görüştür.

Derim ki: Bu görüş bir açıklama konumunda değildir. Aksine bu görüş "saiy: çalışıp çabalama" lafzına dair bir tefsirdir. Saiy ise amel demektir. Hayırlı niyetten ötürü de -onu amel olarak yapmasa dahi- sevap alır. Ama bir şer yapmayı niyet edecek olursa o kötülüğü işlemedikçe ondan dolayı cezalandırılmaz. İnsan ise bazen niyet etmediği şeylerden de yararlanabilir. Ölmüş kimsenin ölümünden sonra kendisinin adına verilen sadaka, yapılan hacc ve başka amellerden yararlanması gibi.

6. Bunu Sa'lebi ahiret hakkında sözkonusu etmiş olup o mümin için daha hayırlıdır demiştir.

Derim ki: Ama "İnsan için" buyruğu buna delil değildir. Diğer taraftan lafızda ne kafirin özelleştirilmesi ne de dünyadaki mükafatın özelleştirilmesi sözkonusudur. Eğer bilmeyen konuşmayıp sussa şüphesiz görüş ayrılıkları da azalır.

7. Yedincisi ise yüce Allah'ın: *"İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur."* buyruğu insanın üzerinde çalıştığından, yaptıklarından başkasının sorumluluğu yoktur anlamındadır. Bu açıklamayı da ez-Zağûni yapmıştır.

Derim ki: Hiç şüphesiz bu görüş bu husustaki görüşlerin en bayağısıdır. Çünkü bu âyetin anlamını tersyüz etmektir.

145 el-Hüseyn b. el-Fadl b. Umeyr. Büyük ilim adamı, müfessir, imam, lügat bilgini ve muhaddisdir. Ebu'l-Ali el-Beceli el-Kufi. Sonra en-Nâsuburi nisbetli olup çağının alimi ve meani'l-Kur'an dalında imamı idi. Neysabur'da 217 yılından itibaren vefat ettiği 282 yılına kadar ikamet etmiş ve bu süre zarfında insanlara ilim öğretip fetva vermiştir.

8. Sekizinci görüşe göre insan için yaptıklarından başkası yoktur. Ancak sebepler farklı farklıdır. Bazen onun çalışması Allah'a yakınlaştırıcı bir amel yapmak şeklinde ortaya çıkar. Bazen kendisine rahmet okuyacak bir evlat, kendisine dua edecek bir arkadaş, bazen din ve ibadet ehline hizmet uğrunda çalışıp din ehlinin muhabbetini kazanmak sûreti ile olur ve böylelikle bu onun çalışmasıyla ortaya çıkmış bir sebep halini alır. Bu görüşü ve bundan önceki görüşü Ebu'l-Hasan b. ez-Zâğûni nakletmiştir.

Derim ki: Bu görüş diğer görüşlere göre daha uygundur. Benim dedem Ebu'l-Berakat bu görüşü güzel bulmuş ve tercih etmiştir.

Bununla birlikte bu görüş de zayıftır. Çünkü müminlerin çocukları gibi herhangi bir sebep kazanmamış bir kimse de başkasının amelinden yararlanabilir.

İbn Abbas bütün bunlardan daha alim idi. O çocuklar hakkındaki âyetin (Tur, 21. âyet) maksadın ne olduğunu beyan ettiğini ve Kur'an-ı Kerim'in delalet etmediği manaları anlayan bu gibi kimselere şeytanın yaptığı telkinleri nesh edip kaldırdığını zikretmektedir. Cennette kalan bir fazlalığa dünyada var olmamış ahirette de herhangi bir amel işlememiş kimseler gireceğine göre şanı yüce Allah'ın herhangi bir kimseye kendi yaptıklarından başkası ile merhamet etmeyeceği nasıl düşünülebilir? Aksine Allah'ın kullarına kendi çalışmalarından başkası sebebi ile merhamet buyurması kendi çalışmalarından ötürü onlara ihsan edeceği merhametinden daha büyüktür. Yine kulun kendisine ait olan çalışıp çabalaması da Allah'ın lütfu ve rahmetindendir. Çünkü onu yapmayı ona lutfeden yüce Allah'tır.

Bu âyeti haccın (sevabının) ulaşmayacağına dair delil gösteren herkesin bu görüşü sadaka ile çürür. Âyetin lafzı da her ikisini birlikte ifade eder. Orucun (sevabının) ulaşmayacağına dair delil gösterenin görüşü de haccın ve sadakanın sevabının ulaşması ile çürütülür.

Meselenin hakikati şudur: Âyet-i kerime onların söyledikleri bu görüşlerinde dayanak olmamıştır. Fakat onlar bu âyet-i kerimeyi dayanak alarak değil delil göstermek ve desteklemek için zikretmişlerdir.

Onlardan birisi: Bu hem ittifak edilen hem ihtilaf edilen hususlar hakkında geneldir. Dolayısıyla bir şekil tahsis edilecek olursa diğerleri hakkında delil olma özelliğini koruyacaktır diyecek olursa ona şöyle cevap verilir:

O vakit âyet yine tartışma konularında delili ile tahsis edilir. Bu durumda ölen bir kimsenin herhangi bir amelden yararlanması ancak bir delile dayanarak

söylenebilir. Buna dair geniş açıklamanın yapılacağı yer başka bir yerdir. Elbetteki şanı yüce Allah en iyi bilendir.][146]

وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى ﴿٤٢﴾

42. *"Şüphesiz ki son gidişin Rabbine olacaktır."*

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Şüphesiz ki son gidişin Rabbine olacaktır."* buyurmuştur. Malik'in Muvatta'ında zikrettiği duada şöyle denilmektedir: "(حسبي الله وكفى، سمع الله لمن دعا ليس وراء الله مرمى) Allah bana yeter, o bana kâfidir. Allah kendisine dua edenin duasını işitir. Ve Allah'tan başka hiçbir maksat yoktur."[147] Bir diğer rivâyette ise (son cümle): "(ليس وراء الله منتهى): Sonunda Allah'tan başkasına dönüş yoktur." şeklindedir.][148]

فَبِأَيِّ الَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَى ﴿٥٥﴾

55. *"Şimdi Rabbinin nimetlerinin hangisini şüphe ile karşılarsın?"*

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Şimdi Rabbinin nimetlerinin hangisini şüphe ile karşılarsın."* buyruğu hakkında dediler ki: Onun vahdaniyetine delalet eden Rabbinin nimetlerinden hangisi hakkında şüphe edersin? Tartışırsın ve mücadele edersin diye de açıklanmıştır. İbn Abbas: Yalanlarsın demiştir.

Derim ki: Böylelikle "(تتماري): Şüphe edersin" lafzına "yalanlarsın" manasını da katmış bulunmaktadır. Bundan dolayı bu fiilin geçişli olması için bir te daha ziyade edilmiştir. Çünkü bu fiil, "(المراء): Tartışma" lafzından "tefâul" veznine gelmiş bir fiildir. Mesela: "(تمارينا في الهلال): Hilal hususunda şüphe ettik" ve "(مراء في القرآن كفر): Kur'an hakkında şüphe küfürdür" denilir. Ayrıca bu yalanlamak ve şüpheye düşürmek anlamında da kullanılır.

Şöyle de denilebilir: Hitap onlara yönelik olduğu için: "(يتمارون): Şüphe ediyorlar" demektir. Burada: "(تمترى): Şüphe ediyorsun" buyrulmayışın sebebi ise

146 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I, 451-468
147 Yahya'nın rivâyeti ile 562, Mus'ab'ın rivâyeti ile 1879 numaralı belağ (İmam Malik'in Muvatta'ında: "belağani: bana ulaştı") lafzı ile naklettiği bir rivâyet.
148 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, III, 314.

"tefâul" kipinin karşılıklı iki kişi hakkında sözkonusu oluşundan dolayıdır. (Müfessirler) der ki: *"İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur."* (Necm. 39) buyruğunun el-Velid b. Muğire hakkında olduğu söylenmiştir. Çünkü o: *"Yoksa ona Mûsâ'nın sahifelerinde olan haber verilmedi mi? Ve ahdini(n gereklerini) eksiksiz yerine getiren İbrahim'in (sahifelerinde): Yük taşıyıcı hiçbir kimsenin başkasının yükünü yüklenmeyeceğini."* (Âyet 36-38) buyurduktan sonra ona iltifat edilerek/dönülerek: *"İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur"* buyurmuştur. Tıpkı: *"(İlk) insanı testi gibi ses veren kupkuru çamurdan yarattı. Cinni de dumansız ateşten yarattı. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* (Rahman. 14-16) buyruğunda olduğu gibi.

Çünkü yüce Allah'ın bütün yarattıklarında kullarına bir ihsan/iyilik vardır. Bundan dolayı O'na şükredilir. Ayrıca bunda kendisine ait bir hikmet vardır ve bu hikmet için bizzat O'na hamd edilmeyi hak eder. Bütün yaratılmışlar: *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* (Rahman. 13) buyruğu ile muhatap alınan cinler ve insanlar gibi bütün kullarına nimet ihsanı sözkonusudur. Bütün bunların kendileri ile hidâyet bulmalarının sözkonusu olduğu âyetler olmaları itibari ile O'nun vahdaniyetine ve peygamberlerinin doğruluğuna delalet etmeleri itibari ile bunlar nimettir. Bundan ötürü yüce Allah bu buyruktan sonra: *"İşte bu da önceki uyarıp korkutanlardan bir uyarıp korkutandır."* (Âyet 56) buyurmaktadır. Bunun Muhammed olduğu Kur'an-ı Kerim olduğu söylenmiştir. İkisi zaten birbirinden ayrılmazlar. Yani işte bu daha önce Rasûllerin ve önceki kitapların kendisi ile yaptığı uyarılar ile uyarıp korkutandır.

Yüce Allah'ın: *"Önceki uyarıp korkutanlardan"* buyruğu onların türünden olması anlamındadır. Çünkü nimetlerin en üstünü iman nimetidir. Her bir mahluk kendisi ile bu nimetin hâsıl olduğu âyetlerden birisidir. Yüce Allah: *"Andolsun ki onların kıssalarında olgun akıl sahipleri için bir ibret vardır."* (Yûsuf. 111) ve: *"(Bunları itaatimize) dönen her kul için basiretini açması, ibretle tefekkür etmesi için (yarattık)."* (Kaf. 8) buyurmuştur.][149]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Necm Sûresi'nde zikrettiklerini zikredip Rasûlleri yalanlayanları helak edişini de sözkonusu ettikten sonra: *"Şimdi Rabbinin nimetlerinin hangisini şüphe ile karşılarsın."* (Âyet 55) buyurmaktadır. İşte onların helak edilmeleri Rabbimizin nimetlerindendir. Onun nimetleri ise rahmetine. hikmetine. meşietine. kudretine ve rububiyetine delalet eden nimetleridir.][150]

149 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 208-209.
150 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 170. Ayrıca bk. Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 302-304.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Biz bundan başka bir yerde O'nun yarattıklarının birer nimet olduğunu ve bundan dolayı kendisine şükredilmeyi hak ettiğini ve bunun nimetlerinden olduğunu zikretmiş idik. Bundan dolayı yüce Allah Necm Sûresi'nin sonunda: "*Şimdi Rabbinin nimetlerinin hangisini şüphe ile karşılarsın.*" (Âyet 55) buyurmaktadır.][151]

وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾

61. "(Üstelik) oynayıp eğlenirsiniz."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Şimdi siz bu sözden dolayı mı hayret edersiniz? Ve gülersiniz de ağlamaz mısınız? (Üstelik) oyalanıp, eğlenirsiniz.*" (Âyet 59-61) buyurmuştur. Seleften birden çok kişi. o şarkıdır demiştir. Çünkü birisi (أسمد لنا) derse "bize şarkı söyle" demiş olur. Bu buyruğu ile şarkı dinlemek ile uğraşan kimseyi. -asıl kulak verilerek dinlenmesi gerekenden yüz çevirmiş olacağından- yermiş olmaktadır. Nitekim namazı kaybedip arzularının peşinden giden çoğu kimsenin yaptığı ve yüce Allah'ın buyruklarını dinleyip onlara kulak vermek yerine ıslık çalıp el çırpmayı dinlemeyi tercih eden baş aşağı yuvarlanmış bir çok kimsenin durumu böyledir.][152]

فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾

62. "Haydi artık Allah'a secde edin ve ibadet edin."

Tefsiri:

[Onlar Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Şimdi siz bu sözden dolayı mı hayret edersiniz? Ve gülersiniz de ağlamaz mısınız? (Üstelik) oyalanıp, eğlenirsiniz. Haydi artık Allah'a secde edin ve ibadet edin.*" (Âyet 59-62) buyruğunu okuyunca secde ettiler. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onunla beraber bulunanlar da bu emre uymak için secde ettiler. İşte bu Allah için secdedir. Müşrikler de Allah için secde edişinde ona uymuşlardı.][153]

151 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 207.
152 el-İstikame. I. 229.
153 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 282.

KAMER SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 55 âyettir)

Genel Olarak Kamer Sûresi

[Yüce Allah: *"O saat yaklaştı ve ay yarıldı. Eğer bir âyet görseler yüz çevirirler ve: "Devam edip giden bir büyüdür" derler. Hem de yalanladılar ve hevâlarına uydular. Hâlbuki her işin kararlaştırılmış bir vadesi vardır. Andolsun onlara kendisinde alıkoyucu özelliği olan haberler gelmiştir. En üstün seviyede ve yeterli bir hikmettir (o), uyarılar ise fayda vermiyor."* (Kamer. 1-5) buyruğu ile kıyametin yaklaştığını. ayın da yarıldığını haber vermektedir. Onlar ayın yarılmasını gözleriyle gördüler ve müşahede ettiler. Buna dair haberler de mütevatir olarak gelmiştir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sûreyi cuma ve bayram gibi büyük toplantı münasebetlerinde okurdu. Böylelikle insanların bu sûredeki nübüvvetin belgelerini. delillerini ve ibretlerini işitsin istiyordu. Bütün insanlar da burada dinlenenleri kabul ediyor ve tepki göstermiyordu. Böylelikle ayın yarılmasının genel olarak insanlar tarafından bilindiği de bilinmiş olmaktadır. Bundan sonra yüce Allah peygamberlerin ve onları yalanlayanların durumlarını sözkonusu ederek: *"Bundan önce Nuh'un kavmi yalanlamıştı. Kulumuzu yalanladı onlar: "(O) delidir" dediler ve o alıkonulmuştu. Nihâyet o da Rabbine: "Ben gerçekten yenik düşürüldüm. Artık intikam(ımı) al" diye dua etti. Biz de sağanak sağanak suyla göğün kapılarını açtık. Yeri de kaynaklar halinde fışkırttık da su önceden takdir edilmiş bir emir üzere birbirine kavuştu. Onu levhaları ve çivileri olan (gemi) üzerinde taşıdık. Korumamız altında akıyordu. Nankörlük ile karşılanana mükâfat olmak üzere. Andolsun ki Biz onu bir âyet olarak bıraktık. O halde var mı ibret alıp düşünen."* (Âyet 9-15) buyurmaktadır.

Böylelikle yüce Allah yüce Rabbin kudretine ve Nuh'un kavmi ile birlikte başından geçenlere bir âyet olmak üzere gemilerin varlığını devam ettirdiğini haber vermektedir. Bundan sonra da: Peki yalanlayan kimselere benim azabım uyarıp korkutmalarım nasılmış diye sormaktadır. Aynı şekilde Ad. Semud. Lut ve başkalarının kıssalarını da zikretmekte. her bir kıssanın akabinde de: Peki benim

azabım ve korkutup uyarmalarım nasılmış diye sormaktadır. Korkutup uyarma ise Rasûllerin O'ndan tebliğ ettikleri uyarı ve korkutmalardır. İşte O'nun uyarılıp korkutulanlara cezası nasıldı?

İnzar korkulacak şeyleri bildirmek demektir. İşte bununla da Rasûllerin haber vermiş olduğu uyarıp korkutmaların ve Rasûllerini yalanlayan kimselere azabının şiddetinin doğruluğu ortaya çıkmış olmaktadır. Yüce Allah firavun kıssasını da sözkonusu ederek: *"Andolsun Firavun (ve hanedanına) uyarıp korkutanlar gelmişti. Âyetlerimizin hepsini yalanladılar. Biz de onları muktedir ve her şeye galip gelenin yakalayışı ile alıverdik. Sizin kâfirleriniz bunlardan hayırlı mıdır? Yoksa (semavi) kitaplarda sizin için bir beraat mı var? Yoksa onlar: "Biz birbirine yardım eden bir topluluğuz mu diyorlar. Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır."* (Âyet 41-45) buyurmaktadır.][154]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde Kamer Sûresi'nde de bundan da bundan da söz edilmektedir.][155]

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ وَإِنْ يَرَوْا اٰيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ
مُسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ
مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾

1. "O saat yaklaştı ve ay yarıldı.

2. Eğer bir âyet görseler yüz çevirirler ve: "Devam edip giden bir büyüdür" derler.

3. Hem de yalanladılar ve hevâlarına uydular. Hâlbuki her işin kararlaştırılmış bir vadesi vardır.

4. Andolsun onlara kendisinde alıkoyucu özelliği olan haberler gelmiştir.

5. En üstün seviyede ve yeterli bir hikmettir (o), uyarılar ise fayda vermiyor."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah ayın yarılmasını zikretmekte, bunu Allah'ın yaptığını açıklamakta ve pek büyük iki hikmetten ötürü de bunun haberini vermektedir:

154 el-Cevâbu's-Sahih. I. 414-415.

155 el-İstikame. II. 239. "Bundan da bundan da" ifadesinden maksat ise mebde (mahlukatın başlangıcı) ve mead (ölümden sonra dirilişi) demektir.

1. Bu müşrikler peygamber Efendimizden bir âyet/alamet/mucize göstermesini istemeleri üzerine onlara ayın yarılmasını gösterdiğinden ötürü bunun nübüvvetin âyetlerinden oluşu.

2. Feleğin yarılmasının caiz olduğuna delil oluşu. Ayrıca bu da peygamberlerin haber verdiği semavatın yarılmasına dair delil teşkil etmesi. Bundan dolayı yüce Allah: *"O saat yaklaştı ve ay yarıldı. Eğer bir âyet görseler yüz çevirirler ve: "Devam edip giden bir büyüdür" derler. Hem de yalanladılar ve hevâlarına uydular. Hâlbuki her işin kararlaştırılmış bir vadesi vardır. Andolsun onlara kendisinde alıkoyucu özelliği olan haberler gelmiştir. En üstün seviyede ve yeterli bir hikmettir (o), uyarılar ise fayda vermiyor. O halde onlardan yüz çevir. O çağırıcının bilinmedik bir şeye çağıracağı o günde; gözlerinden zilletleri okunarak darmadağın çekirgeler gibi kabirlerinden çıkarlar."* (Âyet 1-7) buyurmaktadır.

Böylelikle yüce Allah kıyametin yaklaştığını, ayın da yarıldığını zikretmektedir. Bu husustaki âyeti/mucize ve alameti güneş ve diğer gezegenlerde değil de ayda göstermiş olması, onun yere güneşten vesair yıldızlardan daha yakın olmasıdır. Böylelikle yarılma feleğin diğer parçalarında değil onda gerçekleşmiştir. Çünkü o onu gören herkes için yarılmanın kendisinde açıkça görüleceği aydınlık bir cisimdir. Bunu görenler hiçbir şekilde şüphe ve tereddüt sözkonusu olmaksızın açıkça görebilirler. Ayrıca ayın kendisinin yarılmaya kabil olması onun bulunduğu yerin buna kabil olmasının öncelikli olduğunu göstermektedir. İnsanlar da bunu gözleriyle görüp buna tanık oldular. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sûreyi cuma namazı ve bayram namazları gibi büyük toplantı zamanlarında okurdu. Böylelikle insanlar bu sûrede bulunan nübüvvetin belge ve delillerini işitmiş oluyor, bu sûrede anlatılanlardan gerekli ibretleri çıkartıyorlardı. Bütün insanlar da bunları kabul ediyor, bunlara tepki göstermiyordu. Böylelikle ayın yarılmasının genel olarak bütün insanlar nezdinde bilinen bir husus olduğu da bilinmiş olmaktadır.

Müslim'in Sahih'indeki rivâyete göre[156] Ömer b. Hattab, Ebu Vakid el-Leysi'ye: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kurban ve Ramazan bayramlarında ne okurdu diye sormuş, o da ona: Bu namazlarda: *"Kaf, çok şerefli Kur'an'a yemin ederim ki."* (Kaf, 1) ile: *"O saat/kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı."* sûrelerini okurdu diye cevap vermiştir.

Kesintisiz devam eden âdet/yasalarda kesin olarak bilinen şudur: Eğer ay yarılmamış olsaydı ona iman edenler -kafir ve münafık düşmanları bir tarafa-

156 Müslim, 891.

bunu alelacele yalanlarlardı. Bilindiği üzere o insanların kendisini doğrulamasını ve kendisine uymalarını herkesten daha çok arzu ediyordu. Eğer ay yarılmamış olsaydı böyle bir haberi vermez, herkesin karşısında bunu okuyup onu delil göstermez ve kendisi için onu bir âyet/mucize görmezdi.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki rivâyete göre[157] Enes b. Malik şöyle demiştir: Mekkeliler Allah'ın peygamberinden kendilerine bir âyet/alamet, mucize göstermelerini isteyince o da onlara iki defa ayın yarılması mucizesini gösterdi.

Yine ondan gelen rivâyete göre o şöyle demiştir: Mekkeliler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kendilerine bir âyet/mucize göstermesini istemişler, bunun üzerine de ay yarılıp iki parçaya bölünmüştü.

Bunu Tirmizi de rivâyet etmiş ve bu rivâyette ayrıca: Bunun üzerine: *"O saat, kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı."* buyruğu yüce Allah'ın: *"Ve devam edip giden bir büyüdür derler."* (Âyet 2) buyruğuna kadar nazil olmuştur. Yani sürüp gitmektedir (derler) ibaresini de ziyade etmiştir.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki rivâyete göre de İbn Mesud şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde ay iki parçaya ayrılmıştır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Tanık olun" buyurmuştu.

Yine İbn Mesud'dan rivâyete göre o şöyle demiştir: Ben Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) (hicret için) çıkmasından önce Mekke'de ayın iki parçaya bölünmüş olduğunu, bu parçanın biri Ebu Kubeys tepesi üzerinde, diğeri de es-Suveyda üzerinde bulunduğunu gördüm. Kureyş kafirleri Mekkeliler bu bir sihirdir. Ebu Kebşe'nin oğlu sizi bununla büyüledi. Gelecek yolculara bakınız. Eğer onlar da sizin gördüğünüzün benzerini görmüşlerse doğru söylemiş demektir. Şâyet sizin gördüğünüzün benzerini görmemişlerse o bir sihirdir dediler. (İbn Mesud) dedi ki: Yolculara soruldu. Her taraftan yolcu geldi. (Hepsi) gördük dediler. Bunu Buhârî ve Müslim rivâyet etmiştir.[158]

Yine Buhârî İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında ay yarıldı."

Müslim'in yüce Allah'ın: *"O saat/kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı."* buyruğu hakkında İbn Ömer'den rivâyetine göre o şöyle demiştir: Bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında olmuştu. Ay iki parçaya yarıldı. Bir parçası dağın

157 Buhârî, 867; Müslim, 2802.
158 Buhârî, 4864; Müslim, 2800.

berisinde idi, diğer parçası ise dağın arkasında idi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Allah'ım şahit ol" buyurdu.[159]

Cübeyr b. Mut'im dedi ki: Biz Mekke'de iken ay yarıldı ve biri bu dağın diğeri öbür dağın üzerinde olmak üzere iki parçaya bölündü. İnsanlar: Muhammed bizi büyüledi dediler. Bir adam şöyle dedi: Eğer o sizi büyüledi ise bütün insanları büyülemedi ya dedi. Bunu Tirmizi rivâyet etmiştir.[160]][161]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü onunla beraber bulunan yalan söylediğinin delilleri onun ortaya koyduklarının doğruluğuna alamet teşkil eden bir âyet/mucize olmadığını açıkça göstermektedir. Bu ise peygamberlerin mucizelerinin tam aksinedir. Çünkü insanlardan ve cinlerden hiçbir kimsenin mucizelerin bir benzerini ortaya koymasına ve o mucizeleri çürütmesine imkan yoktur. Mûsâ için asanın yılana dönüştürülmesi, Salih için yerden/kayadan dişi devenin çıkartılması, Mesih için ölülerin diriltilmesi, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) için ayın yarılması, Kur'an'ın indirilmesi ve daha başka mucizeler gibi. Hiç şüphesiz müşrikler Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir âyet/mucize isteyip ondan ayı yarmasını teklif etmeleri üzerine o da onlara bunu göstermişti.

Şanı yüce Allah da bunu Kur'an-ı Kerim'de haber vermiş ve: *"O saat yaklaştı ve ay yarıldı. Eğer bir âyet görseler yüz çevirirler ve: "Devam edip giden bir büyüdür" derler. Hem de yalanladılar ve hevâlarına uydular. Hâlbuki her işin kararlaştırılmış bir vadesi vardır. Andolsun onlara kendisinde alıkoyucu özelliği olan haberler gelmiştir. En üstün seviyede ve yeterli bir hikmettir (o), uyarılar ise fayda vermiyor. O halde onlardan yüz çevir. O çağırıcının bilinmedik bir şeye çağıracağı o günde; gözlerinden zilletleri okunarak darmadağın çekirgeler gibi kabirlerinden çıkarlar."* (Âyet 1-7) buyurmuştur. Daha sonra yüce Allah kendisinden önce gelmiş yalanlayıcıların başından geçenleri sözkonusu etmiş, bunlar arasında Nuh kavminin, Hud, Salih ve Lut kavimlerinin kıssasını zikrettikten sonra firavunu da zikretmiştir.

Bu sûreyi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisinin huzurunda insanların en büyük toplantılarında okurdu. Sözkonusu bu toplantılar bayram toplantıları idi. İnsanların hepsi de onun sözünü ettiği ayın yarılmasını işitiyorlardı. Yalanlayıcıların bunun sihir olduğunu söylediklerini de. Bununla birlikte ona iman eden

159 Buhârî, 4864; Müslim, 2800.
160 Tirmizi, 3289; Ahmed, IV, 81-82. Hadis hasendir.
161 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 159-164.

müminler de münafıklar da kafirler de insanların tamamı bunun böyle olduğunu kabul ediyor, onlardan hiçkimse ay yarılmadı demiyor, hiç kimse böyle bir şeyi inkar etmiyordu.

Müslim'in Sahihi'ndeki rivâyete göre Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh), Ebu Vâkid el-Leysi'ye Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kurban ve ramazan bayramlarında ne okuduğunu sorunca o şöyle demişti: O bayram namazlarında: *"Kaf, çok şerefli Kur'an'a yemin ederim ki."* sûresi ile *"O saat/kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı."* sûrelerini okurdu demiştir.[162]

Kesintisiz âdet olarak kesin olarak bilinen husus da şudur: Eğer ay yarılmamış olsaydı ona iman etmiş olan insanlar -düşmanı olan kafirler ve münafıklar bir tarafa- onu yalanlamakta hiç gecikmezlerdi. Özellikle de o kendilerine bunu en büyük toplantı zamanlarında okuyordu.

Aynı şekilde bilindiği üzere Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanların kendisini tasdik edip kendisine uymalarını en çok arzu eden bir kişi idi. Ayrıca onun insanlara halkın nasıl idare edileceğini de haber vermiş birisiydi. Eğer ay yarılmamış olsaydı o bunu haber vermez ve herkesin önünde bunu okumaz, bunu delil göstererek kendisi için bir mucize diye ifade etmezdi. İnsanları idare etmek hususunda asgari bir bilgi ve becerisi bulunan bir kimse insanların tümünün yalan söylediğini bileceği bir şeyi kasten söylemeye kalkışıp onu doğruluğunun en büyük belgelerinden kabul ederek en büyük toplantılarda insanlara karşı okumazdı.

Yüce Allah: *"O saat/kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı"* buyruğunda mazi/dili geçmiş fiil kipini kullanmıştır. Kıyamet koptu ya da kopacak buyurmamıştır. Aksine kıyamet yaklaştı, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamberliğine ve kıyametin kopuşu demek olan feleğin düzeninin bozulmasının mümkün olduğuna delil olan ay yarıldı buyurmaktadır. Şanı yüce Allah kıyametin kopmasının yaklaşması ile ayın yarıldığına dair haberi de bir arada zikretmektedir. Çünkü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmesi de kıyametin alametlerindendir ve kıyametin yaklaştığına delildir. Nitekim sahih hadiste de o şöyle buyurmuştur: "Ben ve kıyamet şu ikisi gibi -şehadet parmağı ile orta parmağını bir araya getirerek- gönderildim" buyurmuştur.[163] Ayrıca yüce Allah: *"Artık onlar kıyametin kendilerine ansızın gelmesinden başkasını mı gözlüyorlar. İşte onun alametleri gelmiş bulunuyor"* (Muhammed, 18) buyurmuştur.

162 Kaynakları daha önce gösterildi.

163 Buhârî, 6505; Müslim, 867.

Kıyametin kopuş saati bilgisini Allah bütün yarattıklarından gizli tutmuştur. Nitekim bu hususu Mesih de İncil'de ona dair soru sorulması üzerine şu sözleriyle ifade etmiştir: Gerçek şu ki onu insanlardan ve meleklerden hiçkimse de bilemez, oğul da bilemez. Onu ancak yalnız baba bilir.[164] İşte bu da onun âlemlerin Rabbi olmadığına delildir. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) de kendisine ona dair soru sorulduğunda bunu böylece haber vermiştir.

Yüce Allah: *"Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını sorarlar. De ki: Onun bilgisi Rabbimin yanındadır. Onun vaktini kendisinden başkası açıklayamaz. Göklerde ve yerde ağır basmıştır."* yani göklerde ve yerde bulunanlara gizlidir. *"O size ancak ansızın gelir. Sanki onu biliyormuşsun da onu sana sorarlar. De ki: Onun ilmi ancak Allah'ın nezdindedir. Fakat insanların çoğu bilmezler."* (A'raf, 187) buyurmuştur.

Sahih'te de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyeti yer almaktadır: "Siz bana saate/kıyamete dair soru soruyorsunuz. Hâlbuki onun bilgisi ancak Allah'ın yanındadır."[165] Bu sebeple ayın yarılması biri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in doğruluğuna, diğeri de kıyametin gelmesinin ve feleğin yarılmasının mümkün olduğuna âyet/delil idi.

Şüphesiz büyük kıyamet olan insanların kabirlerinden âlemlerin Rabbinin huzuruna kalkışlarını ve göklerin yarılıp çatlamasını inkar edenlerin küçük kıyameti kabul edip ölümden sonra ruhların nimet ya da azap göreceklerini -tanrı tanımaz filozofların kabul ettikleri gibi- kabul etmeleri ile mutlak olarak meadı/Allah'ın huzuruna dönmeyi inkar etmeleri arasında bir fark yoktur. Zaten Arap müşrikleri ile tabiatçı filozoflar ve başkaları bunu inkar ettikleri gibi göklerin yarılıp çatlamasını da inkar ediyorlar ve bu dehriler/etkin gücün zaman olduğunu kabul eden bu kimseler, feleklerin yarılıp çatlamasının imkansız olduğunu ileri sürerler. Aristo ve ona uyanlar bunu böylece nakletmiş ve bunlar sınırları belirli felek hakkındaki iddiaları dolayısıyla yarılıp çatlamak doğrusal bir hareketi gerektirir ve bu da imkansızdır diye iddia ederler. Zira onlara göre feleğin ötesinde bir boşluk yoktur.

Eğer bu bir hususa delil ise ancak bunun atlas, felek diye bilinen felekte olduğuna delil olabilir. Onun dışındakilere değil. Kaldı ki bu zaten bâtıldır. Çünkü oradaki doğrusal hareket ta baştan beri felekleri bu mekanlarda yaratmak gibidir.

164 Matta İncili basılı nüshasında 24. bab, 36. fıkrasında ifade şöyledir: "O gün ve o saati ise onları melekleri dahi bilemez. Yalnızca babam bilir" şeklindedir.

165 Müslim, 2538.

Bunlarda ise ister boşluk adı verilsin ister verilmesin herhangi bir fark olmaz. Daha başka bir yerde sözkonusu edildiği gibi.

Burada maksadımız şudur: Yüce Allah kıyametin yaklaşması ile birlikte ayın yarıldığını haber vermiştir. Çünkü bu büyük kıyametin kopması demek olan feleklerin çatlayıp yarılmasının mümkün olduğuna delil olduğu gibi kendisi kıyametin kopmasının alametlerinden olan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamberliğine de bir âyet ve mucizedir. Şanı yüce Allah kitab-ı keriminde Vakıa Sûresi'nde olduğu gibi büyük ve küçük kıyameti bir arada zikreder. Bu sûrenin baş taraflarında büyük kıyameti, sonunda da küçük kıyameti zikretmiştir. Bu Kaf, Kıyame, Tekasür, Fecr ve benzeri daha başka sûrelerde görüldüğü gibi Kur'an sûrelerinde çokça görülür.

Ayın yarılmasına dair hadisler oldukça yaygın (müstefiz)dir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki rivâyete göre İbn Mesud şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde ay, biri dağın üstünde diğeri onun berisinde olmak üzere iki parçaya ayrıldı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Şahid olun" buyurdu -bir lafızda: Biz Mina'da onunla birlikte iken" denilmektedir- Kureyş kafirleri ise: Ebu Kebşe'nin oğlu sizi büyüledi dediler. Onlardan bir adam: Eğer Muhammed aya büyü yapmış ise şüphesiz ki onun büyüsü bütün yeryüzünü büyüleyecek noktaya kadar ulaşamaz. Size başka şehirlerden gelecek olanlara sorun. Onlar böyle bir şeyi gördüler mi diye dedi. Onlar gelince kendilerine sordular. Onlar da bunun gibisini gördüklerini onlara haber verdiler.

Enes b. Malik'den rivâyete göre de o şöyle demiştir: Mekkeliler Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kendilerine bir âyet/mucize göstermesini istediler. O da kendilerine ayın iki parçaya yarıldığı mucizesini gösterdi. Öyle ki Hira dağını o iki parça arasında gördüler. Bunun üzerine de: *"O saat/kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. Eğer bir âyet/mucize görseler yüz çevirirler ve: Devam edip giden bir büyüdür derler."* (Âyet 1-2) indi. Bu sahih ve müstefiz bir hadistir. Bunu İbn Mesud, Enes b. Malik ve İbn Abbas rivâyet etmişlerdir. Aynı zamanda bu hadis Huzeyfe'den bir rivâyet olarak da bilinmektedir. Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi dedi ki: Ayın yarılmasına dair sahih'teki rivâyetler İbn Ömer, İbn Mesud, İbn Abbas ve Enes (radıyallâhu anhum)'dan gelmektedir.[166]][167]

166 Zâdu'l-Mesîr, VIII, 88.

167 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 418-425.

خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ ﴿٧﴾

7. "Gözlerinden zilletleri okunarak darmadağın çekirgeler gibi kabirlerinden çıkarlar."

Tefsiri:

[Sağa sola evirip çevirmek esnasında gözün hûşûu, öne bakması ve sükûnu da bu türdendir. Yüce Allah'ın: *"O halde onlardan yüz çevir. O çağırıcının bilinmedik bir şeye çağıracağı o günde; gözlerinden zilletleri okunarak darmadağın çekirgeler gibi kabirlerinden çıkarlar. Davetçiye hızlıca koşarak kâfirler: "Bu zorlu bir gündür" derler."* (Âyet 6-8) buyruğunda olduğu gibi.][168]

Kevnî sünnete ve bu sünnet için -yüce Allah'ın yarattığı sair olağanüstü haller gibi- bir takım sebeplerinin ve manilerinin mutlaka bulunması gerektiğine dair açıklamaları esnasında merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bir takım sebepleri var etmeden ve onun önündeki engelleri bertaraf etmeden hiçbir şey yaratmaz. Buna örnek: Nuh kavmini suda boğması. Ortada su yoktu. Fakat sebepsiz olarak var edildi. Aksine yüce Allah semadan su indirdi, yerden de su fışkırttı. Nitekim yüce Allah: *"Bundan önce Nuh'un kavmi yalanlamıştı. Kulumuzu yalanladı onlar: "(O) delidir" dediler ve o alıkonulmuştu. Nihâyet o da Rabbine: "Ben gerçekten yenik düşürüldüm. Artık intikam(ımı) al" diye dua etti. Biz de sağanak sağanak suyla göğün kapılarını açtık. Yeri de kaynaklar halinde fışkırttık da su önceden takdir edilmiş bir emir üzere birbirine kavuştu. Onu levhaları ve çivileri olan (gemi) üzerinde taşıdık."* (Âyet 9-13) buyurmaktadır.][169]

تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾

14. "Korumamız altında akıyordu. Nankörlük ile karşılanana mükafat olmak üzere."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"korumamız/gözetimimiz altında akıyordu."* buyruğu yani akışı halinde gemiyi biz görüyorduk. Bunun korumamız ile akıyordu anlamında olduğu da söylenmiştir.][170]

168 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye, 66.
169 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 402.
170 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, I, 82.

وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٥﴾

15. "Andolsun ki Biz onu bir âyet olarak bıraktık. O halde var mı ibret alıp düşünen?"

Tefsiri:

[Nuh (aleyhisselâm)'ın gemisi hakkında da: *"Andolsun ki Biz onu bir âyet olarak bıraktık. O halde var mı ibret alıp düşünen."* (Âyet 15) buyurarak onun bir takım âyetleri/alametleri geri bıraktığını haber vermektedir. Âyetler ise alametler ve delaletler demektir. Çünkü bu ona ait müminlere ve dünyadaki güzel akıbetlerine kafirlere ve dünyadaki kötü akıbetlerine dair özel haberlere delalet etmektedir. İşte bu da ilim edinmek ve öğüt almak sûretiyle kendilerinden ibret alınacak ve delil olarak görülecek âyetler ve delaletler kabilindendir. Çünkü bu Rasûllerin haber verdiklerinin doğruluğunu bilmek gibi bir fayda sağlar. Bir korkutma ve ümitlendirme manasını ifade eder. Ayrıca buna yüce Allah'ın kendisine itaat edenlerden razı olup onlara ikramda bulunduğuna, isyan edenlere de gazap edip onları cezalandırdığına da delildir. Diğer taraftan genel olarak bütün mahlukatı onun kudretine delil olarak görülür. Çünkü bir fiilin yapılması failin kudret sahibi olmasını gerektirir. Fiillerin hükümleri de onun ilmine delil görülür. Çünkü muhkem bir fiil failin ilmini ve özellikle de meşietini gerektirir. Çünkü böyle bir özelleştirme de onun iradesini gerektirir. Aynı şekilde akıbeti itibari ile daha övülmeye değer olanın özellikle sözkonusu olması da onun hikmetine delil gösterilir. Çünkü fiilin akıbeti itibari ile övülmesi gereken ile tahsis edilmesi hikmeti gerektirir. Peygamberlerin ve ona uyanların özellikle yardıma mazhar olmaları ve akıbetlerinin güzelliği diğer taraftan onları yalanlayanların özellikle rezil ve rüsvay edilip akıbetlerinin kötü olması onun peygamberlerin getirdiklerini emrettiğine, o emirleri sevip onlardan razı olduğuna da delil gösterilir. Aynı zamanda o onları yalanlayanların bulundukları hale gazap eder. Çünkü özellikle iki türden birisine ikramda bulunup kurtarmak onlardan güzel bir şekilde söz etmek ve dua etmek özellikle diğer türüne de azap edip onu helak etmek, ondan çirkin bir şekilde söz edip onu lanetlemek birinci grubun yaptıklarını sevmesini, ikinci grubun yaptıklarını da buğz etmesini gerektirir.][171]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onların kıssalarını anlattığı zaman: *"Şüphesiz bunda âyetler vardır."* buyurup onları helak etmek eğer olağanüstü bir hal ise bu onların günahları ve Rasûlleri

171 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 119.

yalanlamaları sebebi ile onların akıbetlerinin olduğuna, işledikleri günahların da yasakladığı şeylerden ve bunları yapanları da o cezalandırma gibi cezalandırdığına delil olur. Çünkü bu şekildeki olağanüstü olaylar bir kavmi aşağılatmak ve işledikleri günahlardan ötürü onları cezalandırmak içindir. Böyle olması onların akıbetleri onun: Onlar benim Rasûlümü yalanlayıp ona isyan ettikleri için ben de onları cezalandırdım demesi gibidir. Bundan dolayı yüce Allah Rasûllerini yalanlayıp o yalanlayanları cezalandırmasına dair bir kıssayı her anlattıkça hemen arkasından: *"Ya benim azabım ve uyarıp korkutmalarım nasılmış? Andolsun ki Biz Kur'an'ı düşünmek için kolaylaştırdık. O halde var mı ibret alıp düşünen"* buyurmaktadır. Başka bir yerde de: *"Bunda gerçekten âyetler vardır. Biz elbette deneyenleriz."* (Mü'minun, 30); *"Muhakkak bunda bir âyet/delil vardır. Hâlbuki onların çoğu mümin değildirler."* (Şuarâ, 8); *"Ve orada acıklı azaptan korkanlar için bir âyet/alamet bıraktık."* (Zariyat, 37) buyurmaktadır.

İşte bu alametler onun peygamber olarak gönderdiklerine vermesi ve onlarla da Rasûllerini yalanlayanları helak etmesi sûretiyle cereyan edegelen adeti olduğundan ötürü delaleti itibari ile daha etkindir ve bu tür hakkında mutat adetler olagelmişlerdir.][172]

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّآ اٰلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾

34. "Biz üzerlerine ufak taş yağdıran bir rüzgâr gönderdik. Lut'un ailesi müstesna, onları seher vaktinde kurtardık."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Lut'un ailesi müstesna onları seher vaktinde kurtardık."* buyruğunda geçen "âl/aile"nin kapsamına Lut da dahildir.][173]

كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

42. "Âyetlerimizin hepsini yalanladılar. Biz de onları muktedir ve her şeye galip gelenin yakalayışı ile alıverdik."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Andolsun Firavun (ve hanedanına) uyarıp korkutanlar gelmişti. Âyetlerimizin hepsini yalanladılar. Biz de onları muktedir ve her şeye galip*

172 en-Nübuvvât, 138-139.
173 Minhâcü's-Sünne, VII, 241.

gelenin yakalayışı ile alıverdik. Sizin kâfirleriniz bunlardan hayırlı mıdır? Yoksa (semavi) kitaplarda sizin için bir beraet mi var?" (Âyet 41-43) ve: *"Bunlar mı hayırlıdır yoksa Tubba' kavmi ve onlardan öncekiler mi? Biz onları bile helak ettik, çünkü onlar günahkâr idiler."* (Duhân. 37) buyurmaktadır.

İşte bu onların kafir olup bizim onları azaplandırmış olduğumuzu açıkça göstermektedir. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yalanlayan kafirler ise öbürlerinden daha hayırlı değildir. Aksine onlar gibidirler. Bu sebeple öbürlerinin hak ettikleri cezalandırmayı bunlar da hak etmişlerdir. Eğer onlardan daha iyi olsalardı bunu hak etmezlerdi. Böylelikle yüce Allah'ın birbirinin misli/benzeri olan şeyler arasında eşitlik sağladığı, hayır sahibi olanı üstün tutup kendisi ile ondan daha alt mertebede bulunanlar ile onu eşit tutmayacağı bilinmiş olmaktadır.][174]

أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَٰئِكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾

43. *"Sizin kafirleriniz bunlardan hayırlı mıdır? Yoksa (semavi) kitaplarda sizin için bir beraet mi var?"*

Tefsiri:

[Bundan dolayı şanı yüce Allah adetini ve sünnetini tahkik ve onu hiçbir şekilde nakzedip değiştirmediği hususunda: *"Sizin kafirleriniz bunlardan hayırlı mıdır? Yoksa (semavi) kitaplarda sizin için bir beraet mi var?"* (Âyet 43) buyurmaktadır. Yani bunlar onlardan hayırlı olmadıklarına göre onlar gibi olmakla birlikte nasıl azaptan kurtulabilirler? Bu itibar/ibret almak ve kıyaslamak yoluyla ulaşılması gereken bir sonuçtur. Sonra da: *"Yoksa (semavi) kitaplarda sizin için bir beraet mi var?"* buyurmaktadır. Yani sizinle birlikte Allah'ın sizi azaplandırmayacağına dair bir haber mi bulunuyor? Yüce Allah böylelikle hem akli hem sem'i delilin bulunmadığını dile getirmekte sonra da onların bizler birbirine yardımcı olan bir topluluğuz ve bizler bize karşı çıkanları yeneriz şeklindeki sözlerini zikrederek yüce Allah: *"Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır."* (Âyet 45) buyurmaktadır. İşte bu yüce Allah'ın İslâm'ın zayıf olduğu ve insanların genel olarak bu şekilde uzak tutulduğu bir durumda ona verdiği gayb haberlerindendir. Sonra da haber verdiği gibi olmuştur.][175]

174 Minhâcü's-Sünne. V. 108.
175 en-Nübuvvât. 429.

أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَٓئِكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَٓاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ
جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ
مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهٰى وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾

43. "Sizin kâfirleriniz bunlardan hayırlı mıdır? Yoksa (semavi) kitaplarda sizin için bir beraet mi var?

44. Yoksa onlar: "Biz birbirine yardım eden bir topluluğuz mu diyorlar.

45. Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır.

46. Asıl onlara va'dolunan vakit kıyamettir ve o kıyamet daha büyük bela ve daha acıdır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Sizin kâfirleriniz bunlardan hayırlı mıdır? Yoksa (semavi) kitaplarda sizin için bir beraet mi var? Yoksa onlar: "Biz birbirine yardım eden bir topluluğuz mu diyorlar. Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır. Asıl onlara va'dolunan vakit kıyamettir ve o kıyamet daha büyük bela ve daha acıdır."* (Âyet 43-46) buyurmaktadır. Yüce Allah bu buyrukları ayın yarılmasının ve onların âyetlerden/mucizelerden yüz çevirmelerinin sözkonusu edildiği onların bu sürüp gelen bir sihirdir demelerinin, yalanlamalarının ve hevâlarına tabi olmalarının sözkonusu edildiği İktarebet/Kamer Sûresi'nde zikretmekte, bunun için yüce Allah: *"O saat yaklaştı ve ay yarıldı. Eğer bir âyet görseler yüz çevirirler ve: "Devam edip giden bir büyüdür" derler. Hem de yalanladılar ve hevâlarına uydular. Hâlbuki her işin kararlaştırılmış bir vadesi vardır."* (Âyet 1-3) buyurduktan sonra: *"Andolsun onlara kendisinde alıkoyucu özelliği olan haberler gelmiştir."* (Âyet 4) buyurmaktadır.

Kasıt gayb haberlerinden bir kısmı onun haber verdiği hususlar ve kendisinde alıkoyucu hususlar bulunan haberlerdir. Yani onları küfürden alıkoyacak hususlar. Çünkü verilen bu haberler Rasûlün doğruluğunu ortaya koyuyordu. Onu yalanlayan kimseleri de azap ile öncekilerin azaba uğratıldığı gibi korkutuyordu. Bundan dolayı yüce Allah kıssanın sonunda: *"Ya benim azabım ve uyarıp korkutmalarım nasılmış?"* (Kamer, 16) buyurmaktadır.

Yani benim Rasûllerimi yalanlayanlara azabım ve azabın gelişinden önce bununla onları uyarıp korkutuşum nasılmış? Bu ise Rasûllerin haber verdiği sözlerinin ve onları yalanlayanlara cezalandırmasının doğruluğunu göstermektedir.

Bundan sonra Nuh, Hud, Salih ve Lut kavimleri gibi yalanlayıcıların kıssalarını zikretmekte ve nihâyetinde: *"Andolsun Firavun (ve hanedanına) uyarıp korkutanlar gelmişti. Âyetlerimizin hepsini yalanladılar. Biz de onları muktedir ve her şeye galip gelenin yakalayışı ile alıverdik."* (Âyet 41-42) buyurmaktadır. Çünkü Firavun kavmi Mûsâ'nın bütün âyetlerini/mucizelerini, ayrıca ondan önceki bütün peygamberlerin âyetlerini de yalanladılar. Onlar yüce Rabbin varlığına, kudretine ve meşietine delil olan âyetleri de yalanladılar. Çünkü onlar yaratıcıya inanmıyor, onu inkar ediyorlardı. Bu sebeple bütün âyetlerini yalanladılar. Daha sonra yüce Allah: *"Sizin kafirleriniz"* yani ey kendilerine Muhammed'in peygamber olarak gönderildiği ümmet. Sizin kafirleriniz *"bunlardan hayırlı mıdır?"* Nuh'u, Hud'u, Salih'i, Lut'u ve Mûsâ'yı yalanlayanlardan iyi midir? *"Yoksa (semavi) kitaplarda sizin için bir beraet mi var. Yoksa onlar: Biz birbirine yardım eden bir topluluğuz mu diyorlar?"*

Eğer sizler yalanladığınız halde onların azaba uğratıldıkları gibi azap olunmuyorsanız ya bu sizin onlardan daha hayırlı olduğunuz için onların hak ettiklerinin benzerini hak etmediğinizden dolayıdır. Yahut da yüce Allah sizlere sizi azaplandırmayacağına dair haber vermiş olmasından dolayıdır. Bu durumda sizlerin önceki kitaplarda bir beraetiniz vardır. Bunu da onun verdiği haber ile biliyorsunuz. Şüphesiz Allah'ın yaptığı bir işin bazen haberi bilinebilir. Bazen de onun sünneti, hikmeti ve adaleti bilinir. Sizler bunu ya bu yoldan bildiniz yahut da öteki yoldan. Bu yüce Allah'ın beşerin karşı durmak takatinin olmadığı Allah'ın yaptıkları bakımından böyledir. Fakat Rasûlün ve ona tabi olanların gücüne bakıldığı zaman kendileri: *"Biz birbirine yardım eden bir topluluğuz"* derler. Çünkü onlar sayıca daha çok ve güçlü idiler. Nitekim yüce Allah: *"Âyetlerimiz onlara açık açık okunduğunda kâfirler müminlere derler ki: "Bu iki kesimden hangisinin makamı (oturup kalktığı yeri) daha hayırlı, oturup kalktığı kimseleri daha iyidir?" Hâlbuki bunlardan önce hem malı mülkü itibariyle, hem de görünüşü itibariyle onlardan daha üstün olan nice nesilleri helâk etmiş bulunuyoruz."* (Meryem, 73-74) buyurmaktadır. Malları ve görünüşleri itibari ile demektir. Yüce Allah: *"Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır."* (Âyet 45) buyurmaktadır. Böylelikle henüz kendisine Mekke'de uyanlarının sayısı az ve güçsüz bulunuyorlarken müşriklerin bozguna uğrayacaklarını haber vermektedir. Herhangi bir kimse Medine'ye hicret etmeden ve Mekkelilerle savaşmadan önce üstünlük sağlayacağını, güç kazanacağını bilinen âdet gereğince hiç kimse zannetmiyordu.

Onun haber verdiği gibi oldu. Çünkü Bedir günü ve diğer günlerde onların toplulukları yenilgiye uğradı ve arkalarını dönüp gittiler. İşte müminlerle kafirler

hakkında Allah'ın sünneti budur. Yüce Allah da: *"Eğer inkâr edenler sizinle savaşmış olsalardı elbette arkalarını dönüp kaçacaklardı, sonra da koruyacak bir dost ve bir yardımcı bulamazlardı. (İşte bu) Allah'ın öteden beri süre gelen bir sünnetidir. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın."* (Fetih, 22-23) buyurmaktadır. Kafirlerin üstünlük sağladıkları zaman hiç şüphesiz ki bu müslümanların imanlarının eksilmesini gerektiren günahlarından dolayıdır. Sonra imanlarını kemale erdirmeleri sebebi ile tevbe ettikleri taktirde Allah da onlara yardım etmiştir. Nitekim yüce Allah: *"Gevşemeyin ve üzülmeyin. Eğer siz mü'minler iseniz muhakkak en üstünsünüz."* (Âl-i İmran, 139) ve: *"Böyle iken başlarına iki katını getirdiğiniz bir musibet gelip size çatınca mı: Bu bize nereden geldi dediniz. De ki: O kendinizdendir."* (Âl-i İmran, 165) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah yalanlayanları helak ettiği gibi kökten helak etmek şeklinde onları helak etmemesi hikmetinin ve rahmetinin kemalinden dolayıdır. Hâlbuki onların istedikleri mucizeler kökten imha eden azabı gerektirici şeylerdi. Tıpkı kendilerinden önceki ümmetlerin helak edildiği gibi. Nitekim yüce Allah: *"Sizin kafirleriniz bunlardan hayırlı mıdır?"* (Âyet 43) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah delili ortaya koyan yolu açık seçik gösteren belgeleri ortaya koymuş olmakla birlikte kökten imha edici azabın gereklerini getirmemesi hikmet ve rahmet bakımından daha mükemmel idi. Çünkü onun getirmiş olduğu âyetler ile kemal derecesinde hayır, menfaat, hidâyet, beyan ve kafirlere karşı delil zaten ortaya konulmuş oluyordu. Onun kökten imha eden azabı ve helaki önleyip genel azabı göndermemiş olması ümmetin (davet ümmetinin) büyük çoğunluğunun hayatta kalmalarını gerektirdi. Ta ki tevbe etsinler, iman etsinler, hidâyet bulsunlar. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilişinde ise Rasûllerin sonuncusu olması itibari ile sonsuz bir hikmet ve pek büyük lütuf ve ihsanlar vardı ki bunlar kendisinden başka hiçbir Rasûlün risaletinde yoktu. Allah'ın salat ve selâmları hepsine olsun.][176]

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾

47. "Muhakkak ki günahkârlar sapıklıkta ve çılgın ateş içindedirler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Muhakkak ki günahkârlar sapıklıkta ve çılgın ateş içindedirler"* buyruğundaki "suur: çılgın ateş" bedbahtlığın en büyüklerindendir.][177]

176 el-Cevâbu's-Sahîh, VI. 447-451.
177 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, I. 149.

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾

49. "Çünkü Biz her şeyi bir kader/takdir ile yarattık."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah eşyayı yaratmadan önce olacak her şeyi bilendir. O kendi meşietiyle yaratır ve o yarattığını bilir ve diler. Onun ilim ve dilemesi bizzat onunla kaimdir.][178]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Ebu Hatim'in rivâyetine göre[179] Dahhak'a yüce Allah'ın: *"Çünkü Biz her şeyi bir kader/takdir ile yarattık."* buyruğuna dair soru sorulması üzerine şöyle dedi: İbn Abbas dedi ki: Şüphesiz Allah mukadderatı kudretiyle takdir buyurdu, hikmetiyle de işleri düzenledi. Kulların sonunda nereye varacaklarını da bildi. Neyi yaratacağını ve yarattıklarından neyin olacağını da bildiği için Allah bundan dolayı bir cennet ve bir de cehennem yarattı. Cenneti kendi velilerine, dostlarına ayırdı, onları bildi, onları sevdi, onları veli edindi, onlara tevfikini verdi, onları korudu. Cehennem ehlini de (kendi hallerine) terk etti. İblis ise onları etkisi altına aldı. Onları doğru yoldan uzaklaştırdı, ayaklarını kaydırdı.

Şanı yüce Allah her bir şey için yaratılışında onun tabiatına uygun ve ona elverişli karada yahut denizde rızkını yarattı. Aynı şekilde Allah'ın yaratmış olduğu her bir hayvanın yaratılışında ona uygun olan şeyleri yarattı. Bundan dolayı onun yaratması yarattıkları şeyler ile ülfet sağlayıp kaynaşacak şekildedir. İhtilaflı olacak şekilde değildir.

İbn Ebu Hatim dedi ki: Bana babam tahdis etti, bana Yahya b. Zekeriyya b. Mihran el-Mikzaz tahdis etti, bize Habban b. Ubeydullah bildirip dedi ki: Dahhak'a şu: *"Çünkü Biz her şeyi bir kader/takdir ile yarattık."* buyruğuna dair soru sordum. Dahhak: İbn Abbas dedi ki deyip bunu zikretti.

Yine (İbn Ebu Hatim) dedi ki: Bize Ebu Said el-Eşec tahdis etti, bize Talha b. Sinan, Asım'dan tahdis etti, o Hasan'dan şöyle dediğini rivâyet etti. Kaderi yalanlayan bir kimse hakkı yalanlamış demektir. Allah mahlukatı yarattı (onlar için) bir ecel tayin etti, bir rızık takdir etti, musibet, bela, afiyet takdir etti. Kaderi inkar eden kimse Kur'an'ı inkar etmiş olur.[180]

178 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 381.

179 İbn Ebu Hatim(in eserinin bu bölümü) mevcut değildir. Bunu İbn Kesir de ed-Durru'l-Mensur sahibi (Suyuti) de nakletmemiştir.

180 Bu rivâyeti bulamadım.

Yine dedi ki: Bize el-Hasan b. Arefe tahdis etti, bize Mervan b. Şuca' el-Cezeri, Abdülmelik b. Cüreyc'den tahdis etti, o Ata b. Ebu Rebah'dan şöyle dediğini rivâyet etti: İbn Abbas'ın yanına gittim. O sırada zemzem kuyusundan su çekiyordu. Elbiseleri alt taraftan ıslanmıştı. Ben ona: Kader hakkında konuşulmaya başlandı dedim. O: Bunu da mı yaptılar dedi. Ben evet dedim. O da şöyle dedi: Allah'a yemin olsun ki şu âyet ancak onlar hakkında inmiştir: "*Cehennemin dokunmasını tadın (denilir). Çünkü Biz her şeyi bir kader/takdir ile yarattık.*" bunlar bu ümmetin şerlileridir. Onların hastalarını ziyaret etmeyin, ölülerinin cenaze namazını kılmayın, onlardan birisini görecek olursam şu iki parmağımla onun iki gözünü çıkartırım.[181]][182]

وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾

52. "*İşledikleri her şey de defterlerdedir.*"

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*İşledikleri her şey de defterlerdedir.*" buyruğu ile: "*Şüphesiz o daha öncekilerin kitaplarında da vardır.*" (Şuarâ, 196) buyruklarında geçen "zubur"den maksat onun zikri ve yazılışıdır. Zubur zeburun çoğuludur. Zebur da feul vezninde meful manasındadır. Yani yazılmış anlamında "mezbur" demektir. Çünkü "zebur" lafzı yazılışa delalet eder.][183]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*İşledikleri her şey de defterlerdedir.*" (Âyet 52) buyruğuna gelince. Defterlerde bulunanın ilim ile örtüşen yazıdan ibaret olduğu bilinmektedir. Aynî şeyler ile mushaf arasında biri lafız diğeri hat olmak üzere iki mertebe vardır. Sözün bizzat kendisi ile sahife arasında ise bir mertebe bulunmamaktadır. Hatta sözün kendisi kitaba geçirilir. Eğer telaffuz edilen harf ile yazılan harf arasında bir başka açıdan fark bulunsa bile mushafta bulunan kastediliyor ise bu onun zikri ve ona dair verilen haberdir. Yüce Allah'ın: "*Muhakkak bu âlemlerin Rabbinin indirdiğidir. Onu Ruhu'l-Emin indirdi.*" (Şuarâ, 192-193) buyruklarından itibaren "*Şüphesiz ki o daha öncekilerin kitaplarında da vardır. Acaba İsrailoğulları âlimlerinin onu bilmeleri onlar için bir delil değil midir?*" (Şuarâ, 196-197)'e kadar olan buyruklarda dile getirildiği gibi. Bu durumda öncekilerin zeburların-

181 İbn Kesir, IV, 267; ed-Durru'l-Mensur, VI, 137. İbn Ebu Hatim, İbn Münzir ve İbn Merdûye tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

182 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 137-138.

183 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 386.

da/sahifelerinde bulunan bizzat Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine indirilen Kur'an'ın kendisi değildir. Çünkü bu Kur'an-ı Kerim ondan önce herhangi bir kimseye indirilmemiştir. Fakat öncekilerin sahifelerinde Kur'an sözkonusu edilmiş ve ona dair haber verilmiştir. Nitekim onlarda Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de adı zikredilmekte ve ona dair haber sözkonusu edilmiş bulunmaktadır. Aynı şekilde kulların fiilleri de yüce Allah'ın: *"İşledikleri her şey de defterlerdedir."* (Âyet 52) buyruğunda olduğu gibi defterlerde/ez-zubur kayıtlıdır. Bu durumda bu gibi şeylerin defterlerde. sahifelerde bulunması ile bizzat sözün kendisinin sahifelerde bulunması arasında fark olması gerekir. Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz o oldukça şerefli bir Kur'an'dır. Korunan bir kitaptadır."* (Vakıa. 77-78) ve: *"İçinde dosdoğru hükümlerin yazılı olduğu tertemiz sahifeleri okuyup duran Allah tarafından gönderilmiş bir Rasûldür."* (Beyyine. 2-3) buyruklarında görüldüğü gibi.][184]

فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

55. "Sıdk meclisinde gâyet muktedir bir melikin yanındadırlar."

Tefsiri:

["Takva" ismi de böyledir. Eğer tek başına zikredilecek olursa emrolunan her bir işi yapıp yasak kılınmış her bir işi terk etmek bu isme dahildir. Talk b. Habib dedi ki: Takva Allah'tan gelen bir nur üzere Allah'ın rahmetini ümit ederek Allah'a itaat olan işleri yapman ve Allah'tan gelen bir nur üzere Allah'ın azabından korkarak Allah'a isyan olan işleri terk etmektir. Bu da yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki takva sahipleri cennetlerde ve ırmaklardadır. Sıdk meclisinde gâyet muktedir bir melikin yanındadırlar."* (Âyet 54-55) buyruklarındaki anlama benzemektedir.][185] [186]

184 el-Fetâva't-Tis'îniyye. V. 119.

185 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 163.

186 Şeyhu'l-İslâm'ın biyografisini yazan kimselerin zikrettiklerine göre onun yaptığı son hatim Dımaşk Kalesindeki hapsi esnasında Kamer Sûresi'nin sonu ile bitmiş bulunuyordu. Sanki bu onun da hâtimesi olmuştu. Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Allah en iyi bilendir. (Bu ibareler derlemenin metin kısmında yer almaktadır. Tarafımızdan dipnot olarak kayd edilmiştir. -Çeviren-)

RAHMÂN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 78 âyettir)

Yüce Allah'ın: "*O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz*" (Âyet 13) buyruğunun tekrar edilmesinin sebebi.

[Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye Müteşabihu'l-Kur'an'da dedi ki: Bu âyet-i kerime otuz bir defa tekrar edilmiştir. Bunların sekizi yüce Allah'ın yarattıklarının hayret verici ve harkulade sanatları sayılırken yaratılanların başlangıcı ve sonunda ölümden sonraki dönüşlerinin sözkonusu edildiği âyetlerin akabinde zikredilmiş, daha sonra bunların yedisi ise cehennem ateşi ve zorlu ve sıkıntılı hallerinin sözkonusu edildiği âyetler akabinde zikredilmiştir ki bu sayı cehennem kapılarının sayısı kadardır. Bunlardan sonra ilahi nimetlerin zikredilmesi ise gâyet güzeldir. Çünkü nimetlerin bir kısmı belanın kaldırılması ve cezalandırılmaların ertelenmesidir. Bu yedi defadan sonra sekizi de iki cennetin ve o cennetliklerin nitelikleri ile ilgili olup bu da cennet kapılarının sayısıncadır. Bundan sonra ise ilk iki cennetten daha alt mertebede bulunan iki cennet ile ilgili ondan sonra sekiz tane daha zikredilmektedir. Söz konusu bu iki cennet: "*O ikisinden başka iki cennet daha vardır.*" (Âyet 62) buyurmaktadır. Buna göre ilk sekiz cennete inanıp onların gereklerince amel eden bir kimse şanı yüce Allah bu iki sekiz cenneti hak eder ve önceki yedi (cehennem) den onu korur.[187]

Beyan'ın Manası

عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾

4. "Ona beyanı öğretti."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Rahman (çok esirgeyici Allah) Kur'an'ı öğretti, insanı yarattı, ona beyanı öğretti.*" (Âyet 1-4) ve: "*Âdem'e bütün isimleri öğretti.*" (Bakara, 31) ve: "*İnsana bilmediği şeyi öğretti.*" (Alak, 5) buyurmaktadır.

187 Bunu el-Kasımi Tefsir, XV, 305'de zikretmektedir.

Beyan ise kalp ve lisandır. Tıpkı körlüğün ve dilsizliğin kalpte ve dilde (hastalık) olması gibi. Nitekim yüce Allah: *"(Onlar) sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Bu sebeple onlar (hakka) dönmezler."* (Bakara. 18) ve: *"Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Bu sebeple onlar akletmezler."* (Bakara. 171) buyurmaktadır.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Madem bilmiyorlardı, sorsaydılar ya. Çünkü acizliğin şifası ancak soru sormaktır."[188]

"Asıl acizlik dilin acizliği değil kalbin acizliğidir" sözü rivâyet edilmiştir. Yahut da: "En kötü acizlik kalbin acizliğidir" denilmiştir. İbn Mesud da şöyle derdi: "Sizler fakihleri çok, hatipleri az bir zamanda yaşıyorsunuz. Yakında fakihleri az, hatipleri çok olan bir zaman üzerinize gelecektir."[189]

Eşyanın kalp için tebeyyünü/belirginleşmesi kalp için bunların birbirlerine karıştırılacak kadar benzeşmesinin zıttıdır. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Helal açık, haram da açıktır. İkisi arasında ise benzeşen (birbirinden net olarak ayırdedilemeyen) hususlar vardır" hadisi de böyledir. Yüce Allah'ın: *"Günahkârların yolu sana belli olsun diye."* (En'am. 55) buyruğunda (yol anlamındaki sebil kelimesi nasb ile okunmuştur). Aynı kelime (وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ): *Günahkârların yolu apaçık belli olsun diye."* (En'am. 55) diye ref ile de okunmuştur. (Nasb ile kıraat): Sen onların yolunu açık seçik göresin diye, demektir.

Çünkü insan eşyayı açık ve seçik görür. Araplar da: "(قَدْ بَانَ الشَّيْءُ وَبَيَّنْتُه وَتَبَيَّنَ الشَّيْءُ وَتَبَيَّنْتُه واسْتَبَانَ الشَّيْءُ واسْتَبَنْتُه): Şey açık seçik belli oldu, onu açıkladım, şey belli oldu, onu açık seçik gördüm, şey açıklık kazandı, ben onu açıkça gördüm denilir. Bütün bu fiiller geçişli ve geçişsiz olarak kullanılır. Yüce Allah'ın: *"(إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا): Size bir fâsık bir haber getirdiğinde onu iyice araştırın."* (Hucurat. 6) buyruğu da bu türdendir ki burada fiil geçişlidir. Yine yüce Allah'ın: *"(بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ) Apaçık bir hayasızlık."* (Nisa. 19) yani besbelli bir hayasızlık ifadesi de bu türdendir. Burada ise geçişsizdir.

Beyan da kelam/söz gibidir. "(بَانَ الشَّيْءُ بَيَانًا): O şey açıklık kazandı, açıklık kazanmak" şeklinde mastarı gelir. Aynı zamanda "(بين) beyan etti, açıkça gösterdi" fiilinin isim mastarı da olur. "kelleme" fiilinden "kelam", "selleme" fiilinden selâm gibi. "beyyene" fiilinden ise "beyan" bir şeyin açık seçik olması anlamında olduğu gibi bir şeyi beyan ettim. Yani onu açıkladım, ona netlik kazandırdım anlamında da kullanılır. Çoğunlukla kullanılan manası da budur.

188 Buna dair değerlendirme daha önce geçti.
189 Buna dair değerlendirme daha önce geçti.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "(إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا) Şüphesiz beyanın bir kısmı bir büyüdür"[190] buyruğu da buradan gelmektedir. Sözün beyanından maksat ise dinleyenin kalbi için beyanın/açıklığın hâsıl olmasıdır. Böylelikle o şey onun) için açıklık kazansın, netlik bulsun. Yüce Allah'ın: *"Bu insanlar için bir beyandır."* (Âl-i İmran. 138) buyruğu gibi.][191]

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾

5. "Güneş ve ay da "hüsbân" iledir."

Tefsiri:

[*"Güneş ve ay da hüsbân iledir."* Değirmenin hüsbânı/çubuğu gibi.][192]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Güneş ve ay da hüsbân ile/hesap iledir."* buyruğu hakkında bunun hesaptan geldiği söylendiği gibi değirmenin çubuğu gibi hüsbân olduğu da söylenmiştir. Bu ise yörüngenin dönmesi demektir. Şüphesiz bunda görüş ayrılığı yoktur. Hatta kitap ve sünnet de feleklerin düz değil dairesel olduğu hususunda hesap ehli ve marifet ehlinin kabul ettikleri şekilde ümmet alimlerinin de icmaı buna delalet etmektedir.][193]

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿٧﴾

7. "Göğe gelince, onu da yükseltti ve mizanı koydu."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Göğe gelince, onu da yükseltti ve mizanı koydu."* buyruğu hakkında böyle demişlerdir. (Mizan/terazi) benzerleri aynı şekilde değerlendiren farklı olanlar arasında fark gören verilen misaller ile aklî kıyaslar gibi.][194]

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿٧﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿٨﴾
وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿٩﴾

190 Buhârî.
191 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IX. 63-64.
192 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXV. 194.
193 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXV. 142.
194 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 333.

7. "Göğe gelince, onu da yükseltti ve mizanı koydu.

8-9. Tartıda haksızlık yapmayın, tartıyı adaletle dosdoğru yapın ve tartarken zarar vermeyin" diye (emretti)."

Tefsiri:

[İşte bu yüce Allah'ın mizanı koymasından dolayıdır. Yüce Allah: *"Göğe gelince, onu yükseltti ve mizanı koydu. Tartıda haksızlık yapmayın, tartıyı adaletle dosdoğru yapın ve tartarken zarar vermeyin" diye (emretti)."* (Âyet 7-9) buyurmaktadır. Müfessirlerin çoğu bu adalettir derken bazıları: Bu kendisi ile eşyanın tartıldığı şeydir ve adalet diye bilinir demişlerdir.][195]

فَبِأَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾

13. "O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"

Tefsiri:

[Cinler Kur'an'ı işittikleri vakit Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek ona iman ettiler. Bunlar Nasibîn cinleridir. Sahih'te İbn Mesud'un rivâyet ettiği hadis ile sabit olduğu gibi. Rivâyete göre o (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine Rahman Sûresi'ni okumuştu. *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* buyurduğu zaman onlar, Rabbimiz, senin hiçbir nimetini yalanlamayız, hamd sana mahsustur derlerdi.[196]][197]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Rahman Sûresi'nde her bir âyetin arkasında: *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* buyurmaktadır. O bu sûrede yaratmasına, ilmine, kudretine ve meşietine delil olan hususları da ihsan ettiği nimetlere, rahmetine ve hikmetine delil olan hususları da zikretmektedir.][198]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* buyruğunda geçen "a'lâ: nimetler" demektir. Bunlar da onun kudret ve meşietini ihtiva ettiği gibi aynı zamanda rahmetinden ve hikmetinden de ayrı değildir.][199]

195 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 384.
196 Tirmizi, 3291; Hâkim, II, 472.
197 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 306, XIX, 38.
198 el-Fetava'l-Asfahaniye, V, 139.
199 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I, 422.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* buyurmaktadır. Burada kasıt her bir âyette zikrettiği husustur. Ayrıca yüce Allah: *"Şimdi Rabbinin nimetlerinin hangisini şüphe ile karşılarsın?"* (Necm. 55) buyurmaktadır.

A'lâ nimetler demektir. Nimetlerin hepsi de onun mukaddes zatına, vahdaniyetine, sıfatlarına ve isimlerinin manalarına delalet eden âyetlerindendir. O halde bunlar nimetler ve âyetlerdirler. Onun nimetlerinden olan her bir husus ayrıca onun âyetlerindendir. Bu da gâyet açıktır. Aynı şekilde onun âyetlerinden olan her bir şey de onun nimetlerindendir. Çünkü o yüce Rabbi tanıtmayı, ona iletmeyi, onun yolunu göstermeyi, kudretini, hikmetini, rahmetini ve dinini ihtiva eder. Hidâyet ise nimetlerin en üstünüdür.][200]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Allah'ın yarattığı her bir şey mümin kullarına bir nimettir. Bundan dolayı ona hamd edip bundan dolayı ona şükretmelerini hak eder. Bu da onun nimetlerindendir. Bundan dolayı yüce Allah Necm Sûresi'nin sonlarında: *"Şimdi Rabbinin nimetlerinin hangisini şüphe ile karşılarsın?"* (Necm. 55) buyurmaktadır. Rahman Sûresi'nin sonunda da: *"Onun üzerindeki her canlı fanidir."* (Âyet 26) ve buna benzer hususları zikretmektedir. Bundan sonra da bunların akabinde: *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* buyurmaktadır.

Aralarında Zeccâc ve Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi'nin bulunduğu diğer başkaları da şöyle demişlerdir: *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* Yani bu anılan şeylerden hangisini yalanlarsınız? Çünkü bunların hepsi size onun vahdaniyetini göstermeleri ve size sizi ayakta tutacak rızkı ihsan etmesi bakımından hepsi onun size rızık olarak vermiş olduğu nimetleridir.

İşte bu onların Rahman Sûresi ile ilgili olarak söyledikleridir.

Yüce Allah'ın: *"Şimdi Rabbinin nimetlerinin hangisini şüphe ile karşılarsın?"* (Necm. 55) buyruğu hakkında da şöyle derler: Onun vahdaniyetine delil olan Rabbinin nimetlerinin hangisi hakkında şüphe etmektesin? Şüphe eder ve tartışırsın diye de açıklanmıştır. İbn Abbas hangisini yalanlarsın diye açıklamıştır.

Derim ki: Buyrukta "(تَتَمَارَى): Şüphe ile karşılarsın" buyruğuna yalanlarsın manasını da yüklemiştir. Bundan dolayı onun ilave edilen "te" ile geçiş yapması-

200 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 31.

nı sağlamıştır. Çünkü (التَّمَارِي) şüphe ile karşılamak fiili (الْمِرَاء) mastarından tefâül veznine aktarılmıştır. Bundan dolayı: "(تَمَارَيْنَا فِي الْهِلاَل): Hilali görmek hususunda şüpheye düştük" denilir ve: "(وَالْمِرَاءُ فِي الْقُرْآنِ كُفْرٌ): Kur'an hakkında şüphe etmek küfürdür" denilmiştir. Bu ise yalanlamak ve şüpheye düşürmek anlamında kullanılır.

Şöyle de denilebilir: "Şüphe ile karşılarsın" lafzında hitap onlara yönelik olduğundan ötürü karşılarlar anlamındadır. Yüce Allah burada: "(تَمْتَرِي): Şüphe ile karşılarsın" buyurmamıştır. Çünkü tefâül vezni karşılıklı iki kişi için kullanılırsa "(تَمَارَيَا): Şüphe ettiler" denilir. Müfessirler hitabın insana olduğunu söylemişlerdir. Velid b. Muğire'ye hitap olduğu da söylenmiştir. Çünkü yüce Allah: "*Yoksa ona Mûsâ'nın sahifelerinde olan haber verilmedi mi? Ve ahdini(n gereklerini) eksiksiz yerine getiren İbrahim'in (sahifelerinde): Yük taşıyıcı hiçbir kimsenin başkasının yükünü yüklenmeyeceğini.*" (Necm, 36-38) buyurmuş sonra ona yönelerek: "*Rabbinin nimetlerinden hangisini şüphe ile karşılarsın*" yani yalanlarsın diye sorulmuştur. Nitekim yüce Allah'ın: "*(İlk) insanı testi gibi ses veren kupkuru çamurdan yarattı. Cinni de dumansız ateşten yarattı. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*" (Rahman, 14-16) buyurmaktadır. Çünkü yüce Allah'ın yarattığı her bir şey kullarına bir ihsanıdır. Bundan dolayı ona şükretmek için hamdedilir. Ayrıca bu yarattığında ona ait bir hikmeti vardır. Bundan dolayı da lizatihi hak ettiği bir hamd ile hamdedilmeyi hak eder.

Çünkü bütün yaratılmışlarda kullara ihsan edilmiş nimet sözkonusudur. Tıpkı yüce Allah'ın: "*O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*" buyruğunda insanlara ve cinlere hitabında olduğu gibi. Bu nimetler Rabbin âyetleri olmaları bakımından nimettir. Bunlarla onların hidâyetleri ve dünya ve ahirette kendisi ile mutlu olacakları imanları hâsıl olur. Ve bu onlara yüce Allah'ın yolunu onun vahdaniyetini, kudretini, ilmini, hikmetini ve rahmetini gösterir.

İnsana isabet eden bir iş eğer onu sevindiriyorsa bu apaçık bir nimettir. Eğer onun hoşuna gitmiyorsa o günahlarına keffaret olması, o hoşuna gitmeyen işe sabrettiği için ona sevap verilmesi ve kendisinin bilemediği bir hikmet ve rahmet olması bakımından bir nimettir. "*Bazen hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olur. Sevdiğiniz bir şey de hakkınızda kötü olabilir. Allah bilir siz bilmezsiniz.*" (Bakara, 216)

Hadis-i şerifte de (Efendimiz) şöyle buyurmuştur: "Allah'a yemin olsun ki Allah mümin hakkında her ne hüküm verirse mutlaka o onun için hayır olur.

Eğer ona sevindirici bir hal gelip çatarsa şükreder, bu onun için hayır olur. Eğer ona bir sıkıntı isabet ederse sabreder, bu da onun için hayır olur."

O halde ister şu olsun ister öteki. Her ikisi de Allah'ın kul üzerindeki nimetlerindendir.

Her iki nimetin de şükür ile birlikte sabra ihtiyacı vardır.

Sıkıntı verici nimetin sabra ihtiyacı gâyet açıktır. Memnun edici sevindirici nimet ise o nimet ile birlikte Allah'a itaat üzere sabra ihtiyacı vardır. Çünkü hiç şüphesiz sevindirici, rahatlatıcı nimetler dolayısı ile sınanmak (fitne) sıkıntı veren şeylerin fitnesine/sınavına göre daha büyüktür. Nitekim seleften birisi şöyle demiştir: Bizler sıkıntı ile sınandık, sabrettik, rahat ve bolluk ile sınandık sabredemedik.

Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Fakirliğin fitnesinden ve zenginlik fitnesinin şerrinden sana sığınırım."[201]

Fakirlik sebebi ile çok kimse ıslah olup düzelebilir. Ama zenginlik üzere ıslah olanlar onlardan daha azdır.

Bu sebepten ötürü cennete gireceklerin çoğunluğu yoksul kimselerdir. Çünkü fakirlik fitnesi/sınavı daha kolaydır. Her ikisinin de sabra ve şükre ihtiyacı vardır. Fakat rahat ve bollukta zevk, darlık ve sıkıntıda elem, acı olduğundan dolayı rahat ve bollukta şükür, darlık ve sıkıntıda da sabır meşhur olmuştur. Yüce Allah da: *"İnsana nezdimizden bir rahmet tattırıp da sonra bunu kendisinden alıversek muhakkak o, ümidini kesmiş bir nankör olur. Ve şâyet kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırsak, elbette ki: "Kötülükler benden uzaklaşıp gitti" der. Çünkü o, şımarıktır, böbürlenendir. Sabredip salih amellerde bulunanlar müstesnâdır. İşte onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır."* (Hud, 9-11) buyurmaktadır. Çünkü rahat ve bolluk içerisinde bulunan bir kimsenin şükretmeye daha çok ihtiyacı vardır. Darlık ve sıkıntıda olan kimsenin ise sabra daha çok ihtiyacı vardır. Çünkü birinin sabretmesi ötekinin şükretmesi vaciptir, onu terk edecek olursa cezalandırılmayı hak eder.

Rahat ve bolluk içerisinde bulunan kimsenin sabrı eğer fazladan arzu edilen şeylere karşı olursa müstehap olabilir. Bazen vacip dahi olabilir. Fakat hepsi hasenat olan şükrü yerine getirdiği için bu günahlarının bir kısmının bağışlanmasına sebep olur.

201 Buhârî, 6377; Müslim, 589.

Darlık ve sıkıntıda olan kimsenin durumu da böyledir. Onun için şükür eğer o şükür ile öne geçen mukarreblerden birisi olacaksa şükrü müstehap olur. Bazen şükürdeki kusuru kendisine bağışlanan hallerden de olabilir. Buna sebep ise onun gösterdiği sabırdır. Şükrün ve sabrın bir arada bulunması nefsin acı ve lezzet alması ile birlikte olur. Kişi acıya sabreder, nimetlere şükreder. İşte bu öyle bir durumdur ki insanların bir çoğuna zor gelir. Bunun genişçe açıklanacağı bir başka yeri vardır.

Burada maksadımız da şudur: Şanı yüce Allah bütün bu nimetleri ihsan edendir. İnsanların bir çoğu ta baştan itibaren bu ihsan edilen nimetleri açıkça göremese bile böyledir. Çünkü hiç şüphesiz Allah bilir siz bilmezsiniz. Allah'ın yaptığı her bir iş de ondan gelen bir nimettir.

İnsanın günahlarına gelince, bunlar onun nefsindendir. Bununla birlikte bunlar -akıbetin güzel olması ile birlikte- bir nimettir. Aynı zamanda bu sebep olduğu ibret, hidâyet ve iman dolayısı ile başkasına bir nimettir. Buna göre en güzel dualardan birisi de şudur: "Allah'ım! Beni başkasına ibret yapma. Bana öğrettiklerin sebebi ile de hiçkimseyi benden daha mutlu kılma."[202]

Kur'an-ı Kerim'de de: *"Rabbimiz bizi o zalimler topluluğunun fitnesine uğratma."* (Yunus, 85); *"Rabbimiz bizi inkar edenler için fitne konusu kılma."* (Mümtehine, 5) duaları yer aldığı gibi: *"Ve bizi takva sahiplerine önder kıl."* (Furkan, 74) duası da vardır. Yani bizleri bize uyacak ve arkamızdan gelecek kimselere önderler yap, bizden dolayı doğru yoldan sapıp bedbaht olacak kimseler için de fitne yapma.

(الآلاء) sözlükte "nimetler" anlamında olup kudret manasını da ihtiva eder.

İbn Kuteybe dedi ki: Yüce Allah bu Rahman Sûresi'nde nimetlerini sayıp döktü, kullarına nimetlerini hatırlatıp kudretine dikkatlerini çekti. Her iki nimet arasında da birini diğerinden ayıran bir söz koydu. Böylelikle nimetlerinin iyice anlaşılmasını ve onların o nimetleri ikrar ve itiraf etmelerini gerçekleştirmek istedi.

Hâkim Sahih'inde ve Tirmizi Cabir (radıyallâhu anh)'dan o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğuna dair hadisi rivâyet ederler: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize Rahman Sûresi'ni bitirinceye kadar okudu sonra: Neden sizin sustuğunuzu görüyorum? Gerçek şu ki cinlerin buna cevapları sizden daha güzeldi. Ben kendilerine ne zaman: *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* buyruğunu her okuduğumda onlar da mutlaka:

202 Bu dua Hassan b. Atiyye'den -Allah'ın rahmeti ona- rivâyet edilmiştir. Ebu Nuaym, Hilye, VI, 73; Tehzibü'l-Kemal, VI, 39'da zikredilmiştir.

Rabbimiz, senin hiçbir nimetini yalanlamıyoruz. Hamd sana mahsustur dediler buyurdu.[203]

Şanı yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de kudretinin ve rububiyetinin delili olan âyetlerini/belgelerini hatırlattığı gibi kullarına nimet ve ihsanlarının bulunduğu âyetlerini de hatırlatır. Yüce Allah'ın hikmetini beyan eden âyetlerini de hatırlatır. Bunların hepsi de birbirinden ayrı şeyler değildir.

Çünkü yüce Allah'ın yarattığı her bir şey bir nimettir. Onun kudretine ve hikmetine bir delildir.

Fakat rızık nimeti, yiyecek, içecek, mesken ve giyeceklerle yararlanmak nimeti herkes tarafından açıkça görülür. Nitekim bunu Katade ve başkalarının dediği gibi aynı zamanda nimetler sûresi diye adlandırılan Nahl Sûresi'nde de böyle olduğunu görüyoruz.

Buna göre insanların pek çoğu şöyle der: Hamd etmek sebepleri cihetinden şükretmekten daha geneldir. Çünkü hamd etmek nimetten ötürü olur ve ondan başkası üzerindeki nimet için de olur. Şükür ise türleri bakımından daha geneldir. Çünkü şükür kalp ile, dil ile ve el ile yapılabilir.

Her bir yaratılmışta bir nimet bulunduğuna göre hamd ancak bir nimet için yapılır. Her durumda da hamd Allah'a mahsustur. Çünkü onun hükmettiği her bir durum mutlaka kulları için bir nimettir.

Fakat bu yaratılmışlardaki nimetleri bilen kimselerin anlayacağı bir şeydir. Cehmiyye ve cebriyye ise bunu anlamaktan uzaktır.

Aynı zamanda onun yarattığı her bir şeyde de onun bir hikmeti bulunur. Bu sebeple bu hikmet itibari ile bundan dolayı ona hamd olunur. Cehmiyye aynı şekilde bunu da anlamaktan uzaktır .

Hikmet ona ait değildir, aksine ortada sadece yaratılmışlara bir fayda vardır diyen kaderiyenin durumu da böyledir. Çünkü bunlarda ancak şükür vardır. Nitekim cehmiyyede de sadece kudretin kabulü sözkonusudur.

Nimet ve hikmetten soyut kudrette ise hamd vasfı açıkça görülmez. Tıpkı kendisinden yararlanılmayan işler yapan ve bu yaptığı ile hiçbir kimseye fayda sağlamayan kudret sahibi gibi. Böyle birisine hamd edilmez.

Cehmin arkasından giden cehmiyyenin söylediklerinin hakikati o hamdi hak etmez anlamındadır. Çünkü onlara göre onun hamdi gerektirmeyen bir mülkü

203 Kaynakları daha önce gösterildi.

vardır. Bununla beraber onlar onun mülkünü doğru dürüst de tanıyabilmiş değillerdir.

Diğer taraftan mutezile için de onun tam bir mülk sözkonusu olmamak üzere bir tür hamdi sözkonusudur. Çünkü onlara göre o olmayacak şeyleri diler ve dilemediği şeyler olur. Hâdisler/sonradan var olan şeyler onun kudreti olmadan meydana gelir.

Selefin mezhebine göre ise tam ve eksiksiz olarak mülk de hamd de yalnız onadır. O kudret ve rahmeti dolayısıyla hamd edilen olduğu gibi hikmeti dolayısı ile de hamd edilendir.][204]

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾

19. "O iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıverdi.

20. Ama aralarında bir engel vardır, biri diğerine karışmaz."

Tefsiri:

[Bu ise Sa'lebi'nin Tefsir'inde zikrettiği tefsirdendir. Onu ravileri bilinmeyen meçhul kimselerle dolu bir isnad ile Süfyan es-Sevri'den zikretmiştir. Ama bu Süfyan'a uydurulmuş bir yalandır.

Sa'lebi dedi ki: Bana el-Hasan b. Muhammed ed-Dineverî haber verdi, bize Mûsâ b. Muhammed b. Ali b. Abdullah tahdis edip dedi ki: Benim babam Ebu Muhammed b. el-Hasan b. Ulviyye el-Kattan'a ben işitiyorken kendi kitabından okudu. Bize arkadaşlarımızdan biri tahdis etti, bize kendisine Tasm denilen Mısır ahâlisinden bir adam tahdis etti, bize Ebu Huzeyfe babasından tahdis etti. O Süfyan es-Sevri'den yüce Allah'ın: *"O iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıverdi. Ama aralarında bir engel vardır, biri diğerine karışmaz."* (Âyet 19-20) buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etti: Burada maksat Fatıma ve Ali'dir. Onlardan inci ve mercan olan Hasan ve Hüseyin çıkar.

Bu üst üste yığılmış karanlıklardan ibaret olan bir isnaddır. Böyle bir isnad ile hiçbir şey sabit olmaz.

Bunun yalan olduğu aşağıdaki çeşitli hususlardan açıkça anlaşılmaktadır:

1. Bu ifadeler Rahman Sûresi'nde geçmektedir ve bu sûre müslümanların icmaı ile Mekke'de inmiştir. Hasan ve Hüseyin ise Medine'de doğmuşlardır.

204 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 301-309.

2. İkisine (anne ve babalarına) iki deniz, çocuklarına inci ve mercan adının verilmesi nikahın da birbirine kavuşmak olarak nitelendirilmesi Arap dilinin ister hakikat ister mecaz hiçbir anlamda kabul edebileceği bir açıklama değildir. Aksine bu Allah'a ve Kur'an'a yalan olduğu gibi dil hakkında da bir yalandır.

3. Bunda diğer ademoğullarında bulunanlara göre fazla hiçbir şey yoktur. Çünkü bir kadın ile evlenip iki tane çocukları olan herkes bu türden sayılırlar. Bunun sözkonusu edilmesinde Allah'ın kudret ve âyetlerinin pek büyük görülmesini sağlayacak bir taraf yoktur. Çünkü onlarda ne varsa benzerleri insanların hilkatinde de vardır. O halde böyle bir özelleştirmeyi gerektiren bir husus yoktur. Eğer bu özelleştirme eşlerin ve çocukların fazileti dolayısı ile sözkonusu edilecekse İbrahim, İshak ve Yakub, Ali'den daha faziletlidirler.

Sahih'teki rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e en üstün/kerim insan kimdir diye sorulunca o en takvalı olanlarıdır buyurmuş. Ashab: Biz sana bunu sormuyoruz deyince O da: Allah'ın halili İbrahim'in oğlu, Allah'ın peygamberi İshak'ın oğlu, Allah'ın peygamberi Yakub'un oğlu, Allah'ın peygamberi Yûsuf'tur buyurmuştur.[205]

Şanı yüce Allah'ın kendilerine salat eylediği gibi Muhammed'e ve onun âline de salat getirmesini istemekle emrolunduğumuz -hatta biz ve bütün müslümanların emrolunduğu- İbrahim'in âline gelince, biliyoruz ki İbrahim'in âli Ali'nin âlinden üstündür. Fakat Muhammed İbrahim'den üstündür. Bundan ötürü bu hususta meşhur bir soru gündeme gelmiştir. O da şudur: Eğer Muhammed daha faziletli ise benzetilen kendisine benzetilenden daha aşağı olduğuna göre neden İbrahim'e salat eylediğin gibi denilmiştir.

Buna dair çeşitli cevaplar verilmiştir.

Bu cevaplardan biri şudur: İbrahim'in âlinde peygamberler bulunur. Muhammed de onlar arasındadır. İbn Abbas da: Muhammed de İbrahim'in âlindendir demiştir. Buna göre Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte İbrahim'in âlinin tamamı Muhammed'in âlinden daha üstündür. Muhammed de İbrahim'in âline getirilen salatın kapsamı içerisindedir. Bundan sonra da yüce Allah'tan hem onun hem de ehl-i beyti için İbrahim âline getirdiği salatın benzerini getirmesini istedik. Böylelikle onun ehl-i beyti kendilerine layık olanı almış oldu. Bunun geri kalanı da Muhammed'e ait oldu. Bu durumda ona İbrahim âlinden gelen peygamberlere getirilen salat istenmiş olmaktadır. Onun dışında kalan ehl-i

205 Kaynakları daha önce gösterildi.

beytinden fazilet sahiplerinin aldıkları herhangi bir peygamberin elde ettikleri gibi olamaz. Bu itibarla Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirilen salat daha da büyümektedir.

Benzetmenin kadir ve kıymette değil esasta olduğu da söylenmiştir.

Şanı yüce Allah bir başka âyet-i kerimede de iki denizin birbirine kavuşmasını sözkonusu ederek: "*İki denizi salıveren O'dur. Bu tatlımı tatlı bu ise tuzlu ve acıdır.*" (Furkan. 53) buyurmaktadır. Eğer bundan kasıt Ali ve Fatıma olsaydı bu onlardan birisine yergi olurdu. Böyle bir mana ise ehl-i sünnetin de şianın da icmaı ile bâtıldır.

Beşinci husus şudur: Yüce Allah: "*Ama aralarında bir engel vardır. Biri diğerine karışmaz.*" (Âyet 20) buyurmaktadır. Şâyet bununla Ali ve Fatıma kastedilmiş olsaydı onların iddialarına göre engel/âyetteki lafzı ile berzah. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yahut da başkası onlardan birinin diğerine karışmasına engel olması gerekirdi. Böyle bir ifade ise övgüden çok yergiyi andırır.

Altıncı olarak tefsir imamları İbn Cerir ve başkasının zikrettiği üzere bundan farklı bir mana üzerinde ittifak etmişlerdir. İbn Abbas semanın denizi ile yerin denizi her sene birbirine kavuşurlar derken Hasan: İki denizin salınmasından kasıt Fars denizi ile Rûm denizidir. Her ikisi arasında ise bir berzah/engel vardır. Bu engel ise kuru arazi parçalarıdır.

Yüce Allah'ın: "*O iki denizden inci ve mercan çıkar.*" (Âyet 22) buyruğu hakkında Zeccac dedi ki:[206] Bu (inci ve mercan) ancak tuzlu denizden çıkar. İkisini birlikte sözkonusu etmesi onlardan birisinden çıkması halinde her ikisinden çıkmış olması anlamına geldiğinden dolayıdır. Yüce Allah'ın: "*Onların arasında ay'ı bir nur kılmış.*" (Nuh. 16) buyruğu gibi. el-Fârisi dedi ki:[207] Kasıt ikisinden birisidir. Muzaf hazf edilmiştir. İbn Cerir dedi ki: Yüce Allah'ın: "*Her ikisinden*" buyurmasının sebebi denizdeki sadeflerin semadan yağan yağmurdan dolayı çıkmasından dolayıdır.

İnci ile mercana gelince. Onlar hakkında iki görüş vardır. Bir görüşe göre mercan küçük inciler demektir. İnci ise büyük olanlarına denilir. Çoğunluk böyle demiş olup İbn Abbas. Katade, Ferra ve Dahhak bunlar arasındadır. Zeccac ise şöyle demiştir: İnci denizden çıkan bütün taneler için kullanılan bir isimdir. Mercan da bunların küçüklerine denilir. İkinci görüş ise inci küçükleri, mercan büyükleridir. Bu da Mücahid, Süddi ve Mukatil'in görüşüdür.

206 Zâdu'l-Mesîr. VIII. 113.
207 Kasıt Zâdu'l-Mesîr. VIII, 113'de geçtiği üzere Ebu Ali el-Fârisi'dir.

İbn Abbas dedi ki: Semadan yağmur yağdığı zamanlar sadefler (midyeler) ağızlarını açar. Onların içine düşen yağmur inci olur. İbn Cerir dedi ki: Nereye bir damla düşerse o inci haline gelir. İbn Mesud dedi ki: Mercan kırmızı boncuk demektir. Zeccac dedi ki: Mercan oldukça beyaz renklidir. Ebu Ya'la'dan nakledildiğine göre mercan çubuklar gibi incinin bir türüdür.[208]][209]

وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٢٤﴾

24. "Denizde dağlar gibi yükseltilmiş akıp giden gemiler O'nundur."

Tefsiri:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Denizde dağlar gibi yükseltilmiş akıp giden gemiler O"nundur. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* (Âyet 24-25) buyruğunda onlara "a'lâm/dağlar" adını vermiştir ki bu da dağlar gibi demektir.][210]

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾

26. "Onun (yerin) üzerindeki her canlı fanidir."

Tefsiri:

[Fakat eceli bitip dünyanın fani olduğu gibi fani olacak olursa onda azap diye bir şey kalmayacaktır. Çünkü âlem yok olmaz. Cehennem ise yerdedir. Yer de büsbütün yok edilmez. Fakat onun fani oluşu durumunun değişmesi ve bir halden bir başka hale geçmesi ile olur. Yüce Allah nitekim: *"Onun (yerin) üzerindeki her canlı fanidir."* buyurmuştur.][211]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu ise yüce Allah'ın: *"Onun üzerindeki her canlı fanidir. Celal ve ikram sahibi Rabbinin vechi ise kalıcıdır."* (Âyet 26-27) buyruğunun aksinedir. Çünkü burada üzerinde bulunanların hepsini sözkonusu etmiş ve bu mana buna delalet etmekle birlikte herhangi bir istisnada bulunmamıştır. Çünkü bütün ameller yok olur ve ondan celal ve ikram sahibi için yapılanlar dışında o amelleri işleyene

208 Bu Zâdu'l-Mesir: VIII. 113'de bir ibaredir.
209 Minhâcü's-Sünne. VII. 246-250.
210 en-Nübuvvât. 179.
211 Er-Raddu Alâ men Kale bi Fenâi'l-Cenneti ve'n-Nâr. 56.

faydalı olacak hiçbir şey kalmaz. Nitekim Malik de böyle demiştir. "(.........)[212] Allah için olan bâki kalır, Allah'tan başkası için yapılan devam etmez ve kalıcı değildir."[213]][214]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Âlem bir halden bir başka hale dönecektir. Sema çatlayacak ve yağ tortusunu andıran kırmızı bir gül gibi olacaktır. Dağlar saçılıp savrulacak, yer dümdüz edilecek. denizler kaynatılacak. yıldızlar karartılıp darmadağın olacak ve daha başka Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın haber verdiği hususlar olacak. Fakat her bir şeyini yok edeceğini haber vermemiştir. Aksine onun pek çok haberi mevcudatı yok etmeyeceğini ifade eder.

Buna göre yüce Allah'ın: "*Onun üzerindeki her canlı fanidir.*" buyruğuna gelince. Sadece yerin üzerindekilerin fani olacaklarını haber vermektedir. Fani olmak ile de ölüm kastedilir. Yoksa onların bizzat kendilerinin yok olması kastedilmez. Çünkü insanlar öldükten sonra ruhları yüce Allah'ın dilediği nimet veya azaba ulaşır. Bedenleri ise kabirlerde ve başka yerlerde olacak, büyük çoğunluğu çürüyecek. peygamberlerin bedeni gibi bedenlerin de bir kısmı çürümeyecektir. Çürüyenden geriye "acbuzeneb" kalacaktır. Çünkü insanın hilkati ondan başladığı gibi (yeniden) terkibi de ondan olacaktır.][215]

وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾

27. "Celal ve ikram sahibi Rabbinin vechi ise kalıcıdır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Celal ve ikram sahibi*" buyruğu hakkında üç görüş vardır. Onun tazim edilmeye ve ikram duyulup yüceltilmeye layık olan anlamında olduğu söylenmiştir. Yüce Allah'ın: "*O kendisinden korkulmaya layık olandır.*" (Müddessir. 56) buyruğunda olduğu gibi. Yani O kendisinden korkulmayı hak edendir. Bir diğer görüşe göre zatı itibari ile tazim edilmeye kendisinin velileri ve kendisine itaat eden kimselere de ikramda bulunmaya layık olandır.

Bir diğer görüş ise O zatı itibari ile tazim olunmaya ve kendisine ikram olunmaya ehil olandır.

212 Burada anlamı belirsiz bir ibare bulunmaktadır.
213 İmam Malik'in bu sözüne yakın ifadeyi Suyuti. Tedrîbu'r- Râvî. 89'da zikretmektedir. Ondan da bu ifadeyi Kettani. er-Risaletu'l-Müstatrafe. s. 9'da zikretmiştir.
214 Tefsîru Âyâtin Üşkilet. I. 411-412.
215 Tefsîru Âyâtin Üşkilet. I. 341-342.

Hattâbi bu üç ihtimali zikretmiş. İbnu'l-Cevzi de onun sözlerini naklederek şöyle demiştir:[216] Ebu Süleyman el-Hattâbi dedi ki: (الجلال): Celal" "el-celil"in mastarıdır. Bunun için (جَلِيل بَيِّن الْجلالة والْجلال): Celali apaçık ortada olan celil. denilir. (الإِكْرام): İkram ise (أَكْرَمَ يُكْرِمُ إِكْرامًا)'in mastarıdır. Yani o velilerine ve kendisine itaat edenlere ikramda bulunur. Ayrıca yüce Allah da celalinin ve ikramının bilinmesine layık olandır. Onun inkar edilmemesi nimetlerine karşı da nankörlük edilmemesi gerekir. Yine o dedi ki: Bunun velilerine ikram edip onların derecelerini yükselten anlamında olma ihtimali de vardır.

Derim ki: Beğavi'nin zikrettiği de bu olup o şöyle demiştir:[217] "Celal sahibi" azamet ve kibriya sahibi "ikram" de peygamberlerine ve gerçek dostlarına celali ve azameti ile birlikte lütfu ile ikramda bulunan demektir.[218]

Hattâbi dedi ki: İki husustan birisinin yani "celal"in yüce Allah'a onun bir sıfatı anlamında muzaf olması diğerinin de fiil anlamında kula muzaf olması ihtimali de vardır. Yüce Allah'ın: *"İşte O, kendisinden korkulmaya layık olandır. Bağışlamak da O'na yaraşır."* (Müddessir. 56) buyruğunda olduğu gibi. Bu durumda bu iki husustan birisi olan mağfiret yüce Allah için diğeri olan takva ise kul için sözkonusu edilmiştir.[219]

Derim ki: Birinci görüş maksada daha uygundur. Bununla birlikte burada "el-celal" lafzı (جلَّ جلالاً)'dan gelmeyip aksine o (أَجَلَّ إِجْلالاً) mastarından isimdir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda olduğu gibi: "Saçları ağarmış müslümana Kur'an okuyuşunda aşırı gitmeyen ve ondan uzak kalmayan Kur'an hâmiline/hafızına ve adaletli idareci kimseye ikramda bulunmak Allah'ın iclalindendir/tazim edilmesindendir."[220]

Böylelikle bu gibi kimselere ikramda bulunmak Allah'ı iclal/tazim etmekden/gereği olarak zikretmiş olmaktadır. Bu yönüyle yüce Allah'ın: *"Ve Allah sizi yerden bir bitki gibi bitirmiştir."* (Nuh. 17) buyruğuna ve: (كَلَّمَهُ كَلامًا وأَعْطاهُ عطاءً) ona bir şeyler söyledi. ona bir şeyler verdi demeye benzer. Burada konuşmak ve vermek anlamındaki kelimeler (التَّكْلِيم) ile (الإِعْطاء) kelimelerinin mastar isimleridir.

216 Zâdu'l-Mesir. VIII. 114.
217 Beğavi. IV. 246.
218 Beğavi. IV. 246.
219 Bu ibare Zâdu'l-Mesir. VIII. 114'dedir.
220 Ebu Davud. 4843: Buhâri. el-Edebu'l-Müfred. 357: İbnu'l-Mübarek. Zühd. 388: eş-Şâşi. Müsned. 20: Beyhaki. Şuabu'l-İman. 2685: Beğavi. es-Sünne -senetsiz-. XIII. 42. Nevevi. Zehebi. Iraki ve İbn Hacer hadisin hasen olduğunu söylemişlerdir.

Celal ikram ile birlikte zikredilmiştir. Bu ise müteaddi kipin mastarıdır. İkram da böyledir.

Selefin söylediği bir tabir de şudur: "(أجلّوا الله أنْ تقولوا كذا): Böyle bir şey demeyerek Allah'ı tazim ediniz." Mûsâ (aleyhisselâm) ile ilgili hadiste de şöyle denilmektedir: Rabbim! Ben bazen öyle bir halde oluyorum ki o hal üzere seni anmaktan tazim ederim (celaline uygun görmem) demiş. Yüce Allah da: "Her durumda beni zikret" buyurmuştur.[221]

Yüce Allah iclal ve ikramı hak ettiğine göre onun zatı itibari ile bunu gerektiren vasıflara sahip olması gerekir. Nitekim bir kimse: İlah demek kendisine ibadet edilmeyi hak eden kimse demektir denilmesi de bunun gibidir. Bu durumda o zatı itibari ile bunu gerektiren ne ise onu hak eder. Eğer: "O kendisinden korkulmaya layık olan (ehlü takva)dır denildiği zaman da zatı itibari ile kendisinden korkulup sakınılmasını gerektiren sıfatlara sahip olan demektir.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in başını rükûdan kaldırıp "Rabbenâ ve leke'l-hamd" dedikten sonra: "(ملْءَ السَّموَات وملْء الأَرْض وَملْء ما بيْنهُمَا وملْء مَا شئْت منْ شيْءٍ بَعْدُ أَهْلَ الثّنَاء وَالْمجْد أحَقُّ ما قَالَ الْعَبْدُ وكُلّنَا لَك عَبْدٌ. اللّهُمّ لَا مانع لمَا أعْطيْتَ وَلَا مُعْطي لما منَعْت ولا يَنْفَعُ ذا الْجدّ منْك الْجدُّ): Gökler dolusu, yer dolusu, her ikisinin arasını dolduracak kadar ve bundan sonra dilediğin her şeyin dolusu kadar (sana hamdolsun), ey övülmeye ve şanı yüceltilmeye layık olan. Kulun söylediği en hak söz budur ve hepimiz senin kulunuz. Allah'ım, senin verdiğini kimse engelleyemez, senin vermediğini kimse veremez. Varlık sahibine varlığının sana karşı hiçbir faydası olamaz."[222]

Burada övülmeyi ve zatının yüceltilmesini hak eden yalnız O'dur, demektir.

Kullar ona olan övgülerini saymakla bitiremezler. O kendi zatını övdüğü gibidir. Aynı şekilde o tazim edilmeye ve ikram ile yüceltilmeye de layık olandır. Şanı yüce Allah hem kendi zatını tazim eder hem yüceltir. Kullar ise ona olan tazimlerini onu yüceltmelerini sayıp bitiremezler.

İclal ta'zim türündendir, ikram da sevgi ve hamd etmek türündendir. Bu da yüce Allah'ın: "*Mülk de yalnız O'nundur, hamd da yalnız O'nadır.*" (Teğabün, 1) buyruğuna benzer. Buna göre celalini dile getirmek de mülk de onun için sözkonusudur, ikram da hamd de yalnız onundur.

221 Bunu Ahmed, Zühd, 68; İbn Ebu Şeybe, 1224; Beyhaki, Şuab, 680; Ebu Nuaym, Hilye, VI, 37, 42'de zikretmektedir.

222 Müslim, 477.

Namazın yapısı rükû ve sücutta tesbih, kıyam ve kuutta tahmid ve tekbir ile geçiş esnalarında tekbir üzerine bina edilmiştir. Cabir'in dediği gibi: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte olup yükseğe çıktıkmı Allahuekber derdik. Yüksekten aşağı indik mi Subhanallah derdik. İşte namaz da bu şekilde olmuştur."[223] Bunu Ebu Davud rivâyet etmiştir.

Rükû esnasında kişi "subhane rabbiyel azim" der. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Rükûda yahut da secdede iken Kur'an okumam yasaklandı. Rükûda Rabbi tazim ediniz, secdede ise elinizden geldiği kadar çok dua ediniz. Çünkü duanızın kabul olunması umulur."[224]

Başını (rükûdan) kaldırdığı zaman Allah'a hamd edip: "Semiallahulimenhamideh rabbenavelekelhamd" deyip Fatiha'yı okuduğu zaman ilk kıyamında ona hamd ettiği gibi bu kıyamında da ona hamd eder.

Bu durumda hamd etmek ve tevhid soyut olarak tazimden önceliklidir. Bundan dolayı Fatiha bunu kapsamaktadır. Baş tarafı Allah'a hamd etmek, ortası temcit/şanını yüceltmektir. Daha sonra rükûda Rabbin tazim edilmesi sözkonusudur. Kıyamda ona hamd eder, senada bulunur ve şanını yüceltir.

İşte bu mücerred tazimin yüce Allah'ın hamd edilen olmasına ve mabud oluşuna tabi olduğuna delildir. Bu sebeple o kendisine hamd edilip ibadet edilmesini sever. Fakat bununla beraber tazim de kaçınılmazdır. Çünkü tazim bundan ayrılmaz.

Fakat cehmiyyenin kabul ettiği esasa göre tazim bazı hallerde hamd ve ibadetten mücerred yapılabilir. Çünkü bu emrolunmuş bir şey değildir ve kul da bunu yapmakla ne iman etmiş olur ne ibadet etmiş ne de itaatkâr olur.

Ebu Abdullah b. el-Hatib er-Razi ise "celal" i selbî sıfatlar, "ikram"ı da sübutî sıfatlar için kabul eder ve bunlara "celal sıfatları", diğerlerine "ikram sıfatları" der. Bu kendisinin kullandığı bir ıstılahtır. Yoksa yüce Allah'ın: *"Celal ve ikram sahibi Rabbinin vechi/zatı ise kalıcıdır"* (Âyet 27) buyruğu ile: *"Celal ve ikram sahibi Rabbinin adı ne yücedir"* (Rahman, 78) buyruklarında maksat bu değildir. Bu buyruk Şam'lıların mushafında "(تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ): Rabbinin celal ve ikramı olan adı ne mübarektir" şeklindedir. Bu ise İbn Âmir'in kıraati olup bu durumda celal ve ikram sahibi olduğu belirtilen O'nun adının kendisidir. Sair mushaflarda ise -ki bu cumhurun kıraatidir "(ذِي الْجَلَالِ): Celal ve ikram sahibi

223 Kaynakları daha önce gösterildi.
224 Müslim, 479.

(Rabbinin)" şeklindedir. Bu durumda bizzat isim sahibi olanın kendisi celal ve ikram sahibi demektir.

Önceki âyette ise *"Celal ve ikram sahibi Rabbinin vechi/zatı ise kalıcıdır."* buyrulmaktadır. Bu durumda sahip olan yüce zatın vechidir. Bu ise onun celal ve ikram sahibi olmasını gerektirir. Çünkü onun vechi celal ve ikram sahibi olduğuna göre bu bir dikkat çekmek demektir. Nitekim onun ismi celal ve ikram sahibi iken o ismi alanın böyle olduğuna da dikkat çekiştir.

İşte bu da maksadın onun celal ve ikram sahibi olduğunun gereğini hak ettiğini açıkça göstermektedir.

Şüphesiz ismin kendisi tesbih edilir ve anılır ama bundan maksat müsemma/o ismin ad olduğu zattır. İsmin kendisi ne ikram ne de daha başka herhangi bir fiil işlemez. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'de herhangi bir fiil ya da bir nimet ismin kendisine izafe edilmemektedir. Fakat: *"O en yüce Rabbinin adını tesbih et."* (A'la. 1) ve: *"Rabbinin adı ne mübarektir."* ve benzeri ifadeler kullanılır. Çünkü yüce Allah'ın ismi mübarektir, o isimle berekete nail olunur. Kul da en yüce olan Rabbinin adını tesbih ederken: "En yüce Rabbimi her türlü eksiklikten tenzih ederim" der. Yüce Allah'ın: *"En yüce Rabbinin adını tesbih et."* âyeti nazil olunca: "Bunu secdelerinizde söyleyin" buyurdu. Onlar da: "Subhane rabbiyel ala" dediler.[225]

Aynı şekilde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: En yüce Rabbimin adını tenzih ederim demezdi. Fakat "en yüce Rabbimi her türlü eksiklikten tenzih ederim" sözü onun adının tesbihi olmakla birlikte bundan kastedilen bu ismin sahibi olan zattır. Yoksa bununla yalnızca ismin tesbihi kastedilmez. Yüce Allah'ın: *"De ki: İster Allah diye (dua edip) çağırın ister Rahman diye çağırın. Hangisi ile çağırırsanız çağırın esasen en güzel isimler O'nundur."* (İsra. 110) buyruğunda olduğu gibi. Dua eden kişi "ey Allah" ve "ey Rahman" derken onun kastettiği bu isme sahip olan zattır. Yüce Allah'ın: *"Hangisi ile"* buyruğu da o iki isminden hangisi ile dua ederseniz demektir. İsmin çağırılması ise o ismin ad olduğu zata dua etmek, seslenmektir.

İşte ehl-i sünnetten: "İsim müsemmanın kendisidir" diyenlerin maksadı budur. Onlar bununla isme dua edilip o isim anıldığı zaman onunla o ismi alan zat kastedilir. Buna göre namaz kılan kimse "Allahuekber" dediği zaman Rabbinin adını anmış ama maksadı o ismi taşıyan zattır.

225 Kaynakları daha önce gösterildi.

Onlar hiçbir zaman bizzat lafzın kendisinin bizim dışımızda var olan zatın kendisi olduğunu kastetmemişlerdir. Çünkü bunu düşünen herkes için tutarsızlığı açıkça ortadadır. Eğer böyle olsaydı bu durumda "ateş" diyen kimsenin dilinin yanması gerekirdi. Bunun açıklaması bir başka yerde yapılmıştır.

Maksat şudur: Celal ve ikram tıpkı mülk ve hamd gibidir. Muhabbet ve ta'zim gibidir. Bu da hem subuti hem selbi sıfatlar hakkında sözkonusu olur. Çünkü her bir selbi mana aynı zamanda sübutu ihtiva eder. Fakat katıksız selbde ise hiçbir övgü sözkonusu değildir.

İşte bununla bunlardan birisini selbi diğerini subuti kabul eden kimselerin sözlerinin tutarsızlığını ortaya koyan hususlardan birisidir. Özellikle de bunu söyleyen onun muhabbetini inkar eden, onun muhabbet ve hamd edilmesini gerektiren sıfatlarını kabul etmeyen cehmiyyeden birisi ise. Bunlar tam aksine kudret gibi kahrediciliği gerektiren sıfatları sabit kabul ederler. İşte bu gibi kimseler (sıfatlarının) bir kısmına iman etmiş bir kısmını inkar etmişler, onun isim ve âyetleri hususunda yalanladıkları hak kadarı ile de doğrudan sapmışlardır. Nitekim bu husus başka bir yerde genişçe açıklanmıştır.][226]

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾

29. "Göklerde ve yerde bulunan herkes O'ndan diler. O her gün (her an) da bir iştedir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Göklerde ve yerde bulunan herkes O'ndan diler. O her gün (her an) da bir iştedir."* (Âyet 29) buyurmaktadır. Göklerde ve yerde bulunanların hepsi ondan dilekte bulunurlar. Bu durumda sözkonusu dereceler dörttür:

1. Bir kesim ona ibadet de etmezler yardım da istemezler. Hâlbuki onları yaratan, rızıklandıran, onlara afiyet veren odur.

2. Bir diğer kesim ondan yardım dilerler, o da onlara yardım etmekle birlikte ona ibadet etmezler.

3. Bir diğer kesim ona ibadet ve itaati istemekle birlikte ondan yardım dilemedikleri gibi ona tevekkül de etmezler.

226 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 317-324.

4. Dördüncü kesim ise ona hem ibadet eden hem de ondan yardım dileyen kimseler olup o da onlara kendisine ibadet ve itaat etmeleri için yardım etmiştir. İşte iman edip salih amel işleyenler bunlardır. Şanı yüce Allah müminlere özel olarak verdiklerini: *"Allah size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsledi ve küfrü, fıskı ve isyanı size çirkin gösterdi. İşte onlar doğru yolu bulanların ta kendileridirler."* (Hucurat. 7) buyruğunda açıklamış bulunmaktadır.][227]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Daha sonra o bir kaç babtan sonra şunları söylemektedir:[228] Yüce Allah'ın: *"O her gün bir iştedir."* buyruğu; *"Kendilerine Rabblerinden yeni bir öğüt geldiği her seferinde."* (Enbiya. 2): *"Onun benzeri hiçbir şey yoktur ve O her şeyi işitendir, görendir."* (Şura. 11) buyrukları hakkında bir bab. İbn Mesud da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: "Şüphesiz Allah emrinden dilediğini ihdas eder. Muhakkak ihdas ettiklerinden bir emri de namazda konuşmamanızdır" buyurduğunu rivâyet etmektedir. Eyyub da İkrime'den o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Nasıl olur da kitap ehline kendi kitaplarına dair soru sorarsınız? Hâlbuki Allah'tan size en son gelmiş kitap olan Allah'ın kitabı yanınızda bulunuyor ve siz onu ona hiçbir şey karışmamış katıksız hali ile okuyorsunuz.

Zühri şu rivâyeti zikretmektedir: Bana Ubeydullah b. Abdullah'ın haber verdiğine göre Abdullah b. Abbas dedi ki: Ey müslümanlar topluluğu! Nasıl olur da kitap ehline bir şey soruyorsunuz? Oysa Allah'ın peygamberinize indirmiş olduğu sizin kitabınız Allah'tan gelen en son/en yeni kitaptır. Ona hiçbir şey katılmamıştır. Allah ayrıca sizlere kitap ehlinin Allah'ın kitaplarında değişiklikler yaptıklarını, değiştirdiklerini size anlatmaktadır. Onlar kendi elleri ile kitapları yazdılar ve onu az bir bedel karşılığında satmak için bu Allah'tandır dediler. Peki size gelmiş olan bu ilim onlara soru sormaktan neden sizi vazgeçirmiyor? Hayır Allah'a yemin olsun ki biz onlardan bir adamın size Allah'tan size indirilene dair soru sorduğunu hiç görmedik.][229]

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾

46. *"Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır."*

227 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 36.

228 Sözü edilen Buhârî'dir. Burada bütün serdettikleri Buhâri. Kitabu't-Tevhid 42. babda yer almaktadır.

229 el-Fetava. V. 84.

Tefsiri:

[Mücahid[230] ve İbrahim[231] dedi ki: Bu bir günah işlemek isteyip sonra Allah'ın huzurunda duracağını hatırlayarak o günahı terk eden kimsedir. Bunu İbn Ebü'd-Dünya İbnu'c-Cad'den o Şu'be'den o Mansur'dan o her ikisinden (Mücahid ve İbrahim'den) yüce Allah'ın: *"Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır."* (Âyet 46) buyruğu ile ilgili olarak rivâyet etmiştir. İşte bunlar aynı zamanda yüce Allah'ın: *"İşte bunlar Rabblerinden bir hidâyet üzeredirler ve onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."* (Bakara. 5) buyruğunda sözkonusu edilen felaha eren/kurtulan kimselerdir. Yine bunlar yüce Allah'ın: *"Elif, lâm, mim. Bu o kitaptır ki onda hiç şüphe yoktur. Takva sahipleri için bir hidâyettir."* buyruklarında sözü edilen müminler ile takva sahibi olan kimselerdir. Nitekim yüce Allah: *"Birr âyeti"* nde: *"İşte onlar sâdıklardır ve işte onlar takva sahiplerinin ta kendileridir."* (Bakara. 177) buyurmaktadır. Bunlar yüce Allah'ın: *"Kim benim hidâyetime uyarsa o hem sapıtmaz hem bedbaht olmaz."* (Taha. 123) buyruğunda dile getirildiği gibi kitaba uyan kimselerdir. Eğer doğru yoldan sapıtmış değilse o kişi (hidâyete) uyan. hidâyet bulmuş birisidir. Eğer bedbaht değilse o kişi ilahi rahmete nail olmuş birisidir. İşte bunlar Allah'ın kendilerine nimet ihsan etmiş olduğu peygamberler. sıddikler. şehidler ve salihler olan sırat-ı mustakimi izleyen gazaba uğramamış ve doğru yoldan sapıtmamış olan kimselerdir. Çünkü şüphesiz rahmete nail olanlar gazaba uğramış kimseler değildir. Hidâyet ehli de sapıtmış kimseler değildir. Böylelikle Allah'tan korkanların Allah'tan sakınan takva sahibi kimseler oldukları. azapsız olarak cenneti hak ettikleri açıkça görülmüş olmaktadır. İşte gerekli olan imanı elde etmiş olanlar bunlardır.][232]

فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٥٦﴾

56. "O ikisinde de bunlardan evvel ne bir insanın ne bir cinnin asla dokunmadığı, gözlerini yalnız eşlerine dikmiş (huri)ler vardır."

Tefsiri:

[Cumhur yüce Allah'ın: *"Bunlardan evvel ne bir insanın ne bir cinnin asla dokunmadığı"* buyruğunu delil göstererek şöyle demişlerdir: İşte bu cinlerin kadınlara dokunabileceklerine delildir. Çünkü huruliyne yaklaşmak ancak cennette olacaktır.][233]

230 Ahmed. Vera. 419'da Mücahid'den
231 Ahmed. Zühd. 347. İbrahim'den. yine Ahmed. Vera. 412'de rivâyet etmektedir.
232 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 20-21.
233 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 39.

﴿هَلْ جَزَٓاءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُۚ ﴿٦٠﴾

60. "İyiliğin karşılığı iyilikten başkası olabilir mi?"

Tefsiri:

[İbn Ebu Şeybe ve başkası ez-Zübeyr b. Adiyy'in Enes b. Malik (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğine dair hadisini zikretmektedirler: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İyiliğin karşılığı iyilikten başkası olabilir mi?" buyruğunu okuduktan sonra: Rabbinizin ne buyurduğunu biliyor musunuz dedi. Onlar: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dediler. O: "Kendisine tevhid nimetini ihsan etmiş olduğum kimsenin cennetten başka mükafatı olabilir mi buyurdu."[234]][235]

﴿تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

78. "Celal ve ikram sahibi Rabbinin adı ne yücedir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Celal ve ikram sahibi Rabbinin adı ne yücedir."* buyruğunda iki kıraat vardır. Çoğunluk burada: "(ذي الْجلال) celal sahibi" diye okumuşlardır. Buna göre ismi anılan o yüce Rabb celal ve ikram sahibidir, demektir. İbn Âmir ise "(ذو الْجلال والْإكرام) : İsmi celal ve ikram sahibi olan Rabbin" diye okumuştur ki, Şamlıların mushafında böyledir. Fakat Hicazlılarla Iraklıların mushafında (bundan önceki yazılışta görüldüğü gibi) "ye" iledir.

Yüce Allah'ın: *"Celal ve ikram sahibi Rabbinin vechi/zatı ise kalıcıdır."* (Âyet 27) buyruğunda ise hepsinin ittifakı ile "vav" harfi iledir.

İbnu'l-Enbâri ve başkaları dedi ki: "Tebâreke: Ne mübarektir" bereketten "tefaale" veznindedir. Yani onun adı anılarak bereket kazanılır ve berekete nail olunur. Eğer ismin lafzı bizzat o isme sahip olan ile aynı anlamı ihtiva etmiş olsaydı yüce Allah'ın: *"Rabbin ne mübarektir"* demesi gerekirdi. Çünkü onlara göre ismin kendisi Rabbin kendisi demektir. Çünkü onların dediklerine göre bu bir tekrar olurdu.

Bazıları da şöyle demiştir: Burada "isim"in zikri bir sıladır/fazladandır. Maksat ise :(تبارك ربك): Rabbin ne mübarektir, demektir. Yoksa maksat onun adının ne

234 Beyhaki, Şuabu'l-İman, 427 -zayıf olduğunu belirterek- ed-Durru'l-Mensur, VI. 149'da İbn Ebu Hatim ve İbn Merdûye tarafından rivâyet edildiğini belirterek; Beğavi, IV. 251; el-Vahidi, IV. 227. Senedi zayıftır.

235 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV. 27.

mübarek olduğunun haber verilmesi değildir. Ancak bu yanlıştır. Çünkü bu durumda namaz kılan kimsenin: Tebarekesmuke demesi sen ne mübareksin demek olur ve Allah'ın isimlerinde herhangi bir bereket yoktur. Oysa şanı yüce Allah'ın bizzat isimlerinin mübarek olduğu ve bu isimlerin bereketlerinin müsemmaya/ad oldukları zata delaletleri bakımından olduğu bilinen bir husustur.][236]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bizim mezhebimize mensup alimlerimiz bu hususta yüce Allah'ın: *"Celal ve ikram sahibi Rabbinin adı ne yücedir."* (Âyet 78) buyruğunu delil gösterirler. Bu da bir söz ve bir kelamdan ibaret olanın sıfatı değil ismin ad olduğu zatın sıfatıdır.][237]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"En yüce Rabbinin adını tesbih et."* (A'la, 1) buyruğunu delil göstermelerine ve bunun en yüce Rabbini tesbih et demek olduğunu ve yine yüce Allah'ın: *"Celal ve ikram sahibi Rabbinin adı ne yücedir."* (Âyet 78) buyruğunun ve benzerlerinin böyle olduğunu söylemelerine gelince. Bu hususta insanların bilinen iki görüşü vardır ve bu iki görüş de bunların aleyhine delildir.

Aralarından "isim" burada bir sıladır, burada maksat Rabbini tesbih et, Rabbin ne mübarektir anlamındadır diyenler vardır. Buna göre eğer o bir sıladır denilecek olursa bu zaid/fazladandır, bunun bir anlamı yoktur. Böylelikle onların: "Elif, sin ve mim" harflerinden ibaret "ism" lafzının medlulü müsemmanın/ismin ad olduğu zatın kendisidir şeklindeki sözleri çürümüş olur. Çünkü eğer onun istenen kastedilen bir medlulü varsa sıla/fazladan olamaz. O müsemmanın kendisidir ve bununla birlikte bir sıladır diyenlere gelince -nitekim İbn Atiyye böyle demiştir-. Bu bir çelişkidir. Çünkü onun sıla olduğunu söyleyen kimseler onun bir anlamının olduğunu kabul etmezler. Nitekim te'kid için gelen zaid harfler/edatlar hakkında böyle diyenlerin görüşü de budur. Yüce Allah'ın: "*(فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ): Allah'tan bir rahmet sayesinde onlara yumuşak davrandın."* (Âl-i İmran, 159) buyruğu ile: "*(عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ) Az bir zaman sonra elbette pişman olacaklardır."* (Mü'minun, 40) vb. buyruklarda olduğu gibi. Bunun sıla olmadığını aksine maksadın ismin bizzat kendisinin tesbih edilmesi olduğunu söyleyenlere gelince bu onların görüşleri ile açıkça çelişmektedir.

Tahkik ise buyruğun sıla olmadığı aksine yüce Allah'ın isminin anılmasını emrettiği gibi isminin tesbih edilmesini emretmiş olduğudur. Onun tesbih edilip

236 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 193.
237 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 190.

anılmasından kasıt ise müsemmanın/bu adı taşıyan zatın tesbihi ve anılmasıdır. Çünkü tesbih ve zikir eden bir kimse ancak onun ismini tesbih eder ve onun ismini zikreder. Subhane rabbiyel a'la der. O bunu söylerken "rabbiyel a'lâ: en yüce Rabbim" lafzını telaffuz eder. Maksat ise bu lafız ile adlandırılan zattır. Buna göre ismin tesbih edilmesi müsemmanın/o adı taşıyan zatın tesbih edilmesidir. Bunu ismin tesbih edilmesini kabul eden kimseler aynı zamanda şöyle der: Yani sen bununla Allah'tan başkasını adlandırmıyorsun. Onun isimlerinde de eğriliğe sapmıyorsun. İşte bu Allah'ın adının hak ettiği hususlardandır. Fakat bu âyet-i kerime ile kastedilene tabidir. Yoksa bizzat âyetin birinci maksadı bu değildir.

Bu husustaki üç görüşü Beğavi gibi müfessirlerden birden çok kişi zikretmiş bulunmaktadır. O dedi ki: *"O en yüce Rabbinin adını tesbih et."* (A'la.1) buyruğu subhane rabbiyel a'lâ demektir. Nitekim ashab-ı kiramdan bir topluluk da bu kanaattedir. Sonra İbn Abbas'ın naklettiği şu hadisi zikretmektedir: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O en yüce Rabbinin adını tesbih et."* buyruğunu okudu ve: "Subhane rabbiye'l-a'lâ: En yüce Rabbimi her türlü eksiklikten tenzih ederim" buyurdu.

Derim ki: Bu hususta Ukbe b. Amir'in Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği hadis de vardır. Buna göre yüce Allah'ın: *"Pek büyük Rabbinin adını tesbih et."* (Vakıa. 74) buyruğu nazil olunca O: "Bunu rükûunuzda söyleyin" buyurdu. *"O en yüce Rabbinin adını tesbih et."* buyruğu nazil olunca da: "Bunu secdede iken söyleyin" buyurdu.

Bundan maksat ise rükû halinde subhane rabbiyel azim: pek büyük Rabbimi her türlü eksiklikten tenzih ederim. secde halinde: Subhane rabbiyel a'lâ: en yüce Rabbimi her türlü eksiklikten tenzih ederim demektir. Nitekim Sahih'te Huzeyfe'den sabit olduğuna göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bakara, Nisa ve Âl-i İmran sûrelerini namazda okuduktan sonra kıyamına yakın uzunlukta rükû yaptı. Bu arada: "Subhane rabbiye'l-azim" diyordu. Rükûuna yakın bir süre de secdede kaldı ve: "Subhane rabbiye'l-a'lâ "diyordu.

Sünen'de İbn Mesud'dan onun Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyeti yer almaktadır: "Kul rükû halinde iken üç defa: Subhane rabbiyel azim: pek büyük Rabbimi her türlü eksiklikten tenzih ederim dediği taktirde rükûu tamam olur. Bu ise onun en aşağı miktarıdır. Eğer secde halinde iken de üç defa: Subhane rabbiyel a'la derse secdesi tamam olur. Bu da en azıdır."[238] İlim adamlarının cumhuru/çoğunluğu bunu kabul etmiştir.

238 Ebu Davud. 886: Tirmizi. 261: İbn Mace. 890. Hadis sahihtir.

Beğavi dedi ki[239] bir grup alim şöyle demiştir: Buyruk en yüce Rabbini inkarcıların onu nitelediklerinden tenzih et anlamındadır demişler ve buradaki "isim/ad" lafzını sıla/fazladan kabul etmişlerdir. Dedi ki: İsim ile müsemmayı bir kabul edenler bunu delil gösterirler. Çünkü herhangi bir kimse: "Subhane ismillah: Allah'ın ismi münezzehtir ve Subhane ismi Rabbinâ: Rabbimizin adı münezzehtir" değil de sadece "Subhanallah: Allah'ı tenzih ederim ve Subhane rabbinâ: Rabbimiz eksbiklikten münezzehtir" der. Bu durumda da "*Rabbinin adını tesbih et.*" (A'la. 1) buyruğunun manası. Rabbini tesbih et olur.][240]

239 Beğavi. IV. 244
240 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 198-200.

VÂKIA SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 96 âyettir)

Genel Olarak Vakıa Sûresi

[Bundan dolayı yüce Allah birçok sûrede ölüm demek olan küçük kıyamet ile insanların kabirlerinden kalkıp ruhlarının bedenlerine iade edileceği zaman olan büyük kıyameti zikretmektedir. Nitekim yüce Allah Vakıa Sûresi'nde her iki kıyameti de sözkonusu etmiştir. Çünkü o sûrenin baş tarafında: *"O vakıa gerçekleştiği zaman; onun gerçekleşmesini yalanlayacak yoktur. O alçaltıcıdır, yükselticidir. Yeryüzü şiddetle sarsıldığı zaman, dağlar parça parça ufalandığı, dağılmış toz haline gelip de, sizler üç sınıf olduğunuzda: Ashabu'l-meymene ne ashabu'l-meymene'dir. Ashabu'l-meş'eme ne ashabu'l-meş'eme'dir. es-Sabikun'a gelince: Önde gidenlerdir. İşte onlar yakınlaştırılmış olanlardır."* (Vakıa, 1-11) buyurmaktadır.][241]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah ölüm halinde ölenlerin durumlarını sözkonusu edince: *"Eğer o yakınlaştırılmışlardan ise artık rahatlık, güzel kokular ve naim cenneti vardır. Ve eğer o yemin ashabından ise, Yemin ashabından sana selâm olsun. Eğer o yalanlayıcı sapıklardan ise, ona kaynamış sudan bir ziyafet ve cehenneme bir atılış (vardır)."* (Vakıa, 88-94) buyurmaktadır. Bu ise sûrenin baş tarafında sözkonusu ettiği büyük kıyamet gününde onların öne geçenler, yemin ashabı ve yalanlayanlar kısımlarına ayrılmasından farklı bir haldir. Çünkü yüce Allah sûrenin başında onların büyük kıyamete ayrılacakları kısımları zikretmekle birlikte sûrenin sonunda ölüm sırasında ayrıldıkları kısımları zikretmektedir ki bu küçük kıyamettir. Nitekim Muğire b. Şu'be şöyle demiştir: Ölen kimsenin kıyameti kopmuş olur.[242]

Alkame ve Said b. Cubeyr de ölmüş birisi hakkında: Bunun kıyameti kopmuş bulunuyor demişlerdir.[243] Yani artık bu kişi ya cennete veya cehenneme git-

241 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 7-8

242 ed-Dülabi, el-Küna ve'l-Esma, II, 89.

243 Taberi, Tefsir, XXIX, 174; ed-Dülabi de Alkame'den diye rivâyet etmiştir, el-Mekasidü'l-

miştir. Bununla birlikte bundan sonra ruh bedene iade edilir, kabrinde oturtulur. Ama onların bu sözden kasıtları ise artık kişi sevabın veya cezanın gecikeceğini kabul etmez. Çünkü öldümü ya cennette olur yahut cehennemde. Nitekim yüce Allah Nuh kavmi hakkında: *"Onlar da günahlarından dolayı suda boğuldular ardında da ateşe atıldılar."* (Nuh. 25), firavun hanedanı hakkında da: *"Ateştir o. Onlar sabah akşam ona arzolunurlar. Kıyametin kopacağı gün de: Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun (denilecek)."* (Mümin. 46) buyurmaktadır. Buna dair geniş açıklama bir başka yerdedir.][244]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüe Allah -Vakıa Sûresi'nde olduğu gibi- aynı sûrede büyük kıyameti de küçük kıyameti de zikreder. O bu sûrenin baş tarafında büyük kıyameti, insanların üç grup olacağını zikretmektedir. Yüce Allah: *"O vakıa gerçekleştiği zaman: onun gerçekleşmesini yalanlayacak yoktur. O alçaltıcıdır, yükselticidir. Yeryüzü şiddetle sarsıldığı zaman, dağlar parça parça ufalandığı, dağılmış toz haline gelip de sizler üç sınıf olduğunuzda:..."* (Âyet 1-7) buyruğunda bunu dile getirmektedir. Daha sonra sûrenin sonlarında ölüm ile gerçekleşen küçük kıyameti ve onların ölümden sonra da üç sınıf olacaklarını sözkonusu ederek: *"Hele o (can) bir boğaza gelince; o vakit siz de bakar dururken, evet, o zaman Biz ona sizden daha yakınız ama göremezsiniz. Eğer siz gerçekten hesaba çekilmeyecek olsaydınız, (bunda) doğru söyleyenler iseniz onu geri çevirirdiniz. Eğer o yakınlaştırılmışlardan ise, artık rahatlık, güzel kokular ve naim cenneti vardır ve eğer o yemin ashabından ise, Yemin ashabından sana selâm olsun. Eğer o yalanlayıcı sapıklardan ise, ona kaynamış sudan bir ziyafet ve cehenneme bir atılış (vardır)."* (Âyet 83-94) buyurmaktadır. Bu buyrukta canın gırtlağa kadar gelip dayandığı, onların canı geri döndürme imkanlarının bulunmadığı ifade edilmekte, mukarreblerin, yemin ashabının ve yalanlayıcıların o sıradaki durumunu beyan buyurmaktadır.

Kıyamet Sûresi'nde de aynı şekilde her iki kıyameti zikretmiştir.][245]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Vakıa Sûresi'nin baş taraflarında büyük kıyameti sonlarında ise küçük kıyameti zikretmiştir. Sûrenin baş tarafında: *"O vakıa gerçekleştiği*

Hasene, s. 428'de Taberani tarafından rivâyet edildiğini belirtmekle birlikte ben bunu el-Mu'cem el-Kebir'de bulamadım. Başka eserinde olabilir. Said'den nakledilen rivâyeti ise bulamadım. Allah en iyi bilendir.

244 en-Nübuvvât. 172.

245 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 263-264.

zaman; onun gerçekleşmesini yalanlayacak yoktur. O alçaltıcıdır, yükselticidir. Yeryüzü şiddetle sarsıldığı zaman, dağlar parça parça ufalandığı, dağılmış toz haline gelip de sizler üç sınıf olduğunuzda; Ashabu'l-meymene ne ashabu'l-meymene'dir. Ashabu'l-meş'eme ne ashabu'l-meş'eme'dir. es-Sabikun'a gelince: Önde gidenlerdir. İşte onlar Naim cennetlerinde yakınlaştırılmış olanlardır. Birçoğu öncekilerdendir. Bazıları da sonrakilerdendir." (Âyet 1-14) buyurmaktadır. Bu şanı yüce Allah'ın kitab-ı keriminde birden çok yerde nitelendirdiği gibi öncekileri ve sonrakileri yüce Allah'ın bir araya getirip toplayacağı büyük kıyametin kopacağı zamanda insanların ayrılacağı kısımları ifade etmektedir.

Daha sonra yüce Allah sûrenin sonunda da: *"Hele o (can) bir boğaza gelince; o vakit siz de bakar dururken, evet, o zaman Biz ona sizden daha yakınız ama göremezsiniz. Eğer siz gerçekten hesaba çekilmeyecek olsaydınız, (bunda) doğru söyleyenler iseniz onu geri çevirirdiniz. Eğer o yakınlaştırılmışlardan ise, artık rahatlık, güzel kokular ve naim cenneti vardır ve eğer o yemin ashabından ise, Yemin ashabından sana selâm olsun. Eğer o yalanlayıcı sapıklardan ise, ona kaynamış sudan bir ziyafet ve cehenneme bir atılış (vardır). Şüphesiz ki bu kesin bilgi veren hakkın ta kendisidir. O halde Rabbini büyük adıyla tesbih et."* (Vakıa, 83-96) buyurmaktadır.

....[246]

Buna göre iyi kimseler olan yemin ashabı farz ameller işleyerek ona yakınlaşanlardır. Bunlar Allah'ın kendilerine vacip kıldığı işleri yaparlar, kendilerine haram kıldıklarını bırakırlar. Onlar ayrıca kendilerini mendub işleri işlemekle yükümlü tutmadıkları gibi mübahların fazlalıklarından da uzak durmazlar.

Yakınlaştırılmış ileri geçenlere gelince. Bunlar ona farzlardan sonra nafilelerle yakınlaşırlar. Vacipleri de müstehapları da işlerler, haramları ve mekruhları terk ederler. Kendilerinin sevdikleri şeylerden güçlerinin yettiği kadarının tümüyle ona yakınlaştıkları için şanı yüce Rab da onları tam olarak sevmiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Kulum nafilelerle bana yakınlaşmayı sürdürür ve nihâyet ben onu severim." (kutsi hadis). Burada kastettiği de mutlak sevgidir. Yüce Allah'ın: *"Hidâyet eyle bizi dosdoğru yola. (Yani) gazaba uğrayanların ve yolunu sapıtanlarınkine değil de kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna!"*

246 Burada bu alıntının ve bu müteselsil noktalardan sonra gelecek kısmın alıntılandığı yer, Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 176-180 olarak gösterilecektir. Ancak bu alıntının başladığı yerden itibaren bu müteselsil noktalara kadar aktarılan ifadeler: Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 176-177; bundan sonra gelecek ibareler ile onların devamı ise Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 179-180 den alınmıştır. (Çeviren)

(Fatiha. 6-7) buyruğunda olduğu gibi. Yani Allah onlara: *"Kim Allah'a ve Rasûl(ün)e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salihlerle birliktedirler. Onlar ne iyi arkadaştırlar!"* (Nisa. 96) buyruğunda anılan eksiksiz mutlak nimetleri onlara ihsan etmiştir.

İşte bu mukarreb kimseler hakkında mübah işler itaat halini alır ve onlar bunlarla Allah'a yakınlaşırlar. Böylelikle onların bütün amelleri Allah'a ibadet olur. Bu sebeple onlar onun için katıksız amelde bulundukları gibi içecekleri de katıksızdır. Orta hallilerin amellerinde ise kendileri için yaptıkları işler de vardı. Bundan dolayı onun cezasını görmedikleri gibi ona karşılık sevap da almazlar. Bu sebeple onlar katıksız içki içmezler. Aksine onlara dünyada iken amellerine yaptıkları katkılara göre mukarreblerin içeceklerinden onların içeceklerine katılır.][247]

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ﴿١٠﴾

10. "es-Sâbikun(a) gelince önde gidenlerdir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"es-Sâbikun(a) gelince önde gidenlerdir."* buyruğunun manaları arasında bazıları şunu söylemiştir: Dünyada cuma namazlarına erken gidenler ahirette mezid gününde de öne geçecek olanlardır. -yahut buna yakın bir açıklama yapmıştır-. Çünkü tam lafzi açıklamasını şu anda hatırlayamıyorum. Bunun teyidi ise Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde kaydedilmiş şu buyruğudur: "Biz (dünyada ümmet olarak) son gelenleriz. Kıyamet gününde ise öne geçecekleriz. Ancak onlara kitap bizden önce verildi. Bize ise kitap onlardan sonra verildi. İşte onların hakkında ihtilafa düştükleri ve Allah'ın bizi kendisine hidâyet eylediği günleri bugündür. Bugün de sair insanlar bize tabidirler (bizden sonra gelirler). Yahudiler yarın, hristiyanlar ise yarından sonradırlar."[248]

Yüce Allah ahirette bizim onları geçmemize sebep kitabın onlardan sonra bize verilmesi ve onların hakkında ihtilafa düştükleri hakka bizim hidâyet edilmemizi ve sonunda bu ibadete onlardan öne geçmemizi göstermiştir. İbadet hususunda dünyada biz onlardan önce geldiğimiz gibi ahirette de lütuf ve ikramına kavuşmakta onların önünde olacağız.][249]

247 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 176-180.
248 Buhârî. 6624; Müslim. 855.
249 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 406.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"es-Sâbikun(a) gelince önde gidenlerdir."* yani dünyada salih ameller için önde gidenler cennet derecelerine de önden gidenlerdir.][250]

ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ ﴿١٤﴾

13. "Birçoğu öncekilerdendir.

14. Birazı da sonrakilerdendir."

Tefsiri:

[Bir kimsenin: Allah'ım. öncekiler arasında Muhammed'e salat getir" demesi nakledilmiş bir rivâyet değildir. Öncekilerden maksat Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den öncekiler. sonrakilerden maksat ise onun ümmetidir. Bu cumhurun açıklamasıdır. Öncekilerin de sonrakilerin de onun ümmeti olduğu söylenmiş ise de birinci görüş daha sahihtir.

Bunun yüce Allah'ın: *"Birçoğu öncekilerdendir, birazı da sonrakilerdendir."* (Âyet 13-14) buyruğunda olduğu da söylenmiştir. Buradaki "önceki" lafzı izafidir. Çünkü ne kadar kişi varsa mutlaka ondan öncekiler ve ondan sonrakiler de vardır.][251]

يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾

17. "Etraflarında ebedi kılınmış evlatlar dolaşır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Etraflarında ebedi kılınmış evlatlar dolanır. Main'den testilerle, ibriklerle. kâselerle."* (Âyet 17-18) buyruğundan itibaren *"güzel gözlü huriler de vardır."* (Vakıa. 22) buyruğuna kadarki âyetlerde geçen "güzel gözlü huriler"e dolaştırılmaz. Ancak mana şudur: Bazen bu bazen öteki getirilir. Onlar (Araplar) zahiri ifadesiyle bizzat şahsına değil de türüne delalet eden hususları hazfettikleri olur. Yüce Allah'ın: *"Dilediğini rahmetine sokar, zalimlere gelince onlar için çok acıklı bir azap hazırlamıştır."* (İnsan. 31) buyruğunda olduğu gibi. Buyruk. zalimleri ise azaplandırır ... anlamındadır.][252]

250 Şerhu'l-Umde -es-Salat-. 190.
251 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 178.
252 Minhâcü's-Sünne. IV. 175.

أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾ أَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾

58. *"Dökmekte olduğunuz meniden bana haber verin.*

59. *Onu siz mi yaratıyorsunuz yoksa yaratanlar Bizler miyiz?"*

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Dökmekte olduğunuz meniden bana haber verin. Onu siz mi yaratıyorsunuz yoksa yaratanlar Bizler miyiz?"* (Âyet 58-59) buyurmaktadır. Çünkü gerek onların bir yaratıcı olmadan yaratılmış olmaları gerek kendi kendilerini yaratmış olmalarından ibaret her iki kısmın da sözkonusu olmayacağı kesinlik ile bilinen bir husustur. İnsan kendisini yoktan var eden birisi olmadan var olmadığını ve kendi kendisini var etmemiş olduğunu kesin olarak bilir. Mutlaka bir var edenin bulunması ve kendisini var edenin kendisi olmadığını kesin olarak bildiğimize göre o halde onun kendisini var eden kendisinden başka bir yaratıcısı olduğu da kesin olarak sabittir. Bu husus yaratılmış olduğu kabul edilen her bir varlık için de aynen böyledir.

Yaratmak hâdis olmayı ve takdir etmeyi de ihtiva eder. Ayrıca yaratmaktan ibda' (denilen) yoktan var etmek ve takdir etmek anlamı da vardır. Mümkin olan bir varlığın mutlaka vacip olmasını gerektirecek bir tercih edicisinin bulunması gerektiğini biliyoruz. Aksi taktirde var olamaz. Aksine bu husustaki iki görüşün daha sahih olanına göre hep yok kalır yahut da varlık ile yokluk arasında birinin diğerine tercih edilmesine kadar gider gelir. Buna göre sonradan ihdas edilenin mutlaka mefulün/edilgenin başkasına ihtiyaç duymayacağı ve onunla var olacağı bir failinin bulunması gerekir. Aksi taktirde o hep başkasına (kendisini var etmesine) muhtaç kalmaya devam eder. Yine onu ihdas eden varlığın da ayrıca ihdas edilmiş bir varlık olduğu kabul edilecek olursa o taktirde onunla ihtiyaçtan kurtulmuş olamaz. Çünkü o ihdas edilenin de bir başkasına (kendisini var etmesine) ihtiyacı vardır. O halde onun muhtaç olduğu varlık da o diğer varlığa muhtaçtır. Bu durumda birincisinin ona ihtiyacı öncelikle sözkonusudur. (Kısırdöngü). Bu durumda hâdisler/sonradan meydana gelen olaylar ancak başkasına ihtiyacı olmayan bir fail ile var olur. Her bir hâdis başkasına muhtaçtır. Bu durumda bütün hâdisler ancak ihdas edilmemiş, kadim bir fail ile var olabilir. İşte bütün bunlar vacibu'l-vücudun kadim zatı ile sabit olmasını ortaya koyan pek çok yoldur.][253]

253 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. III. 113-114.

عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

61. "Yerinize benzerlerinizi getirip, değiştirmek ve sizi bilemediğiniz bir şekilde yeniden yaratmak hususunda;"

Tefsiri:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Yerinize benzerlerinizi getirip, değiştirmek ve sizi bilemediğiniz bir şekilde yeniden yaratmak hususunda;"* (Âyet 61) buyurmaktadır. Hasan b. el-Fadl el-Beceli dedi ki:[254]

Bana göre şu: *"Ve sizi bilemediğiniz bir şekilde yeniden yaratmak hususunda. Andolsun ki ilk yaratılış (ınız)ı bildiniz."* (Âyet 61-62) buyruğu hakkında benim kanaatim şudur: Ben sizleri ölümden sonra diriliş için sizin bilmediğiniz bir sûrette nasıl dilersem öylece yaratacağım. Çünkü sizler ilk yaratılışı bilmiş bulunuyorsunuz. Bunun annelerin karnında nasıl olduğunu bilirsiniz. Fakat öbür yaratılış böyle değildir.

Bilindiği üzere ilk yaratılışta insan bir nutfe idi sonra bir alaka (yapışkan sülük gibi bir kan parçası) sonra şekillenmiş bir çiğnem ettir. Sonra ona ruh üflenir. İşte bu erkeğin ve kadının menisinden meydana gelen nutfedir. Şanı yüce Allah üç karanlık içerisinde cenini beslediği kan ile onu besler. Bunlar eşin karanlığı. rahmin karanlığı ve karnın karanlığıdır. Fakat ikinci yaratılış bir kadının karnında olmayacak. kan ile beslenmeyecek ve onlardan herhangi birisi bir erkek ve bir kadının nutfesinden yaratılmayacak sonra da bir alaka olmayacaktır. Aksine yepyeni bir başka yaratılış ile yaratılacaklar ve yaratılış maddeleri topraktan olacaktır. Nitekim yüce Allah: *"Sizi ondan yarattık ve sizi tekrar ona iade ediyoruz ve bir defa daha sizi ondan çıkartacağız."* (Taha. 55); *"Orada yaşayacak orada öleceksiniz ve oradan çıkarılacaksınız."* (A'raf. 25); *"Ve Allah sizi yerden bir bitki gibi bitirmiştir. Sonra sizi yine oraya iade edecek sonra sizi bir defa daha çıkaracak."* (Nuh. 17-18) buyurmaktadır.

Hadis-i şerifte de buyurulduğu üzere yerin üzerine erkeklerin menisi gibi bir yağmur yağdırılacak. Sonra da bitkinin yeşerdiği gibi kabirlerde yeniden bitecekler. Nitekim yüce Allah: *"İşte çıkışınız böyledir."* (Kaf. 11); *"İşte ölümden sonra yaratılış böyledir."* (Fatır. 9) ve: *"İşte ölüleri böyle çıkartırız. Belki öğüt ve ibret alırsınız."* (A'raf. 57) buyurmaktadır.

254 Asılda da böyledir. Hüseyn b. el-Fadl olması muhtemeldir.

Böylelikle her iki yaratılış bir cinsin kapsamında iki türdür. Bunlar bir bakıma birbirleri ile örtüşür, benzeşir ve birbirlerini andırırlar. Bir diğer bakımdan farklı ve ayrı türlerdirler. Bundan dolayı yüce Allah meadı bizzat mebde gibi ifade etmiş ve onun bir benzeri olarak dile getirmiştir. Bu durumda mebde ile meadın örtüşmesi itibari ile o odur. Her iki yaratılış arasındaki fark itibari ile onun benzeridir. İşte yeniden yaratılışı iade edilen her bir varlık böyledir. Bu durumda yeniden iade etme lafzı mebdei ve meadı da gerektirir. Bunda ister cisimlerin ve a'razın namazın ve daha başka şeylerin iade edilmesi gibi iadesi sözkonusu olsun. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) safın arka tarafında tek başına namaz kılan birisinin yanından geçince ona namazını iade etmesini emir buyurmuştur.[255] Yine bir kişiye sözünü iade et/tekrar et denilir. Yahut da filan kişi sözünü aynı şekilde iade etti, tekrar etti. Dersi iade eder/tekrar eder der. Söz aynı sözdür. Bununla birlikte ikincisinin sesi birincisinin sesinden ve hareketinden farklıdır. Bu durumda onun hakkında bu söz bizzat onun misli/tıpatıp aynısıdır denilmez. Hatta yüce Allah: *"De ki: "Andolsun bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar yine benzerini getiremezler."* (İsra, 88) buyurmaktadır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bir söz söylediği zaman onu üç defa tekrar ederdi.

Her ne kadar kayıtlı olmak üzere onun misli denilebiliyor ise de öyle ki başkasının sözünü aktaran kimse için filan kişi böyle dedi denilir. Yani onun dediğinin mislini/aynısını söyledi denilir. Yine bir kimse bir işi birincisinden sonra ikinci defa yapacak olursa: O bu işi baştan yaptığı gibi bir daha yaptı denilir. Nitekim (الْبِئْرُ الْبَدِيُّ) ilk açılan kuyu ve (الْبِئْرُ الْعادِيُّ) sonradan tekrar açılan kuyu denilir. Birincisi ilk açılan kuyu hakkında ikincisi iade edilen/tekrar açılan kuyu hakkında kullanılır. Yoksa bu denildiği üzere "Âd"e nisbet değildir. Bir kimseden bir şeyi ikinci defa yapmasını isteyecek olursak "(اسْتعدْته الشَّيْء فأعادة): O şeyi bir daha/tekrar yapmasını istedim. O da onu tekrar etti" denilmektedir. "Âdet" ismi de buradan gelmektedir. Yine "(عادة واعْتادة وتَعوَّدة): O işi alışkanlık haline getirdi" tabiri de onu âdet edindi demektir. "(عَوَّد كلْبَهُ الصَّيْد فتَعوَّدَهُ) : Köpeğini avcılığa alıştırdı o da o alışkanlığı edindi" demektir. Bu ise "(الْمُعَاوَدةُ): İşi tekrar etmek"ten gelmektedir. Bu da ilk işe tekrar dönmek anlamındadır. (Savaş) eğitiminden usanmamayı anlatmak için: "(الشُّجاعُ مُعاودٌ): Kahraman (savaş eğitimini) tekrar edendir" denilir. Çünkü böylesi savaş eğitiminden usanmaz. "(عَاوَدَتْهُ الْحُمَّى):Sıtması tekrar etti"; (عَاوَدَهُ بِالْمَسْأَلَة): Ona soruyu tekrar tekrar sordu" demektir. Savaşda bir grup diğerinin üzerine bir daha geldiği taktirde: (تعاود الْقَوْمُ في الْحرْب) denilir. Savaştan baş-

255 Bu: "Safın arkasında tek başına namaz kılanın namazı yoktur" hadisidir. Hadis sahihtir.

kası için de bu şekil kullanılır. Ayn harfi ötreli olarak (الْعُوَّاد) ise yemiş iken ikinci bir defa tekrar yemeye denilir. (عَوَّاد) de dön anlamındadır. Tıpkı in anlamında olmak üzere (نزال) demeye benzer.

İşte bütün bu yerlerde hakikatın nazarı itibara alınması sûretiyle iade lafzı kullanılır. Çünkü ikinci defada var olan hakikat birincisinin -şahıs farklı olsa bile- aynısıdır. Bundan dolayı o onun mislidir denilir. Bu bizzat odur denilir. Her iki ifade de doğrudur. "Hakikat"den maksadın ise o kişi hakkında özel olan durumdur. Yoksa her iki özne arasındaki ortak miktar değildir. Çünkü her kim başkasının yaptığı işin bir benzerini yapacak olursa ona: O işi iade etti denilmez onu taklid etti, ona benzetti denilir. Oysa ilk yaptığı gibi ikinci bir fiili tekrar eden için durum böyle değildir. Bu gibi kimse hakkında: Fiilini iade etti/tekrar etti denilir. Aynı şekilde başkasının söylediği sözü tekrar eden kimse için de onu iade etti denilebilir. Ama onun sözünün benzeri bir sözü kendisi söyleyecek olursa bu durumda onu iade etti denilmez. Buna göre okundu ve buna göre onu tekrar etti denilir. Bu kişi okur ise dersini yapar demektir. Bu da iade eder/tekrar eder denilir. Eğer benzeri olmakla birlikte söylediği başka bir söz ise burada iade lafzı kullanılmaz. Yine bir kimse kuyumcu tarafından yapılmış bir yüzüğü ya da başka bir şeyi kırsa onu olduğu gibi iade et/yap denilir. Bir kişi bir evi yıkarsa onu olduğu gibi iade eder denilir. Hâlbuki bu onun gibi başka bir ev yapmaktan farklıdır. Böyle bir kimseye iade eden kişi adı verilmez. İade olunan şey hakkında da: Bu öncekinin aynısıdır denilir. Bu her bakımdan önceki gibidir denilir. Ve buna benzer bir bakıma bizzat kendisi bir bakıma onun gibi olduğunu ifade eden ibareler kullanılır.

İşte bununla bu hususta sözkonusu edilen şüpheler ortadan kalkar. Mesela şöyle bir ifade bu gibi şüphelere örnektir: İade ancak o zamanın tekrar edilmesi ile birlikte olabilir ve buna benzer aklın apaçık hükümlerine göre tekrar edilmesini imkansız kılan ifadeler de böyledir. Bazı kelamcılar kesinlikle hiçbir bakımdan ayrılık gayrılık yoktur demiş olmakla birlikte bu böyledir.

Şanı yüce Allah'ın haber verdiği iade/yeniden yaratma ise bu hitapta akıl ile anlaşılabilir bir iadedir.

Bu da müşriklerin ve müslümanların Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den anlamış oldukları iade/yeniden yaratmadır. "İade" lafzının delalet ettiği anlam da budur. Mead ise birincisinin aynısıdır. Her ne kadar iadenin gerekleri ile yeniden başlamanın gerekleri arasında bir fark bulunsa bile. Sözkonusu bu fark birincisinin iade edilmiş olmasına ve iade edilenin ikincisinin aynısı olmayıp -bazılarının ileri sürdüğü gibi her bakımdan- farklı olmasına engel değildir. Ayrıca ikinci ya-

ratılışın bazılarının zannettiği gibi her bakımdan birincisinin kendisi değildir. Şanı yüce Allah nasıl ki insanı hiçbir şey değilken yaratmışsa aynı şekilde hiçbir şey değilken onu sonradan iade edecektir. Buna göre toprak olmuş ve o topraktan bir başka insanın yediği bitkinin meydana geldiği ve bunun böylece süregeldiği bir insan, o insanın bir başka insan ya da hayvan tarafından yenilmesi, o hayvanı bir başka insanın yemiş olması ... işte bütün bunlarda bu insan da öteki insan da yok edilmiş olur ve bunların her biri tıpkı yaratılmadan önceki gibi toprak olmuştur. Sonra yine topraktan bu da iade edilecektir, bu da iade edilecektir. İnsandan ancak "acbuzzeneb" kalır. Ondan yaratıldığı gibi yine ondan terkib edilecektir.

İnsanın geri kalan kısımları ise yok olur. O neticede dönüştüğü maddeden yeniden iade edilip yaratılır. Aynı kabirde bin ölü dönüşüp hepsi toprak olduktan sonra yine de onların hepsi o kabirden iade edilip ayağa kalkarlar. Katıksız yokluk iken yüce Allah onları yeniden inşa edecektir. Tıpkı daha önce katıksız yokluk iken onları ilk olarak inşa edip yarattığı gibi. Bir kabirde bin insan toprak olursa bunların hepsini o kabirden yaratır ve bunun için onları önce bir nutfeden sonra bir alakadan sonra bir çiğnem etten yarattığı ilk yaratışta onları yarattığı şekilde yaratmaya ihtiyacı yoktur. Onların ilk yaratışta ayrıca yenilen ve içilen şeylerin bedenlerinde dönüşmesini de takdir buyurmuştu. Nitekim onlardan birisinin yediği nebat ve hayvan da onun bedeninde dönüşür. Aynı şekilde bir insan yahut bir hayvan yiyecek olsa bu da bir başka insanı yemiş ise ikinci yaratılışta onları böyle bir dönüşümde olduğu şekilde onları yaratmaz. Aksine cesetleri onları bir nutfeden bir alakaya, bir çiğnemlik ete taşımaksızın ve anne karnındaki kan ile onları beslemeksizin anne sütüyle ve diğer yiyecek ve içecekler ile beslediği gibi beslemeksizin yeniden yaratır. Her kim yeniden yaratmanın/iadenin onların bedenlerinde dönüşmüş olan gıdaları da iade etmeyi gerektirdiğini zannedecek olursa bu kişi hata etmiş olur.

Aynı şekilde bir insan bir başka insanı yese onun yediği bu insan onun için diğer gıdalar gibi bir gıda olur. Onun için o gıdaların iadesine ihtiyaç yoktur. Bilindiği üzere gıda mideye yiyecek ve içecek olarak iner. Sonra ise bulamacı andıran kireçleşmiş maddeler sonra bir çeşit bulamaç gibi olur. Sonra pişip kana dönüşür. Şanı yüce Allah bunu da bütün bedene paylaştırır. Bedenin her bir kısmı payına düşeni alır. Kan da o gittiği parçanın bir benzerine dönüşür. Kemikse kemik, etse et, damarsa damar olur. İşte rızıktaki bu durum onların yaratılışın başındaki nutfeden alakaya sonra bir çiğnemlik ete dönüşmeleri gibidir. Şanı yüce Allah iadede/yeni yaratmasında onların her birisini önce nutfeye sonra alakaya sonra bir çiğnemlik ete dönüştürmeye ihtiyacı olmadığı gibi onların gıdalarını da

ekmek, meyve ve et kılıp sonradan bunları bir takım kirecimsi maddelere, bulamacımsı maddelere sonra kana sonra kemiğe sonra ete ve damarlara dönüştürmeye de ihtiyacı yoktur. Aksine o bu bedeni ikinci bir yaratılış için bir başka nitelik üzere iade eder ve bu şimdiki yaratılışımız gibi değildir. Nitekim yüce Allah: *"Ve sizi bilemediğiniz bir şekilde yeniden yaratmak."* buyurmuştur. Bununla birlikte o ilk yaratışta sözkonusu olan değişim/dönüşümlerden hiçbirisine muhtaç olmayacaktır.][256]

أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ﴿٦٩﴾

69. "Onu buluttan siz mi indirdiniz yoksa indirenler Bizler miyiz?"

Tefsiri:

[Fakat şanı yüce Allah bir başka yerde buluttan indiğini açıkça ifade etmiştir. *"Onu buluttan siz mi indirdiniz yoksa indirenler bizler miyiz?"* (Âyet 68-69) buyruğunda olduğu gibi. Âyette geçen "el-muzn: bulut" demektir.][257]

لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾

79. "Ona ancak tam anlamıyla temizlenmiş kimseler el sürebilir."

Tefsiri:

[Mezhep alimlerimizden birçoğu buna yüce Allah'ın: *"Ona ancak tam anlamı ile temizlenmiş kimseler el sürebilir."* (Âyet 79) buyruğunu -Selman'dan zikrettiğimiz üzere- delil göstermişler ve buna dayanarak kitaptan maksadın bizzat mushafın kendisi olduğunu ve yüce Allah'ın *"el süremez"* buyruğunun da emir manasında haber kipi olduğunu, böylelikle haberin haber verilenden farklı bir mahiyette ortaya çıkmayacağını ileri sürmüşlerdir. Onu melekler hakkında yorumlayanların kanaatlerini de reddetmişlerdir. Çünkü meleklerin hepsi zaten temizlenmiş kimselerdir. Ona ise el sürüp dokunabilenler ise sadece onların bir kısmıdır.

Doğrusu ise bunun bu âyet-i kerimeden maksat olan semadaki levh-i mahfuz olduğudur. Aynı zamanda *"temizlenmiş olanlar"* buyruğu ile kastedilenler de aşağıdaki sebeplerden ötürü meleklerdir:

256 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 252-257.
257 Minhâcü's-Sünne, IV, 175.

1. Şüphesiz ki bu ashab-ı kiramdan ve onlardan sonra gelenlerden selefin büyük çoğunluğunun tefsiridir. Hatta Kur'an'a ancak abdestli olan kimse dokunabilir diyen mezhep imamları arasından bile bunu açıkça ifade edenler bulunmakta ve bunlar bu âyet-i kerimeyi yüce Allah'ın: *"Hayır! Çünkü o bir öğüttür. Artık dileyen onunla öğüt alsın. Çok şerefli, son derece yüksek ve tertemiz sahifelerdedir. Emrine itaatkâr, oldukça değerli elçilerin elleri ile."* (Abese. 11-16) buyruğuna benzetmektedirler.

2. Şanı yüce Allah Kur'an-ı Kerim'in tamamının bir kitapta olduğunu haber vermektedir. Bu âyet-i kerime indiği zaman ise Kur'an-ı Kerim'in ancak Mekke'de inen bölümünün bir kısmı nazil olmuş ve hepsi bir mushafta ancak Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatından sonra toplanıp bir araya getirilmişti.

3. Yüce Allah onun *"korunan bir kitapta"* bulunduğunu dile getirmektedir. Korunan (el-meknun) saptırıcıların ellerinin asla ulaşamadığı muhafaza altında bulunup korunan kitap demektir. Bu ise levh-i mahfuzun niteliğidir.

4. Yüce Allah'ın: *"Ona ancak tam anlamı ile temizlenmiş kimseler el sürebilir."* buyruğu kitabın niteliğidir. Eğer bunun manası emir olsaydı onun nitelik olarak kullanılması doğru olmazdı. Çünkü ancak haber cümlesi ile o nitelik ifade edilebilir.

5. Eğer söz emir anlamında olsaydı bu durumda emir kendisinden önceki ifadelerin de ortasında bulunduğundan ötürü "ona dokunmasın" denilmesi gerekirdi.

6. Eğer arınıp temizlenenler" denilmiş olsaydı bu onların başkalarından temizlenmiş olmalarını gerektirir. Eğer yalnızca ademoğullarının temizlenmesi/tahareti kastedilmiş olsaydı, "(المتطهرون): iyice temizlenenler" denilmeli idi. Yüce Allah'ın: *"Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır. Allah da iyice temizlenenleri sever."* (Tevbe. 108) ve: *"Gerçekten Allah çokça tevbe edenleri de sever çok temizlenenleri de sever."* (Bakara. 222) buyruklarında olduğu gibi.

7. Bu buyruk Kur'an-ı Kerim'in şerefini, üstünlüğünü ve korunmasını beyan etmek bağlamındadır. Çünkü sabit ve karar bulmuş bir durum fiilen olacak ve meydana gelecekten daha beliğdir.

Evet -Allah en iyi bilendir- bu hususta uygun açıklama şudur: Levh-i mahfuzdaki Kur'an-ı Kerim mushaftaki Kur'an'ın kendisidir. Tıpkı bu mushafta olanın öbür mushaftaki ile aynı oluşu gibidir. (Dünyada mushafın yazılı olduğu) yer kağıt, deri, taş yahut kemik olabilir. Eğer semadaki kitabın hükümlerinden birisi ancak iyice temizlenmiş olanların dokunması ise o halde yerde bulunanın da böyle olması icab eder. Çünkü bunun saygınlığı ötekinin saygınlığı gibidir.

Yahut da "kitap" cins isim olup ister semada ister yerde olsun içinde Kur'an'ın yazılı bulunduğu her şeyi kapsayan genel bir isimdir. Yüce Allah'ın: *"İçinde dosdoğru hükümlerin yazılı olduğu tertemiz sahifeleri okuyup duran Allah tarafından gönderilmiş bir Rasûldür."* (Beyyine. 2-3) buyruğu bu ilhamı verdiği gibi *"Çok şerefli, son derece yüksek ve tertemiz sahifelerdedir."* (Abese. 13-14) buyruğu da böyledir. Yüce Allah bu buyruklarda sahifeleri tertemiz olmakla nitelendirdiğine göre hadesli olanın/abdestsizin ona dokunması uygun değildir. Aynı şekilde üzerinde necaset bulunan bir organ ile dokunması da caiz değildir. Eğer abdest alan kişi abdest organlarının bir bölümünü yıkayacak olsa abdestini tamamlayıncaya kadar mushafa dokunması caiz değildir. Eğer necaset bir organının üzerinde ise başka organı ile ona dokunması caiz olur. Çünkü necasetin hükmü bulunduğu yeri aşmaz. Teyemmüm ile ona el sürmek caizdir. Çünkü abdest ile caiz olduğu gibi teyemmüm ile de bu meşrudur.

Kur'an-ı Kerim'i muhafazası ile yahut ondan ayrı bir (bez gibi) araç ile taşıyacak olursa vasiyet, ikrar ve benzeri hususlarda bu (kılıf ve ayrı şeyler) ona tabi olmazlar. Kılıfı yahut da taşıyan için bir engel teşkil eden engel gibi. Bir kimsenin mushafa dokunmaksızın elbisesinin kolu ile başı üzerinde elbisesi ile taşıması yahut bir çubuk ile sahifelerini çevirmesi ya da onunla ona dokunmasına gelince mezhebin zahir görüşüne göre caizdir. Fakat yine ondan caiz olmadığı görüşü de nakledilmiştir. Çünkü ona dokunmanın yasaklanışı saygınlığını tazim etmek içindir. Eğer arada bir engel ile bunu yapabiliyorsa bu tazim de ortadan kalkar.

Bazı mezhep alimlerimizin naklettikleri bir rivâyete göre elbisesinin yeni ve ona bağlı/bitişik bir şey ile ona dokunmanın haram kılınışı, elbisesinin yeninin ve elbisesinin âdeten onunla bağlantılı oluşundandır. Böylelikle elbise bir çubuk ve kılıf gibi eşyadan farklıdırlar.

el-Âmidi ise kılıfı ve askısı ile mushafı taşımanın caiz olmakla birlikte elbisesinin yeni ile yahut bir çubuk ile sayfalarını çevirmesinin caiz olmadığına dair bir rivâyet nakletmektedir.

Bizim lehimize delil ise şudur: O bu şekilde ona dokunmuş olmaz. Böylelikle aslolan mübahlık üzere kalır. Bilhassa da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Kur'an'a ancak taharetli olan/abdestli olan kimse el sürebilir" hadisinin[258] buyruğunun mefhumu ise el ile dokunma dışındaki hallerin caiz olduğuna delildir. Bir engel arada iken dokunmak ise bizzat ten ile dokunmak gibi değildir. Buna

258 Amr b. Hasm'ın rivâyet ettiği bu hadis meşhur bir hadis olup kimi ilim ehli bunun zayıf olduğunu söylemiştir. Doğrusu ise bu hadis sabit ve sahihtir. İbn Hibban'ın el-İhsan adlı eserinin muhakkiki sıhhatini ispatlamak için uzun uzun açıklamalarda bulunmuştur.

delil ise abdestin bozulması ve sıhri akrabalık hurmetinin geçmesi, hacc esnasında fidye ve diğer hususlar buna delildir. Askı mushaf ile bağlantılı olsa bile ondan değildir. Onu asmak için kullanılır. Bu da mushaftan gözetilen maksattan ayrı bir maksattır. Bu yönüyle cildinden/kapağından farklıdır. Çünkü kapaktan kasıt mushafın yapraklarının korunması ve onun himaye edilmesidir. Kur'an-ı Kerim sayfasına dokunmadan onu yazmak da bir çubuk ile sayfalarını çevirmek gibi caizdir. Çünkü ashab-ı kiram Hîre halkından mushaf yazmalarını istediler. Bir görüşe göre biz sayfalarının çubuk ile çevrilmesini caiz kabul etsek bile yazmak caiz değildir. Bir diğer görüşe göre cünub için değil de abdestsiz olan için -tıpkı tilavet gibi- caizdir.

İçinde Kur'an-ı Kerim'den bir şeyler bulunanın hükmü eğer başlı başına ayrı ise mushafın hükmü ile aynıdır. Eğer Kur'an-ı Kerim'le beraber Kur'an'dan olmayan şeyler yazılmış ise hüküm çoğunluğa göredir. Bu durumda tefsir, hadis, fıkıh ve kendilerinde Kur'an'da bir şeylerin yazılı olduğu kitaplara dokunmak kendisinden nakledilen meşhur rivâyete göre caizdir. Çünkü bu kitaplar mushaf değildir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de kitap ehline içinde Kur'an'dan ibareler bulunan mektuplar yazmıştır. Ayrıca o çeşitli bölgelerde bulunanlara yazmış olduğu mektupların başına "bismillahirrahmanirrahim"i yazardı. Çünkü bu gibi metinler arasında bulunan Kur'an'dan bölümler onlara mushafın saygınlığının sabit olmasını gerektirmez. Buna delil ise bunların alınıp satılmalarının caiz oluşu ve bunlara dokunma ihtiyacının genel oluşudur.

Nesh edilmiş buyrukların Tevrat'ın ve İncil'in yazılı bulunduğu yerlere dokunmak bu husustaki iki görüşten meşhur olanına göre caizdir. Aynı şekilde yüce Allah'tan nakledilmiş hadislerin/kutsi hadislerin bulunduğu metinlere dokunmak da böyledir. Çünkü bu hadisler Kur'an değildir. Üzerlerinde Kur'an'dan yazılı ibareler bulunan dirhemlere dokunmak hususunda ise iki rivâyet vardır.

Küçük çocukların üzerinde Kur'an'ın yazılı bulunduğu levhalara/tabletlere dokunmaları hususunda da iki görüş vardır. Bunun iki rivâyet olduğu da söylenmiştir.

Buna dair ruhsat bu işe genel ihtiyacın olmasıdır. Fakat mushafın kafire mülk olarak verilmesi caiz olmadığı gibi mushafla kafirlerin yurduna yolculuk yapmak da caiz değildir. Çünkü Abdullah b. Ömer Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Kur'an-ı Kerim ile düşmanın eline geçme korkusundan ötürü düşman topraklarına yolculuk yapmayınız."[259] Bunu Ahmed ve Müslim rivâyet etmiştir. Zımmi bir kimse miras yolu ile bir mushafa malik

259 Müslim, 1869.

olursa o mushaf üzerindeki mülkiyetini sona erdirmesine zorlanır. Çünkü onlar Kur'an-ı Kerim'e saygısızlık etmek ve onun saygınlığına riâyet etmemeyi dini bir görev kabul ederler.][260]

İbnu'l-Kayyim dedi ki:

[Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'yi -Allah ona rahmet etsin- şöyle derken dinledim: Fakat âyet-i kerime işareti ile mushafa ancak taharet üzere olan kimsenin dokunabileceğine delildir. Çünkü o sahifelere ancak -Allah nezdindeki değerleri dolayısıyla- tertemiz olanlar dokunabildiğine göre bu sahifelere temiz olan kimseden başkasının dokunmaması öncelikle sözkonusudur.

Yine ben onu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Melekler içinde köpek ve bir sûret bulunan bir eve girmezler"[261] buyruğu hakkında şöyle derken dinledim: Yaratılmış varlıklar olan meleklerin bir eve girmelerine köpek ve sûret engel olduğuna göre Allah'ı tanımak, onu sevmek, onun zikrinin lezzeti, ona yakın olmanın ünsiyeti şehvet ve sûretlerin köpek mertebesinde olanları ile dopdolu olan bir kalbe nasıl sokulabilir. İşte bu lafzın sahih işaretindendir.

Yine bu kabilden olmak üzere namazın sıhhati ve kabulü için elbisenin ve bedenin tahir olması bir şart olduğuna göre ve bu şart yerine getirilmeyecek olursa namaz fasit olacağına göre peki ya kalp necis olup sahibi onu temizlememiş ise durum ne olabilir? Böyle bir kimsenin namazı eğer sorumluluğu kaldıracak olsa dahi hiç muteber olabilir mi? Dış temizlik iç temizliği tamamlamaktan başka bir anlam ifade eder mi?

Aynı şekilde kıbleye yönelmek de namazın sıhhati için bir şarttır. Kıble yüce Rabbin beytidir. Namaz kılanın bedeniyle ve kalbiyle ona yönelmesi bir şarttır. Peki kalbi ile kıblenin de bedenin de Rabbi olana yönelmeyenin namazı nasıl sahih olabilir? Böyle bir kimsenin eğer bedeni beyte dönüyorken kalbi beytin Rabbinden başkasına yönelmiş ise bu nasıl olur? Ve buna benzer ancak bâtılın temizliği basiretin sıhhati ve güzel düşünce ile elde edilebilen daha başka doğru işaretler de böyledir. Allah en iyi bilendir.][262]

İbnu'l-Kayyim dedi ki:

[Ben Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'yi bu âyet-i kerime ile istidlali dile getirirken mushafa abdestsiz olan bir kimsenin dokunmayacağını bir başka açıdan delillendirerek şöyle derken dinledim: Aslında bu uyarıp işarette bulunmak kabilin-

260 Şerhu'l-Umde -taharet-, 383-386.
261 Buhârî, X, 328 -Fethu'l-Bâri-; Müslim, 2606.
262 Medaricü's-Sâlikin, II, 417-418.

dendir. Çünkü semadaki sahifelere ancak tertemiz olanlar dokunabiliyorsa bizim elimizde bulunan Kur'an sahifeleri de böyledir. onlara da temiz olan kimseden başkasının dokunmaması gerekir. Hadis de bu âyet-i kerimeden alınmıştır.][263]

وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

82. "Ve rızkınızı (onu) yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?"

Tefsiri:

[Bu hususta İbn Abbas'dan[264] o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Ve rızkınızı (onu) yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız."* (Âyet 82) buyruğu hakkında bundan maksat doğan yıldızlar sebebi ile yağmur yağmasını istemektir dediği -ya da buna yakın buyurmuştur-ni rivâyet etmektedir.][265]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ve siz Allah'ın nimetine karşı şükrünüzü bu nimeti "Bizlere şu şu yıldızın doğması sebebi ile yağmur yağdırıldı" diyerek ondan başkasına izafe etmenizden ibaret kılıyorsunuz.][266]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nimetler hakkında: *"Ve rızkınızı"* yani şükrünüzü Allah'ın size verdiği rızka karşı şükrü ve kendi payınızı *"(onu) yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?"* Payınız onu yalanlamak mı olacak? Bu ise yıldızlar sebebi ile yağmur yağdığı kanaatidir. Nitekim İbn Abbas'ın rivâyet ettiği sahih hadiste şöyle dediği sabittir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında insanlara bir yağmur yağdırıldı. Bunun üzene O (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İnsanların bir kısmı şükredici bir kısmı da inkar edici olarak sabahı etti" buyurdu. Kimileri bu Allah'ın rahmetidir dedi. Kimileri de: Şu şu yıldızın doğuşu doğru çıktı dedi. Bunun üzerine şu: *"Hayır (öyle değil) işte yıldızların doğup battığı yerlerine yemin ederim."* (Vakıa. 75) buyruğu: *"Ve rızkınızı (onu) yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?"* (Âyet 82)'e kadar nazil oldu. Hadisi Müslim rivâyet etmiştir.[267]][268]

263 et-Tibyan fi Aksamil Kur'an. 227. Kastettiği de "Kur'an'a ancak temiz olan kişi dokunur" hadisidir.
264 İbn Cerir. XXVII. 208.
265 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 194.
266 Câmiu'l-Mesâil. III. 285.
267 Buhâri. 4147; Müslim. 71.
268 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 32-33.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu mana yüce Allah'ın: *"Ve rızkınızı (onu) yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?"* buyruğu hakkında rivâyet edilmiştir. Yani sizler yapmanız gereken şükrü ve Rabbinize şükretmeyi Allah'ın nimetlerini yalanlamak, rızkı yıldızların doğuşu gibi ondan başkasına izafe etmek olarak mı ortaya koyacaksınız? Tıpkı sahih hadiste sabit olan İbn Abbas'ın şu sözlerinde dile getirdiği gibi: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında insanlara yağmur yağdırıldı. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurdu: "İnsanlardan kimi şükredici olarak kimisi de inkar edici olarak sabahı etti. Onlar(ın bir kısmı) bu Allah'ın rahmetidir dedi, bir kısmı da şu şu yıldızın doğuşu doğru çıktı dediler." (İbn Abbas) dedi ki: Bunun üzerine şu: *"Hayır (öyle değil) işte yıldızların doğup battıkları yerlerine yemin ederim."* (Âyet 75) buyruğu *"Ve rızkınızı (onu) yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?"* (Âyet 82) âyetine kadar nazil oldu.

Müslim'in Sahih'inde Ebu Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şanı yüce Allah'ın semadan indirdiği her bereket dolayısıyla insanlardan bir kısmı mutlaka kafirler olarak sabahı ederler. Çünkü Allah yağmuru indirir, onlarsa: Şu şu gezegenler -bir rivâyette de: "Şu şu gezegen sebebi ile"- (yağmur yağdırıldı) derler.

İbnu'l-Münzir tefsirinde şu rivâyeti nakletmektedir: Bize Muhammed b. Ali -yani es-Saı- tahdis etti, bize Said b. Mansur tahdis etti, bize Huşeyn Ebu Bişr tahdis etti, o Said b. Cübeyr'den o İbn Abbas'dan rivâyet ettiğine göre yüce Allah'ın: *"Ve (rızkınızı yerine) şükrünüzü (onu) yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız"* diye okur ve bununla doğan yıldızları kastederdi. Çünkü bir topluluğa bir yağmur yağdırıldımı mutlaka onların bir kısmı inkar edici olarak sabahı ederler. Onlar: Şu şu yıldızın/gezegenin doğuşu sebebi ile bize yağmur yağdırıldı derlerdi. Bunun üzerine yüce Allah: *"Ve rızkınızı (onu) yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?"* buyruğunu indirdi.[269]

İbn Ebu Hatim de Ata el-Horasani'den o İkrime'den yüce Allah'ın: *"Ve rızkınızı (onu) yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?"* (Âyet 82) şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Sizler Allah'ı yalanlayarak ve ondan başkasına şükretmek sûretiyle rızkınızın Allah'tan başkasından geldiğini kabul ediyorsunuz dediğini zikretmektedir.[270]][271]

269 ed-Durru'l-Mensur, VI. 162'de: Ebu Ubeyde Fedail(Kur'an) adlı eserinde Said b. Mansur, Abd b. Humeyd, İbn Cerir, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye şunu rivâyet etmektedirler deyip bu rivâyeti zikretmektedir.

270 Bu rivâyeti ed-Durru'l-Mensur'da da İbn Kesir'de de bulamadım.

271 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 150-151.

فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾

83. "Hele (o can) bir boğaza gelince;"

Tefsiri:

[Diğer âyetteki: *"Hele o (can) bir boğaza gelince: o vakit siz de bakar dururken; evet, o zaman Biz ona sizden daha yakınız ama göremezsiniz."* (Âyet 83-85) buyruğu da böyledir. Eğer bununla zatı itibari ile yakın olmayı kastetmiş olsaydı bunu bu durum hakkında özel olarak sözkonusu etmezdi ve ayrıca: *"Ama göremezsiniz"* buyurmazdı. Çünkü böyle bir şey ancak ortada bazı durumlarda görülmesi mümkün olmakla birlikte bizim kendisini göremediğimiz bir varlığın bulunması halinde söylenebilir. Böyle bir durumda ise o yüce Rabbi göremez, melekler de insan da onu göremez.

Aynı şekilde: *"Evet o zaman Biz ona sizden daha yakınız."* buyurmakta ve böylelikle can çekişmekte olan kimseye bu durumda iken yanında bulunan insanlardan daha yakın olanın kim olduğunu haber vermektedir. Şanı yüce Rabbin zatı hakkında O bir mekandadır yahut da her varlığa yakındır denilecek olursa böyle bir zaman, mekan ve durum hakkında özel olamaz ve herhangi bir şeye bir diğerine göre daha yakın olduğu sözkonusu edilemez.

Bununla yüce Rabbin: *"Kullarım beni sana sorarlarsa şüphesiz ki ben pek yakınım."* (Bakara, 186) buyruğunda olduğu gibi Rabbin özel yakınlığının kastedilmiş olması da mümkün değildir. Çünkü orada sözkonusu olan yakınlığı kendisine dua edene yahut kuluna olan yakınlığıdır. Burada can vermesi yaklaşmış olan kişi kafir, günahkâr, mümin, ya da mukarreb birisi olabilir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Eğer o yakınlaştırılmışlardan ise; artık rahatlık, güzel kokular ve naim cenneti vardır. Ve eğer o yemin ashabından ise, Yemin ashabından sana selâm olsun. Eğer o yalanlayıcı sapıklardan ise, ona kaynamış sudan bir ziyafet ve cehenneme bir atılış (vardır)."* (Âyet 88-94) buyurmaktadır. Bilindiği gibi böyle bir yalancıya yüce Allah etrafındakiler arasından özellikle ona kendisinin yakınlığını sözkonusu etmez. Etrafında mümin kimseler de bulunabilir. O halde kastedilenler ancak mümin ve kafirin yanında (ölüm esnasında) hazır bulunan meleklerdir. Yüce Allah'ın: *"Nefislerine zulmedenler olarak canlarını alacakları kimseler..."* (Nisa, 97); *"Meleklerin o kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura ve: "O yakıcı azabı tadın" diye diye canlarını alırken bir görseydin."* (Enfal, 50); *"Sen zâlimleri ölümün sıkıntıları içinde, meleklerin ellerini uzatarak: "Ruhlarınızı çıkarın, Allah'a karşı haksız yere söylediklerinizden, O'nun âyetlerine karşı*

kibirlendiğinizden dolayı bugün zillet azabıyla cezalandırılacaksınız" derken bir görsen!" (En'am. 93); *"Nihâyet birinize ölüm gelse elçilerimiz onun ruhunu alırlar, onlar eksik de yapmazlar."* (En'am. 61) ve: *"De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği sizin ruhunuzu alır sonra da Rabbinize döndürüleceksiniz."* (Secde. 11) buyruklarında olduğu gibi.

Buna delil olan hususlardan birisi de şanı yüce Allah'ın çoğul kipi kullanarak: *"Biz ona sizden daha yakınız."* ve: *"Biz ona şah damarından daha yakınız."* (Kaf. 16) buyurmuş olmasıdır. Bu da yüce Allah'ın: *"İman eden bir topluluk için biz sana Mûsâ'nın ve Firavun'un haberinden bazısını hak ile okuyacağız."* (Kasas. 3); *"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız."* (Yûsuf. 3) ve: *"Çünkü onu toplamak ve onu okutmak Bize düşer. O halde Biz onu okuduğumuz zaman sen okumasına uy! Sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz Bize aittir."* (Kıyame. 17-19) buyruklarına benzemektedir.

Şüphesiz bu gibi lafızları şanı yüce Allah kitabında zikrettiği yerde maksadın şanı yüce Allah'ın bunu melek askerleri ve yardımcıları ile yaptığının kastedildiğine delildir. Çünkü "Biz" kipini emrine uyan askerleri olan kendisine uyulup itaat olunan büyük bir kimse söyler. Hiç kimsenin ise meleklerin Rabblerine itaat ettikleri gibi kendisine itaat eden askerleri yoktur. Onları yaratan ve onların Rabbi O'dur. Şanı yüce Allah ise kişiye nefsinin verdiği vesveseleri de bilir. Melekleri de bunu bilir. Bu durumda burada "Biz" lafzının kullanılması münasip olan lafızdır.][272]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah sûrenin sonunda: *"Hele (o can) bir boğaza gelince"* buyurmaktadır. İşte bu ölümün durumu ile ilgili bir açıklamadır. Nitekim sûrenin baş tarafında da kıyametten söz etmiş idi.][273]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Dedi ki:[274] Ölümü yaklaşmış kimse hakkındaki: *"Evet o zaman Biz ona sizden daha yakınız. Ama göremezsiniz."* buyruğuna dair verilecek cevap da bu şekildedir. Yani onu bilmek ve kudretin ona yetmesi demektir. Çünkü onlar ona karşı hiçbir güce sahip değildirler. ölüm esnasında hiçbir şeyi önleyemezler. Nitekim yüce Allah: *"Elçilerimiz onun ruhunu alırlar, onlar eksik de yapmazlar."* (En'am. 61) ve; *"De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği sizin ruhunuzu alır."* (Secde. 11) buyurmuştur.

272 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 505-507.
273 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 184.
274 Ebu Amr et-Talemenki olup es-Sünne'ye dair kitabı kayıptır.

Derim ki: Sa'lebi, Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi[275] gibi müfessirlerden birden çok kişi yüce Allah'ın: *"Biz ona şah damarından daha yakınız."* (Kaf, 16) buyruğu hakkında böyle açıklama yapmışlardır: Yüce Allah: *"Biz ona sizden daha yakınız"* buyruğuna gelince Ebu'l-Ferec bu hususta iki görüş zikretmiştir. Birine göre bunlar meleklerdir. O bu görüşü Ebu Salih'ten, o İbn Abbas'dan diye zikretmiştir. Ayrıca bunun ilim ile yakınlık olduğunu da zikretmiştir.

Bütün bunların maksadı şanı yüce Allah'ın zatı ile kulun şah damarına ve ölüm döşeğinde olan kişiye yakın olduğunun kastedilmediği şeklindedir. Fakat meleklerin yakınlığı değil de sadece onun yakınlığının kastedildiğini zannettikleri için bunu "beraber" lafzında olduğu gibi ilim ve kudret ile tefsir etmişlerdir. Ama buna ihtiyaç yoktur. Çünkü yüce Allah'ın: *"Biz ona sizden daha yakınız."* buyruğu her iki âyette de meleklerimizle daha yakınız demektir. Bu ise "beraber olmak" lafzından farklıdır. Çünkü yüce Allah: Biz onunla beraberiz buyurmamaktadır. Aksine kullarla birlikte olanın kendi zatı olduğunu ifade buyurmuş ve kıyamet gününde yaptıklarını onlara bildireceğini haber vermiştir. Gökleri ve yeri yaratan da bizzat odur. Arşın üstüne istivâ eden de odur. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in aralarında fark gözetmiş olmasına rağmen bir lafız bir diğer lafzın aynısı olarak değerlendirilemez.][276]

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلٰكِنْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾

85. "Evet, o zaman Biz ona sizden daha yakınız ama göremezsiniz."

Tefsiri:

[Her insan ile birlikte hem meleklerden beraber bulunan arkadaşı vardır hem de cinlerden arkadaşı. Ama insanın kendisi bunu görmediği gibi etrafında bulunanlar da bunu görmezler.

Melekler ölüm vaktinde onun yanında bulunurlar. Ama kendisi onları gördüğü halde etrafındakiler onları göremezler. Yüce Allah da: *"Hele o (can) bir boğaza gelince; o vakit siz de bakar dururken evet, o zaman Biz ona sizden daha yakınız ama göremezsiniz. Eğer siz gerçekten hesaba çekilmeyecek olsaydınız, (bunda) doğru söyleyenler iseniz onu geri çevirirdiniz."* (Âyet 83-87) buyurmaktadır.

275 Zâdu'l-Mesir, VIII, 155.
276 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 501-502.

Çeşitli din mensuplarının bu yaratılmışların insan ile beraberlikleri, insanlarla ilişki içinde oldukları, insanlar görmese dahi görülmelerinin mümkün olduğu üzerinde ittifak ettiklerine göre insanların kendisinden ancak ona benzer İbrahim ve Mûsâ gibi Rasûllerden gördükleri şeyler gibi gördükleri, kendisinin Rasûllerden ayrıcalıklı hiçbir şeyinin bulunmadığı Mesih hakkında: Onu görenler Allah'ı gözleriyle açık açık gördüler nasıl söylenebilir?][277]

فَلَوْلَآ إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾

86. "Eğer siz gerçekten hesaba çekilmeyecek olsaydınız."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Eğer siz gerçekten hesaba çekilmeyecek olsaydınız (bunda) doğru söyleyenler iseniz onu geri çevirebilirdiniz."* (Âyet 86-87) buyurmaktadır. Yani sizler yenik düşürülen işleri çekilip çevrilen ve amellerinin karşılıkları verilen kimseler olmasaydınız (onu geri çevirebilecektiniz) buyurmaktadır.][278]

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

96. "O halde büyük Rabbini adıyla tesbih et."

Tefsiri:

[Aynı şekilde Ukbe b. Âmir'den şöyle dediği kaydedilmektedir: Yüce Allah'ın: *"O halde büyük Rabbini adıyla tesbih et."* âyeti nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu rükûunuzda söyleyiniz buyurdu. Yüce Allah'ın: *"O en yüce Rabbinin ismini tesbih et."* (A'lâ. 1) buyruğu da nazil olunca bunu da secdelerinizde söyleyiniz buyurdu. Hadisi Ebu Davud ve İbn Mace rivâyet etmiştir.[279]

Böylelikle Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu iki tesbihi rükû ve sücudda yapmayı emir buyurdu. Onun bu emri ise vücub ifade eder. Bu da bu tesbihe tabi olarak rükûun da sücudun da vacip olmasını gerektirir. İşte tumanine denilen her bir amelin eksiksiz yapılması bu demektir.][280]

277 el-Cevâbu's-Sahih. IV. 288.
278 Câmiu'l-Mesâil. II. 220.
279 Kaynakları daha önce gösterildi. Hasen bir hadistir.
280 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye. 62.

HADÎD SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 29 âyettir)

Hadid Sûresi'nin İlk Âyetleri

[Yüce Allah'ın: *"Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir."* (Hadid. 4) buyruğuna kadar Hadid Sûresi'nin başlangıcı da aynı şekilde sıfat âyetlerindendir.][281]

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾

1. "Göklerle yerde olanlar Allah'ı tesbih ederler. O Azizdir, Hakimdir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Göklerle yerde olanlar Allah'ı tesbih ederler."* buyruğunda "tesbih ederler" lafzı hem geçmiş hem gelecek hakkında bir haber vermektir. Ayrıca bize her şeyin O'nu hamd ile tesbih ettiğini azametine secde ettiğini. uluhiyet ve vahdaniyetini itiraf ve kabul ettiğini de bildirmektedir. Çünkü eşyanın bilinmeyen bir varlığa secde edip onu tesbih etmeleri mümkün değildir. Varlıkların onun elçilerinin faziletlerini itiraf etmeleri de cansızların Efendimize (sallallâhu aleyhi ve sellem) hitap edip ona selâm vermeleri. ona özlem duymaları. hayvanların evcil olmayanların. kuşların ona hitap etmeleri. beşiklerdeki küçük çocukların hitabı ve daha başka oldukça yaygın bir şekilde nakledilmiş rivâyetler de böyledir.][282]

لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢﴾

2. "Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Diriltir ve öldürür. O her şeye gücü yetendir."

281 el-Fetâva't-Tis'iniyye. V. 6

282 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 505-506.

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Göklerin ve yerin mülkü O'nundur.*" buyruğu ile mülkün yalnız kendisinin olduğunu açıkladıktan sonra: "*O hem ilktir hem âhirdir hem zahirdir hem bâtındır. O her şeyi en iyi bilendir.*" buyurmaktadır. Sahih'te de: "Sen ilksin ve senden önce hiçbir şey yoktur ..." buyrulmuştur.[283]

Kendisi ilk olduğuna göre, ondan sonra var olanlar da vardır. Kendisi Âhir olduğuna göre Rabbin, kendilerinden sonra (bâki) kalacağı varlıklar da var demektir. Kendisi kimsenin kendisinden yukarıda/üstün olmadığı Zâhir olduğuna göre ortada Rabbin üzerine üstün/zâhir olduğu kimseler de vardır. Kendisinin ötesinde bir şey bulunmayan zat olduğuna göre onun ötesinde herhangi bir şeyin bulunmasının reddedilmesi sözkonusudur.][284]

[Yüce Allah: "*Göklerle yerde olanlar Allah'ı tesbih ederler. O Azizdir, Hakimdir.*" buyurmaktadır. Buna göre göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ı tesbih ederler. O halde bunlar Allah'ın kendisi olamaz. Bundan sonra yüce Allah: "*Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Diriltir ve öldürür. O her şeye gücü yetendir. O hem İlktir, hem Âhirdir, hem Zâhirdir, hem Bâtındır. O her şeyi bilendir.*" (Âyet 2-3) buyurmaktadır.

Müslim'in Sahih'inde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyete göre o dua ederken şöyle buyururdu: "(اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى مُنَزِّلَ التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ وَاغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ): Ey yedi göğün Rabbi, pek büyük Arş'ın Rabbi! Bizim Rabbimiz ve her şeyin Rabbi! Taneyi ve çekirdeği yarıp çıkartan, Tevrat'ı, İncil'i ve Furkan'ı indiren Allah'ım! Alnından yakaladığın her bir canlının şerrinden sana sığınırım. Sen ilksin, senden önce hiçbir şey yoktur. Sen âhirsin senden sonra hiçbir şey yoktur. Sen zâhirsin, senin üstünde hiçbir şey yoktur. Sen bâtınsın, senden ötede hiçbir şey yoktur. Benim borcumu ödet ve beni fakirlikten, ihtiyaçtan kurtar."[285]

Bundan sonra yüce Allah: "*Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Diriltir ve öldürür. O her şeye gücü yetendir. O hem İlktir, hem Ahirdir, hem Zahirdir, hem Batındır. O her şeyi bilendir.*" (Âyet 3-4) buyurarak göklerde ve yerde -bir başka yerde ise "ikisinin arasında bulunan"- her bir mahlukun onu tesbih ettiğini zikretmekte ve onun her bir şeyi bildiğini haber vermektedir.

283 Müslim, 2713.
284 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 123.
285 Kaynakları daha önce gösterildi.

Yüce Allah'ın: "*O sizinle beraberdir.*" buyruğuna gelince, "beraber" lafzı Arapçada iki şeyden birinin diğerine karışmış olmasını gerektirmez. Yüce Allah'ın: "*Allah'tan korkun ve sâdıklarla beraber olun.*" (Tevbe, 119); "*Muhammed Allah'ın Rasûlüdür, onunla beraber olanlar da kafirlere karşı pek çetindir.*" (Fetih, 29) ve: "*Sonradan iman edip hicret edenler ve sizinle beraber cihad edenler. İşte onlar sizdendir.*" (Enfal, 75) buyruklarında olduğu gibi.

"Beraber" lafzı Kur'an-ı Kerim'de genel ve özel anlamları ile gelmiştir. Genel anlamı ile bu âyette ve Mücadele Sûresi'ndeki: "*Görmedin mi ki Allah göklerde ve yerde olan her şeyi muhakkak bilir. Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka O onların altıncılarıdır. İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar O mutlaka onlarla beraberdir. Sonra kıyamet gününde kendilerine yaptıklarını haber verecektir. Gerçekten Allah her şeyi çok iyi bilendir.*" (Mücadele, 7) âyetinde geçmektedir. Şanı yüce Allah söze "ilim" ile başladığı gibi yine sözü "ilim" ile bitirmektedir. Bundan dolayı İbn Abbas, Dahhak, Süfyan es-Sevri ve Ahmed b. Hanbel o ilmi ile onlarla birliktedir demiştir.

"Özel anlamı ile beraberlik" ise yüce Allah'ın: "*Muhakkak Allah sakınanlarla ve daima iyi davrananlarla beraberdir.*" (Nahl, 128); "*Muhakkak Ben sizinle beraberim, işitirim ve görürüm.*" (Taha, 46); "*O vakit arkadaşına: Tasalanma, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir diyordu.*" (Tevbe, 40) buyruklarında olduğu gibidir. Yani Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Ebu Bekir. Bu durumda o firavun ile değil Mûsâ ve Harun ile beraberdir. Ebu Cehil ve onun dışındaki diğer düşmanları ile değil Muhammed ve arkadaşı ile beraberdir. O sakınıp takvalı olanlarla ve ihsan edicilerle iyilik yapanlarla beraberdir, haddi aşan zalimlerle değil.

Eğer "beraber olma"nın anlamı zatı ile her yerde bulunması şeklinde olsaydı özel haber ile genel haber arasında çelişki olurdu. Hatta mana o yardımı ve desteği ile bunlarla beraberdir ötekilerle değil şeklindedir. Yüce Allah'ın: "*O gökte de ilah olandır yerde de ilahtır.*" (Zuhruf, 84) buyruğu ise o göklerde olanların da yerde olanların da ilahıdır demektir. Nitekim yüce Allah'ın: "*Göklerde ve yerde en yüksek sıfat(lar) yalnız O'nundur. O azizdir, hakimdir.*" (Rûm, 27) buyruğu da: "*Göklerde de yerde de Allah yalnız O'dur.*" (En'am, 3) buyruğu da böyledir. Nitekim İmam Ahmed ve ondan başka ilimde imam olanlar bunu böylece tefsir etmişlerdir. Yani O göklerde ve yerde mabuddur.][286]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

286 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 248-250.

[Çünkü Müslim'in Sahih'inde Ebu Hureyre'den sabit olduğu üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) dua ettiği zaman şöyle derdi: "(أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ): Sen ilksin senden önce hiçbir şey yoktur. sen âhirsin senden sonra hiçbir şey yoktur. sen zâhirsin senin üstünde hiçbir şey yoktur. sen bâtınsın senden öte hiçbir şey yoktur." Bu ise yüce Allah'ın: "*O hem İlktir. hem Âhirdir, hem Zâhirdir. hem Bâtındır.*" buyruğuna uygun ve o buyruğu tefsir edici mahiyettedir.][287]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*O hem İlktir, hem Âhirdir, hem Zâhirdir, hem Bâtındır.*" buyurmaktadır. Müslim Sahih'inde Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi: "Sen ilksin senden önce hiçbir şey yoktur. sen âhirsin senden sonra hiçbir şey yoktur. sen zâhirsin senin üstünde hiçbir şey yoktur. sen bâtınsın senin ötende hiçbir şey yoktur. Borcumuzu ödet ve bizi fakirlikten. ihtiyaçtan kurtar."

Böylelikle onun üstünde hiçbir şeyin olmadığı zahir/üstün gelen ve ötesinde hiçbir şeyin olmadığı bâtın olduğunu haber vermektedir. Dolayısı ile bu onun üstünlüğünde ve eşyanın üstünde oluşunda ondan yukarıda hiçbir şey bulunmadığına, kendisinin ötesinde de bir şey olmadığına dair bir haberdir. Dolayısı ile ondan hiçbir şey daha bâtın değildir. Çünkü o diğer bakımdan kullardan bâtın/gizlidir. Böylelikle bu hadiste hem "bâtın oluş" hem "dûn: ötede oluş" lafzını bir arada zikretmiş bulunmaktadır. Bu ise eksik manasındaki "dûn" değildir. O bunları: Sen bâtınsın. senden ötede bir şey yoktur ifadesi ile zikretmiş bulunmaktadır. Böylelikle onun bâtın oluşunun onun ötesinde bir şey olmamasını gerektirdiği bilinmiş olmaktadır. Dolayısıyla onun bâtın oluşu itibari ile ötesinde bir şey yoktur. Bâtın oluş ise zâhir olmayan cihet itibari ile sözkonusu olur. Bundan dolayı: "Sen altta olansın" dememiştir. Bu sebeple bu manadaki bâtın ismi: "*Sen bâtınsın senden ötede bir şey yoktur*" şeklinde ancak "ez-Zâhir" ismi ile birlikte kullanılmıştır. Çünkü bu isimde onun üstünlüğü ve üstün gelişi ifade edilmektedir. Hiçbir şey onun üstünde. fevkinde değildir. Çünkü her iki ismin toplamı kuşatıcılığı ve genişliği ifade eder. Onun kendisinin üstünde hiçbir şey bulunmayan zâhir ve ötesinde hiçbir şey bulunmayan bâtın olduğunu göstermektedir.

"Sen altta olansın" demediği gibi hiçbir zaman yüce Allah'ı ne gerçek ne mecazi anlamda "altta oluş" ile nitelendirmemiştir. Aksine: "Senden öte hiçbir şey yoktur" buyurarak senin ötende hiçbir şey olmayacağını haber vermektedir.

287 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 216: Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye. I. 551.

Nitekim Malik'in Muvatta'da zikrettiği rivâyette şöyle denilmiştir: "(حسبنا الله وكفى سمع الله لمن دعا وليس وراء الله منتهي[288]): Allah bize yeter ve kâfidir. Allah dua edenin duasını işitmiştir. Allah'ın ötesinde varılacak bir son yoktur."[289]

Çünkü meselenin boyutları mütenahidir. Bâtın ismi manasında ondan ötede bir şey yoktur. Böylelikle her iki anlamın dışına çıkmadığını açıklamış olmaktadır. Çünkü onun ötesinde bir şey olmadığının ifade edilmesindeki mana göreceli ve takdiri bir izafete göredir. Yoksa hakikatte o oradan da aynı zamanda yücedir ve her şey onun altındadır.][290]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O hem İlktir, hem Âhirdir, hem Zâhirdir, hem Bâtındır."* buyruğu "yüce" manasını da ihtiva etmektedir. Yüce Allah'ın: *"Artık onun üstüne çıkamadılar, onu aşamadılar."* (Kehf. 97) buyruğunda olduğu gibi. Mesela. "(ظهر الخطيب علي المنبر): Hatip minberin üstüne çıktı" denilir. Elbisenin zahiri. onun içi/astarının zıttı olan üst kısmı demektir. Aynı şekilde evin zahiri de üst tarafıdır. Sözün zahiri ise ondan açıkça anlaşılan demektir. İnsanın zahiri ise bâtınının zıttıdır. Bir şey ne kadar yukarıya çıkarsa zahir olur. zuhur eder. Bundan dolayı (hadiste): "Sen zâhirsin senin üstünde hiçbir şey yoktur" buyurarak zâhir oluşu tespit etmiş ve zâhir oluşun gereği olarak onun üstünde hiçbir şey olmamasını ifade etmiştir. Senden daha açık. belirgin ve senden daha çok tanınan bir şey yok dememiştir.

İşte böylelikle "zâhir" ismini bilinen kişi olmak diye açıklayanların hatası da görülmüş olmaktadır. Mesela: Delil ile zâhir hicâb ile bâtın olandır diyenlerin açıklamaları -Ebu'l-Ferec'in ve başkalarının sözlerinde olduğu gibi- böyledir. Bu sözü ile ne Allah'ın ne Rasûlünün muradını zikretmemiştir. Onun yaptığı bu açıklamanın doğru bir manası olmakla birlikte bu böyledir. Yine hadiste: "Sen bâtınsın senden öte hiçbir şey yoktur" buyurmuştur. Bunlarda da bir izafet manası vardır ki bâtın ve zâhir oluşun zâhir ve bâtın kimse hakkında olması kaçınılmazdır. Bununla birlikte her ikisinde de tecelli ve hafiy manası vardır. Ayrıca zu-

288 Tercümemize esas aldığımız derlemede son kelime bu şekilde yani: "منتهي : Varılacak bir son" şeklindedir. Ancak bu ibarenin yer aldığı ve derleyen İyâd b. Abdullatif tarafından kaynak olarak gösterilen Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. adlı eserde (Mucemmeu'l-Melik Fehd li'l-Mushafi'ş-Şerif 1426. IV. 38de) bu son kelime: "مرمى" şeklindedir ki. bu durumda son cümle: "Allah'ın ötesinde varılacak bir maksat yoktur/olamaz" demek olur. Ancak Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. İmam Muhammed b. Suud. ikinci baskı 1411 1991. III. 314 te metinde kayd edildiği şekliyle bir rivâyetin de bulunduğuna işaret edilmektedir. (Çeviren)

289 Kaynakları daha önce gösterildi.

290 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. II. 220-221.

hurda üstün oluş gibi bir mana daha vardır. Çünkü şanı yüce Allah altta olmakla nitelendirilmez.][291]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu isnad ile Mukâtil b. Süleyman'dan şöyle dediği kaydedilmektedir: Allah en iyi bilen olmakla birlikte yüce Allah'ın: "*O hem ilktir*" buyruğu hakkında her şeyden öncedir. "*Hem âhirdir*" buyruğu hakkında her şeyden sonra (var olacaktır). "*Hem zâhirdir*" her şeyin üstündedir (her şeye galiptir). "*Hem bâtındır*" her şeyden daha yakındır demektir. Bizler yakın oluşla ancak ilmiyle ve kudretiyle yakınlığı kastederiz. O arşının üstündedir. "*O her şeyi en iyi bilendir.*" Onların fısıldaşmalarını bilir. konuşmalarını işitir. Sonra da kıyamet gününde kötü yahut güzel söyledikleri her bir şeyi onlara haber verecektir.

Bu açıklama Mukatil'den çeşitli yollardan rivâyet edilmiş birinci açıklaması kadar Mukatil'den meşhur olmuş bir açıklama değildir. Çünkü burada söylediklerini kesin bir ifade ile nakletmeyip aksine bize ulaşmıştır demektedir. İşte bâtını yakın diye tefsir eden odur. Sonra da yakınlığı ilim ve kudret ile tefsir etmiştir. Hâlbuki buna ihtiyaç yoktur. Sahih hadiste de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Sen ilksin senden önce hiçbir şey yoktur. sen âhirsin senden sonra hiçbir şey yoktur. sen zâhirsin senin üstünde hiçbir şey yoktur. sen bâtınsın senden öte hiçbir şey yoktur."

Yine Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Ebu Hureyre ve Ebu Zer'den bu isimlerin tefsiri ile ilgili bir hadis de nakledilmiş bulunmaktadır. İdla (ip sarkıtma) hadisine gelince biz buna dair geniş açıklamayı "ihata/kuşatıcılık meselesi" hakkında yapmış bulunmaktayız.[292]

Aynı şekilde bu hadisi de Katade Tefsir'inde zikretmiştir. O da bâtının manasının yakın olmak olmadığını göstermektedir. Ayrıca bâtın lafzı da buna delalet etmez. Kitap ve sünnetteki "yakın" lafzı da beraber oluş lafzı gibi umumilik cihetine de delil değildir. Gerek dilde gerek Kur'an'da "yakın" lafzı "beraber oluş" lafzı gibi değildir. Çünkü: Bu bununla beraberdir denildiği zaman birlikte oluş beraberlik ve bir arada oluş kastedilir. Yoksa iki şahıstan birinin diğerine yakınlığı ya da birinin diğerine karıştığına da delil değildir. Bu sebeple "O onlarla beraberdir" denildiği zaman onun ilminin. kudretinin. saltanatının/egemenliğinin

291 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 244-245: Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. I. 551.

292 Söz konusu hadis. Tirmizi. 3298: Ahmed. II. 370'de yer almaktadır. Hadis bir parça zayıftır. Hadisin lafzı da şudur: Bizler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda iken bir bulut geçti ... Allah'a yemin olsun ki sizden herhangi bir kimse en alt yere doğru bir ip sarkıtacak olursanız ... üzerine düşer" hadisidir.

onları kuşattığına delil olur. Bununla birlikte O arşının da üstündedir. Kur'an ve sünnetin bunu haber verdiği gibi. Yüce Allah da: *"O gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra da arş üstüne istivâ edendir. O yere gireni de ondan çıkanı da gökten ineni de oraya yükseleni de bilendir."* (Âyet 4) buyurarak yüce Allah arşı üstünde olması ile birlikte her şeyi bildiğini, onun yüceliğinin her şeyi bilmesine engel teşkil etmediğini haber vermektedir.][293]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O hem ilktir hem âhirdir."* buyruğu haber üstüne haber olmakla birlikte bu sıfatların her biri diğerine de atfedilmiştir.][294]

[Rasûller -Allah'ın salat ve selâmları onlara- türlü ibareler ile yüce Allah'ın âlemin/kainatın üstünde olduğunu haber vermişlerdir. Bazen o el-Ali'dir, o el-A'la'dır derler. Bazen: *"Yahut göktekinin üzerinize taş yağdıran bir rüzgâr göndermesinden emin mi oldunuz?"* (Mülk, 17) buyruğunda olduğu gibi O semadadır derler.

Bundan kasıtları ise yüce Allah'ın semanın içinde olduğu yahut da yaratılmışlardan herhangi bir şeyin onu içine aldığını anlatmak değildir. Aksine Rasûllerin bütün sözlerinin bir bölümü diğerini doğrulayıcıdır. Yüce Allah'ın: *"İzzet sahibi olan Rabbin, onların niteleye geldiklerinden münezzehtir. Gönderilmiş rasûllere selâm olsun. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun."* (Sâffat, 180-182) buyruğunda olduğu gibi. Yine yüce Allah: *"O hem İlktir, hem Âhirdir, hem Zahirdir, hem Batındır. O her şeyi bilendir."* (Âyet 3) buyurmaktadır. Sahih'te de sabit olduğu üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sen ilksin senden önce hiçbir şey yoktur, sen âhirsin senden sonra hiçbir şey yoktur, sen zâhirsin üstünde hiçbir şey yoktur, sen bâtınsın senden öte hiçbir şey yoktur." Böylelikle yüce Allah'ın üstünde hiçbir şeyin olmayacağını haber vermektedir.

Bundan dolayı selef imamlarından birden çok kişi şöyle demiştir: Yüce Allah dünya semasına inmekle birlikte arşın üzerinden ayrılmaz. Böylelikle O yaratılmışların altında ve içinde asla olmaz. Aksine yaratılmışların üstünde oluşu mahlukun bulunduğu her yer ve durum için ayrılmaz bir sıfatıdır. Çünkü Rabb mutlaka o mahlukun üstündedir.

Rasûllerin "semada" olduğunu ifade etmesi üstte ve yukarıda oluşunu anlatmaktır. Yoksa bundan maksadı onun feleklerin içinde olduğunu ifade etmek

293 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 498-499.
294 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 128.

değildir. Aksine sema yukarıda oluş yücelik demektir. O arşın üstünde olduğuna göre o yüceler yücesidir ve ayrıca orada bir mahluk yoktur. O hiçbir yaratılmışın içinde olmadığı gibi var olan bir cihettedir de denilemez. Aksine varlık sadece yaratıcı ve yaratılandan ibarettir. Yaratan da yarattıklarından ayrıdır ve yarattıklarının üstündedir. O kesinlikle hiçbir mahlukun içinde değildir. Bu mahluka ister cihet denilsin isterse başka bir isim verilsin.][295]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Said el-Harraz'dan nakledildiğine göre ona: Sen Rabbini neyle tanıdın diye sorulmuş o da: Zıtları bir arada zikretmesiyle demiş ve yüce Allah'ın: *"O hem İlktir, hem Âhirdir, hem Zahirdir, hem Batındır. O her şeyi bilendir."* (Âyet 3) buyruğunu okumuştur.

Bu sözleriyle de o başkası hakkında zıt olan hususların yüce zatı hakkında bir arada bulunduğunu kastetmiştir. Çünkü yaratılmış hem ilk hem son hem bâtın hem zâhir olamaz.

Sahih'te sabit olduğu üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dua ederdi: "Sen ilksin senden önce hiçbir şey yoktur, sen âhirsin senden sonra hiçbir şey yoktur, sen zâhirsin senin üstünde hiçbir şey yoktur, sen bâtınsın senin ötende hiçbir şey yoktur."][296]

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ
يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ
فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾

4. "O gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra da Arş üstüne istivâ edendir. O yere giren şeyleri de, ondan çıkan şeyleri de, gökten inen şeyleri de, oraya yükselen şeyleri de bilendir. Nerede olursanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"O gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra da Arş üstüne istivâ edendir. O yere giren şeyleri de, ondan çıkan şeyleri de, gökten inen şeyleri de,*

295 el-Cevâbu's-Sahîh, IV, 316-317.
296 el-Cevâbu's-Sahîh, IV, 301-302.

oraya yükselen şeyleri de bilendir. Nerede olursanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir." (Âyet 4) buyurarak beraber oluşun sözkonusu edilmesindeki maksadın onları bilen olduğunu beyan etmiş olmaktadır. Nitekim âyetin başında ilmini sözkonusu ettiği gibi sonunda da ilmini sözkonusu etmiştir. Böylelikle yüce Allah arşın üstünde olmakla birlikte yaratılmışların ne amel ettiklerini bildiğini de beyan etmektedir. Nitekim Ebu Davud'un ve başkalarının rivâyet ettiği Abbas b. Abdülmuttalib'in Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den zikrettiği hadisinde şu ifadeler yer almaktadır: "Allah arşının üstünde olmakla birlikte O içinde bulunduğumuz hâli de bilir."[297]][298]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hadid Sûresi'ndeki âyet-i kerimede yüce Allah: "*Sonra da Arş üstüne istivâ edendir. O yere giren şeyleri de, ondan çıkan şeyleri de, gökten inen şeyleri de, oraya yükselen şeyleri de bilendir. Nerede olursanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir.*" (Âyet 4) buyurarak yine âyet-i kerimenin sonunda ilmi sözkonusu etmekte ve arşın üzerine istivâ etmiş olmakla beraber bütün bunları bildiğini de haber vermektedir.][299]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Nerede olursanız O sizinle beraberdir.*" buyruğunun manası yaratılmışlarla karışık iç içe olması değildir. Çünkü dil böyle bir anlamı ifade etmemektedir. Aynı zamanda böyle bir anlayış ümmetin selefinin icma ile kabul ettiği hususa aykırı olduğu gibi yüce Allah'ın mahlukatın fıtratında yarattığına da muhaliftir. Aksine kamer/ay Allah'ın âyetlerinden bir âyet, yarattıklarının en küçüklerindendir. O semada yerleştirilmiştir. Bununla birlikte nerede olursa olsun yolcu ile beraberdir.][300]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*O gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra da Arş üstüne istivâ edendir.*" buyruğu iki fiil ihtiva etmektedir. Birincisi mefuli bih'e geçiş yapan bir fiildir. İkincisi ise geçişsiz bir fiildir. İkincisi olan: "*Sonra istivâ etti*" buyruğu, fail ile alakalı bir fiil olduğuna göre yüce Allah'ın: "*Yarattı*" fiili de Arap dili bilginleri arasında herhangi bir görüş ayrılığı olmamak üzere böyledir.

297 Ebu Davud, 4723; Tirmizi, 3310; İbn Mace, 193; Ahmed, I, 206. Hadis bir parça zayıftır. Bu hadis "evâl: dağ keçileri hadisi" diye bilinen hadistir.
298 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, I, 237.
299 Minhâcü's-Sünne, VIII, 378.
300 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 200.

Eğer "yarattı" diyecek olup fail ile alakalı olmayıp ta baştan itibaren mefulun bih'i nasb ettiği kabul edilecek olursa şüphesiz ki o bilgisiz olurdu. Aksine "yarattı" fiilinde tıpkı "istivâ etti" fiilinde olduğu gibi faile ait bir zamir vardır.][301]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"O gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra da Arş üstüne istivâ edendir. O yere giren şeyleri de, ondan çıkan şeyleri de, gökten inen şeyleri de, oraya yükselen şeyleri de bilendir. Nerede olursanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir."* (Âyet 4) buyruğundaki: "o sizinle beraberdir" buyruğu onun yaratılmışlarla iç içe ve karışık olduğu anlamında değildir. Çünkü dilde böyle bir anlamı gerektiren bir taraf olmadığı gibi ümmetin selefinin icma ile kabul ettiğine de muhaliftir. Allah'ın mahlukatı yaratmış olduğu fıtrata da muhalif değildir. Hatta ay bile Allah'ın mahlukatının en küçüklerinden. Allah'ın âyetlerinden bir âyet olup semada yerleştirilmiştir. Bununla birlikte o yolcu olanla da olmayanla da beraberdir. O. Arşın üstündedir. Yarattıklarını görüp gözetendir. Onlar üzerinde egemendir. onların ne yaptıklarını bilen ve görendir. Bu ve buna benzer rububiyetin diğer manaları ile nitelendirilendir. Şanı yüce Allah'ın arşın üstünde olduğunu bizimle beraber olduğunu sözkonusu ettiği bütün bu buyruklar gerçektir. hakikat anlamındadır. tahrife ihtiyacı yoktur. Fakat yalan zanlara karşı da doğru anlamının korunması gerekir.][302]

Merhum İbn Teymiyye Ebu Ömer et-Talamanki'den naklen şunları söylemektedir:

[Ehl-i sünnet mensubu müslümanlar yüce Allah'ın: *"Nerede olursanız O sizinle beraberdir."* buyruğu ile Kur'an-ı Kerim'de benzeri buyrukların şu anlamda olduğunu icma ile kabul etmişlerdir: Burada sözü edilen onun ilmidir. Bununla birlikte yüce Allah zatı ile semaların üstündedir ve o dilediği gibi Arşın üzerine istivâ etmiştir.][303]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra da Arş üstüne istivâ edendir. O yere giren şeyleri de, ondan çıkan şeyleri de, gökten inen şeyleri de. oraya yükselen şeyleri de bilendir. Nerede olursanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir."* (Âyet 4) buyruğu ile arşın üstünde her şeyi bilen ve nerede olursak olalım bizimle beraber olduğunu

301 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. II. 5.
302 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 142.
303 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 260.

haber vermektedir. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de evâl/dağ keçileri diye bilinen hadiste: "Allah arşın üstünde olup sizin bulunduğunuz hali de bilir" buyurmaktadır.

Çünkü sözlükte "beraber" lafzı mutlak olarak kullanıldığı taktirde bunun sözlükteki zahir anlamı ancak kayıtsız ve şartsız bir birlikteliği ifade eder. Bir temasın yahut sağda ya da solda aynı hizada oluşun manasını ihtiva etmez. Eğer herhangi bir anlam ile kayıtlı olarak zikredilecek olursa o mana içerisinde birlikteliğe delil olur. Çünkü: Bizler gece yol alırken ay da hep bizimle beraberdi. Yahut o yıldız bizimle beraberdi denilir. Aynı şekilde eşyanın bizimle beraber olması dolayısıyla bu eşya benimle beraberdir denilir. Velev ki bu başımızın üstünde olsa. İşte yüce Allah da gerçek manada arşının üstünde olmakla birlikte yine gerçek manada yarattıkları ile beraberdir.

Diğer taraftan bu beraberliğin hükmü sözkonusu olduğu yere göre farklılık arz eder. Şanı yüce Allah: *"O yere gireni de, ondan çıkanı da"* buyruğundan itibaren: *"Nerede olursanız O sizinle beraberdir"*'e kadar bu buyruktaki hitabın zahiri bu beraberliğin hükmünün ve muktezasının onun sizin yaptıklarınızı görüp bilmesi, sizin üzerinizde şahit, sizin üzerinizde egemen ve durumunuzu bilen olmasına delildir. İşte selefin: O ilmiyle onlarla beraberdir sözlerinin manası budur. Hitabın zahiri de hakikati de budur. Yüce Allah'ın: *"Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O, onların dördüncüleridir."* buyruğundan itibaren *"Nerede bulunurlarsa bulunsunlar O, mutlaka onlarla beraberdir."* (Mücadele, 7) âyetindeki buyruk da böyledir.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) mağarada iken arkadaşına: *"Üzülme, muhakkak Allah bizimledir."* (Tevbe, 40) deyince bu da aynı şekilde zahiri üzere ve bir hakikattir. Durum burada bu beraberliğin durumlarının bilinmesi, yardım ve desteklenmeleri anlamındaki bir beraberlik olduğuna delildir.

Yüce Allah'ın: *"Çünkü Allah sakınanlarla ve daima iyi davrananlarla beraberdir."* (Nahl, 128) buyruğu da böyledir. Mûsâ ile Harun'a söylediği: *"Çünkü Ben sizinle beraberim, işitirim ve görürüm."* (Taha, 46) buyruğu da böyledir. Buradaki beraberlik zahiri anlamı üzere olmakla birlikte bu gibi yerlerdeki beraberliğin hükmü ise yardımcı olmak ve desteklemektir.

Bazen küçük bir çocuğun yanına kendisini korkutan birileri girer. Çocuk ağlar. Babası damın üstünden onu görür ve: Korkma, ben seninle beraberim yahut ben buradayım yahut yanındayım ve buna benzer ifadeler kullanarak durumun gereği hoş olmayan o halin def edilmesi anlamındaki beraberliğine dikkatini çe-

ker. O halde beraberliğin anlamı ile gereği/muktezası arasında bir fark vardır. Bazen muktezası/gereği manasından anlaşılır. Böylelikle bu mana da durumların farklılığına göre farklılık gösterir.

"Beraberlik" lafzı kitap ve sünnette değişik yerlerde kullanılmış olup her bir yerde bir başka yerin gerektirmediği bir anlamı gerektirebilir. Bu durumda ya konumlara göre delaleti farklılık arz eder yahut da bütün kullanıldığı yerler arasında ortak bir paydaya delalet eder. Bununla birlikte her bir yerde kendine ait bir özellik de bulunur. Her iki ihtimale göre onun gereği Rabbin zatının yaratılmışlar ile karışmasını asla gerektirmez ki zahir anlamından uzaklaştırıldığı söylenebilsin.][304]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Ebu Hatim dedi ki: Muhammed b. El-Fadl'a okudum: Bize Muhammed b. Ali b. Hasan b. Şakik tahdis etti. bize Muhammed b. Müzahim tahdis etti bize Bukeyr b. Ma'ruf. Mukatil b. Süleyman'dan yüce Allah'ın: "*O yere gireni*" yağmuru "*ondan çıkanı*" çıkan bitkiyi "*da gökten ineni*" yağmuru "*de oraya yükseleni*" semaya yükselen melekleri "*de bilendir. Nerede olursanız O sizinle beraberdir.*" Yani O kudreti ve sultanı/egemenliği ile ilmi ile her nerede olursanız olunuz sizinle beraberdir dediğini nakletti.][305]

Merhum İbn Teymiyye Beyhaki'den naklen dedi ki:

[İşte yazmış olduğumuz âyet-i kerimelerde cehmiyye arasından Allah zatı ile her yerdedir iddiasını ileri sürenlerin görüşlerinin çürütülmesine dair delildir. Ayrıca yüce Allah'ın: "*Nerede olursanız O sizinle beraberdir.*" buyruğunda kastettiği de zatı ile değil ilmi ile beraberliğidir.][306]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İmam Ahmed dedi ki: Kur'an-ı Kerim'de yüce Allah'ın: "*O sizinle beraberdir*" buyruğunun beyanına gelince. Bu birkaç türlüdür. Yüce Allah Mûsâ (aleyhisselâm)'a: "*Şüphesiz Ben sizinle beraberim, işitirim ve görürüm.*" (Taha. 46) buyruğunda sizi savunmak hususunda anlamındadır. Buna karşılık yüce Allah'ın: "*O zaman onlar mağaradaydılar. O vakit arkadaşına: Tasalanma, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir.*" (Tevbe. 40) buyruğunda bizi savunmak hususunda bizimle beraberdir demektir. Yine yüce Allah: "*Allah sabredenlerle beraberdir.*" (Bakara. 249) yani düşmanlarına karşı onlara yardım etmek sûretiyle onlarla be-

304 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 103-104.
305 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 497-498.
306 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye. II. 530: Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 193.

raberdir. Yüce Allah'ın: *"Ve sizler üstün iken sulhe çağırmayın. Allah sizinle beraberdir."* (Muhammed. 35) buyruğunda düşmanınıza karşı size yardım etmek sûretiyle beraberdir demektir. Yüce Allah'ın: *"Onun razı olmayacağı sözü geceleyin konuşup düzenledikleri zaman O beraberlerinde idi."* (Nisa. 108) buyruğu da onların durumu hakkındaki ilmi ile beraberdi demektir. Mûsâ (aleyhisselâm)'ın: *"Asla! Muhakkak Rabbim benimle beraberdi. Bana doğru yolu gösterecektir"* (Şuarâ. 62) şeklinde bize aktarılan ifadesinde de o: Firavuna karşı yardımcı olmak hususunda benimle beraberdir demek istemiştir.][307]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yahya b. Osman da risalesinde şunları söylemektedir: Bizler cehmiyyenin söylediği gibi O mekanların içerisinde her şeyi ile iç içe olduğunu söylemeyiz. Onun nerede olduğunu bilmeyiz de demeyiz. Aksine şöyle deriz: O zatıyla arşı üzerindedir. ilmi ile her şeyi kuşatmıştır. İşitmesi. görmesi. kudreti her şeyi idrak edicidir. İşte bu da yüce Allah'ın: *"Nerede olursanız O sizinle beraberdir."* buyruğunun manasıdır.][308]

اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَاَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ ف۪يهِۜ فَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوا لَهُمْ اَجْرٌ كَب۪يرٌ ﴿٧﴾

7. "Allah'a ve Rasûlüne iman edin. Sizi başlarına halife kıldığı (malları)ndan da infak edin. Sizden iman edip infak edenler için büyük bir mükafat vardır."

Tefsiri:

[Aynı şekilde: *"Allah'a ve Rasûlüne iman edin ki rahmetinden size iki pay versin."* (Hadid. 28) buyruğu ile: *"Allah'a ve Rasûlüne iman edin, sizi başlarına halife kıldığı (malları)ndan da infak edin."* buyruğu da böyledir. Allah'a ve Rasûlüne imanın kapsamına bütün bunlara iman dahil olduğu gibi infak da yüce Allah'ın diğer âyetteki: *"Allah'a ve Rasûlüne iman edin."* buyruğuna dahildir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Andolsun Biz kendilerine kitap verilenlere ... tavsiye ettik."* (Nisa. 131) gibi buyruklarının kapsamına girer.[309]][310]

307 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. II. 551.
308 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 191.
309 Şeyhu'l-İslâm bu sözleri ile doğru söz söylemenin yerine getirilmesi tavsiye edilen takvanın kapsamına girdiğini kastetmektedir.
310 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 165.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'a ve Rasûlüne iman edin. Sizi başlarına halife kıldığı (malları)ndan da infak edin. sizden iman edip infak edenler için büyük bir mükâfat vardır. Rasûl sizi Rabbinize iman etmeniz için davet edip dururken ve sizden kesin söz de almış bulunuyorken size ne oluyor da Allah'a iman etmiyorsunuz? Eğer iman edenler iseniz (sözünüze uyun). Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna apaçık âyetler indirmekte olandır."* (Âyet 7-9) buyurmaktadır. Sûrenin sonlarında da yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun Rasûlüne de iman edin ki rahmetinden size iki pay versin. Sizin için aydınlığıyla yürüyeceğiniz bir nur versin ve size mağfiret etsin. Allah Ğafurdur, Rahimdir."* (Âyet 28) buyurmuştur.

Bazı müfessirler ilk âyet-i kerime hakkında bu Kureyşlilere bir hitaptır. ikinci âyet-i kerime hakkında da yahudilerle ve hristiyanlara hitaptır. demiş olmakla birlikte durum böyle değildir. Çünkü şanı yüce Allah hiçbir zaman kafirlere "ey iman edenler" diye hitap etmemiştir. Bundan sonra ise yüce Allah: *"Ta ki kitap ehli Allah'ın lütfundan hiçbir şeye nail olamayacaklarını muhakkak lütfun Allah'ın elinde olduğunu, onu dilediğine verdiğini bilsinler."* (Hadid. 29) buyurmaktadır. Bu sûre ise ittifakla Medine'de inmiş bir sûredir. Bu sûrede Mekke'deki müşriklere hitapta bulunmamıştır. Ayrıca yüce Allah: *"Rasûl sizi Rabbinize iman etmeniz için davet edip dururken ve sizden kesin söz de almış bulunuyorken size ne oluyor da Allah'a iman etmiyorsunuz? Eğer iman edenler iseniz (sözünüze uyun)."* (Âyet 8) buyurmaktadır. Hiçbir kafire böyle bir hitapta bulunulmaz. Mekke kafirlerinden de herhangi bir ahit/söz alınmış değildir. Ama müminlerden Allah Rasûlüne bey'at etmeleri sûreti ile kesin sözlerini/ahitlerini almış bulunuyordu. Çünkü müslüman ve muhacir olan herkes Akabe Bey'ati'nde ensarın ona bey'at ettiği gibi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bey'at ediyordu. Yüce Allah bunları ancak imanlarını tahkik etmeye ve kemale erdirmeye çağırmıştır. Bu ise zâhiren ve bâtınen onun tamamlanmasını gerekli kılan hususları yerine getirmekle olur. Nitekim yüce Allah'tan bizleri her namazda dosdoğru yola iletecek hidâyet vermesini dileriz. Her ne kadar O genel olarak Rasûlün getirdiklerini ikrar ve kabul etmek için müminlere hidâyet vermiş olsa bile. Fakat bütün durumları ile ilgili söyleyip yaptıklarının tamamı hususunda etraflı hidâyet henüz hâsıl olmamıştı. İşte etraflı ve özel olan bu hidâyetin tamamı emrolunan imandandır. Böylelikle yüce Allah onları karanlıklardan nura çıkartır.][311]

311 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 230-231.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ أُولٰئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾

10. "Göklerle yerin mirası Allah'ın olduğu halde ne oluyor size ki Allah yolunda infak etmiyorsunuz? Aranızdan fetihten önce infak edip, savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip, savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de el-Hüsna'yı va'detmiştir. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."

Tefsiri:

[Hudeybiye'den sonra ihrama giren bu kimseler de yüce Allah'ın: "*Aranızdan fetihten önce infak edip, savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip, savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de el-Hüsna'yı va'detmiştir.* "buyruğunun kapsamına girerler. Hepsi de bu konumdadırlar.][312]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Aranızdan fetihten önce infak edip, savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip, savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de el-Hüsna'yı va'detmiştir.*" buyruğu ile daha üstün olanın da ondan aşağıda olanın da iman sahibi olduğunu tespit etmektedir. Bu müslümanlar arasında ittifakla kabul edilmiş bir husustur. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: Hâkim içtihad edip isabet ederse ona iki ecir vardır. Eğer içtihad eder de hata ederse ona bir ecir vardır"[313] buyurmuştur. Sa'd b. Muaz'a da Kurayzaoğulları hakkında hüküm verdiği zaman: "Sen bunlar hakkında yedi kat semanın üstünden el-Melik olanın hükmü ile hükmettin"[314] demişti. Ayrıca bir ordu yahut bir askeri birlik ile gönderdiği kimseye (komutana) şöyle derdi: "Bir kale halkını muhasara edersen onlar da senden kendilerini Allah'ın hükmü üzere inmelerine müsaade etmeni isteyecek olurlarsa sen onlara Allah'ın

312 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 464.
313 Buhâri ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiştir.
314 Başka bir lafız ile geçmişti

hükmü üzere inmeleri için izin verme. Çünkü sen Allah'ın onlar hakkındaki hükmünün ne olduğunu bilemezsin. Ama sen onların senin ve arkadaşlarının onlar hakkında vereceğin hüküm üzere inmelerini kabul et" derdi.

İşte bu üç hadis de Sahih'te yer almaktadır. Süleyman (aleyhisselâm) ile ilgili hadiste de: "Senden senin hükmüne uygun hüküm vermeyi dilerim dediği zikredilmektedir."][315]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu anılanlar yüce Allah'ın: *"Aranızdan fetihten önce infak edip, savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip, savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de el-Hüsna'yı va'detmiştir."* buyruğunun kapsamına girmişlerdir. Bunlar Mekke'nin feth edildiği zaman İslâm'a girmiş olan "tulaka" diye bilinen kimselerdir. Bunlar fetihten sonra infak edip savaşan kimselerdendir. İşte Allah bunlara el-Hüsna'yı vadetmiştir. Çünkü onlar Huneyn'de. Taif'de infak ettiler ve her iki gazada da savaştılar -Allah onlardan razı olsun-.][316]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah onlardan razı olduğunu, kalplerinde olanları bildiğini ve onları pek yakındaki bir fetih ile mükafatlandırdığını haber vermektedir. Bunlar Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatından sonra Ebu Bekir. Ömer ve Osman'a bey'at edenlerin ileri gelenleri idiler. Müslümanlar arasında bunların önüne geçecek kimse yoktu. Hatta müslümanların tamamı onların kendilerinden üstün ve faziletli olduklarını biliyorlardı. Çünkü yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: *"Aranızdan fetihten önce infak edip. savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip. savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de el-Hüsna'yı va'detmiştir."* buyruğu ile onların üstünlüklerini beyan etmiş bulunuyor. Böylelikle o fetihten önce infak edip savaşmış olanların üstünlüklerini ortaya koymaktadır. Burada fetihten maksat ise Hudeybiye barışıdır. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "O bir fetih midir" diye sorulunca O: "Evet" diye cevap vermişti.

İlim ehli de bilirler ki şanı yüce Allah: *"Gerçekten Biz sana apaçık bir fetih nasip ettik. Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın. üzerindeki nimetini tamamlasın ve seni dosdoğru yola iletsin ve Allah seni çok üstün zafere erdirsin diye."* (Fetih.1-3) buyruğunu o barış hakkında indirmiştir. Bazı müslümanlar: Peki

315 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 345.
316 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 459.

ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar sana verilenler. Ya bizlere ne var ey Allah'ın Rasûlü! Demeleri üzerine yüce Allah: *"İmanlarına iman katmaları için müminlerin kalbine sükûn ve huzur indiren O'dur."* (Fetih. 4) buyruğunu indirdi.

Bu âyet-i kerime fetihten önce infak edip savaşan kimselerin ondan sonra infak edip savaşan kimselere üstün kılındıkları hususunda açık bir nastır. Bundan dolayı ilim adamlarının çoğunluğu yüce Allah'ın: *"İleriye geçen Muhacir ve Ensar'ın ileri geçen ilkleri ..."* (Tevbe. 100) buyruğunda sözü edilen "ileri geçenler"in fetihten önce infak edip savaşmış bu kimseler oldukları kanaatini benimsemişlerdir. Rıdvan bey'atinde bulunanların hepsi de onlardandı ve bunlar 1400 kişiden fazla idiler.][317]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu âyet-i kerime öne geçen ilklerin üstün olduklarını dile getirmekte, bununla birlikte daha önce İslâm'a giren herkesin başkalarından daha faziletli olduğunada delil teşkil etmemektedir. Öne geçenlerin daha faziletli olduklarına delil ise ancak yüce Allah'ın: *"Aranızdan fetihten önce infak edip, savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip, savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de el-Hüsna'yı va'detmiştir."* Âyet 10) buyruğudur. Buna göre Hudeybiye'den önce infak edip savaşmakda öne geçen kimseler onlardan sonrakilerden daha faziletlidir. Fethi de Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem) Hudeybiye diye tefsir etmiştir.

O ileri geçenlerin kimisi diğerinden daha önce müslüman olmuş olmakla birlikte her iki âyet-i kerimede de mutlak olarak daha faziletli olmasını gerektiren bir husus yoktur. Aksine başkasının infak ve savaşmak hususunda geride bıraktığı bir kimse İslâm'a daha erken girmiş olabilir.

İşte bundan dolayı Ömer (radıyallâhu anh) 39 kişiden sonra İslâm'a girmiş olmakla birlikte sahih naslarla ashabın ve tabiinin icmaı ile onların birçoğundan daha faziletlidir. Ben hiçbir kimsenin Zübeyr'in ve benzerlerinin Ömer'den daha faziletli olduğunu söylediğini bilmiyorum. Zübeyr ise Ömer'den önce müslüman olmuştur. Yine ilim ehlinden diye bilinen herhangi bir kimse: Osman Ömer'den daha faziletlidir dememiştir. Hâlbuki Osman Ömer'den önce İslâm'a girmiştir.

Eğer üstünlük/fazilet infak ve savaşta öne geçmek ile oluyorsa kesin olarak bilinen husus şu ki Ebu Bekir bu hususta en özel kişidir. Çünkü eliyle olsun diliyle olsun kimse ondan önce cihad etmemiştir. Hatta o Rasûle iman ettiği andan

317 Minhâcü's-Sünne. II. 25-26.

itibaren imkan ölçüsünde malını infak ediyor. cihad ediyordu. Allah yolunda işkence görenlerden birçok kişiyi satın almıştı. Savaşma emri verilmeden önce de savaş emri verildikten sonra da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte cihad ediyordu. Nitekim yüce Allah: *"Ve onlara karşı bu Kur'an'la büyük bir cihad yap."* (Furkan. 52) buyurmuştur. Bu sebeple Ebu Bekir can ve mal ile cihadın bütün türlerinde insanların en ileri gideni ve en mükemmelleri idi. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih hadiste şöyle buyurmuştur: "Arkadaşlığı ve elinden gelen imkanları ile insanlar arasında bana en çok iyilikte bulunmuş kişi Ebu Bekir'dir" buyurmuştur.[318] Arkadaşlık can ile elindeki imkanlardan kasıt ise mal ile yardımcı olmaktır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hadiste can ve mal hususunda insanlar arasında kendisine en çok iyilikte bulunmuş kişi olduğunu haber vermektedir.][319]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Aranızdan fetihten önce infak edip. savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip. savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de el-Hüsna'yı va'detmiştir."* buyurmaktadır. Fetihten maksat ise Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ashabının ağacın altında bey'at etmeleriyle gerçekleşen Hudeybiye fethidir. Ona bey'at edenler 1400 kişiden fazla idi. Hayber'i feth edenler onlardır. Sahihde sabit olduğu üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ağaç altında bey'at etmiş hiçbir kimse cehenneme girmeyecektir" buyurmuştur.[320]][321]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah yolundaki kahramanlık ve cömertlik sayesinde Allah öne geçenleri üstün kılmış ve: *"Aranızdan fetihten önce infak edip, savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip, savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de el-Hüsna'yı va'detmiştir."* buyurmuştur.][322]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Aranızdan fetihten önce infak edip. savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip. savaşanlardan daha*

318 Buhârî. 466.
319 Minhâcü's-Sünne. VII. 155-156.
320 Müslim. 2496.
321 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 59-60.
322 el-İstikame. II. 270

büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de el-Hüsna'yı va'detmiştir." buyurmaktadır. İşte İslâm'ın ilk zamanlarında dinin dimdik ayakta durması uğrunda yapılmış olan infak da böyledir. Onun dengi ve benzeri kalmamıştır.][323]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh)'a gelince Allah yolunda mallarını infak edenleri övmek sadedinde nazil olmuş her bir âyet ile ümmet arasından o âyetle kastedilenlerin ilki elbetteki odur. Yüce Allah'ın: "*Aranızdan fetihten önce infak edip, savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip, savaşanlardan daha büyüktür.*" buyruğunda olduğu gibi. Ebu Bekir bunların en faziletlisidir ve ilkleridir.][324]

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ
قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ
فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿١٣﴾

13. "O günde münafık erkeklerle, münafık kadınlar müminlere: "Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım" diyecekler. (Onlara): "Arkanıza dönün de nur arayın" denilecek. Derken aralarına iç tarafında rahmet, dış tarafında ise önünde azap bulunan kapısı olan bir duvar çekilecektir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*O günde münafık erkeklerle, münafık kadınlar müminlere: "Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım" diyecekler. (Onlara): "Arkanıza dönün de nur arayın" denilecek. Derken aralarına iç tarafında rahmet, dış tarafında ise önünde azap bulunan kapısı olan bir duvar çekilecektir. Onlara: "Biz sizinle beraber değil miydik" diye seslenirler. "Evet ama siz –Allah'ın emri gelinceye kadar- nefislerinizi helake bıraktınız, bekleyip durdunuz ve şüphe ettiniz. Kuruntular da sizi aldattı. O çok aldatıcı da sizi Allah ile aldatıp durdu" derler. İşte bugün sizden de. kâfir olanlardan da hiçbir fidye alınmaz.*" (Âyet 13-15) buyruğuna gelince. Bunun böyle olmasının sebebi gerçekte cezanın/amellerin karşılıklarının verilmesinin ahirette verilecek olmasıdır. Çünkü sevap ve ceza yurdu odur. Dünyaya gelince orada sadece zulmü ve haksızlığı önleyebilecek olan cezalar meşru

323 Minhâcü's-Sünne. VII. 23.
324 Minhâcü's-Sünne. VIII. 555.

kılınmıştır. Yüce Allah'ın: *"Fitne kalkıncaya ve din (itaat ve egemenlik) yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer vazgeçerlerse artık zâlimlerden başkasına düşmanlık yoktur."* (Bakara. 193) ve: *"Ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık gösterenler aleyhine yol vardır."* (Şura. 42) buyurmaktadır. Böyle olmasının sebebi de. Rasûllerin gönderilmesinin kitapların indirilmesinin maksadının yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Biz Rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve Mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç. hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın. Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır."* (Âyet 25) buyruğunda dile getirildiği gibi adaletin dimdik ayakta tutulmasıdır.][325]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O gün münafık erkeklerle münafık kadınlar müminlere: Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım diyecekler. (Onlara): Arkanıza (dünyaya) dönün de nur arayın denilecek."* buyruğu münafıkların onunla birlikte iman eden kimseler arasına girmediklerine delildir. Münafık olanların arasından kimileri münafıklığından tevbe etmiş ve dolayısıyla ona dokunulmamıştır. Bunlar çoğunluğu teşkil ediyorlardı. Buna delil de yüce Allah'ın: *"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz/onların üzerine gitmeni sağlarız. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler."* (Ahzâb. 60-61) buyruklarıdır. Yüce Allah onu onların üzerine salmadığına ve onları alabildiğine öldürmediğine göre aksine Medine'de ona komşuluklarını sürdürdüklerine göre bu onların vazgeçtiklerine delildir.

Hudeybiye'de onunla birlikte bulunanların hepsi ise el-Ced b. Kays dışında ağacın altında ona bey'at etmişlerdir. O kırmızı tüylü devenin altında saklanmıştı. Nitekim hadis-i şerifte de: "Hepsi cennete gireceklerdir. Kırmızı tüylü deve sahibi müstesna" buyrulmuştur.[326]][327]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O günde münafık erkeklerle, münafık kadınlar müminlere: "Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım" diyecekler. (Onlara): "Arkanıza dö-*

325 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 499-500.
326 Kaynakları daha önce gösterildi.
327 Minhâcü's-Sünne. II. 43-44.

nün de nur arayın" denilecek. Derken aralarına iç tarafında rahmet. dış tarafında ise önünde azap bulunan kapısı olan bir duvar çekilecektir. Onlara: "Biz sizinle beraber değil miydik" diye seslenirler. "Evet ama siz –Allah'ın emri gelinceye kadar- nefislerinizi helake bıraktınız.., diyecekler." (Âyet 13-14) buyurmaktadır. Seleften birden çok kişinin belirttiğine göre münafık kişiye kıyamet gününde önce bir nur verilecek sonra söndürülecektir. Bundan dolayı yüce Allah: *"O gün Allah nebisi ve onunla beraber iman edenleri mahçup etmeyecek. nurları önlerinde ve sağlarında koşacak ve diyecekler ki: "Rabbimiz bize nurumuzu tamamla ve bize mağfiret buyur."* (Tahrim. 8) buyurmuştur.

Müfessirler der ki: Müminler münafıkların nurunun söndürüldüğünü görecekleri vakit yüce Allah'tan nurlarını kendileri için tamamlamasını ve onunla kendilerini cennete ulaştırmasını dileyeceklerdir.

İbn Abbas dedi ki:[328] Kıyamet gününde kendisine nur verilmeyecek müslüman hiçbir kimse kalmayacaktır. Münafığa gelince onun nuru söndürülecektir. Mümin ise münafığın nurunun söndürüleceğini göreceği için endişeye düşecektir. Bu sebeple o: *"Rabbimiz bize nurumuzu tamamla."* (Tahrim. 8) diyecektir.

Durum dediği gibidir. Çünkü Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre ve Ebu Said yoluyla sabit olmuş bir hadis vardır. Bu hadis başka yollardan da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabittir. Bunu aynı zamanda Müslim Cabir'in rivâyet ettiği bir hadis olarak kaydetmektedir. Yine bu hadis İbn Mesud'un naklettiği bir hadis olarak da bilinen bir hadistir. En uzun olanları da budur. Ebu Mûsâ'nın rivâyet ettiği ve kıyamet gününde şöyle seslenileceğinin sözkonusu edildiği uzunca hadiste de şöyle denilmektedir: "Haydi her ümmet (dünyada iken) neye ibadet ediyor idiyse onun arkasından gitsin."

Bunun üzerine güneşe ibadet etmiş olanlar güneşin. aya ibadet etmiş olanlar ayın, tağutlara ibadet etmiş olanlar tağutların arkasından gidecek. Geriye münafıkların da arasında bulunduğu halde bu ümmet kalacak. Allah bu ümmete kendisini tanıdıkları sûretinden bir başka sûrette gelecek. Ben sizin Rabbinizim diyecek. Onlar. senden Allah'a sığınırız diyecekler. Rabbimiz bize gelinceye kadar biz bu yerimizden ayrılmayacağız. Zaten Rabbimiz geldimi onu tanıyacağız. Bu sefer Allah tanıyacakları sûretinde onlara gelecek. Ben sizin Rabbinizim diyecek. Onlar evet Rabbimizsin deyip onun arkasından gidecekler.

Bir rivâyette: "Ve baldırını açacak" denilirken bir başka rivâyette şöyle denilmektedir: "Peki sizlerle onun arasında kendisini onunla tanıyacağınız bir ala-

328 İbn Cerir. XXVIII. 168.

metiniz var mı? Onlar evet diyecekler. O da baldırının üzerini açacak. Allah'a secde etmiş olanlardan Allah'ın kendisine secde etmesi için izin vermediği hiçbir kimse kalmayacak. Diğer taraftan münafıklık ve riyakarlık olmak üzere secde etmiş olan herkesin ise mutlaka sırtı tek bir parça haline gelecek. Her secde etmek istedikçe sırt üstü yıkılacak. Onların sırtları ineklerin kuyrukları gibi kalacak ve onlar da başlarını yukarı doğru kaldıracaklar. Derken önlerinde ve sağlarında nurlarını görüverecekler. Münafıkların nuru ise söndürülecek. Onlar bunun üzerine: Bırakın da sizin nurunuzdan aydınlanalım diyecekler.[329]][330]

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾

16. "İman edenlerin kalplerinin Allah'ın zikrine ve inen hakka karşı yumuşayarak saygı ile boyun eğecekleri zaman ve kendilerine önceden kitap verilip de üzerlerinden uzun bir zaman geçti diye kalpleri katılaşmış bulunanlar gibi -ki onların çoğu fâsık kimselerdir- olmamaları zamanı gelmedi mi?"

Tefsiri:

[*"İman edenlerin kalplerinin Allah'ın zikrine ve inen hakka karşı yumuşayarak saygı ile boyun eğecekleri zaman ve kendilerine önceden kitap verilip de üzerlerinden uzun bir zaman geçti diye kalpleri katılaşmış bulunanlar gibi -ki onların çoğu fâsık kimselerdir- olmamaları zamanı gelmedi mi?"* (Âyet 16) Hûşû: Saygı ile boyun eğmek iki manayı ihtiva eder. Birisi alçakgönüllülük ve zillet, ikincisi ise sükûn ve itminandır. Bu ise kalbin katılığının zıddı olan kalbin yumuşak olmasını gerektirir. Çünkü kalbin hûşû bulması kalbin Allah'a kul olmasını da mutmain olmasını da ihtiva eder. Bu sebeple namazdaki hûşû da hem bunu hem ötekini yani alçakgönüllüğü ve sükûnu ihtiva eder. İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"Onlar ki namazlarında hûşû içindedirler."* (Mü'minun, 2) buyruğu hakkında şöyle dediği rivâyet edilmiştir:[331] İtaatkâr ve Allah'ın huzurunda alçalmış kimseler diye açıklamıştır. Hasan ve Katade ise korkan kimseler. Mukatilden, mütevazi kimseler. Ali'den hûşû kalpte olur, müslüman kişiye yumuşak davranıp sağa ve sola

329 Kaynakları daha önce gösterildi.
330 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 274-275.
331 Bu husustaki sözlerin kaynakları Mü'minun Sûresi'nde gösterilmişti.

iltifat etmemesi açıklamaları rivâyet edilmiştir. Mücahid dedi ki: Hûşû bakışına sahip olmak alçakgönüllü davranmaktır. İlim adamlarından bir kişi namaza kalktımı Rahman'ın huzurunda yukarı ya da uzağa bakmaktan çekinir yahut da içinden dünyayı ilgilendiren herhangi bir hususu geçirmemeye gayret gösterirdi.

Amr b. Dinar'dan rivâyete göre o şöyle demiştir: Huşû'. rükû ve sücud değildir. Hûşû sakin durmak ve namazda güzel duruşu sevmek demektir.

İbn Sîrin ve başkaları da şöyle demiştir: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı namazda iken başlarını kaldırıp semaya bakıyorlar, sağlarına, sollarına bakıyorlardı. Sonunda yüce Allah'ın: *"Müminler gerçekten felah bulmuşlardır. Onlar ki namazlarında hûşû içindedirler."* (Mü'minun.1-2) âyetleri nazil olunca artık secde ettikleri yerlere bakmaya başladılar. Onlardan hiçbir kimsenin yerden başka bir tarafa baktığı da görülmedi.

Ata'dan rivâyete göre hûşû namazda iken bedeninden herhangi bir şey ile lüzumsuz oynamamaktır.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazda iken sakalı ile oynayan bir adamı görünce: Bunun kalbi hûşû bulmuş olsaydı organları da hûşû bulurdu/gelişigüzel hareket etmezlerdi" buyurdu.[332]

Hûşû lafzı yüce Allah'ın izni ile bir başka yerde genişçe açıklanacaktır.

"Bedenin hûşû bulması" kalbin hûşû bulmasına tabidir. Elbetteki kişi kalbinde olmayanı açığa vuran riyakar birisi değilse. Nitekim: "Münafıklık hûşûundan Allah'a sığınırız" ifadesi nakledilmiştir.[333] Bu ise kalp boş ve başka şeylerle oyalanırken bedenin hûşû duyduğunun gösterilmesidir. İşte bu da şanı yüce Allah'ın: *"İman edenlerin kalplerinin Allah'ın zikrine ve inen hakka karşı yumuşayarak saygı ile boyun eğecekleri zaman ... gelmedi mi?"* (Âyet 16) buyruğunda müminlerin geciktiğini ifade ettiği halleri budur. O bu buyruğu ile kendi zikrine ve kitabından indirilenlere karşı kalplerinin hûşû bulmasına onları davet etti. Aradan uzun zaman geçtiği için kalpleri katılaşan kimseler gibi olmalarını onlara yasakladı. Bu gibi kimseler ise Allah anıldığı zaman kalpleri korkan, Allah'ın âyetleri kendilerine okunduğu zaman imanlarını artırdığı kimselerdir.][334]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

332 Hadisi Hakim et-Tirmizi rivâyet etmiş olup uydurma bir hadistir. Fakat selefin bir sözü olarak bilinir. Şeyhu'l-İslâm başka bir yerde bunun Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'a ait olduğunu belirtmiştir. Allah en iyi bilendir.

333 İmam Ahmed. Zühd. II. 63.

334 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 27-29.

[Şanı yüce Allah indirmiş olduğu söze -ki o sözün en güzelidir- kulak verip onu iyice dinleyen ve bunun etkisinde kalarak duygulanan (sema ve vecd ehli olan) kimseleri övmüş bulunmaktadır. Yoksa O mutlak olarak herhangi bir sözü ve onu dinleyenleri övmemiştir. Aksine bağlam kendisini anan ve onun sözüne dikkatle kulak veren kimseleri övmeyi ihtiva etmektedir. Nitekim yüce Allah: *"İman edenlerin kalplerinin Allah'ın zikrine ve inen hakka karşı yumuşayarak saygı ile boyun eğecekleri zaman gelmedi mi?"* buyruğu ile: *"Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, âyetleri karşılarında okunduğu zaman bu onların imanını artırır."* (Enfal. 2) buyruklarında her iki hususu bir arada zikretmiş bulunmaktadır.][335]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"İman edenlerin kalplerinin Allah'ın zikrine ve inen hakka karşı yumuşayarak saygı ile boyun eğecekleri zaman ve kendilerine önceden kitap verilip de üzerlerinden uzun bir zaman geçti diye kalpleri katılaşmış bulunanlar gibi olmamaları zamanı gelmedi mi?"* buyruğuna gelince. Yüce Allah onlar gibi olmamanızın zamanı gelmedi mi buyururken mutlak olarak onlara benzemeyi yasaklamış bulunmaktadır. Bu aynı zamanda kalplerinin katılaşması hususunda onlara benzemenin yasaklığı hususunda da özel bir yasaktır. Kalplerin katılaşması masiyetin sonuçlarındandır. Şanı yüce Allah birden çok yerde yahudileri bununla nitelendirmiştir. Mesela yüce Allah: *"O sebeple: "Onun bir parçasıyla ona (ölüye) vurun" dedik. İşte Allah ölüleri böyle diriltir. Akledersiniz diye de size âyetlerini (ölüleri diriltmenin belgelerini) gösterir. Sonra bunun ardından yine kalpleriniz katılaştı. Kalpleriniz taş gibidir; belki taştan da katı. Çünkü öyle taşlar vardır ki ondan ırmaklar kaynar. Yine öyle taşlar vardır ki yarılıp ondan su fışkırır. Öylesi de vardır ki Allah korkusundan yuvarlanır. Allah yaptıklarınızdan gâfil değildir."* (Bakara. 73-74): *"Andolsun Allah İsrailoğullarından söz almıştı. Biz içlerinden (her Sıbt'tan, bir kişi olmak üzere) on iki de nakîb (temsilci) tayin etmiştik. Allah: "Ben şüphesiz sizinle beraberim. Andolsun ki, eğer namaz kılar, zekât verir, peygamberlerime inanır ve onlara gereği gibi yardım eder, Allah'a güzel bir borç verirseniz elbette günahlarınızı örter, sizi altından ırmaklar akan cennetlere sokarım."* (Maide. 12) ve: *"Böyle iken onlar sözlerini bozdukları için Biz de onları lanetledik, kalplerini katılaştırdık. Kelimeleri yerlerinden oynatarak tahrif ederler. Onlar kendilerine verilenlerden bir pay almayı da unuttular. İçlerinden pek azı müstesnâ olmak üzere sen onların daima hâinliklerini göreceksin. Sen yine onları affet, aldırış etme. Şüphe yok ki, Allah iyilik edenleri sever."*

335 el-İstikame. I. 223-224.

(Maide. 13) buyurmaktadır. İlim ve dine mensup bulunan bu ümmetten bir kesim de bu niteliklerden bir pay almış bulunuyorlar. Basiret sahibi olan bir kimse bunu görebilir. Allah'ın ve Rasûlünün hoşlanmadığı her bir işten biz Allah'a sığınırız. Bundan dolayı selef onları bu hale düşmekten sakındırırdı.

Buhârî'nin Sahih'indeki rivâyete göre[336] Ebu'l-Esved dedi ki: Ebu Mûsâ Basra'lı Kur'an okuyucularına gönderildi. Onun huzuruna Kur'an'ı okumuş 800 adam geldi. O: Sizler Basralıların hayırlıları ve Kur'an okuyucularısınız. Haydi bu kitabı okuyun. Aranızdan da uzun bir süre geçerek sizden öncekilerin kalplerinin katılaştığı gibi sizin kalpleriniz de katılaşmasın. Bizler bir sûre okurduk ki bu sûreyi uzunluğu ve ağırlığı itibari ile Berae/Tevbe Sûresi'ne benzetirdik. O sûre bana unutturuldu. Ancak o sûreden şunu ezberlemiş bulunuyorum: "*Şâyet ademoğlunun mal dolu iki vadisi olsaydı onlara üçüncü birisini katmaya çalışırdı. Bununla birlikte ademoğlunun karnını topraktan başka bir şey doldurmaz.*" ifadesini ezberlemiştim. Yine bizler bir sûre okuyup öğrenmiştik ki bunu da müsebbihat (sebbaha yusebbihu diye başlayan) sûrelerden birisine benzetirdik. O da bana unutturuldu. Ancak ben ondan da şunu ezberlemiş bulunuyorum: "*Ey iman edenler! Ne diye yapmayacağınız şeyleri söylersiniz. Bu sizin boynunuza bir şahitlik olarak yazılır ve kıyamet gününde bundan sorgulanacaksınız.*" buyruğunu ezberlemiş bulunuyorum.

Böylelikle Ebu Mûsâ Kur'an okuyucularını aradan uzun bir süre geçip de kalplerinin katılaşmasından sakındırmış oluyordu.

Diğer taraftan ahdi bozmanın kapsamına Allah'ın kendilerine ahdettiği/emrettiği emir ve yasaklar kelimelerin Allah'ın kitabının tebdil ve tevil edilmesi sûreti ile yerlerinden oynatılması sûreti ile tahrif edilmemesi de dahil olduğundan ötürü İbn Mesud buna benzer hususlar hakkında haber vermiş bulunmaktadır.

A'meş Umare b. Umeyr'den o er-Rabi' b. Umeyre el-Fezari'den şu rivâyeti nakletmektedir: Abdullah bize öyle bir hadis nakletti ki Allah'ın kitabından yahut Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen bir rivâyetten başka ondan daha güzel bir söz işitmemişimdir. Buna göre israiloğulları üzerinden uzun bir süre geçip kalpleri katılaşınca kendiliklerinden bir kitap uydurdular. Kalpleri bunu arzulamış, nefisleri bunu helal görmüştü. Hak ise onlar ile arzuladıkları şeylerin bir çoğu arasına engel teşkil ediyordu. Sonunda Allah'ın kitabını sırtlarının arkasına attılar. Adeta bilmiyorlarmış gibi. Sonra dediler ki: Sizler bu kitabı israiloğullarına gösteriniz. Eğer size uyacak olurlarsa onlara ilişmeyiniz. Muhalefet ederlerse on-

336 Hadis Müslim. 1050'dedir. Buhârî. 6436'da bir bölümünü zikretmektedir.

ları öldürünüz. Arkasından şöyle dediler: Hayır. Böyle değil şunu yapınız. Alimlerinden filan adama bir haber gönderiniz. Bu kitabı ona teklif ediniz. Eğer size uyacak olursa artık ondan sonra hiçkimse size muhalefet etmeyecektir. Şâyet size muhalefet ederse siz de onu öldürün. Ondan sonra hiçkimse size muhalefet etmeyecektir. Bu sefer ona haber gönderdiler. O da bir yaprak alıp ona Allah'ın kitabını yazdı. Sonra onu bir boynuza yerleştirdi. Arkasından onu boynuna astı. Sonra bunun üzerine elbiselerini giyindi. Arkasından onlara gitti. Onlar da kendisine o kitabı teklif edip: Buna iman ediyor musun dediler. Kendisi göğsüne işaret ederek ben buna iman ettim. Hem ben buna nasıl olur da iman etmeyeyim? -Bununla da boynuz içerisindeki kitabı kastediyordu- Bu sefer onu serbest bıraktılar. O alimin yanına gidip gelen arkadaşları vardı. Alim ölünce onun kabrini eştiler. O boynuzu buldular. Boynuzun içinde de kitabı gördüler. Bu sefer: Sizler bu adamın. ben buna iman ettim. Hem buna neden iman etmeyeyim ki dediğini hatırlıyorsunuz değil mi? O bu sözleriyle işte bu kitabı kastetmişti ancak. Bu sefer israiloğulları 72 millete ayrıldı. Onların en hayırlı milleti de o boynuz sahibinin taraftarları oldu. Abdullah (b. Mesud) dedi ki: Aranızdan hayatta kalacak olanlar münkerler göreceklerdir. Değiştirme gücünü bulamayacağı bir münker gören herhangi bir kimseye kalbinden ondan hoşlanmadığını Allah'ın bilmesi ona yetecektir."[337]

Şanı yüce Allah kalpleri katılaşan bu gibi kimselere benzemeyi yasakladığı gibi aynı şekilde sûrenin son taraflarında da ruhbanlık bidatini ortaya çıkartıp ona gerektiği gibi riâyet etmeyen kimselerin durumlarını zikretmekte ve arkasından: "*Ey iman edenler! Allah'tan korkun Rasûlüne de iman edin ki rahmetinden size iki pay versin. Sizin için aydınlığıyla yürüyeceğiniz bir nur versin ve size mağfiret etsin. Allah Ğafurdur, Rahimdir. Ta ki kitap ehli Allah'ın lütfundan hiçbir şeye nail olamayacaklarını, muhakkak lütfun Allah'ın elinde olduğunu onu dilediğine verdiğini bilsinler. Allah çok büyük lütuf sahibidir.*" (Âyet 28-29) buyurmaktadır.

Şüphesiz Rasûle iman etmek. onu tasdik etmek. ona itaat etmek ve onun şeriatine uymaktır. Bunu yapmak ise ruhbanlığa aykırıdır. Çünkü o ruhbanlığı getirmemiştir. Aksine ruhbanlığı yasaklamış ve kendisine uyan kimselere iki ecir verileceğini haber vermiştir. İbn Ömer ve başkalarından bizim örneğimiz ile kitap ehlinin örneğine dair sahih hadisler de bu hususu dile getirmektedir.

337 İbn Ebu Şeybe. Mûsânnef. VII. 504. Münkere karşı tepki göstermek kısmı kadarıyla: Buhârî. et-Tarihu'l-Kebir. III. 278: Evsat. II. 117'de merfu olarak: Dârakutni ise mevkuf rivâyetinin doğru olduğunu belirtmiştir. Bk. el-İlel. V. 53: Silsiletül Ahadisi Zaife. 1669: İbn Kesir de bunu zikretmiş olup yakın lafızlar ile İbn Ebu Hatim tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

Ebu Davud'un Sünen'inde İbn Vehb'den gelen rivâyette Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hususu açıkça ifade etmiştir: Bana Said b. Abdurrahman b. Ebu'l-Amyan'ın haber verdiğine göre Sehl b. Ebu Umame kendisine şunu tahdis etti: Babası ile birlikte Medine'de Enes b. Malik'in huzuruna girdi. Enes dedi ki: Muhakkak Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi: "Kendi aleyhinize işi sıkı tutup ağırlaştırmayın. O taktirde iş sizin aleyhinize sıkı tutulur. Çünkü bir topluluk kendi aleyhlerine işi sıkı tuttular. Allah da onlar aleyhine işi ağırlaştırdı. İşte onlardan geri kalan kalıntılar manastırlarda ve kiliselerde yaşıyorlar. Onlar Allah'ın üzerlerine yazmamış olduğu bir ruhbanlığı kendiliklerinden bid'at diye uydurdular.[338]][339]

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ أُولٰٓئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَآ أُولٰٓئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾

19. "Allah'a ve rasûllerine iman edenler işte onlar Rabblerinin nezdinde dosdoğru olanlar ve şehitlerdir. Onlara ecirleri ve nurları verilecektir. Kâfir olup, âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar cehennemlik olanlardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Allah'a ve rasûllerine iman edenler işte onlar Rabblerinin nezdinde dosdoğru olanlar ve şehitlerdir.*" Bu ise Allah'a ve rasûllerine iman eden her müminin dosdoğru/sıddik olmasını gerektirmektedir.][340]

سَابِقُوا إِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢١﴾

21. "Rabbinizden bir mağfiret ve Allah'a ve rasûllerine iman edenler için hazırlanmış, eni yerle göğün eni gibi olan bir cennet için birbirinizle yarışın. Bu Allah'ın lütfudur, onu dilediğine verir. Allah büyük bir lütuf sahibidir."

338 Ebu Davud. 4904.
339 İktizâu's-Sırâti'l-Müstakim. I. 255-260
340 Minhâcü's-Sünne. VII. 227.

Tefsiri:

[Yüce Allah: Cennetin Allah'a ve Rasûlüne iman eden kimseler için hazırlandığını ve Rasûllere itaat eden kimselerin mutlu olacaklarını haber vererek: *"Rabbinizden bir mağfiret ve Allah'a ve peygamberlerine iman edenler için hazırlanmış eni yerle göğün eni gibi olan bir cennet için birbirinizle yarışın."* ve: *"Kim Allah'a ve Rasûl(ün)'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salihlerle birliktedirler. Onlar ne iyi arkadaştırlar!"* (Nisa. 69) buyurmaktadır.][341]

مَآ أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِـٓي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾

22. "İster yeryüzünde, ister nefislerinizde meydana gelen her bir musibet mutlaka Bizim onu yaratmamızdan önce o bir kitaptadır. Şüphesiz ki bu Allah'a çok kolaydır."

Tefsiri:

[(İbn Ebu Hatim Tefsir'inde dedi ki): Bize Ali b. el-Hüseyn b. el-Cüneyd tahdis etti, bize Sehl el-Hayyat tahdis etti, bize Ebu Salih el-Huddani tahdis etti, bize Hibban b. Ubeydullah haber verip dedi ki: Dahhak'a yüce Allah'ın: *"İster yeryüzünde ister nefislerinizde meydana gelen her bir musibet mutlaka Bizim onu yaratmamızdan önce o bir kitapta (yazılmış)tır."* buyruğuna dair soru sordum, şöyle dedi: İbn Abbas dedi ki: Allah arşı yarattı sonra üzerine istivâ etti. Sonra kalemi yarattı ona izni ile yazmasını emretti.[342] -Kalemin büyüklüğü ise göklerle yer arası kadardır-. Bunun üzerine kalem: Ne yazayım Rabbim dedi. Şöyle buyurdu: Yaratacaklarımı ve benim yaratmam ile var olacak yağmur damlası, bitki, nefis, iz -bununla ameli kastetmektedir-, rızık yahut ecel (ne varsa hepsini) buyurdu. Bunun üzerine kalem kıyamet gününe kadar olacak ne varsa yazdı. Şanı yüce Allah onu arşın altında kendi nezdinde "el-Kitabu'l-Meknun"da tespit etti.][343]

لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَآ اٰتَاكُمْ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾

341 Nazariyyatu'l-Akd, 6.
342 Bu rivâyetin ilk bölümünü Kurtubi, XVII, 258'de zikretmektedir.
343 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 138-139.

23. "Elinize geçiremediğinize tasalanmayasınız ve size verdiğine sevinmeyesiniz diye Allah böbürlenip, kibirlenen kimseleri sevmez.."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Elinize geçiremediğinize tasalanmayasınız ve size verdiğine sevinmeyesiniz diye.*" buyurmak sûretiyle insanları dünyadan ele geçiremedikleri için tasalanmamaya davet etmektedir. Bilindiği üzere din dolayısıyla çekilen sıkıntılardan ötürü tasalanmanın yasaklanışı dünyalık dolayısı ile tasalanmaktan öncelikli gelir.][344]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Elinize geçiremediğinize tasalanmayasınız ve size verdiğine sevinmeyesiniz diye.*" buyurmaktadır. Ka'b b. Zuheyr de ashab-ı kiramdan nitelendirdiği kimseleri (muhacirleri) şu beyiti ile bununla nitelendirmektedir:

لیْسوا مفاريح ان نالت رماحهم كثرا وليسوا مجازيعا اذا نيلوا

"Onların mızrakları çok şeyler elde ederse sevinmezler.

Kendilerine (cihad esnasında) verilen zararlardan dolayı da sabırsızlık göstermezler."

Aynı şekilde Hassan b. Sabit de ensarı nitelendirirken şunları söylemiştir:

لا فخر ان هم اصابوا من عدوهم وان اصيبوا فلا خور ولا هلع

"Eğer onlar düşmanlarına zarar verirlerse övünmezler

Şâyet kendileri onlardan yara alacak olurlarsa ne gevşerler ne sabırsızlık gösterirler."

Araplardan birisi de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nitelikleri hakkında: Galip geldiği zaman şımarmaz, yenilgiye uğradığı zaman da sabırsızlık göstermez. demiştir.[345]

اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

344 Minhâcü's-Sünne, VIII, 460
345 el-İstikame, II, 274-275.

24. "Onlar cimrilik edenler ve insanlara cimriliği emredenlerdir. Kim yüz çevirirse muhakkak Allah ihtiyacı olmayanın, (ganinin) bütün hamdlere layık olanın ta kendisidir."

Tefsiri: Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah böbürlenip kibirlenen kimseleri sevmez. Onlar cimrilik edenlerdir."* âyeti din ve dünyada faydalı olan mal. ilim ve daha başka hususlardaki bütün cimrilikleri kapsayan genel bir buyruktur. İlimde cimri onu öğretmeyen kişidir. Böbürlenen kimse ise ya böbürlendiği için ilim öğrenmeye koyulmaz yahut da bazı insanlara yukardan bakıp kibirlendiği için onu öğretmez. Bu da çokça görülen bir husustur. Bunun zıttı ise ilim tahsilinde alçakgönüllü davranmak ve onu karşılık beklemeden cömertçe öğretmektir.][346]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Hadid Sûresi'nde: *"Allah böbürlenip kibirlenen kimseleri sevmez. Onlar cimrilik edenler ve insanlara cimriliği emredenlerdir."* buyruğu mal ile cimri davranıp onu vermemek. ilim ve benzeri hususlarda cimrilik etmek olarak tevil edilmiştir. Âyet-i kerime din ve dünya hususunda faydalı olan ilim. mal ve daha başka hususlardaki her türlü cimriliği kapsamaktadır. Nitekim yüce Allah'ın: *"Ve onlar kendilerine rızık olarak verdiğimizden de infak ederler."* (Bakara. 3) buyruğunu maldan infak etmek ve ilimden infak etmek diye tevil etmişlerdir. Muaz da ilim hakkında: Onu bilmeyene öğretmen bir sadakadır demiştir.][347]

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

25. "Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve Mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç, hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın. Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır."

346 Müellefati'ş-Şeyh Muhammed b. Abdülvehhab. IX. 34.
347 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 212. Muaz'dan gelen rivâyetin kaynakları daha önce gösterilmişti.

Tefsiri:

[*"Andolsun ki Biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik."* Apaçık âyetlerle, belgelerle demektir.][348]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Rasûlleri ile birlikte kitabı ve mizanı indirmiştir. Nitekim: *"Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve Mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç, hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın. Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır."* (Âyet 25); *"Allah hak ile kitabı ve mizanı indirendir."* (Şura, 17) buyurmuştur.

"Mizan" hakkında müfessirlerin pek çoğu "adalet"tir demişlerdir. Bazıları da o kendisi ile işlerin tartıldığı şeydir, kendisi ile adaletin bilindiği şeydir demişlerdir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Göğe gelince, onu da yükseltti ve mizanı koydu."* (Rahman, 7) buyurmaktadır. Birbirine benzer şeyleri ortak bir noktada toplayıp farklı olanları ayrı olarak tespit eden, verilen misaller ile akli kıyaslar (böyledir). Yüce Allah'ın: *"Beraberlerinde insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hükmetmek için de hak ile kitabı indirdi."* (Bakara, 213) buyruğunda olduğu gibi "kitap" lafzı mutlak olarak kullanıldığı taktirde mizan da onun kapsamına girer. Çünkü yüce Allah kitabında verilmiş misalleri ve akli kıyasları hakkın bâtıldan ayırdedilip bilinmesini sağlayacak şekilde açıklamış bulunmaktadır.

Bu da "hikmet" lafzı gibidir. Bazen: *"Allah sana kitabı ve hikmeti indirdi."* (Nisa, 113) buyruğunda olduğu gibi "kitap" ile birlikte kullanılır bazen de yüce Allah'ın: *"Kulu üzerine kitabı indiren Allah'a hamdolsun."* (Kehf, 1) buyruğunda olduğu gibi "kitap" lafzı tek başına kullanılır. Kitap lafzı tek başına kullanıldığı taktirde "hikmet" de onun anlamı içerisine girer. "Kur'an" lafzı ile "iman" lafzı da böyledir. Yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak vahiy yolu ile konuşur. Ya bir perde arkasından yahut bir elçi gönderip izni ile dilediğini vahyeder. Şüphesiz O, çok yücedir. Hikmeti sonsuz olandır."* (Şura, 52) buyurmuştur. Kur'an lafzı tek başına kullanılacak olursa o imana da delalet eder. Nitekim iman lafzı tek başına kullanılacak olursa imana da delalet eder. Çünkü her ikisinin biri diğerini gerektirir. Allah'ın izni ile buna dair açıklama ileride gelecektir.][349]

348 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 188.
349 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin, 333-334.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve Mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç, hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın. Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır."* (Âyet 25) buyurarak Kitabı ve Mizanı indirdiğini ayrıca adaletin yerine getirilmesi için ve Allah'ın dinine ve Rasûllerine yardım edenleri ortaya çıkarması için demiri indirdiğini de sözkonusu etmektedir. İşte bundan dolayı dinin ayakta durması, hidâyete ileten bir kitap, yardım ve destek veren bir kılıç iledir. Hidâyet veren ve yardım eden olarak da Rabbin yeter. Kitabın ve demirin "indirilmek" de ortak olmaları onlardan birinin indiği yerin diğerinden farklı olmasının önünde engel değildir. Çünkü yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi Allah'tan inmiştir: *"Kitabın indirilmesi mutlak galip, her işi hikmet dolu Allah tarafındandır"*; *"Elif, Lâm, Ra. Bu âyetleri sağlamlaştırılmış sonra da hakim ve habir olan Allah tarafından geniş geniş açıklanmış bir kitaptır"*; *"Muhakkak sen Kur'an'ı hakim, alim olan (Allah)'dan almaktasın."* (Neml. 6) buyurmaktadır. Demir ise içlerinde yaratılmış olduğu dağlardan indirilmiştir.][350]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hak dinde hidâyete ileten bir kitap ile yardım ve destek veren kılıcın varlığı kaçınılmazdır. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve Mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç, hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın. Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır."* (Âyet 25) buyurmuştur. Çünkü Kitap Allah'ın verdiği emirleri ve koyduğu yasakları açıklar. Kılıç ise buna yardımcı olur ve bunu destekler.][351]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah: *"Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik, onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mizanı indirdik"* buyurmaktadır. Buna dair geniş açıklamalar yaptık ve adaletin dinin hakkın ve hayrın özü olduğunu evet bütün bunları birkaç yerde açıklamış bulunuyoruz. Gerçek adalet bazen imkansız yahut pek zor olur. Ya onu bilmekten ötürü yahut

350 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 12-13.
351 Minhâcü's-Sünne, I, 531-532.

gereğini yapmaktan ötürü. Çünkü her bakımdan birbirinin aynısı olmak imkansızdır yahut bilinemez. Bu gibi durumlarda yerine getirilmesi gereken adalete en yakın ve onu en çok gerçekleştirebilendir. İşte izlenmesi gereken ideal yol budur. Bundan dolayı da yüce Allah: *"Ölçüyü ve tartıyı tam ve adaletle yapın. Biz kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemeyiz."* (En'am. 152) buyurmuştur.][352]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah da böylece: *"Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mizanı indirdik."* buyurmaktadır. Buna göre peygamberlerin gönderilmesinden kitapların indirilmesinden maksat insanların Allah'ın hakları ve yarattıklarının hakları hususunda adaleti gereğince yerine getirmeleridir. Daha sonra yüce Allah: *"Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın."* buyurmaktadır. Buna göre Allah'ın kitabından uzaklaşan kimse demir ile doğru yola getirilir. Bu sebeple dinin ayakta durması mushaf ve kılıç ile mümkündür. Cabir b. Abdullah'tan (radıyallâhu anh) şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) -mushafı kastederek- bundan yan çizip uzaklaşanı -kılıcı kastederek- bununla vurmamızı emretti dedi.][353]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Allah'ın kitabı ile hidâyet bulunur. demir de ona yardım eder. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve Mizanı indirdik. Ayrıca kendisine hem çetin bir güç hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik."* buyruğunda bunu ifade etmektedir. Çünkü kitab-ı kerim ile ilim ve din dimdik ayakta durur. Mizan ile mali akitlerde ve kabzedişlerde haklar ayakta durur. Demir ile de kafirlerle münafıklar üzerindeki hadler yerine getirilir.][354]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Andolsun ki biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve Mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç. hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın."* buyurmaktadır. Bu buyruğu ile yüce Allah kitabı ve mizanı insanların

352 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 132.
353 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 263-264.
354 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 35-36.

adaleti ayakta tutmaları için indirdiğini ve zikrettiği üzere demiri de indirdiğini haber vermektedir. Çünkü dinin ayakta durması hidâyeti gösteren kitap ile ve yardım eden kılıç ile mümkündür. "*Hidâyete ileten ve yardım eden olarak Rabbin yeter.*"

Kitap asıl olandır. Bundan dolayı Allah. Rasûlünü ilk gönderdiği zaman ona kitabı indirmiştir. Mekke'de kaldığı süre zarfında ona -hicret edip cihad etmek üzere yardımcıları oluncaya kadar- kılıç kullanmasını emretmemiştir.][355]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Allah hak ile kitabı ve mizanı indirendir.*" (Şura. 17): "*Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte kitabı ve mizanı indirdik.*" buyruklarında dile getirdiği gibi Allah'ın kitap ile birlikte indirdiği mizan bir şeyi benzeri ile ve benzeri olmayanla nazarı itibara almayı ihtiva eden adaletli bir mizandır. Bu durumda birbirinin benzeri olanlar arasında eşitlik sağlar. farklı olanlar arasında da fark gözetir. Bunu da yüce Allah'ın kullarının fıtratlarında ve akıllarında yerleştirmiş olduğu benzerleri ve farklılıkları bilmek sûreti ile yaparlar.

Denilse ki: Bu husus akılla bilinen hususlardan ise şanı yüce Allah nasıl olur da bunu Rasûllerle gönderilen şeylerden kılmıştır.

Şöyle denilir: Çünkü Rasûller insanlara benzerlikleri ve farklılıkları kendisi ile bilecekleri aklî misalleri vermiş bulunmaktadır. Rasûller de insanları kendisi ile adaleti bilecekleri ve dini taleplere delil olarak kullanacakları doğru aklî kıyasları bilebilecekleri yolları göstermiş ve onları bu yollara iletmişlerdir. Çünkü nebevi ilimler kelam ehlinden bazı kimselerin düşündükleri ve akıl ile bilinenleri nebevi ilimler dışında ayrı bir kısım olarak kabul edenlerin zannettikleri gibi yalnızca haberlerden ibaret değildir. Aksine Rasûller -Allah'ın salat ve selâmları onlara- insanların dininin ilim ve amel ile kendileri ile tamamlanacağı aklî ilimleri de açıklamış ve misaller vermişlerdir. Böylelikle fıtratın yüz çevirmiş olduğu yahut da karşı karşıya kaldığı bozuk görüş ve hevâlardan ötürü bozulmuş bulunduğu hususlar ile ilgili olarak bu misallere fıtratın dikkatini çekip onu irşad etmiş. bunun sonucunda da fıtrat tamamlanmış oldu. Ayrıca bu fesadı/bozuluşu ortadan kaldırarak fıtratın kendisinden yüz çevirmiş olduğu hususlara açıklık getirdi. Sonunda fıtrat Allah'ın indirmiş olduğu. Rasûllerinin de açıklamış olduğu mizan hakkında bilgi sahibi oldu.

355 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 232.

Kur'an ve hadis bu türden buyruklarla dolup taşmaktadır. Yüce Allah aklî kıyaslarla ve verilen misallerle hakikatleri açıkça gösterdiği gibi benzer şeyler arasında eşitlik, farklı şeyler arasında da fark göstermenin yollarını da beyan buyurmuş, bunun dışına çıkanların bu halini reddetmiştir. *"Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini iman edip, salih amel işleyenler gibi kılacağımızı ve hayatları ile ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!"* (Casiye. 21) ve: *"Biz Müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç? Ne oldu size nasıl hüküm veriyorsunuz?"* (Kalem. 35-36) buyruklarında olduğu gibi. Yani sizin verdiğiniz böyle bir hüküm âdil değil zâlimce, haksızca bir hükümdür. Çünkü bu hükmünüzce siz farklı şeyleri birbirine eşitliyorsunuz. Yine yüce Allah: *"İman edip salih ameller işleyenleri yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi kılarız yahut takva sahiplerini günahkârlar gibi mi kılarız?"* (Sâd. 28) buyurmaktadır. Birbirlerinin benzeri şeyler arasında eşitlik sağlamaya dair buyruklara örnek olmak üzere de: *"Sizin kâfirleriniz bunlardan hayırlı mıdır? Yoksa (semavi) kitaplarda sizin için bir beraet mi var?"* (Kamer. 43); *"Yoksa siz sizden önce geçenlerin hali (musibetlerinin benzeri) başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çattı ve öyle sarsıldılar ki ..."* (Bakara. 214) buyruklarını hatırlatabiliriz.

Kur'an-ı Kerim bu gibi buyruklarla dolup taşmaktadır. Fakat bunları sıralamanın yeri burası değildir. Maksadımız sadece aklî mizan türüne, onun Allah'ın kitabında zikrettiği gibi hak olduğuna ve Yunan mantığına -onun bir kısmını ihtiva etse bile- özgü olmadığına, hatta benzer şeyler arasında eşitlik, farklı şeyler arasında da ayırım gözetmeyi ihtiva eden sahih kıyaslardan ibaret olduğuna dikkat çekmektir. Bu yapılan kıyaslar ister "kıyas-ı şümul" şeklinde ortaya konulmuş olsun ister "temsil kıyası" şeklinde ortaya koyulmuş olsun farketmez. Bununla birlikte temsil şekli asıl olandır ve daha mükemmeldir.

Mizan ise ortak paydadır ve bu (önermeler arasında) ittifak noktasıdır. Orta sınır da budur.

Yüce Allah'ın Rasûllerle birlikte mizanı indirmesi emanetin kendisi olan imanı da onlarla birlikte indirmesi gibidir. Çünkü iman ancak onlarla hâsıl olur. Nitekim yüce Allah: *"Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da, imanın da ne olduğunu bilmezdin, fakat Biz onu kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık ve muhakkak ki sen doğru yola iletirsin."* (Şura. 52) buyurmaktadır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Huzeyfe b. el-Yeman'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize iki hadis buyurdu. İkisinden birisini gördüm, diğerini de beklemekteyim. O bize şunu anlattı: Emanet yiğitlerin kalplerinin köküne nazil oldu. Böylelikle onlar Kur'an'dan da (ilim) öğrendiler, sünnetten de (ilim) öğrendiler. Ayrıca o bize emanetin kaldırılacağını sözkonusu edip dedi ki: "Adam uykuya dalar, kalbinden emanet alınır. Onun eseri azıcık görünür. Daha sonra yine kişi bir uykuya dalar, yine emanet kalbinden alınır. Bu sefer onun izi, ayağının üzerine yuvarladığın kor ateşin meydana getirdiği kabarcık gibi kalır. Sen onu içinde hiçbir şey olmadığı halde şişmiş görürsün.

Bu hadis-i şerifte imanın kendisi olan emaneti kalplerin köküne indirdiğini beyan etmektedir. Çünkü "el-cezr" kök demektir. Bu da ancak Rasûllerin vasıtası ile onların verdikleri haberleri dile getirmeleri, bu haberlerinin işitilmesi üzerine de Allah'ın kalplere imanı ilham edip onu kalplere indirmesi sûreti ile olmuştur.

Aynı şekilde yüce Allah kalplere mizanı indirmiştir. Çünkü Rasûller adaleti beyan edip kendisi ile tartının yapılacağı şeyi açıklayınca kalpler bunu bilmiş oldu. Allah da kalplere işlerin kendisi ile tartılacağı ilmi indirdi. Böylelikle kalplerin benzerleri ve farklılıkları bilmesini ve bu hususta kendisine ihtiyaç duyulan maddi aletleri de ortaya koyması bilgisini öğrendi. Altın ve gümüşün ve daha başka şeylerin terazilerini koyduğu gibi. İşte bu da yüce Allah'ın mizanı koymasının bir neticesidir. Yüce Allah: "*Göğe gelince, onu yükseltti ve mizanı koydu. Tartıda haksızlık yapmayın, tartıyı adaletle dosdoğru yapın ve tartarken zarar vermeyin, diye (emretti).*" (Rahman, 7-9) buyurmuştur. Müfessirlerin birçoğu bu adalettir derken bazıları da kendisi ile eşyanın tartıldığı ve adaletin bilindiği şeydir demişlerdir. Bunlar ise birbirinden ayrılmaz.][356]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Allah'ın üzerine indirdikleri ile adalet birbirinden ayrılmaz. Çünkü Allah'ın indirdiklerinde hiçbir zulüm yoktur. Aksine yüce Allah: "*Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve Mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç, hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın. Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır.*" (Âyet 25) buyurmuştur. Allah en iyi bilendir.][357]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

356 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin, 382-384.
357 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXX, 355.

[Yüce Allah: *"Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve Mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç, hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın. Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır."* Âyet 25) buyurmaktadır. Böylelikle o kitabı indirdiğini, adaleti ve insanların adaleti ayakta tutmaları için adaletin kendisi ile bilineceği şeyi indirdiğini ve demiri de indirdiğini açıklamış olmaktadır. Buna göre kitabın ve mizanın dışına çıkan kimse ile demir ile savaşılır. Çünkü kitap ve adalet birbirinden ayrılmazlar. Kitap şeriatı beyan edendir. Şeriat da adaletin kendisi, adalet de şeriatın kendisidir. Adaletle hükmeden bir kimse şeriatle hükmetmiş olur. Fakat insanların birçoğu kendilerinin söylediklerini şeriatten olmadığı halde şeriate nisbet ederler. Hatta bazen bunu ya bilgisizliklerinden dolayı ya yanlışlıkla yahut kasti ve iftira ederek söylerler. Bu ise yapanlarının cezalandırılmayı hak ettikleri "mübeddel şeriat/değişikliğe uğratılmış şeriat"dir. Kesinlikle bu Cebrail'in yüce Allah'tan Rasûllerin sonuncusuna getirmiş olduğu "münezzel şeriat" değildir. Şüphesiz bu münezzel şeriatın tamamı adalettir. Onda ne bir zulüm vardır ne de bir bilgisizlik. Yüce Allah: *"Eğer hükmedersen aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah adaletli olanları sever."* (Maide, 42); *"Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet."* (Maide, 49) buyurmaktadır. Çünkü Allah'ın indirdiği adaletin kendisi, adalet de Allah'ın indirdiğinin kendisidir. Ayrıca yüce Allah: *"Muhakkak Allah sizlere emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder."* (Nisa, 58); *"Muhakkak Biz sana kitabı Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmetmen için hak olarak indirdik."* (Nisa, 105) buyurmaktadır. Allah'ın kendi kitabında ona gösterdiği ise bizzat adalettir.][358]

el-Kasımi Tefsir'inde dedi ki:

[Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'nin Kur'an-ı Kerim'in nüzulü ve yüce Allah'ın kitabında geçtiği yerlerde "nüzul" lafzının manası hakkında bağımsız bir risalesi vardır. Bu risalesinde insanların birçoğunun Kur'an-ı Kerim'in bazı yerlerinde nüzul kelimesini bilinen manasından farklı bir şekilde tefsir ettiklerini açıklamaktadır. Buna sebep ise bu gibi yerlerdeki mananın onlar hakkında tam olarak anlaşılamamasıdır. Böylelikle onların bu açıklamaları da Kur'an-ı Kerim'in nüzulünü bid'at ehlinin tefsiri gibi tefsir eden kimselere de delil olmuştur. Merhum İbn Teymiyye ise Kur'an-ı Kerim'de olsun sünnet-i seniyyede olsun "nüzul" lafzının ancak bilinen nüzul manasında kullanılmış olduğunu tahkik ederek gösterip şöyle demiştir: İşte Kur'an'a yakışan da budur. Çünkü Kur'an Arap dili ile inmiştir. Araplar da

358 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 365-366; Câmiu'l-Mesâil, II, 253. Bu iktibasın bir bölümü.

ancak bu anlam ile bir nüzulü bilirler. Eğer bu manadan başkası kastedilmiş olsaydı bu Araplara kendi dillerinden başkası ile bir hitap olurdu. Aynı zamanda bu bilinen manası olan bir lafzın herhangi bir beyan yapılmaksızın başka bir manada kullanılması olurdu. Bu da zikrettiğimiz sebepler dolayısı ile caiz değildir.

(İbn Teymiyye devamla) dedi ki: Şanı yüce Allah demirin indirildiğini de zikretmiştir. Demir ise maden olarak yaratılır. İbn Abbas'dan diye zikredilen Âdem (aleyhisselâm) ile birlikte cennetten indiği zaman demirden şu beş eşya vardı: Örs, kelpeten, çekiç, balyoz ve iğne idi şeklindeki hadise gelince yalandır, bunun gibi bir rivâyet sabit olamaz. Sa'lebi'nin İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan onun Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivâyet ettiği yüce Allah semadan yere dört bereket indirdi. Demiri, suyu, ateşi ve tuzu indirdi şeklindeki hadis de uydurma ve yalan bir hadistir. İnsanlar da bu ümmetin demirden diledikleri gibi madeni eşyaları yapmakta olduğuna tanıklık etmektedir.

Eğer: Âdem beraberinde bütün aletler bulunduğu halde inmiştir denilecek olursa şüphesiz ki bu gözle görülene karşı bir inatlaşma olur.

Denilse ki: Hayır onunla bir tek alet bulunduğu halde inmiştir. Bu alet de bilinmemektedir. Peki bu durumda bunun diğer insanlara faydası nedir? Ayrıca eğer ortada bu aletlerle dövülecek bir demir bulunmuyorsa bu aletleri ne yapacaktır ki? Allah demiri yarattığı zaman ondan bu aletler yapılabilir.

Sonra yüce Allah demiri indirdiğini haber vermektedir. Bu durumda demirin sözkonusu edilmesinin en büyük maksadı kendisi ile Allah'ın dinine ve Rasûlüne yardım olunacak cihad aletlerinin kendisinden yapılmasıdır. Bu demir ise semadan inmemiştir.

Denilse ki: Onunla şekil verilen alet inmiştir. Şöyle denilir: Yüce Allah daha önce geçen maksatlar için demiri indirdiğini haber vermiştir. Tek başına alet yetmez. Aksine kendisinden cihadda kullanılan araçların yapılacağı bir maddenin bulunması kaçınılmazdır.

Sonra şunları söylemektedir: Bazıları demirin inmesini yaratmak anlamında kabul etmişlerdir. Çünkü o demiri maden yataklarından çıkartmış ve onlara işlemeyi öğretmiştir. Şüphesiz ki demir ancak maden yataklarında yaratılır. Madenler ise dağlarda bulunur. Bu durumda demiri Allah dağlardaki yataklarından ademoğulları ondan yararlansın diye indirir -merhum İbn Teymiyye'nin açıklamaları burada sona ermektedir-.][359]

359 el-Kasımi, Tefsir, XVI, 55-56. Bu özetin aslı Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 246'da yer almaktadır. Fakat bu husustaki açıklamalar oldukça uzundur. Merhum Kasımi bunu çok muhtasar bir şekilde özetlemiş bulunmaktadır.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ
بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ
يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا
وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ
فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾

25. "Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve Mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç, hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın. Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır.

26. Andolsun ki Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik. Nübüvveti ve kitabı soylarından gelenlere verdik. Onlar arasından kimisi hidâyet bulmuştu ama onlardan çoğu ise fâsıklardı."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye bu âyet-i kerime ile havarilerin kastedildiğine delil göstermeleri hususunda hristiyanların kanaatlerini reddetmek üzere şunları söylemektedir:

[Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik."* buyruğunda "peygamberlerimiz" lafzı izafe olunmuş çoğul bir isim olup yüce Allah'ın gönderdiği bütün Rasûlleri kapsar.

İkinci olarak bu hükmü en çok hak eden Rasûller Kur'an-ı Kerim'in isimlerini verdiği peygamberlerdir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi, muhakkak Biz sana da vahyettik: İbrahim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Yâkûb'a ve evlâtlarına, İsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârun'a ve Süleyman'a da vahyettik: Dâvûd'a da Zebûr'u verdik. Kıssalarını sana daha önce anlattığımız peygamberlere de, kıssalarını sana (henüz) anlatmadığımız peygamberlere de (vahyettik) ve Allah, Mûsâ ile de konuştu. Müjdeleyici ve korkutucu (azab habercileri) peygamberler olarak (gönderdik) ki, insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın. Al-*

lah Azizdir, Hakîmdir." (Nisa. 163-165). Şuarâ Sûresi'nde de şöyle buyurmaktadır: *"Âd (kavmi) Rasûlleri yalanladılar. Hani kardeşleri Hûd onlara: "Sakınmaz mısınız" demişti. "Muhakkak ben size gönderilmiş emin bir peygamberim. "Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir."* (Şuarâ. 123-127); *"Hani kardeşleri Salih onlara demişti ki: "Korkmaz mısınız? Ben sizin için güvenilir bir elçiyim. O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Buna karşılık sizden bir ücret istemem. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir."* (Şuarâ. 141-145); *"Lut kavmi peygamberleri yalanladılar. Hani kardeşleri Lut onlara: "Korkmaz mısınız" demişti. "Gerçekten ben size (gönderilmiş) emin bir peygamberim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Bunun için sizden herhangi bir ücret istemem. Benim mükâfatım ancak âlemlerin Rabbine aittir. Âlemler arasından erkeklere yaklaşırsınız öyle mi?."* (Şuarâ. 160-165); *"Nuh kavmi Rasûlleri yalanladılar. Hani kardeşleri Nuh onlara: "Korkmaz mısınız" demişti. "Ben size gönderilmiş emin bir peygamberim. Onun için sizden hiçbir ücret istemem. Benim ecrimi vermek ancak âlemlerin Rabbine aittir. Bunun için sizden hiçbir ücret istemem Benim ecrimi vermek ancak âlemlerin Rabbine aittir."* (Şuarâ. 105-109); *"Eyke ashabı, peygamberleri yalanladı. Hani Şuayb onlara: "Korkmaz mısınız?" demişti. "Gerçekten ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben sizden bunun için herhangi bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım ancak âlemlerin Rabbine aittir."* (Şuarâ. 176-180); *"Muhakkak Biz Firavun'a bir peygamber gönderdiğimiz gibi size de üzerinize şahit olarak bir rasûl gönderdik. Ama Firavun o rasûle karşı çıktı. Biz de onu müthiş bir şekilde yakaladık."* (Müzzemmil. 15-16); *"Onlardan önce Nuh'un kavmi, onlardan sonra da güruhlar yalanladılar. Her ümmet Rasûllerini alıp yakalamak istedi ve bâtılı ileri sürüp, hakkı onunla çürütmek kastıyla mücadele ettiler. Sonunda ben de onları yakaladım, nasılmış benim azabım?"* (Mü'min. 5); *"Andolsun ki Nuh'u kavmine gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Sizin ondan başka ilahınız yoktur. Hiç korkmaz mısınız?"* (Mu'minun. 23)

Ayrıca yüce Allah onun kıssasını zikrettikten sonra şunları söylemektedir: *"Bunlardan sonra başka bir nesil var ettik. Aralarında: "Allah'a ibadet edin. Ondan başka ilahınız yoktur. Acaba korkmaz mısınız?" diyen kendilerinden bir Rasûl gönderdik. Onun kavminden kâfir olan, ahirete kavuşmayı yalanlayan ve dünya hayatında kendilerine refah ve nimet verdiğimiz ileri gelenler dedi ki: "Bu ancak sizin gibi bir insandır. Sizin yediğinizden yer ve sizin içtiğinizden içer. Eğer kendiniz gibi bir insana itaat ederseniz, elbette ziyan edenlerden olursunuz. Aca-*

ba siz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra muhakkak çıkartılacaksınız. diye sizi tehdit mi ediyor? Tehdit olunduğunuz o şey uzaktan da uzaktır. O ancak bu dünya hayatımızdır. Ölürüz, diriliriz yoksa biz tekrar diriltilecek değiliz. Bu ancak Allah'a karşı yalan düzüp, iftira eden bir adamdır. Biz ona inanmayız (Peygamberleri) dedi ki: "Rabbim, beni yalanladıkları için bana yardım et." Buyurdu ki: 'Az zaman sonra elbette pişman olacaklardır." Çığlık onları hak ile aldı, biz de onları süprüntü (gibi) yaptık. Zulmeden topluluklara (rahmetten) uzak kalmak vardır. Sonra onların ardından başka nesiller var ettik. Her ümmet ne ecelini öne getirebilir, ne de kendileri geriye bırakabilirler. Sonra rasûllerimizi birbiri ardınca gönderdik. Her bir ümmete rasûlleri geldikçe onu yalanladılar. Biz de onları birbirinin arkasına kattık ve onları ibretli hikâyeler kıldık. İman etmeyen bir kavim artık uzak dursun. Sonra Mûsâ ve kardeşi Harun'u âyetlerimizle ve apaçık belge(lerimiz) ile gönderdik. Firavun'a ve ileri gelenlerine. Ama onlar büyüklük tasladılar. Zaten onlar kendilerini üstün sayan bir topluluktu." (Mü'minun. 31-46)

Böylelikle yüce Allah rasûllerini kesintisiz arka arkaya gönderdiğini sonra Mûsâ'nın Harun'un peygamber olarak gönderilişini zikretmektedir ki Mûsâ ile Harun Mesih'ten pek uzun bir süre önce peygamber olarak gönderilmişlerdir.

Yüce Allah: *"Andolsun ki Biz her ümmet arasında: 'Allah'a ibadet edin ve tağuttan kaçının' diye bir peygamber göndermişizdir. Allah içlerinden kimine hidâyet verdi, kiminin aleyhine olmak üzere sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde gezin de yalanlayanların sonu nasıl oldu görün."* (Nahl. 36) buyurmaktadır.

Bununla şanı yüce Allah her bir ümmet arasında kendilerini bir ve tek olarak Allah'a ibadete çağıran bir Rasûl göndermiş olduğunu haber vermektedir. Ayrıca yüce Allah Mesih -Allah'ın salat ve selâmları üzerine olsun- hakkında: *"Meryemoğlu Mesih bir Rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası ise sıddika bir kadındı."* (Maide. 75) buyurarak Mesih'in bu rasûllerden bir rasûl olduğunu: *"Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir."* buyruğu ile haber vermektedir.

Ondan önce yüce Allah her bir ümmet arasında bir rasûl göndermiş bulunmaktadır. Ebu Zer tarafından Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edilen hadiste ise nebilerin yüz bin nebi. onlardan risalet verilenlerin ise 313 Rasûl olduğu belirtilmektedir.[360] Kimileri bu hadisin sahih olduğunu söylerken kimileri zayıf olduğunu söylemektedir. Eğer hadis sahih ise Rasûller 313'dür.

360 İbn Hibban. -Mevârid -. 94 : Hakim. II. 262. Ebu Umame'den diye rivâyet etmişlerdir. Hadis sahih değil zayıftır.

Hadisin sıhhati bilinmemekle birlikte bu kadar olmaları da daha fazla olmaları da mümkündür. Daha az olmaları mümkün olduğu gibi. Ama şanı yüce Allah her bir ümmet arasında bir Rasûl gönderdiğini haber vermektedir.

Yüce Allah: *"Şüphe yok ki Biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Arasında bir uyarıcının gelip geçmediği hiçbir ümmet de yoktur."* (Fatır, 24) buyurmaktadır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Sizlerle ümmetlerin sayısı yetmişe tamamlanmaktadır. Allah nezdinde en değerlileri ve en üstünleri sizsiniz."[361]

Bu ceyyid bir hadistir.

Yüce Allah Zümer Sûresi'nde: *"Kâfirler de cehenneme zümre zümre sürülecek. Nihâyet onlar oraya geleceklerinde kapıları açılacak ve bekçileri onlara şöyle diyecek: "Size aranızdan Rabbinizin âyetlerini üzerinize okuyan ve bugününüze kavuşmakla sizi korkutan peygamberler gelmedi mi?" Onlar: "Evet, fakat azap sözü kâfirler üzerine hak olmuştur" diyecekler."* (Zümer, 71), Tebareke Sûresi'nde de: *"Rabblerini inkâr edenlere de cehennem azabı vardır. O ne kötü bir dönüş yeridir! Oraya atıldıklarında o kaynayıp coşarken onun korkunç sesini işitirler. Öfkesinden neredeyse çatlayacak gibi olur. İçine her bir grup atıldığında bekçileri onlara size bir nezir gelmedi mi diye sorarlar. Onlar: "Evet, gerçekten bize bir nezir geldi fakat biz yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz dedik" diye cevap verirler."* (Mülk, 6-9) buyurmaktadır. İşte böylelikle o kendilerine uyarıp korkutucu bir peygamber gelmiş olduğu halde her bir grubun cehennem içerisine atılacağına dair bir haberdir. Nitekim yüce Allah: *"Biz bir rasûl göndermedikçe de azap ediciler değiliz."* (İsra, 15) ve: *"Müjdeleyici ve korkutucu peygamberler olarak (gönderdik) ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın."* (Nisa, 165) ve: *"Ey cin ve insanlar topluluğu, içinizden size âyetlerimi okuyan, bu gününüzün gelip çatacağını bildirip sizi uyaran peygamberler gelmedi mi? Onlar: "Nefislerimize karşı (kendi aleyhimize) şâhidlik ederiz" diyecekler. Halbuki dünya hayatı onları aldattı da kendi aleyhlerine kâfir kimseler olduklarına şâhid oldular (olacaklar)."* (En'am, 130) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah Mesih'den önce bütün ümmetlere çok sayıda rasûller göndermiştir. O halde yüce Allah'ın: *"Andolsun Biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik."* buyruğu ile yalnızca Mesih'in göndermiş olduğu havarilerin kastedilmiş olmasını iddia etmek nasıl mümkün olabilir? Hâlbuki havariler

361 Tirmizi, 3001; İbn Mace, 4288; Ahmed, V, 5. Hadis sahihtir.

Mûsâ'nın. İbrahim'in ve Muhammed'in gönderdiği elçileri düzeyinde Mesih'in elçileridir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gönderdiği kimseye Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den tebliğ ettiği hususlarda ona itaat etmek icab eder. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda dile getirildiği gibi: "Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş demektir. benim gönderdiğim emirime itaat eden bana itaat etmiş olur. bana isyan eden Allah'a isyan etmiş demektir. benim emirime isyan eden kimse de bana isyan etmiş olur."[362]

Böylelikle gönderdiği emirine -emretmiş olduğu bütün hususlarda değil de- Allah'ın ve Rasûlünün emrettiği maruf hususlarda itaat etmenin icab ettiğini açıkça beyan buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'de yer alan Ali (radıyallâhu anh)'dan gelen hadise göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ordu göndermiş ve başlarına bir adamı komutan tayin etmişti. Orduya da dinleyip itaat etmelerini emretmişti. Askerler onu kızdırınca bana odun toplayınız dedi. Ona odun topladılar. Sonra da: Şimdi bir ateş yakınız dedi. ateş yaktılar. Arkasından: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) size beni dinleyip bana itaat etmenizi emir buyurmamış mıydı dedi. Onlar evet deyince o: Haydi bu ateşe girin dedi. Bu sefer birbirlerine bakmaya başladılar ve: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ancak ateşten kurtulmak için kaçtık dediler. Onlar bu hallerinde devam ederken sonunda (komutanlarının) öfkesi dindi. Geri döndüklerinde bu hususu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e anlattılar ve O: "Eğer o ateşe girmiş olsalardı ebediyyen oradan çıkamazlardı" buyurdu. Ayrıca O: "Allah'a isyan hususunda itaat yoktur. İtaat ancak maruftadır" buyurmuştur.[363]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Abdullah b. Ömer'den rivâyete göre o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: "Hoşuna giden ve gitmeyen hususlarda dinleyip itaat etmek müslüman kişinin üzerine bir borçtur. Bir masiyet ile emrolunması hali müstesnadır. Eğer ona masiyet olan bir emir verilecek olursa dinlemek ve itaat etmek sözkonusu değildir."[364]

Müslim'de Um el-Husayn'dan gelen rivâyete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Veda Haccı'nda şunları söylerken dinlemiştir: "Sizin üzerinize Allah'ın kitabı gereğince size komutanlık eden siyahi bir köle dahi komutan tayin edilecek olursa dinleyip itaat ediniz."[365]

362 Kaynakları daha önce gösterildi.
363 Buhârî. VIII. 106: Müslim. III. 1463.
364 Buhâri. VIII. 105: Müslim. III. 1469.
365 Müslim. II. 949.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de Efendimizin şöyle buyurduğu zikredilmiştir: "Hazır bulunan burada bulunmayana tebliğ etsin. Çünkü kendisine (benden işittiği sözü) tebliğ olunan nice kişi bizzat işitenden o sözü daha iyi anlayıp belleyebilir."[366]

Buhârî'nin Sahih'inde Abdullah b. Amr'ın Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyeti kaydedilmektedir: "Benden bir âyet dahi olsa tebliğ ediniz. İsrailoğullarından nakletmenizde de bir sakınca yoktur. Bununla birlikte kasten benim hakkımda yalan söyleyen kimse de cehennemdeki yerine hazırlansın."[367]

Sünen'deki rivâyete göre de O şöyle buyurmuştur: "Bizden bir hadis/söz dinleyip de onu dinlememiş olan birisine tebliğ eden kimsenin Allah yüzünü ak etsin. Çünkü nice fakih olmayan/sözünün inceliklerini anlamayan fıkıh taşıyıcısı vardır. Yine kendisinden daha fakih olan kimseye fıkıh taşıyan nice kimse vardır."[368]

Bu durumda havariler de Mesih'den tebliğleri hususunda diğer peygamberlerin ashabının kendi peygamberlerinden yaptıkları tebliğ gibidirler. Yüce Allah da kitabında: *"De ki: "Ey Kitap Ehli; sizin bizi ayıplamanız (veya bizden hoşlanmamanız)ın, Allah'a, bize indirilene, daha önce indirilenlere iman etmemizden ve şüphesiz çoğunuzun (imandan çıkmış) fâsıklar olmanızdan başka bir sebebi var mı?"* (Nisa. 59) buyurmaktadır. Emir sahiplerine gelince onlar alimler ve emretmek konumunda olanlardır. Bunlar Allah'ın ve Rasûlünün emrettiğini emredecek olurlarsa onlara itaat icab eder. Eğer insanlar herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşerlerse onu Allah'a ve Rasûle havale etmek gerekir. Allah'ın kendilerini peygamber olarak gönderdiği Rasûllerin dışında hiçkimseye havale edilmez. Nitekim yüce Allah bir başka âyet-i kerimede: *"İnsanlar tek bir ümmetti. Allah da peygamberleri müjdeleyici ve korkutucular olmak üzere gönderdi. Beraberlerinde insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hükmetmek için de hak ile Kitabı indirdi. Halbuki kendilerine o Kitabın verildiği kimseler, ancak apaçık deliller onlara geldikten sonra (ve yalnızca) aralarındaki kıskançlıktan dolayı ona (o hakka) dair anlaşmazlığa düştüler. İşte Allah böylece izniyle iman edenleri, hakkında anlaşmazlığa düştükleri hakka ulaştırdı. Allah, dilediğini dosdoğru yola iletir."* (Bakara. 213) buyurmaktadır. "Kitap" ise Allah'ın indirmiş olduğu her bir kitabı ifade eden bir cins isimdir. Bununla muayyen bir

366 Buhârî. I. 24; Müslim. II. 986.
367 Buhârî. IV. 145.
368 Kaynakları daha önce gösterildi.

kitap kastedilmemiştir. Yüce Allah'ın: "*(Namazda) yüzlerinizi doğuya ve batıya döndürmeniz iyilik demek değildir. Fakat asıl iyilik Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba, peygamberlere iman edenin yaptığıdır.*" (Bakara. 177) buyurmuştur. Yüce Allah bununla ise muayyen bir tek kitaba iman edilmesini kastetmemiştir. Aksine bu Tevrat'a. İncil'e ve Kur'an'a ve Allah'ın indirmiş olduğu bütün kitaplara imanı da ihtiva eder. Nitekim yüce Allah Şura Sûresi'nde: "*İşte bundan dolayı sen davet et, emrolunduğun gibi dosdoğru ol, onların arzularına uyma ve de ki: Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim. Aranızda adalet yapmakla emrolundum.*" (Şura. 115) buyurmaktadır. Bununla yüce Allah kendisine Allah'ın indirmiş olduğu bütün kitaplara iman etmesini ve peygamberlerin risaletlerinin kendilerine ulaşmış olduğu kimseler arasında adalet yapmasını emretmiştir. Yüce Allah'ın: "*Onunla hem sizi hem de ulaştığı herkesi uyarayım diye.*" (En'am. 19) buyruğunda olduğu gibi.

Buna göre Kur'an'ın kendisine ulaştığı herkes ona muhataptır. Kur'an'ın hitabı onu da kapsar. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Benden bir âyet dahi tebliğ edip" buyurduğu zikredilmektedir. Ayrıca yüce Allah: "*O peygamber kendisine Rabbinden indirilene iman etti. Müminler de. Onların her biri Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı. Peygamberlerinden hiçbirini diğerinden ayırmayız.*" (Bakara. 285) buyurmuştur. Diğer bir kıraatte ise "kitabına ve Rasûllerine" anlamında olup her iki kıraat de diğerine uygundur. Yüce Allah'ın: "*İnsanlar tek bir ümmetti... anlaşmazlığa düştüler.*" (Bakara. 213) buyurmaktadır. Yani bundan sonra onlar anlaşmazlığa düştüler. Tıpkı yüce Allah'ın bir başka sûrede yer alan: "*İnsanlar ancak tek bir ümmeti. Sonradan ayrılığa düştüler.*" (Yunus. 19) buyruğunda dile getirildiği gibi. Âdemoğulları ihtilafa düşünce yüce Allah peygamberleri müjdeleyiciler. korkutup uyarıcılar olmak üzere gönderdi ve onlarla beraber kitabı da indirdi.

Bu ise Allah'ın hükmü ile hükmetmesi ve insanlar arasında kitabı hak ile hükmetmesi için Allah'ın indirmiş olduğu bütün kitapları kapsar. Çünkü insanlar arasında hükmeden yüce Allah'ın kendisidir. Onun hükmü ise indirmiş olduğu kitaplarındadır. Bu sebeple yüce Allah müminlere herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düştükleri taktirde onu Allah'a ve Rasûlüne havale etmelerini emir buyurmuştur.

Allah'a havale etmek. onun kitabına havale etmektir. Dolayısı ile onun emri Allah'ın kitabına ve Rasûlüne (anlaşmazlık konusunu) havale etmek şeklindedir. Ayrıca şanı yüce Allah kitabının ve Rasûlünün hükmüne başvurmayan kimseleri yermek üzere şöyle buyurmaktadır: "*Sana indirilene ve senden önce*

indirilmiş olanlara iman ettiklerini iddia edenleri görmez misin? Kendisini inkâr etmekle emrolundukları halde Tâğût'un hükmüne başvurmak istiyorlar. Şeytan da onları (hidâyetten ayırıp) uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister. Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve Peygambere gelin" denilince münâfıkların senden alabildiğine yüzçevirdiklerini görürsün. Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir musibet gelip çattığı zaman halleri nasıl olacak? Sonra sana gelirler de: "Biz iyilik etmekten ve ara bulmaktan başka birşey istemedik" diye Allah'a yemin ederler. İşte bunlar: Allah'ın, kalplerinde olanı bildiği kimselerdir. Artık onlardan yüz çevir. Onlara öğüt ver. Ve kendilerine haklarında etkileyici sözler söyle. Biz, gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak Allah'ın izniyle kendisine itaat edilsin diye gönderdik. Şâyet kendilerine zulmettiklerinde sana gelip de Allah'tan mağfiret dileselerdi. Peygamber de onlara mağfiret isteyiverseydi, Allah'ı elbette tevbeleri çokça kabul eden, çok rahmet eden bulacaklardı. Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar." (Nisa. 60-65)

Böylelikle şanı yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik."* buyruğunda sözkonusu ettiği "Rasûller/peygamberler"in yüce Allah'ın göndermiş olduğu bütün peygamberleri kapsadığı açıkça görülmüş olmaktadır. Elbetteki aralarında bunu en çok hak edenler Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın kendilerini kullarına göndermiş olduğunu haber verdiği rasûlleridir. Böylelikle onların: Bunlar havarilerdir şeklindeki sözlerinin bâtıl olduğu açıkça ortaya çıkmış olmaktadır.

Üçüncü vecih: Yüce Allah: *"Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve Mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç, hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın. Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır."* (Âyet 25) buyurmaktadır. Burada yüce Allah demiri de indirdiğini zikretmektedir. Bundan maksat ise Allah yolunda demir ile cihad eden kimselerin ortaya çıkmasını murad etmiş olmasıdır.

Hristiyanlar ise, havarilerle hristiyanların herhangi bir kimse ile demir ile savaşmakla emrolunmamış olduklarını ileri sürerler.

Dördüncü vecih: Bundan sonra yüce Allah: *"Andolsun ki Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik. Nübüvveti ve kitabı soylarından gelenlere verdik. Onlar arasından ki-*

misi hidâyet bulmuştu ama onlardan çoğu ise fâsıklardı. Sonra rasûllerimizi onların izleri üzere ardarda gönderdik. Meryemoğlu İsa'yı da izlerinden gönderdik ve ona İncil'i verdik. Ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet koyduk." (Hadid. 26-27) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik."* buyruğundan sonra Nuh'u ve İbrahim'i gönderdiğini haber vermesi umumdan sonra özeli zikretmesi kabilinden ve umumun kapsamına girenler arasından özel olanın kendisine özel verilmiş olan hükümlerin beyan edilmesi kabilindendir. Mesela bir sultan. askere cihadı emretmekle birlikte filan ve filan kimselere şu şu işleri yapmalarını emretmesi gibi. Yine: O elçilerini filana gönderdiği gibi onlara filan kimseyi de gönderdi. ona şunu şunu da emretti denilmesi gibidir. Yüce Allah: *"Andolsun ki Nuh'u ve İbrahim'i de gönderdik. Peygamberliği ve kitabı soylarından gelenlere verdik."* buyurmaktadır. Nuh tufandan sonra gelmiş ademoğullarının atasıdır. Çünkü yüce Allah gemide bulunanlar dışında Âdem'in çocuklarını suda boğmuştu. Yüce Allah Nuh (aleyhisselâm) hakkında: *"Zürriyetini/soyundan gelenleri de sürekli bâki kalanların ta kendileri kıldık."* (Sâffât. 77) buyurmaktadır.

İbrahim'e gelince: ondan sonra gelen peygamberler onun soyundan gelmiştir. Nitekim yüce Allah İbrahim (aleyhisselâm) hakkında: *"Ve Biz ona İshak'ı ve Yakub'u da bağışladık. Soyundan gelenlere de peygamberlik ve kitabı verdik. Ona mükâfatını dünyada verdik. ahirette de o muhakkak salihlerdendir."* Ankebût. 27) buyurmuştur. Daha sonra yüce Allah Nuh ve İbrahim'i peygamber olarak gönderdiğini sözkonusu ettikten sonra nübüvveti ve kitabı onların soylarına verdiğini de beyan ettikten sonra: *"Sonra Rasûllerimizi onların izleri üzere ardarda gönderdik. Meryemoğlu İsayı da izlerinden gönderdik ve ona İncil'i verdik."* (Âyet 27) buyurmaktadır.

Bu buyruğu ile de onların izlerinden kendi Rasûllerini ve yine arkalarından Meryemoğlu İsa'yı da gönderdiğini. ona İncil'i verdiğini haber vermektedir. İşte bunlar Mesih'ten önceki Rasûller olup sonuncuları da Mesih'dir. Burada Mesih'e uyan kimselerden herhangi birisini elçi olarak gönderdiğini sözkonusu etmemiştir. Aksine ona uyanların kalplerine şefkat ve merhameti koymuş olduğunu haber vermektedir. Durum bu iken onun kendilerini apaçık delillerle gönderip beraberlerinde kitabı ve mizanı indirdiğini. yüce Allah'ın sözünü ettiği ve Mesih'den önce göndermiş olduğu peygamberleri dışarıda tutup yalnızca bunların havariler olduğunu söylemek nasıl mümkün olabilir?][369]

369 el-Cevâbu's-Sahîh. II. 227-243

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾

26. "Andolsun ki Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik. Nübüvveti ve kitabı soylarından gelenlere verdik. Onlar arasından kimisi hidâyet bulmuştu ama onlardan çoğu ise fâsıklardı."

Tefsiri:

[Ona putlardan nefret ettirildiğine dair nakledilen bu hâlin her bir peygamber için sözkonusu olması gerekmez. Çünkü o Âdemoğullarının efendisidir. Hiçbir peygamberlik ile ilgileri bulunmayan küfür ehli arasında yetişen bir Rasûl yüce Allah'ın kendisini ilim ve hidâyet, yardım ve düşmanını kahretmek sûreti ile destekleyişi bakımından başkalarına göre daha mükemmeldir. Nuh ve İbrahim için olduğu gibi. Bundan dolayı şanı yüce Allah: "*Andolsun ki Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik.*" âyeti ile: "*Gerçekten Allah Âdem'i, Nuh'u, İbrahim'i ve İmran'ın ailesini seçip âlemlere üstün kıldı.*" (Âl-i İmran, 33) buyruklarında olduğu gibi Allah bu hususu onlara izafe etmektedir. Çünkü Nuh müşriklere gönderilen ilk Rasûldür. Onların şirklerinin başlangıcı ise salih ölüleri tazim etmek idi. İbrahim'in kavminin şirkinin başlangıcı ise yıldızlara tapmaktı. Önceki yeryüzüne ait bir şirk bu ise semavi bir şirktir. Bu sebeple buna da ötekine de giden yolu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kapatmıştır.][370]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu yüce Allah'ın Nuh ve İbrahim -ikisine de selâm olsun-'e: "*Andolsun ki Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik. Peygamberliği ve kitabı soylarından gelenlere verdik.*" buyruğundaki lütfunu dile getirmesi gibidir. İbrahim el-Halil hakkında ise: "*Peygamberliği ve kitabı soylarından gelenlere verdik.*" buyurmaktadır. Böylelikle İsmail ve onun soyundan gelenler arasında Allah nezdinde ta'zim edilen övülen kimseler olduğu İsmail'in de Nuh'un ve İbrahim'in Allah tarafından ta'zim edildikleri gibi oldukça büyük çapta tazim edildiği bilinmiş olmaktadır. Her ne kadar İbrahim, İsmail'den üstün ise de maksat onun ve zürriyetinden gelenlerin tazim edilmesidir. Bu ise ancak onun soyundan gelenlerin hak din üzere bulunan ve ta'zim edilen kimseler olması halinde sözkonusu olur. Bunlar da bu Beyt'i haccederler. Muhammed'in gelişinden sonra da onlardan başkaları bu Beyt'i haccetmez.][371]

370 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 31.
371 el-Cevâbu's-Sahih, V, 220.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mesih'i ve annesini Allah'ın dışında iki ilah ve alimlerini ve ruhbanlarını Allah'tan başka Rabbler edinecek kadar hristiyanlardaki bu aşırılığa gelince, zikredildiği üzere bunu onlar için bid'at olmak üzere ilk olarak uyduran kişi önceleri yahudi olan sonra müslüman olup hristiyanlara dinlerini içinden çıkılmayacak şekilde karıştırmak maksadıyla münafıklık ederek Mesih'e uyduğunu gösteren kişi olan Pavlus'dur. Onlar için aşırıya kaçan bir takım görüşler ortaya çıkardı ve böylelikle hristiyanlar arasında hem itikatları hem ibadetleri alanında bid'atler çoğalıp durdu. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Kendiliklerinden ortaya koydukları ruhbanlığa gelince Biz onu üzerlerine farz kılmadık. Ancak Allah'ın rızasını aramak için (kendileri uydurmuşlardı). Sonra gereği gibi ona riâyet etmediler. Onlardan iman edenlere ise ecirlerini verdik. Onlardan birçoğu ise fâsıklardı."* buyruğunda dile getirdiği gibi.][372]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kendiliklerinden uydurdukları ruhbanlığa gelince. Biz onu üzerlerine farz kılmadık. Ancak Allah'ın rızasını aramak için (kendileri uydurmuşlardı). Sonra gereği gibi ona riâyet etmediler."* Yani biz onlara Allah'ın rızasını aramalarını yazmıştık. Onlara ruhbanlığı yazmamıştık. Bilakis onu kendileri (bid'at olarak) uydurdular. Onlar ruhbanlığı kendileri uydurdukları halde yine de ona gereği gibi riâyet etmediler. Her bid'at de esasen bir dalalettir. Bu sebeple onlar hem ruhbanlığı bid'at olarak ortaya koydukları için hem de ona gerektiği gibi riâyet etmedikleri için yerilmişlerdir.

Onlara farz olarak yazılmış bulunan Allah'ın rızasını aramaya gelince, bu ise Allah'ın kendileri için şeriat yapmış olduğu farz ve müstehapları fiilen işlemekle elde edilebilir. Çünkü onun razı olduğu budur. Allah'ın razı olduğu işleri yapan kimse ise üzerine farz olarak yazılan işi yapmış olur ve ayrıca Allah'ın rızası yalnızca farzları yerine getirmekle hâsıl olur. İşte Allah'ın kullara yazdığı budur. O üzerlerine Allah'ın rızasını aramak dışında hiçbir şey yazmamış olduğuna göre onun rızasını aramak farz demektir. Farz olmayan bir şeyin ise onlar üzerine yazılanın gerçekleşmesi hususunda şart koşulması sözkonusu değildir.][373]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve Mizanı indirdik.*

372 Câmiu'l-Mesâil, I, 260.
373 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 169-170.

Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç, hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın. Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır. Andolsun ki Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik. Nübüvveti ve kitabı soylarından gelenlere verdik. Onlar arasından kimisi hidâyet bulmuştu ama onlardan çoğu ise fâsıklardı. Sonra rasûllerimizi onların izleri üzere ardarda gönderdik. Meryemoğlu İsa'yı da izlerinden gönderdik ve ona İncil'i verdik. Ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet koyduk. Kendiliklerinden ortaya koydukları ruhbanlığa gelince, Biz onu üzerlerine farz kılmadık ancak Allah'ın rızasını aramak için (kendileri uydurmuşlardı). Sonra gereği gibi ona riâyet etmediler. Aralarından iman edenlere ecirlerini verdik. onlardan birçoğu ise fâsıklardı." (Âyet 25-27) buyruğuna gelince. Bu da hiç şüphesiz yüce Allah'ın buyurduğu gibi hakkın ta kendisidir. Bu buyrukta ne ruhbanlığın övülmesi ne de Mesih'in dinini değiştiren kimselerin övülmesi sözkonusudur. Bu buyrukta Allah'ın kalplerine yerleştirmiş olduğu merhamet ve şefkat sebebi ile ona tabi olan kimseler övülmüştür o kadar. Bu da onun: *"Ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet koyduk."* buyurduktan sonra yüce Allah: *"Kendiliklerinden ortaya koydukları ruhbanlığa gelince, Biz onu üzerlerine farz kılmadık."* buyurmaktadır.

Yani onlar bizim üzerlerine farz kılmadığımız bir ruhbanlığı (bid'at olarak) uydurup ortaya çıkardılar. Bu ruhbanlığı Allah teşri' etmediği gibi onlar için meşru da kılmamıştı. Aksine yüce Allah onu kendilerine farz kılmadığını ifade etmektedir. Tıpkı: *"Allah bahire. saibe. vasile ve ham diye bir şey (meşru) kılmamıştır."* (Maide. 103) buyruğunda müşriklerin ortaya koydukları bid'atleri kabul etmediği gibi. Bid'atlerin onun tarafından ortaya konulmadığının bu şekilde ifade edilmesi diğer taraftan yüce Allah'ın meşru olduğunu tespit ettiği: *"Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik."* (Maide. 48) ve: *"Her ümmet için bir ibadet yolu (din ve şeriat) tayin ettik."* (Hacc. 67) buyruğunda meşru kıldığı şeyler hakkında kendisinin bu hükümleri ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Ruhbanlığa gelince. onu kendileri uydurmuşlar. Allah onu bir şeriat olarak koymamıştır.

Yüce Allah'ın: *"Ruhbanlık"* anlamındaki buyruk hakkında iki görüşü vardır:

1. Bu lafız nasb ile gelmiştir. Yani onlar bunu bid'at olarak ortaya koymuş. uydurmuşlardır. Nasb ile gelişi ya sonra gelen fiilin kendisine açıklık getirdiği gizli bir fiil iledir yahut da Kufelilerin dedikleri gibi bu fiil hem zikredilmeyen hem açıkça zikredilen lafızlarda amel etmiştir denilir. Bu kanaati de kendilerinden İbn Cerir. Sa'leb ve başkaları rivâyet etmiştir. Bunun bir benzeri yüce Allah'ın: *"Dile-*

diğini rahmetine sokar, zalimlere gelince onlar için çok acıklı bir azap hazırlamıştır." (İnsan. 31) buyruğu ile: *"O bir kısmına hidâyet verdi bir kısmına da sapıklık hak oldu."* (A'raf. 30) buyruklarıdır.

Bu görüşe göre "Ruhbanlık" anlamındaki lafız "şefkat ve merhamet" anlamındaki lafızlara atfedilmiş olmaz.

2. İkinci görüşe göre "ruhbanlık" şefkat ve merhamet anlamındaki lafızlara atfedilmiştir. Buna göre anlam şöyle olur: Allah şefkati, merhameti ve sonradan uydurulmuş olan ruhbanlığı kalplerine koymuştur. O taktirde bu yaratılış ve oluş ile alakalı bir ortaya koymaktır. Kevni ortaya koyuş ise hem hayrı hem şerri kapsar. Yüce Allah'ın: *"Biz onları ateşe çağıran önderler kıldık."* (Kasas. 41) buyruğu gibi.

Bu görüşe göre ise ruhbanlığın kalplerde var edilmiş/kılınmış olmasından dolayı ruhbanlık övülmemektedir.

Böylelikle her iki takdire göre Kur'an-ı Kerim'de ruhbanlığa övgü yoktur. Daha sonra yüce Allah: *"Ancak Allah'ın rızasını aramak için."* buyurmaktadır. Yani onların hakkında yazılan sadece Allah'ın rızasını aramaktı. Allah'ın rızasını aramak ise bid'at olarak sonradan ortaya çıkarılan işlerle değil O'nun emrettiklerini yapmakla olur. İşte bu istisnaya munkatı istisna adı verilir.

Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Gerçekten onun (öldürülmesi) hakkında anlaşmazlığa düşenler ondan (onu öldürmüş olmaktan) yana şüphe içindedirler. Onların zanna uymaktan başka buna dair bilgileri yoktur. Onlar onu (İsa'yı) gerçekten öldürememişlerdir."* (Nisa. 157); *"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla yemeyin. Aranızda karşılıklı bir anlaşma ve gerçekleştirdiğiniz bir ticaret olması müstesna."* (Nisa. 29); *"Onlar orada ilk ölümden başka ölümü tatmazlar."* (Duhân. 56); *"O halde onlara ne oluyor, neden iman etmezler? Onlara karşı Kur'an okunduğunda secde etmezler. Aksine o inkâr edenler yalanlarlar. Hâlbuki Allah içlerinde neyi gizlemekte olduklarını en iyi bilendir. Artık sen onlara çok acıklı bir azabı müjdele! Ancak iman edip, salih ameller işleyenler müstesnadır. Onlar için eksilmez ve kesilmez bir mükâfat vardır."* (İnşikak. 20-25); *"Onlar orada ne bâtıl, ne de günahı gerektiren bir söz işitirler. "Selâm, selâm" diye bir sözden başka."* (Vakıa. 25-26); *"Bir mümin diğer bir mümini -yanlışlıkla olması müstesna- öldüremez."* (Nisa. 92)

Bu ise bir başka yerde genişçe açıklandığı gibi bu âyet-i kerime hakkındaki görüşlerin en doğrusudur.

Yüce Allah'ın. Allah'ın rızasını aramaları için ruhbanlığı onların üzerine farz kılmış olması anlamında olması da mümkün değildir. Çünkü yüce Allah kendi zatının rızasını arayarak herhangi bir iş yapmaz. Ayrıca buyruğun manası onlar bu işi O'nun rızasını aramak maksadıyla uydurmadılar şeklinde de değildir. Çünkü hataya düşen bazı kimseler arasında bunu da ötekini de zannedenler vardır. Nitekim bu husus bir başka yerde genişçe açıklanmıştır.

Ayrıca onların ruhbanlığı bid'at olarak uydurduklarını ve ona hakkıyla riâyet etmediklerini de zikretmektedir. Yine bu ifadede onlara bir övgü yoktur. Aksine onlar yerilmektedirler.

Daha sonra yüce Allah: "*Onlardan iman edenlere ise ecirlerini verdik.*" buyurmaktadır. Bunlar ise (aralarından) Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman eden kimselerdir. "*Onların bir çoğu ise fâsıklardır.*" Eğer yine Mesih'e iman edenler kastedilmiş ise o taktirde kastedilenler dini üzere ona tabi olup herhangi bir değişiklik yapmayan kimseler olur. Yoksa onların hepsi Mesih'e iman ettiklerini söylemektedir. Durum ne olursa olsun şanı yüce Allah ancak Mesih'e değişikliğe uğratılmamış dini üzere tabi olan kimseler ile Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman eden kimseleri övmektedir. Mesih'in dinini değiştiren hristiyanları da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman etmeyenleri de övmüş değildir.

Denilse ki: Bazıları şöyle demiştir: Yüce Allah'ın: "*Kendiliklerinden ortaya koydukları ruhbanlık*" buyruğu "şefkat ve merhamet (koyduk)" anlamındaki buyruğa atfedilmiştir. Bu durumda mana da şöyle olur: Allah ona uyanların kalplerine şefkati. merhameti ve ayrıca onların sonradan uydurduğu ruhbanlığı koymuştur. Sonra bunlar buradaki koymayı (kılmayı) övülen şer'i bir koyma olarak değerlendirmişlerdir.

Bunlara şöyle cevap verilir: Bu çeşitli bakımlardan bir yanlıştır.

Bir defa ruhbanlık ona uyanların hepsi arasında yoktu. Aksine havariler gibi onunla arkadaşlık etmiş olanlar arasında rahip bir kimse bulunmuyordu. Ruhbanlık ancak -şefkat ve merhametten farklı olarak- bundan sonra bid'at olarak ortaya çıkarılmıştır. Şefkat ve merhamet ise ona uyanların tamamının kalbinde yerleştirilmiş idi.

2. Yüce Allah şefkat ve merhametin aksine ruhbanlığı onların sonradan uydurduklarını haber vermektedir. Şefkat ve merhameti ise onlar uydurmadılar. Eğer onlar bunu uydurmuş iseler o taktirde bunu onlara şeriat yapmamıştır. Şâyet maksat kaderi ve kevni koyup yerleştirmek değil de dini ve şer'i koyup

yerleştirmek ise yine bunun kapsamına ruhbanlık girmez. Eğer maksat kevni ve yaratılıştaki bir koyup yerleştirme ise bunda ruhbanlığın övülmesi de sözkonusu değildir.

3. Allah şefkat ve merhameti kalplere yerleştirmiştir. Ruhbanlık ise kalplere özgü değildir. Aksine ruhbanlık nikah, et ve daha başka mübah şeyleri terk etmektir. Ashabdan bir kesim -Allah onlardan razı olsun- ruhbanlığa yönelmek istediler. Bunun üzerine şanı yüce Allah: "*Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez.*" (Maide, 87) buyruğu ile bunu onlara yasaklayan hükmünü indirmiş oldu.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde sabit olduğu üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabından birkaç kişiden biri: Ben oruç açmamak üzere devamlı oruç tutacağım dedi, diğeri ben de hep namaz kılıp uyumayacağım dedi, öteki: Ben de kadınlarla evlenmeyeceğim dedi. Bir diğeri ise ben de et yemeyeceğim dedi.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbe okumak üzere ayağa kalktı ve şöyle buyurdu: "Bazı kimselere ne oluyor ki onların biri şunu şunu söylüyor. Ama ben oruç tuttuğum günler de olur tutmadığım günler de, geceleyin namaz da kılarım uyurum da, kadınlarla da evlenirim et de yerim. Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir" buyurdu.[374] Buhârî'nin Sahih'indeki rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) güneşte ayakta dikilmiş bir adam görünce bu ne diye sormuş ashab: Bu Ebu İsrail adında birisidir. Güneşte dikilip gölgelenmemeyi, konuşmamayı ve oruç tutmayı adamış bulunuyor demeleri üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ona oturmasını, gölgelenmesini, konuşmasını emredin. Orucunu da tamamlasın."

Müslim'in sahihinde de sabit olduğu üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbesinde şöyle derdi: "Sözün en hayırlısı Allah'ın sözü, doğru yolun/hidâyetin en hayırlısı Muhammed'in gösterdiği yoldur, işlerin en kötüleri ise sonradan (dindendir diye) ortaya çıkartılanlardır. Her bir bid'at de bir dalalettir."

Sünen'den İrbad b. Salih'den rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Benim sünnetime ve benden sonra hidâyete erdirilmiş raşid halifelerin sünnetine sımsıkı sarılın, onu bırakmayın. Azı dişlerinizle onu kavrayın. Sonradan uydurulmuş işlerden/bid'atlerden de oldukça sakının. Çünkü her bir bid'at bir dalalettir."

374 Kaynakları daha önce gösterildi.

Tirmizi: Hasen sahih bir hadistir demiştir.

Sahih naslar ruhbanlığın bir bid'at ve bir dalalet olduğunu açıkça göstermiştir. Bid'at ve dalalet olan bir şey ise asla hidâyet olamaz. Bu duruma yüce Allah'ın onu teşri buyurduğu anlamı da çıkartılamaz. Tıpkı müşriklerin kendiliklerinden şeriat diye uydurdukları bahire. saibe. vasile ve ham ile ilgili hükümlerin Allah tarafından konulmamış olduğu gibi.

Denilse ki: Bir kesim anlamının şu olduğunu söylemiştir: Onlar bu işi ancak Allah'ın rızasını aramak için yaptılar. Biz de onların üzerine ancak Allah'ın rızasını aramak için yazdık.

Çünkü bir kesim şöyle demiştir: Onlar ancak Allah'ın rızasını aramak için bunu yaptılar yahut uydurdular.

Şöyle cevap verilir: Her iki görüş de hatadır. Birincisinin hatası ise daha açıktır. Çünkü şanı yüce Allah ruhbanlığı üzerlerine yazmadığı gibi ne vacip ne müstehap olarak da teşri buyurmamıştır. Fakat bir kesim şu kanaattedir: Onlar bunu bid'at olarak ortaya koyunca bu sefer onlara bunu tamamlamalarını yazdı. Fakat âyet-i kerimede buna delil olan bir ifade yoktur. Çünkü yüce Allah: "*Biz onu üzerlerine farz kılmadık. Ancak Allah'ın rızasını aramayı (farz kıldık). Sonra gereği gibi ona riâyet etmediler.*" buyurmaktadır.

Yüce Allah burada kendilerine bizzat ruhbanlığı farz kıldığını da onu tamamlamayı da ona riâyet etmeyi de farz kıldığını sözkonusu etmemektedir. Aksine onların ruhbanlığı bir bid'at olarak ortaya çıkardıklarını ve bu bid'ate de gereği gibi uymadıklarını bildirmektedir.

Denilse ki: Yüce Allah: "*Sonra gereği gibi ona riâyet etmediler.*" buyruğu şâyet ona hakkıyla riâyet etmiş olsalardı zaman övülmüş kimseler olacaklarına delildir.

Şöyle cevap verilir: İfadede buna delil olacak bir taraf yoktur. Aksine buyruk şuna delildir: Onlar buna riâyet etmemekle birlikte riâyet etmedikleri için hak ettikleri yergi daha fazladır. Bu durumda bu bid'ati ortaya koyup ona gerektiği gibi rivâyet etmeyen kimseler gereği gibi riâyet edenlerden daha büyük ölçüde yerilmiş olmaktadır. Bununla birlikte onların hiçbiri de övülmüş değildir. Aksine yerilmiş bir kimsedir. Tıpkı Tağlib hristiyanları ve onlar gibi hristiyanlığa girip gereklerini yerine getirmeyenleri gibi. Aksine bunlar hristiyanlıktan arzularına uyan şeyleri aldılar. Bu sebeple bunların küfürleri ve yergileri şerleri ondan daha az

olan kimselere göre daha ağır olmuştur. Cennet dereceler halinde olduğu gibi cehennem de derekeler/aşağı doğru inen basamaklar halindedir.

Aynı şekilde yüce Allah kullarına herhangi bir şeyi yazdığı taktirde O bunu kendi rızasını aramak için yazmaz. Aksine kullar ne yaparlarsa Allah'ın rızasını aramak için yaparlar.

Bir diğer husus da şudur: Ruhbanlığı diğer ameller bir tarafa Allah'ın rızasını aramak için yazmış olması gerektirici herhangi bir sebep olmadan yapılmış bir tahsis olur. Çünkü O'nun ta baştan beri yazdığını kendi rızasını aramak için yazdığından söz etmemişken ruhbanlık için bu nasıl söylenebilir?

Onlar ruhbanlığı ancak Allah'ın rızasını aramak için yaptılar diyenlerin görüşlerine gelince; söz buna delalet etse bile bu anlamda ruhbanlığın övülmesi diye bir şey olmazdı. Çünkü Allah'ın emretmediği bir işi hatta maksadı iyi olsa bile yasakladığı bir işi yapan bir kimsenin bu yaptığı işin en iyi ihtimali maksadından dolayı ona sevap verilmesidir. Kendisine yasaklanmış olan şeyden dolayı da vacip ve müstehap olmayan bir işi yaptığından dolayı da ona sevap verilmez. Üstelik söz bu manaya delalet etmemektedir. Çünkü yüce Allah: *"Biz onu üzerlerine farz kılmadık. Ancak Allah'ın rızasını aramayı (onlara farz kılmıştık)."* buyurmuştur.

Ayrıca yüce Allah: "Onlar bu işi ancak Allah'ın rızasını aramak için yaptılar" buyurmadığı gibi: "Ancak Allah'ın rızasını aramak için onu uydurdular" da buyurmamıştır. Şâyet maksat onlar bunu ancak Allah'ın rızasını aramak için yaptılar yahut uydurdular demek olsaydı o taktirde bu lafız meful olarak nasb edilmesi gerekiyordu. Hâlbuki onunla amel edebilmesi için daha önceden fiilin lafzı geçmemiştir. Bid'at olarak ortaya konulması da nefy edilmemiştir. Aksine bu onlar tarafından ortaya koyuldu diye tespit edilmektedir. Daha önce geçen ise "yazmak" anlamındaki lafızdır. Böylelikle bizim sözünü ettiğimiz açıklamanın doğrunun kendisi olduğu ve bu istisnanın şu taktirde bir munkatı istisna olduğu bilinmiş olmaktadır: Onlar bizim kendilerine yazmadığımız bir ruhbanlığı ortaya çıkardılar. Fakat bizim onlara yazdığımız Allah'ın rızasını aramaktı. Çünkü Allah'ı razı etmek kulların üzerine yazılmış bir farzdır. Bu ise emrolunan işleri yapmak, yasak olan işleri terk etmek ile olur. Emrolunmadık işleri yapmak ve terki yasaklanmamış işleri terk etmek ile değil. Ruhbanlıkta ise emrolunmadık işleri yapmak ve yasaklanmamış şeyleri de terk etmek sözkonusudur.][375]

375 el-Cevâbu's-Sahih. II. 188-200.

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَاٰمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٨﴾ لِئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

28. "Ey iman edenler! Allah'tan korkun Rasûlüne de iman edin ki rahmetinden size iki pay versin. Sizin için aydınlığıyla yürüyeceğiniz bir nur versin ve size mağfiret etsin. Allah Ğafurdur, Rahimdir.

29. Ta ki kitap ehli Allah'ın lütfundan hiçbir şeye nail olamayacaklarını, muhakkak lütfun Allah'ın elinde olduğunu onu dilediğine verdiğini bilsinler. Allah çok büyük lütuf sahibidir."

Tefsiri:

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Ömer ve Ebu Mûsâ'nın rivâyetlerine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz sizin eceliniz geçmiş ümmetlerin eceline göre ikindi namazı ile akşam namazı arası kadar bir süredir. Sizin örneğiniz ile yahudi ve hristiyanların örneği ise çalıştırmak üzere bir takım işçiler tutmuş bir kimseye benzer. Bu kişi (onlara): Birer kırat vermek üzere günün ortasına kadar benim için kim çalışır der.

Bunun üzerine yahudiler günün ortasına kadar çalışırlar. Sonra: Kim benim için günün ortasından ikindi namazına kadar birer kırat ücretle çalışır der. Hristiyanlar da günün ortasından ikindi namazına kadar birer kırat ücretle çalışırlar. Sonra: Kim ikindi namazından güneşin batışına kadar ikişer kırat ücretle çalışır der.

Şunu bilin ki ikindi namazından akşam namazına kadar çalışanlar sizlersiniz. Haberiniz olsun ki size ecir iki defa verilecektir.

Yahudilerle hristiyanlar buna kızar ve derler ki: Bu nasıl olur. Hem biz daha çok çalıştık hem daha az ücret aldık. Yüce Allah bunun üzerine: Ben size hak ettiğinizden daha az vermek sûreti ile size zulmettim mi der. Onlar hayır derler. Yüce Allah da: Bu benim lütfumdur. Ben onu dilediğime veririm.[376]"[377]

376 Buhârî, 2268.
377 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 76-78.

MÜCÂDELE SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 22 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللّٰهِ وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿١﴾

1. "Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbetteki Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı da zaten işitiyordu çünkü Allah en iyi işitendir, en iyi görendir."

Tefsiri:

[Aynı şekilde *"Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbetteki Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı da zaten işitiyordu."* buyruğu ile kadın tartışıp durumunu Allah'a şikâyet ettiği zaman ikisinin karşılıklı konuşmalarını işittiğini haber vermektedir.][378]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kitap, sünnet, ümmetin selefinin ittifakı ve akli deliller O'nun her şeyi işiten, her şeyi gören/semi, basir olduğuna delildir. İşitmek ve görmek olmayan bir şey ile alakalı olmaz. Buna göre yüce Allah eşyayı yarattığı zaman onları görür. Kulları kendisine dua ettikleri taktirde onların dualarını da gizli konuşup yalvarmalarını da duyar. Nitekim yüce Allah: *"Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbetteki Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı da zaten işitiyordu."* buyurmaktadır. Yani kadın Allah'a şikâyet ediyordu ve o zaten kendisi ile Rasûl arasındaki karşılıklı konuşmayı işitiyordu. Karşılıklı konuşma (tehâvür: söylenen söze karşılık vererek konuşmayı sürdürmek demektir.

378 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 227.

Âişe dedi ki: İşitmesi ile bütün sesleri kuşatan (hepsini işiten Allah) her türlü eksiklikten münezzehtir. Yemin olsun tartışan kadın odanın bir tarafında Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e halinden şikâyet ettiği zaman sözlerinin bir kısmı bana gizli kalıyordu (duymuyordum). Bunun üzerine yüce Allah: *"Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbetteki Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı da zaten işitiyordu."* buyruğunu indirdi.[379]

Nitekim yüce Allah Mûsâ ile Harun'a: *"Korkmayın şüphesiz ki ben sizinle beraberim. İşitirim, görürüm"* (Taha. 46) ve: *"Yoksa onlar gizlediklerini ve fısıltılarını işitmez miyiz sanırlar. Öyle değil hatta elçilerimiz de yanlarındadır yazıp duruyorlar."* (Zuhruf. 80) buyurmaktadır.][380]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz O (c.c) Âişe'nin sahih hadiste dediği gibi "Bütün sesleri işiten Allah her türlü eksiklikten münezzehtir. Kocası hakkında tartışan kadın odanın bir tarafında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile yavaşça konuşuyor ve gerçekten ben onun sözlerinin bir kısmını işitemiyordum. Bunun üzerine yüce Allah: *"Kocası hakkında seninle mücadele eden ... kadının sözünü elbetteki Allah işitmiştir."* buyruğunu indirdi.][381]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İslâm'ın ilk dönemlerinde "zihar" lafzının talak hususunda sarih bir lafız olduğunu kabul ediyorlardı. Zihar ise bir kocanın: Sen benim için annemin sırtı gibisin demesidir. Nihâyet Evs b. es-Samit yüce Allah'ın şu buyruklarında hükmü sabit olan kocası hakkında tartışan karısına zihar yapıncaya kadar: *"Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbetteki Allah işitmiştir."* buyruğunu indirdi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona önce boşamanın gerçekleştiği fetvasını vermişti sonra yüce Allah bu hükmü nesh etti ve zihar yapmayı keffaret ödemeyi gerektiren -onunla talak vermeyi niyet etmiş olsa dahi- bir fiil kıldı.][382]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbetteki Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı da*

379 Nesai. VI. 168; İbn Mace. 188; Ahmed. VI. 46; Taberi. XXVIII. 5; Hakim. II. 481. Senedi sahihtir.
380 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 465.
381 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye. I. 310-311.
382 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 167.

zaten işitiyordu." buyurmaktadır. Kadın yüce Allah'ın sizin konuşmanızı işittiği halde iken tartışıyor ve Allah'a şikâyet ediyordu. İşte bu onun işitmesinin: *"De ki: Amel edin. Allah amelinizi görecektir. Rasûlü de müminler de."* (Tevbe. 105) ve: *"(Onlardan) sonra nasıl işler yapacağınızı görmek için, sizi arkalarından yeryüzünde halifeler yaptık."* (Yunus. 14) buyruklarında sözü edilen görmesi gibi olduğuna delildir. İşte bu geleceğe dair bir görme ve gelecekteki bir bakıp müşahede etmedir. Daha önceden de geçtiği üzere olmayan bir şey akıl erbabının ittifakı ile görülüp işitilenden ayrı bir vaziyette ne görülür ne işitilir. Fakat sözler ve ameller var olduğu taktirde onları işitir ve görür.][383]

اَلَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَآئِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّآئِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾

2. "Aranızdan hanımlarına zihar yapanların zevceleri onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuranlardır. Şüphe yok ki bunlar elbette çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Muhakkak ki Allah pek çok affedendir, bağışlayandır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Aralarınızdan hanımlarına zihar yapanlar"* buyruğu ile kastedilenler mülkiyet altındaki cariyeler değil mehir verilerek kendileri ile evlenilmiş olan kadınlar kastedilmektedir.][384]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah bizzat kitabında zihar yapmayı haram kılmış ve ona: *"Çirkin ve yalan bir söz"* adını vermiştir.][385]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunu Malik Muvatta'da şöylece rivâyet etmiştir: Bize Yahya b. Said haber verdi: el-Kasım b. Muhammed'i şöyle derken dinledim: Bir kadın Abdullah b. Abbas'a gelerek: Ben oğlumu boğazlamayı adadım dedi. İbn Abbas: Oğlunu kesme yemininden ötürü de keffarette bulun dedi. İbn Abbas'ın yanında oturmakta olan yaşlı bir zat: Böyle bir sözde keffaret nasıl olur -bir diğer lafızda-: Şey-

383 Câmiu'l-Mesâil. II. 54.
384 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 448.
385 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIX. 161.

tana itaat hususunda keffaret olur mu dedi. Bunun üzerine İbn Abbas şu cevabı verdi: Şüphesiz Allah: *"Hanımlarına zihar yapıp"* buyurmakta sonra da onun hakkında (Âyette) gördüğün şekilde keffareti emir buyurmuştur dedi.][386]

وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ
أَنْ يَتَمَاسَّا ذٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾

3. "Hanımlarına zihar yapıp sonra da o sözlerinden dönenler eşleri ile temas etmezden evvel bir köle azat etmelidirler. Size işte bununla öğüt veriliyor. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."

Tefsiri:

[Kadı dedi ki: "Sonra" lafzı sıra ile birlikte fasıl/öncekini sonrakinden ayırmak içindir. Bundan dolayı bir kimse: "Filanı sonra filanı gördüm demek ikincisinin birincisinden sonra görülmüş olmasını gerektirir. Bundan dolayı mezhep alimlerimiz yüce Allah'ın: *"Hanımlarına zihar yapıp sonra da o sözlerinden dönenler"* buyruğunu mühlet için olduğuna delil gösterirler. Bu ise "dönme"nin cima yapmak kararını vermek olmasını gerektirir.][387]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Bir köle azad etmelidir"* buyruğuna benzer. Bu mutlak bir isim olup mümin köle de kafir köle de buna dahildir. Eğer bununla mümin köle kastedilmiş ise elbetteki caizdir. Çünkü bu bir köle ve ondan da fazla bir muhtevadır.][388]

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا فَمَنْ لَمْ
يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ
اللّٰهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾

4. "Ama kim bulamazsa o halde eşleriyle temas etmeden önce aralıksız iki ay oruç tutmalıdır. Kim güç yetiremezse o zaman altmış yoksul doyurmalıdır. Bu hükümler Allah'a ve Rasûlüne

386 Nazariyyatu'l-Akd. 108-109.
387 el-Müsevvede. 564.
388 Şerhu'l-Umde -hacc-. II. 35.

iman edesiniz diyedir ve bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Kâfirler için çok acıklı bir azap vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın keffaret hakkında: "*O halde birbirleri ile temas etmeden önce aralıksız iki ay oruç tutmalıdır. Kim güç yetiremezse o zaman altmış yoksul doyurmalıdır.*" buyruğunda bu bunu yapamayan kimsenin gücünün yetmediğini ifade eder. Yapılması ile birlikte böyle bir olumsuzluk (güç yetiremeyiş) sözkonusu olamaz.][389]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ama kim bulamazsa o halde birbirleri ile temas etmeden önce aralıksız iki ay oruç tutmalıdır. Kim güç yetiremezse o zaman altmış yoksul doyurmalıdır.*" buyurmaktadır. Bundan maksat ise fiilin işlenmesinden önceki güç yetirebilmektir. Yoksa mana şöyle olurdu: Her kim oruç tutmazsa o taktirde altmış yoksul doyursun. Bu durumda oruç tutmayan herkes için yemek yedirmek caiz olur ve herhangi bir kimseye oruç tutmak da onu yapmadığı sürece vacip olmazdı.][390]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Kim güç yetiremezse o zaman altmış yoksul doyurmalıdır.*" buyruğuna gelince. Buradaki güç yetirebilme eğer sadece fiil ile birlikte sözkonusu olsaydı haccetmeyen kimseye haccetmek. Allah'tan korkmayan kimse için de Allah'tan korkmak icab etmezdi. Böylelikle arka arkaya kesintisiz iki ay oruç tutmayan herkes de oruç tutamayan kişi olurdu. Bütün bunlar ise bu naslara da aykırıdır müslümanların icmaına da aykırıdır.][391]

إِنَّ الَّذِينَ يُحَآدُّونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ
أَنْزَلْنَآ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥﴾

5. "Muhakkak ki Allah ve Rasûlü ile sınır yarışına kalkanlar kendilerinden öncekilerin helak, hor ve hakir edildikleri gibi, hor ve hakir edildiler. Hâlbuki gerçekten apaçık âyetler indirmişizdir. Kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır."

389 Minhâcü's-Sünne. III. 48.
390 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 372.
391 Minhâcü's-Sünne. I. 408.

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Muhakkak ki Allah ve Rasûlü ile sınır yarışına kalkanlar kendilerinden öncekilerin helak. hor ve hakir edildikleri gibi hor ve hakir edildiler.*" Buyruktaki "kebt" zelil kılmak. hor ve hakir kılmak ve yere yıkmak demektir. el-Halil dedi ki: Kebt yüzüstü yıkmak demektir. en-Nadr b. Şumeyl ve İbn Kuteybe ise: Öfke ve hüzündür demişlerdir. Büyük iştikakta bu kelime "kebede"den gelir. Sanki öfke ve keder onun karaciğerine isabet etmiş gibi bir anlam taşır. Nitekim: Üzüntü ve düşmanlık ciğerini yaktı denilir. Tefsir alimleri de dedi ki: Kebt olundular. helak edildiler. rezil ve rüsvay kılındılar. üzüldüler demektir. Böylelikle Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapan kimsenin keder. öfke ve üzüntü ile dolup taşan aşağılanmış. helak olmuş bir kişi olduğu da sabit olmaktadır. Bu ise ancak sınır mücadelesi yaptığını açığa vuracak olursa öldürüleceğinden korkması halinde tam olarak ortaya çıkar. Yoksa sınır mücadelesi yapmakta olduğunu açığa vurmak imkanına sahip olmakla birlikte canından ve malından yana güven altında bulunan bir kimse kesinlikle hor ve hakir/kebt olunmuş olmaz. Aksine böyle bir kişi sevinçli ve neşeli birisi olur.

Diğer taraftan yüce Allah: "*Kendilerinden öncekilerin helak. hor ve hakir edildikleri gibi hor ve hakir edildiler.*" buyurmaktadır. Kendilerinden önce Rasûllerle sınır mücadelesine girişen Allah'ın Rasûlü ile sınır mücadelesi yapmış olan kimseleri de şanı yüce Allah ya nezdinden gönderdiği bir azap ile yahut müminlerin eli ile helak etmiş olması sûreti ile hor ve hakir düşürmüştür. Kebt yüce Allah'ın: "*Allah kafirlerden bir kısmını helak etsin yahut bozguna uğratıp perişan etsin de zarara uğramışlar olarak dönüp gitsinler diye.*" (Âl-i İmran. 127) buyruğunda dile getirdiği gibi onun şeref ve haysiyetine dil uzatmamış herkese ait bir pay sözkonusu olmakla birlikte yüce Allah'ın: "*Kendilerinden öncekilerin helak. hor ve hakir edildikleri gibi*" buyruğu Rasûller ile sınır mücadelesine kalkışanların helak edildiklerine yahut onların eziyette bulunmayı gizlediklerine delildir. Buna da şu husus açıklık getirir: Şüphesiz münafıklar sınır mücadelesini yapanların kendileridir. Bu sebeple onlar eğer kalplerinde bulunanı açığa vuracak olurlarsa öldürülmekten korktukları için kendi öfkeleri ile ölmek sûreti ile kebt altındadırlar/hor ve hakir edilmişlerdir. Bundan dolayı her sınır mücadelesine girişenin de böyle olması gerekir.][392]

392 es-Sârimu'l-Meslûl. 28.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ
نَجْوٰى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَٓا أَدْنٰى
مِنْ ذٰلِكَ وَلَٓا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ
الْقِيَامَةِ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾

7. "Görmedin mi ki Allah göklerde ve yerde olan her şeyi muhakkak bilir. Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O, onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka O, onların altıncılarıdır. İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar O, mutlaka onlarla beraberdir. Sonra kıyamet gününde kendilerine yaptıklarını haber verecektir. Gerçekten Allah her şeyi çok iyi bilendir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[ed-Dahhak b. Muhazin'den onun yüce Allah'ın: "*Üç kişi fısıldaşmayıversin*" buyruğu hakkında şöyle dediği zikredilmektedir: O arşı üstünde bulunduğu halde nerede olurlarsa olsunlar ilmi onlarla beraberdir. Süfyan es-Sevri'den de bunun gibi açıklama nakledilmiştir. İbn Mesud'dan da şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Allah arşın üstünde olduğu halde amellerinizden hiçbir şey O'na gizli kalmaz.][393]

Merhum İbn Teymiyye yüce Allah'ın el-Uluvv'ünü/yukarıda oluşunu kabul etmeyenlerin gösterdikleri delillere İbn Abdilberr'den nakilde bulunarak şunları söylemektedir:

[Yüce Allah'ın: "*Üç kişi fısıldaşmayıversin. Muhakkak O, onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka O, onların altıncılarıdır.*" buyruğunu delil göstermelerine gelince. Bunda onların lehine delil yoktur. Çünkü ashab ve tabiinin alimleri bu âyet-i kerimenin tevili hakkında şöyle demişlerdir: O arşın üstündedir. İlmi her yerdedir. Bu hususta da sözü delil gösterilebilir hiçbir kimse onlara muhalefet etmemiştir.][394]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*O sizinle beraberdir.*" (Hadid, 4) buyruğundaki "beraber" laf-

393 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 263-264.
394 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 221

zı Arap dilinde iki şeyden birinin diğerine karışmış olmasını gerektirmez. Yüce Allah'ın: *"Allah'tan korkun ve sâdıklarla beraber olun."* (Tevbe. 119); *"Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Onunla beraber olanlar ise kafirlere karşı sert ve haşindir."* (Fetih. 39); *"Daha sonra iman edip hicret edenler ve sizinle beraber cihad edenler. İşte onlar sizdendir."* (Enfal. 75) buyruklarında olduğu gibi.

"Mea: Beraber" lafzı Kur'an-ı Kerim'de genel ve özel anlamlarda kullanılmıştır. Genel anlamda bu âyet-i kerimede ve Mücadele Sûresi'ndeki: *"Görmedin mi ki Allah göklerde ve yerde olan her şeyi muhakkak bilir. Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O. onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka O. onların altıncılarıdır. İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar. nerede bulunurlarsa bulunsunlar O. mutlaka onlarla beraberdir. Sonra kıyamet gününde kendilerine yaptıklarını haber verecektir. Gerçekten Allah her şeyi çok iyi bilendir."* (Âyet 7) âyette geçmektedir. Yüce Allah söze ilim ile başladığı gibi ilim ile nihâyete erdirmektedir. Bundan dolayı İbn Abbas. Dahhak[395]. Süfyan es-Sevri ve Ahmed b. Hanbel: O ilmi ile onlarla beraberdir demişlerdir.[396]][397]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İmam Ahmed dedi ki: Cehmiyyenin yaptıkları teviller arasında yüce Allah'ın: *"Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O. onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka O. onların altıncılarıdır."* âyeti ile ilgili yaptıkları tevillerdir. Onlar: Allah hem bizimle beraberdir hem bizdedir demişlerdir. Biz de onlara: Neden haberin başı ile alakasını kopardınız deriz. Çünkü yüce Allah: *"Görmedin mi ki Allah gökte ve yerde olan her şeyi muhakkak bilir. Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O. onların dördüncüleridir."* Yani Allah ilmi ile onların dördüncüleridir. *"Beş kişi olmayıversinler mutlaka O. onların altıncılarıdır. İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar O. mutlaka onlarla beraberdir."* Yani onların durumunu bilmesi ile beraberdir. *"Sonra kıyamet gününde kendilerine yaptıklarını haber verir. Gerçekten Allah her şeyi çok iyi bilendir"* buyurmaktadır ki şanı yüce Allah habere ilmini sözkonusu ederek başladığı gibi yine ilmini sözkonusu ederek haberi sona erdirmektedir.][398]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

395 Dahhak'ın açıklaması İbn Cerir. XXVIII. 12'de Abdullah b. Ahmed. es-Sünne. 592'de ve başka kaynaklarda geçmektedir.

396 Ahmed b. Hanbel'in sözü İbn Kesir. IV. 322'de geçmektedir.

397 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 249.

398 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. II. 548.

[Şeyhu'l-İslâm Ebu İsmail el-Ensari el-Herevi, "Zemmu'l-Kelam" adlı eserinde kendi isnadı ile İmam Ahmed'in ve İshak'ın arkadaşı Harb b. İsmail el-Kermani'nin her ikisine ve o ikisinden başkalarına sorduğu sorularda her ikisini de zikrettiğini ve şöyle dediğini belirtmektedir: İshak b. İbrahim'e yüce Allah'ın: "*Üç kişi fısıldaşmayıversin. Muhakkak O, onların dördüncüleridir.*" âyeti hakkında ne dersin, dedim. O dedi ki: Her nerede olursan ol O sana şah damarından daha yakındır ve O yarattıklarından ayrıdır.][399]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Mücadele Sûresi'ndeki âyet-i kerimede: "*Görmedin mi ki Allah göklerde ve yerde olan her şeyi muhakkak bilir. Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O, onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka O, onların altıncılarıdır. İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar O, mutlaka onlarla beraberdir. Sonra kıyamet gününde kendilerine yaptıklarını haber verecektir. Gerçekten Allah her şeyi çok iyi bilendir.*" (Âyet 7) buyurmaktadır. Âyete ilmini sözkonusu ederek başladığı gibi yine onu ilmini sözkonusu ederek sona erdirmektedir. Böylelikle onu onlardan hiçbir şey gizli saklı kalmamak üzere onların durumunu çok iyi bildiğini kastettiği bilinmiş olmaktadır. Nitekim seleften İmam Ahmed ve İbn Abbas, Dahhak, Süfyan-ı Sevri gibi ondan önceki alimler de bunu böylece tefsir etmişlerdir.][400]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ali İbnu'l-Medini'ye yüce Allah'ın: "*Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O, onların dördüncüleridir.*" âyetine dair soru sorulunca o şöyle dedi: Ondan önceki: "*Görmedin mi ki Allah gökte ve yerde olan her şeyi muhakkak bilir.*" buyruğunu oku dedi.][401]

Şeyhu'l-İslâm[402] "Zemmu'l-Kelam" adlı eserinde Harb b. İsmail el-Kermani'nin "Mesail"inde İbn Râhuye diye bilinen meşhur imam İshak b. İbrahim'e şöyle dediğini zikretmektedir: Yüce Allah'ın: "*Üç kişi fısıldaşmayıversin*" buyruğu hakkında ne dersin? O şöyle dedi: Her nerede olursan ol O sana şah damarından daha yakındır ve O mahlukatından ayrıdır. Ben İshak'a: Arşın üzerinde bir sınır ile mi dedim. O evet bir sınır ile dedi. Sonra bunu İbnu'l-Mübarek'den diye zikrederek şöyle dediğini nakletti. O arşının üzerinden mahlukatından bir sınır ile ayrıdır.][403]

399 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, II, 160.
400 Minhâcü's-Sünne, VIII, 378.
401 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 139-140.
402 Maksat Ebu İsmail el-Herevi'dir.
403 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, I, 438.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe. Muhtelifu'l-Hadis adlı eserinde şunları söylemektedir: Bizler yüce Allah hakkında: "*Üç kişi fısıldaşmayıversin. Muhakkak O, onların dördüncüleridir.*" buyruğu hakkında: O onlarla beraberdir. onların bulundukları halin ne olduğunu bilir. Tıpkı senin uzak bir şehre gönderdiğin bir adama şöyle demen gibidir: Sakın bir kusur işlemeyesin. Ben seninle beraberim. Ona böyle derken de onun yapacağı kusurların sana gizli saklı kalmayacağını kastedersin.][404]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onlar dedi ki: Kur'an'ın ve icmaın yalanladığı teşbih ihtiva eden bir hadis vardır. Çünkü sizler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruklarını rivâyet edersiniz: "Şanı yüce ve mübarek Allah gecenin son üçte birinde dünya semasına iner ve dua eden var mı duasını kabul edeyim. yahut mağfiret dileyen var mı ona günahını bağışlayayım der." Yine: "Arefe günü öğleden sonra arafattakilere iner" yine: "Şaban'ın orta gecesi iner" diye rivâyet ediyorsunuz. Bu ise yüce Allah'ın: "*Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O. onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka O. onların altıncılarıdır. İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar. Nerede bulunurlarsa bulunsunlar O, mutlaka onlarla beraberdir*" ile: "*O gökte de ilahtır yerde de ilahtır.*" (Zuhruf. 84) buyruklarına aykırıdır. Çünkü bütün insanlar onun her mekanda bulunduğu bir durumun onu diğerinden alıkoymadığı üzerinde icma etmişlerdir.

Bizler ise yüce Allah'ın: "*Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O, onların dördüncüleridir.*" buyruğu hakkında şöyle deriz: O onların bulundukları hali bilmesi sûreti ile onlarla beraberdir. Tıpkı uzak bir şehire gönderip ona herhangi bir işini görmesi için vekalet verdiğin bir kimseye şöyle demene benzer: Sakın benim sana yapman için gönderdiğim bu işte bir kusur işlemeyesin. herhangi bir şeyi ihmal etmeyesin. Çünkü ben seninle beraber olacağım. Böyle diyen bir kimse senin işleyeceğin kusur yahut göstereceğin gayret seni kontrol etmek sûreti ile ve durumlarını araştıracağın için bana gizli saklı kalmayacaktır demek ister. Şimdi bu kullanım yaratılmış ve gaybı bilmeyen kişi hakkında sözkonusu olduğuna göre gaybı bilen yaratıcı hakkında kullanılması daha uygundur.

Aynı şekilde O her nerede olursan ol seni görür. Mekanlarda bulunanlardan hiçbir şey ona gizli kalmaz. O oraları bilmek ve bilgisi ile kuşatmak sûreti ile oradadır. Durum bu iken bir kişinin kalkıp: O hulul anlamında her yerdedir demesi

404 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye. II. 435.

nasıl uygun olabilir? Üstelik yüce Allah: *"Rahman arşa istivâ etti."* (Taha, 5) yani istikrar buldu buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Sen ve seninle beraber olanlar gemi üzerine istivâ ettiğiniz zaman."* (Mü'minun, 28) yani karar bulup yerleştiğiniz zaman. Yine yüce Allah: *"Güzel söz O'na yükselir. Onu da salih amel yükseltir."* (Fatır, 10) buyurmaktadır.

Peki eğer bir şey ile beraber bulunuyorsa nasıl ona yükselir yahut da amelin yanında bulunuyorken ona nasıl yükselir? Kıyamet gününde melekler ve ruh nasıl yükselecek? Çünkü uruç yükselmek demektir. Semaya yükselişi anlatmak için "(عرج إلي السماء): Semaya yükseldi" denilir. Yüce Allah ise "zü'l-meâric"dir. Meâric ise basamaklar demektir. Peki bu basamakların mahiyeti nedir? Melekler eğer en aşağı yerde olduğu gibi en yüksek yerde de bulunuyorsa amelleri kime doğru yükseltirler?

Eğer bunlar fıtratlarına ve yaratılışlarında yer etmiş bulunan yaratıcıyı bilmeye dönecek olurlarsa şanı yüce Allah'ın el-Aliyy olduğunu, el-A'la olduğunu, en yüksek ve yüce mekanda olduğunu, onu anarken kalplerin ona doğru yükseldiğini, ellerin dua esnasında ona kaldırıldığını bilirlerdi. Hem kurtuluş yüksekten ümid edilir ve yine yardım ve rızık oradan beklenir.][405]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki insanı Biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız. Unutma ki, sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tespit eden iki melek vardır. O, bir söz söylemeyiversin mutlaka onun yanında görüp gözetlemeye hazır biri vardır."* (Kaf, 16-18) ile: *"Hele o (can) bir boğaza gelince: o vakit siz de bakar dururken; evet, o zaman Biz ona sizden daha yakınız ama göremezsiniz."* (Vakıa, 83-85) buyruklarına gelince. Bundan maksat ona melekleri ile yakınlıktır. Selefin önceden gelmiş müfessirlerinden bilinen açıklama budur. Onlar şöyle demişlerdir: Ölüm meleği can çekişene yakınlarından daha yakındır. Fakat sizler melekleri göremezsiniz.

Bununla birlikte bir kesim de: Biz ilim ile ona daha yakınız derken bir kısmı da: İlim ve kudret ile (daha yakınız) demişlerdir. Bazıları bunun için kudret ve ru'yet lafızlarını kullanmışlardır.

Fakat bu görüşler zayıftır. Çünkü kitap ve sünnette şanı yüce Allah'ın her bir varlığa genel olarak yakın olmakla nitelendiren bir buyruk yoktur. Dolayısıyla

405 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 403-404.

ilim. kudret ve görmek ile demeye ihtiyaçları olmaz. Fakat bazı kimseler yüce Allah'ın her şeye yakın olmak ile nitelendirildiğini zannettiklerinden ötürü bunu onun her şeyi bilen ve her şeye kadir olan diye tevil etmişlerdir.

Sanki onlar "yakınlık" lafzının "beraber olmak" lafzı gibi olduğunu zannetmiş gibidirler. Çünkü Hadid ve Mücadele Sûresi'nde "beraber oluş" lafzı şu buyruklarda zikredilmiştir: *"O gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra da Arş üstüne istivâ edendir. O yere giren şeyleri de. ondan çıkan şeyleri de, gökten inen şeyleri de. oraya yükselen şeyleri de bilendir. Nerede olursanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir."* (Hadid. 4); *"Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O, onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka O, onların altıncılarıdır. İster bundan az yahut daha çok olsunlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar O, mutlaka onlarla beraberdir."*

Seleften de onların: O ilmiyle onlarla beraberdir dedikleri sabittir.

İbn Abdilberr ve başkaları bunun ashab-ı kiram ve onlara güzel şekilde uyan tabiin tarafından icma ile kabul edilmiş olduğunu. bu hususta sözüne itibar edilir hiçbir kimsenin onlara muhalefet etmediğini. bu açıklamanın İbn Abbas. Dahhak. Mukatil b. Hayyan. Süfyan es-Sevri. Ahmed b. Hanbel ve başkalarından da nakledilmiş olduğunu ifade etmektedir.

İbn Ebu Hatim tefsirinde dedi ki:[406] Bize babam tahdis etti. bize İsmail b. İbrahim b. Ma'mer Nuh b. Meymun el-Madrub'dan tahdis etti. o Bukeyr b. Maruu'dan. o Mukatil b. Hayyandan. o İkrime'den. o İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"Her nerede olursanız O sizinle beraberdir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: O arşın üstünde olmakla birlikte ilmi onlarla beraberdir. (Devamla) dedi ki: Süfyan es-Sevri'den de: İlmi onlarla beraberdir dediği rivâyet edilmektedir. Yine İbn Ebu Hatim dedi ki: Bize babam tahdis etti. dedi ki: Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devraki tahdis etti. bize Nuh b. Meymun el-Madrub tahdis etti. bize Bukeyr b. Maruf. Mukatil b. Hayyan'dan tahdis etti. o Dahhak b. Müzain'den yüce Allah'ın: *"Üç kişi fısıldamayıversin muhakkak O, onların dördüncüleridir."* buyruğundan itibaren: *O mutlaka onlarla beraberdir."* buyruğuna kadar âyet hakkında dedi ki: O arşın üstünde olmakla birlikte ilmi onlarla beraberdir. Bunu bir başka isnad ile de adı geçen Mukatil b. Hayyan'dan rivâyet etmiş olup, o Mukatil b. Süleyman'ın cerh edildiği/tenkid edildiği gibi tefsir hususunda cerh edilmemiş sika/güvenilir birisidir.

406 Ibn Ebu Hatim'in bu âyete dair tefsiri kayıptır. Suyuti bunu ed-Durru'l-Mensur'da İbn Kesir de Tefsir'inde bunu ondan nakletmemiştir.

Abdullah b. Ahmed dedi ki: Bize babam tahdis etti, bize Nuh b. Meymun el-Madrub Bukeyr b. Maruf'tan tahdis etti bize Ebu Muaviye Mukatil b. Hayyan'dan tahdis etti, o Dahhak'dan[407] yüce Allah'ın: "*Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O, onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka O, onların altıncılarıdır. İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar. Nerede bulunurlarsa bulunsunlar O, mutlaka onlarla beraberdir.*" buyruğu hakkında dedi ki: O arşın üstünde olmakla birlikte ilmi onlarla beraberdir.

Ali b. el-Hasan b. Şakik de dedi ki: Bize Ubade'nin arkadaşı Abdullah b. Mûsâ tahdis etti, bize Ma'dan tahdis etti, İbnu'l-Mübarek dedi ki: Eğer Horasan'da Ebdal denilen şahsiyetlerden birisi varsa o Madan'dır- dedi ki: Süfyan es-Sevri'ye yüce Allah'ın: "*Her nerede olursanız O sizinle beraberdir.*" buyruğuna dair soru sordum o: İlmidir dedi.

Hanbel b. İshak da es-Sünne adlı kitabında dedi ki: Ebu Abdullah Ahmed b. Hanbel'e dedim ki: Yüce Allah'ın: "*Her nerede olursanız O sizinle beraberdir*" (Hadid. 4) buyruğu ile: "*Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O, onların dördüncüleridir.*" buyruğundan itibaren: "*Nerede bulunurlarsa bulunsunlar o mutlaka onlarla beraberdir*"'e kadar devam eden buyruklarının anlamı nedir? O: Onun ilmidir. O gizliyi de açık olanı da bilir. O her bir şeyi kuşatır, her bir şeye tanıktır. Bütün gaybleri en iyi bilendir. Gaybı bilir. Rabbimiz herhangi bir sınır ve bir sıfat sözkonusu olmamak üzere arşın üstündedir. Kürsisi gökleri ve yeri kuşatmıştır.][408]

Merhum İbn Teymiyye Ebu Hasan el-Eş'ari'den naklen dedi ki:

[Birisi dese ki: Yüce Allah'ın: "*Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O, onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler. Mutlaka O, onların altıncılarıdır.*" âyetinin manası nedir? Ona şöyle denilir: Onun ilmidir. Allah arşının üstünde olmakla birlikte ilmi onları çepeçevre kuşatmıştır. İlim ehli bunu böylece tefsir etmişlerdir. Âyetin başı da sonu da bunun ilmi olduğuna delildir. Ve O arşın üstündedir. Müslümanların söyledikleri budur.][409]

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاؤُكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللّٰهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٨﴾

407 Buna dair açıklama daha önceden geçmişti.
408 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 494-496
409 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 188-189.

8. "Kendilerine fısıldaşmak yasaklandıktan sonra yine kendilerine yasaklanan şeylere dönen, günahı, düşmanlığı ve Rasûle isyanı fısıldaşmakta olan kimseleri görmedin mi? Onlar sana geldiklerinde Allah'ın seni selâmlamadığı sözlerle selâmlar ve kendi aralarında derler ki: "Söylediğimiz sebebi ile Allah bize azap etmeli değil mi?" Cehennem yeter onlara! Oraya girecekler, o ne kötü dönüş yeridir."

Tefsiri:

[Buna yüce Allah'ın: "*Ve kendi aralarında derler ki: Söylediğimiz sebebi ile Allah bize azap etmeli değil mi?*" Şüphesiz mutlak kelamın "kelamu'n-nefs: nefsin kelamı" olduğunu söyleyenler bu âyeti delil gösterirler. Bununla birlikte bizim mezhebimizin mensupları ve başkaları buna iki türlü cevap vermişlerdir:

1. Onlar kendi dilleriyle gizli bir söz söylemişlerdir.

2. Burada "nefis: kendi aralarında kendi kendilerine" kaydını zikretmiştir. Söz "nefs" ile kayıtlı olarak zikredilecek olursa hiç şüphesiz kayıtlı olarak zikredilenin delaleti mutlak ifadenin delaletinden farklıdır. Bu da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisine benzer: "Şüphesiz Allah ümmetime nefislerinin söylediklerini/içlerinden geçirdiklerini sözlü olarak konuşmadıkça yahut gereğince amel etmedikçe bundan dolayı ümmetimi sorumlu tutmayacaktır."[410]

Hadiste geçen "Sözlü olarak söylemedikçe içinden geçirdikleri" ifadesi insanın nefsinden geçirdiklerinin mutlak bir söz olmadığını ve dil ile söylenmemiş olduğunu gösteren bir delildir.][411]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Deseler ki: Şanı yüce Allah: "*Kendi aralarında/nefislerinde derler ki:*" ve: "*Rabbini içinden yalvararak ve korkarak yüksek olmayan bir sesle sabah akşam an.*" (A'raf. 205) ve buna benzer buyruklar indirmiştir.

Onlara şöyle denilir: Eğer maksat onların bunları dilleriyle gizlice söylemiş oldukları ise bunda delil olacak bir taraf yoktur. Müfessirlerin zikrettikleri de zaten budur. Onlar dedi ki: Onlar (yahudiler) saammun aleyke (ölüm üzerine) derlerdi. Fakat dışarı çıktıklarında kendi kendilerine yani biri diğerine şöyle derdi: Eğer bir peygamber olsaydı bizim ona söylediklerimizden ötürü azaba uğramamız gerekirdi.

410 Kaynakları daha önce gösterildi.
411 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 35.

Eğer bununla onların bu sözleri kalplerinde söylemiş oldukları kabul edilecek olursa böyle bir söz "nefis" ile kayıtlı bir söz olur. Peygamberimizin: "Nefislerinin kendilerine söylediklerini/içinden geçirdiklerini" ifadesi gibidir. Bundan dolayı onlar: "Söylediğimiz sebebi ile Allah bize azap etmeli değil miydi" diyerek burada "söz" lafzını mutlak olarak kullanmışlardır. Bundan kasıtları ise dilleri ile söyledikleridir. Çünkü bu söyledikleri kendilerine yasak kılınmış olan gizlice fısıldaşmak ve (beddua anlamındaki) selâm idi. Nitekim yüce Allah: "*Kendilerine fısıldaşmak yasaklandıktan sonra yine kendilerine yasaklanan şeylere dönen, günahı, düşmanlığı ve Rasûle isyanı fısıldaşmakta olan kimseleri görmedin mi? Onlar sana geldiklerinde Allah'ın seni selâmlamadığı sözlerle selâmlar ve kendi aralarında derler ki: "Söylediğimiz sebebi ile Allah bize azap etmeli değil mi?"*" Ayet 8) buyurmaktadır. Oysa müfessirlerin çoğunluğunun kabul ettiği birinci açıklamadır ve benzeri buyruklar da ona delildir. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah buyuruyor ki: Beni kendi nefsinde/içinde ananı ben de kendi nefsimde anarım, beni bir topluluk arasında ananı ben de ondan daha hayırlı bir topluluk arasında anarım."[412]

Bundan maksat ise bu anışı dili ile söylememesi değildir. Aksine bu kimsenin Allah'ı dili ile anmasıdır.][413]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ
اللّٰهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ
أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

11. "Ey iman edenler toplantı yerlerinde size "yer açın" denildiğinde genişletin ki Allah da size genişlik versin. "Kalkın" denildiğinde de kalkıverin ki Allah sizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri dereceler ile yüceltsin. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Kalkın denildiğinde de kalkıverin*" buyruğundaki "nüşuz: kalkış"a gelince bu kalkmak, ayağa kalkmak ve doğrulmak demektir. Bu kökün asıl anlamı ise doğrulup yükselmek ve kalınlaşmak demektir. (النشز من الأرض) tabiri de buradan gelmekte olup "kaba ve yüksekçe yer" anlamındadır.][414]

412 Buhârî, 7405; Müslim, 2675.
413 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 134-135.
414 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 278.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah sizden iman edenleri ve (özellikle) kendilerine ilim verilenleri dereceler ile yükseltsin."* Yüce Allah iman edenleri sözkonusu edince onlar arasına ilim ehli olanlar da dahildir. Ama onlar iman edenlerin hayırlılarıdır.][415]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah sizden iman edenleri ve (özellikle) kendilerine ilim verilenleri dereceler ile yükseltsin."* buyruğu hakkında İbn Abbas dedi ki: Alimlerin müminler üzerinde yedi yüz kadar derecesi vardır.][416]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah sizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri dereceler ile yükseltsin."* Buyurmaktadır. İbn Abbas dedi ki: Allah yükseltir ...[417]][418]

İlmin Derecelerle Yükseltilmesi

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah sizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri dereceler ile yükseltsin."* buyruğunda yüce Allah değerin ve derecelerin yükseltilmesi özelliğini ilim ve iman ehli hakkında sözkonusu etmiştir. Bunlar aynı zamanda yüce Allah'ın kendilerini: *"Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmadığını, adaleti ayakta tutarak açıkladı. Melekler de ilim sahipleri de."* (Âl-i İmran. 18) buyruğunda kendilerini tanık gösterdiği kimselerdir. Aynı zamanda onlar Rasûle indirilenlerin hakkın kendisi olduğunu gören kimseler olduklarını: *"Kendilerine ilim verilenler bilir ki Rabbinden sana indirilen hakkın ta kendisidir."* (Sebe. 6) buyruğu ile de haber vermektedir. İşte bu delili öğrenip gereğini yerine getirmenin onları yüceltenleri yücelteceğine delildir. Nitekim yüce Allah: *"Biz dilediğimiz kimseleri derecelerle yükseltiriz."* (Yûsuf. 76) buyurmaktadır.

Zeyd b. Eslem ilim ile (yükseltiriz) demiştir. O halde derecelerin ve değerin yükseltilmesi kalplerin ilim ve iman ile amel etmeleri kadardır. Bir günde bir yahut iki defa Kur'an'ı hatmeden. gece boyunca uyumayan. hiç oruç açmayan

415 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 13.

416 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 559. Rivâyetin kaynağını tespit edemedim.

417 Asıl nüshada boşluk. İfadenin tamamı şöyledir: "Allah kendilerine ilim verilmiş olan müminleri ilim verilmemiş olanlar üzerine derecelerle yükseltir." İfadenin tamamı Hâkim el-Medhal adlı eserinde Beyhaki'den alınmıştır. Bu rivâyeti ed-Durru'l-Mensur. VI. 185'de belirtildiği üzere İbnu'l-Münzir zikretmiştir.

418 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 9.

nice kimseler olmakla birlikte başkalarının ibadetleri onlardan daha az olmasına rağmen ümmetin kalplerindeki değerleri daha yüksektir. İşte Kerez b. Vebra. Kehmes ve İbn Tarık. Kur'an-ı Kerim'i ayda doksan defa hatmederler. Diğer taraftan İbnu'l-Müseyyeb, İbn Sîrîn, Hasan ve başkalarının kalplerdeki değerleri daha yüksektir.

Aynı şekilde yün giyinen, arzularını terk eden, bir lokma bir hırka yaşayan bir çok kimse vardır ki bu hususta ilim ve iman ehlinden olup onun yanına dahi yaklaşamayan başkalarının kalplerdeki değerleri daha büyük, ruhlardaki etkileri daha tatlıdır. Bunun tek sebebi ise iç dünyalarının, ilişkilerinin gücü, temizliği, nefislerin arzularından, beşeriyetin tortularından kurtulmuşluğu, öbürlerinin davranışlarını bulandıran hususlardan kalplerinin temizliğidir. Bu ise ancak Rasûlün getirdiklerine yakînlerinin güçlü olması, kalplerinde onu kemal derecesinde tasdik etmeleri, onu sevip muhabbet beslemeleri ve dinin tamamıyle Allah'ın olmasını arzu etmeleridir. Şüphesiz kalplerin derecelerinin en yücesi Rasûlün getirdikleri sebebi ile eksiksiz sevinmesi, neşelenmesi ve memnuniyetle dolup taşmasıdır. Nitekim yüce Allah: "*Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler sana indirilene sevinirler.*" (Rad. 36): "*De ki: Allah'ın lütfu ve rahmeti ile ve yalnız bunlar ile sevinsinler.*" (Yunus. 58) buyurmaktadır. Allah'ın lütfu ve rahmeti ise Kur'an ve imandır. Bundan dolayı sevinen bir kimse en büyük sevinç kaynağı ile sevinmiş olur. Bundan başkası ile sevinen kimse ise nefsine zulmetmiş ve gereksiz yere sevinmiş olur.

Allah'ın kuluna kâfi geldiği, kuluna rahmeti, hilmi, ona iyilikleri ve sürekli olarak ihsanına dair ilmi eğer kalpte iyice yer edip sağlam bir mekan edinecek olursa bu onun dışında sevilen her bir kimse dolayısıyla seven herkesin duyacağı sevinçten çok daha büyük bir sevinç duyacaktır. Ve bu, bu bilgi kademelerindeki yükselişine göre sürekli olarak yukarı doğru dereceleri yükselecek, o da bunlarda hep yukarılara çıkacaktır.

Bu isim ve sıfatların bilinmesi ile alakalıdır. Kur'an'ın anlaşılması meselesine gelince, kişi her zaman onun manaları hakkında tefekkür eder, lafızlarını iyice düşünür. Kur'an'ın ihtiva ettiği manaları ile, hikmetleriyle yetinerek onun dışındaki insan kelamına hiçbir ihtiyaç duymaz. İnsanların sözleri ve ilimleri olan bir şeyler işittiği taktirde onu Kur'an'a arz eder. Eğer Kur'an onun temizliğine tanıklık edecek olursa onu kabul eder. Değilse reddeder. Şâyet Kur'an onun lehine kabul edilebilir diye tanıklık etmez red de etmezse onu olduğu yerde bırakır. Onun bütün gayreti Rabbinin kelamından muradının ne olduğunu bilmeye yöneliktir.

O insanların bir çoğunun Kur'an'ın hakikatlerini görmelerine perde teşkil eden ilimler ile meşgul olmaz. Bu da ya Kur'an harflerinin mahreçlerinden çıkması, ince, kalın ve imale ile okunması, uzun, kısa ve orta meddin telaffuzu ve benzeri hususlar hakkında vesveseye kapılmakla olur. Çünkü şüphesiz bu kalpler için bir engel, yüce Rabbin kelamından muradını anlamanın önünü kesen bir husustur. Aynı şekilde *"Onları inzar etsen/uyarsan da."* (Bakara, 6) lafzını söylemek "aleyhim" lafzındaki mimi ötreli ve vav ile vaslederek okumak, he harfini kesreli yahut ötreli okumak buna benzer hususlar da böyle olduğu gibi nağmelere riâyet etmek, sesi güzelleştirmek de böyledir.

Aynı şekilde i'rab vecihlerinin arkasından takılmak, beyandan daha çok bilmece ve kelime oyunlarına benzeyen ve hoş olmayan te'villeri çıkartmaya çalışmak da böyledir. Zihinleri insanların görüşlerini ve düşüncelerinin neticelerini aktarmak ile uğraştırmak da böyledir.

Kur'an-ı Kerim'i dinini yahut mezhebini taklid edenlerin görüşlerine göre te'vil etmek de böyledir. Çünkü böyle bir kimse her türlü yol ile zorlamayı seçer ve sonunda Kur'an'ı kendi mezhebine tabi kılar. İmamının söylediği kanaati onunla güçlendirmeye çalışır. İşte bütün bunların ellerinde bulunanlar kendilerini birçok hususta ya da çoğu yerde Allah'ın kelamından muradının ne olduğunu anlamalarını önleyen perdelerle perdelenmiş olurlar.

Kur'an-ı Kerim'in tevhidin, isim ve sıfatların Allah hakkında gerekli olup kendisinin tenzih edilmesi gerekenlerin bilinmesi hususunda yetersiz olduğu kanaatine kapılarak Kur'an-ı Kerim'in değerini bilemeyen kimseler de böyle zannederler. Hatta bunlar her biri Kur'an'ın açık hükümlerine belirgin bir şekilde muhalefet eden şaşkın ve avurtlarını şişire şişire konuşanların akıllarının bu hususta yeterli olacağını zannederler. Hâlbuki yüce Allah'ın kitabını anlamanın önünde kalın perdeler bulunanlar da bu gibi kimselerdir. Yüce Allah en iyi bilendir.][419]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً
ذٰلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾

12. "Ey iman edenler! Rasûle gizli bir şey söyleyecek olursanız bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Eğer bulamazsanız muhakkak ki Allah çok mağfiret ve rahmet edicidir."

419 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 48-51.

Tefsiri:

Merhum İbnu'l-Kayyim üstadından naklen dedi ki:

[Bunlardan birisi de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile konuşmadan önce bir sadaka vermenin vücubunun neshidir. Bunun hükmü tamamen iptal edilmemiştir. Aksine vücubu nesh edilmiş, müstehaplığı, mendupluğu ve uyarı ve işaretinden anlaşılan hususu kalmaya devam etmiştir ki o da şudur: Yaratılmışla özel konuşmadan önce sadaka müstehap olduğuna göre namaz ve dua esnasında Allah'a münacaatta bulunmadan önce müstehap olması öncelikle sözkonusudur. Bundan dolayı selef-i salihten kimileri namazdan ve duadan önce imkanı olursa sadaka verir ve böyle bir önceliğin sözkonusu olduğunu söyleyerek tevilde bulunurdu. Ben Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'nin bunu yaptığını ve imkanı olduğu kadar böyle yapmaya gayret ettiğini gördüm. Bu hususta onunla görüş alışverişinde bulunurken bana bu dikkat çekme ve işareti sözkonusu etti.][420]

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾

14. "Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir kavmi veli edinen kimseleri görmedin mi? Bunlar sizden de değildir, onlardan da değildir. Üstelik bildikleri halde yalan yere yemin de ederler."

Tefsiri:

Yüce Allah haklarında: *"Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir kavmi veli edinen kimseleri görmedin mi? Bunlar sizden de değildir, onlardan da değildir. Üstelik bildikleri halde yalan yere yemin de ederler."* (Âyet 14) buyurmaktadır. İşte bunlar Allah'ın kendilerine gazap ettiği yahudileri veli/dost edinen münafıklar ne yahudilerdendir ne bizdendir. Yahudiler, hristiyanlar, tatarlar ve diğerleri arasından zahiren müslüman olduğunu göstermekle birlikte kalbi kendi taifesi ile beraber olanlar gibi.][421]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir kavmi veli/dost edinen kimseleri görmedin mi? Bunlar sizden de değildir onlardan da değildir."* buyurmaktadır. Âyet yahudileri veli edinen münafıklar hakkında inmiştir. Yüce Allah: *"Onlar*

420 Miftahu Daru's-Saade, 421.
421 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 250.

sizden de değildir." yahudilerden de değildir buyurmaktadır. "*Üstelik bildikleri halde yalan yere yemin de ederler. Allah onlara çok şiddetli bir azap hazırlamıştır. Çünkü yapageldikleri işler çok kötüdür.*" (Âyet 14-16). Bu buyruklarda: "*Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin. İsterse bunlar babaları yahut oğulları yahut kardeşleri yahut soydaşları olsa bile.*" (Âyet 14-22) buyruklarına kadar.][422]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Allah'ın kendilerine gazab ettiği bir kavmi veli/dost edinen kimseleri görmedin mi? Bunlar sizden de değildir onlardan da değildir.*" buyurmaktadır. Bunlar tefsir alimlerinin ittifakı ile yahudileri veli edinen münafıklardır. Âyetin bağlamı da buna delildir.][423]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Yanlarına döndüğünüzde onlar(ı azarlamak)dan vazgeçmeniz için önünüzde Allah'a yemin edeceklerdir. O halde siz de onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardırlar. Kazandıklarının cezası olarak varacakları yer de cehennemdir. Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin ederler. Siz onlardan hoşnut olsanız da, şüphesiz Allah o fâsıklar topluluğundan hoşnut olmaz.*" (Tevbe. 95-96) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: "*(O kötü sözü) söylemediklerine dair Allah'a yemin ederler. Şüphe yok ki o küfür sözünü söylediler. onlar müslümanlıklarından sonra kafir oldular.*" (Tevbe. 74); "*Münafıklar sana geldiklerinde dediler ki: "Şehadet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Rasûlüsün." Allah da biliyor ki sen hiç şüphesiz O'nun Rasûlüsün ve Allah şahitlik eder ki muhakkak münafıklar yalancıdırlar. Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah'ın yolundan yan çizdiler. Gerçekten de onların bu yaptıkları ne kötüdür!*" (Münafikun. 1-2); "*Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir kavmi veli edinen kimseleri görmedin mi? Bunlar sizden de değildir, onlardan da değildir. Üstelik bildikleri halde yalan yere yemin de ederler. Allah onlara çok şiddetli bir azap hazırlamıştır. Çünkü yapageldikleri işler çok kötüdür.*" (Âyet 14-15); "*Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah yolundan alıkoydular. Bu nedenle onlar için horlayıcı bir azap vardır.*" (Âyet 16) ve: "*Allah onların hepsini dirilteceği günde size yemin ettikleri gibi O'na da yemin edecekler ve kendilerinin gerçekten bir şey üzere olduklarını sanacaklar. Haberiniz olsun gerçekten onlar yalancıların ta kendileridir.*" (Âyet 18) buyruklarına kadar.

422 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 193.
423 İktizâu's-Sırâti'l-Müstakim. I. 66.

Bütün bu âyetler münafıkların müminleri yalan yeminlerle hoşnut etmeye çalıştıklarına, kafir olduklarını inkar ederek küfür sözünü söylememiş olduklarına dair yemin ettiklerine delildir. İşte bu da bu hususun onlar hakkında delil ile sabit olduğu taktirde aşağıdaki gerekçelerden ötürü öldürüleceklerine delildir:

1. Eğer onlar bundan önce tevbe ettiklerini izhar etmiş olsalardı bu açıklamaları kabul edilir, ayrıca yemin edip inkar etmeye ihtiyaç duymazlar. Evet söyledik, şimdi de tevbe ettik diyeceklerdi. Böylelikle onların bu durumlarının açığa çıkması halinde tevbe etmeleri istenmeksizin cezalandırılacaklarından korktukları da bilinmiş olmaktadır.

2. Yüce Allah: "*Onlar yeminlerini kalkan edindiler.*" buyurmaktadır. Yeminin kalkan olması ise onu yalanlayacak adaletli bir delil getirilmediği taktirde sözkonusu olur. Adaletli bir delil o yeminin yalan olduğunu gösterecek olursa o kalkan delinir. Böylelikle öldürülmeleri caiz olur. Artık bundan sonra birinci türden bir kalkan ile kendisini korumasına imkan bulamaz. Çünkü o delinmiş bir kalkandır.

3. Âyet-i kerimeler münafıkların canlarını yalan ve inkarın koruduğuna dair delildir. Bilindiği üzere bu aksine bir delilin ortaya konulamaması halinde koruyucu olur. İşte Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bundan dolayı onları öldürmemişti.][424]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir kavmi veli edinen kimseleri görmedin mi? Bunlar sizden de değildir, onlardan da değildir. Üstelik bildikleri halde yalan yere yemin de ederler. Allah onlara çok şiddetli bir azap hazırlamıştır. Çünkü yapageldikleri işler çok kötüdür. Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah yolundan alıkoydular. Bu nedenle onlar için horlayıcı bir azap vardır. Malları da, evlatları da Allah'a karşı kendilerine hiçbir şekilde asla fayda sağlayamaz. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebediyyen kalıcıdırlar. Allah onların hepsini dirilteceği günde size yemin ettikleri gibi O'na da yemin edecekler ve kendilerinin gerçekten bir şey üzere olduklarını sanacaklar. Haberiniz olsun gerçekten onlar yalancıların ta kendileridir. Şeytan onlara galip ve üstün geldi de onlara Allah'ı dahi hatırlamayı unutturdu. İşte bunlar şeytanın taraftarlarıdır. Haberiniz olsun muhakkak ki şeytanın taraftarları en büyük zarara uğrayanların ta kendileridir. Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlar, işte onlar şüphe yok ki en zelil olanların arasındadırlar. Allah: "Andolsun ki ben ve Rasûllerim mutlaka galip geleceğim" diye yazmıştır. Muhakkak ki Allah yegâne güç sahibidir.*

424 es-Sârimu'l-Meslûl, 354.

emrine karşı konulamayandır. Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi besledikIerini göremezsin. İsterse bunlar babaları yahut oğulları yahut kardeşleri yahut soydaşları olsalar bile. İşte bunlar kalplerinde imanı yazmış olduğu ve kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir. Hem de onları orada ebediyyen kalıcılar olmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Allah da onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. İşte bunlar Allah'ın hizbidirler. Haberiniz olsun muhakkak ki Allah'ın hizbi umduklarına kavuşanların ta kendileridir." (Âyet 14-22) buyurmaktadır. Bu âyet-i kerimeler münafıklar hakkında inmiştir. Rafıziler arasındaki münafıklar kadar hiçbir taife arasında yoktur. Hatta rafıziler arasında kendisinde münafıklık şubelerinden bir şubenin bulunmadığı kimse yoktur.][425]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Üstelik bildikleri halde yalan yere yemin de ederler.*" buyurmaktadır. İşte rafızilerin hali de budur. Aynı şekilde: "*Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah yolundan alıkoydular.*" buyruğundan itibaren: "*Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi besledikIerini göremezsin ...*" (Âyet 22) buyruğuna kadar böyledir. Onların birçoğu kalbinin ta ortasından kafirleri müslümanlara beslediği sevgiden daha fazla sever.][426]

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾

18. "Allah onların hepsini dirilteceği günde size yemin ettikleri gibi O'na da yemin edecekler ve kendilerinin gerçekten bir şey üzere olduklarını sanacaklar. Haberiniz olsun gerçekten onlar yalancıların ta kendileridir."

Tefsiri:

[Bunu Ebu Mesud b. el-Furât rivâyet etmiştir. Hâkim de Sahih'inde rivâyet etmiştir.[427]

425 Minhâcü's-Sünne, III, 374-375.

426 Minhâcü's-Sünne, III, 377.

427 Hadis İbn Abbas'dan gelen bir rivâyet olup şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Şimdi yanımıza şeytan gözü ile bakan bir adam girecektir ... arkasından mavi (gözlü) bir adam girdi... ve yemin etmeye koyuldu. Bunun üzerine âyet nazil oldu. Bunu Ahmed, I, 240, 267, 350; Hâkim, 3795; Taberi, Tefsir, VI, 185, XXVIII, 23, 25; İbn

Ve dedi ki: Şanı yüce Allah da: *"Allah onların hepsini diriltecegi günde size yemin ettikleri gibi O'na da yemin edecekler."* (Âyet 18) buyruğunu indirdi.][428]

إِنَّ الَّذِينَ يُحَآدُّونَ اللهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾

20. "Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlar, işte onlar şüphe yok ki en zelil olanların arasındadırlar."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlar. işte onlar şüphe yok ki en zelil olanların arasındadırlar. Allah: "Andolsun ki Ben ve Rasûllerim mutlaka galip geleceğim" diye yazmıştır. Muhakkak ki Allah yegâne güç sahibidir. emrine karşı konulamayandır."* (Âyet 20-21) buyurmaktadır. Buradaki "ezel: en zelil" zelilden daha beliğdir. Bir kimse eğer Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesini açığa vuracak olduğu taktirde canı ve malına bir zarar geleceğinden korkmadığı sürece "ezel: en zelil" olmaz. Çünkü eğer canı ve malı koruma altında olup mübah değilse o kişi en zelil değildir. Buna yüce Allah'ın: *"Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar üzerlerine zillet vurulmuştur. Meğer ki Allah'tan bir ahde ve insanların (müminlerin) emanına sığınmış olsunlar."* (Âl-i İmran. 112) buyruğu delildir. Şanı yüce Allah böylelikle nerede bulunurlarsa bulunsunlar bir ahit ve eman olması hali müstesna üzerlerine zilletin vurulmuş olduğunu beyan etmiş bulunmaktadır. Bununla şunu öğreniyoruz ki herhangi bir ahdi ve bir emanı bulunan kimse için zelil olmak sözkonusu değildir. Bu durumda o miskinlik ile karşı karşıya bulunsa dahi böyledir. Çünkü miskinlik bazen zilletin olmamasıyla birlikte sözkonusu olur. Şanı yüce Allah ise aldatıcıları en zelil kimseler arasında kılmıştır. Bunların ise herhangi bir ahitleri olamaz. Çünkü ahit âyet-i kerimenin delalet ettiği gibi zillet ile bağdaşmaz. Bu husus da gâyet açıktır. Çünkü şüphesiz en zelil kimse kendisine bir kötülük yapmak isteyen kimseye karşı kendisini koruyacak herhangi bir gücü bulunmayan kimsedir. Eğer onun müslümanlar tarafından kendisine verilmiş ve ona yardım edip korumak yükümlülüğünü getiren bir ahdi varsa bu kişi en zelil kişi değildir. Böylelikle Allah'a ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesi yapan kimsenin kendisini koruyacak bir ahdinin olmayacağı sabit olmaktadır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet eden bir kimse de sınır

Kesir. IV. 329'da kaydettikten sonra İbn Ebu Hatim tarafından rivâyet edildiğini belirterek senedini zikretmektedir. Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 122'de Ahmed ve Bezzar tarafından rivâyet edildiğini. Suyuti. ed-Durru'l-Mensur. VI. 186'da Taberani. İbnu'l-Münzir. İbn Merdûye: Beyhaki. Delailü Nubuvve'de rivâyet ettiklerini belirtmektedir. Hadis sahihtir.

428 es-Sârimu'l-Meslûl. 351.

mücadelesi yapan kimsedir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet eden bir kimsenin de canını koruyacak bir ahdi yoktur. Maksat da budur.

Aynı şekilde yüce Allah: "*Muhakkak ki Allah ve Rasûlü ile sınır yarışına kalkanlar kendilerinden öncekilerin helak. hor ve hakir edildikleri gibi hor ve hakir edildiler.*" (Mücadele. 5) buyurmaktadır. Kebt: Hor ve hakir edilmek alçaltmak. rezil ve rüsvay kılmak. yere yıkmak demektir. el-Halil dedi ki: Kebt yüzüstü yıkmak demektir. Nadr b. Şumeyl ve İbn Kuteybe de: Öfke ve kederdir demişlerdir. Büyük iştikakda bu ise "kebede"den gelir. Sanki öfke ve üzüntü onun ciğerine kadar ulaşmış gibi bir anlamı vardır. Nitekim keder ve düşmanlık onun ciğerini yaktı denilir. Tefsir alimleri de şöyle demişlerdir: Onlar helak edildiler. rezil ve rüsvay edildiler. kedere boğuldular demektir.

Böylelikle Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesine kalkışan bir kimsenin rezil ve rüsvay edilmiş. üzüntü ve kederle dolup helak olmuş birisi demek olduğu sabit olmaktadır. Bunun tamamen gerçekleşmesi ise eğer sınır mücadelesi içinde olduğunu açığa vuracak olursa öldürüleceğinden korkması durumundadır. Aksi taktirde Allah'a ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesini açıkça ortaya koymak imkanını bulmakla birlikte canından ve malından yana emin olabiliyorsa böyle bir kişi kebt altında, rezil ve rüsvay edilmiş bir kişi olmayıp aksine böyle bir kişi sevinçli ve neşeli birisidir. Çünkü yüce Allah: "*Kendilerinden öncekilerin helak. hor ve hakir edildikleri gibi hor ve hakir edildiler.*" (Âyet 5) buyurmaktadır. Kendilerinden önce Rasûllere ve Allah'ın son Rasûlüne karşı sınır mücadelesine girişen kimseleri Allah ya nezdinden bir azap ile yahut müminlerin eli ile helak etmek sûreti ile rezil ve rüsvay eder. Nitekim yüce Allah: "*Allah kafirlerden bir kısmını helak etsin yahut bozguna uğratıp perişan etsin de zarara uğramışlar olarak dönüp gitsinler diye.*" (Âl-i İmran. 127) buyurmaktadır. Fakat burada yüce Allah: "*Kendilerinden öncekilerin helak. hor ve hakir edildikleri gibi hor ve hakir edildiler*" buyurmaktadır. Yani Rasûllere karşı çıkarak sınır mücadelesine girişenlerin ya helak olacaklarına delildir yahut da peygambere eziyeti gizlemelerine delildir. Bunu şöylece açıklayabiliriz: Şüphesiz münafıklar bu sınır mücadelesini yapanlar arasındadır. Bu sebeple onlar öfkeleri ile ölmek sûreti ile rezil rüsvay ve helak olmuş kimselerdir. Çünkü onlar kalplerinde olanı açığa vurdukları taktirde öldürüleceklerinden korkarlar. İşte böyle bir sınır mücadelesine kalkışan herkesin de bu durumda olması gerekir.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlar. işte onlar şüphe yok ki en zelil olanların arasındadırlar.*" (Âyet 20) buyruğundan sonra: "*(Çünkü) Allah: Andolsun ki Ben ve peygamberlerim mutlaka galip gele-*

ceğim diye yazmıştır." buyruğunun gelmiş olması sınır mücadelesine kalkışmanın bir galip gelmek arzusu ile bir düşmanlığa delildir. Böylelikle sınır mücadelesi yapanlardan biri galip diğeri mağlup olsun. Bu ise barış tarafında olanlar arasında değil savaş tarafında olanlar arasında olur. Böylelikle sınır mücadelesi yapan kimsenin barış içinde olan bir kimse olmadığı bilinmektedir. Rasûllerin galip gelmesi ise delil ve güç galibiyeti ile olur. Onlardan herhangi birisine savaşma emri verilecek olursa o düşmanına karşı zafer kazanır. Savaşmakla emrolunmayan kimse de düşmanına hakim olur. Bu ise şu açıklamayı yapanların açıklamalarından daha güzeldir: Savaşan kimse için galibiyet ilahi yardımla, savaşmayan için ise delil iledir. Böylelikle bu sınır mücadelesine giren kimsenin yenilmeye mahkum savaşçılar oldukları bilinmiş olmaktadır.

Aynı şekilde "sınır mücadelesi yapmak" ayrılık içinde olmak ve muhalefet etmek kabilindendir. Çünkü sınır mücadelesi sınır çizmek, ayırmak ve ayırdedilip ayrı durmak ile alakalıdır. Ayrılık çıkarıp muhalefet etmek de farklı taraflarda olmak demektir. İşte bu mana dolayısı ile her ikisi birlikte mukataa ve mufasala/alakaları koparmak ve ayrı kalmak anlamındadır. Bu sebeple şöyle denilir: Bu ismin ona veriliş sebebi sınır mücadelesi yapanları ve ayrılık ve muhalefet içerisinde olanların her birinin ayrı bir sınır ve ayrı bir tarafta bulunmalarından dolayıdır. Bu ise antlaşması olan kimselerin birbirlerine karşı sınır mücadelesine girmeleri halinde aralarındaki ipin/ahdin kopmasını gerektirir. O halde Allah ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesine girenin herhangi bir ipi/ahdi bağlantısı bulunmaz.

Aynı şekilde eğer sınır mücadelesi ayrılık ve muhalefet anlamında ise şüphesiz yüce Allah: "*Artık onların boyunlarının üstüne de vurun, onların her parmağına da vurun, diye vahyediyordu. Bunun sebebi onların Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelmeleridir. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelirse (bilmeli ki) muhakkak Allah, cezası çok şiddetli olandır.*" (Enfal, 12-13) buyurmakta ve böylelikle muhalefet edip sınır mücadelesine girişmelerinden ötürü öldürülmelerini emir buyurmaktadır. O halde sınır mücadelesi yapan ve muhalefet eden herkese bunun yapılması gerekir. Çünkü onda böyle bir illet/sebep ve gerekçe bulunur.

Diğer taraftan yüce Allah: "*Eğer Allah onların hakkında sürgünü yazmamış olsaydı, onları elbette dünyada azaplandırırdı. Bununla birlikte ahirette onlar için ateş azabı vardır. Bunun sebebi onların Allah'a ve Rasûlüne muhalefet etmeleridir. Kim Allah'a muhalefet ederse muhakkak Allah cezası pek çetin olandır.*" (Haşr, 3-4) buyurmaktadır. Burada azap etmek ise -Allah en iyi bilendir- öldürmektir. Çünkü onlar sürgüne gönderilmek ve mallarının alınması gibi daha aşağı düzeyde uygulamalarla azap olunmuşlardı. O halde Allah'a ve Rasûlüne muhalefet

eden kimselerin azaplandırılmaları icab eder. Açıkça sınır mücadelesine girişen bir kimse de Allah'a ve Rasûlüne muhalefet etmiş olur. Ve bu bakımdan bunu içinde gizleyenin durumundan farklı bir durumdadır. Çünkü bunu gizleyen bir kimse ne sınır mücadelesine girişen ne muhalefet eden birisidir.][429]

كَتَبَ اللهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾

21. "Allah: "Andolsun ki Ben ve Rasûllerim mutlaka galip geleceğim" diye yazmıştır. Muhakkak ki Allah yegâne güç sahibidir, emrine karşı konulamayandır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Allah: "Andolsun ki Ben ve Rasûllerim mutlaka galip geleceğim" diye yazmıştır. Muhakkak ki Allah yegâne güç sahibidir, emrine karşı konulamayandır.*" buyurmaktadır. Bu ise: "*Muhakkak Biz peygamberlerimize ve müminlere dünya hayatında ve şahitlerin ayağa kalkacakları günde mutlaka yardım ederiz*" (Mü'min. 51) buyruğundan farklı olarak yemin ile pekiştirilmiş bir vaaddir. Çünkü bu son buyrukta bir haber vardır. Fakat onda yemin yoktur. Bununla birlikte kasemin/yeminin cevabı olması mümkün olan "lam" ile de te'kid edilmiştir. Yüce Allah'ın: "*Allah size alacağınız çok ganimetler va'detti.*" (Fetih. 20): "*Hani Allah size o iki taifeden birinin sizin olacağını va'dediyordu.*" (Enfal. 7) vb. buyruklarda ise sadece bir va'd vardır.][430]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Allah: "Andolsun ki Ben ve Rasûllerim mutlaka galip geleceğim" diye yazmıştır. Muhakkak ki Allah yegâne güç sahibidir, emrine karşı konulamayandır.*" (Âyet 21) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: "*Mutlaka galip geleceğim*" buyruğu yüce Allah'ın yaptığı bir yemindir. Aynı zamanda bu, şu taktirde bir yeminin de cevabıdır: Allah'a yemin olsun ki ben ve Rasûllerim galip geleceğiz. Bu ise onun bu vaadin gerçekleşeceğine dair verdiği bir haberi ve bunu gerçekleştirmeyi üzerine yazdığını, kendisine bunu emredip vacip kıldığını da ihtiva eder. Çünkü yemin kipi yemin ettiği şeye ya onu teşvik etmek sûretiyle yahut emretmek sûretiyle, yahut onu yasaklamak ya da onu nehyetmek sûreti ile ona riâyet etmeyi ihtiva eder. Bundan dolayı bizden öncekilerin şeriatinde yemine bağlı kalmak icab ederdi. Yemin keffareti yoktu. Aynı şekilde İslâm'ın ilk zamanlarında da böyleydi. Bundan dolayı Ebu Bekir, şanı yüce Allah yemin keffaretini

429 es-Sârimu'l-Meslûl. 27-29.
430 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 526.

indirinceye kadar hiçbir yeminini bozmazdı. Nitekim bu hususu Âişe (radıyallâhu anhâ) zikretmiştir. Bundan dolayı Eyyub (aleyhisselâm)'a eline bir demet sap alarak onunla (zevcesine) vurması ve böylelikle yeminini bozmayarak gereğini yerine getirmiş olması emredilmişti. Çünkü bu yemin dolayısı ile vacip olmuştu. Tıpkı adak neticesinde vacip olan adanılan şeyin vücubu gibi. Ve bu. bu yönüyle şeriat ile vacip olanla aynı hizada olurdu. Demet halinde vurmak eğer kendisine haddin vurulacağı kişi ayrı ayrı vurmaya katlanamayacak durumda ise hadlerde caizdir. Hadiste geldiği gibi. Eğer onların şeriatinde keffaret bulunsaydı mutlak olarak vurmaya ihtiyaç bırakmazdı. Fakat insan bazen akıbetini bilmediği şeyleri üstlenebilir. Sonra bundan dolayı pişman olabilir. Yüce Rabbimiz ise işlerin akıbetini bilendir. O akıbetini bilmeden ve yeminin gereğinin yerine getirilmesinin icab ettiğini bilmeden mutlaka yapacağına dair herhangi bir husus hakkında yemin etmez. Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah andolsun ki Ben ... galip geleceğim diye yazmıştır."* Yine yüce Allah: *"Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı."* (En'am. 54) buyurmaktadır. Bu da bir haber ve bir vacip kılma ihtiva eden bir yazmadır. Yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde yürüyüp de rızkı Allah'a ait olmayan hiçbir canlı yoktur."* (Hud. 6) buyruğu da bu türdendir. Kutsi sahih hadiste de Rabbimiz şöyle buyurmuştur: "Kullarım! Gerçekten ben zulmetmeyi kendim için haram kıldığım gibi aranızda da onu haram kıldım. O halde birbirinize zulmetmeyin."[431] Bu esas değişik yerlerde genişçe açıklanmıştır.][432]

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَٓادُّونَ مَنْ حَٓادَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ
وَلَوْ كَانُٓوا اٰبَٓاءَهُمْ أَوْ أَبْنَٓاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولٰٓئِكَ كَتَبَ فِي
قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولٰٓئِكَ حِزْبُ اللّٰهِ أَلَٓا
إِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

22. "Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin. İsterse bunlar babaları yahut oğulları yahut kardeşleri yahut soydaşları olsalar bile. İşte bunlar kalplerinde imanı yazmış olduğu ve kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir. Hem de onları orada ebediyyen kalıcılar olmak

431 Kaynakları daha önce gösterildi.
432 en-Nübuvvât. 230-231.

üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Allah da onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. İşte bunlar Allah'ın hizbidirler. Haberiniz olsun muhakkak ki Allah'ın hizbi umduklarına kavuşanların ta kendileridir."

Tefsiri:

[Düşmanını sevmeye gelince bu muhabbete aykırıdır. Çünkü yüce Allah: *Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin. İsterse bunlar babaları yahut oğulları yahut kardeşleri yahut soydaşları olsalar bile. İşte bunlar kalplerinde imanı yazmış olduğu ve kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir."* buyurmakta ve böylelikle Allah'ı ve Rasûlünü onların dışındaki herkesten daha çok sevmesi kaçınılmaz olan mümin kimsenin Allah ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesine girişen kimseye sevgi beslediğini göremeyeceğini haber vermektedir. Nitekim Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiş hadiste şöyle buyrulmaktadır: "Nefsim elinde olana yemin olsun ki sizden herhangi biriniz beni çocuğundan. babasından ve bütün insanlardan daha çok sevmediği sürece iman etmiş olamaz."[433] Çünkü (Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesine kalkışan kimseleri seven) bu kişi asla bir araya gelmemesi gereken iki zıttı bir araya getirmiş olur. Allah'ın sevdiği ile ona düşmanlık edenin sevdiği de bir araya gelemez.

Onu seven bir kimse eğer onunla sınır mücadelesine kalkışmış olanı sevecek olursa o taktirde sınır mücadelesine kalkışan ve düşmanlık eden kimselerin maksatlarının ortak noktada birleşmesinden dolayı sevmiş olur. Buna ise imkan yoktur. Bundan dolayı böyle bir durum ancak Allah ve Rasûlü için sözkonusu olabilir. Bu sebeple kulun Allah'ı ve Rasûlünü kendilerinden başka her şeyden daha çok sevmesi icab eder. Ve ancak bununla mümin olabilir. Böyle bir sevgi ile Allah'a ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesi yapıp. onlara düşmanlık eden kimselere sevgi ile birlikte ebediyyen bir arada bulunamaz. Çünkü Allah'ın ve Rasûlünün düşmanlarından teberri edip uzaklaşmadıkça Allah'a dost olunmaz.][434]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin. İsterse bunlar babaları yahut oğulları yahut kardeşleri yahut soydaşları olsalar bile. İşte bunlar kalplerinde imanı yazmış olduğu ve kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir."

433 Kaynakları daha önce gösterildi.
434 Câmiu'l-Mesâil. II. 275-276.

ve: "*Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da, imanın da ne olduğunu bilmezdin, fakat Biz onu kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık.*" (Şura, 52); "*O kendi emri ile kullarından dilediği kimseler üzerine vahiy ile melekleri: 'Benden başka hiçbir ilah olmadığını bildirin. O halde benden korkun' desinler diye indirir.*" (Nahl, 2); "*Kavuşma günü (kıyamet) ile korkutmak için kendi emrinden ruhu kullarından dilediği kimseye gönderir.*" (Mü'min, 15) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın vahyettiği ve meleklerin kulları arasından dilediği kimseler üzerine indirdiği bu ruh, kitabı indiren er-Ruhu'l-Emin'den farklıdır. Her ikisine de ruh denilir ve bunların biri diğerinden ayrı değildir. Çünkü meleğin indirmiş olduğu ruh, Ruhu'l-Kudüs'ün indirdiği er-Ruhu'l Emin ile birliktedir. Dolayısıyla bununla hem bu hem öteki kastedilir.][435]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunlar kendi görüşlerine yüce Allah'ın: "*Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin.*" buyruğundan itibaren "*İşte bunlar (Allah'ın) kalplerine imanı yazmış olduğu ve kendilerini katından bir ruh ile desteklemiş olduğu kimselerdir.*" âyetini delil gösterirler ve şöyle derler:

Bundan anlaşılan şudur: Gereğince amel etmeyen kimselerin kalplerine iman yazılmaz.

Derler ki: Eğer: Bu onlar kendisine itibar olunan geçerli iman ile iman etmiş olmazlar anlamındadır. Yahut da mana, imanın haklarını tastamam yerine getirmezler ve gereğince amel etmezler denilecek olursa biz de: Bu umumidir, herhangi bir delil olmadan tahsis edilemez deriz.

Bunun üzerine onlara şöyle denilir: Bu âyet-i kerime Allah'a ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesine girişen kimseleri sevenler hakkında imanın sözkonusu olmayacağını ifade eder. Yine bu âyet-i kerime Allah'a ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesi yapan kimseleri sevmeyenlerin Allah'ın kalplerine imanı yazdığı ve onları kendinden bir ruh ile desteklediği ifade edilmektedir. Bu da selefin mezhebine delildir. Çünkü onlara göre iman için kalpten Allah'ın ve Rasûlünün sevilmesi buna karşılık Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara buğz edilip nefret edilmesi kaçınılmazdır. Diğer taraftan âyet-i kerime onların kalplerinde yer etmiş bulunan Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna dair ilmin kalkıp ondan hiçbir şey kalmayacağına da delil değildir. Çünkü Allah'ın kalpte yazdığı iman soyut ilim ve tasdikden ibaret değildir. Aksine o kalbin tasdiki ve kalbin amelidir.

435 el-Cevâbu's-Sahih, III, 272-273.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Kendilerini katından bir ruh ile desteklemiş olduğu kimselerdir. Hem de onları orada ebediyyen kalıcılar olmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır ... ta kendileridir."* (Âyet 22) buyurmakta ve onlara cenneti vadetmiş bulunmaktadır.

Herkesin ittifak ettiği üzere cennet vaadi ancak emrolunanın yapılması, yasak kılınanın da terk edilmesi ile sözkonusu olur. Böylelikle Allah'ın kalplerine imanı yazıp onları kendinden bir ruh ile desteklemiş olduğu bu kimselerin Allah'ın takva sahibi iyi kimselere va'dettiklerini hak etmelerini sağlayacak görevleri eksiksiz yerine getirdikleri bilinmiş olmaktadır. Ayrıca bu fâsıkların bu vaadin kapsamına girmediklerine de delildir. Yine bu âyet-i kerime kafirleri seven bir müminin bulunmayacağına da bir delildir. Bilindiği üzere insanlardan pek çok kimse yine kendinden şunu bilir: Kalbinde bulunan tasdik Rasûlü asla yalanlamaz. O bununla birlikte bazı kafirlere sevgi besleyebilir. Selef de şöyle demektedir: Görünüşteki vacibleri terk etmek gerekli imanın kalpte bulunmadığına delildir. Fakat bu bazen Allah'ı ve Rasûlünü sevmek, Allah'tan korkmak ve buna benzer kalbin amellerinin ortadan kalkması ile olabilir. Bununla birlikte bu hal, kalpte tasdik namına herhangi bir şeyin kalmamış olmasını gerektirmez. Öbürlerine göre ise, şeriatin imanının olmadığı ifadesinin hakkında kullanıldığı her kesin kalbinde tasdik adına hiçbir şeyin bulunmadığına delildir. Bu ise aklı başında olanların büyük çoğunluğuna göre bir safsatadır.[436]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ruhu'l-Kudüs Mesih'den önce de sonra da nebilere ve salihlere hep inip durmuştur. Bu ise kitap ehlinin üzerinde ittifak ettikleri hususlardandır. Yani Ruhu'l-Kudüs Mesih'den önce ve sonra nebilere ve salihlere inmiştir. Bununla birlikte bu ruh bu niteliklere sahip değildir. Ayrıca yüce Allah: *"...kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir. Hem de onları orada ebediyyen kalıcılar olmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Allah da onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. İşte bunlar Allah'ın hizbidirler. Haberiniz olsun muhakkak ki Allah'ın hizbi umduklarına kavuşanların ta kendileridir."* (Âyet 22) buyurmaktadır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de müşrikleri hicvettiği zaman Hassan b. Sabit'e: "Allah'ım onu Ruhu'l-Kudüs ile destekle" buyurmuştur.[437] Yine: "Sen Allah'ın peygamberini savunduğun sürece şüphesiz Ruhu'l-Kudüs seninle beraberdir" buyurmuştur.][438]

436 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 147-148.

437 Kaynakları daha önce gösterildi.

438 el-Cevâbu's-Sahih, V, 29.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin."* buyurmuştur. Sevgi beslemek ise kalbin amellerindendir.

Şüphesiz Allah'a iman etmek onu sevmeyi de Rasûlünü sevmeyi de gerektirir. Bu da Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanları sevmekle çelişir. İman ile çelişen herhangi bir şey ise hiç şüphesiz yerilmeyi ve cezalandırılmayı gerektirir. Buna sebep ise imanın yokluğudur.[439]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sahih hadiste Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: "Şunu bilin ki cesette bir çiğnemlik et vardır. O düzelirse vücudun geri kalan kısmı da düzelir. O bozulursa vücudun geri kalan kısımları da bozulur. Haberiniz olsun ki o kalptir."[440] Ömer b. Hattab da sağıyla soluyla uğraşırken gördüğü bir kişi için: "Bunun kalbinde hûşû olsaydı organları da hûşû içinde olurdu" demiştir. Yüce Allah'ın: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin"* buyruğu ile: *"Eğer Allah'a, peygambere ve ona indirilene iman etmiş olsalardı onları veli edinmezlerdi."* (Maide, 81) buyruğu ile: *"Eğer (savaşa) çıkmak istemiş olsalardı onun için hazırlık yaparlardı ..."* (Tevbe, 46) buyrukları da bu türdendir. Çünkü güç yetirebilmekle birlikte kalpteki irade, irade olunan işin yapılmasını gerektirir. Uzak bir yere gaza yapmak için yolculuk ise ancak gerekli hazırlık ile olabilir.][441]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu yüce Allah'ın: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin. İsterse bunlar babaları yahut oğulları yahut kardeşleri yahut soydaşları olsalar bile. İşte bunlar kalplerinde imanı yazmış olduğu ve kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir."* buyruğu gibidir. Bu buyruğu ile mümin bir kimsenin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanları sevdiğini göremeyeceğini haber vermektedir. Çünkü imanın kendisi iki zıttan biri diğerine aykırı olduğu gibi bu gibi kimselere sevgi beslemeye aykırıdır. İman varsa onun zıttı ortadan kalkar. Bu ise Allah'ın düşmanlarını veli edinmek, onları sevmektir. Eğer kişi kalbinden

439 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 572-573.

440 Kaynakları daha önce gösterildi.

441 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 487-489.

Allah'ın düşmanlarını veli ediniyor/onları seviyorsa bu onun kalbinde olması gereken imanın bulunmadığına delildir.][442]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin. İsterse bunlar babaları yahut oğulları yahut kardeşleri yahut soydaşları olsalar bile. İşte bunlar kalplerinde imanı yazmış olduğu ve kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir.* "buyurarak Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimsenin Allah ve Rasûlünün düşmanlarına sevgi beslediklerinin görülemeyeceğini haber vermektedir. Hatta imanın kendisi onları sevmekle bağdaşmaz. Karşılıklı bir sevgi sözkonusu olursa bu imandaki bir sarsıntıya delildir. Yüce Allah'ın: *Onlardan birçok kimsenin kâfirleri veli edindiklerini görürsün. Nefislerinin kendilerine hazırladığı şey ne çirkin şeydir! Çünkü Allah onlara gazab etmiştir. Azapta da ebedi kalıcıdırlar. Eğer Allah'a. Peygambere ve ona indirilene iman eden kimseler olsalardı, onları veli edinmezlerdi.*" (Maide. 80-81) buyruğu da böyledir.][443]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin. İsterse bunlar babaları yahut oğulları yahut kardeşleri yahut soydaşları olsalar bile. İşte bunlar kalplerinde imanı yazmış olduğu ve kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir.*" buyruğunda şunu haber vermektedir. Bir kafiri seven bir mümin bulunamaz. Kafirleri seven bir kimse de mümin değildir. Zahiri benzerlik de böyle bir sevginin olduğu ihtimalini gösterir. Bu durumda daha önce benzeri hususlar ile ilgili açıklamalarda geçtiği gibi bu da haram demektir. Şunu bil ki onlara benzeyişteki fesat şekilleri pek çoktur. O halde dikkat çektiğimiz hususlar ile yetinelim.][444]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin."* buyurduğuna göre eğer sınır mücadelesi yapana sevgi beslemekten ötürü kişi mümin olmuyorsa bizzat sınır mücadelesi yapan bir kimsenin mümin olmaması öncelikle sözkonusudur.][445]

442 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 17.
443 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 542.
444 İktizâu's-Sırâti'l-Müstakîm. I. 490.
445 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 208.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Denilse ki: Nuaym b. Hammad rivâyet edip dedi ki: Bize Muhammed b. Sevr. Yunus'dan tahdis etti. o Hasan'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah'ım! Bir facirin, bir fâsıkın benim üzerimde bir lütfu, bir nimeti bulunmasın. Çünkü ben senin vahyettiğin buyruklar arasında: Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin" buyurduğunu görüyorum. Süfyan dedi ki: Onların görüşlerine göre âyet-i kerime sultanlarla oturup kalkan kimseler hakkında inmiştir. Bunu Ebu Ahmed el-Askeri rivâyet etmiştir.[446]

Bunun zahirinden anlaşıldığı üzere hiçbir fâsık sevilmemelidir. Çünkü o Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapar. Hâlbuki bunlar kanlarının mübah olmasını gerektirecek türden münafık kimseler de değildir.][447]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Diğer taraftan yüce Allah: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin"* buyurmaktadır. Sınır mücadelesi yapan kimseyi seven eğer mümin değilse bizzat sınır mücadelesi yapanın kendisinin durumu ne olur? Denildiği üzere âyetin nüzul sebeplerinden birisi şudur: Ebu Kuhafe Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ağır sözler sarf edince Ebu Bekir es-Sıddik onu öldürmek istemişti. Yahut da İbn Ubeyy Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i küçültücü ifadeler kullanmış. onun oğlu. bundan dolayı onu öldürmek maksadıyla Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den izin istemişti. İşte böylelikle sınır mücadelesi yapan kimsenin kanı helal bir kafir olduğu sabit olmaktadır.][448]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[O ayrılık çıkartan bir ayrılıkçı olmasa bile sınır mücadelesi yapan birisidir. Bundan dolayı yüce Allah sınır mücadelesi yapanın cezasını kendisinden öncekilerin hor. hakir ve helak edilmeleri ve en zelil olanlar arasında bulunmak gibi mutlak bir ceza olarak tespit ettiği halde ayrılık çıkartarak muhalefet edenin cezasını dünya hayatında öldürülmek ve azaba uğratılmak olarak tespit etmiştir.

446 İbn Kesir. Tefsir. IV. 331'de zikretmektedir. Hadisi Deylemi. Müsnedü'l-Firdevs'de Muaz b. Cebel'in rivâyeti olarak zikretmiştir. el-Iraki Tahricü'l-İhya'da İbn Merdûye'nin Tefsir'inde zikrettiğini belirtir. Bk. ed-Durru'l-Mensur. Hadis ise zayıf olup sabit değildir. Allah en iyi bilendir.

447 es-Sârimu'l-Meslûl. 35.

448 es-Sârimu'l-Meslûl. 33.

Ama kendilerinden öncekilerin helak. hor ve hakir edilip en alçaltılmış olanlar arasında -sınır mücadelesini açıktan yapma imkanını bulamaması hali dışında- olmayacaktır. Buna göre sınır mücadelesine girişmek daha geneldir. Bundan dolayı tefsir alimleri yüce Allah'ın: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin."* âyetinin müslümanlardan cihadda akrabalarını öldüren ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e herhangi bir eziyette bulunan akrabalığı bulunan bir kafir ya da münafık kimseyi öldürmek isteyen kimseler hakkında inmiştir. Böylelikle sınır mücadelesi yapan tabirinin ayrılıkçı kimseleri de benzeri diğerlerini de kapsayan bir tabir olduğu bilinmektedir.

Buna da yüce Allah'ın: *"Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir kavmi veli/dost edinen kimseleri görmedin mi? Bunlar sizden de değildir, onlardan da değildir."* (Âyet 14) buyruğundan itibaren başlayan: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin."* buyrukları buna delildir. Bu buyruklar ancak kendilerine gazap edilmiş bulunan yahudileri veli edinmiş münafıklar hakkında inmiştir. O yahudilerin Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile antlaşmaları vardı. Sonra yüce Allah müminlerin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapan kimselere sevgi beslemeyeceklerini beyan buyurdu. Yahudilere sevgi beslemenin bunun kapsamına girmesi de kaçınılmazdır. İsterse zimmet ehli olsunlar. Çünkü nüzul sebebi budur. Bu ise kitap ehlinin de Allah'a ve Rasûlüne karşı -antlaşmalı kimseler olsalar dahi- sınır mücadelesi yapan kimseler olmalarını gerektirir.

Buna ayrıca Allah'ın müslüman ile kafir arasında -onun bir ahdi ve zimmet akdi bulunsa dahi- velâyet bağını koparmış olması delil teşkil etmektedir. Bu durumda şöyle denilir: Onlarla Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi içinde olduklarını açığa vurmamaları ve bunu ilan etmemeleri şartı ile ahit yapılmıştır. Bu daha önce geçtiği ve geleceği gibi icma ile kabul edilmiştir. Eğer bunu açığa vuracak olurlarsa o taktirde herhangi bir ahitleri bulunmayan Allah ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesini açığa vurdukları için sınır mücadelesine girişen kimseler olurlar. Bunlar aynı zamanda ayrılık çıkartan kimselerdir. Bundan ötürü dünyada öldürülmek ve benzeri sûretle rüsvay edilmeyi ve ahiret azabını hak ederler.

Denilse ki: Her bir yahudi Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapan bir kişi ise bilindiği üzere yahudi olmakla birlikte onlarla ahit yapılabilir. Bu ise sizin daha önce belirttiğiniz sınır mücadelesi yapan kimselerin ahdinin bulunmadığı kanaatiniz ile çelişmektedir.

Şöyle denilir: Bu yolu izleyen kimse şunu der: Sınır mücadelesi yapan kimsenin bunu açıktan yapması halinde ahdi olmaz. Eğer bize karşı bu sınır mücadelesini açıktan yapmayacak olursa biz ona ahit vermiş bulunuyoruz. Yüce Allah'ın: "*Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar üzerlerine zillet vurulmuştur. Meğer ki Allah'ın ahdine ve insanların emanına sığınmış olsunlar.*" (Âl-i İmran. 112) buyruğu ise zilletin bu gibi kimselerin yakasını bırakmamasını gerektirir. Bu ancak Allah'tan bir ahit, insanlar tarafından bir destek ve müslümanların onunla sınır mücadelesini açıktan yapmaması şartı ile eman vermeleri halinde olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. Çünkü böyle birisi ile birlikte mutlak bir ahit ve eman bulunmaz. Aksine onun ahdi kayıtlıdır. Bu ahdinin bulunması kendisi ile ahitleşilmemiş olan bir işi yapması halinde en zelillerden olmasına engel değildir. Yahut da bu yolu takip eden kişi şöyle diyebilir: Zillet her durumda ondan ayrılmaz. Nitekim Bakara Sûresi'nde mutlak olarak sözkonusu edilmiştir. Yüce Allah'ın: "*Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar üzerlerine zillet vurulmuştur. Meğer ki Allah'ın ahdine sığınmış olsunlar.*" (Âl-i İmran. 112) buyruğunun zilletlerinin mahiyeti için bir tefsir olması mümkündür. Yani onlara nerede bulunurlarsa bulunsunlar yakalanıp öldürülmeleri sûreti ile (zillet) vurulmuştur. İnsanlardan bir emanlarının bulunması hali müstesna. Çünkü bu ahit zilleti ortadan kaldırmaz. Sadece onun gereği olan öldürülmeyi kaldırır. Buna göre bir ahit olmadan canı koruma altına alınmayan bir kimse zelil demektir. İsterse ahit sebebi ile can emniyeti bulunsun. Fakat bu ihtimale göre sınır mücadelesi ile ilgili birinci delalet bir parça zayıflar. Bununla birlikte birinci yol daha önceden de geçtiği gibi daha güzeldir. Bunun daha fazla açıklanması ise uzun sürer.][449]

Merhum İbn Teymiyye zahir ile bâtın arasındaki ilişki hakkında dedi ki:

[Kalpte bulunan gerçekleşecek olursa zorunlu olarak zahiri de etkiler. Onlardan birinin diğerinden ayrılması imkansızdır. Tam kudret ile birlikte kararlı irade güç yetirilen işin meydana gelmesini gerektirir. Kalpte Allah'ın ve Rasûlünün sevgisi sabit ise O'nun gerçek dostlarını veli edinmek, düşmanlarına da düşman olmak gerekir. "*Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin.*" İşte öyle bir irtibat zorunlu bir durumdur.][450]

449 es-Sârimu'l-Meslûl. 29-31.
450 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 102.

HAŞR SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 24 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾

1. "Göklerde ve yerde olanlar Allah'ı tesbih eder. O Azizdir, Hakimdir."

Tefsiri:

[Şüphesiz yüce Allah: "*Göklerde ve yerde olanlar Allah'ı tesbih eder. O Azizdir. Hakimdir.*" buyurmaktadır. Buna göre göklerde ve yerde bulunanların hepsi tesbih eder. Tesbih eden de tesbih edilenden farklıdır.][451]

هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ
مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ
اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ
بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٢﴾

2. "O kitap ehlinden kâfir olanları ilk sürgünde yurtlarından yerlerinden çıkarandır. Siz de onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da hisarlarının kendilerini Allah'a karşı gerçekten koruyacağını sanmışlardı fakat Allah onlara hesaba katmadıkları taraftan geldi ve kalplerine korku saldı. Evlerini hem kendi elleriyle, hem de müminlerin elleriyle tahrip ediyorlardı. Ey basiret sahipleri artık ibret alın!"

451 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V. 123.

Tefsiri:

[Nadiroğulları'nı muhasara etmesi hakkında yüce Allah: "*O kitap ehlinden kâfir olanları ilk sürgünde yurtlarından yerlerinden çıkarandır. Siz de onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da hisarlarının kendilerini Allah'a karşı gerçekten koruyacağını sanmışlardı fakat Allah onlara hesaba katmadıkları taraftan geldi ve kalplerine korku saldı. Evlerini hem kendi elleriyle. hem de müminlerin elleriyle tahrip ediyorlardı. Ey basiret sahipleri artık ibret alın!*" (Âyet 2) buyurmakta ve bizlere bu ümmetten ve ondan önceki diğer ümmetlerden bizden önce geçenlerin durumlarından ibret almamızı emir buyurmaktadır.][452]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*İlk sürüldükleri yurtlarından*" buyruğu ile ikinci mahşere dikkat çekmektedir.][453]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Fakat Allah onlara hesaba katmadıkları taraftan geldi*" onların tuzaklarını boşa çıkardı. "*Ve kalplerine korku saldı. Evlerini hem kendi elleriyle hem müminlerin elleriyle tahrip ediyorlardı.*" Bunlar ise Nadiroğullarıdır. Allah'ın gelişinin tefsiri müminlerle Nadiroğullarının durumları ile alakalıdır. Bu da tavanın yıkılması ve (kalplerine) korku salınmasıdır. Kıyamet gününde Allah'ın gelişinin tefsirine gelince. Bu da kitab-ı kerimde tefsir edilmiş nas ile yer almaktadır.][454]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları sürgüne gönderdi. Bu sürgün cezasında onları öldürmedi. Yüce Allah: "*O kitap ehlinden kâfir olanları ilk sürgünde yurtlarından yerlerinden çıkarandır. Siz de onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da hisarlarının kendilerini Allah'a karşı gerçekten koruyacağını sanmışlardı fakat Allah onlara hesaba katmadıkları taraftan geldi ve kalplerine korku saldı.* "buyurmakta ve nihâyet: "*Ey basiret sahipleri! Artık ibret alın.*" diye âyet sona ermektedir.][455]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

452 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 426.
453 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 507.
454 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. II. 68.
455 Minhâcü's-Sünne. VIII. 111.

[Yüce Allah'ın: "*O kitap ehlinden kâfir olanları ilk sürgünde yurtlarından yerlerinden çıkarandır. Siz de onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da hisarlarının kendilerini Allah'a karşı gerçekten koruyacağını sanmışlardı fakat Allah onlara hesaba katmadıkları taraftan geldi ve kalplerine korku saldı. Evlerini hem kendi elleriyle, hem de müminlerin elleriyle tahrip ediyorlardı. Ey basiret sahipleri artık ibret alın!*" (Âyet 2) buyruğundan itibaren: "*Bunun sebebi onların Allah'a ve Rasûlüne karşı gelmeleridir. Kim Allah'a ve Rasûlüne karşı gelirse (bilmeli ki) muhakkak Allah cezası çok şiddetli olandır.*" (Âyet 4) buyruğuna kadar böyledir. İbret almak ise onlardan benzerlerine geçerek onların yaptıkları gibi yapan herkesin onların hak ettiklerinin benzerini hak edeceğini bilmesidir. Eğer yüce Allah kimi zaman benzerler arasında eşitlik sağlayıp kimi zaman sağlamıyor olsaydı ibret almak/kıyaslamak imkansız olur ve böylelikle bu muayyen kişinin kendisi ile benzeri arasında eşitlik sağlanıp sağlanmayacak kimselerden olduğu bilinmezdi. Bu durumda da o muayyen kişinin/olayın hükmü bilinmedikçe itibar/ibret almak mümkün olmazdı. Bunun sonucunda da ayrıca ibret almaya ihtiyaç kalmazdı.

Hayret edilecek bir husus da kelamcıların çoğunun bu âyet-i kerimeyi kıyasa delil göstermiş olmalarıdır. Hâlbuki bu âyet-i kerimenin kıyasa delil olması ibret almanın benzer şeyler arasında eşitlik sağlamayı ihtiva ettiğinden dolayıdır. Böylelikle yüce Rabbin bunu hükmünde gerçekleştirdiği de bilinmiş olmaktadır. İtibarın/ibretin kıyasın buna delaleti dolayısıyla onun şer'i emri hususunda bu âyete itibar ettiklerine göre neden onlar bunu sevap ve cezalandırma hakkında yaratış ve kevni hükmüne delil olarak görmediler. Oysa âyet-i kerimede kastedilen de asıl budur. Bu sebeple ona delaleti öncelikle sözkonusudur.][456]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Ey basiret sahipleri! Artık ibret alın*" buyruğu her iki hususu da kapsar. Bu sebeple akıllı kişi Allah'ın Rasûllerini yalanlayan kimseleri azaplandırmasından ibret alır. Nadiroğulları'na yaptığı gibi. Böylelikle onların yaptıklarının tam zıttını yapmak ister ve onların yaptıklarının benzerlerinden korkar. çekinir. O halde korku hususunda[457] tard kıyası/aynı hükmü geçerli kılma kıyası kullanılır. Arzu ve istek hususlarında da kıyasülaks denilen aksi sonuca ulaştıran kıyas kullanılır.][458]

456 Minhâcü's-Sünne. V. 109.

457 Tercümemizde esas aldığımız derlemede "korku" anlamındaki "rahbet" kelimesi yerine "hibe" kelimesi yazılmış bulunmaktadır ki. burada anlamsızdır. Düzeltmeyi kaynak olarak gösterilen yere göre yaptık. (Çeviren)

458 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. V. 259.

وَلَوْلَآ أَنْ كَتَبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَآءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾

3. "Eğer Allah onların hakkında sürgünü yazmamış olsaydı, onları elbette dünyada azaplandırırdı. Bununla birlikte ahirette onlar için ateş azabı vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Eğer Allah onların hakkında sürgünü yazmamış olsaydı, onları elbette dünyada azaplandırırdı. Bununla birlikte ahirette onlar için ateş azabı vardır. Bunun sebebi onların Allah'a ve Rasûlüne muhalefet etmeleridir.*" (Âyet 3-4) buyurmaktadır. Burada azaplandırmak -Allah en iyi bilendir- öldürmektir. Çünkü onlar sürgüne gönderilmek ve mallarının alınması gibi daha aşağı azaplarla azaba uğramışlardı. O halde yüce Allah'a ve Rasûlüne karşı çıkıp muhalefet edenlerin azaba uğratılması gerekir. Açıktan açığa Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapan kimse de Allah'a ve Rasûlüne muhalefet etmiş olur. Bunu saklı olarak yapan kimsenin durumu ise farklıdır. Böyle bir kimse ne sınır mücadelesine girmiş ne de muhalefet etmiş bir kişidir.][459]

مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَآئِمَةً عَلٰى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللّٰهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾

5. "Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız hep Allah'ın izni ile olmuştur ve (bu) fâsıkları alçaltması içindir."

Tefsiri:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve müslümanlar Nadiroğulları gazasında onları çok zorlu bir kuşatma altına almışlar, hurma ağaçlarını kesmişlerdi. Yüce Allah onlar hakkında: "*Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız hep Allah'ın izni ile olmuştur ve (bu) fâsıkları alçaltması içindir.*" (Âyet 5) buyruğunu indirdi.][460]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

459 es-Sârimu'l-Meslûl, 29.
460 Minhâcü's-Sünne, VIII, 11.

[Yüce Allah'ın: *"Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız hep Allah'ın izni ile olmuştur."* buyruğu bunun mübah olmasını ve bu hususun ona caiz olup bu işi yapan kimse üzerinden vebalin ve darlığın kaldırıldığını, bununla birlikte bu işin Allah'ın meşieti ve kazası ile olduğunu da ihtiva eder.][461]

وَمَا أَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَآ أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾

6. "Allah'ın onlardan Rasûlüne verdiği fey'e gelince, siz onun için ne bir at oynattınız, ne de bir deveye bindiniz fakat Allah peygamberlerini dilediği kimselere musallat eder. Allah her şeye gücü yetendir."

Tefsiri:

[İkincisi fey'dir. Bu da yüce Allah'ın Haşr Sûresi'nde: *"Allah'ın onlardan Rasûlüne verdiği fey'e gelince siz onun için ne at oynattınız ne de deveye bindiniz."* buyruğunda sözünü ettiğidir. "Onun için ne at oynattınız" yani harekete geçirmediniz, çalıştırıp yormadınız, sürmediniz demektir. Mesela (وجف البعير يجف وَجْوفاً وأوجفته) fiili devenin bir türlü yürüyüşü hakkında kullanılır. İşte Allah'ın Rasûlüne verdiği fey' budur. Bu da at oynatmadan deveye binmeden müslülmanların ele geçirdikleri şeydir. At oynatıp deveye binmek ise savaş anlamında bir tabirdir. Yani siz onun için hiç savaşmadınız. Savaş sonucu ele geçirdikleri savaşçılarındır. Savaşmadan ele geçirdikleri ise feydir. Çünkü Allah bunu müslümanlara fey olarak vermiştir. Şüphesiz ki O insanları kendisine ibadet etmeleri için yarattı, temiz şeyler yemeleri ve salih amel işlemeleri için temiz şeyleri onlara helal kıldı. Kafirler ise O'ndan başkasına ibadet ettiler. Bundan dolayı böylelikle onlar malı hak etmez hale geldiler. Allah müminlere kendisine ibadet edip onları köleleştirmelerini, onların elinde bulunan malları geri almalarını mübah kıldı. Allah onlardan o malları müminlere geri verdiği zaman hak sahiplerine geri dönmüş olur.

İşte bu fey'in kapsamına zimmet ehlinden şahıs başına alınan cizye de girdiği gibi onlardan alınan öşürler, öşrün yarısı (yirmide bir) ve karşılığında kafirlerle barış yapılan mallar da bunun kapsamına girer. Taşıdıkları mallar ve daha başkaları gibi. Yine bunun kapsamına sürgüne gönderilecek olurlarsa bıraktıkları ve müslümanlardan korkarak terk ettikleri mallar da girer. Şanı yüce Allah'ın hakkında

461 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 384.

Haşr Sûresi'ni indirmiş olduğu ve şu buyruğunda dile getirdiği Nadiroğulları'nın malları gibi: "*O kitap ehlinden kâfir olanları ilk sürgünde yurtlarından yerlerinden çıkarandır. Siz de onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da hisarlarının kendilerini Allah'a karşı gerçekten koruyacağını sanmışlardı fakat Allah onlara hesaba katmadıkları taraftan geldi ve kalplerine korku saldı. Evlerini hem kendi elleriyle, hem de müminlerin elleriyle tahrip ediyorlardı. Ey basiret sahipleri artık ibret alın! Eğer Allah onların hakkında sürgünü yazmamış olsaydı, onları elbette dünyada azaplandırırdı. Bununla birlikte ahirette onlar için ateş azabı vardır.*" (Âyet 2-3)

Bunları Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sürgüne gönderdi. Bunlar Medine-i münevverenin doğu taraflarında yerleşik idiler. Onları kuşattıktan sonra sürdü. Malları da Allah'ın Rasûlüne fey olarak verdiği mallardan idi.][462]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah onlardan müslümanlara dönen mallara "fey" adını vermiştir. Çünkü yüce Allah o malı hak sahiplerine geri döndermiştir. Yani yüce Allah o malı kendisine ibadet eden kendisine iman eden ve rızkı ile O'na ibadet etmek için yardım ve destek alan müminlere geri vermiş olmaktadır. Çünkü O insanları ancak kendisine ibadet etsinler diye yaratmıştır. Rızkı da ancak onu kendisine ibadette destek yapsınlar diye yaratmıştır. "Fey" lafzı bazı hallerde "ganimet"i de kapsar. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Huneyn ganimetleri hakkında söylediği şu hadisinde olduğu gibi: "Allah'ın size vermiş olduğu feyden benim beşte birden başka bir payım yoktur. O beşte bir de size geri döndürülür." Fakat şanı yüce Allah: "*Allah'ın Rasûlüne verdiği fey'e gelince siz onun için ne at oynattınız ne de deveye bindiniz.*" buyurduğu için "fey" lafzı mutlak olarak kullanıldığında fakihlerin örfünde: Herhangi bir ata ve deveye binmeksizin kafirlerin mallarından alınan mallara denilir.][463]

مَا أَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبٰى
وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَآءِ مِنْكُمْ
وَمَآ اٰتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ
الْعِقَابِ ﴿٧﴾

462 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 562-563.
463 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 47.

7. "Allah'ın fethedilen ülkeler ahâlisinden Rasûlüne verdiği fey Allah'a, Rasûle, akrabalara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalanlara verilir ki o mal içinizden zengin olanlar arasında elden ele dolaşan bir şey olmasın. Hem Rasûl size ne verdi ise onu alın, neyi yasak etti ise de ondan sakının ve Allah'tan korkun çünkü Allah azabı çetin olandır."

Tefsiri:

[İlim adamlarının hakkında anlaşmazlığa düştükleri hususta bazı mülahazalar sözkonusudur. Onlar humus/beşte bir hakkında anlaşmazlığa düştüler. Çünkü yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: "*Eğer Allah'a, Furkân günü olan iki ordunun birbirleriyle karşılaştıkları günde kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Râsulün'e, yakınlar(ın) a, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Allah her şeye gücü yetendir.*" (Enfal, 41) ve fey hakkında da: "*Allah'ın fethedilen ülkeler ahâlisinden Rasûlüne verdiği fey Allah'a, peygambere, akrabalara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalanlara verilir ki o mal sizden zengin olanlar arasında elden ele dolaşan bir şey olmasın*" buyurmaktadır. Bundan önce de yüce Allah: "*Allah'ın onlardan Rasûlüne verdiği fey'e gelince siz onun için ne at oynattınız ne de deveye bindiniz. Fakat Allah peygamberlerini dilediği kimselere musallat eder.*" (Âyet 6) buyurmaktadır.

Fey'in asıl anlamı dönmektir. Allah insanları kendisine ibadet etmeleri için yarattı. Onlara malları kendisine ibadet etmek için yardımcı ve destek olmak üzere verdi. Kafirler ise Allah'ı inkar edip O'ndan başkasına ibadet ettikleri için artık malı hak etme nitelikleri kalmamış oldu. Bu sebeple yüce Allah kullarına onları öldürüp mallarını almayı mübah kıldı. Böylelikle onların malları Allah'ın mümin kullarına geri verdiği bir "fey" oldu. Çünkü o malı asıl hak edenler onlardır. Kafirlerden alınan her bir şeye de -ganimet dahil- fey adı verilebilir.

Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Huneyn ganimetleri hakkında: "Allah'ın size fey olarak verdiklerinden bana ait beşte birden başkası yoktur. Beşte bir de size geri verilir."

Fakat yüce Allah: "*Allah'ın onlardan Rasûlüne verdiği fey'e gelince siz onun için ne at oynattınız ne de deveye bindiniz*" ve: "*Allah'ın fethedilen ülkeler ahâlisinden Rasûlüne verdiği fey'e gelince.*" (Âyet 7) buyurduğu için "fey" ismi mutlak olarak kullanıldığı taktirde kafirlerden savaşmaksızın alınan mallar kastedilir oldu.

İlim adamlarının cumhuru fey'in beşte birlere bölünmeyeceği kanaatindedir. Malik, Ebu Hanife ve Ahmed'in görüşleri gibi. Aynı zamanda bu selefin tamamının da görüşüdür. Şafii, Hiraki ve Ahmed'in mezhebine mensup alimlerden ona muvafakat edenler ise beşte bire bölüneceği kanaatindedir. Fakat doğrusu cumhurun görüşüdür. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve halifelerinden sabit olan sünnetler onların kesinlikle hiçbir fey'i beşte bir hisselere bölmemiş olmalarını gerektirir. Hatta Nadiroğulları'nın malları ilk alınan feydir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise bunları beşte birlik paylara bölmemiştir. Aksine o Bedir ganimetlerini beşte birlik paylara ayırdı. Hayber ve Huneyn ganimetlerini de beşte birlik paylara ayırdı.[464]

Aynı şekilde ondan sonra gelen halifeler de cizyeyi ve haracı beşte birlere ayırmıyorladı.

Görüş ayrılığının çıkış noktasına gelince âyetteki fey lafzı tekil olduğundan ötürü insanların Kur'an'ın manasını anlamalarında farklılık ortaya çıktı. Bir grup beşte bir ile ilgili âyetin beşte birin beş grup arasında eşit olarak paylaştırılması gerektiği kanaatini benimsedi. Bu Şafii, Ahmed ve Davud ez-Zahiri'nin görüşüdür. Çünkü bunlar Kur'an'ın zahirinin bu olduğunu sanmışlardır. Diğer taraftan fey âyetinin lafzı, beşte bir âyetinin lafzı gibidir. Bundan dolayı bazıları fey'in tamamının aynı şekilde beşte birin harcama yeri olan anılan beş grup kimse olduğu kanaatini benimsemiştir. Bu da Davud b. Ali'nin ve ona uyanların görüşüdür. Ondan önce müslümanlardan herhangi bir kimsenin bu kanaati ortaya koymuş olduğunu bilmiyorum.

Bu ise fey'in tamamının bu sınıflara harcanması halinde İslâm'ın fesadını gerektiren bir görüştür. Bunlar ise bazen lafzın zahiri olduğunu sandıkları şeyleri söylerler ve söylediklerinin nasıl bir sonuca varacağı üzerinde düşünmezler. Bazıları da yüce Allah'ın fey âyetindeki: *"Allah'a, peygambere, akrabalara"* ile kastedilenin fey'in beşte biri olduğu görüşündedirler. Bu sebeple onlar fey'in beşte birinin alınacağı görüşündedirler. Bu da Şafii'nin ve İmam Ahmed mezhebine mensup alimlerden ona muvafakat edenlerin görüşüdür.

Cumhur dedi ki: Bu ise oldukça zayıftır. Çünkü yüce Allah: *"Allah'a, peygambere, akrabalara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara verilir."* buyurmakta ve beşte biri bunlara verilir buyurmamıştır. Bundan sonra da: *"Yurtlarından ve mallarından çıkartılıp uzaklaştırılmış olan fakir muhacirler içindir."* (Âyet 8): *"Onlardan evvel Medine'yi yurt edinip imana sahip olanlar."* (Âyet 9) ve: *"Onlardan*

464 Bundan maksat alınan ganimetlerin beşte birinin Enfal, 41. âyette belirtilen yerlere harcanması, kalan beşte dördünün de gazilere paylaştırılmasıdır. (Çeviren).

sonra gelenler." (Âyet 10) buyurmaktadır. İşte fey'in tamamını hak edenler bunlardır. Peki nasıl olur da maksat onun beşte biri olduğunu söyleyebilir?

Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'dan da sabit olduğu üzere o bu âyeti okuduktan sonra: "İşte bu âyet müslümanların tamamını kapsamaktadır." buyurmuştur.[465]

Ebu Hanife ve ona muvafakat edenlere gelince, onlar da beşte biri bunların hak ettikleri hususunda muvafakat etmiş olmakla birlikte şöyle derler: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in payı hayatta iken onun hakkı idi. Akrabalarının payı da ona yardımcı olmaları dolayısı ile onu hak ediyorlardı. Onun kendi payı vefatı ile düştüğü gibi akrabalarının payı da tıpkı onun payının düştüğü gibi düşmüştür.

Şafii ve Ahmed ise şöyle demektedirler: Onun payı vefatından sonra fey'in harcama yerlerine paylaştırılır. Ya silah ve binek için harcanır yahut da kayıtsız şartsız (müminlerin) maslahatlar(ı) yolunda kullanılır. Ayrıca bunlar Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken fey'in kendisinin mülkü olup olmadığı hususunda iki farklı görüşe sahiptir. Bir görüşe göre Şafii'nin ve Ahmed mezhebine mensup bazılarının söyledikleri gibi evet böyledir. Çünkü ona izafe edilmiştir. Diğer görüşe göre ise onun mülkü değildi. Çünkü o feyde bir malikin tasarruf yaptığı gibi tasarruf etmiyordu.

Bir kesim şöyle demiştir: Akrabalardan maksat ganimetleri ve fey'i paylaştıran yöneticinin akrabalarıdır. Bu yönetici ise hayatta iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'di ve ondan sonra onun yerine gelecek olan yöneticilerdir. Buna da ondan rivâyet edilen şu buyruğunu delil göstermişlerdir: "Allah bir peygambere herhangi bir şeyi pay olarak verecek olursa bu mutlaka ondan sonra işin yönetimini üstlenecek kimseye de aittir."[466]

Beşinci görüş ise Malik'in ve Medinelilerin ve selefin çoğunluğunun görüşü olup beşte birin harcama yeri ile fey'in harcama yeri aynıdır. Hepsi Allah'a ve Rasûlüne aittir. Yani bunlar Allah'ın ve Rasûlünün emrettiği yerlerde harcanır. Çünkü Allah'tan tebliğ eden odur: "*Hem peygamber size ne verdi ise onu alın, neyi yasak etti ise de sakının.*" (Âyet 7)

Sahih'te şöyle buyurduğu sabittir: "Allah'a yemin olsun ki ben kendiliğimden ne kimseye bir şeyler veriyor ne de vermemezlik ediyorum. Ben ancak paylaştırıcıyım. Emrolunduğum yere koyarım/veririm."[467]

465 Ebu Davud, 2969; Beyhaki, VI, 351; Abdürrezzak, 7287.
466 Ebu Davud, 2973; Ahmed, I, 4; Bezzar, 54; Ebu Ya'la, 37 Hasen bir hadistir ve şahitleri vardır.
467 Kaynakları daha önce gösterildi.

İşte bu onun malı kendisinin istediği kimselere değil Allah'ın ona emrettiği kimselere verdiğine delildir. Ayrıca malı ona izafe etmesinin sebebi ise o malın maliki olduğundan dolayı değil Allah'ın Rasûlü olduğundan dolayıdır.

Bu ise onun ganimetten payından ve ona vasiyet edilenden farklıdır. Çünkü bu onun mülkü idi. Bu sebeple fey'e Allah'ın malı denilmiştir. Yani Allah'ın ve Rasûlünün emrettiği hususlarda harcanması gereken maldır. Bu da Allah'ın itaatinde harcanması demektir. Bunun anlamı da hiç kimse o malı mübah dahi olsa istediği yerde harcayamaz. Oysa mülkiyetine sahip olunan mallar böyle değildir.

Bu yüce Allah'ın: *"Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin."* (Nûr. 33) buyruğundan farklıdır. Burada malı Allah Rasûlüne izafe etmemiş, malı Allah'ın kendilerine verdiği diye nitelendirmiştir. Bunlar derler ki: Yüce Allah'ın: *"Akrabalara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalanlara verilir."* buyruğunda özellikle bunların sözkonusu edilmeleri onlara gereken itinanın gösterilmesi içindir. Malın özel olarak onlara ait olduğundan dolayı değildir. Bundan dolayı yüce Allah: *"O mal sizden zengin olanlar arasında elden ele dolaşan bir şey olmasın."* buyurmuştur. Yani siz onu kendi aranızda elden ele dolaştırıp fakirleri ondan mahrum etmeyesiniz. Şâyet mal özel olarak fakirlere ait olsaydı elden ele dolaşan bir şey olması bir tarafa hiçbir şekilde zenginlere ait de olmazdı.

Yüce Allah: *"Hem peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi yasak etti ise de sakının."* buyurmaktadır. Bu da Rasûlün fey'i ve ganimetleri paylaştıran olduğuna delildir. Eğer bunlar feraiz/miras gibi sınırları belli paylaştırılmış paylar olsaydı Rasûlün onlara dair ne bir emri ne de bir yasağı sözkonusu olurdu. Aynı şekilde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve halifelerinden sabit olan hadisler bu görüşlere delildir. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de halifeleri de ganimetlerin beşte birini hiçbir şekilde beş bölüme ayırmamışlardır. Ayrıca onlar (mesela) yoksullara verdiklerinin aynısını yetimlere vermezlerdi. Aksine bunlardan da ötekilerinden de ihtiyaç sahiplerine verirlerdi. Bazı hallerde yoksullar zengin yetimlerden daha çok olabilirdi. Medine'de zengin yetimler de bulunurdu. Bu sebeple bunlarla fakirler arasında eşitlik sağlamıyorlardı. Hatta ihtiyaç sahiplerinin aksine bunlara bir şeyler verdikleri dahi bilinmemektedir. Bu hususta hadisler pek çoktur. Onları zikretmenin yeri burası değildir.][468]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

468 Minhâcü's-Sünne, VI. 106-111.

[Şanı yüce Allah: "*Hem peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi yasak etti ise de sakının.*" buyurmaktadır. Bu ve benzeri buyruklar yüce Allah'ın söylediği hususlarda -Kur'an'dan olmasa dahi- ona uymayı vacip kılmış olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde onun risaleti yüce Allah'tan Kur'an'dan ve Kur'an'dan başkasından haber verdiği hususlarda doğru söylemesini de gerektirmiştir. İşte bundan dolayı onun verdiği haberlerde onu tasdik etmek vacip olmuştur. İsterse bu Kur'an-ı Kerim'den olmasın. Yüce Allah en iyi bilendir.][469]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Hem peygamber size ne verdi ise onu alın, neyi yasak etti ise de sakının.*" buyurmaktadır. Çünkü helal Allah'ın ve Rasûlünün helal kıldıkları, haram da Allah'ın ve Rasûlünün haram kıldıklarıdır. Kâfi gelmek ise bu yalnızca yüce Allah'a aittir. Nitekim yüce Allah: "*Allah bize yeter dediler.*" (Tevbe, 59) buyurmaktadır. Burada bize Allah ve Rasûlü yeter buyurmamıştır. Yine yüce Allah: "*Ey peygamber! Sana da müminlerden sana uyan kimselere de Allah yeter.*" (Enfal, 64) buyurmaktadır. Yani Allah hem sana yeter hem de müminlerden sana uyan kimselere yeter. Bu âyetin tefsirinde doğru ve kesin olan anlama budur. Bundan dolayı İbrahim'in ve Muhammed'in -Allah'ın salat ve selâmları onlara- söyledikleri sözleri hasbunallah ve nimelvekil: Allah bize yeter. O ne güzel vekildir sözüdür. Ve şüphesiz Allah en iyi bilen ve hükmü en sağlam olandır. Allah yarattıklarının en hayırlısı, Efendimiz Muhammed'e, onun âline ve ashabına salat ve selâm eylesin.][470]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e (bir adam): Allah'tan kork deyince şöyle buyurmuştu: "Yerdekiler arasında Allah'tan korkmaya en layık kişi ben değil miyim?" Çünkü yüce Allah Rasûlünün kendilerine tebliğ ettiği buyruklar arasında: "*Hem peygamber size ne verdi ise onu alın, neyi yasak etti ise de sakının.*" buyurmuştur. Bundan önce de: "*Allah'ın fethedilen ülkeler ahâlisinden Rasûlüne verdiği fey Allah'a, peygambere, akrabalara ... verilir.*" buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah'ın yasaklamış olduğu fey malından bizim de uzak durmak görevimizdir. Onun da yeryüzündekiler arasında Allah'tan en çok korkmaya layık kimse olması gerekir. Çünkü böyle olmasaydı ona da başkasına da itaat -eğer eşit iseler- sözkonusu olurdu. Ya da eğer ondan başka birisi varsa ondan başkasına itaat olunurdu. Bu ise onun getirdiklerini inkardır, bu gâyet açık bir husustur.][471]

469 el-Feteva el-Asfahaniye, V, 151.
470 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 105.
471 es-Sârimu'l-Meslûl, 192.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ki o mal sizden zengin olanlar arasında elden ele dolaşan bir şey olmasın."* Eğer fey zenginler arasında elden ele dolaşacak bir hale sokulacak olursa işte Allah'ın ve Rasûlünün haram kıldığı budur. Bu âyet-i kerime de bizzat bu husus hakkındadır.][472]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü yüce Allah fey malı hakkında: *"Ki o mal sizden zengin olanlar arasında elden ele dolaşan bir şey olmasın."* buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah'ın malın zenginler arasında elden ele dolaşmasını hoş görmediği bilinmiş olmaktadır.][473]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim yüce Allah: *"Hem peygamber size ne verdi ise onu alın, neyi yasak etti ise de sakının."* buyurmaktadır. Şanı yüce Allah Rasûlü emri, yasağı, vaadi ve tehdidi demek olan kendi kelamını tebliğ eden kılmıştır.][474]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü şanı yüce Allah fey malı hakkında: *"Ki o mal sizden zengin olanlar arasında elden ele dolaşan bir şey olmasın."* buyurarak fey malının fakirler dışarıda tutularak zenginler arasında elden ele dolaşan bir güç olmaması için sözkonusu ettiği hükümleri teşri buyurmuş olduğunu/şeriat yaptığını haber vermektedir. Böylelikle yüce Allah'ın bunu hoş görmediği, yasakladığı ve yerdiği de bilinmiş olmaktadır. Buna göre bir kimse vakfı sadece zenginler için kuracak olursa o zaman malı da zenginler arasında elden ele dolaşan bir hâle getirmiş olur. Bunun neticesinde insanlar fakirler dışarıda kalarak nesilden nesile elden ele gezdirip dururlar. Bu ise yüce Allah'ın emrine ve dinine aykırıdır. Bu caiz değildir.][475]

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا
مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ أُولٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿٨﴾

472 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 585.
473 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, 13.
474 el-İstiğase, 327.
475 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, 31-32.

8. "(O fey') yurtlarından ve mallarından çıkartılıp, uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen, Allah'a ve Rasûlüne yardım eden fakir muhacirler içindir. İşte onlar sâdıkların ta kendileridir."

Tefsiri:

[Şunu bilelim ki muhacirler arasında münafık yoktu. Münafıklık ensar kabileleri arasında idi. Çünkü kim hicret etmişse kendi seçim ve tercihi ile hicret etmiştir. Kafir ise Mekke'de kalıyor. hicreti vatanından. ailesinden düşmanına yardımcı olmak için ayrılmayı tercih etmiyordu. Bunu ancak şanı yüce Allah'ın: "*(O fey') yurtlarından ve mallarından çıkartılıp. uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen. Allah'a ve Rasûlüne yardım eden fakir muhacirler içindir. İşte onlar sâdıkların ta kendileridir.*" (Âyet 8) buyruğunda nitelendirdiği kimseleri seçip tercih ediyordu.][476]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah fey'i hak edenler ile ilgili olarak: "*(O fey') yurtlarından ve mallarından çıkartılıp. uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen. Allah'a ve Rasûlüne yardım eden fakir muhacirler içindir. İşte onlar sâdıkların ta kendileridir.*" (Âyet 8) buyurmuştur.][477]

Fey'e gelince. bunun aslı şanı yüce Allah'ın Bedir'den sonra Nadiroğulları gazvesi hakkında indirmiş olduğu Haşr Sûresi'nde zikrettiği buyruklardır. Bu buyruklar O'nun: "*Allah'ın onlardan Rasûlüne verdiği fey'e gelince, siz onun için ne bir at oynattınız. ne de bir deveye bindiniz fakat Allah peygamberlerini dilediği kimselere musallat eder. Allah her şeye gücü yetendir. Allah'ın fethedilen ülkeler ahâlisinden Rasûlüne verdiği fey Allah'a. Rasûle. akrabalara, yetimlere. yoksullara ve yolda kalanlara verilir ki o mal içinizden zengin olanlar arasında elden ele dolaşan bir şey olmasın. Hem Rasûl size ne verdi ise onu alın, neyi yasak etti ise de ondan sakının ve Allah'tan korkun çünkü Allah azabı çetin olandır. (O fey') yurtlarından ve mallarından çıkartılıp. uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen, Allah'a ve Rasûlüne yardım eden fakir muhacirler içindir. İşte onlar sâdıkların ta kendileridir. Onlardan önce Medine'yi yurt edinip, imana sahip olanlar ise yanlarına hicret edenleri severler ve bunlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi öz canlarına tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte*

476 Minhâcü's-Sünne. VIII. 449-450.
477 mel. XI. 44.

onlar umduklarını bulanların ta kendileridir. Onlardan sonra gelenler derler ki: "Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin." (Âyet 6-10) buyruklarıdır.

Yüce Allah muhacirleri, ensarı ve onlardan sonra gelenleri sözünü ettiği nitelikleri ile zikretti. Üçüncü sınıfın kapsamına ise kıyamet gününe kadar bu nitelikte gelecek olan herkes dahildir. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Sonraları iman ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenlere gelince. Onlar da sizdendir."* (Enfal. 75); *"Onlara güzellikle uyanlar."* (Tevbe. 100); *"Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlara da. O azizdir, hakimdir."* (Cuma. 3) buyruğunun kapsamına girdikleri gibi.

Yüce Allah'ın: *"Siz onun için ne at oynattınız ne de deveye bindiniz."* (Âyet. 6) buyruğunun anlamı da şudur: Siz ne bir atı harekete geçirdiniz ne de bir deve sürdünüz. Bundan dolayı fukaha şöyle demişlerdir: Fey savaş olmaksızın kafirlerden alınan maldır. Çünkü atın ve devenin harekete geçirilip koşturulması kıtal demektir. Ona fey denilmesinin sebebi ise Allah'ın o malı kafirlerden müslümanlara geri döndürmüş olmasıdır. Çünkü aslolan yüce Allah'ın malları kendisine ibadet hususunda destek olması için yaratmış olmasıdır. Zira O herkesi kendisine ibadet etmesi için yaratmıştır. Onu inkar eden kafirlerin kendisine ibadete kullanmadıkları canlarını ve O'na ibadet etmek hususunda yardımcı ve destek olarak kullanmadıkları mallarını kendisine ibadet eden mümin kullarına mübah kılmış ve hak ettikleri şeyi onlara fey olarak geri vermiştir. Tıpkı bir kimseye mirasından gasp edilmiş malının geri iade edilmesi gibi. İsterse bundan önce onu kabzetmemiş olsun. Bu ise yahudiler ile hristiyanlara konulan cizyeye düşman ile üzerinde barış yapılan yahut da müslümanların sultanına hediye ettikleri mala benzer. Tıpkı hristiyanların ve onların durumundaki benzerlerinin ülkelerinden taşınılarak getirilen yükler ile harp ehli tüccarlarından alınan öşür/gümrük vergisi de böyledir. Aynı şekilde zimmet ehli tüccarları da kendi ülkelerinden başka yerlerde ticaret yapacak olurlarsa alınan öşrün yarısı (yirmide birlik) vergi de böyledir. Nitekim Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) böyle tahsil ederdi. Antlaşmalarını bozan kimselerden alınan mallar ile asıl itibari ile onlar hakkında tayin edilmiş haraç da -onun bir kısmı zamanla bazı müslümanların yükümlülüğü haline gelmiş olmakla birlikte- böyledir.][478]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

478 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 274-276.

[Yüce Allah fey'in harcama yerlerini: "*Allah'ın fethedilen ülkeler ahâlisinden Rasûlüne verdiği fey Allah'a, Rasûle, akrabalara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalanlara verilir ki o mal içinizden zengin olanlar arasında elden ele dolaşan bir şey olmasın. Hem Rasûl size ne verdi ise onu alın, neyi yasak etti ise de ondan sakının ve Allah'tan korkun çünkü Allah azabı çetin olandır. (O fey') yurtlarından ve mallarından çıkartılıp, uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen, Allah'a ve Rasûlüne yardım eden fakir muhacirler içindir. İşte onlar sâdıkların ta kendileridir. Onlardan önce Medine'yi yurt edinip, imana sahip olanlar ise yanlarına hicret edenleri severler ve bunlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi öz canlarına tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir. Onlardan sonra gelenler derler ki: "Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin.*" (Âyet 7-10) buyruklarında sözkonusu etmiştir. İşte bunlar muhacirler, ensar ve kıyamet gününe kadar onlardan sonra gelecek olanlardır. Bu sebeple Malik[479], Ebu Ubeyd, Ahmed'in mezhebine mensup Ebu Hakim en-Nehrevani ve başkaları da: Ashaba söven kimselere fey malında pay yoktur demişlerdir.][480]

[Yüce Allah: "*İman edip hicret eden, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenlerle, (onları) barındırıp (düşmanlara karşı) yardım edenler (Ensar), işte onlar (mirasta) birbirlerinin velileridirler.*" (Enfal. 72) buyruğundan itibaren "*İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda cihad edenlerle, barındırıp yardım edenler, işte gerçek mü'min olanlar bunlardır. Onlar için mağfiret ve bitmez tükenmez bir rızık vardır. Sonraları iman ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenlere gelince, onlar da sizdendir.*" (Enfal. 72-75) buyurmaktadır. Bu umumidir.

Yine yüce Allah: "*(O fey') yurtlarından ve mallarından çıkartılıp, uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen. Allah'a ve Rasûlüne yardım eden fakir muhacirler içindir. İşte onlar sâdıkların ta kendileridir. Onlardan önce Medine'yi yurt edinip, imana sahip olanlar ise yanlarına hicret edenleri severler ve bunlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi öz canlarına tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir. Onlardan sonra gelenler derler ki: "Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırak-*

479 Malik'in görüşü Zâdu'l-Mesîr. VIII. 216'da kaydedilmektedir.
480 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 564.

ma. Rabbimiz şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin." (Âyet 8-10) buyurmaktadır.

Bu âyet ve ondan önceki âyet kıyamet gününe kadar ilklerden sonra gelecek olan herkesi kapsar. Durum bu iken ona iman edip onunla birlikte cihad etmiş bulunan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı nasıl olur da kapsamına girmezler?][481]

وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾

9. "Onlardan önce Medine'yi yurt edinip, imana sahip olanlar ise yanlarına hicret edenleri severler ve bunlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi öz canlarına tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir."

Tefsiri:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adamı misafir edip onu kendisine ve ailesine (yemekte) tercih eden, sabah olunca da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına giden ensardan olan kişi hakkında şöyle demişti: "Allah bu gece senin ve eşinin yaptıklarına (memnuniyetinden) güldü yahut hayret etti demişti.[482]

Bunun üzerine şanı yüce ve mübarek Allah da: *"Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi (başkalarını) öz nefislerine tercih ederler."* buyruğunu indirdi. Bütün bu hadisler Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde geçmektedir.][483]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ensardan birisi hakkında sabit olduğu üzere o misafirini akşam yemeklerinde çocukların uyumasından sonra kendisine tercih etmiş. Hanımı ile birlikte de geceyi aç geçirmişlerdir. Bunun üzerine yüce Allah: *"Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi (başkalarını) öz nefislerine tercih ederler."* buyruğunu indirmiş-

481 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 462-463.
482 Buhârî, V, 34; Müslim, III, 1624-1625.
483 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, II, 127-128.

tir. Bu övgü yüce Allah'ın: "*Yemeğe olan sevgilerine rağmen yoksula, yetime ve esire yemek yedirirler.*" (İnsan, 8) buyruğundaki övgüden daha büyüktür. Çünkü bu yüce Allah'ın: "*Mala olan sevgisine rağmen onu akrabaya, yetimlere, yoksullara ... verenler.*" (Bakara, 177) buyruğuna benzer.][484]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah ensardan birisi hakkında: "*Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi (başkalarını) öz nefislerine tercih ederler.*" buyruğunu indirmiştir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bir adam Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ben açlıktan bitkin vaziyetteyim dedi. Efendimiz hanımlarından birilerine (bir şeyler var mı yiyecek diye sormak üzere) haber gönderdi. O: Seni hak ile peygamber olarak gönderene yemin ederim ki yanımda sudan başka bir şey yok. Daha sonra bir diğerine haber gönderdi. O da aynısını söyledi. Nihâyet onların hepsi aynı şeyi söylediler. Hayır seni hak ile gönderene yemin olsun ki yanımda sudan başka bir şey yok diye cevap verdi. Bunun üzerine: Bunu bu gece kim misafir edebilir? Allah'ın rahmeti ona olsun" buyurdu. Ensardan bir adam ayağa kalkarak şöyle dedi: Ben ey Allah'ın Rasûlü dedi ve adamı alıp evine gitti. Hanımına: Yanında (yiyecek) bir şey var mı dedi. Hanımı: Çocuklara vereceğimizden başka bir şey yok dedi. Kocası: Onları bir şeylerle oyala. Misafirimiz içeri girince kandili söndür. Biz de ona yemek yediğimizi hissettirelim. O yemek yemek üzere uzandımı sen kandili kalk ve söndür. Bunun üzerine oturdular. Misafir de yemeğini yedi. Sabah olunca ensardan olan kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gitti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Allah sizin bu gece misafiriniz için yaptıklarınızı beğendi" buyurdu. Bir rivâyete göre de bunun üzerine şu: "*Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi (başkalarını) öz nefislerine tercih ederler.*" âyeti nazil oldu.][485]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir.*" buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Cimrilikten çokça sakının. Çünkü o sizden öncekileri helak etti. Onlara cimriliği emretti. Onlar da cimrilik ettiler. Zulüm yapmalarını emretti, onlar da zulmettiler. Akrabalık bağlarını koparmalarını emretti, onlar da kopardılar."[486]

484 Minhâcü's-Sünne, VII, 183-184.
485 Minhâcü's-Sünne, VII, 165-166.
486 Kaynakları daha önce gösterildi.

Abdurrahman b. Avf da tavaf ettiği sırada şu duayı çokça tekrar ederdi: Allah'ım! Beni nefsimin cimriliğinden koru. Bunun üzerine bir adam ona: Bu duayı ne kadar da çok yapıyorsun? Acaba neden? deyince şu cevabı verdi. Nefsimin cimriliğinden korunursam cimrilikten, zulümden, akrabalık bağından korunmuş olurum. Kıskançlık da zulmetmeyi gerektirir.[487]][488]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah bununla ensarı överek: "*Bunlara verilen şeylerden dolayı kendilerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi (başkalarını) öz nefislerine tercih ederler.*" buyurmaktadır. Yani muhacir kardeşlerine verilenlerden ötürü herhangi bir çekememezlik duymazlar. Müfessirler dedi ki: Kalplerinde bir ihtiyaç eğilimi bulmayışları muhacirlere verilenlerden ötürü kıskanmamaları, öfkelenmemeleri demektir. Diğer taraftan bazıları fey malından verilenler ile ilgili olarak bunu söylemiştir. Onların faziletleri ve öne geçişleri dolayısı ile olduğu da söylenmiştir. Yani onlar kendilerine verilen mal ve itibardan ötürü içlerinde bir ihtiyaç duymazlar. Kıskançlık da zaten bunlar hakkında sözkonusu olur.][489]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir.*" buyruğu ile felah bulanları/kurtulanları nefsinin cimriliğinden korunanlardan ibaret olarak sözkonusu etmiştir. Cimri (şahih) iyilik yapmayı sevmeyen, kendisine zarar veren ve başkasına verilmiş olan nimetten hoşlanmayan kimse demektir.][490]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Bunlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi (muhacirleri) öz nefislerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir.*" buyruğu ile onların yanlarında bulunan malı ihtiyaç duymakla birlikte cömertçe verdiklerini onların Allah'ın kardeşlerine ihsan etmiş olduğu nimetlerden hoşlanmayışlarının sözkonusu olmadığını haber vermektedir. Birinci kısmın zıttı cimriliktir, ikincisinin zıttı kıskançlıktır. Bundan dolayı

487 Rivâyete dair değerlendirme daha önce geçti.
488 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 129.
489 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 119-120.
490 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 335.

cimrilik ve kıskançlık aynı türdendir. Çünkü kıskanç kişi başkasına verilenlerden hoşlanmaz. Cimri kişi ise bizzat kendisi bir şeyler vermeyi sevmez. Daha sonra yüce Allah: "*Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir.*" buyurmaktadır. Şüphesiz ki şuh/kalpten gelen eli sıkılık hem cimriliğin esasıdır hem kıskançlığın esasıdır. Şuh ise nefsin başkalarına gelen iyilikten ötürü daralması, onu istememesi ve ondan hoşlanmamasıdır. Bu ise onun faydalı işlerden uzak durması sonucunu verir. Bu da cimrilik etmektir ve kendisine iyilik yapan nimet sahiplerine zarar vermektir ki zulüm de budur. Eğer bu iş akrabalık hakkında yapılacak olursa akrabalık bağının koparılması sözkonusu olur.][491]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah muhacirlerden önce (Medine'yi) iman yurdu edinen ensarı nitelendirirken: "*Bunlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar.*" buyurmaktadır. Yani kardeşleri muhacirlere verilen şeylerden ötürü içlerinde bir kıskançlık hissetmezler. "*Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi (muhacirleri) öz nefislerine tercih ederler.*" Sonra da: "*İşte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir.*" buyurmaktadır.

Abdurrahman b. Avf'ın Beyt'i tavaf ederken şöyle dediği görülmüş: Rabbim beni nefsimin cimriliğinden koru. Rabbim beni nefsimin cimriliğinden koru. Ona neden böyle söylediği sorulunca şu cevabı verir: Nefsimin cimriliğinden korunacak olursam cimrilikten de zulümden de akrabalık bağını koparmaktan da korunmuş olurum. Ya da buna benzer bir cevap vermiş.

Nefsin aşırı hırsı demek olan böyle bir cimrilik (şuh) yapması gerekeni yapmak hususunda da cimri olmayı gerektirir. Başkasının malını haksızca almayı gerektirir. Akrabalık bağını koparmayı, kıskançlığı da gerektirir. Kıskançlık ise başkasına özel olarak verilen şeylerden hoşlanmamaktır. Kıskançlığın muhtevasında hem cimrilik hem zulüm vardır. Çünkü o başkasına verilenler sebebi ile cimrilik eder ve o kimseye verilenlerin son bulmasını istemesi ile de zulmetmiş olur.][492]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müfessirler yüce Allah'ın: "*Kim nefsinin cimriliğinden korunursa*" buyruğu hakkında şöyle demişlerdir: Böyle bir kişi Allah'ın kendisine almayı yasak ettiği hiçbir şeyi almaz. Allah'ın eksiksizce eda edip vermesini emrettiği hiçbir şeye de

491 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 334.
492 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 144.

engel olmaz. Çünkü cimrilik/şuh Allah'ın ve Rasûlünün emirlerinin aksini emreder. Şüphesiz Allah zulmü yasaklar, iyilikte bulunmayı emreder. Şuh ise zulmü emreder ve ihsanda/iyilikte bulunmayı yasaklar.

Abdurrahman b. Avf da Beyt'i tavaf ederken, Arafatta vakfede bulunurken: Allah'ım beni nefsimin cimriliğinden koru, duasını çokça yapardı. Buna dair kendisine soru sorulunca şu cevabı verdi: Nefsimin cimriliğinden korunacak olursam zulümden, cimrilikten ve akrabalık bağını koparmaktan da korunmuş olurum.

Ondan gelen bir başka rivâyette de (birisi ona) ben helak olmaktan korkuyorum demiş, o neden diye sormuş. Soruyu soran adam: Yüce Allah'ın: "*Kim nefsinin cimriliğinden korunursa*" buyurduğunu görüyorum. Kendimse cimri bir adamım. Hemen hemen elimden hiçbir şey çıkmaz deyince o (Abdurrahman b. Avf) şöyle dedi: Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de zikrettiği şuh/cimrilik bu değildir. Cimrilik ancak kardeşinin malını haksızca yemen demektir. Bu ise ancak cimrilik ile olur. Cimrilik ne kötü bir şeydir.

Şanı yüce Allah cimriliği kıskançlık ve başkasını kendisine tercih etmek bağlamında şu buyruklarında zikretmiş bulunmaktadır: "*Ve bunlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi (başkalarını/muhacirleri) öz nefislerine tercih ederler.*" buyurduktan sonra da: "*Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir.*" buyurmaktadır. Buna göre nefsinin cimriliğinden korunan kimse kıskandığı kimseye haksızlık eden kıskanç birisi olmaz. Kıskanmanın esası ise kıskanılan kişiyi buğz etmektir.

Cimrilik, kişide aşırı derecede mal sahibi olmak başkalarından nefret etmek ve ona zulmetmek ile birlikte de bulunabilir. Yüce Allah'ın: *İçinizden engelleyenleri ve kardeşlerine: "Yanımıza gelin" diyenleri Allah elbette bilir. Zaten bunlar ancak pek az savaşırlar. Onlar size karşı cimrilik ederek gelirler.*" (Âyet 18-19) buyruklarından itibaren: "*Hayra karşı oldukça düşkün kimseler olarak keskin dillerle sizi incitirler. İşte bunlar imana gelmemişlerdir. Bu sebeple Allah onların amellerini boşa çıkarmıştır.*" (Ahzâb. 19)'e kadar devam eden buyrukları, onların müminlere ve hayra karşı cimri olmalarını ve ondan hoşlanmayıp ona buğzetmelerini gerektirir. Hayra buğzetmek ondan nefret etmek ise kötülüğü emreder. İnsandan nefret etmek ise ona zulmetmeyi ve akrabalık bağını koparmayı emreder. Tıpkı kıskançlık gibi. Çünkü kıskançlık kıskanan kimseye kıskandığı kişiye zulmedip onun akrabalık bağını koparmasını emreder. Tıpkı Âdem'in iki oğlu ile Yûsuf'un kardeşlerinin durumunda olduğu gibi.

O halde kıskançlığın ve cimriliğin muhtevasında bir nefret ve bir hoşlanmayış vardır. Bu sebeple yapılması gereken görevi yapmamayı ve o kişiye zulmetmeyi emrederler. Çünkü bu husustaki fiili -hevâdan farklı olarak- nefretten dolayı meydana gelmiştir. Çünkü hevânın etkisi ile yapılan fiil sevdiği bir şeyin arkasından gidip onu yapması ile ortaya çıkar. Böyle bir kimsenin kastı olmayan bir şey peşinden koşmaktır. Olmayanın da faydası olmaz. Fakat öbüründe maksat var olan bir hususu emretmektir ve onun emrine itaat edilmiştir.

İbn Mesud bahilliği/cimriliği şuh/eli sıkılıktan farklı kabul etmiş. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şuhh'un/nefsi cimriliğin bahilliği/cimriliği emrettiğini tespit etmiştir.

Bununla birlikte şuhun ve bahilliğin aynı şey olduğunu söyleyenler de vardır. Nitekim İbn Cerir şöyle demiştir: Arapçada şuh, buhl'ün/bahilliğin kendisidir. Malın artan kısmını vermemek demektir. Fakat durum onun dediği gibi değildir. Aksine Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile İbn Mesud'un söylediğini kabul edip izlemek daha haktır. Çünkü bahil bazen maldan elde edeceği zevk ve nimete olan sevgisinden dolayı mal hususunda cimrilik edebilir. Bazen ondan zevk de almayabilir. Onun nimetini de sevmeyebilir. Fakat nefsi onu infak etmekten sıkılır ve bu işten hoşlanmaz. Sonunda malının çokluğuna rağmen bizzat kendisine fayda vermekten de hoşlanmayacak hale gelir. Bu onun mal toplamaktan zevk alıp onu görmeyi sevip arzu etmesi ile birlikte de olabilir. Ortada kesinlikle bir zevk dahi bulunmayabilir. Hatta herhangi bir kimseye en ufak bir iyilik yapmaktan da hoşlanmaz. Öyle ki bir başkası bir şeyler vermek isterse verene de kendisine verilene de buğzundan dolayı değil de hayra olan buğzundan dolayı onun bir şeyler vermesinden hoşlanmaz. Hatta hayrın kendisini sevmediğinden ötürü böyle yapar. Ayrıca bu verene yahut verilene duyulan buğz/nefret ve kıskançlıktan dolayı da olabilir. İşte "şuh" budur. Kesin olarak cimriliği emreden de bu haldir. Fakat her bir cimrilik mutlaka bir şuhdan kaynaklanır. Buna göre şuh sahibi herkes aynı zamanda cimridir fakat her cimri şuh sahibi değildir.

Hattabi dedi ki: Şuh bir şeyler vermemek hususunda cimrilikten daha ileridir. Cimrilik/buhl ise belirli bazı hususlarda ve bazı şeylerde olur. Ama şuh geneldir. Tıpkı bir insanın tabiatından ve mayasından gelip kendisinden ayrılmayan sıfatı gibidir.

Hattabi bir ilim adamından şöyle dediğini nakletmektedir: Buhl insanın kendi malı ile cimri davranmasıdır. Şuh ise hem kendi malı hem de iyilikleri hususunda cimrilik etmesidir. Şuh'un başkasının başkasına yaptığı iyilikten daralması, cim-

rilik etmesi buhl'un ise kendisinin başkasına iyilik yapmaktan çekinmesi olduğu da söylenmiştir. Arzularının arkasından ve hevâlarının izinden giden kimseler ise bu yaptıklarını severler ve onu isterler. Bu sebeple onlar bilgisizce sevdikleri ve diledikleri şeyin arkasından giderler. Bunun kendilerine sonunda fayda mı vereceğine zararlı mı olacağına bakmazlar.][493]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sahih'te Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: "Cimrilikten/şuhtan sakının. Çünkü şuh sizden öncekileri helak etmiştir. Onlara cimrilik yapmayı emretti. Onlar da cimrilik ettiler. Onlara zulüm yapmalarını emretti onlar da zulmettiler. Onlara akrabalık bağlarını koparmalarını emretti onlar da kopardılar." Bundan dolayı yüce Allah ensarın nitelikleri arasında: "*Onlardan evvel Medine'yi yurt edinip*" yani muhacirlerden önce orayı yurt edinip "*imana sahip olanlar ise kendilerine hicret edenleri severler ve kendilerine verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik*" muhacir kardeşlerine verilenlerden ötürü bir kıskançlık) "*duymazlar kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi (muhacirleri) öz nefislerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir.*"

İşte nefsin aşırı derecedeki hırsı demek olan bu cimrilik/şuh kişiyi vermekle yükümlü olduklarını vermeyip cimrilik etmesini, başkasının malını almak sûreti ile zalimlik etmesini, akrabalık bağını kesmesini ve kıskanmasını gerektirir. Kıskançlık ise başkasına verilmiş özel şeylerden hoşlanmayıp onun zeval bulmasını temenni etmektir. Kıskançlıkta da cimrilik ve zulüm vardır. Çünkü o başkasına verilmiş olan şeyden yine başkası adına cimrilik göstermektir. Onun da o kimseden zeval bulmasını/elinden gitmesini isteyerek o kimseye zulmetmektir.][494]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şuh/eli sıkılık kardeşinin malını almayı sevmektir. Bundan dolayı şuh cimrilikten daha büyüktür. Çünkü cimri kişi elinde bulunan ile cimrilik eder. Şuh ise aşırı hırs demektir. Bu sebeple o hasedin gereğini o kadar ileri götürür ki Allah'ın lütfundan kendisinden başka kimselere bir şeyler vermesinden hoşlanmaz, zulüm ve akrabalık bağlarını koparmaya o kadar çalışır ki sonunda haksızca başkasının malını alır. Bu sebeple yüce Allah: "*Bunlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi (başkalarını) öz nefislerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar*

493 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 589-592.
494 el-İstikame, II, 243-245.

umduklarını bulanların ta kendileridir." buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah ensarı, muhacirlere verilenlerden dolayı kendi kalplerinde/içlerinde bir ihtiyaç, bir darlık hissetmezler diye övmüştür. Yani içlerinde Allah'ın onlara ihsan etmiş olduğu nimetlere karşı bir istek hissetmezler. Aksine onların nefisleri zengindir, gözleri toktur. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Zenginlik aşırı hırstan dolayı değildir. Zenginlik ancak nefsin zenginliğidir" buyurmuştur.][495]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Batta ve başkaları şu hadisi rivâyet ederler: Ebu Bedr dedi ki: Bize Abdullah b. Zeyd, Talha b. Mûsârrif'den tahdis etti, o Mûsâb b. Said'den o Sa'd b. Ebu Vakkas'dan şöyle dediğini rivâyet etti: İnsanlar üç kademedir. İki kademe geçip gitti. Geriye bir kademe kaldı. Sizin üzerinde bulunduğunuz halin en güzeli geriye kalmış olan bu kademede kalabilmenizdir. Sonra da: "*(O fey') yurtlarından ve mallarından çıkartılıp, uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen, Allah'a ve Rasûlüne yardım eden fakir muhacirler içindir.*" (Âyet 8) buyruğunu okudu. İşte bunlar muhacirlerdir. Bu geçip gitmiş bir kademedir. Daha sonra yüce Allah'ın: "*Onlardan önce Medine'yi yurt edinip, imana sahip olanlar ise yanlarına hicret edenleri severler ve bunlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi öz canlarına tercih ederler.*" (Âyet 9) buyruğunu okudu. Sonra dedi ki: Bunlar da ensardır. Bu da geçip gitmiş bir kademedir.

Sonra yüce Allah'ın: "*Onlardan sonra gelenler derler ki: "Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin.*" (Âyet 10) buyruğunu okudu. İşte bundan önceki iki kademe geçti. Şimdi bu kademe kaldı. Dolayısıyla sizin olabileceğiniz en güzel kademe geriye kalan bu konumda kalarak Allah'tan onlar için mağfiret dilemenizdir.

Aynı şekilde yine kendi isnadıyla Malik b. Enes'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir.[496] Selefe söven bir kimsenin feyde bir payı yoktur. Çünkü yüce Allah: "*Onlardan sonra gelenler.*" (Âyet 10) buyurmuştur.][497]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*(O fey') yurtlarından ve mallarından çıkartılıp, uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen, Allah'a ve Rasûlüne yardım eden fa-*

495 el-Müstedrek Ala Mecmuil Fetava -baskı aşamasında-

496 Kaynakları daha önce gösterildi.

497 Minhâcü's-Sünne, II, 19.

kir muhacirler içindir. İşte onlar sâdıkların ta kendileridir. Onlardan evvel önce Medine'yi yurt edinip, imana sahip olanlar ise yanlarına hicret edenleri severler ve bunlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi öz canlarına tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir. Onlardan sonra gelenler derler ki: "Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin." (Âyet 8-10) buyurmaktadır.

Bu âyet-i kerimeler muhacirlerle ensara onlardan sonra gelip onlara mağfiret dileyerek Allah'tan da kalplerinde herhangi bir kin bırakmamasını dileyen kimselere övgüyü ihtiva ettiği gibi fey'i hak eden sınıfların da bunlar olduğunu ifade etmektedir.][498]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Diğerleri buna şanı yüce Allah'ın: "*(o fey) yurtlarından ve mallarından çıkartılmış uzaklaşmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen ... fakir muhacirler içindir.*" Sonra: "*Onlardan evvel Medine'yi yurt edinip imana sahip olanlar ise kendilerine hicret edenleri severler.*" (Âyet 9) Sonra da: "*Onlardan sonra gelenler derler ki: Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle.*" buyurmuş olduğunu ifade ederek cevap verir ve şöyle derler: İşte bu bağımsız bir grubun/müfredin yine bağımsız bir müfrede atfedilmesidir. Fiil ise sadece atfedilenin halini ifade eder. Bu da yüce Allah'ın: "*İlimde derinleşmiş olanlar ise: Biz ona inandık. Hepsi Rabbimiz nezdindendir derler.*" (Âl-i İmran, 7) buyruğuna benzemektedir.][499]

وَالَّذِينَ جَآؤُ مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ
وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا رَبَّنَآ إِنَّكَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾

10. "Onlardan sonra gelenler derler ki: "Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin."

498 Minhâcü's-Sünne, II, 18.
499 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 392-393.

Tefsiri:

[Ayrıca bizler bizden önce iman etmiş kardeşlerimize mağfiret diler ve: *"Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle."* deriz. Bu buna benzer bütün durumlarda müslümanlar üzerinde yerine getirmeleri gereken bir emirdir.][500]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlardan sonra gelenler derler ki: "Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin."* (Âyet 10) buyurarak Rasûlüne ülke ahâlisinden vermiş olduğu fey'i/ganimeti muhacirlere, ensara ve onlardan sonra öncekilere mağfiret dileyerek yüce Allah'a da kalplerinde onlara karşı herhangi bir kin bırakmamasını isteyerek gelmiş olan kimselere ayırmaktadır. Böylece onlara mağfiret dileyip onlara karşı kinden yana kalplerin temizlenmiş olmasının Allah'ın sevip razı olduğu ve bunu yapanı övdüğü bir iş olduğu bilinmiş olmaktadır. Nitekim o Rasûlüne: *"Onun için bil ki: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Hem kendi günahın hem de mümin erkeklerle mümin kadınlar için mağfiret dile."* (Muhammed, 19) ve: *"Artık onları affet, onlar için mağfiret dile."* (Âl-i İmran, 159) buyruklarında Rasûlüne bunu emretmiş bulunmaktadır. Bir şeyi sevmek ise onun zıttı olandan hoşlanmamak demektir. Bu durumda yüce Allah mağfiret dilemenin zıttı olan onlara sevmeyi ve onlara karşı kalplerin kinden yana temizlenmiş olmasının zıttı olan onlara nefret beslemeyi hoş görmez. Bu da Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Onlara Muhammed'in ashabına mağfiret dilemeleri emrolunduğu halde kalkıp onlara sövdüler."[501] sözünün manası da budur.

Mücahid'den rivâyete göre o İbn Abbas'ın şöyle dediğini nakletmektedir: "Muhammed'in ashabına sövmeyin. Şüphesiz yüce Allah onların birbirleri ile savaşacağını bildiği halde onlara mağfiret dilemeyi emir buyurmuştur." Bunu İmam Ahmed rivâyet etmiştir.

Sa'd b. Ebu Vakkas'dan da şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "İnsanlar üç mertebedir. İki mertebe geçti. Geriye bir tek mertebe kaldı. Sizin üzerinde bulunacağınız en güzel hal geri kalmış olan bu mertebede olmanızdır. Sonra: *"(O fey) ... içindir."* (Âyet 8) buyruğunu okudu. İşte bunlar muhacirlerdir ve bu geçip gitmiş bir mertebedir. *"Onlardan evvel Medine'yi yurt edinip imana sahip olanlar ise"*

500 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 239.
501 Müslim, 3022

buyruğundan itibaren *"Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi (muhacirleri) öz nefislerine tercih ederler."* (Âyet 9) buyruğunu okudu ve: Bunlar ensardır. Bu da geçip gitmiş bir mertebedir dedi sonra: *"Onlardan sonra gelenler"* buyruğundan itibaren *"Çok merhametlisin"* (Âyet 11) buyruğuna kadar okudu. Önceki iki mertebe geçip gitti ve geriye bu mertebe kaldı. İşte sizin bulunabileceğiniz en güzel mertebe geriye kalmış olan bu mertebede olmanızdır. Yani onlara mağfiret dilemenizdir."

Diğer taraftan muayyen olarak yahut da bir başka sebeple sövülmesi caiz olan bir kimseye mağfiret dilemek de caiz değildir.][502]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kitap ve sünnetin delalet ettiği Muhammedi nebevi şeriatın kanunu'nun dışına çıkan bir kimse aklın ve dinin reddettiği kendi arasında çelişen bir başka kanun koymak ihtiyacını hisseder. Fakat Allah'a ve Rasûle itaat hususunda içtihad edip bütün gayretini ortaya koyan bir kimseye yüce Allah içtihadından dolayı sevap verir ve onun hatasını ona bağışlar. *"Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle."*][503]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Seleften pek çok kimse şöyle demiştir: Şüphesiz rafızilerin feyde bir hakları yoktur. Çünkü yüce Allah fey'i ancak muhacirlerle ensara ve *"Onlardan sonra gelenler derler ki: Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle ... merhametlisin."* (Âyet 10) buyruğuna göre onlara karşı kalbi kinden yana selâmette, dili onlar için mağfiret dilemekte değil ise bu gibi kimselerden olamaz.][504]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Onlardan sonra gelenler derler ki: Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle."* Yani onlar bunu söylerler. Her iki görüş de bir bakıma doğrudur.][505]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mümin: *"Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle."* dediği zaman o bu sözleriyle iman ile ümmetin kendisinden önce geçmiş

502 es-Sârimu'l-Meslûl. 575-576
503 Tarîku'l-Vusûl. IV. 72.
504 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 405.
505 el-Cevâbu's-Sahîh. 472.

bütün nesillerini kasteder. Yaptığı bir tevilde hata ederek sünnete muhalefet etmiş yahut bir günah işlemiş olsa dahi. Çünkü şüphesiz ki böyle bir kimse iman ile kendisinden önce geçmiş olan kardeşlerindendir. Dolayısı ile bu genel duanın kapsamına girer. Eğer yetmiş iki fırkadan ise şüphesiz ki her bir fırka arasında kafir olmayan çok sayıda kimse vardır. Hatta onlar mümin olup aralarında tehdit edilmeyi hak etmelerine sebep teşkil eden bir dalalet ve günahkârlık sözkonusudur. Tıpkı müminlerin asi olanlarının hak ettikleri gibi.][506]

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٢﴾

11. "Görmedin mi o münafıklık edenleri! Onlar kitap ehlinden kâfir olan kardeşlerine: "Eğer siz çıkartılırsanız andolsun biz de sizinle çıkarız. Sizin aleyhinizde hiçbir kimseye ebediyyen itaat etmeyiz ve eğer sizinle savaşılırsa muhakkak size yardım ederiz" derler. Hâlbuki Allah da şahitlik eder ki muhakkak onlar hiç şüphesiz yalancıdırlar.

12. Eğer onlar çıkarttırılırsa andolsun ki onlarla birlikte çıkmazlar. Eğer onlarla savaşılırsa şüphesiz onlara yardım etmezler. Onlara yardım etseler dahi muhakkak gerisin geriye dönerler sonra da kendilerine yardım olunmaz."

Tefsiri:

[Nitekim böyle de oldu. Tefsir, meğazi ve siyer alimlerinin rivâyet ettiklerine göre bu âyet-i kerime Abdullah b. Ubeyy[507] Abdullah ... b. Nebtel, Rifaa b. Tâbut ve bunlara benzer münafıklar hakkında inmiştir. Onlar yahudi olan antlaşmalıları Nadiroğulları'na: *"Eğer siz çıkartılırsanız andolsun biz de sizinle çıkarız."* (Âyet 11) diyorlardı.

Yüce Allah onların dediklerini asla yapmayacaklarını haber verdi. Böyle de oldu. Yüce Allah onlara: *"Onların durumu şeytanın insana: Kafir ol dediği za-*

506 Minhâcü's-Sünne, V. 240-241.
507 Zâdu'l-Mesir, VIII, 217.

manki durumu gibidir. Kafir olunca (ona) : Muhakkak ki ben senden uzağım. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım der." (Âyet. 16) buyruğundaki şeytanı onlara örnek gösterdi. İşte münafıklarla Nadiroğulları'nın durumu da aynen böyledir.][508]

لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾

14. "Onlar sizinle topluca ancak surlarla çevrilmiş kasabalarda yahut duvarlar arkasından savaşırlar. Kendi aralarında savaşları şiddetlidir. Sen onları bir arada sanırsın ama kalpleri darmadağınıktır. Bu onların akıllarını kullanmayan bir topluluk olmalarındandır."

Tefsiri:

[Onlar onlardan herhangi birisi bozguna uğramasın diye savaşmak üzere çıkmıyordu. Onlar ancak arkasından savaştıkları bir kalede idiler. Yüce Allah'ın: *"... ama kalpleri darmadağınıktır."* buyruğunda dile getirdiği gibi.][509]

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾

19. "Allah'ı unuttukları için Allah'ın da kendilerini kendilerine unutturduğu kimseler gibi de olmayın. İşte onlar fâsıkların ta kendileridir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah'ı unuttukları için Allah'ın da kendilerini kendilerine unutturduğu kimseler gibi de olmayın."* buyurmaktadır. Sahih hadiste de: Allah kafire: Sen (dünyada iken) beni unuttuğun gibi ben de bugün seni unutuyorum diyeceği ifade edilmiştir.][510]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah'ı unuttukları için Allah'ın da kendilerini kendilerine unutturduğu kimseler gibi de olmayın."* buyruğu Allah'ı unutmanın onların biz-

508 el-Cevâbu's-Sahîh. VI. 78-79.
509 Minhâcü's-Sünne. VIII. 111.
510 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 488

zat kendilerini unutmalarına sebep olmasını ve onlar da Allah'ı unutunca kendilerine kendilerini unutturmak sûreti ile onları cezalandırmış olmasını gerektirir.

Onların kendi kendilerini unutmaları ise onların yüz çevirmelerini, gafletlerini ve bundan önce bildikleri kendi durumlarına dair bildiklerini bilmeme durumuna düşmelerini ihtiva eder. Aynı zamanda kendilerinin faydalarına olacak şeyleri terketmelerini de gerektirir. Bu da onların kendilerini kendilerine fayda sağlayacak ve durumunu düzeltecek bir şekilde hatırlamamalarını ve eğer Allah'ı anacak olurlarsa kendilerini de hatırlayacak olmalarını gerektirir.

Bu ise "Kendisini tanıyan Rabbini tanımış olur" şeklindeki sözün tam aksidir. Bazı kimseler bunu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivâyet etmekte ise de bu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olmadığı gibi hiçbir hadis kitabında da yer almamaktadır ve onun herhangi bir senedinin olduğu da bilinmemektedir.

Fakat eğer sahih ise önceki kitaplardan birisinde şu söz rivâyet edilmiştir: "Ey insan! Kendini tanı, Rabbini tanırsın." Bu söze gelince, Anlamı ister doğru ister yanlış olsun bunun lafzını delil göstermeye imkan yoktur. Çünkü bu söz hatadan korunmuş bir kişiden sabit değildir. Fakat eğer doğru bir mana ile açıklanacak olursa o mananın doğru olduğu bilinir. Bu lafız o manaya ister delalet etsin ister etmesin.

Sabit söz ise ancak Kur'an-ı Kerim'de sabit olan bu sözdür. O da: "*Allah'ı unuttukları için Allah'ın da kendilerini kendilerine unutturduğu kimseler gibi de olmayın.*" buyruğudur. Bu buyruk Rabbi unutmanın nefsi/kişinin kendisini unutmasını gerektirdiğine bir delildir.

O halde Allah'ı anıp onu unutmayan kimse kendi kendisini de hatırlar. Eğer kendisini unutacak olsa bile Allah'ı ister ansın ister unutsun kendisini unutması Rabbin unutmasının bir sonucu olmaz. Âyet-i kerime insanın kendisini unutmasının onun Rabbini unutmasının bir sonucu olduğuna delil teşkil ettiğine göre Rabbini anan bir kimsenin bu şekilde kendi kendisini unutmasının sözkonusu olmayacağına delildir.

Anmak kişinin bildiği şeyi hatırlamasını ihtiva eder. Her kim Rabbinden bildiği şeyleri anacak olursa kendisi ile alakalı olarak bildiği şeyleri de hatırlar. Bu ise onun Rabbini tanımasını, sevmesini, tevhid etmesini gerektiren fıtrat üzere doğmuş olduğunu hatırlamasıdır. Tanıdığı Rabbini unutmayıp aksine onu sevmeyi, tanımayı ve tevhid etmeyi gerektirecek şekilde onu anacak olursa kendi

kendisini de hatırlamış olur ve Allah'ı bilmeden, sevmeden ve onu tevhid etmeden önce nefsindeki kusurları görür.

Bid'at ehli -cehmiyye ve benzerleri- Allah'ı anmaktan -yani Allah'ı bilmeyi, sevmeyi ve tevhid etmeyi ihtiva eden fıtratta yer edinmiş ve şeriatin getirdiği meşru bir şekilde anmaktan- yüz çevirdikleri için Allah'ı da bu bakımdan unutmuş oldular. Allah da bu bakımdan onlara kendi kendilerini unutturdu. Böylelikle onlar kendilerinde bulunan fıtri bilgiyi fıtri muhabbeti ve fıtri tevhidi de unutmuş oldular.

Müfessirlerden bir kesim: *"Allah'ı unuttukları için"* Allah'ın emrini terk ettikleri için *"kendilerine kendilerini unutturduğu"* yani kendileri için önden bir hayır göndermediklerinden ötürü nefislerinin (hayırdan) paylarını *"unutturduğu kimseler"* demektir. Aralarında Beğavi'nin bulunduğu bir kesimin lafzi açıklaması budur.[511]

Aralarında İbnu'l-Cevzi'nin de bulunduğu diğer kesimin açıklaması lafzen şöyledir:[512] Ona itaat olan işleri yapmadıkları zaman demektir. Her iki kesim de "Allah'ı unuttukları" Allah'ın emrini terk ettikleri (için) demişlerdir. Bunun gibi tefsiri açıklamalar âyetin delalet ettiği manayı açıklamakla birlikte hak ettiği şekilde tefsir etmeyerek mücmel/geniş kapsamlı ifadeler kullananların sözlerinde çokça görülen bir tefsir şeklidir. Çünkü onların "Allah'ın emrini terk ettiler" şeklindeki açıklamaları Allah'a itaat olan amelleri terk etmeleri demektir. Bu durumda birincisi ile ikincisi aynı olur. Hâlbuki şanı yüce Allah: *"Allah'ı unuttukları için Allah'ın da kendilerini kendilerine unutturduğu kimseler gibi de olmayın."* buyurmaktadır. Burada iki husus vardır: Birisi onların Allah'ı unutmaları sonra da kendilerine ceza olarak verilen kendi kendilerini unutmalarıdır. Denilse ki: Bu ikincisi birincisinin kendisidir fakat mücmel bir ifadenin açıklamasıdır. Yüce Allah'ın: *"Nice yurtları helak ettik, geceleyin yahut gündüzün uyurlarken azabımız onlara gelip çattı."* (A'raf, 4) buyruğunda olduğu gibi. Bu diğerinin aynısıdır. O zaman şöyle denilir: Yüce Allah onlar Allah'ı unuttukları için kendi nefislerinin payını unuttular buyurmamıştır ki bu öteki ile aynı şeydir denilsin. Aksine O: *"Allah'ı unuttukları için Allah'ın da kendilerini kendilerine unutturduğu kimseler."* buyurmaktadır. Burada Allah'ın kendilerine kendilerini unutturması vardır. Şâyet bu birincisi ile aynı olsaydı o taktirde onları kendileri ile mazur göreceği hususu zikrederdi. Onları azaplandıracağı şeyi değil.

511 Beğavi, IV, 297.
512 Zâdu'l-Mesîr, VIII, 224.

Eğer ikincisi birincisi olsaydı o taktirde "Allah'ı unuttular" ifadesi yani ona itaat ile ameli terk ettiler anlamındaki bu hal kendilerine bunu unutturan hal olurdu. Fakat bu sözün hem lafız hem mana itibari ile tutarsızlığı bilinen bir husustur. Eğer: *"Allah'ı unuttular"* yani onun emrini unuttular, o da kendilerine" kendisine itaat olanları yapmayı yani onu hatırlamayı *"unuttular"* demiş olsalardı bu daha yakın bir açıklama olurdu. Bu durumda birinci unutma asıl manasında kullanılmış olurdu. Çünkü Allah'ın emrini kendisi unutan bir kimse ona itaat etmemiş olur. Fakat onlar Allah'ın unutmasını emrini terk etmek diye tefsir ettiler. Onun kelamı demek olan emri ise onların kudretlerinin yettiği bir iş değil ki onu terk etmeleri sözkonusu olsun. Onlar ancak gereğince ameli terk etmişlerdir. Bu durumda emir emrolunan anlamındadır.

Ancak şöyle denilmesi hali müstesnadır: Emrini terk etmekten kasıtları ona imanı terk etmektir. Ona imanı terk ettikleri için onları ameli terk etmekle cezalandırdı. Bu da aynı şekilde zayıftır. Çünkü onların terk ettikleri iman eğer sadece tasdikin kendisini terk etmek olsaydı zaten küfür ve günah olarak bu kadarı yeterdi. Ayrıca gereğince ameli terk etmek ceza olmaz, aksine bu daha ağır olurdu. Eğer imanın terkinden maksat hem tasdik hem amel itibari ile imanın terki ise bu da daha önce geçtiği gibi itaati terkin aynısıdır.

Ama bunlar kulun unutması Rabbin unutması hakkında yapılan açıklama ile -ki bu (emrini) terk etmek ile tefsir edilmiştir- tefsir etmek istediklerinden ötürü hataya düştüler ve bunu da terk diye tefsir ettiler. Fakat bu güzel değildir. Çünkü hatırlamanın zıttı olan unutmanın kul hakkında mümkün olduğunda şüphe yoktur. İnsan bazen kendisine verilen emirden yüz çevirir ve sonunda onu unutur ve hatırlamaz olur. Dolayısıyla onun unutmasını hatırlamakla ve bilmekle birlikte bir terk olarak açıklamaya ihtiyaç yoktur. Yüce Rabb hakkında ise kemal sıfatları ile çelişen hususlar caiz değildir. Onun kafirleri unutmasını sadece terk etmek ile açıklamak ise tartışılır bir husustur.

Diğer taraftan bu açıklama yüce Allah'ın: *"Çünkü sana âyetlerimiz geldiğinde onları unuttun."* (Taha, 26) buyruğu ile ilgili olarak yapılmış bir açıklamadır. Yani sen âyetlerimiz gereğince ameli terk ettin. Burada ise *"Allah'ı unuttular"* buyurulduğu için Allah hakkında "onu terk ettiler" açıklaması yapılamaz.][513]

513 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 348-353.

لَوْ أَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ
وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾

21. "Şâyet Biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik muhakkak ki Allah'ın korkusundan onun başını eğerek dağılıp, parça parça olduğunu görürdün. İşte Biz bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz." [514]

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah onu (Kur'an'ı) iyice düşünmeye. fıkhetmeye akletmeye. ondan öğüt almaya. onun üzerinde tefekkür etmeye teşvik etmiş ve bundan hiçbir şeyi istisna etmemiştir. Hatta bir çok nas bu hususta umumiliği açıkça dile getirmektedir. Yüce Allah'ın: *"Onlar Kur'ân'ı iyiden iyiye düşünmezler mi? Yoksa kalpler üzerinde kilitleri mi var?"* (Muhammed. 24) ve: *"Hâlâ onlar Kur'an'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o. Allah'tan başkasından gelseydi. elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı."* (Nisa. 82) buyruklarında olduğu gibi.

Bilindiği üzere Kur'an hakkında tutarsızlıkların sözkonusu edilmeyişi ancak onun tamamını iyice düşünmekle anlaşılabilir. Aksi taktirde onu kısmen düşünmek onun üzerinde iyice düşünmediği buyrukların üzerinde düşündüğü buyruklar ile tutarsızlık göstermediği hükmünü vermeyi gerektirmez.][515]

هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ
﴿٢٢﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ
الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾

22. "O Allah'tır ki O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Görünmeyeni de, görüneni de bilendir. O Rahman'dır, Rahim'dir."

23. O Allah'tır ki O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Melik'tir, Kuddüs'dür, Selâm'dır, Mümin'dir, Muheymin'dir, Aziz'dir, Cebbar'dır, Mütekkebbir'dir. Allah koştukları ortaklardan münezzehtir."

514 Eseri derleyen İyad b. Abdüllatif'in hazırladığı bu baskıda bu 21. âyetin sadece son cümlesine tekabül eden metin kaydedilmiştir. Âyetin mealini tamamen kaydetmeyi uygun gördük. (çeviren)

515 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 307.

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Kuddüs'dür, Selâm'dır"* buyruğunda zikredilen kuddüs tertemiz edip arındırmak anlamına gelen takdisden alınmadır. İşte "el-Kuddüs"e bundan dolayı bu isim verilmiştir.][516]

[Yüce Allah: *"O Allah'tır ki O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Görünmeyeni de, görüneni de bilendir. O Rahman'dır, Rahim'dir. O Allah'tır ki O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Melik'tir, Kuddüs'dür, Selâm'dır, Mümin'dir, Muheymin'dir, Aziz'dir, Cebbar'dır, Mütekkebbir'dir. Allah koştukları ortaklardan münezzehtir. O Allah'tır ki Halik'tir, Bari'dir, Mûsâvvir'dir. En güzel isimler yalnız O'nundur."* (Âyet 22-24) buyruğunda zatının yaratan, yoktan var eden (el-Bâri) ve yarattıklarına dilediği gibi sûret veren (el-Mûsâvvir) olduğunu sözkonusu etmektedir. Bir melek olsun nebi olsun yarattıklarından hiçbir şeyi böyle nitelendirmiş değildir.][517]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde Haşr Sûresi'nin sonu da sıfat âyetlerinin en büyüklerindendir.][518]

516 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. II. 537.
517 el-Cevâbu's-Sahîh. IV. 45.
518 el-Fetâva't-Tis'iniyye. V. 6

MÜMTEHİNE SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 13 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ
بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ
تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي
تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ
مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١﴾

1. "Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları -kendilerine sevgi ile (haber) ulaştırarak ve onlar size gelmiş olan hakkı inkâr etmişken- veliler edinmeyin. Onlar Rabbiniz olan Allah'a iman ettiniz diye Rasûlü de, sizi de (yurdunuzdan) çıkarmışlardı. Eğer siz yolumda cihad etmek ve rızamı aramak için çıkmış iseniz onlara gizlice (nasıl) sevgi beslersiniz. Ben ise gizlediğinizi de, açıkladığınızı da en iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa şüphesiz yolun ta ortasında sapmış olur."

Tefsiri:

[Bazen bir takım kimselere bir akrabalık yahut bir ihtiyaç dolayısıyla sevgi beslenebilir. Böyle bir sevgi ise o kişinin imanını eksilten bir günah olur. Ondan dolayı kafir olmaz. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir haberini yazdığı mektupla müşriklere bildiren yüce Allah'ın da hakkında: *"Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları kendilerine sevgi ile*

(haber) ulaştırarak veliler/dostlar edinmeyin." buyruğunu indirdiği Hâtıb b. Ebu Beltaa'nın durumu böyle idi.][519]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları kendilerine sevgi ile (haber) ulaştırarak veliler/dostlar edinmeyin.*" buyurmaktadır. Sahih kaynaklarda sabit olduğu üzere âyet-i kerime Mekke'deki müşrikler ile yazışması üzerine Hâtıb b. Ebu Beltaa hakkında inmiştir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hâtıb'ın mektubunu beraberinde taşıyan kadını getirmeleri için Ali ve ez-Zübeyr'i göndermişti. Ali Hâtıb'ın günahından uzaktı. O halde nasıl bu günahtan ötürü muhatap alınarak kınanan kimselerin başı kabul edilebilir ki?][520]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sahih'te belirtildiği üzere Hâtıb b. Ebu Beltaa'nın kölesi, ey Allah'ın Rasûlü! Andolsun Hâtıb cehenneme girecektir dedi. Efendimiz: "Yalan söylüyorsun. Çünkü o Bedir'e ve Hudeybiye'ye katılmıştır" buyurdu.[521] Burada adı geçen Hâtıb Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ait haberi müşriklere yazdığı mektup ile bildiren kişidir. Yüce Allah'ın: "*Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları kendilerine sevgi ile (haber) ulaştırarak veliler/dostlar edinmeyin*" buyruğu da bu sebeple inmiştir. O kölelerine de kötü davranan birisi idi. Bundan dolayı onun kölesi böyle bir söz söylemiş. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "O Bedir'de ve Hudeybiye'de bulunmuştur" diye cevap vermiştir. Yine sahih hadiste belirtildiği üzere "Ağacın altında bey'at eden hiçbir kimse ateşe girmeyecektir" buyurmuştur.[522]][523]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ali'den ve başkasından sabit Hâtıb b. Ebu Beltaa kıssası da böyledir. Kendisi Bedir'e ve Hudeybiye'ye katılmış kimselerdendi. Sahih'te sabit olduğu üzere kölesi: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a andederim Hâtıb cehenneme girecektir deyince Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "Yalan söylüyorsun. Çünkü o Bedir'e ve Hudeybiye'ye katılmıştır" buyurdu. Ali (radıyallâhu anh)'dan gelen hadiste belirtildiği üzere Hâtıb müşriklere

519 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 522-523.
520 Minhâcü's-Sünne, VII, 233-234; Câmiu'l-Mesâil, III, 79. Buna yakın bir ifade.
521 Buhârî, 4890; Müslim, 2494.
522 Kaynakları daha önce gösterildi.
523 Minhâcü's-Sünne, VII, 56.

mektup yazarak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir durumunu onlara haber veriyordu. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'yi feth etmek isteyince Allah peygamberine bu durumu haber verdi. Bu sebeple Ali ve Zübeyr'e: "Ravzatuha denilen yere kadar gidiniz. Orada beraberinde bir mektup bulunan bir kadın bulacaksınız" buyurdu. Mektubu alıp geri geldiklerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bu ne ey Hâtıb sordu. O: Allah'a yemin ederim ki ey Allah'ın Rasûlü! Ben bu işi ne irtidad ettiğim için ne küfre razı olduğum için yaptım. Fakat ben Kureyş'e sonradan eklenmiş bir kişiyim. Kureyşlilerden değilim. Seninle beraber hicret eden muhacirlerin ise Mekke'de kendi akrabalarını bu vesile ile koruyacakları akrabalık bağları vardır. Bundan dolayı ben böyle bir yakınlığım olmadığından ötürü onlara bir iyilikte bulunarak bu vesile ile akrabalarımı korumalarını sağlamak istedim dedi. Ömer (radıyallâhu anh): Bana müsaade et şu münafığın boynunu vurayım dedi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "O Bedir'de bulunmuştur. Allah'ın Bedir'e katılmış olanlara bakarak: İstediğinizi yapın. Ben günahlarınızı bağışladım demediğini nereden biliyorsun?" Bunun üzerine Mümtehine Sûresi'nin baş taraflarını: "*Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları kendilerine sevgi ile (haber) ulaştırarak veliler/dostlar edinmeyin.*" âyetini indirdi.

Bu olay ilim ehlinin sıhhatini ittifakla kabul ettikleri kendilerince mütevatir görülen tefsir alimleri, hadis alimleri, meğazi, siyer ve tarih alimleri ile fıkıh alimleri arasında ve başkaları arasında bilinen bir kıssadır. Ali (radıyallâhu anh) fitneden sonra halifeliği döneminde bu hadisi naklediyordu. Bu hadisi kendisinden katibi Abdullah b. Ebu Rafi' de rivâyet etmiştir. Bundan maksadı önceden geçenlerin günahlarının -aralarında geçen ne olursa olsun- bağışlanmış olduğunu açıklamak idi.][524]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları kendilerine sevgi ile (haber) ulaştırarak veliler/dostlar edinmeyin.*" Onların iddialarına göre Allah'ın asla bir düşmanı yoktur. Ortada kendisinin düşmanı olacak yahut da kendisi olmadan asla görülmeyecek olan zatların düşmanının varlığı tasavvur edilecek şekilde başka varlık da yoktur. onun dışında bir varlık da yoktur.][525]

524 Minhâcü's-Sünne. IV. 330-331.

525 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 264-265. Merhum İbn Teymiyye bu sözleri ile İbn Arabi taraftarlarından vahdet-i vücutçu kimselerin kanaatlerini reddetmektedir.

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٤﴾

4. "İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine: Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Sizi inkar ettik. Yalnızca Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda düşmanlık ve kin ebediyyen başgöstermiştir demişlerdi.[526] İbrahim'in babasına söylediği: "Muhakkak senin için mağfiret isteyeceğim ama Allah'a karşı sana fayda sağlayamam" sözü müstesna. (Bu hususta ona uymayıp deyin ki): "Rabbimiz yalnız Sana tevekkül ettik, yalnız Sana yöneldik ve dönüşümüz de yalnız Sanadır."

Tefsiri:

["*Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları kendilerine sevgi ile (haber) ulaştırarak veliler/dostlar edinmeyin.*" buyruğundan itibaren: "*Yalnızca Allah'a iman edinceye kadar ... düşmanlık ve kin ebediyyen başgöstermiştir demişlerdi.*" buyruğuna kadar devam eden âyetlerde yüce Allah. İbrahim (aleyhisselâm)'a ve onunla birlikte olanlara müşriklerden ve müşriklerin taptıklarından uzak olduklarını bildirip bir ve tek olarak Allah'a iman edecekleri vakte kadar kendilerine açıktan düşmanlık ettiklerini ve onlara kin beslediklerini ilan etmeleri şeklindeki duruşlarına uymayı emir buyurmuştur. Çünkü müşrik şirki emreden ve şirke rıza gösteren bir kimse Allah'a düşmanlık eden birisidir. Allah'a düşmanlık eden bir kimse de onun peygamberlerine ve velilerine/dostlarına düşmanlık etmiş olur.][527]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

526 Eseri derleyen İyad b. Abdüllatif'in hazırladığı ve tercümemizde esas aldığımız baskısında âyet-i kerimenin aslı buraya kadar kaydedilmiştir. Âyet-i kerimenin geri kalan kısmını da mealen kaydetmeyi faydalı bulduk. (Çeviren)

527 er-Raddu Ala'l-Ahnâi. 215

[Yüce Allah: "*İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak, güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine: "Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Sizi inkâr ettik, yalnız Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda düşmanlık ve kin ebediyyen baş göstermiştir" demişlerdi.* "buyurmakta ve bununla müminlere İbrahim (aleyhisselâm)'a ve onunla birlikte olanlara bir ve tek olarak Allah'a iman edecekleri vakte kadar şirk koşan kimselere açıktan düşmanlık ettiklerini ve kin beslediklerini ilan etmelerine uymalarını emir buyurmaktadır. Bu durum nerede herhangi bir iyiliği güzel görmeyen, bir kötülüğü çirkin görmeyen kimsenin durumu nerede?][528]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız demişlerdi.*" buyruğundan itibaren: "*Muhakkak senin için mağfiret isteyeceğim. Allah'a karşı sana fayda sağlayamam sözü müstesna.*" (Âyet 4) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: "*İbrahim'in babasına mağfiret dilemesi ancak ona verdiği bir sözden dolayı idi. Ama onun Allah'ın düşmanı olduğu açıkça kendisince belli olunca ondan uzaklaştı.*" (Tevbe, 114) buyruklarıyla İbrahim'e ve onunla birlikte olanlara uymayı emir buyurdu. Bundan da İbrahim'in babasına mağfiret dileme sözünü vermiş olmasını istisna etti. Ayrıca onun Allah'ın düşmanı olduğunu açıkça gördüğü vakit de ondan uzaklaştığını haber verdi. Allah en iyi bilendir.][529]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak, güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine: "Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Sizi inkâr ettik, yalnız Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda düşmanlık ve kin ebediyyen baş göstermiştir." demişlerdi.*" buyruğu gibidir. İşte bu da Hatib'in maksadına uygundur.

Çünkü onun maksadı Allah'tan başkalarından uzak olduğunu ifade etmektir. Maksadı Allah'tan uzaklığını bildirmek değildir.[530] Fakat Hatib Allah'tan başka

528 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 361.

529 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 327.

530 Bu ibarenin daha iyi anlaşılması için merhum İbn Teymiyye'nin bu cevabı verdiği soruyu zikretmek yerinde olacaktır: "Ona Hatib b. Nübate'nin: "Ben güç ve takat yetirebilmekten -onun verdiği müstesna- beri olduğumu bildiririm" demesini bazı kimseler tepki ile karşılamış ve bunun doğru olamayacağını söylemiştir... Peki buna tepki gösteren isabetli mi değil mi? İşte yukarıda zikredilen ibareler bu sorunun cevabının bir kısmını teşkil etmektedir. (Çeviren).

kimseye sığınmaktan uzak olduğunu kastetmiştir. Allah'a sığınmak da ona ibadetin kapsamı içerisindedir. Ve bu İbrahim (aleyhisselâm)'ın söylediği sözün delalet ettiği manaların bir bölümüdür. Çünkü yapılması gereken Allah'tan başkasına ibadet etmekten yahut da ondan başkasına tevekkül etmekten uzak olduklarını ortaya koymaktır. İşte Allah'ın Rasûlleri ile gönderdiği kitaplarında indirdiği tevhidin tahkiki budur. Fakat bazı hallerde insanın maksadı dileğinde, duasında, ona tevekkül edip ona sığınmasında, ibadeti hâlis kılmak olabilir. İşte Hatib'in kastettiği mana da budur. Bu mana ise doğru bir manadır, lafızların delaletlerinin gerçek manaları ile onun lafzı da buna delildir. Bu ifadesine tepki gösteren kişi de doğru bir manayı kastetmiştir. Buna delil getiren kişi de doğru bir manayı kastetmiştir. Fakat kişi çoğunlukla ancak bildiklerini sabit kabul eder ve bilmediklerinin sabit olmadığını niyet etmeksizin, içinden geçirmeksizin ya da konuşmasında onu var kabul ederek takdir etmeksizin konuştuğu da olur. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.][531]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onların: "*Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız.*" Yani onlara ibadet etmekten de onların kendilerine ibadet edilen varlıklar olmalarından da uzağız demektir. Nitekim İbrahim (aleyhisselâm) da: "*Kavmim! Ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım.*" (En'am, 78) demişti. O Allah'a koşulan her bir ortaktan onun Allah'a ortak koşulması, Allah'a denk tutulması itibari ile uzaktır. Yoksa başka cihetlerden ondan uzaklaşmamıştır. Çünkü İbrahim güneşten, aydan, gezegenlerden kulların menfaatleri için emir altına verilmiş oluşları itibari ile uzaklaşmamıştır. Onların Allah'a secde edip onu tesbih etmeleri, onun pek büyük âyetlerinden oluşlarından uzaklaşmamıştır. Aksine onun uzaklaşması bunların Allah'a ortak koşulmaları cihetiyledir.

"*Ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım.*" (En'am, 78) buyruğu ile ilgili olarak burada (ما)'nın -ben sizin şirk koşmanızdan uzağım anlamını gelecek şekilde- mastar için geldiği söylenebilir ise de yüce Allah'ın: "Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız" yani Allah'tan başka mabudlardan uzak kimseleriz, sözünde bunu açıkça ifade etmiştir. Yüce Allah'ın: "*Dedi ki: "Gördünüz mü şu sizin ve önceki atalarınızın ibadet ettiklerini? Onlar -âlemlerin Rabbi müstesnâ- benim düşmanımdır.*" (Şuarâ, 75-77) buyruğunda da böyledir. Putlara ve benzerlerine gelince bunlara mutlak olarak düşmanlık edilir. Güneş, ay, melekler ve gezegenlere gelince, onlara yapılan ibadete ve onların ibadet

531 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 553-554.

olunan ilahlar kabul edilişine düşmanlık edilir. Bu cihetten onlardan nefret edilir ve onlara düşman olunur. Bununla birlikte meleklere iman etmek de vacibtir.

Hristiyanlara denilse ki: Bizler sizin Allah'a ortak koşmanızdan ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Yüce Allah da: *"De ki: "Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve hiçbir zarar vermeye gücü yetmeyen şeye ibadet mi ediyorsunuz? Halbuki Allah. işitendir. hakkıyla bilendir."* (Maide. 76) buyurmuştur. Bu buyruk ise: *"Meryemoğlu Mesih bir Rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de Rasûller gelip geçmiştir. Annesi ise sıddika bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi."* (Maide. 75) buyruğundan sonra gelmektedir. Demek ki Mesih'e de başkasına da ibadet edilmiştir. Allah'ın dışındaki her mabuddan uzaklaşış Allah'tan başka her bir ilahtan uzaklaşış gibidir. Bu da şirkten ve Allah'ın dışındaki varlıkların mabud kabul edilişinden uzaklaşıştır. Fakat bu Mesih'ten Allah nezdinde itibarlı pek değerli bir Rasûl oluşu itibari ile bir uzaklaşış değildir. Aksine onun hakkında söylenen ve gerçekle ilgisi olmayan bâtıl iddialardan bir uzaklaşıştır. Mesih de melekler de onlardan başkaları da kendilerine ibadet edenlerden uzaklaşırlar. onlara düşmanlık ederler. onları veli/dost edinmezler. Nitekim yüce Allah: *"O günde onların hepsini haşredecek sonra da meleklere şöyle diyecek: Bunlar mı size ibadet ederlerdi?"* (Sebe. 40) buyruğundan itibaren *"... bunların çoğu onlara inanıyorlardı."* (Sebe. 41) buyruğuna kadar ve: *"Onları ve Allah'tan başka ibadet ettiklerini haşredip toplayacağı gün."* (Furkan. 17); *"Onlara sesleneceği o günde şöyle diyecektir: İddia ettiğiniz ortaklarım hani nerede?"*; (Kasas. 62) *"O kafirler beni bırakıp kullarımı veliler edineceklerini mi sandılar?"* (Kehf. 102); *"Yoksa onlar ondan başka veliler mi edindiler. İşte Allah veli dost ve yardımcının ta kendisidir."* (Şura. 9) ve: *"De ki: Allah'tan başkasını mı veli/dost edinecekmişim."* (En'am. 14) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah bunları kendisinin dışında veli edinmelerini yasaklamamıştır. Allah için onları veli edinip seven bir kimse muvahhid bir kimsedir. Fakat onları Allah'a eş koşup Allah'ı sevdiği gibi seven kimse ise müşriktir. Allah için sevmek. tevhid ve imandır. Allah'ı sevdiği gibi sevmek ise şirk ve küfürdür. Şefaat de böyledir. Yüce Allah: *"Sizin ondan başka ne bir veliniz ne bir şefaatçiniz vardır."* (Secre. 14); *"Allah'tan başka ne bir veli ne bir şefaatçi vardır."* (En'am. 70); *"Onun izni olmadıkça hiçbir şefaatçi olamaz."* (Yunus. 3); *"Onun nezdinde izni olmaksızın kim şefaat edebilir?"* (Bakara. 255) ve: *"Onun nezdinde şefaat ancak kendisine izin verdiği kimselere fayda sağlar."* (Sebe. 23) buyurmaktadır.

Böylelikle meleklerin de peygamberlerin de onlardan başkalarının da şefaatinin ancak izin verdiği kimseler için fayda vereceği açıkça görülmektedir. Hatta yüce Allah bir emri hükme bağladığı zaman melekler kanatlarını kaya üzerinde

(sürüklenen) bir zincirmiş gibi yüce Allah'ın buyruğuna boyun eğerek kanatlarını çırparlar. Baygın düşerler. Onun ne buyurduğunu bilemezler. "*Nihâyet kalplerinden korku giderilince: Rabbiniz ne buyurdu derler. Onlar: Hak (buyurdu) derler. O çok yüce, çok büyüktür.*" (Sebe. 23). İşte o vakit Allah'ın verdiği hükmü bilirler. Peki onun izni olmadan nasıl şefaat edebilecekler? Yüce Allah: "*Bilakis onlar mükerrem kullardır. Sözleri ile onun önüne geçemezler. Onlar onun emri gereğince iş görürler.*" (Enbiya. 26-27); "*Yoksa onlar Allah'tan başka şefaatçiler mi edindiler? De ki: Ya onlar bir şeye malik olmasalar ve akıl erdiremeseler de mi?*" (Zümer. 43) buyurmaktadır.][532]

Yaratanın ve yaratıcının birliğini (vahdet-i vücudu) kabul edenlerin kanaatlerini reddetmek üzere merhum İbn Teymiyye şunları söylemektedir:

[Aynı şekilde İbrahim el-Halil'in kavmine söylediği: "*Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız.*" dediği zaman onlara göre İbrahim kendilerinde ve uydurma ilahlarında açıkça görülen haktan uzaklaşmış oluyordu. Bu hakkı inkarı ve onlara düşmanlık etmesi de yine onlara göre hakkın inkarı ve hakka düşmanlık idi. Daha sonra o: "*Yalnızca Allah'a iman edinceye kadar.*" demiştir. Onlara göre bu anlamsız bir sözdü. Çünkü onlar zaten bir ve tek Allah'a inanıyorlardı. Zira onlar nezdinde başka bir Allah tasavvuru yoktu. Fakat onların bütün yaptıkları bazı görünür işlerde ona ibadet etmelerinden ibaretti. Bir kısmını ise ona inkar etmeksizin öylece bırakmışlardı.

Yüce Allah'ın İbrahim hakkında onların ibadet ettikleri varlıklara düşmanlığına dair diğer anlattıkları da böyledir. Onlara göre bu Allah'a bir düşmanlık idi. Çünkü inkarcıların iddia ettikleri üzere Allah'tan başkasına ibadet edilmemiştir. Onlar bu iddialarına yüce Allah'ın: "*Ve Rabbin şuna hükmetti: Kendisinden başkasına ibadet etmeyin.*" (İsra. 23) buyruğunu delil göstererek: Allah neyi hükme bağladıysa mutlaka o gerçekleşir derler.

İşte bu Allah'ın âyetleri hakkında bir ilhad/onları saptırmak ve kelimeleri yerlerinden oynatarak tahrif etmek. Allah hakkında da yalan söylemenin ta kendisidir. Buradaki "hükmetti" buyruğu müslümanların ittifakı ile kader ve tekvin manasına değildir. Hatta akıllı kimselerin icmaı ile de bu böyledir. Dolayısıyla Allah neyi takdir etti ise mutlaka meydana gelir demeye imkan yoktur. Buradaki hükmetti ifadesi emretti anlamındadır. Allah'ın emrettikleri ise bazen olur bazen olmaz. Onların yaptıkları bu tahrifi iyice düşünelim.][533]

532 er-Raddu Ala'l-Ahnâî. 216-218.
533 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 263.

عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللّٰهُ قَدِيرٌ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾

7. "Olur ki Allah onlardan düşmanlık ettiklerinizle sizin aranızda yakın bir dostluk meydana getirir. Allah güç yetirendir, Allah ğafurdur, rahimdir."

Tefsiri:

[Nitekim yüce Allah: *"Olur ki Allah onlardan düşmanlık ettiklerinizle sizin aranızda yakın bir dostluk meydana getirir. Allah güç yetirendir, Allah ğafurdur, rahimdir."* (Âyet 7) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah onlarla Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında o düşmanlığı yıkan bir sevgi yarattı. Allah kalpleri evirip çevirmeye kadir olandır. O Ğafurdur. Rahimdir. Allah kötülükleri yerine yaptıkları hasenat sebebi ile işlemiş oldukları kötülükleri bağışlar. kullarından tevbeyi kabul eden. günahları affeden ve neler yaptığımızı bilen O'dur.][534]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Muaviye (radıyallâhu anh)'a gelince. Babası Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ileri derecede düşman idi. Annesi de öyle. Müslüman oluncaya kadar. O vakit de şöyle demişti: "Allah'a yemin ederim ey Allah'ın Rasûlü! Yeryüzünde senin aile halkının zelil olmalarını arzu ettiğim kadar zelil olmalarını istediğim hiçbir aile halkı yoktu. Hâlbuki bugün yeryüzünde senin aile halkından daha çok aziz olmalarını sevdiğim hiçbir hanedan yoktur."[535]

Hadisi Buhârî rivâyet etmiştir.

Yüce Allah: *"Olur ki Allah onlardan düşmanlık ettiklerinizle sizin aranızda yakın bir dostluk meydana getirir. Allah güç yetirendir, Allah ğafurdur, rahimdir."* (Âyet 7) buyruğunu da onlar hakkında indirmiştir. Şüphesiz yüce Allah Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Ebu Süfyan. Hind ve benzeri başka kimselerden ona düşmanlık edenler arasında bir sevgi var etti. Yüce Allah düşmanlığı sevgi ile değiştirmeye kadirdir. Şirkten tevbe ettikleri için onların günahlarını bağışlayan. mağfiret edicidir. Müminlere pek merhametlidir. Onlar müminlerden olmuşlardı.][536]

534 Minhâcü's-Sünne. VI. 359.
535 Buhârî. VIII. 131; Müslim. III. 1339.
536 Minhâcü's-Sünne. IV. 430.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim yüce Allah, Allah'a ve müminlere düşman olan, Allah'ın haklarında: *"Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları veli edinmeyin"* (Âyet 1) buyurduğu ahzabın/hendek gazvesine katılan müşterek ordunun komutanlarına böyle yaptı. Daha sonra yüce Allah: *"Olur ki Allah onlardan düşmanlık ettiklerinizle sizin aranızda yakın bir dostluk meydana getirir. Allah güç yetirendir. Allah Ğafurdur, Rahimdir."* (Âyet 7) buyurmaktadır. İşte bunda şuna delil vardır: Kişi Allah'ın düşmanı olabilir. Sonra aynı kişi Allah'ın bir velisi/dostu, Allah için Rasûlü için ve müminler için bir veli gerçek dost olabilir.][537]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Olur ki Allah onlardan düşmanlık ettiklerinizle sizin aranızda yakın bir dostluk meydana getirir. Allah güç yetirendir, Allah Ğafurdur, Rahimdir."* (Âyet 7) buyurmuştur. Âyet Allah'a ve Rasûlüne düşmanlık eden müşrikler hakkında inmiştir. Ahzâb/Hendek gazasına katılan müşrik birlikleri arasında yer alan Ebu Süfyan b. Harb, Ebu Süfyan b. el-Hâris, el-Hâris b. Hişam, Süheyl b. Amr, İkrime b. Ebu Cehil, Saffan b. Umeyye ve daha başkaları gibi. Bunlar Allah'a ve Rasûlüne önceleri düşman iken Allah onlarla Rasûl ve müminler arasında bir sevgi var etti. Onlar bu hususta fazilet itibari ile farklı derecede idiler. İkrime, Süheyl ve el-Haris b. Hişam'ın sevgileri Ebu Süfyan b. Harb ve benzerlerinin sevgisinden daha büyüktü. Sahih'te sabit olduğu üzere Ebu Süfyan'ın hanımı Muaviye'nin annesi Hind şöyle demiştir: Allah'a yemin ederim ey Allah'ın Rasûlü!. Yeryüzünde senin aile halkından zelil olmalarını daha çok sevdiğim hiçbir aile halkı yoktu. Artık şimdi yeryüzünde senin aile halkından daha çok aziz olmalarını istediğim başka bir ahali yoktur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ona buna benzer şeyler hatırlattı.][538]

لَا يَنْهَاكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾

8. "Sizinle din hususunda savaşmamış, sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik yapmanızı ve onlara adaletli davranmanızı Allah size yasaklamaz çünkü Allah adaletli davrananları sever."

537 en-Nübuvvât, 87.
538 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 305-306.

Tefsiri:

[Müşrik olduğu halde annesinin yanına geldiği zaman Ebu Bekir kızı Esma (radıyallâhu anhâ)'nın hadisi buna örnektir. Ey Allah'ın Rasûlü! Annem bir şeyler bekleyerek geldi. Onu gözeteyim mi deyince Allah Rasûlü: "Anneni gözet" buyurdu.[539]

Hadis Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer almaktadır. Yüce Allah'ın: "*Sizinle din hususunda savaşmamış, sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik yapmanızı ve onlara adaletli davranmanızı Allah size yasaklamaz çünkü Allah adaletli davrananları sever.*" buyruğu bu hususta nazil olmuştur. Yüce Allah ayrıca: "*Onların hidâyete ermesi senin üzerine borç değildir. Fakat Allah dilediği kimseye hidâyet verir. Her ne hayır infâk ederseniz kendi faydanızadır. (Ey mü'minler) zaten siz ancak Allah'ın rızası için infâk edersiniz. Hayır türünden her neyi infâk ederseniz (mükâfatı) size eksiksiz ödenir. Ve size asla zulmedilmez.*" (Bakara. 272) buyurmaktadır.][540]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ
بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ
لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُمْ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ
إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ
وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا ذَلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

10. "Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret edenler olarak size geldiklerinde onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilendir. Şâyet onların mümin kadınlar olduğunu görürseniz, onları kâfirlere geri döndürmeyin. Hem bu kadınlar o erkeklere helal değildir, hem de o erkekler bu kadınlara helal olmaz. O erkeklere de harcadıklarını verin. Kendilerine mehirlerini verdiğiniz taktirde o kadınları nikâhlamanızda size vebal yoktur. Kâfir zevceleri de nikâhınız altında tutmayın. Siz de harcadığınızı isteyin, onlar da harcadıklarını istesinler. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Aranızda (en iyi) O hükmeder. Allah en iyi bilendir, Hakimdir."

539 Buhârî. 2620; Müslim. 1003.
540 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXI. 30-31

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Kafir zevceleri de nikahınız altında tutmayın*" buyurmaktadır. Bu buyruk Hudeybiye senesi nazil oldu. Bununla kastedilen ise müşrik kadınlardır. Çünkü âyetin nüzul sebebi kesinlikle onların kastedildiğine delildir. Maide Sûresi ise bundan sonra inmiştir. Bu durumda o (sûredeki buyruk) sonradan inmiş hâs/özel buyruktur, öbürü de önceden inmiş umumi bir buyruktur. Sonradan inmiş hâs buyruk ise önceden inmiş umumi buyruğa tercih edilir.

Bundan dolayı yüce Allah'ın: "*Kafir zevceleri de nikahınız altında tutmayın*" buyruğu nazil olunca Ömer (radıyallâhu anh) müşrik bir kadından ayrıldı.[541] Başkası da aynı şekilde davrandı. İşte bu onların bu âyetin indiği zamana kadar müşrik kadınları nikahladıklarının delilidir. Eğer Bakara Sûresi'ndeki âyet bu âyetten önce inmiş olsaydı yine böyle olmazdı. İşte bu da Bakara Sûresi'ndeki âyetin Mümtehine Sûresi'nden sonra indiğine, Maide Sûresi'ndeki âyetin de Bakara'daki âyetten sonra indiğine delildir. İşte bu ve benzeri bir bakış (ve inceleme) bir delilin ağır bastığını ve bir delile göre zan ettiğini bilen fakihin bir bakışıdır. Bu husus ise zan değil bir ilimdir.][542]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[(Müşrik kadınları nikahlamak ile ilgili) haramlık Hudeybiye'den sonra yüce Allah'ın: "*Kafir zevceleri de nikahınız altında tutmayın*" buyruğunun nazil olması ile sabit olmuştur. Ömer de Mekke'deki bir hanımını boşamıştı. Bakara Sûresi'ndeki âyete gelince nüzul tarihi bilinmemektedir. Bakara Sûresi'nde zina ile ilgili âyetlerde olduğu gibi oldukça son zamanlarda inmiş âyetler de vardır.[543] Yine bu sûrede oruç âyetleri gibi erken dönemde inmiş âyetler de vardır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Tebuk gazvesine çıkmak istediği zaman ile ilgili nakledilen rivâyet de bir örnektir. O el-Ced b. Kays'a: "Sarıoğullarının/Bizanslıların kadınları hakkında ne dersin" deyince kendisi: "*Bana (savaşa katılmamak için) izin ver ve beni fitneye düşürme.*" (Tevbe, 49) demişti. Hayber'i fethetmesi, köleleri paylaştırması da böyle bir örnektir. O müslümanlara esir aldıkları cariyeler ile cima etmeden istibralarını/bir ay hali olmalarını beklemelerini emrettiği gibi müslüman olmadıkça onlarla cimaı yasaklamadı.][544]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

541 Bu Buhârî'de bilinen bir rivâyettir.
542 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 120.
543 Asılda böyle olmakla birlikte doğrusu zina âyetleri değil riba faiz âyetleridir.
544 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 186.

[Yüce Allah'ın: *"Kafir zevceleri de nikahınız altında tutmayın"* buyruğuna gelince. Bu buyruk Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra Hudeybiye barışından sonra nazil olmuştur. Allah Mümtehine Sûresi'ni indirdi ve hicret edenlerin imtihan edilmesini emir buyurdu. Bu hitap ise nikahı altında kafir bir kadın bulunan kimselere yöneliktir. Buradaki (kafir kadınlar anlamındaki lafzın başındaki) "lam" ahdin tarifi içindir. Yani bilinen/mahut kafir kadınlar kastedilmektedir ki bunlar da müşrik kadınlardı. Bununla birlikte bazı yerlerde kitap ehli kadınlardan kafirler ayrıcalıklı olarak sözkonusu edilmiştir. Yüce Allah'ın: *"Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar ve diğer inkâr edenler hakkında: "Bunlar (yani siz) mü'minlerden daha doğru bir yolda(sınız)dır" derler."* (Nisa. 51) buyruğunda olduğu gibi. Çünkü onların dinlerinin aslı (doğru) imandır. Fakat onlar küfrü sonradan bid'at olarak uydurup kafir olmuş kimselerdir. Yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki Allah'ı ve peygamberlerini inkâr ederek kâfir olanlar, bir de Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isteyenler ve: "Kimine inanırız, kimini inkâr ederiz" diyenler, böylece bunun (küfürle imanın) arasında bir yol tutmaya yeltenenler; işte onlar gerçek kâfirlerin tâ kendileridirler. Biz o kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."* (Nisa. 150-151) buyruğunda olduğu gibi.][545]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret edenler olarak size geldiklerinde onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilendir. Şâyet onların mümin kadınlar olduğunu bilirseniz onları kafirlere geri döndürmeyin."* Bu buyruk yalnız başına müslüman olduğunu dışa açıklamanın kalpteki imanın delili olmayacağına delildir. Çünkü böyle olmuş olsaydı müslüman olarak hicret edip gelmiş olan kadınların ayrıca imtihan edilmeye ihtiyacı kalmazdı. Bu imtihan ve sınama ile insanın iç dünyasının açığa çıkacağına ve o kimsenin mümin olup olmadığının bilinebileceğine delildir. Nitekim merfu hadiste Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizler bir adamın mescide gitmeyi ihtiyat haline getirdiğini görecek olursanız onun mümin olduğuna tanıklık ediniz. Çünkü yüce Allah: *"Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder."* (Tevbe. 18) buyurmuştur."[546]][547]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

545 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 180-181.
546 Kaynakları daha önce gösterildi. Bir parça zayıftır.
547 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 581.

[Yüce Allah'ın: "*Kafir zevceleri de nikahınız altında tutmayın*" buyruğu mülkiyet altındaki cariye ile cimaı kapsamaz. Sadece nikahı kapsar.][548]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hicret eden bir kadının mahremsiz olarak hicret yolculuğunu dar-ı harbte kalmaya tercih etmesi gibi. Yüce Allah'ın hakkında şu: "*Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret edenler olarak size geldiklerinde onları imtihan edin.*" diye başlayan imtihan âyetini yüce Allah'ın hakkında indirmiş olduğu Um Külsüm de böyle yapmıştır.][549]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın hakkında: "*Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret edenler olarak size geldiklerinde onları imtihan edin.*" buyruğunu hakkında indirmiş olduğu imtihan edilen kadın gibi dâr-ı küfürden hicret eden kadının durumu da böyledir. Biz başka bir yerde onun hakkında nakledilmiş olan hadisi zikretmiş ve bunun onun evlenmiş bir kadın olması ile birlikte bir ay hali ile istibrasının/hamile olmadığının anlaşılmasından sonra bunun olacağını zikretmiş idik. Fakat onun kocasından ayrılığı müslüman olması ve kocasından ayrılığı seçip tercih etmesi ile gerçekleşmişti. Yoksa onun kendisini boşaması ile gerçekleşmiş değildi.][550]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Cüreyc dedi ki: Ata'ya dedim ki: Müşriklerden bir kadın müslümanlara gelecek olsa bundan dolayı (yaptığı harcamaların) bir bedeli kocasına ödenir mi? Çünkü yüce Allah: "*O erkeklere de harcadıklarını verin.*" buyurmaktadır. O, hayır dedi. Bütün bu buyruklar ancak Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile antlaşmalılar arasında idi. Mücahid dedi ki: Bütün bu buyruklar Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Kureyşliler arasındaki bir barış antlaşması hakkında idi.

Derim ki: İbn Abbas'ın hadisi[551] ile ilgili çeşitli fasıllar sözkonusudur:

1. Harb diyarı ahâlisinden hicret eden kadın için iddet beklemek sorumluluğu yoktur. Onun sorumluluğu sadece bir defa ay hali olmak sûreti ile istibrasıdır, hamile olmadığının anlaşılmasıdır. Bu, bu mesele hakkında ilim adamlarının iki görüşünden birisidir. Çünkü iddette kocaya ait bir hak vardır. Yüce Allah'ın:

548 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 183.
549 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 51-52.
550 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 111.
551 Bununla kastettiği Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII,175 te kaydettiği ve İbn Abbas'ın antlaşma esnasında Kureyşlilerin –hicret eden zevceleri hakkında- çeşitli hukuki statülerine dair yaptığı açıklamaların yer aldığı Buhâri, 5286-5287 de yer alan hadis-i şeriftir. (Çeviren)

"*Sizin için onlar aleyhine sayacağınız bir iddet olmaz.*" (Ahzâb. 49) buyurmuştur. Bundan dolayı biz de: Bunlar birbirleri ile iç içe girmez.[552] Böyle bir kadın müslüman olmak ve hicret etmek sûreti ile artık kendi kendisinin maliki olur. Tıpkı bir kölenin müslüman olmak ve hicret etmek ile kendisinin maliki olması gibi. Bu durumdaki kadın üzerinde kocasının bir hakkı kalmaz. Fakat onun istibra etmesi hürriyeti verilen cariye gibidir. Hul' yapan bir kadına bir ay hali beklemek yeterlidir diyenlerin görüşleri bunu pekiştirebilir. Çünkü bu durumdaki her iki kadın da kurtulmuş olurlar.

2. Kadının kocası (başkası ile) nikahlanmasından önce hicret edecek olursa ay hali görmüş olsa dahi ona geri verilir. Bununla birlikte Buhârî bundan sonra Halid'den o İkrime'den o İbn Abbas'dan şu rivâyeti nakletmektedir: Hristiyan bir kadın kocasından bir saat önce dahi müslüman olsa ona haram olur. İbn Abbas'ın hicret eden kadın hakkında bu zikrettiği Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızı Zeyneb (eski kocası) Ebu'l-As er-Rabia'ya ilk nikahı ile geri verildi"[553] şeklindeki meşhur rivâyete uygundur. Ben fıkıhta bu hususa dair çeşitli rivâyetler ile İmam Ahmed'den ve başkalarından açık bir takım ifadeler yazmış bulunuyorum.

3. O diyor ki: Kölelerinden muhacir kimse hür olur ve muhacirlerin haklarına sahip olur. Nitekim Ebu Bekir ile onunla beraber Taiflilerin kölelerinden hicret edenler ile ilgili kıssa da böyledir. Bunda hiçbir şüphe yoktur. Çünkü böyle bir kimse müslüman olmak ve hicret etmekle kendisine malik olmuş olur. Diğer taraftan dâr-ı harb ahâlisinin malı mübah maldır. Kim o maldan bir şeyi galibiyet sağlayarak ele geçirecek olursa onu mülk edinir. Dolayısı ile kişi kendi nefsi hususunda galibiyet sağlarsa kendisinin maliki/sahibi olması öncelikle sözkonusudur. İslâm da bunu koruma altına alır.

4. Antlaşmalıların kölelerinden hicret eden kişinin ise kendisi değil bedeli onlara ödenir. Çünkü onların malları koruma altındadır. Böyle bir kişi şuna benzer: Zımmi bir köle müslüman olursa (sahibine) onu satması. hibe etmesi yahut hürriyetini vermesi sûreti ile üzerindeki mülkiyetini sona erdirmesi emredilir. Eğer bunu yaparsa mesele yok. Değilse onun adına satışı yapılır ve kölenin kendisi onlara geri verilmez. Çünkü onlar bu durumda müslüman bir köleyi köleleştirmiş olurlar. Bu da hür bir kimsenin onlara geri verilmesinin aksine caiz değildir. Çünkü onlar hür kimseyi köleleştiremezler. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadınların da erkeklerle beraber geri verilmesi şartını kabul edince Allah bunu nesh etti ve ona müslüman kadınları geri vermemesini emrederek:

552 Kastettiği iddet ile bir ay hali ile beklemek demek olan istibrâdır.
553 Ebu Davud. 2240; Tirmizi. 1143; Ahmed. I. 261. Hadis mana itibari ile -hakkında bazı eleştiriler bulunsa dahi- hasen mertebesine yaklaşır.

"Hem bu kadınlar o erkeklere helal değildir, hem de o erkekler bu kadınlara helal olmaz." (Âyet 10) buyurmuştur. Çünkü küfür diyarında erkeğin mübah görülerek çiğnenen haklarından daha fazlası müslüman kadına mübah görülerek çiğnenir. Çünkü esir kadın esir erkek gibidir. Ve ona (hicret ederek İslâm diyarına gelen kadın ile evlenen kimseye) eski kocasının mehrinin bir ivas/bedel olarak geri verilmesini emir buyurmuştur.][554]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Kafir zevceleri de nikahınız altında tutmayın"* buyruğu aslında daha önce müslümanların nikahı altında bulunan ve bilinen kafir kadınları tarifli/tanımlı olarak zikretmektedir. Bu kadınlar müşrik kadınlardı. Mekke ve benzeri şehir ahâlisinden olup kitap ehli kadınlar değillerdi.][555]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret edenler olarak size geldiklerinde onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilendir.*" buyruğundan itibaren: *"O erkeklere de harcadıklarını verin"* ve sonrasında: *"Kafir zevceleri de nikahınız altında tutmayın. Siz de harcadığınız (mehir)i isteyin, onlar da (müşrik erkekler hicret eden mümin kadınlara) harcadıklarını istesinler."* (Âyet 11) âyeti müslümanların ittifakı ile Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Mekkeliler arasında Hudeybiye barışı hakkında inmiştir. Onlara müslümanların kendilerine gelecek müslümanları geri vermeyi buna karşılık Mekkeliler de irtidad ederek kendilerine gelenleri geri vermemeyi şart koşmuştu. Ukbe b. Ebu Muayt'ın kızı Um Külsüm gibi bir takım kadınlar da hicret edince şanı yüce Allah kadınların geri verilmesini nesh etti ve kadının geri verilmemesi karşılığında mehrin geri verilmesini emir buyurdu. İşte yüce Allah'ın: *"O erkeklere de harcadıklarını verin."* buyruğu bu demektir. Bu buyruk ile kafir kocalara geri verilmemesi gereken ve imtihan edilen kadına yaptıkları harcamalarının verilmesini emretmektedir. Onların harcadıkları ise adı konulmuş (olan mehir)dir. *"Siz de harcadığınız (mehir)i isteyin"* buyruğu ile müminlere kafirlerden irtidad edip kendilerine giden kadınlara yaptıkları harcamayı (mehiri) istemelerini. kafirlerin de muhacir kadınlara yaptıkları harcamalarını istemelerini meşru kılmaktadır. Yüce Allah'ın bu hükmü nikahın haklarının elden çıkmasının bir kıymeti olduğuna ve bunun da adı konulmuş mehir olduğuna delildir. Yine âyet-i kerime kadının nikahının bozulmasına sebep teşkil etmesi halinde kocasının rücu ile verdiği mehri alabileceğine delildir.][556]

554 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 176-177.
555 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 214.
556 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 540-541.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Ömer'den rivâyet edildiğine göre[557] hristiyan kadını nikahlamayı mekruh görmüş ve: Ben Rabbinin Meryemoğlu İsâ olduğunu söyleyen kadının şirkinden daha büyük bir şirk olduğunu bilmiyorum demiştir.

Bu ise bugün bid'at ehlinden bir kesimin benimsediği bir kanaattir.[558] Bunlar da Bakara Sûresi'ndeki âyet-i kerime ile birlikte yüce Allah'ın: "*Kafir zevceleri de nikahınız altında tutmayın.*" buyruğudur. Bakara Sûresi'ndeki âyet-i kerimeye üç bakımdan cevap verilebilir:

1. Kitah ehli müşriklerin kapsamına girmez. Çünkü kitap ehlini müşriklerden farklı olarak değerlendirmiştir. Buna delil de: "*İman edenler yahudiler, sabiiler ve hristiyanlar, ateşperestler ve müşrikler.*" (Hacc, 17) buyruğu buna delildir.

Denilse ki: Yüce Allah onları: "*Onlar Allah'ı bırakıp âlimlerini, râhiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler. Halbuki onlar bir tek ilâha ibadet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı. Ondan başka ilâh yoktur. O, bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir.*" (Tevbe, 31) buyruğu ile onları müşrik olmakla nitelendirmiştir. Buna şöyle cevap verilir: Kitap ehlinin dinlerinin aslında şirk yoktur. Çünkü yüce Allah bütün Rasûlleri ancak tevhid ile göndermiştir. Dolayısıyla Rasûllere ve kitaplara iman edenlerin hepsinin kabul ettikleri dinlerinin aslında şirk yoktur. Fakat hristiyanlar bid'at olarak şirki sonradan ortaya çıkarmışlardır. Nitekim yüce Allah: "*O bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir.*" (Tevbe, 31) buyurmaktadır. Onları şirk koşmakla nitelendirmiş olması ise Allah'ın kesinlikle emretmemiş olduğu sonradan uydurdukları şirkten dolayıdır. Diğer taraftan yüce Allah'ın onları müşriklerden ayrı görmesi dinlerinin aslının şirki değil de tevhidi getirmiş olan indirilmiş kitaplara tabi olmak olduğundan dolayıdır.

Denilse ki: Kitap ehli bu bakımdan müşrik değillerdi. Çünkü onların nisbet olundukları kitapta şirk yoktur. Nitekim müslümanlar ve Muhammed ümmeti denildiği zaman bu cihetle onlarda vahdet-i vücutçuluk, rafızilik, kaderi yalanlamak ve daha başka bir takım sonradan ortaya çıkmış bid'atler bulunmaz. Ümmet kapsamına giren bazı kimseler bu gibi bid'atleri ortaya çıkarmış olsa bile. Fakat Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmeti dalalet üzere bir araya gelmez. Bundan ötürü kitap ehlinin aksine tevhid şeriatine uymayı sürdüren kimseler hep bulunacaktır. Şanı yüce Allah da kitap ehli hakkında onların isim olan lafızları kullanarak şirk koştuklarını haber vermemektedir. Aksine fiil ile "*ortak koştukları*

557 Buna dair değerlendirme daha önce geçti.
558 Bu rafızilerin görüşüdür.

her şeyden" buyurmaktadır. Bakara Sûresi'ndeki âyet-i kerimede de "*müşrikler de*" (Bakara. 105) ve "*müşrik kadınlar*" (Bakara. 221) buyruklarında isim ile sözkonusu etmiştir. İsim ise fiilden daha vurguludur.

2. Deriz ki: Bakara Sûresi'ndeki "*müşrik erkekler*" lafzı onları şirk ile nitelendirdiği gibi kapsamakta ise bu: lafzın tekil tek başına delaleti ile (başka) lafızlarla birlikte kullanılması halindeki delaleti arasında fark gözetilmiş olması ile açıklanır. Buna göre "müşrikler" tek başlarına anıldıkları yerde onların kapsamına kitap ehli de girer. Şâyet kitap ehli ile birlikte anılacak olurlarsa müşriklerin kapsamına girmezler. Nitekim buna benzer açıklamalar fakir. miskin ve buna benzer isimler hakkında da yapılmıştır. Buna göre şöyle denilir: Bakara Sûresi'ndeki âyet umumidir öbür âyet hususidir. Hususi olan âyet de umumi olandan önceliklidir.

3. Şöyle denilir: Maide Sûresi'ndeki âyet Bakara Sûresi'ndeki âyeti nesh edicidir. Çünkü Maide Sûresi ilim adamlarının ittifakı ile Bakara Sûresi'nden sonra inmiştir.][559]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına: "Haydi kalkın kurbanlıklarınızı kesin sonra traş olun" buyurdu.[560] Allah'a yemin olsun ki onlardan bir kişi bile ayağa kalkmadı. Nihâyet sözlerini üç defa tekrarladı. Yine kimse kalkmayınca Um Seleme'nin yanına girdi ve ona. insanların karşılaştığı davranışlarını zikretti. Bunun üzerine Um Seleme şunu sordu: Ey Allah'ın Nebisi! Böyle yapmalarını arzu eder misin? Dışarı çık ve onlardan hiçkimse ile konuşmadan develerini kes. berberini çağır seni traş etsin. O da onlardan kimse ile konuşmadan dışarı çıktı. Dediğini yaparak develerini kesti ve berberini çağırarak saçlarını traş ettirdi. Ashab onun bu yaptığını görünce onlar da kalkıp develerini kestiler. Biri diğerini de traş etmeye koyuldu. O kadar üzüntülü idiler ki nerede ise birbirlerini öldüreceklerdi. Daha sonra mümin bazı kadınlar geldi. Bunun üzerine yüce Allah da: "*Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret edenler olarak size geldiklerinde onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilendir. Şâyet onların mümin kadınlar olduğunu görürseniz onları kafirlere geri döndürmeyin.*" buyruğu: "*Kafir zevceleri de nikahınız altında tutmayın.*" buyruğuna kadar indirdi. O gün Ömer şirkte olan iki hanımını boşadı. Onlardan birisi ile Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye evlendi. diğeri ile de Saffan b. Umeyye evlendi. Daha sonra Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye döndü. Kureyş'ten müslüman olmuş bir adam olan Ebu Basir geldi. Onu geri almak üzere iki adam gönderdiler. Ve: Aramızdaki anlaşma

559 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 91-93.
560 Burada anlatılanlar Hudeybiye hadisesi olup kaynakları daha önce gösterilmişti.

gereği onu istiyoruz deyince onu gelen iki adama teslim etti. Ebu Basir ile birlikte çıkıp gittiler. Nihâyet Zulhuleyfe'ye vardıklarında bineklerinden inip yanlarındaki hurmadan yemeye başladılar. Ebu Basir iki adamdan birisine: Ey filan kişi. Allah'a yemin ederim gördüğüm kadarı ile senin bu kılıcın iyi bir kılıca benziyor dedi. Kılıcın sahibi de kınından kılıcını sıyırarak: Evet. Allah'a yemin olsun ki o pek iyi bir kılıçtır. Ben bunu defalarca denemişimdir dedi. Ebu Basir: Hele bir ver de yakından göreyim dedi. O da kılıcını Ebu Basir'e teslim edince ölünceye kadar ona darbeleri indirdi. Diğeri de kaçarak Medine'ye geldi. Koşarak mescide girdi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu görünce: "Andolsun bu dehşetli bir hal görmüştür" buyurdu. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına varınca: Allah'a yemin ederim o benim arkadaşımı öldürdü, beni de öldürecek dedi. Ebu Basir (radıyallâhu anh) gelince: Ey Allah'ın peygamberi. Allah senin sorumluluğunu yerine getirmeni sağladı. Sen beni onlara geri verdin. Sonra da Allah beni onlardan kurtardı dedi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Vay be! Bu kişi tam bir harp körükleyicisidir. Hele yanında bir kişi daha bulunsaydı" buyurdu. Ebu Basir bu sözleri işitince kendisini onlara geri teslim edeceğini anladı. Derhal çıkıp Siyf el-Bahr denilen yere vardı. Daha sonra Ebu Cendel b. Suheyl (radıyallâhu anh) onların elinden kurtulup Ebu Basir'e katıldı. Bu sefer Kureyşlilerden müslüman olup Mekke'den çıkan herkes mutlaka gelip Ebu Basir'e katılıyordu. Nihâyet onlardan bir topluluk bir araya geldi. Allah'a yemin olsun ki Kureyş'in Şam'a giden bir kervanının çıktığını işittikleri taktirde mutlaka o kervanın yolunu kesiyor, onları öldürüyor, mallarını alıyorlardı. Bu sefer Kureyş Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e elçi göndererek Allah aşkına ve akrabalık bağı hakkı için onlara (Ebu Basir ve beraberindekilere): Onlardan yanına gelen kim olursa o güven altındadır diye haber göndermesini istediler. Bunun üzerine Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara haber gönderdi. Yüce Allah da: "*O sizi kendilerine karşı muzaffer kıldıktan sonra Batn-ı Mekke'de onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekendi.*" (Fetih, 24) buyruğunu: "*Cahiliye taassup ve kibirini koymuşlardı.*" (Fetih, 26)'e kadar indirdi. Onların hamiyetleri/kibir ve taassupları ise onun Allah'ın peygamberi olduğunu ve bismillahirrahmanirrahim yazılmasını kabul etmeyişleri ve kendileri ile Beyt'e ulaşmaları arasında engel teşkil etmeleri idi.

Bunu Buhârî, Abdullah b. Muhammed el-Musnidi'den o Abdürrezzak'dan rivâyet ettiği gibi Ahmed de bunu Abdürrezzak'dan rivâyet etmiştir. O ise Buhârî'nin şeyhi/üstadı el-Musnidi'den daha üstündür. Dolayısıyla onda bulunan fazlalıklar Buhârî'dekilerden daha sağlamdır.][561]

561 Minhâcü's-Sünne, VIII, 401-403.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu hadiste bulunan antlaşmalıların kadın kölelerinin geri verilmesi ile ilgili bulunan ifadeler kendileriyle antlaşma yapılmış bulunanlar arasından hicret eden kadınların mehirlerinin geri verilmesine benzer. Bunlar ise yüce Allah'ın haklarında: "*Mümin kadınlar hicret edenler olarak size geldiklerinde onları imtihan edin.*" buyurmuş olduğu imtihana tabi tutulacak olan kadınlardır.][562]

وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ
أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

11. "Eğer zevcelerinizden kâfirlere bir şey geçerse siz de ardarda onlarla savaşırsanız eşleri gitmiş olanlara harcadıklarını veriniz. Sizin iman etmiş olduğunuz Allah'tan da korkun."

Tefsiri:

["*Eğer zevcelerinizden kafirlere bir şey geçerse siz de ardarda onlarla savaşırsanız eşleri gitmiş olanlara harcadıklarını veriniz.*" buyruğunda sözü geçen o kafirlerin kendilerine gitmiş olan bu kadının mehrinin mislini vermekle yükümlü olurlar. Eğer onu vermeyecek olurlarsa müslümanların ellerine geçirebildikleri mallarından bunu öderler. Tıpkı onlardan bize gelen kadının mehrini almayı hak ettikleri gibi. Bu durumda o irtidad eden kadının müslüman kocasına müslüman olup hicret ettiği ve böylelikle kocasından kendisi ile yararlanma imkanını ortadan kaldırdığı için kafirlerin hakettiği o hicret etmiş müslümanın mehri verilir. Eğer hicret eden kadının kocası irtidad eden kadın ile evlenen kişi değil ise. Çünkü bir topluluk eğer biri diğerini koruyarak kendisini savunuyor ise bunlar tek bir kişi gibi olurlar.][563]

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللهِ شَيْئًا
وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ
أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللهَ
إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾

562 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 337.
563 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 83.

12. "Ey Nebi! Mümin kadınlar: "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmemeleri ve hiçbir marufta sana isyan etmemeleri" üzere sana bey'at etmeye geldikleri vakit bey'atlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz ki Allah çok mağfiret edendir, Rahimdir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Hiçbir marufta sana isyan etmemeleri*" buyruğunu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ölüler için ağıt yakmak olarak tefsir etmiştir.][564]

[Yüce Allah: "*Hiçbir marufta sana isyan etmemeleri*" buyurmaktadır. Burada "isyan etmeyi kayıtlı olarak sözkonusu ettiğinden ötürü bu ağıt yakmak olarak tefsir edilmiştir. Bu açıklamayı İbn Abbas yaptığı gibi[565] bu merfu olarak (Peygamber Efendimizin sözü diye) de rivâyet edilmiştir. Aynı şekilde Zeyd b. Eslem de böyle demiştir.[566] Vay başıma gelen diye beddua etmesinler, yüzlerini tırmalamasınlar, saçlarını çözmesinler ve elbiselerini yırtmasınlar (demektir). Kimisi de şöyle demiştir: Bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara emretmiş olduğu İslâm şeriatinin bütün emirleri ve delilleridir. Nitekim Ebu Süleyman ed-Dımaşki böyle demiştir.

Âyet-i kerimenin lafzı umumidir. Onlar ona maruf hiçbir hususta isyan etmemelidirler. Ona isyan etmek ise ancak maruf olmayan hususlar hakkında sözkonusudur. Çünkü o asla münker emretmez. Fakat yine şöyle denilmiştir: Bunda ululemre itaatin ancak maruf olan hususlarda gerektiğine dair bir delalet vardır. Nitekim Sahih'te Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "İtaat ancak maruftadır" buyurduğu sabittir.[567] Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: "*Sizi size hayat verecek şeylere çağırdığı zaman Allah'ın ve Rasûlünün çağrısına uyun.*" (Enfal, 24) buyruğudur. Ve o zaten ancak buna çağırır.][568]

564 Câmiu'l-Mesâil, III, 94.
565 İbn Cerir, XXVIII, 78.
566 İbn Cerir, XXVIII, 78.
567 Kaynakları daha önce gösterildi
568 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 60-61.

SÂFF SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 14 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ أَنْ
تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا
كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ ﴿٤﴾

2. "Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz?

3. Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ın yanında büyük bir hışmı gerektirir.

4. Gerçek şu ki Allah kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ın yanında büyük bir hışmı gerektirir. Gerçek şu ki Allah kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.*" (Âyet 2-4) buyurmaktadır. Bu âyet-i kerime ashabın: Allah'ın hangi ameli daha çok sevdiğini bilsek de o ameli işlesek demeleri üzerine yüce Allah cihada dair âyeti indirince bazı kimselerin hoşlanmaması üzerine inmiştir.][569]

["*Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ın yanında büyük bir hışmı gerektirir.*" (Âyet. 3) Âyetteki "makt: büyük hışım" lafzı ile bizzat kendisi kastedildiği gibi hışma uğrayan kimse de kastedilir. "Halk (yaratmak ve yaratılmış olan)" lafzında ve benzerlerinde olduğu gibi. Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: "*Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ın yanında büyük bir hışmı gerektirir.*" (Âyet 2-3) buyruğudur. Yani o hışma uğrayan bir şey olarak pek büyük bir iştir. Yani ondan dolayı duyulan hışım pek büyüktür.

569 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 37-38.

Makt ise aşırı derecedeki buğz ve nefret demektir. Bu da bu gibi kimselerin durumuna uygun gazap türünden bir haldir. Nitekim yüce Allah yahudiler hakkında: "*Hayır Allah kafirlikleri sebebi ile kalplerine mühür basmıştır.*" (Nisa. 155) buyurduğu gibidir.][570]

وإِذْ قَالَ مُوسى لِقَوْمِهِ يا قَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ فَلَمَّا زاغُوا أَزاغَ اللهُ قُلُوبَهُمْ وَاللهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْفاسِقِينَ ۝٥

5. "Hani Mûsâ kavmine: "Ey kavmim! Gerçekten benim Allah'ın size gönderdiği peygamberi olduğumu bildiğiniz halde niçin bana eziyet ediyorsunuz" demişti. Onlar sapıp eğrilince Allah da kalplerini çevirdi. Allah fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez."

Tefsiri:

[Kendi hevâsına uymak sûretiyle hak olduğunu bildiği hakka uymaktan yüz çeviren kimse de böyledir. Böyle bir kişi bunun sonucunda bilgisizlik ve dalalete düçar olur ve nihâyet kalbi apaçık hakka karşı dahi kör olur. Yüce Allah'ın: "*Onlar sapıp eğrilince Allah da kalplerini çevirdi. Allah fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez.*" buyurmuştur.][571]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Hani Mûsâ kavmine: Ey kavmim! Gerçekten benim Allah'ın size gönderdiği peygamberi olduğumu bildiğiniz halde niçin bana eziyet edip duruyorsunuz demişti.*" Çünkü israiloğulları Mûsâ (aleyhisselâm)'a hayatta iken eziyet ediyorlardı. Öyle ki o sözlerinin bir benzerini günümüzde müslüman birisi söylemiş olsa öldürülmesi icab eder. Ama Mûsâ (aleyhisselâm) onları öldürmedi. Bu hususta bizim peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ona uyuyordu. Kimi zaman kendisine eziyet edici mahiyetteki sözleri işittiği yahut buna dair haber kendisine ulaştığı halde bundan dolayı o eziyet eden kişiyi cezalandırmazdı. Yüce Allah da: "*Peygambere eziyet eden ve: O bir kulaktır diyen de onlardandır.*" (Tevbe. 61) ve: "*Bazıları da sadakalar hususunda sana dil uzatırlar. Çünkü eğer kendilerine onlardan verilirse hoşnut olurlar. Şâyet onlardan kendilerine (istedikleri) verilmezse hemen kızarlar.*" (Tevbe. 58) buyurmaktadır.][572]

570 el-İstikame. I. 18-19.
571 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 10.
572 es-Sârimu'l-Meslûl. 233-234.

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا
لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ
فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٦﴾

6. "Hani Meryemoğlu İsâ da: "Ey İsrailoğulları muhakkak ben Allah'ın size gönderdiği Rasûlüyüm. Benden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek ve adı Ahmed olan bir Rasûlü müjdeleyici olarak geldim" demişti. Onlara apaçık delillerle gelince onlar: "Bu apaçık bir büyüdür" dediler."

Tefsiri:

[Durum her ne ise müslüman alimler Mesih'in Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in geleceğini müjdelediğinde hiçbir şekilde şüphe etmezler. Nitekim yüce Allah: "*Hani Meryemoğlu İsâ da: "Ey İsrailoğulları muhakkak ben Allah'ın size gönderdiği Rasûlüyüm. Benden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek ve adı Ahmed olan bir Rasûlü müjdeleyici olarak geldim" demişti.* "ayrıca yüce Allah: "*Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de (isim ve sıfatını) yazılı bulacakları, kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri de haram kılan, sırtlarındaki ağır yükü ve üzerlerindeki zincirleri indiren ümmî peygamber olan o Rasûle uyarlar.*" (A'raf.157) buyurmuştur.][573]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Böylelikle onun geleceği zaman kendisine iman edip onun hakkında şüpheye düşmemeleri için geleceğini haber verdiğini ve kendisinin ona şahitlik ettiğini beyan etmektedir. İşte bu Mesih'in müjdelediği ve Mesih'in lehine şahitlik edecek olanın niteliğidir. Nitekim yüce Allah: "*Hani Meryemoğlu İsâ da: "Ey İsrailoğulları muhakkak ben Allah'ın size gönderdiği Rasûlüyüm. Benden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek ve adı Ahmed olan bir Rasûlü müjdeleyici olarak geldim" demişti.*" (Âyet 6) buyurmaktadır.][574]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İnsanlardan kimisi şöyle der: Ahmed başkalarına göre daha çok hamdeden kişi demektir. Buna göre bu Yuhanna İncili'nde geçen "Elfâriklît"" kelimesi anla-

573 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 143.
574 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 298.

mında Hâmid ve Hammâd anlamında olur. Fariklik kelimesinin onların dilinde -daha önce geçtiği gibi- hamd anlamında olduğunu tercih edenler de şöyle der: Eğer bunun manası böyle ise o taktirde bu Kur'an-ı Kerim'de geçen: "*Ve benden sonra gelecek ve adı Ahmed olan bir peygamberi müjdeleyici olarak geldim.*" buyruğunun ifadesidir.][575]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bilindiği gibi yüce Allah onun dinini bütün dinlerden ilim ve beyan üstünlüğü ile kılıç ve silah üstünlüğü ile üstün ve galip getireceğini va'detmiş ve: "*Dini (İslâm'ı) bütün dinlere üstün kılmak için, Rasûlü'nü hidâyetle ve hak din ile gönderen O'dur. Müşrikler hoş görmese de.*" (Tevbe. 33) buyurmuştur. İlim adamları onun üstünlüğünü bu şekilde de öbür türlü de tefsir etmişlerdir. Üstün gelmek (zuhur) lafzı her iki manayı da kapsar. Çünkü hidâyetin zuhuru ilim ve beyan iledir. dinin zuhuru da el ve amel iledir. Şanı yüce Allah da Rasûlünü hidâyet ile ve diğer bütün dinlerin üstüne çıkarmak üzere hak din ile göndermiştir.

Bilindiği üzere İslâm'ın ilim ve beyan ile zuhuru el ve kital ile zuhurundan öncedir. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'de on üç yıl kalmış ve bu zaman zarfında İslâm'ı ilim. beyan. âyetler ve burhanlarla üstünlüğünü gösteriyordu. Bunun üzerine muhacirler ve ensar kılıç kullanmadan isteyerek ve kendi tercihleri ile ona iman ettiler. Buna sebep ise âyetlerin apaçık delillerin. burhanların ve mucizelerin onlar tarafından açık seçik görülmesi idi. Sonra onu kılıç ile galip getirdi. Baştan itibaren ve savunmak maksadıyla kılıç ile kafirlerle cihad bize vacip ise bu dine dil uzatan kimselere karşı baştan beri ve savunmak maksadıyla İslâm'ı beyan edip bildirmenin üzerimize vacip olması öncelikle sözkonusudur.][576]

وَأُخْرٰى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

13. "Ve sevdiğiniz bir diğeri daha, Allah'tan bir zafer ve yakın bir fetih. Müminlere müjdele."

Tefsiri:

[Nitekim yüce Allah'ın: "*Günahlarınızı da mağfiret eder ve sizi altından ırmaklar akan cennetlere ve adn cennetlerindeki çok hoş meskenlere koyar.*" (Âyet 12) buyruğundan: "*Ve sevdiğiniz bir diğeri daha. Allah'tan bir zafer ve yakın bir*

575 el-Cevâbu's-Sahih. V. 303.
576 el-Cevâbu's-Sahih. I. 239.

fetih." (Âyet 13)'e kadar cihad hakkındaki buyrukları gibi. Böylelikle cihadda günahların kötülüklerinin bertaraf edilmesi ve cennet ile rahmet gibi bir maslahatın hâsıl olması özelliğini açıklamaktadır. Bu ahirette verilecektir. Dünyada ise yardım ve zafer. Bunlar da aynı şekilde zararın önlenmesi, menfaatin de hâsıl olması demektir. Benzerleri de pek çoktur.][577]

Cihadın Fazileti

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*Ey iman edenler! Sizi çok acıklı bir azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi? Allah'a ve Rasûlüne iman edersiniz, mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz. Eğer bilirseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır. Günahlarınızı da mağfiret eder ve sizi altından ırmaklar akan cennetlere ve adn cennetlerindeki çok hoş meskenlere koyar. İşte bu çok büyük kurtuluştur. Ve sevdiğiniz bir diğeri daha: Allah'tan bir zafer ve yakın bir fetih, müminleri müjdele!*" (Âyet 10-13) buyurduğu Saff Sûresi'nde de hem cihad tazim edilmekte hem mücahidler tazim edilmektedir.][578]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Cihad sebebiyle dünyada insanların sevecekleri övülmeye değer bir akıbet vardır ki bu da yardım ve zaferdir. Ahirette ise akıbeti cennettir. Bu da cehennemden kurtuluş demektir. Ayrıca yüce Allah sûrenin baş taraflarında: "*Gerçek şu ki Allah kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.*" (Âyet 4) buyurmaktadır. İşte O bunu sever. Çünkü cihadda yüce Allah'ın bildiği bir hikmet ve kullar için bir rahmet vardır. Bu rahmet ise onların dünya ve ahiret hayatında elde edecekleri nimetlerdir. Şanı yüce Allah'ın vermiş olduğu diğer emirleri de böyle olduğu gibi O her neyi yaratmışsa onu yaratması neticede sevdiği bir hikmet dolayısı iledir. Kullara kendisinden yararlanacağı bir rahmet dolayısı ile yaratmıştır.][579]

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللّٰهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيّٖنَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللّٰهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللّٰهِ فَاٰمَنَتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

577 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 194.
578 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 351.
579 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 36-37.

14. "Ey iman edenler! Allah'ın (dininin) yardımcıları olun. Nitekim Meryemoğlu İsâ da havarilere: "Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kim olacak" demiş, havariler de: "Allah'ın (dininin) yardımcıları biziz" demişlerdi. Bunun üzerine İsrailoğullarından bir kesimi iman etmiş, bir kesimi de inkâr etmişti. Biz de iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik de üstün gelenler oluverdiler."

Tefsiri:

["*Allah'a (giden yolda) benim yardımcılarım kim olacak?*" buyruğu Allah ile beraber bana kim yardım edecek demektir.][580]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim hakkında onun kendilerinin lehine Allah'ın yardımcıları olduklarına dair şahitlik edeceğini söylemişlerdir. Çünkü Meryemoğlu İsa'nın dediği gibi der: "*Allah'a (giden yolda) benim yardımcılarım kim olacak? demiş, Havariler de: "Allah'ın (dininin) yardımcıları biziz" demişlerdi. Bunun üzerine İsrailoğullarından bir kesimi iman etmiş, bir kesimi de inkâr etmişti. Biz de iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik de üstün gelenler oluverdiler.*" (Âyet 14)

Şöyle denilir: Bu gerçektir. Havariler mümindir, müslümandır. Onlar Allah'ın (dininin) yardımcılarıdır. Fakat bunda onların Allah'ın peygamberleri olduğuna dair bir ifade yoktur. Yine bunda sizin din diye kabul ettiğiniz her bir hususun onlardan alındığı da yoktur. Yine bunda havarilerden bir kişinin dahi hatadan korunmuş olduğuna dair bir ifade de yoktur. Aksine yüce Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetinden iman eden kimselere İsa'nın "*Allah'a (giden yolda) benim yardımcılarım kim olacak?*" sözünde istediği gibi Allah'ın dininin yardımcıları olmalarını emir buyurmuştur.

Şanı yüce Allah Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber şehri ahâlisinden olan onun ashabı mümin kimseleri şu buyruğu ile Allah'ın (dininin) yardımcıları olmakla nitelendirmiş bulunmaktadır: "*İleriye geçen muhacir ve ensar ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır*" (Tevbe, 100) Muhacirler ise ensardan faziletlidirler. Aynı zamanda onlar da Allah'ın (dininin) yardımcılarıdır. Ensar o dine yardım ettiği gibi onlar da ona yardımcı olmuşlardır. Ancak onlara ait özel bir isim olan "muhacirler" adı

580 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 342.

vardır ve bu iki ismin daha faziletli olanıdır. Bundan dolayı Ensar'a bu isim (ensar ismi) özel olarak verilmiştir. Yine de muhacirler ve ensar müslümanlara göre Mûsâ'ya iman edenlerden de İsa'ya iman edenlerden de faziletlidirler. Bununla beraber onlar arasında ne bir Nebi ne Allah'ın bir Rasûlü vardır. Fakat onlar arasında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in rasûlü/elçileri vardır. Allah'ın salat ve selâmı ona olsun.][581]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) apaçık delillerle ve hidâyet ile gönderildi. O hem haber bildiren hem talep bildiren hükümleri ve onlara delil teşkil eden delilleri beyan etmiştir. O hem meseleleri hem vasıtaları açıklamıştır. O söyleneni ile ameli ile dini beyan ettiği gibi onun hak din olduğunun kendileri vasıtası ile bilindiği asıllarını da açıklamıştır. İşte bu anlamı şanı yüce Allah birkaç yerde sözkonusu etmiş ve onun Rasûlünü hidâyet ile ve diğer bütün dinlere üstün kılmak için hak din ile gönderdiğini beyan buyurmuştur. Bu hususu da Tevbe. Fetih ve Saff sûrelerinde zikretmiştir. Hidâyet/hüda yaratılmışları hakka iletmek. onlara bunu tarif etmek ve ona giden yolu onlara gösterip irşad etmektir. Bu da ancak delillerin ve bunun hidâyet olduğuna delalet eden âyet ve belgelerin sözkonusu edilmesi ile mümkün olur. Aksi taktirde hak olduğu bilinmeyen ve hak olduğuna dair delilin ortaya konulmadığı soyut bir haber hidâyet olamaz. Şanı yüce Allah peygamberleri bizim peygamberi ve başkalarını zikrettiği vakit onun kendilerini apaçık âyetlerle/delil. belge ve mucizelerle gönderdiğini de zikreder. Âyetler ise kesin olarak bilinen apaçık delil ve burhanlardır. Çünkü her bir delilin bazı hallerde "bedihiyat/apaçık önerme" adı verilen bizatihi açık seçik bir takım önermelere varması kaçınılmazdır. Bunlara bazen zaruriyat/bilgiler adı da verilir. Evveliyat/ilk bilgiler. önermeler adı da verilir. Bunların bizzat kendilerinin bilinen şeyler oldukları da söylenir. Rasûller -Allah'ın salavatı onlara- apaçık âyetlerle gönderilmişlerdir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İnsanların benzeri karşılığında iman etmelerini sağlayacak bir takım âyetlerin/mucize ve belgelerin verilmediği hiçbir peygamber yoktur. Ancak bana verilen ise Allah'ın bana vahyettiği bir vahiyden ibarettir. Bu sebeple kıyamet gününde uyanları hepsinden çok olanın kendim olacağımı ümit ediyorum."[582]][583]

581 el-Cevâbu's-Sahîh. II. 266-267.
582 Kaynakları daha önce gösterildi.
583 en-Nübuvvât. 154-155.

CUMUA SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 11 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ
وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢﴾

2. "O ümmiler arasında kendilerinden onlara karşı onun âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Hâlbuki daha önceden apaçık bir sapıklık içinde idiler."

Tefsiri:

[Yüce Allah onlar hakkında: "*O ümmiler arasında kendilerinden onlara karşı onun âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Hâlbuki daha önceden apaçık bir sapıklık içinde idiler.*" (Âyet 2) buyurmaktadır. Çünkü onlar her bakımdan ümmi idiler. Şanı yüce Allah kendilerine kitabı ve hikmeti öğretince de haklarında: "*Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir kimisi itidal üzeredir. Kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir.*" (Fatır. 32) buyurdu.][584]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*O ümmiler arasında kendilerinden onlara karşı onun âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir.*" buyurmaktadır. Avamın en kötü hali ümmi kimseler olmalarıdır. O halde ümmi kimselere Allah'ın âyetlerinin tilavet olunması yahut kitabın ve hikmetin öğretilmesinin yasaklanması nasıl caiz olabilir? Bilindiği gibi araplardan kendi-

584 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXV. 169.

lerine peygamber gönderilenlerin hepsi risaleti bilip öğrenmeden önce bugünkü müminlerin avamından daha cahil idiler. Durum bu iken Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bunu okuması, onlara bunu öğretmesi yasak mı edilmişti yoksa bunu yapması mı emredilmişti? Yoksa bunu yapmamak, Allah yolundan alıkoymanın en büyük şekillerinden birisi değil mi? Hâlbuki yüce Allah: "*De ki: Ey kitap ehli! Kendiniz şahit olup dururken Allah'ın yolunu eğri göstermeye yeltenerek niçin iman edenleri o yoldan döndürmek istiyorsunuz?*" (Âl-i İmran, 99) buyurmaktadır.][585]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Muhammed'i kitap ve sünnet ile gönderdi. Her ikisi ile ümmeti üzerindeki lütfunu tamamlamış oldu. Yüce Allah: "*Ta ki size olan nimetimi tamamlayayım ve (bu sûretle) doğru yola gelebilesiniz. Nitekim aranızda içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi (şirkten ve günahlardan) arındıran, size Kitabı ve hikmeti (helâl ve haramı) öğreten, bilmediğiniz şeyleri (Şerîatı ve ahkâmını) size bildiren sizden bir Peygamber gönderdik. Öyle ise Beni anın ki Ben de sizi anayım. Ve Bana şükredin, nankörlük etmeyin.*" (Bakara, 151-152); "*Andolsun ki Allah mü'minlere, içlerinde kendilerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları tertemiz eden, onlara Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur.*" (Âl-i İmran, 164); "*Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini size kendisi ile öğüt vermek üzere indirdiği kitabı ve hikmeti düşünün.*" (Bakara, 231) ve: "*O ümmiler arasında kendilerinden onlara karşı onun âyetlerini okuyan onları arındıran, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir.*" (Âyet 2) buyurmaktadır.

Ayrıca yüce Allah İbrahim el-Halil'in şu duasını bize aktarmaktadır: "*Rabbimiz! Onların (müslüman olan zürriyetimin) arasında kendilerinden onlara âyetlerini okuyan, onlara kitabı ve hikmeti öğreten, onları (şirk ve isyandan) arındıran bir peygamber gönder.*" (Bakara, 129); "*Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın.*" (Ahzâb, 34) buyurmaktadır.

Aralarında Yahya b. Ebu Kesir, Katade, Şafii ve onların dışında birçok alimin bulunduğu kimseler hikmet sünnetin kendisidir demişlerdir. Çünkü yüce Allah peygamberinin zevcelerine evlerinde okunan kitabı ve hikmeti hatırlamalarını emretmektedir. Kitap Kur'an-ı Kerim'dir. Onun dışında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tilavet ettiği şey ise sünnettir.][586]

585 el-Fetâva't-Tis'iniyye, V, 6.
586 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 6.

وَاٰخَرٖينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٣﴾

3. "Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlara da. O Azizdir, Hakimdir."

Tefsiri:

[Sahih-i Buhârî'de Ebu Hureyre'den gelen rivâyete göre yüce Allah: "*O ümmiler arasında kendilerinden onlara karşı onun âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Hâlbuki daha önceden apaçık bir sapıklık içinde idiler. Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlara da; O Azizdir, Hakimdir.*" (Âyet 2-3) buyruklarını indirince bu sonradan geleceklere dair soru sorulması üzerine şu cevabı vermiştir: "Eğer din Süreyya/Ülker yıldızına asılı bulunsa idi Farisoğulları'ndan bir takım kimseler ona ulaşırlardı." Bir diğer lafızda eğer iman" bir başka lafızda da "ilim" şeklindedir.

Onun haber verdiği gibi oldu. Çünkü Hasan-ı Basri, Muhammed b. Sîrin, Said b. Cübeyr, İbn Abbas'ın azadlısı İkrime, Mücahid b. Cer ve bunların kat be kat fazlası Farisoğulları'ndan olan tabiin, tabiinden sonra gelenler ve daha sonrakiler arasından buna ulaşmışlardır.][587]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra yüce Allah: "*Ve henüz onlardan kendilerine kavuşmamış olanlara da.*" buyurmaktadır. Bu buyruk Araplardan sonra kıyamet gününe kadar İslâm'a girecek herkesi kapsar. Nitekim Mukatil b. Hayyan[588] Abdurrahman b. Zeyd[589] ve başkaları böyle demişlerdir.

Yüce Allah'ın: "*Onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlar*" dan kasıt neseb itibari ile değil din hususunda kastedilmiştir. Çünkü eğer neseb hususunda onlardan olsalardı bunlar da ümmilerden olurlardı.

Bu da yüce Allah'ın: "*Sonraları iman ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenlere gelince. Onlar da sizdendir.*" (Enfal, 75) buyruğu gibidir. Müslim'in Sahih'inde sabit olduğuna göre bu âyet-i kerime nazil olunca Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bunların kimler olduklarına dair soru soruldu. O: "Eğer iman

587 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 106-107. Bu paragraf âyet ve rivâyetlerinin kaynakları belirtilerek daha önce geçmiş bulunmaktadır.

588 Mukatil Zâdu'l-Mesîr, VIII, 259'da belirtildiği gibi bunlar tabiindir demektedir.

589 Zâdu'l-Mesîr, VIII, 259'da Şeyhu'l-İslâm'ın bu nakli yer almaktadır.

Süreyya/Ülker yıldızına asılı bulunsaydı Farisoğulları'ndan bir takım kimseler elbette ona ulaşırlardı" buyurmuştur.[590]

İşte bu da bunların İslâm'a girmelerinin onlardan başka ümmetlerin girmelerinin önünde engel değildir.

Eğer onlardan iseler o vakit yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Allah müminlere içlerinde kendilerinden âyetlerini okuyan onları tertemiz eden kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur."* (Âl-i İmran. 164) buyruğunun kapsamına girerler. Burada lütuf/minnet Arap olanları ile olmayanları ile önceden iman etmiş olanlarıyla sonradan iman edecekleri ile bütün müminleredir. Rasûl de onlardandır. Çünkü o mümin bir insandır. Onun Araplardan olması ise onların dilleri ile gelmiş olduğundan ötürü Arap olması itibari ile daha özeldir. Kureyşten olması daha da özeldir. Özellik de delilin ortaya konulmasını gerektirir. Üstün olmasını değil. İman ve takva ile olması hali müstesnadır. Çünkü yüce Allah: *"Şüphesiz Allah nezdinde en değerli olanınız en takvalı olanınızdır."* (Hucurat. 13) buyurmuştur.][591]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra kitap ve sünnet Arap olmayan bazılarından da övgü ile söz etmiştir. Yüce Allah: *"O ümmiler arasında kendilerinden onlara karşı onun âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Hâlbuki daha önceden apaçık bir sapıklık içinde idiler. Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlara da: O Azizdir, Hakimdir."* (Âyet 2-3) buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki rivâyete göre Ebu'l-Gays Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda oturuyorduk. Şanı yüce Allah onun üzerine Cuma Sûresi'ni: *"Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlara da."* buyruğunu indirdi. Onlardan birisi: Ey Allah'ın Rasûlü! diye sordu. Üç defa sorusunu tekrar edinceye kadar ona cevap vermedi. Aramızda da Selman-ı Farisi vardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) elini Selman'ın üzerine koyduktan sonra: "Eğer iman Süreyya/Ülker yıldızının yanında bulunsaydı bunlardan bir takım kimseler ona ulaşırdı" buyurdu.

Müslim'in Sahih'inden Zeyd b. el-Asan'dan gelen rivâyete göre o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Eğer din Süreyya/Ülker yıldızının yanında bulunsaydı Faristen

590 Kaynakları daha önce gösterildi.
591 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 190-191.

bir adam -yahut Farisoğullarından buyurdu- onu eliyle alıncaya kadar ona gider ulaşırdı" buyurdu. Üçüncü bir rivâyette de: "Eğer ilim Süreyya yıldızının yanında bulunsaydı Farisoğulları'ndan bir takım kimseler onu alırdı" şeklindedir.][592]

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللهِ وَاذْكُرُوا اللهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَآئِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

9. "Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrıda bulunulduğu vakit Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır.

10. Artık o namaz kılındı mı yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan arayın ve Allah'ı çok hatırlayın ta ki umduğunuzu elde edesiniz.

11. Onlar bir ticaret yahut bir eğlence gördükleri zaman seni ayakta bırakıp, ona doğru yöneldiler. De ki: "Allah'ın yanındaki eğlenceden de, ticaretten de hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır."

Tefsiri:

[Merhum İbn Teymiyye'ye: Cuma namazına acele ederek yürüyen ve bazı kimselerin ona tepki gösterip "yavaş yürü" demesine karşılık bunu kabul etmeyen ve: Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrıda bulunulduğu zaman Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın.*" diye cevap veren kişiye dair soru sorularak doğrusu hangisidir denilmesi üzerine şu cevabı vermiştir:

Burada emrolunan "koşmak"tan kasıt bildiğimiz koşmak değildir. Çünkü sahih'te Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Namaz için kamet getirilecek olursa sizler de koşarak namaza gelmeyiniz. Namaza yürüdüğünüz halde ve üzerinizde sekînet/ağırbaşlılık ve vakar olduğu halde geliniz. Yetiştiğinizi kılınız. yetişemediğinizi tamamlayınız." "Kaza ediniz"

592 İktizâu's-Sırâti'l-Müstakim. I. 364-365. Bu paragraf gerekli kaynakları da gösterilerek daha önce geçti.

diye de rivâyet edilmiştir. Fakat imamlar der ki: Sa'y: Koşmak. çalışıp çabalamak" Allah'ın kitabında amel ve fiil işlemek demektir. Yüce Allah'ın: "*Şüphesiz sizin sa'yiniz/yapıp ettikleriniz çeşit çeşittir.*" (Leyl. 4); "*Kim de mümin olarak ahireti diler ve bunun için gereği gibi çalışırsa/sa'y ederse işte onların çalışmaları (Allah katında) makbul olur.*" (İsra. 19): "*(yanından) ayrılıp gittimi yeryüzünde fesat çıkarmaya. ekini ve nesli yok etmeye sa'y eder/çalışır.*" (Bakara. 205): "*Allah'a ve Rasûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların/sa'y edenlerin cezası ancak ...*" (Maide. 33) buyruklarında olduğu gibi. Yüce Allah Firavun hakkında da: "*Sonra da yüz çevirip sa'y etti/gayretle koştu. uğraştı.*" (Naziat. 22) diye buyurmaktadır. Ömer b. Hattab ise bu buyruğu "(فامضوا إلي ذكر الله): Allah'ı zikretmeye gidin" diye okumuştur.[593] O halde cuma namazı için emrolunan sa'y/koşmak. gitmek cuma namazına gitmek demektir.

Aslında "sa'y" bir cins isimdir. Örf ehlinin uygulaması ise şu şekildedir: Eğer isim iki türü kapsayan umumi bir ifade ise. iki türden birisini ayrıca bir isim ile zikrederler. Genel isim de diğer tür hakkında özelleştirilmiş olarak kalır. "Zevilerham" lafzında olduğu gibi. Aslında bu bütün akrabaları. ister farz hisse olarak. ister asabe olarak mirasçı olan ve farz hissesi de asabeliği de sözkonusu olmayan akrabaların tamamı hakkında kullanılır. Fakat farz hisse sahipleri ile asabe ayrı olarak ele alınınca bu sefer fukahanın örfünde zevilerham tabiri farz hissesi de bulunmayan asabeliği de sözkonusu olmayan kimseler hakkında özel tabir olmuştur.

"Caiz" lafzı da böyledir. Mana itibari ile yerine getirilmesi gereken ve gerekmeyen fiilleri de akitleri de kapsar. Fakat bazı ameller hakkında "vücub/vaciblik" özel olarak sözkonusu edilip bazı akitler hakkında "lüzum/bağlayıcılık" sözkonusu edilince geriye onların/fakihlerin örfünde caiz öbür tür hakkında özel bir anlam kazanmıştır.

"Hamr/içki" ismi de aynı şekilde her bir içkinin genel adıdır. Fakat üzümden başkasından yapılan içecekler hakkında özel olarak "nebiz" adı kullanılınca bu sefer örfte hamr üzüm suyu hakkında kullanılmış. hatta ilim adamlarından bir kesim kitap ve sünnetteki "hamr" isminin buna ait özel bir isim olduğunu zannetmiştir. Oysa Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den manasının umumi olduğuna dair rivâyetler tevatür derecesindedir.

Bunlara benzer örnekler de pek çoktur.

593 Zâdu'l-Mesir. VIII. 264'de İbn Mesud'un kıraati. İbn Cerir. XXVIII. 100 Ömer'den diye rivâyet etmektedir. Her ikisi de sabittir.

İşte meydana gelmiş bu ortak anlam/müştereklik sebebi ile bu kabilden bulunan "sa'y" lafzı ile hitabın anlaşılması hususunda pek çok kimse de hata etmiştir. Çünkü bu lafız asıl itibari ile her bir gidiş hakkında genel bir mana ifade eder. İşte Kur'an-ı Kerim'de emrolunan "sa'y etmek" de budur. Bu iki türden birisi hakkında bazen özel olarak "yürümek" ismi kullanılabilir. Bu durumda "sa'y etmek" lafzı öbür tür hakkında özel bir lafız olarak kalır. İşte Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda yasakladığı "sa'y etmek" budur: "Namaz için kamet getirildiği zaman sizler namaza koşarak/sa'y ederek gelmeyiniz. Namaza yürüyerek geliniz."[594] Ömer (radıyallâhu anh)'ın: "(فامضوا): Gidiniz" diye okuduğu rivâyet edilmiştir. Ayrıca şöyle derdi: Eğer ben bunu "(فاسعوا): Sa'y ediniz" diye okumuş olsaydım işte böylece koşmam gerekirdi.

Eğer bu rivâyet sahih ise onun: "sa'y etmek" lafzının özel lafız olduğuna kanaat getirdiği anlamına gelir.

Buna benzer bir ifade de safa ile merve arasında sa'y etmektir. Kişi iki direk arasında vadinin alt tarafında hafifçe koşar. Ayrıca sa'y lafzı bunun hakkında da özel olarak kullanılır. Bazen sa'y etmek lafzı safa ile merve arasındaki tavafın/gidiş gelişin tamamı hakkında umumi bir lafız olarak da kullanılabilir. Fakat bu sanki onun özel bir bölümünün özel bir sa'y olması itibari ile verilmiş bir isme benziyor. Allah en iyi bilendir.][595]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrıda bulunulduğu vakit Allah'ın zikrine koşun.*" buyruğundan maksat hutbe ve namazdır.][596]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Başka bir yerde Allah'ın kitabında da Rasûlün sünnetinde de ya mukim veya misafir/yolcu kısımlarının bulunup bundan başka bir kısmın olmadığı da açıklanmış bulunmaktadır. Mukim bir yeri yurt edinen kişi demektir. Bunların dışında kalanlar ise misafirdir ve namazı kısaltarak kılarlar. Bunlar üzerine cuma namazı da vacibtir. Çünkü yüce Allah'ın: "*Namaz için çağırıldığında*" buyruğu ve benzeri buyruklar onları da kapsar ve onların mazeretleri olmaz. Yani müslümanların toplu yaşadıkları bir yerde hasta. tutuklu gibi. Namaz kılmaktan aciz kimseler müstesna cuma namazı kılmayan bir kimsenin kalmaması gerekir. Bunlar ise namaz kılacak güce sahiptirler. Fakat yolcuların kendileri cuma namazını kılmaya

594 Buhârî. 638: Müslim. 603.
595 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 259-261.
596 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIV. 224.

kalkışamazlar. Ama bir şehir halkı namazı kılacak olurlarsa onlarla beraber kılarlar. Bu ise mukim imamın arkasında namazı tam olarak kılmaktan daha iyidir.][597]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Faziletli olduğunu belirtmek faziletli olmayanın caiz olduğuna delil değildir. Çünkü yüce Allah: "*Cuma günü namaz için çağrıda bulunulduğu vakit Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır.*" buyurmuş, cuma namazına gitmeyi alış verişten hayırlı olarak değerlendirmiştir. Hâlbuki cuma namazına gitmek vacip alış veriş de haramdır. Ayrıca yüce Allah: "*Müminlere söyle ki gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar, mahrem yerlerini de korusunlar. Böylesi onlar için daha temizdir.*" (Nûr. 30) buyurmuştur.][598]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Denilse ki: Yüce Allah: "*Cuma günü namaz vakti için çağrıda bulunulduğu vakit Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın.*" buyrulmaktadır.

Biz ise şöyle deriz: Allah'ın kitabında "sa'y etmek" koşmanın dışında fiil ve amel anlamındadır. Nitekim yüce Allah: "*Şüphesiz sizin yapıp ettikleriniz/sa'y etmeniz çeşit çeşittir.*" (Leyl. 4); "*(Yanından) ayrılıp gitti mi yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışır/sa'y eder.*" (Bakara. 205) buyurduğu gibi Firavun hakkında da: "*Sonra da yüz çevirip gayretle koştu sa'y etti.*" (Naziat. 22) buyurmuştur. Ayrıca: "*Ama yanına süratle gelip/sa'y edip.*" (Abese. 8) ve: "*Allah'a ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesad çıkarmaya çalışanların cezası ancak.*" (Maide. 33) buyurmaktadır.

İşte bu anlamdan ötürü (zekât toplayıcıları hakkında) (الساعي على الصدقات) denildiği gibi (الساعي عليها) da denilmektedir. Ömer (radıyallâhu anh) da şöyle derdi: "Alışverişi bırakıp Allah'ı zikretmeye gidin." Ve şunu da eklerdi: "Eğer ben bunu "sa'y edin" diye okumuş olsaydım şüphesiz sırtımdaki ridam düşecek kadar koşarak giderdim."[599]

Müfessirler maksadın koşmak olmadığını ittifakla kabul etmişlerdir. Fakat "sa'y etmenin" -hadiste olduğu gibi- koşmak olduğunu anlayan kimseler öbür okumayı tercih etmiştir. Genelin kıraatinin de manası açıklanmış bulunmaktadır.][600]

597 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIV. 184.

598 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIII. 232.

599 Abdürrezzak. Mûsânnef. 5350: İbn Ebu Şeybe. II. 157: İbn Cerir. XII. 94. Şu lafızla rivâyet etmektedir: "Ömer âyeti "(فامضوا إلى ذكر الله): Allah'ın zikrine koşarak gidin diye okurdu. İbn Teymiyye'nin zikrettiği lafız ise önceki kaynaklarda geçtiği üzere İbn Mesud'dan variddir.

600 Şerhu'l-Umde -es-Salat. 599-600.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrıda bulunulduğu vakit Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın.*" ve ayrıca: "*Artık o namaz kılındımı yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan arayın.*" (Âyet 10) buyurduğu gibi bir başka yerde de: "*Ey iman edenler! Mallarınız da evlatlarınız da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın.*" (Münafikun, 9) ve: "*(Bunlar) kendilerini ticaretin de alışverişin de Allah'ı anmaktan, namazdan, zekatı vermekten alıkoymadığı yiğitlerdir.*" (Nûr, 37) buyurmaktadır. Buna göre yüce Allah'ın emretmiş olduğu onu anmak ve onun için namaz kılmakta alıkoyup oyalayan ve meşgul eden her bir şey yasaklanmış bir iştir. İsterse alışveriş gibi ticarette çalışmak gibi ve buna benzer türü itibari ile haram kılınmamış bir iş olsun.][601]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun bir benzeri de "kaza" lafzıdır. Bu lafızın Allah'ın kelamında ve Rasûlün kelamındaki anlamı ibadeti tamamlamaktır. Velev ki bu ibadet vaktinde yapılmış olsun. Nitekim yüce Allah: "*Artık o namaz kılındımı (kaza edildimi) yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan arayın.*" buyruğu ile: "*Menasikinizi bitirince (kaza edince).*" (Bakara, 200) buyruğunda olduğu gibi. Sonradan fukahadan bir kesim terimselleştirerek "kaza" lafzını ibadeti vakti dışında yapma hakkında özel bir tabir haline getirdiler. Eda lafzını da vaktinde yapılan ibadet hakkında özel tabir olarak kabul ettiler. Böyle bir ayırım Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kullanımında kesinlikle bilinmemektedir. Diğer taraftan şunu da söylerler. Kaza lafzı eda hakkında da kullanılabilir. Bu taktirde de Kur'an'ın nazil olduğu dili (kullanılan manayı) nadiren görülen anlamlar olarak değerlendirirler.][602]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["İnkiza ve kaza" lafzı ile bazen mükemmellik ve tamlık kastedilebilir. Yüce Allah'ın: "*Artık o namaz kılındımı yeryüzüne dağılın.*" ve: "*Menasikinizi bitirdiğiniz zaman.*" (Bakara, 200) buyruklarında olduğu gibi. Yine şöyle denilir: Bu sünnet kaza oldu/arkası gelmedi. Ramazan ayı inkiza etti/bitti ve benzeri ifadeler de kullanılır. Buna göre kemale erip tamamlanan "munkazi" ancak başlangıcı olan şeyler için kullanılır. Çünkü başı olmayanın kemal bulması ve tamamlanması aklen kabul edilemez. Bazen inkiza lafzı ile sona ermek, bitmek ve sonu gelmek anlamı da kastedilir.

601 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 235.
602 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 106.

Bilindiği üzere daha öncesi bulunan olaylar için onlardan bir şey kalmadı manasına inkiza etti. geçip gitti ve sona erdi denilir.][603]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah ibadetin vaktinde yapılmasına "kaza" adını vermiştir. Cuma namazı hakkındaki: *"Artık o namaz kılındımı yeryüzüne dağılın"* ve: *"Menasikinizi bitirdinizmi artık Allah'ı anın."* (Bakara. 200) buyruklarında olduğu gibi. Hâlbuki bu iki iş de belli zamanında yapılır. Arap dilinde "kaza" bir şeyi eksiksiz bırakmak ve tamamlamak demektir. Nitekim yüce Allah: *"Ve onları yedi sema yaptı."* (Fussilet. 12) (buyruğunda "kaza" fiilini kullanmıştır). Yani onları kemale erdirdi. tamamladı. Buna göre bir ibadeti eksiksiz olarak yapan bir kimse onu kaza etmiş demek olur. İsterse vaktinde yapmış olsun.][604]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ve Allah'ın lütfundan arayın."* buyruğundan maksat ilim ve sevaptır. Bunun bir ruhsat olduğu da söylenmiştir. Çünkü bu yasaktan sonra gelmiş bir emirdir. Bu durumda buyruğun anlamı vacip kılmak ve bağlayıcılık değil mübah kılmaktır.][605]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Artık o namaz kılındımı yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan arayın."* buyurmaktadır. Bu buyruk her ne kadar Cuma hakkında ise de bunun anlamı bütün namazlar hakkında sözkonusudur. Bundan dolayı -yüce Allah en iyi bilendir- Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescide giren kimseye: "Allah'ım bana rahmet kapılarını aç" demesini. mescitten çıkacağı zaman da: "Allah'ım senin lütfundan dilerim" demesini emir buyurmuştur.[606]][607]

603 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. IX. 91
604 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 37.
605 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 524.
606 Müslim. 713.
607 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 662.

MÜNÂFİKÛN SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 11 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

إِذَا جَآءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ

وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ ﴿١﴾

1. "Münafıklar sana geldiklerinde dediler ki: "Şehadet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Rasûlüsün." Allah da biliyor ki sen hiç şüphesiz onun Rasûlüsün ve Allah şahitlik eder ki muhakkak münafıklar yalancıdırlar."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Münafıklar sana geldiklerinde dediler ki: "Şehadet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Rasûlüsün." Allah da biliyor ki sen hiç şüphesiz onun Rasûlüsün ve Allah şahitlik eder ki muhakkak münafıklar yalancıdırlar.*" (Âyet 1) buyurmaktadır. O halde münafıkları Kur'an-ı Kerim'de yalancılıkla kalplerinde olmayanı dilleri ile söylemekle ve kalplerinde cezalandırılmasını gerektirecek küfür bulunmakla nitelendirmektedir.][608]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Yanlarına döndüğünüzde onlardan vazgeçmeniz için önünüzde Allah'a yemin edeceklerdir. O halde siz de onlardan yüz çevirin*" (Tevbe, 95) buyruğundan itibaren: "*Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin ederler. Siz onlardan hoşnut olsanız da şüphesiz Allah o fâsıklar topluluğundan hoşnut olmaz.*" (Tevbe, 96). Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*(O kötü sözü) söylemediklerine dair Allah'a yemin ederler. Şüphe yok ki o küfür sözünü söylediler. Onlar müslümanlıklarından sonra kafir oldular.*" (Tevbe, 74) ve: "*Münafıklar sana geldikle-*

608 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 243.

rinde dediler ki: "Şehadet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Rasûlüsün." Allah da biliyor ki sen hiç şüphesiz onun Rasûlüsün ve Allah şahitlik eder ki muhakkak münafıklar yalancıdırlar. Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah'ın yolundan yan çizdiler. Gerçekten de onların bu yaptıkları ne kötüdür!" (Âyet 1-2) ile: *"Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir kavmi veli edinen kimseleri görmedin mi? Bunlar sizden de değildir, onlardan da değildir. Üstelik bildikleri halde yalan yere yemin de ederler."* (Mücadele, 14) buyruğundan itibaren: *"Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah yolundan alıkoydular. Bu nedenle onlar için horlayıcı bir azap vardır."* (Mücadele, 16) buyruğuna ve: *"Allah onların hepsini dirilteceği günde size yemin ettikleri gibi O'na da yemin edecekler ve kendilerinin gerçekten bir şey üzere olduklarını sanacaklar. Haberiniz olsun gerçekten onlar yalancıların ta kendileridir."* (Mücadele, 18) buyruğuna kadar. Bütün bu âyetler münafıkların yalan yeminlerle müminleri razı etmeye çalıştıklarına, kafir olduklarını inkar ettiklerine ve küfür sözü söylemediklerine dair yemin ettiklerine delildir.

İşte bu da onlar hakkında bunun açık delillerle sabit olması halinde öldürüleceklerine çeşitli bakımlardan delil teşkil etmektedir:

1. Eğer onlar açıktan tevbe ettiklerini göstermiş olsalardı onların bu tevbeleri kabul edilir, ayrıca yemin ve inkara ihtiyaç duymazlar ve: Söyledik ve tevbe ettik derlerdi. Böylelikle onların bu hususun aleyhlerinde açığa çıkması halinde tevbe etmeleri istenmeden cezalandırılacaklarından korktuklarını göstermektedir.

2. Yüce Allah: *"Onlar yeminlerini kalkan edindiler."* (Münafikun, 2) buyurmaktadır. Yeminin kalkan olması ise onu yalanlayacak adaletli bir delilin ortaya konulmaması halinde sözkonusudur. Eğer adaletli bir delil yemini yalanlayacak olursa o taktirde kalkan delinmiş olur ve onların öldürülmesi caizdir. Artık bundan sonra ancak birinci türden bir kalkan ile korunma imkanını bulabilir. Hâlbuki o kalkan da delinmiş bir kalkandır.

3. Âyet-i kerimeler münafıkların kanlarının yalan ve inkar ile ancak korunduğuna delildir. Bilindiği üzere bu aksine bir delil ortaya konulmadığı taktirde koruyucudur. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları öldürmemiştir.

Buna da yüce Allah'ın: *"Ey peygamber! Kafirlere ve münafıklara karşı cihad et ve onlara sert ol. Yerleri cehennemdir onların. O ne kötü bir dönüş yeridir. (O kötü sözü) söylemediklerine dair Allah'a yemin ederler. Şüphe yok ki o küfür sözünü söylediler."* (Tevbe, 73-74) buyruğu ile yüce Allah'ın bir başka yerdeki: *"Ey peygamber! Kafirlerle münafıklarla cihad et."* (Tahrim, 9) buyrukları buna delildir.

Hasan ve Katade dedi ki: Onlara hadleri uygulamak sûretiyle İbn Mesud da: "Eliyle. Eğer gücü yetmezse diliyle. Eğer gücü yetmezse kalbiyle"[609] diye İbn Abbas ve İbn Cüreyc de: Dil ile ağır sözler söylemekle ve yumuşak davranmamakla" diye[610] açıklamışlardır.][611]

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾

4. "Onları gördüğün zaman cüsseleri hoşuna gider, söz söylerlerse sözlerini dinlersin. Hâlbuki onlar dayandırılmış keresteler gibidir. Her bir feryadı kendi aleyhlerine sanırlar. Asıl düşmanlar onlardır sakın onlardan Allah kahretsin onları nasıl da döndürülüyorlar?"

Tefsiri:

[Yüce Allah münafıklar hakkında: "*Onları gördüğün zaman cüsseleri hoşuna gider, söz söylerlerse sözlerini dinlersin. Hâlbuki onlar dayandırılmış keresteler gibidir. Her bir feryadı kendi aleyhlerine sanırlar. Asıl düşmanlar onlardır sakın onlardan Allah kahretsin onları nasıl da döndürülüyorlar?*" (Âyet 4) buyurarak onların cüsselerinin ve (güzel) görünümlerinin olduğunu beyan etmektedir. İbn Abbas dedi ki: İbn Ubeyy iri yarı. fasih konuşan. dili tatlı birisi idi.[612] Müfessirler dedi ki: Yüce Allah onları sûretlerinin güzel. konuşmalarının anlaşılır ve açık olması ile nitelendirdi. Sonra da onların anlayışsızlıkta ve mağfiret hususunda duvarlara yaslandırılmış keresteler durumunda olduklarını açıkladı. Maksat onların semereli bir ağaç olmadıklarını aksine bir duvara yaslandırılmış ahşap gibi olduklarını anlatmaktır. Daha sonra yüce Allah onları korkaklıkları ile ayıplayarak: "*Her bir feryadı kendi aleyhlerine sanırlar. Asıl düşmanlar onlardır. Sakın onlardan. Allah kahretsin onları. Nasıl da döndürülüyorlar.*" buyurmaktadır. Yani onlar bir ses duymayıversinler hemen üzerlerine gelindiğini zannederler. Buna sebep ise kalplerinde yer etmiş olan Allah'ın gizliliklerini açığa çıkartacağından dolayı duydukları korkudur.][613]

609 Kaynakları daha önce gösterildi.

610 ed-Durru'l-Mensur. VI. 258'de İbnu'l-Münzir. İbn Ebu Hatim. İbn Merdûye ve Sünen'inde Beyhaki tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

611 es-Sârimu'l-Meslûl. 354-355.

612 Zâdu'l-Mesir. VIII. 275. Aynı anlamda

613 Minhâcü's-Sünne. V. 316-317

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah münafıklar hakkında: "*Onları gördüğün zaman cüsseleri hoşuna gider*" buyurmaktadır. Yine yüce Allah: "*İnsanlardan öylesi vardır ki dünya hayatı hakkındaki sözü hoşuna gider.*" (Bakara. 204) buyurmaktadır. Bunların hoşa giden tarafları gözle görülen zahiri sûretleri. kulakla işitilen zahiri sözleridir. Çünkü bu zahiri durumlarında beğenilmeyi gerektiren hususlar vardır. Fakat onlara hakim olan huylarının/ahlaklarının hakikatleri en nefret edilecek ve en çok gazabı gerektirecek hususları kapsadığından ötürü sûretlerinin ve sözlerinin güzelliğinin kendilerine hiçbir faydası olmadı.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Muhakkak Allah sizin sûretlerinize de mallarınıza da bakmaz. O ancak sizin kalplerinize ve amellerinize bakar."[614]][615]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Cüsseleri hoşuna gider*" buyruğu da böyledir. Yani onların bedenleri ile ayakta duran sûretlerinden hoşlanırsın. Nitekim: Onun hüsnücemali teninin rengi ve alıcılığı hoşuma gitti denilir. Böyle denildiği zaman bununla bedenlerin nitelikleri de kastedilebilir. bizzat bedenlerin kendileri de kastedilebilir. Çünkü onlar (Araplar) bunun cismi bundan daha büyüktür dedikleri taktirde ondan daha kalınca ve daha büyükçe olduğunu anlatmak isterler. Bu sözleriyle bu büyüklüğün ve kalınlığın cüzlerinin fazlalığından ötürü sözkonusu olduğunu kastetmelerine gelince. bu husus bu dili konuşanların hatırlarına hiçbir şekilde geçmediği kesinlikle bilinen hususlardandır. Bundan bu manayı İslâm tarihinde sahabenin ve tabiinin bir çoğunun asrının sona ermesinden sonra ihdas edilmiş bir ilim olan kelam ilmi ehlinden olduğuna inandığı kimselerden öğrenenler müstesnadır. Çünkü İslâm döneminde bunu ya da bu anlamı kullanıp konuşan bir kimse -Emevi devletinin son dönemleri müstesna- bilinmemektedir. Böyle bir kullanım Cehm b. Saffan ve Cad b. Dirhem'in ortaya çıkışından sonra sözkonusu olmuştur. Bundan sonra da bu kullanım mutezile arasında ortaya çıkmıştır.][616]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Onları gördüğün zaman cüsseleri hoşuna gider.*" buyruğuna gelince. Dil bilginleri dedi ki: Cisim/cüsse beden demektir. Cevheri es-Sıhah adlı

614 Kaynakları daha önce gösterildi

615 el-İstikame. I. 445.

616 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 323-324.

eserinde dedi ki: Ebu Zeyd dedi ki: Cisimden kasıt cesettir. Aynı şekilde (الجسمان) ile (الجثمان) de bu anlamdadır. Asmai dedi ki: Cisim ile cüsman ceset demektir.

Bilindiği üzere ıstılah kullananlar "cism" lafzını özel anlamından ondan daha geniş bir manaya taşımışlar ve böylelikle havaya, ateş alevine ve daha başka şeylere de (cism) demişlerdir. Ama Araplar buna ceset ve beden isimlerini vermediği gibi cisim de demezler. Diğer taraftan cisim lafzıyla bazen bizatihi var olan ceset kastedilebilir. Bazen de bu elbisenin cismi var denilmesi halinde olduğu gibi onun kalınlığı kastedilebilir.

Aynı şekilde ıstılah örfüne göre kullananlar da kimi zaman cisim derken bunu kimi zaman da ötekini kastederler ve madde ve heyula diye adlandırılan mekandan soyutlanmış talimi cisim ile var olan tabii cisim arasında fark gözetirler. Bu husus bir başka yerde genişçe açıklanmıştır.][617]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Arap dilinde cisim beden demektir. Aynı zamanda ceset de odur. Nitekim aralarında Esmaî, Ebu Ubeyd ve başkalarının bulunduğu dil bilginlerinden birçok kişi böyle demişlerdir. Buna göre cisim lafzı ceset lafzına benzer. Bu da kesif ve kalın varlıktır. Araplar bu "cesim" ve bu bundan daha cesimdir derken ondan daha kalındır demek isterler. Yüce Allah da: "*Ona ilimce ve vücutça/cisimce de bir üstünlük vermiştir.*" (Bakara, 247) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: "*Onları gördüğün zaman cüsseleri/cisimleri hoşuna gider. Söz söylerlerse sözlerini dinlersin.*" buyurmuştur. Diğer taraftan cisim ile kalınlığın ve kesifliğin kendisi de kastedilebilir. Kalın ve kesif olan da kastedilebilir.][618]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Dil bilginlerine göre cisim, Asmai, Ebu Ubeyd ve başkalarının da zikrettikleri üzere ceset ve beden demektir. Yüce Allah da: "*Onları gördüğün zaman cüsseleri/cisimleri hoşuna gider. Söz söylerlerse sözlerini dinlersin.*" ve: "*Ona ilimce ve vücutça/cisimce de bir üstünlük vermiştir.*" (Bakara, 247) buyurmaktadır. İşte bu lugatte kesiflik ve kalınlık manalarına delalet eder. Tıpkı ceset lafzı gibi. Diğer taraftan bununla bizzat kalın olanın kendisi kastedildiği gibi bununla o şeyin kalınlığı da kastedilebilir. Bundan dolayı bu elbisenin bir cismi var denilirken bir kalınlığı bir kesifliği var demek olur. Yine bu bundan daha cisimlidir denilirken bundan daha kalın ve daha kesiftir demektir.][619]

617 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, I, 119

618 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 316.

619 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye, X, 505.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Daha önceden de geçtiği gibi cisim ile cesedin kendisi de kastedilebilir. cesedin miktarı ve kalınlığı da kastedilebilir. Yüce Allah: *"Onları gördüğün zaman cüsseleri/cisimleri hoşuna gider."* buyurduğu gibi yine *"Onları gördüğün zaman cüsseleri/cisimleri hoşuna gider. Söz söylerlerse sözlerini dinlersin. Hâlbuki onlar dayandırılmış keresteler gibidir."* buyurmaktadır. Bununla –bazen- hem bu hem öteki mana kastedilebilir.][620]

يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَآ إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ
وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

8. "Derler ki: "Eğer Medine'ye dönersek elbette ki en şerefli ve kuvvetli (aziz) olan, en hakir olanı oradan mutlaka çıkartacaktır." Hâlbuki şeref, üstünlük ve galibiyet (izzet) Allah'ındır, Rasûlü'nündür ve iman edenlerindir fakat münafıklar bilmezler."

Tefsiri:

[Zeyd b. Erkam ise ensarın küçüklerinden olup şanı yüce Allah'ın kulağının işittiklerini doğruladığı "sahibul üzüm: doğru söz aktaran kulağın sahibi"dir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e münafıklardan İbn Ubeyy'in: "Eğer Medine'ye dönersek elbetteki en şerefli ve kuvvetli (aziz) olan en hakir olanı oradan çıkartacaktır" sözünü ulaştırdığı vakit müminler arasından kimisi onu yalanlamış kimisi kınamıştı. Nihâyet yüce Allah: *"Derler ki: Eğer Medine'ye dönersek ... çıkartacaktır."* buyruğu nazil olunca Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İşte yüce Allah'ın kulağını (işittirip aktardıklarını) doğruladığı kişi budur" buyurmuştu. Kendisi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte ancak hicretten sonra namaz kılmıştır. Böylelikle onların hicretten sonra konuştukları da bilinmiş olmaktadır. Sözü edilen nesih ise muhafaza âyeti[621] ile sözkonusu olmuştur. Bu sûre ise ittifakla Medine'de inmiştir. Hatta şöyle dahi denilir: Bu âyet müşrikler Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i uğraştırıp ikindi namazını kılma imkanını bulamadığı Hendek gazasının gerçekleştiği sene inmiştir. Bu sebeple O: "Onlar bizi orta namaz olan ikindi namazından alıkoydukları gibi Allah da kabirlerini ve evlerini ateş ile doldursun" buyurmuştur.[622] Nitekim bu Buhârî'de böylece sabittir.][623]

620 el-Cevâbu's-Sahîh. IV. 429.

621 Namazların ve özellikle orta namazın gereken dikkat gösterilerek muhafaza edilip korunmasını emreden âyeti kastetmektedir. Bk. Bakara. 238 (Çeviren).

622 Kaynakları daha önce gösterildi.

623 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 149-150.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[624] Zeyd b. Erkam'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bir sefere çıkmıştık. Bu seferde insanlar oldukça sıkıntı ile karşılaştılar. Bundan dolayı Abdullah b. Ubeyy arkadaşlarına: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında bulunanlara bir şeyler harcamayın ki onun etrafından dağılsınlar dedi ve ayrıca: "Eğer Medine'ye dönersek elbetteki en şerefli ve kuvvetli/aziz olan en hakir olanı oradan mutlaka çıkaracaktır" dedi. Ben de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e varıp ona bunu haber verdim. O da Abdullah b. Ubeyy'e haber gönderdi ve ona sorunca kendisi olabildiğince yemin ederek yapmadığını söyledi. Herkes Zeyd Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yalan söyledi dedi. Onların söyledikleri bana çok ağır geldi. Sonunda yüce Allah: "*Münafıklar sana geldiklerinde.*" (Âyet 1) sûresinde beni doğrulayan buyruklarını indirdi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları kendilerine mağfiret dilemek için çağırdığı halde onlar başlarını kabul etmeyerek öbür tarafa çevirdiler.][625]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah dedi ki: "*Derler ki: Eğer Medine'ye dönersek elbetteki en şerefli ve kuvvetli/aziz olan en hakir olanı oradan mutlaka çıkartacaktır. Hâlbuki şeref, üstünlük ve galibiyet/izzet Allah'ındır. Rasûlü'nündür ve iman edenlerindir.*" Yine yüce Allah: "*Gevşemeyin üzülmeyin. Siz eğer müminler iseniz muhakkak üstünsünüz.*" (Âl-i İmran. 139) buyurdu.

Bundan dolayı şeyhlere ait sözlerden birisi şudur: İnsanlar hükümdarların kapılarında izzeti ararlar da onu ancak Allah'a itaatte bulabilirler.

Hasan-ı Basri de şöyle derdi:[626] Katırlar onları heybetleri ile taşısa patırtıları ile katırlara boyun eğdirilse bile masiyetin zilleti onların boyunlarından ayrılmaz. Allah kendisine isyan edenleri zelil etmekten başkasına razı gelmez. Kim Allah'a itaat ederse Allah'a itaat ettiği hususta onu veli edinir. Kim O'na isyan ederse onda masiyetleri sebebi ile düşman olduğu kimselerin fiilinden bir pay bulunur.

Kunut duasında da: "Şüphesiz senin veli edindiğin kimse asla zelil olmaz. Düşman olduğun kimse de asla aziz olamaz" denilmektedir.[627]][628]

624 Buhârî. 4902: Müslim. 2772.
625 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 211.
626 Hilyetü'l-Evliya. Hasan-ı Basri'nin tercemesi.
627 Ebu Davud. 1425: Nesai. III. 248: Ahmed. I. 200: Tayalisi. 1177: Darimi. I. 373: Abdürrezzak. 4984: Taberani. 2714: İbnu'l-Câlud. 272. Hadis sahih yahut hasendir.
628 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 426.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz münafıklar değersiz. zelil ve kahredilip yenik düşürülmüş durumda idiler. Özellikle de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in son zamanlarında ve Tebuk gazvesinde böyleydi. Çünkü yüce Allah: "*Derler ki: "Eğer Medine'ye dönersek elbette ki en şerefli ve kuvvetli (aziz) olan. en hakir olanı oradan mutlaka çıkartacaktır." Hâlbuki şeref. üstünlük ve galibiyet (izzet) Allah'ındır. Rasûlü'nündür ve iman edenlerindir fakat münafıklar bilmezler.*" (Âyet 8) buyurarak izzetin münafıkların değil müminlerin olduğunu haber vermektedir. Böylelikle izzet ve kuvvetin müminlerde olduğunu. münafıkların ise aralarında zelil ve alçalmış olarak bulundukları bilinmiş olmaktadır.][629]

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَآ أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَمَنْ
يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩﴾

9. "Ey iman edenler! Mallarınız da, evlatlarınız da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Mallarınız da. evlatlarınız da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir.*" (Âyet 9) buyurmaktadır. Malı ve evladı ile oyalandığı için farz namazı vaktinde kılamayan bir kimse bunun kapsamına girer ve o da ziyanda olur.][630]

وَأَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ
لَوْلَآ أَخَّرْتَنِي إِلٰٓى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠﴾

10. "Herhangi birinize ölüm gelip de: Rabbim, beni yakın bir zamana kadar geciktirseydin de sadaka verseydim ve salihlerden olsaydım, diyeceği bir zamanın gelmesinden önce size verdiğimiz rızıktan infak edin."

629 Minhâcü's-Sünne. II. 54.
630 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 55.

Tefsiri:

[Bundan dolayı malında kusurlu hareket eden bir kimse ölüm vaktinde geri döndürülmeyi ister. Nitekim İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ) şöyle demiştir: Kime bir mal verildiği halde o malından haccetmez ve zekatını vermezse ölüm vaktinde geri döndürülmeyi ister demiş ve yüce Allah'ın: *"Herhangi birinize ölüm gelip de: Rabbim, beni yakın bir zamana kadar geciktirseydin de sadaka verseydim ve salihlerden olsaydım, diyeceği bir zamanın gelmesinden önce size verdiğimiz rızıktan infak edin."* (Âyet 10) buyruğunu okumuştur.][631]

631 el-İstikame. 298-299

TEĞÂBÜN SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 18 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢﴾

2. "Sizi yaratan O'dur. Buna rağmen kiminiz kâfir oluyor, kiminiz de mümin oluyor. Allah yaptıklarınızı en iyi görendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Sizi yaratan O'dur. buna rağmen kiminiz kafir oluyor kiminiz de mümin oluyor.*" Yani o herkesi yaratandır ve onlar ona bunu itiraf etmişlerdir. Kimisi yaratıcısına şükretmiş. nimetlerini yokken var ettiğini kabul etmiş. fiilini gerçekleştirerek Rasûllerinin getirdiklerini kabul edip Rabbini tevhid etmiştir. Kimileri inkar etmiş. yaratıcısına şükretmemiş. ona caiz olmayan şeyleri ortak koşmuş. Rasûllerini yalanlamış. Böylelikle de fiili ile de kafir olmuştur.][632]

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾

7. "O kâfir olanlar öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini iddia ettiler. De ki: "Hayır Rabbim hakkı için elbette diriltileceksiniz sonra da işlediğiniz mutlaka size haber verilecektir. Hem bu Allah'a göre pek kolaydır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*O kâfir olanlar öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini iddia ettiler. De ki: "Hayır Rabbim hakkı için elbette diriltileceksiniz sonra da işledi-*

632 Der'u Teâruzı'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 495-496.

ğiniz mutlaka size haber verilecektir. Hem bu Allah'a göre pek kolaydır." (Âyet 7) buyruğunda gelecekte meydana gelecek hususlara dair yemin etmesini emir buyurmaktadır.][633]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*O kafir olanlar öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini iddia ettiler.*" buyurarak ona kıyametin gerçekleşeceğine, insanların kabirlerinden ölümden sonra diriltileceklerine yemin etmesini emir buyurmuştur. Bunların ikisi de başkalarının fiilinin herhangi bir şekilde müdahil olmadığı bağımsız iki fiilidir. Bu da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ömer'e: "Mutlaka ona gidecek ve onu tavaf edeceğim"[634] demesine benzer. Burada: İnşaallah diyecek olursa onun maksadı verdiği haberi şarta bağlamak olmayabilir. Hâlbuki onun maksadı ancak onu muhakkak olarak ifade etmektir. Yüce Allah'ın: "*Andolsun -ve Allah'ın izni ile- mescid-i harama korkusuzca ... gireceksinizdir.*" (Fetih, 27) buyruğu gibidir. Bu doğru bir ifadedir. Çünkü bütün olaylar ancak Allah'ın meşieti/dilemesi ile olur. Ve: Eğer onun meydana gelmesinin sebepleri denk gelirse mutlaka olacaktır demesine benzer. İnsanlar da Allah dilerse (olacağını) bilirler. Eğer meydana gelişinin sebepleri oluşursa olur. Şâyet kendisi onlara bunu haber veren değilse o taktirde fayda vermeyen bir söz de söylemiş demektir.][635]

مَآ أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ يَهْدِ قَلْبَهُ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾

11. "Allah'ın izni olmadıkça hiçbir musibet gelip çatmaz. Kim Allah'a iman ederse onun kalbine hidâyet verir. Allah her şeyi en iyi bilendir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Allah'ın izni olmadıkça hiçbir musibet gelip çatmaz. Kim Allah'a iman ederse onun kalbine hidâyet verir.*" buyurmaktadır. Aynı zamanda İbn Mesud'dan da nakledilen bir rivâyet olmak üzere Alkame dedi ki:[636] Bu başına bir musibet gelip bunun Allah'tan geldiğini bilen ve ona razı olup teslimiyet

633 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 460.
634 İbn Cerir, XXVIII, 123.
635 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 310.
636 ed-Durru'l-Mensur, VI, 227'de belirtildiği üzere Said b. Mansur rivâyet etmiştir.

gösteren kişidir. Yüce Allah'ın: *"Onun kalbine hidâyet verir."* buyruğundaki kalbine hidâyet vermesi ise imanında bir artıştır. Yüce Allah'ın: *"Hidâyet bulanların da hidâyetlerini artırdı."* (Muhammed. 17) ve: *"Onlar Rabblerine iman eden genç yiğitlerdi. Biz de onların hidâyetlerini artırdık."* (Kehf. 13) buyruklarında olduğu gibi.][637]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'ın izni olmadıkça hiçbir musibet gelip çatmaz. Kim Allah'a iman ederse onun kalbine hidâyet verir."* buyurmaktadır. İbn Mesud dedi ki: Bundan maksat başına bir musibet gelip onun Allah'tan geldiğini bilerek razı olup teslimiyet gösteren kimsedir demiştir. Çünkü müminlere hastalık. fakirlik. zillet gibi herhangi bir musibet ile karşı karşıya kaldıkları taktirde Allah'ın hükmüne sabrederler. İsterse bu kendilerinden başkalarının günahı sebebi ile olsun. Mesela bir kimsenin babası malını masiyetler yolunda harcayıp bundan dolayı çocukları fakir düşecek olursa karşı karşıya kaldıkları bu musibete sabretmeleri gerekir. Şâyet bu hallerinden ötürü babayı kınayacak olurlarsa o da kendilerine kaderi hatırlatır.][638]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'ın izni olmadıkça hiçbir musibet gelip çatmaz. Kim Allah'a iman ederse onun kalbine hidâyet verir."* buyurmaktadır. Alkame dedi ki: Bu bir musibet ile karşılaşan ve bunun Allah'tan geldiğini bilerek razı olup teslimiyet gösteren kişidir demiştir. el-Vâlibi de İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etmiştir:[639] Kalbine yakîn duyması için hidâyet verir. Böylelikle başına gelen bu musibetin kendisine gelip çatmamasının sözkonusu olmayacağını ve karşı karşıya kalmadığı bir halin gelip kendisini bulmasının sözkonusu olmayacağını bilir.

İbnu's-Saib ve Kuteybe de şöyle demişlerdir:[640] Bir belaya maruz kaldığı zaman sabreder. kendisine bir nimet ihsan edildiği zaman şükreder. haksızlık yapıldığı zaman da affeder.][641]

637 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 230.
638 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 259-260.
639 İbn Cerir. XXVIII. 123.
640 Zâdu'l-Mesir. VIII. 283.
641 Minhâcu's-Sünne. III. 26. V. 136.

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ
الْمُبِينُ ﴿١٢﴾

12. "Allah'a itaat edin, Rasûle de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz Rasûlümüze düşen ancak apaçık bir tebliğdir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah'a itaat edin. Rasûle de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz Rasûlümüze düşen ancak apaçık bir tebliğdir."* (Âyet 12) buyurduktan sonra: *"(O) Allah'tır. O'ndan başka ilah yoktur. O halde müminler yalnız Allah'a tevekkül etsinler."* (Âyet 13) buyurarak kendisine ve Rasûlüne itaati emir buyurmaktadır. Çünkü ona itaat Allah'a itaattir. Ayrıca yalnızca kendisine tevekkül etmelerini emir buyurmuştur. Rasûle itaat de bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmek ve bunu emretmektir. Daha önce geçen Rasûlün görevinin ancak kendisine emredilmiş olan tebliğ, beyan ve cihad olup kulların amellerinin karşılıklarının verilmesinin, onların hesaba çekilmesinin ve hidâyete iletilmelerinin onun vazifesi olmadığı hususuna gelince bu Kur'an-ı Kerim'de çeşitli yerlerde tekrar edilmiştir.][642]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ
وَإِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾

14. "Ey iman edenler! Muhakkak ki eşlerinizden ve evlatlarınızdan size düşman olanlar vardır. O halde onlardan sakının. Bununla beraber şâyet affeder, kusurlarına bakmaz ve hatalarını örterseniz (bilin ki) muhakkak Allah çok mağfiret edendir, çok esirgeyendir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki eşlerinizden ve evlatlarınızdan size düşman olanlar vardır. O halde onlardan sakının."* buyruğu hakkında bir soru: Buradaki "min: den" teb'iz, kısmîlik bildirmek için midir? O taktirde düşmanlık hükmü bazıları hakkında sözkonusu olur. Yoksa fazladan mı gelmiştir? Bu durumda her bir çocuk ve her bir eş ile ilgili olarak düşmanlık hükmü mü verilir?

642 el-İstiğase. 110-111

Eğer buyruk kısmilik bildirmek için diyecek olursanız buradaki "min: den" lafzının fazladan geldiğine inanan ve onun Arap dilini hadis ve Kur'an hakkında delil gösterdiğini iddia eden kişi hakkındaki hükmünüz nedir? Kur'an'dan, hadisten ve Arap dilinden zikredilen bu hususlara dair bir delil var mıdır? Bunu bize açıklar mısınız? Yoksa durum böyle değil midir?

Cevap:

Allah'a hamdolsun. Burada "min: den, dan" herkesin ittifakı ile teb'îz, kısmîlik bildirmek içindir. Yani eşler arasından ve çocuklar arasından düşmanlık eden bir kısım vardır. Yoksa her eş ve her çocuğun düşman olduğu kastedilmemiştir. Çünkü lafzın medlulü bu değildir ve esasen böyle bir mana özü itibari ile bâtıldır. Çünkü şanı yüce Allah Rahman'ın kullarından söz ederken onların: "*Rabbimiz! Eşlerimizden ve çocuklarımızdan bize gözlerimizin aydınlığı olan (salih kimse)ler ver.*" (Furkan, 74) diye dua ettiklerini ifade buyurmuştur. Böylelikle onlar yüce Allah'tan kendilerine eşlerinden ve çocuklarından gözlerinin aydınlığı olacak kimseler bağışlamasını dilemiş olurlar. Eğer her eş ve çocuk düşman olmuş olsaydı aralarında göz aydınlığı olacak kimse olmazdı. Çünkü düşman hiçbir zaman göz aydınlığı olmaz. Aksine o gözü rahatsız eden bir dikendir. Aynı şekilde bilindiği üzere İsmail ve İshak gibi İbrahim'in oğulları ile Zekeriyya oğlu Yahya ve benzerleri kesinlikle düşman kimseler değildir.

Buradaki bu lafzın zaid olduğunu söyleyen kimselere gelince çeşitli sebeplerden dolayı hata etmiştir:

1. Sibeveyh'i ve nahiv imamlarının çoğunluğunun kanaatine göre bu lafız isbat/olumlu cümlede zaid olarak gelmez. Ancak nefyin genelliğinin muhakkak olduğunu ifade etmek üzere olumsuz cümlede fazladan getirilebilir. Yüce Allah'ın: "*(وما من إله إلا إله واحد): Bir tek ilahtan başka ilah yoktur.*" (Maide, 73) ve: "*(وما من دابة في الأرض إلا على الله رزقها): Yeryüzünde yürüyüp de rızkı Allah'a ait olmayan hiçbir canlı yoktur.*" (Hud, 6) buyruğu vb. buyruklar gibi. Çünkü burada bu lafız olmasa ifadenin umumi olduğu zahir olurdu. Çünkü: Ben bir adam görmedim. Fakat iki adam (gördüm) demek mümkündür. Fakat (من) edatını kullanıp: (ما رأيت من رجل): Ben hiçbir adam görmedim, diyecek olursak bu umum hakkında nasb olur. Dolayısıyla ben bir adam görmedim fakat iki adam (gördüm) anlamında (ما رأيت من رجل بل رجلين) demek mümkün değildir. Bununla birlikte olumsuz ifadede nekire kayıtsız ve şartsız olarak umum ifade eder. Fakat bazen nasb olabilir, zahir olabilir. Eğer zahir ise o taktirde nastan farklı olarak türden sadece bir kişinin

olumsuzlanma ihtimali vardır. Burada ise ifade olumsuz değil isbat/olumluluk bağlamındadır. O halde burada zaid gelemez.

2. Ahfeş gibi olumlu ibarede fazladan gelmesini caiz kabul edenler de bunu ancak ifadede ona delale eden bir hususun bulunması halinde caiz kabul ederler. Yoksa bir kimse, onların hepsinin müslüman olduğunu kastederek (إن من هؤلاء القوم مسلمين) diyecek olursa böyle bir kullanım ittifakla caiz değildir.

3. Bu lafzın fazladan geldiği söylenecek olursa o taktirde mana bâtıl olur.

4. Fazladan lafzın gelmesi asıl kurala aykırıdır. Dolayısıyla delil olmadan böyle bir iddiada bulunmak caiz değildir. Allah en iyi bilendir.][643]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ali b. Ebu Talha İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: "*Müşriklerden yüz çevir.*" (En'am. 106); "*Sen onların üzerinde bir zorba değilsin.*" (Gaşiye. 22); "*Onları affet ve bağışla.*" (Maide. 13); "*Bununla beraber şâyet affeder kusurlarına bakmazsanız.*" (Âyet 14); "*Allah emrini getirinceye kadar affedin, bağışlayın.*" (Bakara. 109); "*İman edenlere de ki: Allah'ın günlerini ummayan kimseleri bağışlasınlar.*" (Casiye. 14) vb. Kur'an-ı Kerim'de yer alan Allah'ın müminlere müşrikleri affedip bağışlamalarını emrettiği benzeri buyruklar hakkında bütün bunları yüce Allah'ın: "*Artık müşrikleri nerede bulursanız öldürün.*" (Tevbe. 5); "*Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen ... kendi elleri ile küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşın.*" (Tevbe. 29) gibi bu buyruklar müşriklerin affedilmesine dair buyrukları nesh etmişlerdir.][644]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Eğer kolları dirseklerin altından parmaklara kadar kopuk ise kalan kısmı yıkar. Çünkü vacibin bir kısmını yerine getirmekten aciz olmak onun yerine getirebileceği kadarını yapmasını kaldırmaz. Çünkü yüce Allah: "*O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun.*" (Âyet 16) buyurmaktadır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Ben size bir hususu emrettiğim taktirde ondan gücünüzün yettiği kadarını yapınız" -Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiştir- buyurmuştur.][645]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

643 Câmiu'l-Mesâil. IV. 76-78.
644 es-Sârimu'l-Meslûl. 226.
645 Şerhu'l-Umde. -taharet-. 186-187.

[Yine yüce Allah: "*O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun.*" buyurmaktadır. Sahih'te de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Ben size karışmadığım sürece siz de beni bırakın. Çünkü şüphesiz sizden öncekiler çokça soru sormaları ve peygamberlerine muhalefet etmeleri sebebi ile helak oldular. O halde ben size herhangi bir şeyi yasaklayacak olursam ondan uzak durunuz ve size bir hususu emredecek olursam onun da gücünüzün yettiği kadarını yapınız."

Böylelikle verdiği emirlerden gücün yettiği kadarını vacip kılmıştır. Aynı şekilde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bir başka hadiste şöyle buyurmuştur: "Siz size vermiş olduğum emirlerin hepsini tek tek yerine getiremezsiniz yahut da buna gücünüz yetmez ama ... "buyurmuştur.][646]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun.*" buyurmaktadır. İşte bu buyruk yüce Allah'ın: "*Ey iman edenler! Allah'tan nasıl korkmanız gerekiyorsa öylece hakkıyla korkun.*" (Âl-i Imran. 102) buyruğunun tefsiridir.

İbn Mesud ve başkaları dedi ki: Allah'tan hakkıyla korkmak ona itaat olunup karşı gelinmemesi. onun hatırlanıp unutulmaması. ona şükredilip nankörlük edilmemesidir.[647] Yani gücünüz yettiği kadarıyla bunu yapınız. Çünkü yüce Allah kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez.][648]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz şeriatin etrafında döndüğü buyruk yüce Allah'ın: "*O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun.*" buyruğu ile bu buyruğun tefsir ettiği: "*Allah'tan nasıl korkmak gerekiyorsa öylece korkun.*" (Âl-i İmran.102) buyruğudur.][649]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah: "*O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun.*" buyruğu da böyledir. O gücün yetebildiği kadarıyla Allah'tan korkmayı, takvayı vacip kılmıştır. Şâyet Allah'tan korkmayan kimseler korkacak güce sahip olmasalardı o zaman yüce Allah takvayı ancak takvalı davranan Allah'tan korkan

646 el-Cevâbu's-Sahîh. II. 312.
647 Buna dair değerlendirme daha önceden geçmişti.
648 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 208.
649 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 284.

kimselere vacip kılar ve Allah'tan korkmayıp takvalı hareket etmeyenleri cezalandırmazdı. Bu ise İslâm dininden kesin olarak bilinen hükümlere muhaliftir.][650]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun.*" buyurmaktadır. Buna göre her kim gücünün yettiği kadarıyla Allah'a ve Rasûlüne itaat etmek için bütün gayretini harcayacak olursa o cennet ehlinden olur. Allah takva sahibi müminlerin derecelerini de imanlarına ve takvalarına göre birininkini diğerininkine üstüne derece derece yükseltir.][651]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Oraya bir yol bulabilenlerin o evi haccetmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır.*" (Âl-i İmran. 97) ; "*O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun.*" ve: "*Kim bulamazsa iki ay aralıksız oruç tutmalıdır.*" (Nisa. 92) buyurmaktadır. Bilindiği üzere burada olumsuzlanan şey ancak fiil ile birlikte olan güç yetirebilmek değildir. Çünkü o taktirde ifadenin manası: Kim yapmazsa o zaman aralıksız iki ay oruç tutmalıdır demek olurdu.

Aynı şekilde takva emri de takvalı olan kimselere verilmiş olurdu. Takvalı olmayan kimselere değil. Hacc da haccetmeyenler için değil haccedenler üzerine vacip kılınmış olurdu. Böyle bir mana ise bâtıldır.

Böylelikle maksadın şu olduğunu bilmiş oluyoruz: Fiil olmadan da var olan bir istitaa/güç yetirebilme vardır. Fiil olmaksızın var olanın ise fiilden önce varlığının mümkün olması öncelikle sözkonusudur.][652]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun.*"; "*Kim oraya girerse emin olur. Ona bir yol bulabilenlerin o Ev'i hacc etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır.*" (Âl-i İmran. 97); "*Kimin gücü yetmezse altmış yoksula yemek yedirsin.*" (Mücadele. 4) buyruklarında geçen bu istitaa/güç yetirebilme eğer ancak fiil ile birlikte bulunan bir şey olsaydı hacc etmeyen kimselere hacc vacip olmaz. Allah'tan korkmayan kimseye Allah'tan korkmak da icab etmezdi. Kesintisiz iki ay oruç tutmayan herkes de oruç tutamayan bir kişi olurdu. Bütün bunlar ise hem bu naslara aykırıdır hem de müslümanların icmaına aykırıdır.][653]

650 Minhâcü's-Sünne. III. 42.
651 Tarîku'l-Vusûl. 203.
652 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. IX. 442.
653 Minhâcü's-Sünne. I. 408.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun.*" buyurarak güç yetirebilmek kadarıyla takvayı/korkmayı emir buyurmaktadır. Eğer (fiil ile) birlikte bulunan güç yetirebilmeyi kastetmiş olsaydı herhangi bir kimseye Allah'tan korkmak adına fiilen yaptığından başkası asla icab etmezdi. Çünkü güç yetirebilmenin beraberinde bulunduğu da sadece odur.][654]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun.*" buyruğu ise öbür âyeti tefsir eder.[655] Seleften nesh edici olduğunu söyleyenlerin bu sözlerinin manası da şudur: Yani buyruk takatin yetmeyip aciz kalınacak kadarını kastetmektedir şeklindeki zannı ortadan kaldırmaktadır.

Çünkü yüce Allah asla böyle bir şey emretmemiştir. Her kim onun böyle bir emir verdiğini söylerse hata etmiş olur. Selefin örfüne göre ise nesh'in kapsamına hükmün yahut zahirin yahut delalet zannının bir tür kaldırılmasının söz konusu olduğu her şey dahildir. Öyle ki onlar umumun tahsis edilmesine dair nesh derler. Hatta aralarında sonradan nazil olması halinde istisnaya bile nesh diyenler vardır. Yüce Allah da: "*O şeytanın katacağını Allah iptal eder/nesh eder.*" (Hacc. 52) buyurmuştur. Bu ise şeytanın telkin ettiği Allah'ın indirmediği ama azami Allah'ın onu indirmiş olduğunun zan edildiği şeyin kaldırılması demektir.][656]

654 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 372.

655 Bununla: "Allah'tan nasıl korkmak gerekiyorsa öylece korkun." (Âl-i İmran. 102) âyetini kastetmektedir.

656 Muhammed b. Abdilvehhab. IX. 138.

TALAK SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 12 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

يَآ أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّآ أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ
مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ
اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ أَمْرًا ﴿١﴾

1. "Ey Nebi! Kadınları boşadığınız zaman iddetleri vaktinde boşayın ve o iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun. -Apaçık bir hayâsızlıkta bulunmaları hali dışında- evlerinden dışarı çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa şüphe yok ki kendi kendisine zulmetmiş olur. Bilemezsin belki Allah bundan sonra bir iş peyda ediverir."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde. Sünenlerde ve Müsnedlerde Abdullah b. Ömer'den rivâyete göre o hanımını ay hali iken boşamıştı. Ömer (radıyallâhu anh) bunu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e zikredince Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona kızarak: "Emret ona. karısına dönsün. Ay hali oluncaya ve temizleninceye kadar (beklesin). Bundan sonra dilerse onu nikahı altında tutar dilerse onunla cima etmeden önce onu boşar. İşte yüce Allah'ın kadınların kendisine doğru boşanmalarını emrettiği iddet budur."[657]

657 Buhârî. 5332: Müslim. 1471.

Sahih'teki bir rivâyette de ona hanımını ya temizlenmiş iken yahut ay hali iken boşamasını emretti" şeklindedir. Yine sahih'teki bir rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Ey peygamber! Kadınları boşadığınız zaman.*" âyetini okudu.

İbn Abbas ve ondan başka ashab-ı kiramdan gelen rivâyete göre: Talak dört türlüdür. İki türlüsü helaldir. iki türlüsü haramdır. Helal olan iki türün biri hanımını cima etmemiş olduğu temizlik halinde boşamasıdır. Yahut da hamileliği ortaya çıkmış ise hamile iken onu boşamasıdır. Haram olan iki tür boşamaya gelince. onu ay hali iken boşaması yahut da rahminde çocuk olup olmadığını bilmeden cima ettikten sonra onu boşamasıdır. Bunu da Dârakutnî ve başkaları rivâyet etmiştir.][658]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı Ömer (radıyallâhu anh) üç talak verilmiş olan kadının sükna (iddeti süresi içerisinde mesken) hakkı ve nafakasının olduğunu görünce Kur'an'ın buna delil olduğunu zannetmiş bunun üzerine ashab-ı kiramın çoğunluğu onunla tartışmış idi. Kimisi: Kadının sadece mesken hakkı vardır derken kimileri onun nafaka hakkı da yoktur. mesken hakkı da yoktur demişti. Bunlar arasında İbn Abbas. Cabir. Kays kızı Fatıma da vardı. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: "Senin ne nafaka ne de mesken hakkın vardır"[659] buyruğunu rivâyet eden de Fatıma'dır. Onlar bu hususta Ömer'in delilini gösterince -ki o da yüce Allah'ın: "*Apaçık bir hayasızlıkta bulunma hali dışında evlerinden onları çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar.*" buyruğudur- kendisi ve ashabdan ondan başka diğerleri -İbn Abbas. Cabir ve başkaları gibi- şöyle dediler: Bu ric'i talak ile boşanmış kadın hakkındadır. Çünkü yüce Allah: "*Bilemezsin, belki Allah bundan sonra bir iş peydah ediverir.*" buyurmuştur. Peki üç talaktan sonra yüce Allah nasıl bir iş ortaya çıkaracaktır? Mezhebinin zaid/güçlü görüşünde Ahmed b. Hanbel ve ondan başka benzeri hadis fukahası da Kays kızı Fatıma (radıyallâhu anhâ) ile aynı kanaattedir.

Aynı şekilde talak hususunda durum böyledir. Yüce Allah: "*Bilemezsin belki Allah bundan sonra bir iş peydah ediverir.*" buyurmaktadır. Ashab-ı kiramdan. tabiinden ve alimlerden birden çok kişi şöyle demiştir: Bu yüce Allah'ın sözünü ettiği talakın ric'i talak olduğuna delildir. Çünkü üçüncü talakın buna göre söz-

658 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 20. İbn Abbas'dan gelen rivâyeti de Dârakutni. IV. 5. 37'de zikretmektedir.
659 Müslim. 1480

konusu olduğu kabul edilecek olsa talak veren/koca bu işi yaptığı taktirde pişman olsa ona ricat yapmasına imkan olmaz. Böylece bundan dolayı onun zararı ortaya çıkar. Hâlbuki yüce Allah kullara onlara faydalı olan şeyleri emreder ve onlara zararlı olan şeyleri yasaklar. Bu sebeple de yüce Allah bundan sonra: *"O (boşanan) kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde ya maruf ile onları tutun yahut maruf ile onlardan ayrılın."* (Âyet 2) buyurmaktadır. Bu ise ancak ric'i talakta sözkonusu olur. Üç talak ile bain talakta sözkonusu olmaz. Yine yüce Allah: *"Adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın."* (Âyet 2) buyruğu ile ricat yapıp (üç talakla boşamamış olduğu eşine) dönmesi halinde şahit tutmayı emir buyurmuştur. Buna dair şahit tutmak da ümmetin ittifakı ile emrolunmuş bir husustur. Vücub ifade eden bir emir olduğu da söylenmiştir. Müstehaplık ifade eden bir emir olduğu da söylenmiştir.][660]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Abbas Kays kızı Fatıma ve Cabir dedi ki : Kur'an-ı Kerim'de talak verildiği sözkonusu edilen kadın ric'i talak ile boşanmış olan kadındır. Buna delil de yüce Allah'ın: *"Bilemezsin belki Allah bundan sonra bir iş peydah ediverir."* buyruğudur. Üç talak verildikten sonra Allah'ın ortaya çıkaracağı iş ne olabilir ki?][661]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Talak Sûresi'nde: *"Ey Nebi! Kadınları boşadığınız zaman iddetleri vaktinde boşayın ve o iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun. –Apaçık bir hayâsızlıkta bulunmaları hali dışında- evlerinden dışarı çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa şüphe yok ki kendi kendisine zulmetmiş olur. Bilemezsin belki Allah bundan sonra bir iş peyda ediverir. O kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde ya maruf ile onları tutun yahut maruf ile onlardan ayrılın. Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın işte bu Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere verilen öğüttür. Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona ummadığı bir yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse o kendisine yeter. Şüphesiz ki Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir kader tayin etmiştir."* (Âyet 1-3) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah bu sûrede talakın hükmünü ötekinde de müslümanların yeminlerinin hükmünü beyan buyurmaktadır. Müslümanların görevi ise Allah'ın Rasûlüne indirdiklerinin sınırlarını bilmeleri. talakın kapsamına neyin girdiğini. müslümanların yeminlerinin kapsamına neyin

660 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 32-33.
661 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 198.

girdiğini bilmeleri ve bu hususta Allah'ın ve Rasûlünün hükmü ile hükmetmeleri ve Allah'ın sınırlarını aşmamalarıdır. Böylelikle müslümanların yeminlerinin hükümleri ile talak verişlerinin hükmünü yeminlerinin hükmü gibi kılarlar. Hâlbuki böyle bir şey yapmak Allah'ın kitabına ve Rasûlünün sünnetine muhaliftir.][662]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çoğunluk Kur'an-i Azimuşşan'ın şanı yüce Allah'ın ancak ric'i talakı mübah kıldığına delalet ettiğini delil göstermişlerdir. Özellikle de talakın iddete doğru verilmesini hatırlatmışlardır. Yüce Allah'ın: "*Ey Peygamber! Kadınları boşadığınız zaman iddetleri vaktinde boşayın.*" buyruğundan itibaren: "*O (boşanan) kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde ya maruf ile onları tutun yahut maruf ile onlardan ayrılın.*" buyruğuna kadar olan buyruklarda olduğu gibi. Bu ise ancak ric'i talaklarda sözkonusu olabilir.

Yüce Allah'ın: "*Onları iddetleri vaktinde boşayın.*" buyruğu da iddet bitmeden yahut ric'at/dönüş yapmadan talakı arka arkaya yapmanın caiz olmadığına delildir. Çünkü yüce Allah ancak iddet vaktinde yani iddetin karşılanacağı zamanda talakı mübah kılmıştır. Ne zaman ric'at yapmadan ona ikinci ve üçüncü talakı verirse bu sefer iddette bulunduğu yerden devam eder ve müslümanların büyük çoğunluğu ile iddetine yeniden başlamaz. Her ne kadar bu hususta Hilâs ve İbn Hazm'dan gelen şâz bir görüş ayrılığı varsa da bu görüşün tutarsızlığını başka yerlerde açıklamış bulunuyoruz. Çünkü bu zayıf bir görüştür. Zira onlar (ashab) İslâm'ın başlangıç dönemlerinde idiler. Kişi hanımına zarar vermek istediği vakit onu boşar nihâyet iddetinin bitmesi yaklaştımı ona döner. Sonra da onu boşardı. Bunu da onu daha uzun bir süre alıkoymak istediği için yapardı. Eğer ona ric'at yapmayacak olursa kocasının ona ric'at yapmasına gerek olmaksızın iddetini yeniden (ikinci ay hali ve gerisini sayarak) başlardı. Şanı yüce Allah ise böyle bir zararı önlemek için onların talak sayılarını üç ile sınırlandırdı. Bu hususta rivâyetlerin ifade ettiği gibi. Bunun Allah nezdinde kesinleşmiş hüküm olduğunun delili ise ric'at olmadan iddetin yeniden başlamayacağıdır. Bu ister ric'at yapmadan önce talakın meydana gelmemesinden dolayı olsun isterse de talak gerçekleşmekle birlikte ondan dolayı iddete yeniden başlanmayacağından dolayı olsun fark etmez. İbn Hazm ise talakın iddete doğru yapılması sûretiyle yeniden iddete başlanmasını vacip kılmıştır. Bu durumda arkasından iddet bulunmaksızın talak olmazdı. Zira sözkonusu talak Kur'an-ı Kerim'in delalet ettiği üzere duhulden sonradır. İşte bundan dolayı bu görüşün tutarsızlığı sözkonusu-

662 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 62-63.

dur. Kur'an-ı Kerim'in ve rivâyetlerin delaletinin gereğini kabul eden kimseler ise şöyle der: Yüce Allah'ın meşru kıldığı talak arkasından iddetin sözkonusu olduğu ve talak verenin/kocanın ya iyilikle nikahı altında tutmak yahut güzellikle salmaktan birisini tercih etmekte serbest olduğu talaktır. Bu ise ric'at yapmadan önce iddet içerisinde üç talakın verilmesine aykırıdır. O halde bu caiz olamaz. Dolayısıyla böyle bir talak da iddete doğru yapılmış bir talak olamaz. Ve ayrıca yüce Allah: *"O (boşanan) kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde ya maruf ile onları tutun yahut maruf ile onlardan ayrılın."* buyurarak talak veren kişiyi/kocayı ric'at yapmak ile onu iddetini tamamlayarak güzellikle onu salıncaya kadar haline terk etmek arasında muhayyer bırakmıştır. Eğer iddeti bitmeden önce ona ikinci bir defa talak verecek olursa bu kişi maruf bir şekilde de tutmamış, güzel bir şekilde de salmamış bir kişi olur.][663]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz ay hali sünnete uygun talak yapmaya engeldir. Eğer eşini ay halinde iken boşayacak olursa yüce Allah'ın: *"Kadınları boşadığınız zaman iddetleri vaktinde boşayın."* buyruğundan ötürü bid'at yapmış bir iş olur. Çünkü bu cimada bulunmadığı temizlik halinde (boşayın) demektir.][664]

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ ذٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾

2. "O kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde ya maruf ile onları tutun yahut maruf ile onlardan ayrılın. Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın işte bu Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere verilen öğüttür. Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun."* yani haklarında şahit olunacak bu kimselere karşı bu şahitliği yapmalarını sağlayın.][665]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

663 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIII, 78-80.
664 Şerhu'l-Umde -taharet-, 471.
665 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VIII, 487

[Şüphesiz yüce Allah: *"O kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde ya maruf ile onları tutun yahut maruf ile onlardan ayrılın."* buyruğu ile şahit tutmayı emir buyurmuştur. Burada ayrılmaktan maksat ise iddetinin bitmesi halinde kadını serbest bırakmaktır. Bu ne bir talaktır ne bir ric'attir ne bir nikahtır. Bu durumda şahit tutmak da müslümanların ittifakı ile kabul edilmiştir. Böylelikle şahit tutmanın ancak ric'at hakkında sözkonusu olacağı da bilinmiş olmaktadır.][666]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hatta yüce Allah: *"O kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde ya maruf ile onları tutun yahut maruf ile onlardan ayrılın."* buyurarak kocayı iddetin sona ermesi yaklaştığı zaman onu -ric'at yapmak demek olan- ya maruf ile tutmayı yahut da iddetin bitmesi esnasında onu kendi haline serbest bırakmayı seçmekte muhayyer bırakmıştır. Böylelikle iddetin bitişinden sonra onu iddet halinde yalnız kendisi için alıkonulmuş olduğu gibi iddetin bitişinden sonra onu alıkoymasın. Çünkü yüce Allah: *"Apaçık bir hayasızlıkta bulunma hali dışında evlerinden onları çıkarmayın. onlar da çıkmasınlar."* buyurmuştur.][667]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah talak âyetinde: *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir."* (Âyet 2-3) buyurmaktadır. Ebu Zer (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadiste de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ey Ebu Zer! Bütün insanlar bu âyet gereğince amel etseler şüphesiz onlara yeter."[668]

İbn Abbas ve ashab-ı kiramdan başkaları bir kimse talak hususunda Allah'ın sınırını aşacak olursa ona: Eğer Allah'tan korkarsan şüphesiz Allah sana bir çıkış yolu ve bir kurtuluş gösterecektir derlerdi.][669]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse o kendisine yeter."* buyurmaktadır. Takva/Allah korkusu Allah'ın emrettiklerini yapmak ve onun yasakladıklarını terk etmek demektir. Ebu Zer'den nakledilen rivâyete göre o Pey-

666 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 34.

667 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 23.

668 İbn Mace. 4220; Ahmed. Müsned. V. 178; Zühd. I. 71-72; Darimi. II. 619. Hadis bir parça zayıftır.

669 Minhâcü's-Sünne. V. 291.

gamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Ey Ebu Zer! İnsanların tamamı bu âyet-i kerime ile amel edecek olurlarsa onlara yeter."

Bundan dolayı seleften bazıları şöyle demiştir: Allah'tan korkan/takvalı hiçbir kimse muhtaç düşmez. Yani Allah takvalı olan kimselere başkaları için sıkıntı ve darlık teşkil eden hallerden bir çıkış yolu göstereceğini ve onları ummadıkları yerden rızıklandıracağının ve böylelikle onlara zarar verecek şeyleri kendilerinden uzaklaştırıp ihtiyaç duyacakları şeyleri onlara celb edip ellerine geçmesini sağlayacağının teminatını vermiştir.][670]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir.*" İbn Mace'nin Sünen'inde ve başka hadis kaynaklarında Ebu Zer'den rivâyete göre bu âyet-i kerime inince Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ey Ebu Zer! Eğer insanların hepsi bu âyet ile amel edecek olurlarsa onlara mutlaka yeter" buyurmuştur.

Şanı yüce Allah bu âyet-i kerimede kendisinden korkan takva sahibi kimselere gelecek zararları uzaklaştıracağını beyan buyurmaktadır. Bu da ona sair insanlar için darlık ve sıkıntı teşkil eden hususlardan çıkış yolu ihsan etmesi, ona faydalı olacak şeyleri çekmesi, ummadığı yerden onu rızıklandırmasıdır. Şüphesiz nefislerin kendisi ile rahat bulacağı ve hoş ve iyi zamanlarında ihtiyaç duyacağı canlı için gıda olan her bir husus rızık türündendir. Yüce Allah da bunu emrolunanı yapması, yasak kılınmış olanı terk etmesi sûreti ile kendisinden korkan takvalılara rızık olarak verir.][671]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona ummadığı bir yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse O kendisine yeter. Şüphesiz ki Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir kader tayin etmiştir.*" (Âyet 2-3) buyurmaktadır. Burada insanlar dört sınıftır. Bir sınıf ona ibadet etmez, ona tevekkül etmez. Bunlar yaratılmışların en şerlileridir.

Bir diğer sınıf onun emrettiklerini yaparak yasakladıklarını terk ederek ona ibadet etmek maksadını güderler. Fakat onlar gerçek manada ona tevekkül etmez, ondan yardım dilemezler. Bu sebeple istediklerinin bir çoğunu elde etmekten aciz düşerler ve birçok musibet halinde de sabırsızlık gösterirler.

670 Câmiu'l-Mesâil, VIII, 526
671 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 229.

Diğer taraftan bunlardan olanlar arasından kaderi yalanlayan ve kendi fiillerini kendisinin ortaya koyduğunu ileri süren kimseler de vardır. Bunlar gerçekte ondan yardım dilemezler, kalplerini ıslah edip doğrultmasını kalplerine hidâyet vermesini de ondan istemezler. Bunlar ise ümmet nezdinde böyle oldukları gibi ilahi yardıma mazhar olmazlar.

Diğer topluluk ise sözlü ve itikad itibari ile kadere iman eder. Fakat taharet ve namaz kastı ile sahip olduğu nitelikler gibi kalpleri ilim ve amel itibari ile bu sıfata sahip olmazlar. Bunlar da aynı zamanda zayıf ve aciz kimselerdir.

Bir sınıf da kudret ve meşiet tarafına verenin de alıkoyanın da Allah olduğuna, alçaltanın, yükseltenin o olduğuna bakarak bu açıdan ona yönelmek, ondan yardım dilemek, istedikleri şeyleri dilemek üzere ona muhtaç olduklarını arz etmek, onlarda daha ileriye geçer. İşte bunların herhangi birisi bir tür otorite sahibi gizli ya da açık bir kudret, düşmanını kahretmek hatta onu öldürmek ve maksatlarını elde etmek gibi imkanları elde edebilir. Fakat bunların akıbetleri istendiği gibi değildir. Çünkü hiç şüphesiz akıbet takva sahibi olanlarındır. Hatta bu gibi kimselerin ahiretleri aşağılık bir ahiret/bir sondur.][672]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona ummadığı bir yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse O kendisine yeter. Şüphesiz ki Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir kader tayin etmiştir.*" buyurmaktadır. Bu âyet-i kerime Allah'tan korkan takva sahibi herkes hakkında umumidir. Âyet-i kerimenin bağlamı takva sahibi olmanın bu genel nastan kastedildiğine delildir. Buna göre talak hususunda Allah'tan korkup da yüce Allah'ın emrettiği şekilde boşayan bir kimseye yüce Allah başkası için dar olan hallerden kendisine bir çıkış ihsan eder. Allah'ın sınırlarını aşıp da Allah'ın kendisine haram kıldıklarını yapan bir kimse ise kendisine zulmetmiş olur. Bid'at talakın haram olduğunu bilmeyen bir kimse dolayısı ile ay halinde talakın haram kılındığını yahut da üç talakı bir arada vermenin haram olduğunu bilmeyen bir kimseye gelince, böyle bir kişi eğer haram oluşu bilip tevbe ederse artık Allah'tan korkan takvalı kimselerden olur ve Allah'ın kendisi için bir çıkış yolu ihsan etmesini hak eder.

Bunun haram olduğunu bilmekle birlikte böyle bir iş yapmanın haram olduğuna inanmakla beraber haram olanı yapar ve yanında o kadının kendisine haram olduğuna dair fetva verecek kimsesi yoksa bu kimseye yaptığı zulüm ka-

672 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 323-324.

darı ile ceza verilir. Cumartesi yasağını çiğneyenlerin balıkların kendilerine gelmesinin engellenmesi ile cezalandırılması gibi. Çünkü böyle bir kimse Allah'tan korkmadığı için darlık ve sıkıntı ile cezalandırılan bir kimse olur. Eğer Allah ona hidâyet verecek olup ona hakkı gönderip tevbe etmeyi ilham eder kendisi de tevbe ederse hiç şüphesiz günahtan tevbe eden bir kimse günahı olmayan bir kimse gibidir. O durumda da böyle bir kişi Allah'tan korkan kimseler arasına girer ve o da Allah'ın kendisi için bir kurtuluş ve bir çıkış yolu ihsan etmesini hak eder. Hiç şüphesiz Peygamberimiz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) hem rahmet peygamberidir hem savaş peygamberidir. Bu sebeple tevbe eden herkes için onun getirdiği şeriatte bir kurtuluşu vardır. Ve bizden öncekilerin şeriatinden (bu bakımdan) farklıdır. Çünkü bizden öncekiler arasından tevbe eden bir kimse kendilerini öldürmeleri ve buna benzer daha başka çeşitli cezalar ile cezalandırılırdı. Bu sebeple İbn Abbas'a hanımını üç talak ile boşayan kişiye dair soru sorulduğu vakit o kimseye şöyle derdi: Eğer sen Allah'tan korkmuş olsaydın Allah sana bir çıkış gösterecekti. Bazen (üç talakın) bağlayıcılığı hususunda Ömer'e muvafakat ettiği de olurdu. Çünkü haram olan bu bid'ati haram olduğunu bilerek işleyenlerin çoğalması buna sebepti. Onun bazı hallerde ancak bir tek talakı bağlayıcı kabul ettiği de rivâyet edilmiştir. İbn Mesud da bu bid'ati işleyen kimselere oldukça kızar ve şöyle derdi. Ey insanlar! Her kim işi olması gerektiği gibi yapacak olursa bu zaten onun için apaçıktır. Aksi taktirde Allah'a yemin ederiz ki sizin dinde olmayıp sonradan ortaya çıkarttığınız her bir şeye (fetva yetiştirmeye) takatiniz yetmez.][673]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona ummadığı bir yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse O kendisine yeter. Şüphesiz ki Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir kader tayin etmiştir.*" (Âyet 2-3) buyurmaktadır. Âyeteki "hasb" kâfi. yeter. olmak demektir. Böylelikle yüce Allah kendisine tevekkül edene yeteceğini beyan buyurmaktadır. Duada da: "(يا حسب المتوكل): Ey tevekkül eden kimseye yeten" denilir. O tevekkül edene yettiği gibi tevekkül etmeyene de yeter denilmez. Çünkü yüce Allah bu birinci cümleyi cevabın şarta bağlı olması gibi bağlamıştır. O halde böyle bir durumda şartın varlığı yokluğu gibi olamaz. Çünkü hükmü ona uygun olan vasfa bağlı olarak sözkonusu etmiştir. Böylelikle kulun tevekkülünün Allah'ın ona yetmesinin sebebi olduğunu da öğrenmiş oluyoruz. Ayrıca yüce Allah bunu takvayı teşvik ettiği gibi tevekkülü teşvik bağlamında zikretmiştir. O halde tevekkül eden

673 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 34-35.

kimse eğer başkasının sahip olamayacağı şekilde Allah'ın kendisine yetmesini elde etmeyecek olsa şüphesiz ki bu tevekkül hususunda teşvik edici olmaz. Nitekim takvayı da darlıktan çıkışın ve ummadık yerden rızık elde etmenin bir sebebi kılmıştır.][674]

Merhum İbn Teymiyye üç talakı bağlayıcı kabul etmek sûretiyle cezalandırmanın iki açıdan içtihadı gerektirdiğini sözkonusu edip, birinci bakımı zikrettikten sonra şunları söylemektedir: Ceza ancak hak eden kimseye verilir açısından meseleyi ele alacak olursak "*Takva sahibi kimselerden*" olan bir kimse Allah'ın kendisine bir kurtuluş ve bir çıkış yolu takdir etmesini hak eder, cezalandırılmayı hak etmez. Üç talakı bir arada vermenin haram olduğunu bilmeyen bir kimse bunun haram olduğunu bildiği zaman o günden itibaren tevbe eder ve ancak sünnete uygun talak verecek olursa şüphesiz ki o talak meselesinde Allah'tan korkan takva sahiplerinden birisi olur.][675]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Ona ummadığı bir yerden rızık verir.*" (Âyet 3) buyruğu bu hususta takva sahibi olan kimseden Allah'ın üzerindeki sıkıntıyı kaldırıp ona bir çıkış yolu göstereceğini, ona kolaylaştıracağı rızık elde etme yollarıyla bir takım menfaatlerin ona ulaşmasını sağlayacağını beyan etmektedir. Rızık ise insanın kendisi ile gıdalandığı her şeyin adıdır. Bu da dünya rızkını da ahiret rızkını da kapsar. Bazıları da: Takva sahibi hiçbir kimse asla fakir düşmez demiş. Ona neden deyince şu cevabı vermiştir: Çünkü yüce Allah: "*Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir.*" buyurmuştur diye cevap vermiştir.

Soranın: Bizler takva sahibi olup Allah'tan korkmakla birlikte mahrumiyet içerisinde bulunan kimseler olduğunu da görüyoruz. Fakat bunun aksi durumda olan kişiye ise rızık ihsan ediliyor şeklindeki sorunun cevabı da şudur:

Âyet-i kerime Allah'tan korkan takva sahibi kimsenin ummadığı bir yerden rızıklanmasını ifade etmektedir. Âyet takvalı olmayan kimseye rızık verilmeyeceğine delil değildir. Tam aksine her bir mahluk için rızık zorunludur. Nitekim yüce Allah: "*Yeryüzünde yürüyüp de rızkı Allah'a ait olmayan hiçbir canlı yoktur.*" (Hud, 6) buyurmaktadır. Hatta kulun yediği haram bile bu rızkın kapsamı içerisindedir. Kafirlere haram olan yollardan rızık verilebilir, güzel yollardan da ihsan edilebilir. Bazen ancak oldukça zorlandıktan sonra rızıklarını elde edebi-

674 Câmiu'l-Mesâil, I, 88-89.
675 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIII, 97.

lirler. Allah'tan korkan takvalılara ise Allah ummadıkları yerden rızıklarını verir ve onların rızıkları haram yollarla elde edilen bir rızık olmaz. Rızkın kendisi de murdar olmaz. Takva sahibi muhtaç olacağı kadarıyla rızıktan mahrum edilmez. O sadece ona bir rahmet ve ona bir ihsan olmak üzere dünyanın lüzumsuz fazlalıklarına karşı korunur. Çünkü rızkın genişletilmesi bazen o rızık sahibine zararlı olabilir. Kısılması da yine o kişi için bir rahmet olabilir.

Şanı yüce Allah da: *"Ama insan Rabbi kendisini sınayıp da ona ikramda bulunup nimetler verse: "Rabbim beni şereflendirdi, bana lutfetti" der. Fakat ne zaman onu deneyip, rızkını daraltırsa bu sefer: "Rabbim beni alçalttı" der. Hayır..."* (Fecr. 15-17) buyurmaktadır. Yani durum böyle değildir. Rızkı genişletilen herkes Allah nezdinde ikram olunan değerli bir kişi demek değildir. Rızkı daraltılan herkes de alçaltılmış kimse değildir. Aksine yüce Allah bazen kişinin rızkını mühlet vermek ve istidrac/derece derece azaba yaklaştırmak üzere bollaştırabilir. Bazen de onu himaye etmek ve korumak için rızkını daraltabilir. Dindar kimselerden bir kulun rızkının darlığı onun küçük büyük bir takım günahlarından ötürü olabilir. Nitekim seleften birisi şöyle demiştir: Şüphesiz kul işlediği bir günahtan ötürü rızkından mahrum edilebilir.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen hadiste de şöyle buyurmuştur: "Allah'tan çokça mağfiret dileyen bir kimseye Allah her bir üzüntüden bir kurtuluş ve her bir darlıktan bir çıkış ihsan eder ve ona ummadığı yerden rızık verir."[676]

Şanı yüce Allah da iyiliklerin günahları gidereceğini, mağfiret dilemenin rızık ve nimete sebep teşkil edeceğini, masiyet işlemenin ise musibetlere ve sıkıntılara sebep olacağını haber vererek şöyle buyurmaktadır: *"Elif. Lâm. Ra. Bu âyetleri sağlamlaştırılmış sonra da hakim ve habir Allah tarafından geniş geniş açıklanmış bir kitaptır."* (Hud. 1) buyruğundan itibaren: *"Ve her fazilet sahibine kendi lütfunu versin."* (Hud. 3) âyetine kadar; *"Rabbinizden mağfritet dileyin. Çünkü O, çok mağfiret edicidir."* (Nuh. 10) buyruğundan itibaren *"Mallarla oğullarla size yardım eder, size bağlar bahçeler verir ve sizin için nehirler akıtır."* (Nuh. 12) âyetine kadar: *"Eğer onlar dosdoğru yol üzere gitseler elbette biz onlara bol bol su içirirdik. Onları bu konuda deneyelim diye."* (Cin. 16-17); *"Eğer o ülke halkı iman edip de sakınmış olsalardı, üzerlerine gökten ve yerden nice bereketler açardık. Fakat onlar (peygamberlerini) yalanladılar bunun için Biz de kazanmakta oldukları yüzünden onları (azabla) yakalayıverdik."* (A'raf. 96); *"Ve eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i*

676 Kaynakları daha önce gösterildi

ve Rabbleri katından kendilerine indirileni gereği gibi uygulasalardı, şüphesiz, üstlerinden ve ayakları altından (rızıklarını) yerlerdi." (Maide. 66); "*Size gelip çatan her musibet ellerinizle kazandıklarınız sebebi iledir, bununla birlikte çoğunu da affeder.*" (Şura. 30); "*İnsana nezdimizden bir rahmet tattırıp da sonra bunu kendisinden alıversek muhakkak o, ümidini kesmiş bir nankör olur.*" (Hud. 9); "*Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana gelen her fenalık da kendindendir.*" (Nisa. 89) ve: "*Onları yalvarırlar diye darlığa ve sıkıntıya uğrattık. Bari onlara azabımız geldiğinde yalvarsalardı. Fakat kalpleri katılaşmıştı. Şeytan da yaptıklarını kendilerine süslü göstermişti.*" (En'am. 42-43) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah kitab-ı keriminde kullarını iyiliklerle, kötülüklerle sınadıklarını haber vermiştir. İyilikler nimetlerdir. Kötülükler ise musibetlerdir. Maksat ise kulun çok sabredici, çok şükredici bir kul olmasıdır. Sahih'te Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: "Nefsim elinde olana yemin ederim ki Allah mümin hakkında her neye hükmederse mutlaka o onun için hayırlı olur. Böyle bir durum ise müminden başkası için sözkonusu değildir. Eğer ona bir bolluk isabet ederse şükreder ve bu onun için bir hayır olur. Eğer ona bir darlık ve sıkıntı isabet ederse sabreder ve bu onun için bir hayır olur."[677]

Allah'tan Korkmak/Takva ve Tevekkül

Yüce Allah: "*Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona ummadığı bir yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse O kendisine yeter. Şüphesiz ki Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir kader tayin etmiştir.*" (Âyet 2-3) buyurmaktadır. Ebu Zer'den rivâyete göre de o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: "Eğer insanların tamamı bu âyetin gereğini yerine getirecek olurlarsa hiç şüphesiz onlara yeterdi."[678] buyurmuştur. Yüce Allah'ın: "*Bir çıkış yolu*" buyruğu hakkında seleften birisinin şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Yani insanlar için darlık ve sıkıntı teşkil eden her şeyden (bir çıkış yolu ihsan eder). Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: "*Yalnız sana ibadet eder yalnız senden yardım dileriz.*" (Fatiha. 5) buyruğu ile örtüşmektedir. Bu âyet-i kerime ki bütün ilahi kitapların ilmini kendisinde toplamıştır. Çünkü takva emrolunan ibadetin kendisidir. Allah'a karşı takvalı olup ondan korkmak, ona ibadet ve itaat etmek birbirine yakın birbirine denk ve birbirinden ayrılmaz isimlerdir. Yalnız ona tevekkül etmek ise yalnızca ondan yardım dilemek demektir. Buna göre Allah'tan korkan takvalı bir kimse "*Yalnız sana ibadet ederiz.*" buyruğunun bir misalidir.

677 Kaynakları daha önce gösterildi.
678 Buna dair değerlendirme daha önce geçti.

Allah'a tevekkül eden bir kimse de *"Yalnız senden yardım dileriz."* buyruğunun bir misalidir. Nitekim yüce Allah: *"Yalnız O'na ibadet et ve yalnız O'na tevekkül et."* (Hud. 123): *"Yalnız sana tevekkül ettik ve yalnız sana yöneldik."* (Mümtehine. 4) ve: *"Yalnız O'na tevekkül ederim ve yalnız O'na dönerim."* (Hud. 11) buyurmaktadır.

Diğer taraftan takvanın iki faydası olduğunu dile getirmektedir: Allah'tan korkan takva sahibi kimseye bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir. Çıkış yeri çıkış mekanı demektir. Yani çıkıp kurtulmak demektir. Çıkış ise ancak darlıktan ve sıkıntıdan istenir. İşte kurtuluş, ilahi yardım ve rızık da budur. Böylelikle yüce Allah ilahi yardımın ve rızkın buna bağlı olduğunu beyan buyurmaktadır. Nitekim yüce Allah: *"O ki kendilerini açlıktan doyuran ve korkudan kendilerine güvenlik verendir."* (Kureyş. 4) buyurmaktadır. Bundan dolayı da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Siz aranızdaki güçsüz kimselerin duaları, namazları ve mağfiret dilemelerinden başka bir vesile ile yardıma mazhar olduğunuzu ve size rızık verildiğini mi sanıyorsunuz?"[679] İşte biri menfaati celbetmek diğeri de zararı bertaraf etmek içindir.

Tevekküle gelince, Allah'ın tevekkül eden kimseye yeteceğini beyan buyurmaktadır. Bu da Allah'a tevekkülün Allah'ın tevekkül edene yeterli geleceği ciheti ile olduğuna dair bir beyandır. Yüce Allah'ın: *"Allah kuluna yetmez mi?"* (Zümer. 36) buyruğunda olduğu gibi. Bu bakımdan bu şöyle diyenlerin kanaatlerine aykırıdır: Tevekkül sadece işi ona havale etmek ve rıza göstermekten ibarettir. Sonra Allah emrini dilediği gibi gerçekleştirir. Hayır kişi aciz gibi değildir. Çünkü: *"Allah her şey için bir kader tayin etmiştir."* Bu âyet-i kerimeyi şüphelerin darlığından doğru delil ve tanık ile çıkmak açık bilgi ve zevk diye de tefsir etmişlerdir. Şöyle dedikleri gibi: O bunu bir insan öğretmeden öğrenebilir ve denemeden bunun farkına varır. Bunu Ebu Talib el-Mekki zikretmektedir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Eğer Allah'tan korkarsanız o size iyi ile kötüyü ayırdeden bir anlayış/furkan verir."* (Enfal. 29) âyeti hakkında aynı şekilde: O hak ile bâtılın kendisi ile birbirinden ayırdedildiği bir nurdur diye açıklamışlardır. Bu bir basirettir diye de açıklamışlardır. Hâlbuki âyet-i kerime apaçık darlıktan çıkışı da kapsamaktadır. Darlık hakkında yüce Allah: *"Allah kimi hidâyete erdirmeyi dilerse, göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmayı dilerse onun da göğsünü -gökyüzüne tırmanıyormuş gibi- daraltır, sıkıştırır. Allah iman etmeyenlerin üstüne işte böyle murdarlık çökertir."* (En'am. 125) buyurmaktadır. Âyet bedenlerin zevkini kalplerin ilim ve iman gibi şeylerden aldığı zevki de kapsar. Nitekim yüce Allah'ın: *"Ve onlara rızık olarak*

679 Hadise dair değerlendirme daha önce geçti.

verdiklerimizden infak ederler." (Bakara. 3) buyruğu hakkında böyle bir açıklama yapıldığı gibi yüce Allah'ın: "*Ve semadan bir su indirdi.*" (Bakara. 22) buyruğu hakkında o Kur'an ve imandır açıklamasını da yapmıştır.][680]

وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللّٰهَ
بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾

3. "Ve ona ummadığı bir yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse O kendisine yeter. Şüphesiz ki Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir kader tayin etmiştir."

Tefsiri:

[Yetmek. yeterli olmak bazı kimseler hakkında özel bir anlam olduğuna göre Allah'a tevekkül eden kimsenin: "Hasbiyallah: Allah bana yeter" demesi ile yüce Allah'ın: "*Kim Allah'a tevekkül ederse O kendisine yeter.*" buyruğunun ortak değil özelleştirilmiş bir emir olduğu. bu özelleştirmenin sebebinin de tevekkül olduğu bilinmiş olur. Şanı yüce Allah bir amel karşılığında bir vaatte bulunacak yahut da o ameli işleyenlere bir lütfu özellikle verecek olursa. mutlaka bu amelin olması ile olmaması arasında bu ilahi lütfun gerçekleşmesi bakımından bir fark bulunur. Bunun bir benzerinin bir başka sebebe bağlı olarak hâsıl olma ihtimali bulunmakla birlikte bu böyledir. Çünkü yüce Allah kendisine tevekkül etmeyen bazı kimselere de kâfi gelir. Çocuklar gibi. Fakat tevekkül eden kimsenin tevekkül edenler için sözkonusu olan yeterli oluşun meydana gelişinde bir etkisinin bulunması da bir zorunluluktur. Bu durumda tevekkül bulunmadan meydana gelen yeterlilik oluş mutlak olarak hâsıl olmaz.][681]

وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ
وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ
يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٤﴾

4. "Kadınlarınız arasından ay halinden kesilmiş olanların (iddetleri) hakkında şüphe ederseniz onların iddetleri üç aydır. Hamile olanların iddetleri ise yüklerini bırakmalarıdır. Kim Allah'tan korkarsa Allah ona işinde kolaylık verir."

680 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 52-56.
681 Câmiu'r-Resâil. I. 90.

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Ay halinden kesilmiş olanlar"* buyruğunda sözü geçen "ye's: ay hali ümidinin kalmamış olması" belli bir yaşa erişmek demek değildir. Eğer bu belli bir yaş olmuş olsaydı bunu Allah'ın ve Rasûlünün beyan etmesi gerekirdi. Bu ancak kadının bizzat kendisinin ay hali olmaktan ümidini kesmesidir. Kanı kesilecek ve tekrar (ay hali sebebi ile) geleceğinden ümidini kesecek olursa o kadın ay halinden kesilmiş olur. İsterse kırk yaşında olsun. Daha sonra bir süre bekleyip tekrar kan (ay hali sebebiyle) gelecek olursa bu durumda kadının ay halinden kesilmemiş olduğu ortaya çıkar. İsterse (iddet beklediği) üç aylık süreden sonra olsun. Bu tıpkı ondan başka ay halinden kesilmiş olduğunu kabul eden diğer kadınların ve durumu hakkında şüphe eden kadınların durumu gibidir. Ay halinden kesilmiş olmayı bu şekilde kabul etmeyenlerin sözleri eğer bunu belli bir yaş kabul ederse tutarsızlık arz eder. Eğer ne belli bir yaş ne de kanın kesilmesi ile sınırlandırmayacak olup kadının yeniden ay hali olacağını ümit eder ve insanın kendisini tanımadığını ortaya koyar. Eğer nifasın/lohusalığın belli bir süresi yoksa -kadın ister ikiz ister daha fazla doğurmuş olsun- kanı görmeye devam ettiği sürece o lohusa demektir. Doğuma başladığından itibaren gördüğü lohusalıktır ve lohusalık kanının hükmü ile ay halinin kanının hükmü aynıdır.][682]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mesele hakkında özel bir nas bulunması halinde bazıları umumi ifadeyi delil kullanmış olabilirler. İbn Mesud'un ve başkalarının yüce Allah'ın: *"Hamile kadınların iddetleri ise yüklerini bırakmalarıdır."* buyruğunu delil göstermeleri gibi. Ayrıca İbn Mesud şöyle demiştir: Kısa Nisa Sûresi (Talak Sûresi), uzun Nisa Sûresi'nden sonra yani Bakara'dan sonra inmiştir. Yüce Allah'ın: *"İddetleri ise yüklerini bırakmalarıdır."* buyruğu sürenin bununla sınırlı olmasını gerektirir. Şâyet ona iki vadeden daha uzun olanını iddet beklemesini vacip kılmış olsaydı o taktirde onun iddet süresi doğum ile sona ermiş olmazdı. Ali, İbn Abbas ve başkaları ise bu âyeti diğer iki âyetin genel kapsamına sokmuşlardır. Özel nas ise, Sübey'a el-Eslemiyye ile ilgili olayda, İbn Mesud'un görüşüne uygun bir sûrette gelmiş bulunmaktadır.][683]

682 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX.240
683 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 196-197.

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَى ﴿٦﴾

6. "O kadınları gücünüz yettiğince kaldığınız yerin bir kısmında iskân edin. Onları dara koymak için onlara zarar vermeye kalkışmayın. Eğer onlar hamile iseler yüklerini bırakıncaya kadar onlara nafaka verin, eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin. Aranızda maruf ile müşavere yapın eğer anlaşmada güçlükle karşılaşırsanız o halde onun için başka bir kadın emzirir."

Tefsiri:

[Bu âyet-i kerime[684] süt emen çocuğun rızkının temel ihtiyaçlarının babasına ait olmasını gerektirmektedir. Çünkü yüce Allah: "*O kadınlar hamile iseler yüklerini bırakıncaya kadar onlara nafaka verin. Eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin.*" buyurarak gerek annesinin karnında cenin iken gerek süt emmekte iken onun nafakasını o çocuğu taşıyan ve onu emziren kadının nafakasını vermek aracılığı ile babasına bir görev kılmıştır. Çünkü o çocuğu (cenin ise) taşıyanın (süt emiyor ise) emzirenin yiyeceğini/nafakasını vermeden onun yiyeceğini vermeye imkan yoktur].[685]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah gebe hakkında: "*Eğer onlar hamile iseler yüklerini bırakıncaya kadar onlara nafaka verin.*" buyurmaktadır. Böylelikle çocuğun nafakası annesinin nafakasının içine girmiş olur. Çünkü o. o nafaka ile beslenir.][686]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz Kur'an-ı Kerim'de yüce Allah'ın: "*Eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücret verin.*" buyruğunda süt emzirmesinden ötürü süt anneye ücret verme hükmünü getirmiştir. Fukahadan pek çok kişi şöyle der: Süt annenin ücreti icare ile ilgili kıyasa muhaliftir. Çünkü icare menfaatler karşılığı yapılan bir akittir.

684 Yüce Allah'ın: "O kadınların (annelerin ve çocuklarının) maruf bir şekilde yiyeceği, giyeceği (çocuğun) babasına aittir." (Bakara. 233) buyruğunu kastetmektedir

685 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIV. 106

686 el-İhtiyarat. 286.

Süt annenin icaresi/ücretle tutulması ise süt hakkında yapılmış bir akittir. Süt ise menfaat kabilinden değil aynî hususlardandır. Hayret edilecek hususlardan birisi de Kur'an-ı Kerim'de bundan başka caiz bir icarenin sözü edilmemektedir.][687]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'an-ı Kerim'de: *"Eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin."* buyruğunda sözü geçen süt annenin ücretle tutulması dışında nas ile belirtilmiş bir icare/ücret akdi bulunmamaktadır. Bazı fakihler icarenin ayn olmayıp ancak bir menfaat üzere yapılacağına inandığından ve bununla birlikte süt annenin ücretle tutulmasının caiz olduğu kanaatinden dolayı şöyle demiştir: Akit konusu olan şey çocuğun annesinin himayesine verilmesidir. Süt de kuyunun suyu gibi zımnen ve tebaen bu akdin kapsamına girer. Ancak bu akla ve duyu organları ile tespit edilene karşı bir inatlaşmadır. Çünkü bizler kesin olarak şunu biliyoruz ki akitten kasıt sütün kendisidir. Yüce Allah'ın: *"Eğer onlar sizin için emzirirlerse"* buyruğunda zikrettiği gibi. Çocuğun annenin himayesine verilmesi ise eğer bir fiil ise bu ancak bunun/süt emmesi için bir vesiledir. Bu durumda illet ancak zikrettiğimiz üzere aslın kalıcılığı ile birlikte yerine geçen fayda menfaat gibi değerlendirilir. Bu özel bir alış veriş türünden de değildir. Çünkü yüce Allah burada verilen bedele ancak ücret adını vermiş, ona semen/değer adını vermemiştir. Bu durum da sütü sağması halinde (o sütün satın alınmasından) farklıdır. Çünkü bu durumda verilip alınana ancak bey'/satış adı verilir. Çünkü kişi bu durumda faydayı -bir menfaati aslından elde ettiği gibi- aslından elde etmemektedir.][688]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İcarenin bedelinin/ücretinin maruf bir şekilde verileceğinin sübutuna yüce Allah'ın: *"Eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin."* buyruğu delildir. Bu buyrukla o kadınlara sırf süt emzirmelerinden ötürü ücretlerinin verilmesini emir buyurmaktadır.][689]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah da: *"Eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin."* buyurmaktadır. Bu ücret ise nafaka ve giyimdir. Aralarında Dahhak'ın ve başkalarının bulunduğu bir kesim bu görüşü ifade etmiştir.][690]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

687 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 531.
688 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye. 172; Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIX. 74.
689 Nazariyyatu'l-Akd. 164; Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIV. 134.
690 el-İhtiyarat. 286

[Bu asıl ilkeye yüce Allah'ın: *"Eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin."* buyruğu delildir. Bu buyruğu ile sadece emzirmeleri sebebi ile ücret verilmesini emir buyurmuş, bunun için ayrıca icar akdini şart koşmadığı gibi ücretle süt emzirmesi için babanın ona izin vermesini de şart koşmamıştır. Aksine çocuğun emzirilmesi babası üzerine bir görev olduğundan ötürü kadın onu emzirdimi sadece onu emzirmesi sebebi ile ücrete hak kazanır.][691]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Gerçek şu ki Allah'ın kitabında bizim şeriatimizde nass ile belirlenmiş bu icareden başka bir icare akdi bulunmamaktadır. Nitekim yüce Allah: *"Eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin."* ve: *"O kadınların maruf bir şekilde yiyeceği ve giyeceği (çocuğun) babasına aittir."* (Bakara, 233) buyruğunda olduğu gibi. Sünnet ve ümmetin icmaı da bu icarenin caiz oluşuna delildir. Bunun kıyasa muhalif olması ancak bir başka nassın kıyasının onunla çelişmesi halinde sözkonusu olur. Oysa diğer naslarda ve bunlara yapılan kıyaslarda bununla çelişen hiçbir şey de yoktur.][692]

[*"Ey Nebi! Kadınları boşadığınız zaman iddetleri vaktinde boşayın ve o iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun. –Apaçık bir hayâsızlıkta bulunmaları hali dışında- evlerinden dışarı çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa şüphe yok ki kendi kendisine zulmetmiş olur. Bilemezsin belki Allah bundan sonra bir iş peyda ediverir. O kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde ya maruf ile onları tutun yahut maruf ile onlardan ayrılın. Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın işte bu Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere verilen öğüttür. Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona ummadığı bir yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse O kendisine yeter. Şüphesiz ki Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir kader tayin etmiştir."* (Âyet 1-3) buyruğundan itibaren *"O kadınları gücünüz yettiğince kaldığınız yerin bir kısmında iskân edin. Onları dara koymak için onlara zarar vermeye kalkışmayın. Eğer onlar hamile iseler yüklerini bırakıncaya kadar onlara nafaka verin, eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin."* (Âyet 6) buyruklarına gelince:

Bilindiği üzere bu sûre Talak Sûresi'dir. Yüce Allah bu sûrede talaka, ric'ate, iddetlere, gebe ve emzikli kadının nafakasına dair hükümleri ve bundan başka başka yerde sözkonusu etmemiş olduğu diğer hükümleri zikretmektedir. Bu sûre üç talakı bir arada vermenin haram olduğuna çeşitli bakımlardan delildir:

691 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXX, 349.
692 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXX, 198-199.

1. Şanı yüce Allah: *"Kadınları boşadığınız zaman iddetleri vaktinde boşayın ve o iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun. –Apaçık bir hayâsızlıkta bulunmaları hali dışında- evlerinden dışarı çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar."* (Âyet 1) buyruklarından itibaren *"Bilemezsin belki Allah bundan sonra bir iş peyda ediverir. O kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde ya maruf ile onları tutun yahut maruf ile onlardan ayrılın."* (Âyet 2) buyurmasıdır. Bilindiği üzere böyle bir durum üç talakın birlikte verilmesi halinde sözkonusu olamaz. Çünkü üç talaktan sonra kadının tutulması diye bir şey yoktur. Yine üç talaktan sonra kadının rızası olmadan erkek için bir dönüş imkanı vermez. Bundan dolayı ashabdan, tabiinden ve ilim adamlarından -İbn Abbas, Cabir, Kays kızı Fatıma gibileri- ile hadis fukahası ve onlara muvafakat eden ilim adamları bunun ric'î talak ile boşanmış kadın hakkında sözkonusu olabileceğini söylemişlerdir.

2. Yüce Allah'ın: *"Onları boşayın"* buyruğu mutlak boşama hakkında bir izindir. Yoksa her talaka dair verilmiş bir izin değildir. Bunun umumi olduğunu zanneden bir kimse hata etmiş olur ve umumi buyruk ile mutlak buyruk arasında fark gözetmemiş olur. Çünkü bir kimsenin birisine "ye" veya "sat" ve buna benzer sözler söylemesi mutlak olarak yemek ve satmak için verilmiş bir izindir. Ne olumlu ne olumsuz olduğuna dair herhangi bir şeyi sözkonusu etmemiştir. Bundan dolayı bu mutlakın kayıtlı hale getirilmesi lafzın medlulünü kaldırmaktır. Yoksa onu nesh etmek değildir. Eğer o lafızda umumilik yoksa o taktirde ancak niteliklerini belirttiği boşamaya izin vermiş olur. Bu da iddete doğru boşaması, iddeti sayması ve Allah'tan korkması sûreti ile olur. Aynı şekilde iddetlerini bitirdikleri taktirde ya maruf bir şekilde tutması yahut da maruf bir şekilde ayrılması sözkonusu olur. Bu nitelik ise ancak üçten aşağı boşamalarda görülür. Nitekim böyle bir boşamada iddetin başlayacağı halde sözkonusu olması da böyledir. Çünkü hanımını ay hali iken boşayan bir kimse yüce Allah'ın kendisine emrettiği şekilde boşamamış olur. Aynı şekilde nitelendirilen şekilde talak vermeyen bir kimsenin bu halde bundan sonra Allah'ın bir başka durum ortaya çıkarmayacağını bilmediği gibi bir ihtimal de olmaz. Kadının iddeti bittiği taktirde de ya maruf bir şekilde tutup yahut maruf bir şekilde salıvermesi de mümkün olmaz. Çünkü böyle bir kişi Allah'ın emrettiği talakı vermemiş bulunmaktadır.

3. Yüce Allah iddetin tam olarak sayılmasını, talak verenin Allah'tan korkmasını ve iddetleri bitmesi halinde boşadığı kadını ya iyilikle tutup yahut iyilikle salıvermesini emretmektedir. Üç talak vermesi halinde buna ihtiyaç yoktur. Çünkü üç talakta sadece bir başka kocaya helal olması için iddetin sayılmasına ihtiyaç vardır. Kendisinin tutması veya salıvermesi için değil.

4. Yüce Allah: *"Apaçık bir hayasızlıkta bulunma hali dışında evlerinden onları çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar."* buyurmaktadır. Bu ric'i talak ile boşanan kadının hükmüdür. Onun kocası iddeti içerisinde kaldığı sürece onu geri almakta daha çok hak sahibidir. O her bakımdan bir zevce gibi de değildir, her bakımdan bain talak ile boşanmış bir kadın da değildir. Çünkü onun kocasının izni ile (mesken olarak bulunduğu evden) çıkma hakkı vardır. Buna karşılık bain talak ile boşanmış kadının kadının iznine gerek olmaksızın kocası onu mesken olarak kaldığı evden çıkarması hakkı vardır. Çünkü bain talak ile boşanmış kadının kocası üzerinde ne sükna/mesken hakkı ne de nafaka hakkı vardır. Kendisinin onu nikahı altında tutmayı seçmeyi tercih etmesi hali müstesnadır. O vakit iddetteki hakkından ötürü o meskende kalmaya onu mecbur etme hakkı vardır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kays kızı Fatıma hakkındaki sahih sünneti de buna delildir. Çünkü O, o kadına: "Senin ne sükna/mesken hakkın var ne de nafaka hakkın" buyurmuştur.[693] Şüphesiz Kur'an-ı Kerim buna muhalif değildir aksine buna uygundur. Çünkü yüce Allah: *"O kadınları gücünüz yettiğince kaldığınız yerin bir kısmında iskan edin. Onları dara koymak için onlara zarar vermeye kalkışmayın. Eğer onlar hamile iseler yüklerini bırakıncaya kadar onlara nafaka verin."* buyurmaktadır. Zamir de daha önce geçen ric'i talak ile boşanmış kadına aittir. Ayrıca hamile ve süt emziren kadın hakkında zikrettiği buyruklarda da bu durumda nafakanın nikahtan ötürü değil hamilelikten ötürü olduğunu beyan buyurmuştur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Yüklerini bırakıncaya kadar"* buyurmaktadır. Bunu ise hamilelik dolayısıyla verilmesi gereken nafakanın son sınırını belirtmek için zikretmiştir. Yoksa yüce Allah hamile kadının iddetini: *"Hamile olanların iddetleri ise yüklerini bırakmalarıdır."* buyruğu ile açıklamıştır. Bundan sonra ise: *"Eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin."* buyurmaktadır. İcma ile sabit olduğu üzere süt emzirme ücreti çocuğun nafakasıdır. Bu da nikahtan dolayı değil neseb dolayısı ile gereklidir. İşte bu da hamile kadına verilecek nafakanın bundan ötürü olduğuna delildir.

Bundan dolayı bu husustaki iki görüşten daha sahih olanı şudur: Hamile kadının nafakası hamileliğinden ötürü gerekir. Hükmü de babası tarafından ödenmesi gereken çocuğun nafakasının hükmü gibidir. Malik'in ve Ahmed'den gelen iki rivâyetten daha zahir olanına göre Ahmed'in iki görüşünden birisine göre Şafii'nin görüşü budur. Bunun hamilelikten ötürü kadın lehine gerektiğini söyleyenlerin ise sözleri çelişkilidir, aklen açıklanamaz.

5. Yüce Allah: *"Bilemezsin belki Allah bundan sonra bir iş peyda ediverir."* buyurmaktadır. Bu ise ashab-ı kiramdan birden çok kişinin söylediği gibi

693 Müslim, 1480.

üç talaktan sonra neyi meydana getirecek ki? Şüphesiz Allah bunu daha sonra kadının istenmesi. boşama dolayısı ile pişmanlık gibi bir hususun meydana gelebileceği ve böylelikle bunun o kadına tekrar dönmesi için bir yol olabileceğini açıklamak için zikretmiştir.

6. Yüce Allah âyetin devamında: "*Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder.*" buyurmaktadır. Ashab-ı kiram da eşini üç talak ile boşamış kimseye: Eğer Allah'tan korkmuş olsaydın Allah sana bir kurtuluş ve bir çıkış yolu gösterirdi demişlerdir. Böylelikle üç talakı bir arada veren kimsenin Allah'tan korkmamış olduğu bilinmiş olmaktadır.

7. Yüce Allah: "*O (boşanan) kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde ya maruf ile onları tutun yahut maruf ile onlardan ayrılın. Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun.*" buyurmaktadır. Şahit tutmak emri ancak ric'i talakın hükmü hakkında verilmiş bulunmaktadır. Bu da iki görüşten birisine göre vacib. diğerine göre ise müstehaptır.

8. Yüce Allah: "*O (boşanan) kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde.*" buyruğu sürenin sonuna ulaştıklarında anlamındadır. Çünkü vade sürenin sonudur. iddet de onun toplamıdır. Bundan dolayı yüce Allah ay halinden kesilmiş kadınlar hakkında: "*Onların iddeti üç aydır.*" buyurmakta. Yine: "*Hamile olanların iddetleri ise yüklerini bırakmalarıdır.*" buyurmuştur. Böylelikle burada iddetin biteceği süreyi hamileliğin doğum ile neticelenmesi olarak tespit etmiştir. Bunu bir iddet olarak değerlendirmemiştir. Çünkü iddet sayılan şey ile ilgilidir. Bu da sayılan müddeti ifade eder. Vade ise sürenin sonu demektir.

Bundan dolayı bu âyet-i kerime hamile için doğum yapmanın dışında bir vadesinin olmadığına delildir. İster kocası ölmüş olsun. ister onunla zifafa girilmiş birisi olsun. Bundan dolayı İbn Mesud şöyle demiştir.[694] Ben kısa Nisa Sûresi'nin uzun olandan sonra indiğine şahitlik ederim. "*Hamile olanların iddetleri ise yüklerini bırakmalarıdır.*" ve ayrıca yüce Allah: "*O (boşanan) kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde.*" buyurmuştur.][695]

لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا اٰتَاهُ اللّٰهُ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا مَا اٰتَاهَا سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾

694 Buhâri. 4910'da olduğu gibi. Hafız İbn Hacer. Fethu'l-Bari. VIII. 655-656'da şöyle diyor: İbn Mesud'un maksadı şudur: Eğer ortada nesih varsa neshedici buyruk sonradan nazil olandır. Hakikatte ise ortada nesh diye bir şey yoktur. Aksine Bakara Sûresi'ndeki âyetin umumi ifadesi Talak Sûresi'ndeki âyet ile tahsis edilmiştir.

695 Câmiu'l-Mesâil. I. 275-279

7. "Bolluk içinde olan bolluğuna uygun nafaka versin. Rızkı kendisine daraltılan kimse de Allah'ın kendisine verdiğinden infak etsin. Allah hiçbir kimseye ona verdiğinden başkasını yüklemez. Allah güçlüğün arkasından kolaylık ihsan eder."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Rızkı kendisine daraltılan kimse"* buyruğu rızkı bir şey artmayacak şekilde kendisini ihtiyaçtan kurtaracak kadar olan kimse demektir. Çünkü rızkı bundan daha eksik olacak olursa yaşayamaz.][696]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Allah hiçbir kimseye ona verdiğinden başkasını yüklemez."* yani eğer verilen emirde bir mükellefiyet sözkonusu ise yüce Allah ancak takatin yetebileceği kadarı ile mükellef tutar. Yoksa o şeriatın tamamına teklif adını vermesi demek değildir.][697]

اَللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّۜ يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌۙ وَاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿١٢﴾

12. "Allah yedi gökleri ve yerden de onlar gibisini yaratandır buyruğu bunlar arasında iner durur. Allah'ın gerçekten her şeye kadir olduğunu ve muhakkak Allah'ın ilmi ile her şeyi kuşatmış olduğunu kesinlikle bilesiniz diye."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim İbn Abbas da yüce Allah'ın: *"Allah yedi gökleri ve yerden de onlar gibisini yaratandır."* buyruğuna dair ona soru sorulunca şu cevabı vermiştir: Ben sana bu âyetin tefsirini bildirecek olursam kesinlikle kafir olmayacağından yana sana kim teminat verebilir? Yine o kendisine yüce Allah'ın: *"Melekler de Ruh da oraya miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselir."* (Mearic. 4) buyruğuna dair soru soran kimseye şu cevabı vermişti: Bu Allah'ın haber verdiği bir gündür. Allah onu en iyi bilendir.[698] Seleften buna benzer rivâyetler pek çoktur.][699]

696 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 410-411
697 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 26.
698 İbn Cerir. XXVIII. 153.
699 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 59.

TAHRÎM SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 12 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

يَآ أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللّٰهُ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١﴾

1. "Ey Nebi! Zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin? Allah Ğafurdur, Rahimdir."

Tefsiri:

[Buyruğun âyette umumi oluşunun delillerinden birisi de yüce Allah'ın: *"Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin."* buyurdukdan sonra: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* (Tahrim. 2) buyurmuş olmasıdır. İşte bu bizatihi haramı helal kılmanın yemin olmasını gerektirir. Nitekim İbn Abbas ve başkaları da bunu böylece delil göstermiştir. Âyetin nüzul sebebi ise (Efendimizin kendisine ya balı haram kılması idi[700] yahut da kendisine kıpti Mariye'yi haram kılması idi.[701] Durum ne olursa olsun helalı haram kılmak âyetin zahirine göre bir yemindir. Bu Allah adına yapılan bir yemin olmamakla birlikte Ömer. Osman. Abdullah b. Mesud. Abdullah b. Abbas (radıyallâhu anhum) ve başkalarının da bulunduğu ashab-ı kiramın cumhuru helalı haram kılmanın keffareti gerektiren bir yemin olduğuna fetva vermişlerdir. Bu ya zihar gibi büyük bir keffareti gerektirir ya da Allah adına yemin etmek gibi küçük keffareti gerektirir. Selef hâlâ zihar ve buna benzer fiillere yeminleri adı verirler.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin."* buyruğu ile ya neden "haram" lafzı ile haram edersin demesi kastedilmiştir.

700 Buhâri. II. 49: Müslim. 1474
701 Nesai.Tefsir. 627: Sünen. 3959: Hâkim. II. 493. Bu da sahihtir.

Yahut da Allah adına yemin ve benzeri hususlarla neden haram edersin, yahut da mutlak olarak neden haram edersin demektir. Eğer birincisi ve üçüncüsü ile Allah adına yemin etmekten başka bir sûretle onu haram kılmanın sabit olduğu kastediliyorsa bu doğrudur. Eğer Allah adına yemin ederek haram kılmayı kastediyorsa şanı yüce Allah. Allah adına yemin etmeye helalı haram kılmak adını vermiştir. Bilindiği üzere Allah adına yemin etmek şer'i manada haramlığı gerektirmez. Fakat yemin edenin fiilden uzak durmasını gerektirdiğinden ötürü o fiili işlemek onun için şer'i değil şarta bağlı olarak haram olur.

Buna göre bir fiilden uzak kalmasını gerektiren her bir yemin kişiye o fiili işlemeyi haram kılmış olur. Bu sebeple bu da yüce Allah'ın: *"Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin?"* buyruğunun genel çerçevesine girer. O vakit de yüce Allah'ın: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolu göstermiştir."* buyruğunun da helalı haram kılan bütün yeminleri genel olarak kapsaması kaçınılmaz olur. Çünkü o fiilin hükmü budur. Dolayısıyla bütün sûretleri ile örtüşmesi kaçınılmazdır. Çünkü helalı haram kılmak yüce Allah'ın: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* buyruğunun sebebidir. Sebebin cevabı eğer umumi ise o taktirde cevap umumi olur. Böylelikle umumiliği gerektiren sebebin varlığı ile birlikte verilen cevap bir kısmı için cevap teşkil ederken bir kısmı için cevap teşkil olmamak gibi bir durumda bulunmaz.][702]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ey Peygamber! Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin sana haram edersin."* buyruğu da böyledir. Allah adına yemin etmek yahut haram kıldım demek sûreti ile kendisine cariyesini yahut balı yasaklayınca bu bir haram kılmak oldu.][703]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde haramlık hususunda görüş ayrılığına düşmeleri üzerine onu yemin kabul eden kimseler yüce Allah'ın: *"Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin? Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edendir. Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* buyruğunu delil göstermişlerdir.][704]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte ashab-ı kiramın çoğunluğundan ve en faziletlilerinden sabit olan da şu-

702 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye, 267-268.
703 el-Fetava, III, 187.
704 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 197-198.

dur: Onlar haramı helal kılmayı yemin olarak kabul etmişler, adakta bulunmayı da yemin olarak kabul etmişlerdir. Her ikisine de nas delil teşkil etmektedir ki bu da yüce Allah'ın: *"Zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin."* buyruğudur. Maide Sûresi'ndeki âyet-i kerime (Maide 89) de helalı haram kılmanın bir yemin olduğuna delildir.][705]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah: *"Ey peygamber! Zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin? Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edendir."* buyurmaktadır. Bu da şunu gerektirmektedir: Allah'ın helal kıldığı bir şey ne vakit haram kılınmış ise şüphesiz Allah bu işi yapan kimseyi bağışlayıcıdır, ona karşı çok merhametlidir. Ayrıca böyle bir haramlığın sabit olmasını gerektiren bir illet de yoktur. Çünkü bir kimsenin "hiç bir şey" demesi nefy ve inkar anlamında bir sorudur. İfadenin takdiri de şöyle olur: Allah'ın sana helal kılmış olduğu şeyi haram kılmanın bir sebebi yoktur. Allah bağışlayıcıdır, merhamet edendir. Şâyet adakta bulunmak, köle azad etmek ve talak lafızları ile yemin eden bir kimse kendisi için ruhsatı olmayan bir şey yapmayacağını ifade etmişse burada helalın haram kılınmasını ve bu işi yapan kimse hakkında günahların bağışlanmasının ve merhametin gereği olan hususun ortada olmamasını gerektirirdi.][706]

قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللّٰهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾

2. "Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir. Allah mevlanızdır sizin, O en iyi bilendir, Hakimdir."

Tefsiri:

[Çünkü yüce Allah: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* ve: *"İşte yemin ettiğiniz taktirde yeminlerinizin keffareti budur."* (Maide, 89) buyurmaktadır. Müslim'in Sahih'inde ve başkalarında Ebu Hureyre, Adiyy b. Hatim ve Ebu Mûsâ'nın rivâyet ettiği hadise göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Her kim bir hususa dair yemin edip de ondan başkasının ondan hayırlı olduğunu görecek olursa hayırlı olanı yapsın ve yemini için keffarette bulunsun."[707]

705 Zâdu'l-Mesir, 72
706 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye, 265
707 Kaynakları daha önce gösterildi

Bu mana Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre. Ebu Mûsâ ve Abdurrahman b. Semura tarafından rivâyet edilen hadiste ifade edilmiştir. Bu da müslümanların bütün yeminlerini kapsar. Buna göre bir kimse müslümanların ettiği yemin şekillerinden birisi ile yemin edip yemininde durmayacak olursa onun için bir yemin keffareti yeterli olur. Ama bir kimse şirk yeminlerinden birisi ile yemin edecek olursa mesela babasının toprağına. Kâbe'ye. sultanın nimetine. şeyhin hayatına ya da buna benzer herhangi bir yaratılmışa yemin edecek olursa bu yemin münakit olmayan bir yemindir. Bu yeminine riâyet etmeyecek olursa da ilim ehlinin ittifakı ile bunda keffaret olmaz.][708]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah: "*Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir*" buyurmaktadır. Ayrıca kitabında: "*İşte yemin ettiğiniz taktirde yeminlerinizin keffareti budur.*" (Maide. 89) buyurmaktadır. Sahih'te sabit olduğu üzere de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her kim bir hususa dair yemin eder de ondan başkasının ondan hayırlı olacağını görecek olursa yemini için keffarette bulunsun ve hayırlı olanı yapsın" buyurmuştur.[709] Bu ise Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den pek çok yoldan rivâyet edilmiştir. Müslim'de de Ebu Hureyre. Adiyy b. Hatim. Ebu Mûsâ el-Eşari yoluyla Buhârî ve Müslim'in sahihinde de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Abdurrahman b. Semura'ya şöyle dediği sabittir: Sen bir hususa dair yemin eder de başkasının ondan hayırlı olduğunu görecek olursan mutlaka ondan hayırlı olanı yap ve yeminin için keffarette bulun" buyurmuştur.[710]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre'den gelen rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden herhangi birinizin ailesi hakkında öfke ile yemin etmesi (ve o yeminini sürdürmesi) onun için Allah'ın farz kılmış olduğu keffareti vermesinden daha bir günahtır.[711]

Buhârî dedi ki: Yani ailesi arasında gazabını sürdüren bir kimsenin günahı daha büyüktür. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "(يلج): Gazab eder" lafzı "(اللجاج): Gazab etmek"ten gelmektedir. Bundan dolayı bu gibi yeminlere "nezru'l-lacâc ve'l-gazab: öfke ve gazab adağı" adı verilmiştir.][712]

708 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 58-59.
709 Kaynakları daha önce gösterildi.
710 Buhârî. 6622: Müslim. Eyman. 11 ve başkaları.
711 Buhârî. 6625: Müslim. Eyman. 26.
712 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 139-140.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* ve: *"İşte yemin ettiğiniz taktirde yeminlerinizin keffareti budur. Yeminlerinizi koruyun."* (Maide. 89) buyurmaktadır.

Birden çok yoldan Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sahih'te şöyle buyurduğu sabittir: Her kim bir hususa dair yemin eder de başkasının ondan hayırlı olduğunu görecek olursa hayırlı olanı yapsın ve yemini için keffarette bulunsun." Bu ise hem lafız hem mana itibari ile müslümanların bütün yeminlerini kapsar. Ayrıca herhangi bir nas. bir icma ve bir kıyas da bunu tahsis etmiş değildir. Aksine şer'i deliller umumi bir buyruk olduğunu ortaya koymaktadır.][713]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* buyurmaktadır. Sahih'te de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu sabittir: "Kim bir hususa dair yemin eder de başkasının ondan hayırlı olduğunu görecek olursa hayırlı olan ne ise onu yapsın ve yemini için keffarette bulunsun" buyurmuştur. İşte bu da hem lafız hem mana itibari ile müslümanların bütün yeminlerini kapsar. Lafız itibari ile kapsayıcılığı yüce Allah'ın: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* buyruğu ile: *"İşte yemin ettiğiniz taktirde yeminlerinizin keffareti budur."* (Maide. 89) buyruklarındaki lafzına gelince. Bu müminlere yönelik bir hitaptır. Buna göre onların ettikleri her türlü yemin bunun kapsamına dahildir. Yaratılmışlara yemin etmek ise onların yemin şekillerinden olmayıp bir tür şirktir. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Allah'tan başkası adına yemin eden bir kimse şirk koşmuş olur."[714] Bunu sünen sahipleri. Ebu Davud ve başkaları rivâyet etmişlerdir. Buna göre bu müslümanların yeminleri kapsamına dahil değildir. Allah adına yahut Allah için diye yemini bağlamaya gelince bu da müslümanların yemin çeşitlerindendir. O halde bu yeminlerin kapsamına girer. Bundan dolayı bir kimse dese ki: Müslümanların yeminleri yahut bey'at yeminleri benim için de bağlayıcıdır deyip boşamanın ve köle azad etmenin de sözünün kapsamına girmesini niyet edecek olursa fukahanın bu hususu zikrettikleri gibi o da kapsama girer. Bu hususta bir görüş ayrılığı olduğunu da bilmiyorum. Fakat bunun kapsamına kâbeye ve onun dışındaki diğer mahlukata yemin etmek girmez. Eğer bunlar müslümanların ettikleri yeminlerden bir yemin olurlarsa o zaman hitap onu kapsar.

713 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 221-222.

714 Tirmizi. 1535: Ebu Davud. 3251: Ahmed. II. 125: Tayalisi. 1896: Hâkim. I. 18. Sahih bir hadistir.

Mana cihetinden konuyu ele alacak olursak şanı yüce Allah müslümanların yeminleri hususunda keffareti farz kılmıştır. Böylelikle yemin onlar aleyhine çıkışı mümkün olmayacak şekilde icab ettirici ve kendilerine haram kılıcı olmasın. Nitekim keffaret teşri' buyrulmazdan önce İslâm'ın ilk dönemlerindeki durumu bu idi. Yemin eden bir kimse için yemininin gereğini yerine getirmekten başka bir çıkış yolu yoktu. Eğer yaptığı yemin keffaretin sözkonusu olmadığı bir yemin ise o taktirde bu mefsedet/kötülük de onda var demektir.][715]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu hususlardan birisi de yüce Allah'ın keffareti müslümanların yeminleri diye adlandırılan hususlara bağlı olarak şu buyruklarında sözkonusu etmiş olmasıdır: "*İşte yemin ettiğiniz taktirde yeminlerinizin keffareti budur.*" (Maide. 89) ve: "*Allah yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir.*" Bu buyruklarda şanı yüce Allah müslümanların yaptıkları yeminler arasında herhangi bir fark gözetmeyerek müslümanların akit ile gerçekleşen yeminlerini keffareti yapılan yeminler ile buna uygun olmayan keffareti yapılmayan yeminler kısımlarına ayırmış bulunmaktadır.][716]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı İbn Abbas şöyle demiştir: Yüce Allah'ın kitabında helalı haram kılmak bir yemindir. Sonra da: "*Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir.*" buyruğunu okumuştur.][717]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Birincisine gelince. bu Rasûller ile alakalıdır. Çünkü yüce Allah'ın onlar için tayin etmiş olduğu hususlarda onlar için herhangi bir vebal yoktur. Yüce Allah'ın: "*Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir.*" buyruğu buna örnektir. Burada farz kılınan/çözme yolu miktarı belli. sınırlı bir mübahtır. Evlatlık edinilmiş kimsenin evli bulunduğu eşini boşadıktan sonra evlatlığın zevcesi ile evlenmenin mübah kılınması gibi. Ancak bu onun isteği dışında ondan alınması anlamında değildi. Nitekim yüce Allah: "*Biz müminlere eşleri ile malik oldukları cariyeleri hususunda neleri farz kıldığımızı biliyoruz.*" (Ahzâb. 50) buyurmuştur ki neyi vahyettiğimizi ve daha önce neyi haram kıldığımızı biliyoruz demektir.][718]

715 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 50-51.
716 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIV. 36.
717 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 536.
718 Câmiu'l-Mesâil. I. 50.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Böylelikle bu yüce Allah'ın müslümanlar hakkındaki: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* buyruğunun kapsamına -isterse yapılan bu yemin müslümanların yeminleri türünden olmasın- kapsamına girmiştir. Çünkü bu yemin yaratılmışlara yapılmış bir yemin olduğundan ötürü yemine uymamak dolayısıyla ne bir keffaret ne de bir başka şey gerekir. Dolayısı ile bu yemin heder/hükümsüz olur.][719]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Yeminlerinizi çözme yolu"* ve: *"Yeminlerinizin keffareti"* (Maide. 89) buyruklarını Allah adına yapılan yemin ile adak yolu ile yapılan yemin hakkında umumi kabul etmişlerdir. Bilindiği üzere hacc. köle azad etmek ve benzeri hususlar hakkındaki masiyet ve gazab adağı için kullanılan lafzın şumulü aynı şeydir.

Denilse ki: Âyet-i kerimede kastedilen yalnızca Allah adına yemindir. Çünkü mutlak yeminden anlaşılan budur. Ve elif lâm ile de yüce Allah'ın: *"Bağlanmış olduğunuz yeminleriniz."* (Maide. 89) ve: *"Yeminlerinizi çözme yolu"* buyruğundaki izafe yolu ile tanımlı hale getirmede onlar tarafından bilinegelen/ma'hûd yemin hakkındadır. Bu da Allah adına yemin etmek demektir. Bu durumda lafız ancak onlar tarafından bilinen yemini kapsar. Talak ve benzeri hususlar ile ilgili yapılan yemin ise onlar arasında bilinen bir şey değildi. Şâyet lafız umumi olsaydı bizler yaratılmış varlıklara yemin etmek gibi meşru olmayan yeminlerin onun kapsamına girmediğini de biliyoruz. Dolayısıyla talak ve benzeri hususlara dair yapılan yemin de onun kapsamına girmez. Çünkü bu da meşru kılınmış yeminlerden değildir. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Kim yemin edecek ise ya Allah adına yemin etsin yahut sussun" buyurmuştur.[720] Bu ise bütün yeminler meşru değildir. Dolayısıyla yeminler için ne bir keffaret ne de yeminin bozulması sözkonusu diyen kimselerin sorusudur.

Buna şöyle cevap verilir: "*Yemin*" lafzı bütün bunları kapsar. Buna delil de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashab-ı kiramın ve ilim adamlarının "yemin" adını bütün bunlar hakkında kullanmış olmalarıdır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Adakta bulunmak bir yemindir" buyruğu ashab-ı kiramın hedy/kâbe'ye hediyelik kurban ve köle azad etmek hakkında yemin eden kimseye: Yemininin keffaretini yerine getir demeleri buna delildir. Ashab-ı kiram da

719 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 142.
720 Buhâri. 3836; Müslim. 1646.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözlerinden -biraz sonra sözkonusu edeceğimiz gibi- böylece anlamışlardır. Ayrıca ilim adamları da bundan dolayı bunu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Kim yemin eder de inşaallah diyecek olursa dilerse o işi yapar dilemezse yapmaz"[721] buyruğunun kapsamına sokmuş olmalarından dolayıdır. Ayrıca âyet-i kerimede bunun umumi oluşuna şanı yüce Allah'ın: *"Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin."* buyurmasından sonra: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* buyruğu da umumi oluşuna delildir. İşte bu buyruk helalı haram kılmanın da bir yemin olmasını gerektirmektedir. Nitekim İbn Abbas da başkaları da bunu böylece delil göstermişlerdir. Âyetin nüzul sebebi ise ya Peygamber Efendimizin balı kendisine haram etmesi idi yahut da kıpti Mariye'yi kendisine haram etmesi idi. Her iki ihtimale göre de helalin haram kılınması âyetin zahirine göre bir yemindir. Bununla birlikte Allah adına da yapılmamıştır. Bu sebeple Ömer. Osman. Abdullah b. Mesud. Abdullah b. Abbas ve daha başka benzeri ashabın cumhuru helalı haram kılmanın keffareti yerine getirilmesi gereken bir yemin olduğuna dair fetva vermişlerdir. Bu keffaret ya zihar gibi büyük bir keffarettir yahut da Allah adına yapılan yeminde olduğu gibi küçük bir keffarettir. Selef hep zihar ve benzeri işlere de yemin adını veregelmiştir.

Aynı şekilde şanı yüce Allah'ın: *"Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin."* buyruğu ile ya neden haram lafzı ile haram kılarsın yahut da neden yüce Allah adına yemin ve benzeri lafızlarla onu haram edersin yahut da neden mutlak olarak onu haram edersin demek ister. Eğer birincisi ve üçüncüsü kastediliyor ise şüphesiz Allah adına yemin etmeksizin onu haram kılmak bir yemindir. Dolayısı ile buyruk umumidir. Eğer bununla Allah adına yemin etmekle onu haram kılmak kastediliyor ise şanı yüce Allah. Allah adına yapılan yemine helalı haram kılmak adını vermiştir. Bilindiği üzere Allah adına yemin etmek şer'i bakımdan haram olmayı gerektirmez. Fakat bu yemin. yemin eden kimsenin o fiili işlemekten vazgeçmesini gerektirdiğinden ötürü şer'i manada değil şarta bağlı manası ile o fiili işlemeyi ona haram etmiş olur. Buna göre kişinin fiilden uzak durmasını gerektiren her bir yemin o fiili işlemeyi o kimseye haram etmiş olur. Dolayısıyla bu yüce Allah'ın: *"Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin."* buyruğunun genel kapsamı içerisine girer. Bu durumda yüce Allah'ın: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* buyruğunun helali haram kılan her türlü yemini genel olarak kapsaması kaçınılmazdır. Çünkü bu o fiilin

721 Ebu Davud. 3261: Nesai. VII. 25: İbn Mâce. 2106: Ahmed. II. 10: Ibnu'l-Câlud. 928: Hâkim. IV. 303. Hadis sahihtir

hükmünü ifade eder. Dolayısıyla onun şekilleri ile örtüşmesi de kaçınılmaz olur. Zira helalın haram kılınması yüce Allah'ın: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* buyruğunun nüzul sebebidir. Cevaba sebep teşkil eden husus eğer umumi ise cevap da umumi olur. Böylelikle umumi olmasını gerektiren sebebin varlığı ile birlikte onun bazısı hakkında cevap verilmiş olmamış olsun. İşte bu durum yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın."* (Maide, 87) buyruğu ile başlayan ve: *"İşte yemin ettiğiniz taktirde yeminlerinizin keffareti budur."* (Maide, 89) buyruğuna kadar devam eden âyetler hakkında da sözkonusudur.

Çünkü aynı şekilde ashab-ı kiram da bu umumi manayı anlamış bulunuyorlar. Diğer taraftan ilim adamları da genel olarak âyet-i kerimenin hem Allah adına yapılan yeminler hem diğer yeminler hakkında umumi olduğu anlamını çıkarmışlardır.

Yine deriz ki: Baştan itibaren biz âyet-i kerimede sözü edilen yemin ile yüce Allah adına yeminin kastedildiğini ve Allah adına yapılan yemin dışındaki yeminler sebebiyle herhangi bir hükmün gerekmediğini kabul ediyoruz. Bilindiği üzere Allah'ın sıfatları ile yapılan yemin de bizzat onun adına yapılan yemin gibidir. Bir kimsenin yüce Allah'ın izzeti hakkı için yüce Allah'ın hayatı hakkı için Kur'an-ı azim hakkı için demesi gibi. Çünkü bu vasıflar ve benzerleri ile yemin etmenin caiz olduğu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve ashabı kiramdan sabittir. Ayrıca Allah'a sığınmak ancak "Allah ile" sözkonusu olmakla birlikte Allah'ın sıfatlarına yemin etmek tıpkı o sıfatlar ile Allah'a sığınmak gibidir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Senin vechine/zatına sığınırım. Allah'ın eksiksiz kelimelerine sığınırım. Gazabından rızana sığınırım" ve buna benzer istiazelerinde olduğu gibi. Bu ise ilim adamları nezdinde kabul edlimiş bir husustur.][722]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Efendimize hitaben: *"Ey peygamber! Zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin? Allah çok bağışlayıcıdır çok merhamet edendir. Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir"* diye hitap buyurmaktadır. Burada sözü edilen yol yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez. Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve tertemiz olarak yeyin ve siz, iman ettiğiniz Allah'tan korkunuz. Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bağlanmış*

722 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 270-273.

olduğunuz yeminlerinizden sizi sorumlu tutar. (Bu tür yeminlerinizi bozarsanız) bunun keffâreti. ailenize yedirdiğinizin orta yollusundan on fakiri doyurmak veya onları giydirmek yahut bir köle azad etmektir. Fakat kim bulamazsa (aralıksız) üç gün oruç tutsun. İşte yemin ettiğiniz (ve tutmadığınız) taktirde yeminlerinizin keffâreti budur. Yeminlerinizi koruyun. Şükredesiniz diye Allah âyetlerini size böyle açıklar." (Maide. 87-89) buyruğunda sözkonusu edilen yoldur.][723]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Tahrim Sûresi'nde müslümanların yaptıkları yeminlerin hükmünü sözkonusu etmiştir. Bundan önceki sûrede de yüce Allah müslümanların verdikleri talakın hükmünü zikretmişti. Yüce Allah Tahrim Sûresi'nde: *"Ey Nebi! Zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin? Allah Ğafurdur. Rahimdir. Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir. Allah mevlanızdır sizin. O en iyi bilendir. Hakimdir."* (Âyet 1-2) buyurmuştur.][724]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Ey Nebi! Zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin? Allah Ğafurdur, Rahimdir. Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* buyurmuştur. Âyet-i kerimedeki "tahille: çözme yolu" kelimesi "(حللت الشئ أحله تحليلا و تحلة): Bir şeyi çözdüm. çözerim. çözmek" fiilinden mastardır. Tıpkı "(كرمته تكيما و تكرمة): Ona ikram ettim. ikram etmek" denilmesi gibidir. Bu ise bizzat kendisi ile helal kılınan çözülen şeyin adlandırıldığı bir mastardır ki bu da keffarettir. Eğer mastar kastedilecek olursa buyruğun manası şu olur: Allah size yemini çözmeyi farz kılmıştır/göstermiştir. Bu ise akdin/düğümlemenin zıddı olan onu çözmektir.

Bundan dolayı mezhebimize mensup alimler ile Ebu Bekr. Abdulaziz gibi onlardan başkaları bu âyet-i kerimeyi keffarette bulunmanın yeminin bozulmasından önce olduğuna delil göstermişlerdir. Çünkü yeminin çözülmesi yeminin bozulmasından sonra olmaz. Çünkü yeminin bozulması sûreti ile yemin çözülmüş olur ve bu durumda da yeminin çözülmesi yeminin bozulmasından önce yapılması halinde ortaya çıkar. Böylelikle yemin çözülmüş olur. Yeminden sonra ise ancak keffarette bulunulur. Çünkü keffaret Allah'a verilen sözün bozulmasının günahı dolayısıyla yeminin bozulmasında ortaya çıkan hâli örter. ona keffaret olur. O halde açıkça görülmektedir ki yeminin gerektirdiği yemine bağlı kal-

723 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 147.
724 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 62.

manın gereğini şanı yüce Allah yemine bağlılığın yerine geçirmiş olduğu keffaret ile bu ümmetin üzerinden kaldırmıştır. Bu da bu ümmetin üzerinden kaldırmış olduğu ve: "*Sırtlarındaki ağır yükü ve üzerlerindeki zincirleri indiren ümmi peygamber.*" (A'raf. 157) buyruğunda dikkat çektiği "ağır yükler"dendir.][725]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Ey Nebi! Zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin? Allah Ğafurdur, Rahimdir. Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir. Allah mevlanızdır sizin, O en iyi bilendir, Hakimdir.*" (Âyet 1-2) buyruğundaki delil olma şekli şudur: Yüce Allah: "*Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir.*" buyurmaktadır. Bu ise müslümanların yemin ederken zikrettikleri bütün yeminler hakkında umumi bir nastır. Şanı yüce Allah bu yeminleri çözme yolunu tayin etmiştir. Bu tayini de ümmete hitap kipi ile zikretmektedir. Bu hitaptan önce ise tekil olarak "Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)"'e yapılan hitap yer almaktadır. Bununla birlikte yüce Allah onun ümmetinin çeşitli şekillerde yemin ettiklerini de bilmektedir. Eğer şanı yüce Allah çözülmesi sözkonusu olmayan tek bir yemin şeklini tespit etmiş olsaydı bu âyet-i kerimeye aykırı olurdu. Çünkü buyruk umumidir ve ne nas ile ne de icma ile tek bir şekli özel olarak sözkonusu etmemiştir. Aksine buyruk lafzi genelliği ile birlikte manası itibari ile de umumidir. Çünkü akit ile bağlanılan yemin mükellef kimsenin fiili işlememesini gerektirir. Böyle bir düğümün çözülmesinin şer'i hükmü muhtevasındaki yükün hafifletilmesi ve genişlik sağlamak ile uygunluk arz eder. Bu da köle azad etmek ve talakı sözkonusu ederek yemin etmek hususunda masiyet ve gazap ihtiva eden adak yeminlerine göre daha çokça görülebilen bir husustur.][726]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey Nebi! Zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin? Allah Ğafurdur, Rahimdir. Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir. Allah mevlanızdır sizin, O en iyi bilendir, Hakimdir.*" (Âyet 1-2) buyurmaktadır. Buradaki soru yasak ihtiva eden bir inkar sorusudur. Çünkü şanı yüce Allah anlamak ve bilgi edinmek için soru sormaz. Zira o her bir şeyi bilendir. Fakat Arap dil bilginleri bunun gibi sorulara "inkar sorusu" adını verirler. İnkar sorusu/istifhamı ise cümlenin muhtevasının inkarı/reddini ihtiva etmesi ile tahakkuk eder. Eğer cümlenin muhtevası haber ise bu

725 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 252.
726 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 268.

inkar nefy inkarı olur. Eğer muhtevası inşa ise o taktirde bu nehy inkarı olur. Bilindiği üzere de söz ya haberdir yahut inşadır. Yüce Allah'ın: *"Allah affetsin seni! Niçin onlara izin verdin?"* (Tevbe. 43) buyruğu ile: *"Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz?"* (Saff. 2) vb. buyruklar bunun gibidir.

O halde yüce Allah peygamberine müminlere yasakladığı gibi helal olanı haram kılmayı yasaklamış ve ayrıca onlara bu şekildeki yeminlerini çözme/kurtuluş yolunu tayin ettiğini haber vermiş bulunmaktadır. Nitekim şanı yüce Allah Maide Sûresi'nde helalı haram kılmayı yasakladıktan sonra yemin keffaretini zikretmiş bulunuyor. Yüce Allah'ın: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* buyruğu Maide Sûresi'nde zikrettiği sebep ile aynıdır. Tahrim Sûresi'nin nüzul sebebi ise Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in helal olan bir şeyi haram kılması idi. Bu da ya cariyesi kıpti Mariya'yı ya balı kendisine haram kılması idi yahut da her ikisini de birlikte haram kılması idi.

Maide Sûresi'ndeki âyet-i kerime de aynen böyledir. Müslümanlardan bir kesim ya kendilerini dünyadan uzaklaştırmak için yahut ruhbanlık maksadıyla helal ve temiz olan şeyleri haram kılmışlardı. Nitekim Osman b. Mazun ve ashab-ı kiramdan ona muvafakat edenler buna böylece karar vermişlerdi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onlara böyle yapmalarını yasaklamıştı. Ya da bundan başka bir sebeple (bu âyetler) inmişti. Şanı yüce Allah da onlara yüce Allah'ın bu ümmet arasından helalı haram kılan kimselere bir çıkış yolu göstermiş olduğunu ve helalı haram kılmasını ihtiva eden yemini için de Allah'ın meşru kıldığı keffaret ile bir çıkışının bulunduğunu beyan buyurmaktadır.

Böylelikle onlar kendilerinden öncekiler gibi değildirler. Çünkü onlar kendilerine bir şeyi haram kıldılarmı o şey onlara haram kılınıyordu. Ve onlar için keffarette bulunma yolu yoktu. Yüce Allah: *"Tevrat indirilmezden evvel İsrail'in (Yakub'un) kendisine haram kıldığından başka bütün yiyecekler israiloğullarına helal idi. De ki: Eğer doğru söyleyenler iseniz Tevrat'ı getirin de onu okuyun."* (Âl-i İmran. 93) buyurmaktadır.

Bundan dolayı şöyle denilmiştir: Onlar herhangi bir işi yapacaklarına dair yemin ettilermi bunu yerine getirmeleri gerekirdi. Onlar için keffarette bulunma yolu yoktu. Bu sebeple Âişe (radıyallâhu anhâ) şöyle demiştir. Ebu Bekir es-Sıddik yüce Allah yemin keffareti buyruklarını indirinceye kadar yaptığı yemini asla bozmazdı. Bu sebeple de yüce Allah Eyyub'a yemininden kurtuluş yolunu emretmiş bulunuyor. Çünkü onların şeriatinde yemin keffareti yoktu.][727]

727 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 329-330.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah *"Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin"* buyruğundan itibaren: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* buyruklarına kadar her bir haram kılmaya "yemin" adını vermiş bulunuyor.][728]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ey Nebi! Zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin? Allah Ğafurdur, Rahimdir. Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* buyruğu da böyledir. Bu âyet-i kerime ve bu âyette Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Allah'ın kendisine helal kıldığı şeyi haram kılması yasaklanması bu şekildedir. Ayrıca bundan önce müminlere yeminlerinden çıkış yolunu tayin etmesini sözkonusu etmesi de o âyet-i kerimeye uygundur. Böylelikle her iki âyet bir arada ittifakla şunu ortaya koymaktadır: Mümin bir kimsenin yemin etmekle ya da başka bir yolla helal olan bir şeyi haram kılmak hakkı yoktur. Eğer böyle bir şey yapacak olursa da bir yemin keffaretinde bulunmak onun için (bundan kurtulması için) yeterlidir.][729]

إِنْ تَتُوبَآ إِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلَاهُ
وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَآئِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾

4. "Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz (ne ala!) Çünkü kalpleriniz meyletmiş bulunuyor. Şâyet onun aleyhine birbirinize yardım ederseniz, muhakkak ki Allah onun velisidir, Cebrail de, müminlerin salih olanları da bundan sonra melekler de yardımcıdır."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde sabit olduğu üzere Amr b. el-As (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gizlice değil yüksek sesle şöyle buyururken dinledim: "Şüphesiz filanın aile halkı benim velilerimden değildir -bu sözleriyle bazı akrabalarını kastediyordu-. Benim velim ancak Allah ve salih müminlerdir."[730] Bu ise yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki Allah onun velisidir. Cebrail de müminlerin salih olanları da."* buyruğuna uygundur. Salih müminler ise müminler arasından salih olan kimselerdir. Bunlar da Allah'ın velileri olan takva

728 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 318
729 Nazariyyatu'l-Akd. 23-24.
730 Kaynakları daha önce gösterildi.

sahibi mümin kimselerdir. Bunun kapsamına da Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali ve ağacın altında bey'at veren rıdvan beyatinde bulunan diğer ashabı kiram da girer. Bunlar da 1400 kişi olup hepsi cennettedir. Tıpkı sahih'te Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğu sabit olduğu gibi: "Cehenneme ağaç altında beyat etmiş bir kimse girmeyecektir"[731] ve diğer hadiste geçen: "Şüphesiz benim velilerim/gerçek dostlarım nerede olurlarsa olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar takva sahibi olanlardır"[732] hadisi gibi.][733]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu ümmet arasından velilerin en faziletlileri ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile arkadaşlık yapmış olan salih müminlerdir. Yüce Allah'ın: "*Şâyet onun aleyhine birbirinize yardım ederseniz muhakkak ki Allah onun velisidir. Cebrail de müminlerin salih olanları da.*" buyurmuştur.][734]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Şâyet onun aleyhine birbirinize yardım ederseniz muhakkak ki Allah onun velisidir. Cebrail de müminlerin salih olanları da.*" buyurmaktadır. Yüce Allah müminlerden salih olan herkesin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in velisi olduğunu, Allah'ın da Cebrail'in de onun velisi olduğunu beyan buyurmaktadır. Gerçek şu ki müminlerin salih olanlarının Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in velisi olmaları Allah'ın ve Cebrail'in onun velisi olması gibi değildir. Yani salih müminlerin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerinde veli velâyet sahibi ve onun hakkında tasarruf sahibi olması demek değildir.][735]

Merhum İbn Teymiyye, Râfızilerin iddialarını reddetmek üzere dedi ki:

[Yüce Allah: "*Şâyet onun aleyhine birbirinize yardım ederseniz muhakkak ki Allah onun velisidir, Cebrail de müminlerin salih olanları da. Ondan sonra melekler de (ona) yardımcıdır.*" buyurmak sûreti ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in müminlerin velisi, müminlerin de onları veli edindiklerini beyan buyurmaktadır. Aynı zamanda yüce Allah'ın da müminlerin velisi, onların da onun velisi olduklarını ve müminlerin de birbirlerinin velisi olduklarını beyan buyurmaktadır.

Veli edinmek, düşman edinmenin zıttıdır. Bu ise her iki tarafın işi sağlam tutmasıdır. Bununla birlikte veli taraflarından birisinin değeri daha üstün, onun veli

731 Kaynakları daha önce gösterildi.
732 Kaynakları daha önce gösterildi.
733 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 164.
734 es-Safdiyye, I, 247
735 Minhâcü's-Sünne, VII, 27.

edinmesi ihsan ve lütufkarlıktır. Diğerinin veli edinmesi ise itaat ve ibadettir. Tıpkı yüce Allah'ın müminleri sevip müminlerin onu sevmeleri gibi. Gerçek şu ki veli edinmek düşman edinmenin savaş açmanın aldatmanın zıttıdır. Kafirler Allah'ı ve Rasûlünü sevmez, Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi eder ve ona düşmanlık ederler. Yüce Allah: *"Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları veliler/dostlar edinmeyin."* (Mümtehine. 1) buyurmuştur. O da bunlara karşılıklarını verendir. Nitekim yüce Allah: *"Şâyet yapmazsanız Allah'ın ve Rasûlünün size savaş açtıklarını bilin."* (Bakara. 279) buyurmaktadır.

Allah müminlerin velisidir ve o da onların mevlasıdır. Kendilerini karanlıktan nura çıkartır. Durum böyle olduğuna göre Allah'ın müminlerin velisi ve mevlaları olması Rasûlün de onların velisi ve mevlaları olması Ali'nin de onların mevlası olması düşmanlığın zıttı olan veli edinmek demektir.

Müminler Allah'ı ve Rasûlünü düşmanlığa zıt olan bir şekilde veli edinirler. Bu da her mümin hakkında sabit bir hükümdür. Buna göre Ali (radıyallâhu anh) müminleri veli edinen müminlerin de veli edindikleri mümin kimselerdendir.][736]

Râfızîlerin delil diye bu âyete sarılmalarına karşı Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Muhakkak ki Allah onun velisidir. Cebrail de müminlerin salih olanları da. Bundan sonra melekler de (ona) yardımcıdırlar."* buyruğuna gelince. Müfessirlerin ittifak ettikleri üzere müminlerin salih olanları Ali (radıyallâhu anh)'dır. Ebu Nuaym, Umeys kızı Esma'ya kadar ulaşan kendi isnadı ile şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şu: "Şâyet onun aleyhine birbirinize yardım ederseniz muhakkak ki Allah onun velisidir. Cebrail de müminlerin salih olanları da" buyruğunu okurken dinledim. O: "Müminlerin salih olanları Ali b. Ebu Talib'dir" buyurdu. Bunun onun hakkında özel olması onun daha faziletli olduğuna delildir. Bu durumda imam da o olur. Bu anlamdaki âyet-i kerimeler de pek çoktur. Bizler uzatmamak için zikrettiklerimizle yetindik.

Buna çeşitli bakımlardan cevap verilir:

1. İddia sahibinin: "Müminlerin salih olanlarının Ali olduğunu müfessirler ittifakla ifade etmişlerdir" şeklindeki sözleri açık bir yalandır. Çünkü müfessirler bunu üzerinde ittifak etmedikleri gibi tefsir alimlerinden hadis alimlerinden ve benzeri alimlerden hiçbir ilim adamı bunun üzerinde icma bulunduğunu da nakletmiş değildir. Bizler kendilerinden böyle bir nakil ve bu icmaı kimlerin naklettiğine dair bilgi getirmelerini istiyoruz.

736 Minhâcü's-Sünne. VII. 322-323.

2. Şöyle denilir: Tefsir kitapları bunun zıttı ile dolup taşmaktadır. İbn Mesud, İkrime, Mücahid, Dahhak ve başkaları ise şöyle demişlerdir:[737] Maksat Ebu Bekir ve Ömer'dir. Bu kanaati İbn Cerir, Taberi ve ondan başka bir müfessirler topluluğu zikretmiş bulunmaktadır.

Bir görüşe göre kasıt Ebu Bekir'dir. Bunu Mekhul, Ebu Umame'den rivâyet etmiştir.

Ömer olduğu da söylenmiştir. Bunu Said b. Cübeyr ve Mücahid ifade etmiştir.

Müminlerin hayırlıları oldukları da söylenmiştir. Bu da Rabi b. Enes'in görüşüdür.

Bunlar peygamberlerdir. Katade, Ala b. Ziyad ve Süfyan'ın görüşüdür.

Bunun Ali olduğu da söylenmiştir. Bu görüşü de Maverdi nakletmiş olup[738] bu sözün kimin söylediğini zikretmemektedir. Muhtemelen bu şiadan birisinin sözüdür.

3. Şöyle denilir: Ali (radıyallâhu anh)'ın özellikle kastedildiğine dair bu görüş sözü delil kabul edilen herhangi bir kimseden sabit olmamıştır. Sözü edilen hadis ise yalan ve uydurmadır. Ayrıca bunu nakleden kişi sahih olduğuna dair herhangi bir delil zikretmemiştir. Sadece bunun Ebu Nuaym tarafından rivâyet edilmesi sahih olduğuna delil değildir.

4. Şöyle denilir: Yüce Allah'ın: "*Müminlerin salihleri*" ismi müminlerden salih olan her kimseyi kapsayan genel bir isimdir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Muhakkak filanın babasının oğulları benim velilerim değildir. Benim velim ancak Allah ve salih müminlerdir" buyurduğu nakledilmektedir.

5. Şöyle denilir: Şüphesiz Allah bu âyet-i kerimede salih müminleri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mevlaları/velileri yapmış bulunmaktadır. Ayrıca yüce Allah da kendisinin onun mevlası olduğunu haber vermiştir. Mevla ise veli edindiği kimseye zarar verilmesini engeller. Dolayısıyla bu durumda maksat ancak veli edinen sözkonusu olur.

Bilindiği üzere müminlerden salih olan her kişi kesin olarak Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i da veli edinen bir kişidir. Çünkü eğer onu veli edinme-

737 İbn Cerir, XXVIII, 163 Dahhak'dan; İbn Kesir, IV, 389; Zâdu'l-Mesir, VIII, 310.
738 Bütün bu görüşler Zâdu'l-Mesir, VIII, 310-311'de yer almaktadır.

yecek olursa salih müminlerden olmaz. Hatta bir kimse salih bir kişi olmasa dahi mümin onu veli edinebilir. Fakat bu veli edinmek eksiksiz bir veli edinmek olmaz. Salih olan kimseyi ise tam anlamıyla veli edinir. Çünkü kişi salih olduğu taktirde Allah'ın ve Rasûlünün sevdiklerini sever. Allah'ın ve Rasûlünün buğzettikleri şeylere o da nefret eder. Allah'ın ve Rasûlünün emrettiklerini emreder, Allah'ın ve Rasûlünün yasakladıklarını o da yasaklar. Bu ise veli edinmeyi de kapsar.

Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) İbn Ömer'e şöyle demiştir: "Şüphesiz Abdullah gecenin bir kısmında namaz kılmış olsaydı salih bir adam olurdu demiş o da bundan sonra bir daha uyumamıştır."[739]

Üsame b. Zeyd hakkında da: "O sizin salihlerinizdendir. Bu sebeple onun hakkında birbirinize hayır tavsiye ediniz" buyurmuştur.[740]

İddia sahibinin: "Bu manada âyet-i kerimeler de pek çoktur" sözüne gelince. Bu sözün ifade ettiği en ileri mana şudur: Zikredilmeyen âyetler zikredilenler kabilindendir. Onun zikrettiği bu âyetler ise kendilerince kabul edilenlerin hülasasıdır. Yalan kapısı ise bir türlü kapatılamaz. Bundan dolayı bazı kimseler onların yalanlarına karşılık güçlerinin yettiği kadar yalan söylerler. Fakat Allah hakkı bâtılın üzerine bırakır. onun beynini dağıtır ve o da derhal can çekişiverir. Yalancı kimselere nitelemelerinden dolayı veyl olsun.

İddia sahibinin zikredip: Bununla Ali kastedilmiştir" şeklindeki sözlerine gelince. Eğer bununla Ebu Bekir yahut Ömer yahut Osman'ın kastedildiğini zikretmiş olsaydı öyle bir söz onların iddialarından daha uzak olmazdı. Hatta onun Ali'nin kastedildiğine dair sözüne dahi ağır basardı. Özellikle bu birçok yerde bu böyledir.

O dese ki: Bunu kimse söylememiştir deyip bizim söylediğimizin aksini ileri sürecek olursa ona iki bakımdan cevap verilebilir:

1. Onun bu dediği imkansızdır. Aksine bazı kimseler onun zikrettiği bir takım âyetleri özel olarak Ebu Bekir, Ömer ve onlardan başka kimseler hakkında özel olduğunu söyler.

2. İddia sahibinin: Bu ashab-ı kiramdan bir kişi hakkında özel olduğunu söylediği vakit eğer ondan başkası bunun başka kimse hakkında özel olduğunu söyleme imkanı varsa bu iddiayı ileri sürenin delili de onun delili ile aynı türden olur. O taktirde bu da -söylememiş dahi olsa- onun görüşünün tutarsızlığına delil

739 Buhârî. IX. 40: Müslim. IV. 1947.
740 Müslim. IV. 1884-1885.

olur. Çünkü insan bir yalan söylediği taktirde onun misli ile ona karşı çıkmak imkansız olur. Bunu da ancak kendi sözünü reddedecek türden bir iddia ile çürütmek mümkün olur. O taktirde ya ikisinin doğru söylediğini kabul etmek icab eder. Yahut ikisinin de yalancı olduğunu. Kasım b. Zekeriyya el-Mutarriz'den meşhur olan hikayede olduğu gibi. O dedi ki: Şiadan birisinin yanına girdim. -Denildiğine göre bu kişi Abbâd b. Yakub'tur.- Bana: Denizi kim yardı dedi. Ben Allah dedim. O: Şimdi onu kimin çukur yardığını sor dedi. Ben de: Kim onu kim çukur yaptı, dedim. O: Ali b. Ebu Talib dedi. Sonra yine: Ona suyu kim koydu dedi. Ben: Allah dedim. O: Suya koyulan kimdir diye sor dedi. Ben: O kimdir dedim. O: Hasan'dır dedi. Ben ayağa kalkmak isteyince bu sefer: Denizi kim yardı dedi. Ben: Muaviye dedim. Peki ona suyu kim koydu dedi. Bu sefer ben: Yezid deyince buna çok kızdı ve kalkıp gitti.

el-Kasım'ın bundan maksadı ise şöyle demekti: Benim bu sözüm senin söylediğin söz ile aynı değerdedir. Sen bundan hoşlanmıyor ve bunu reddediyorsun. Ama sen benim bu sözümü ne ile reddediyorsan aynısıyla senin de sözün reddedilir.

Yine insanların karmatilerin, rafızilerin ve benzerlerinin tevilleri ile çelişen türden zikrettikleri de böyledir. Onların yüce Allah'ın: *"Kafirlerin önderleri ile savaşınız."* (Tevbe, 12) buyruğu hakkındaki bunlar Talha, Zübeyr, Ebu Bekir, Ömer ve Muaviye'dir şeklindeki sözlerinin tam zıttı haricilerin şu sözleridir: Bunlar Ali, Hasan ve Hüseyin'dir. Ama bütün bu iddialar bâtıldır. Maksadımız ise onların delillerinin bir benzeri ile onlara karşı çıkılabileceğidir. Bu görüşlerin bozuk oluşuna dair delil her iki tür açıklamayı da kapsar. Böylelikle hepsinin de bâtıl olduğu bilinmiş olur.][741]

Merhum İbn Teymiyye Râfızileri reddetmek üzere dedi ki:

[Onun: O Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sırrını yaydı şeklindeki iddiasına gelince. Hiç şüphesiz yüce Allah: *"Hani Nebi eşlerinden birisine gizlice bir söz söylemişti de o eşi bunu haber verip, Allah da ona bunu açıklayınca, o da o sözün bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. O bunu eşine haber verince: "Bunu sana kim haber verdi" dedi. O: "Her şeyi en iyi bilen, her şeyden haberdar olan bana haber verdi" dedi."* (Âyet 3) buyurmuştur.

Sahih'te de Ömer (radıyallâhu anh)'dan sabit olduğu üzere bunlar Âişe ve Hafsa (radıyallâhu anhumâ)'dır.[742] Bunun için şöyle denilir:

741 Minhâcü's-Sünne, VII, 292-297.
742 Müslim, II, 111.

1. Öncelikle bunlar bizden önce geçenler arasından açık naslar ile sözkonusu edilmiş belli bir takım günah ve masiyetlerin zikredildiği Kur'an naslarını ele alır ve bu nasları olmadık şekillerde türlü türlü tevil ederler. Ehl-i sünnet ise şöyle der: Hayır o günahları işleyen kimseler o günahlarından dolayı tevbe ettiler ve tevbe sebebi ile de Allah onların derecelerini yükseltmiştir.

Bu âyet-i kerimenin günahlara delaleti öbür âyetlere göre bu itibarla daha öncelikli değildir. Çünkü öbür âyetlerin tevili uygun ve mümkün ise bunun da tevili bu şekilde uygundur. Eğer bunun tevili bâtıl ise öbürlerinin tevili daha da bâtıldır.

2. İkinci olarak şöyle denilir: Eğer ortada Âişe ve Hafsa (radıyallâhu anhumâ)'nın bir günahı varsa her ikisi de bu günahtan tevbe etmiş bulunuyorlar. Bu da yüce Allah'ın: "*Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz (ne ala çünkü) kalpleriniz meyl etmiş bulunuyor.*" buyurmaktadır. Yüce Allah onları tevbe etmeye çağırdı. Kesinlikle onların tevbe etmedikleri zannedilemez. Bilhassa da onların derecelerinin yüceliği ve her ikisinin de Efendimizin cennette zevceleri oldukları sabit olmuşken. Aynı zamanda yüce Allah onları dünya hayatını ve süsünü seçmek ile Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu seçmek arasında serbest bırakmakla birlikte onlar Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu seçmişlerdir. Bundan dolayı yüce Allah ona onların yerine başkalarını alıp değiştirmesini haram kıldığı gibi onlar üzerine evlenmeyi de haram kılmıştır. Bundan sonra böyle bir evlenmenin ona mübah kılınmış olup olmadığı hususunda ihtilaf edilmiştir. O vefat ettiğinde onlar Kur'an-ı Kerim'in nassı ile müminlerin anneleri idiler. Diğer taraftan daha önce geçtiği gibi günah tevbe sebebi ile mağfiret edilir, affedilir. Ayrıca günahları silen iyiliklerle ve keffaret olan günahlarla da bağışlanır.

3. Üçüncü olarak şöyle denilir: Onun zevceleri hakkında sözkonusu edilenler ehl-i beytinden ve onlardan başka ashab-ı kiram arasından cennetlik olduklarına dair şahitlik ettiği kimseler ile ilgili olarak zikredilenlere benzer. Ali (radıyallâhu anh) Fatıma üzerine Ebu Cehil'in kızına talib olunca Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ayağa kalkıp bir hutbe vermiş ve şunları söylemişti: "Şüphesiz Muğire oğulları kızlarını Ali'ye nikahlayıp evlendirmek hususunda benden izin istediler. Muhakkak ben de izin vermiyorum. Yine izin vermiyorum. Yine izin vermiyorum. Ancak Ebu Talib'in oğlu benim kızımı boşayıp onların kızları ile evlenmeyi istemesi müstesna. Şüphesiz ki Fatıma benden bir parçadır. Onu rahatsız eden beni de rahatsız eder. Ona eziyet olan bir husus benim için de eziyettir."[743] Bu

743 Kaynakları daha önce gösterildi.

durumda hiçbir kimse Ali (radıyallâhu anh) yalnızca dış görünüşü itibari ile o evliliğe talib olmaktan vazgeçtiği zannedilmemelidir. Aksine onu kalbinden terk ettiği gibi o talebinden ve o uğurdaki yaptığı işlerden kalpten tevbe etmiştir.

Aynı şekilde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hudeybiye gününde barış yapıp da ashabına: "Kurbanlıklarınızı kesin ve saçlarınızı traş edin" buyurduğu zaman hiçbir kimse yerinden kalkmayınca kendisi kızgın bir halde Um Seleme'nin yanına girdiği vakit ona: Seni kızdıranı Allah da kızdırsın demişti. Bunun üzerine O: Ben ne diye kızmayayım ki? Ben bir emir veriyorum ve verdiğim emre itaat edilmiyor" buyurmuştu.[744]Bunun üzerine Um Seleme: Ey Allah'ın Rasûlü! Sen kurbanlıklarının getirilmesini iste ve kurbanlıklarını kes. Ondan sonra berbere emir ver başını traş etsin demişti. Ayrıca Ali'ye adını silmesini emrettiği halde Ali: Allah'a yemin olsun ki ben senin adını silmem. deyince Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) antlaşmanın yazıldığı belgeyi Ali'nin elinden almış ve silmişti.

Bilindiği üzere Ali ve ashabtan diğerleri kendilerine verilen emri yerine getirmekte Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kızdıracak kadar geciktiler. Bu sebeple bir kimse bu bir günahtır diyecek olursa buna verilecek cevap: Âişe bu hususta günah işlemişti. diyene verilecek cevap gibidir. Çünkü kimileri tevil eder ve şöyle der: Onlar tevilde bulunarak geciktiler. Çünkü onlar Mekke'ye girmeleri sûretiyle durumun değiştirileceğini ümit ediyorlardı.

Bir diğeri de şöyle diyebilir: Eğer onların kabul edilebilir bir tevili bulunsaydı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de kızmazdı. Hayır onlar bu gecikmeden dolayı tevbe ettiler ve bu yaptıklarından vazgeçtiler. Bununla birlikte onun iyilikleri böyle bir günahı silecek durumdadır. Ali de bunlara -Allah hepsinden razı olsun- dahildir.

İddia sahibinin rivâyet ettiği şu hadise gelince: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona (Âişe'ye): "Sen Ali ile ona zalimlik edeceğin halde savaşacaksın" sözüne gelince: itimad edilir hiçbir ilim kitabında böyle bir hadis bilinmemektedir. Bunun bilinen bir senedi de yoktur. Bu sahih bir hadisten çok yalan ve uydurulmuş hadis gibidir. Hatta kesinlikle bu bir yalandır. Çünkü Âişe bizzat savaşmadığı gibi savaşmak için de çıkmamıştır. O ancak müslümanların arasını düzeltmek maksadıyla çıkmış ve çıkmasında müslümanların lehine bir maslahat olduğunu zannetmiş idi. Daha sonra ise çıkmayıp yerinde kalmış olmasının daha uygun olacağını anladı. Bu sebeple çıkışını hatırladığı zaman başörtüsünü ıslatıncaya kadar ağlardı.

744 Kaynakları daha önce gösterilmişti. Olay Hudeybiye'de cereyan etmiştir.

İşte öne geçenlerin geneli böyle idi. Onlar karıştıkları savaşa pişman oldular. Talha da Zübeyr de Ali de -Allah hepsinden razı olsun- pişman olmuşlardır. Çünkü Cemel günü bunların hiçbirisinin savaşmak kastı yoktu. Fakat onların tercihleri dışında savaşma meydana geldi. Zira Ali. Talha ve Zübeyr birbirleriyle yazıştıklarında maslahat üzerinde ittifak etme maksadını güttüler. İmkan buldukları taktirde Osman (radıyallâhu anh)'ın fitne ehli katillerini arayacaklardı. Ali de Osman'ın öldürülmesine razı olmadığı gibi buna destek vermiş de değildi. Nitekim yemin ederek şöyle dedi: Allah'a yemin olsun ben Osman'ı öldürmediğim gibi onun öldürülmesine de destek vermedim. Elbetteki o bu yemininde doğru söylüyordu. Bundan dolayı katiller Ali'nin asıl katilleri yakalamak üzere onlarla ittifak edeceğinden korktular. Bu sebeple Talha ve Zübeyr'in askerlerine bir hücum yaptılar. Talha ve Zübeyr ise bu hücumu üzerlerine Ali'nin yaptığını zannetti. Onlar da kendilerini savunmak üzere karşı hamle yaptılar. Ali de onların kendisine hamle yaptıklarını zannedince o da kendisini savunmak üzere hamle yaptı. Böylelikle onların seçimi olmaksızın fitne meydana geldi. Âişe (radıyallâhu anhâ) ise devesi üzerinde idi. Ne savaştı ne de savaşılmasını emretti. Bu gibi haberleri bilen ehil kimselerden birden çok kişinin zikrettiği de bu şekildedir.][745]

عَسٰى رَبُّهُ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُبْدِلَهُ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ
قَانِتَاتٍ تَٓائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَٓائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَاَبْكَارًا ﴿٥﴾

5. "Eğer o sizi boşarsa Rabbinin ona yerinize Allah'a teslim olan, iman eden, itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dullar ve bakireler olmak üzere sizden daha hayırlı eşler vermesi umulur."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[746] Enes'den rivâyete göre Ömer dedi ki: Üç hususta Rabbime muvafakat ettim. Ben: Keşke makam-ı ibrahimin yakınında bir namazgah edinsem dedim. Bunun üzerine: "*İbrahim'in makamından bir namazgah edinin.*" (Bakara. 125) buyruğu nazil oldu. Yine: Ey Allah'ın Rasûlü! Hanımlarının yanına iyi olan da kötü olan da giriyor. Keşke onlara perde arkasına çekilmelerini emretsen dedim. Bunun üzerine hicap âyeti nazil oldu. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de kıskançlık hususunda bir araya geldiler. Ben de: "Eğer

745 Minhâcü's-Sunne. IV. 313-317
746 Buhârî. 402: Müslim. IV. 1865

o sizi boşarsa Rabbinin ona yerinize Allah'a teslim olan sizden daha hayırlı eşler vermesi umulur" dedim ve buyruk da böylece nazil oldu.][747]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا

مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَٓا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾

6. "Ey iman edenler! Tutuşturucusu insanlarla taşlar olan o ateşten nefislerinizi ve ailelerinizi koruyunuz. Onun üzerinde (görevli) iri yarı, sert tabiatlı melekler vardır. Bunlar kendilerine verdiği emirlerde Allah'a asla isyan etmezler. Ne emir olunurlarsa onu yaparlar."

Tefsiri:

Şanı yüce Allah cehennem meleklerini böylece nitelendirerek: *"Tutuşturucusu insanlarla taşlar olan o ateşten nefislerinizi ve ailelerinizi koruyunuz. Onun üzerinde (görevli) iri yarı, sert tabiatlı melekler vardır. Bunlar kendilerine verdiği emirlerde Allah'a asla isyan etmezler. Ne emir olunurlarsa onu yaparlar."* (Âyet 6) buyurmaktadır. Bazıları bunun bir te'kid olduğunu zannetmiş bazıları da şöyle demişlerdir: Aksine onlar geçmişte ona isyan etmedikleri gibi gelecekte de ona verilen emirleri yerine getirirler. Bu iki görüşten daha güzeli de şudur: İsyan eden kişi verilen emre uymak gücü ile birlikte emre itaat etmeyen kişidir. Şâyet acizliğinden ötürü verilen emri yerine getirmeyecek olursa o kişi asi olmaz. Buna göre yüce Allah: *"Bunlar kendilerine verdiği emirlerde Allah'a isyan etmezler."* buyruğunda onların emrolunduklarını yaptıklarına dair bir açıklama yoktur. Çünkü itaat gücü olmayan bir kimse isyan eden birisi olmadığı gibi verilen emri de yerine getiren kişi değildir. Yüce Allah ayrıca: *"Ne emir olunurlarsa onu yaparlar."* buyurarak onların kendilerine verilen emirleri yapabilme kudretine sahip olduklarını beyan etmektedir. Buna göre onlar ne acizliklerinden ne de masiyetlerinden ötürü emre itaati terk ederler. Emrolunan kimse ise verilen emri ancak bu iki sebepten dolayı terk eder. Ya gücü yetmediği için yahut da itaat etmeyi istemeyen bir isyankar olduğu için. Eğer emredene itaat etmek isteyen ve bununla birlikte itaat edebilecek güce sahip olan bir kişi olarak itaat eden birisi ise bu durumda ona verilen emri yerine getirmesi icab eder. İşte sözü geçen melekler de böyledir: *"Bunlar kendilerine verdiği emirlerde Allah'a isyan etmezler. Ne emrolunurlarsa onu yaparlar."*][748]

747 Minhâcü's-Sünne. VIII. 65-66.
748 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 61.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*Ey iman edenler! O ateşten nefislerinizi ve ailelerinizi koruyunuz.*" buyruğu hakkında Ali (radıyallâhu anh) onlara ilim ve edep öğretiniz buyurmuştur.][749]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Onun üzerinde (görevli) iri yarı sert tabiatlı melekler vardır. Bunlar kendilerine verdiği emirlerde Allah'a asla isyan etmezler. Ne emrolunurlarsa onu yaparlar.*" buyruğu da böyledir. Çünkü onlar kendilerine bir şeyi yasakladığı vakit ona isyan etmezler.][750]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah melekler hakkında: "*Bunlar kendilerine verdiği emirlerde Allah'a asla isyan etmezler.*" buyruğunun kapsamına onlara herhangi bir hususu yasakladığı taktirde ondan uzak durmaları anlamı dahildir. Fakat onun: "*Ne emrolunurlarsa onu yaparlar.*" buyruğuna gelince. Şöyle denilmiştir: Onlar kendilerine verilen emrin dışına çıkmazlar. Bir diğer açıklamaya göre onu vaktinde yaparlar. Ne daha önce yaparlar ne de sonraya bırakırlar.

Şöyle denilebilir: O: Onlar ancak kendilerine verilen emirleri yaparlar buyurmamıştır. Aksine buna yüce Allah'ın: "*Sözleri ile onun önüne geçemezler. Onlar onun emri gereğince iş görürler.*" (Enbiya. 27) buyruğu buna delildir. Şöyle de açıklanmıştır: Onlar geçmişte kendilerine verdiği emirlere isyan etmedikleri gibi gelecekte kendilerine verilen emirleri de yerine getirirler.

Şöyle denilebilir: Bu âyet-i kerime gelecekte olacak şeylere dair bir haberdir. Çünkü burada onlara verilen emirler geçmişteki emirler değildir. Aksine bütün fiiller gelecek ile ilgilidir. Çünkü yüce Allah: "*Tutuşturucusu insanlarla taşlar olan o ateşten nefislerinizi ve ailelerinizi koruyunuz.*" buyurmaktadır. Kendisinden korunacak şey ancak gelecekte olacak olan şeydir. Şöyle de denilebilir: Emrolunan bir işi terk etmek bazen emredene masiyet için sözkonusu olur. Bazen de acizlikten dolayı sözkonusu olur. Eğer emri yerine getirebilecek güce sahip olup yapmak da istiyorsa o zaman gücün yettiği ve emrolunan işin var olması gerekir. Buna göre yüce Allah'ın: "*İsyan etmezler*" buyruğu itaat etmekten uzak kalmazlar demektir. "*Ne emrolunurlarsa onu yaparlar.*" buyruğu da şu demektir: Onların buna güçleri yeter ve hiçbir şekilde ondan aciz değildirler. Aksine onu büsbütün yerine getirirler. Bu durumda onlara verilen emirlerin tamamının yerine getiril-

749 Câmiu'l-Mesâil. IV. 113.
750 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 674.

mesi gerekir. Hatta bunun zınnında şu da olabilir. Onlar ancak emrolunduklarını yaparlar. Bir kimsenin şöyle demesi gibi: Ben bana emrolunanı yaparım. Yani onu yaparım . emrin dışına çıkarak ne fazlasını yaparım ne de eksik bırakırım.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*Bunlar kendilerine verdiği emirlerde Allah'a asla isyan etmezler.*" buyruğu şu demektir: Eğer onlara bir başka fiili işlemeyi yasaklayacak olursa bu da onun verdiği emirler arasındadır. Eğer onlara bir şey yasaklamayacak olursa kendilerine yasak olmayan bir işi yaptıklarından ötürü de yerilmiş olmazlar.][751]

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسٰى رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللّٰهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٨﴾

8. "Ey iman edenler! Allah'a nasuh bir tevbe ile tevbe edin. Umulur ki Rabbiniz kötülüklerinizi örter, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. O gün Allah, nebisi ve onunla beraber iman edenleri mahçup etmeyecek, nurları önlerinde ve sağlarında koşacak ve diyecekler ki: "Rabbimiz bize nurumuzu tamamla ve bize mağfiret buyur çünkü sen her şeye kadirsin."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Allah'a samimi ve aynı günaha bir daha dönmemekte kararlı olacağınız bir tevbe ile tevbe edin (nasuh tevbe).*" buyurmaktadır. Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) dedi ki: "Nasuh tevbe"[752] tevbe edip sonra da o günaha bir daha dönmemesi demektir. İşte tam ve gerekli tevbe budur.][753]

Merhum İbn Teymiyye'ye yüce Allah'ın: "*Ey insanlar! Allah'a nasuh bir tevbe ile tevbe ediniz.*" buyruğu hakkında bu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanındaki bir adamın adı mıydı değil miydi "nasuh" buyruğunun manası nedir" diye soru sorulması üzerine aşağıdaki cevabı vermiştir:

751 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 174-175.
752 İbn Cerir. XXVIII. 167.
753 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 700.

[Hamd Allah'a mahsustur. Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)[754] ve ashab-ı kiram ile tabiinden başkaları (radıyallâhu anhum) şöyle demişlerdir: Nasuh tevbe günahtan tevbe edip sonra da ona dönmemesi demektir. Nasuh burada tevbenin sıfatıdır. "Nush ve nasihat"den türemiştir.

Bunun asıl anlamı ise ihlaslı olmak, hâlis olmak demektir. Mesela filan kişi filan kişiye nasihat eder ifadesi onun lehine herhangi bir aldatma şaibesi olmaksızın katıksız bir şekilde hayrı istemesi halinde kullanılır. Filan kişi onu aldatır (giş) ise içten içe onun hakkında kötülük istemekle birlikte dışarıdan onun için hayır dilediğini göstermesi demektir. Yani mağşuş/kalp dirheme benzer. Yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûlüne karşı samimi olmak/nasihatta bulunmak şartı ile zayıflara, hastalara ve harcayacak bir şey bulamayanlara bir günah yoktur."* (Tevbe, 91) buyruğunda da bu kökten gelen lafız kullanılmıştır ki Allah'ı ve Rasûlünü ihlasla sevip ihlasla onu kastederlerse demektir. Sahih hadiste geçen "din nasihattır" buyurup sözünü üç defa tekrarlaması da bu manadadır. Ashab: Kime ey Allah'ın Rasûlü! deyince O: "Allah'a, kitabına, Rasûlüne, müslümünların önderlerine ve hepsine" buyurmuştur.[755]

Çünkü dinin esası güzel niyet ve ihlaslı samimi maksattır. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Üç husus vardır ki müslümanın kalbinde onlardan ötürü herhangi bir kin/hainlik bulunmaz. Allah için amelin hâlis kılınması, yöneticilere nasihat etmek/samimiyetle öğüt vermek ve müslümanların cemaatinden ayrılmamak. Onların (onlara) yaptıkları duaları da onları arkalarından kuşatır."[756] Yani bu üç haslet hususunda müslüman kalbinde bir kin bulunmaz. Aksine o bunları sever ve bunlardan hoşnuttur.

Buna göre nasuh tevbe her türlü hileden arınmış, katıksız tevbe demektir. Böyle olduğuna göre kulun günaha dönmesi ancak nefsindeki bir takım kalıntılardan dolayı olabilir. Kalbinden şüphe ve arzuyu çıkartabilmiş kimse ise günaha bir daha dönmez. İşte nasuh tevbe budur. Yüce Allah'ın da emretmiş olması sebebi ile bu tevbe vaciptir. Şâyet kul tevbe edip tekrar günaha dönecek olursa Allah onun ilk tevbesini kabul eder. Sonra tekrar dönecek olursa cezalandırılmayı hak eder. Şâyet tevbe ederse Allah da onun tevbesini kabul eder.

Müslüman bir kimsenin tevbe ettikten sonra tekrar günaha geri dönmesi halinde ısrar etmesi caiz değildir. Aksine yine tevbe eder. İsterse aynı günde yüz defa tekrar o günaha dönmüş olsun. Çünkü İmam Ahmed Müsned'inde Ali

754 Az önce geçti.
755 Kaynakları daha önce gösterildi.
756 Kaynakları daha önce gösterildi.

(radıyallâhu anh)'dan o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Şüphesiz Allah fitneye maruz kalan/günah işleyen ve çokça tevbe eden kulu sever."[757]

Bir başka hadiste de: "Israr edilmesi halinde küçük günah küçük olarak kalmaz. istiğfar edilmesi halinde de büyük günah büyük olarak kalmaz" buyrulmaktadır.

Bir başka hadis de şöyledir: "Mağfiret dileyen bir kimse bir günde (günaha) yüz defa dönmüş dahi olsa günah üzerinde ısrar etmiş olmaz."

"Nasuh"un Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanındaki bir adamın adı olup insanlara onun tevbe ettiği gibi tevbe etmesi emrolunmuştur diyen cahillere gelince. böyle diyen bir kişi hadisi de tefsiri de bilmeyen. dilin ve Kur'an'ın manalarının cahili olan yalancı bir iftiracıdır. Sözünü ettikleri böyle bir kimseyi yüce Allah yaratmış değildir. Önceden geçenler arasında adı Nasuh olan kimse de yoktur. Bu hususta olayı ilim ehlinden herhangi bir kimse de zikretmiş değildir. Eğer böyle diyen cahil kişinin iddia ettiği gibi olsaydı o taktirde şöyle demek gerekirdi: Allah'a Nasuh'un tevbesi gibi tevbe ediniz. Ama yüce Allah: "*nasuh bir tevbe ile*" buyurmuştur. Nasuh(samimiyetle tevbe eden) ise tevbe eden kişinin kendisi demektir. Her kim bu âyet-i kerimeden maksadın. adı Nasuh olan bir erkek yahut bir kadın olduğunu söyleyecek olursa ve bunun İsa ya da başka bir peygamber zamanındaki bir zat olduğunu ileri sürerse şüphesiz ki o kişi bundan dolayı tevbe etmesi gereken bir yalancıdır. Eğer tevbe etmeyecek olursa müslümanların icmaı ile cezalandırılması gerekir. Allah en iyi bilendir.][758]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah'ın: "*O gün Allah. nebisi ve onunla beraber iman edenleri mahçup etmeyecek. nurları önlerinde ve sağlarında koşacak ve diyecekler ki: "Rabbimiz bize nurumuzu tamamla ve bize mağfiret buyur çünkü sen her şeye kadirsin.*" buyruğu ile "*O günde mümin erkeklerle. mümin kadınları nurları önlerinde ve sağlarında koşar görürsün. "Bugün sizin müjdeniz –içlerinde ebedi kalıcılar olmak üzere- altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. İşte bu büyük kurtuluşun ta kendisidir.*" (Hadid. 12) buyruğuna gelince. Bu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikteki müminler hakkında umumi bir nastır. Sözlerin bağlamı bunun umumi olduğuna delil teşkil ettiği gibi bu hususta nakledilmiş rivâyetler de umumi olduğuna delildir.

757 Abdullah b. Ahmed. Müsned. 605. 810: Ebu Nuaym. III. 178-179: Ebu Ya'la. 483.
758 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 57-59.

İbn Abbas dedi ki: Kıyamet gününde kendisine nur verilmeyecek hiçbir müslüman kalmayacaktır. Münafığın nuru ise kıyamet gününde söndürülecektir. Mümin, münafıkların nurunun söndürüldüğünü göreceğinden dolayı korkuya kapılacak ondan dolayı o: "*Rabbimiz bizim için nurumuzu tamamla.*" diyecektir. Bu husustaki genel ifade kesin ve tereddütsüz olarak bilinmektedir. Bununla da belli bir kişiyi kastetmemiştir. Durum bu iken nasıl olur da onun yalnızca Ali olduğunu söylemek mümkün olabilir? Eğer onların Ali diye yorumladıkları her bir husus hakkında bir kimse hayır o Ebu Bekir, Ömer, Osman'dır diyecek olursa onlarla böyle diyenler arasında katıksız iddia ve iftiranın farklılığından başka hiçbir fark kalmaz. Hatta bunun Ebu Bekir ve Ömer hakkında özel olduğunu iddia edenlerin bu hususta zikredecekleri delillerin özel olarak Ali hakkında olduğunu ileri süren rafızilerin delil diye gösterdiklerinden daha güçlü dahi görülebilir. Bu durumda Ali'nin bu âyet-i kerimenin kapsamına girmesi öbür üç halifenin girmesi gibidir. Hatta onların bu kapsama girmeleri daha çok haklarıdır. Çünkü bununla onun ne daha faziletli olduğu ne de imamlığı sabittir.][759]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Dünyada müminin güzel ameline ve akidesine karşılık verilecek olan nur ahirette yüce Allah'ın: "*Nûrları önlerinde ve sağlarında koşacak.*" âyetinde zikrettiği gibi ahirette görünecektir. Yüce Allah burada nuru tevbe emrinin akabinde sözkonusu etmiştir.][760]

يَآ أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٩﴾

9. "Ey Nebi! Kâfirlerle ve münafıklarla cihad et ve onlara karşı sert davran. Varacakları yerleri cehennemdir onların. O ne kötü dönüş yeridir!"

Tefsiri:

[Yüce Allah bir başka yerde: "*Kafirlerle ve münafıklarla cihad et.*" buyurmaktadır. Hasan ve Katade onlara hadleri uygulamak sûreti ile derken İbn Mesud şöyle demiştir: "Eliyle eğer gücü yetmezse diliyle eğer gücü yetmezse kalbiyle (cihad etsin)." İbn Abbas ve İbn Cüreyc de dil ile ağır sözler söylemekle ve yumuşaklığı terk etmek sûretiyle dedikleri rivâyet edilmiştir.][761]

759 Minhâcü's-Sünne, IV, 257-258.
760 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 285.
761 es-Sârimu'l-Meslûl, 355.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Din düşmanları kafirler ve münafıklar olmak üzere iki türdür. Allah peygamberine: "*Kafirlerle ve münafıklarla cihad et ve onlara karşı sert davran.*" buyruğu ile her iki kesim ile de cihad etmesi emrini vermiştir. Sözkonusu bu emir Kur'an-ı Kerim'de iki âyette zikredilmektedir.][762]

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَةَ نُوحٍ وَامْرَأَةَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ
مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَقِيلَ ادْخُلَا
النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ ﴿١٠﴾

10. "Allah kâfirlere Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal olarak gösterdi. Bunların ikisi de kullarımızdan salih iki kulun (nikahı) altında idiler. İkisi de kocalarına (davalarında) hainlik ettiler de kocalarının kendilerine Allah'a karşı hiçbir faydaları olmadı ve ikisine de: "Ateşe girenlerle beraber siz de girin" denilecek."

Tefsiri:

[Yüce Allah onun hakkında: "*Allah kafirlere Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal olarak gösterdi. Bunların ikisi de kullarımızdan salih iki kulun (nikahı) altında idiler. İkisi de kocalarına (davalarında) hainlik ettiler.*" buyurmaktadır. Her ikisinin kocalarına hainlikleri yatakta değil din hususunda idi. Çünkü kesinlikle hiçbir peygamberin karısı fuhuş işlememiştir. Zira kafir kadını nikahlamak bazı şeriatlerde caiz olabilir. Bizim şeriatimizde ise türlerden birisini nikahlamak caizdir ki bunlar kitap ehli kadınlardır. Fahişe kadını nikahlamaya gelince, bu bir deyyusluktur. Yüce Allah peygamberi deyyusluğa karşı korumuştur. Bundan dolayı fukaha arasından tevbe edinceye kadar fahişenin nikahlanmasının haram olduğunu söyleyenler doğru söylemişlerdir.

Maksat şudur: Lut'un karısı mümin bir kadın da değildi, helak edilenlerin dışına çıkartılıp kurtulanlardan da değildi. Dolayısıyla yüce Allah'ın: "*Biz de orada bulunan müminleri çıkardık.*" (Zariyat, 35) buyruğunun kapsamına girmez. Kendisi müslüman bir aile halkından ve o evde bulunanlardan birisi idi. Bundan dolayı yüce Allah: "*Ama orada müslümanlardan bir ev halkından başkalarını bulmadık.*" (Zariyat, 36) buyurmaktadır. Böylelikle Kur'an-ı Kerim'in çıkartılmayı haber verdiği zaman imanı, var olanları haber verdiği zaman da İslâm'ı söz-

762 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 232-233.

konusu edişindeki hikmet açıkça ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde yüce Allah: "*Muhakkak müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mümin erkeklerle mümin kadınlar...*" (Ahzâb. 35) buyurarak bunlar arasında fark olduğunu göstermiştir. İşte bunlar Kur'an-ı Kerim'de (bu farkın sözkonusu edildiği) üç yerdir.][763]

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا امْرَأَةَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا
فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾

11. "Allah iman edenlere de Firavun'un karısını misal verdi. Hani o: "Rabbim benim için nezdinde cennette bir ev yap. Firavun'dan ve onun amelinden beni kurtar ve o zalimler topluluğundan beni esenliğe çıkar" demişti."

Tefsiri:

[Yüce Allah Tahrim Sûresi'nde: "*Allah iman edenlere de Firavun'un karısını misal verdi. Hani o: "Rabbim benim için nezdinde cennette bir ev yap. Firavun'dan ve onun amelinden beni kurtar ve o zalimler topluluğundan beni esenliğe çıkar" demişti. Ve namusunu sapasağlam koruyan İmran kızı Meryem'i de (misal verdi). Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük. O da Rabbinin kelimelerini de, kitaplarını da tasdik etmişti ve o itaat edenlerdendi.*" (Âyet 11-12) buyurmaktadır. Bu buyrukta yüce Allah İmran oğlu Mûsâ'yı büyüten firavunun Hanımını sözkonusu etmektedir. Bu Kadın Mûsâ'yı annesi ile bir araya getirmiş ve annesi onun yanında Mûsâ'yı emzirmişti. Ayrıca yüce Allah Mesih'in annesi Meryem'i de sözkonusu etmektedir. Mesih'i doğurup onu büyüten odur. İşte bu iki kadın bu iki değerli Rasûlü büyüttü. Burada yüce Allah: "*Biz ona*" yani kadına "*Ruhumuzdan üfürmüştük*" buyurmaktadır. Burada "ona" fercine demektir. Diğer taraftan yüce Allah: "*Derken Biz ona ruhumuzu Cebrail'i gönderdik.*" (Meryem. 17) buyruğundan itibaren: "*Ben ancak senin Rabbinin gönderdiği elçisiyim. Sana temiz bir oğul vermeye geldim.*" (Meryem. 17-19) buyurması yüce Allah'ın: "*Ruhumuz*" buyruğundan maksadın onun Allah'ın hayat ya da daha başka bir sıfatı olmadığına delildir. Onun yaratıcı bir rabb olduğuna da delil değildir. Çünkü ne yaratan rabb odur ne yaratıcı Rabbin sıfatıdır. Aksine o şanı yüce Allah'ın seçtiği ve üstün ve değerli kıldığı ruhlardan bir ruhtur. Daha önce yüce Allah'ın: "*Biz onlara ruhumuzu gönderdik.*" buyruğunda geçtiği gibi. Çoğunluk da onun Cebrail olduğu kanaatindedir.][764]

763 es-Sârimu'l-Meslûl. 355.
764 el-Cevâbu's-Sahîh. II. 160-161

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا
وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ ﴿١٢﴾

12. "Ve namusunu sapasağlam koruyan İmran kızı Meryem'i de (misal verdi). Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük. O da Rabbinin kelimelerini de, kitaplarını da tasdik etmişti ve o itaat edenlerdendi."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük*" buyruğu ile Enbiya Sûresi'nde geçen: " *Irzını koruyan o kızı da hatırla. Biz ona ruhumuzdan üfledik. Onu ve oğlunu âlemlere bir ibret kıldık.*" (Enbiya. 91) buyruğuna yüce Allah'ın: "*Derken Biz ona ruhumuzu (Cebrail'i) gönderdik. Ona tam bir insan sûretinde göründü. "Senden Rahman'a sığınırım. eğer takva sahibi bir kimse isen" dedi. O da dedi ki: "Ben ancak senin Rabbinin gönderdiği elçisiyim. Sana temiz bir oğul vermeye geldim.*" (Meryem. 17-19) buyrukları açıklık getirmektedir. Bir diğer kıraatte ise: "*Sana tertemiz bir erkek evlat bağışlaması için*" anlamındadır. Böylelikle onun kendisinin elçisi ve ruhu olduğunu ve ona bir beşer sûretinde göründüğünü. kendisinin Allah'ın ona gönderdiği bir elçisi olduğunu zikrettiğini haber vermektedir. Bununla onun ruhunun yaratılmış ve yüce Allah'ın mülkiyeti altında olduğu da ve maksadın şanı yüce Allah'ın sıfatı olan "hayat"ı olmadığı da bilinmiş olmaktadır.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük*" buyruğu da yüce Allah'ın Âdem (aleyhisselâm) hakkındaki: "*O halde onun yaratılışını tamamlayıp ona ruhumdan üflediğim zaman.*" (Hicr. 29) buyruğuna benzemektedir. Zaten Mesih'i de Âdem'e: "*Muhakkak İsa'nın misali Allah nezdinde Âdem'in misali gibidir. Onu topraktan yarattı. Sonra ona ol dedi o da oluverdi.*" (Âl-i İmran. 59) buyruğunda benzetmiş bulunmaktadır. Bu husustaki tereddüt bazı cahiller nezdinde şundan dolayı ortaya çıkmıştır. Bir kimse benim ruhum dediği zaman bu hususta onun ruhu bedendeki ruhtur. Hâlbuki bu ruh bizatihi başlı başına var olan bir varlıktır. Her ne kadar insanlardan bazıları onunla hayatın kendisini kastediyor ise de böyledir. İnsan bir beden ve bir ruhtan meydana gelir. Ruh da müslümanların selefi. imamları ve ümmetlerin büyük çoğunluğunun kanaatine göre bizatihi var olan ayni bir varlıktır.

Yüce Rabbimiz ise bundan münezzehtir. O bir beden ve bir ruhtan meydana gelmiş değildir. Onun "ruh" ile insanın "ruhun" sözü ile kastettiği şeyin kastedilmesi mümkün değildir. Aksine onun melekleri peygamberlerine indirmiş olduğu vahiy, hidâyet, destekleme ve buna benzer hususlar ona izafe edilir.][765]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz kitaplar şuna delildir: Mesih ruhul kudüsden ve bakire Meryem'den cesetlenmiştir. Onların amentülerinde de böyledir. Kur'an-ı Kerim'de birden çok yerde Meryem'e ruhundan üflediğini haber vermekle birlikte ona ruhunu gönderdiğini de haber vermek sûretiyle aynı hususu bildirmiş bulunmaktadır.

Yüce Allah: "*Kitapta Meryem'i de an. Hani o kendi ailesinden doğu tarafında bir yere çekilmişti. Sonra onlarla kendi arasında bir perde germişti. Derken Biz ona ruhumuzu (Cebrail'i) gönderdik. Ona tam bir insan sûretinde göründü. "Senden Rahman'a sığınırım, eğer takva sahibi bir kimse isen" dedi. O da dedi ki: "Ben ancak senin Rabbinin gönderdiği elçisiyim. Sana temiz bir oğul vermeye geldim." Meryem dedi ki: "Bana hiçbir insan eli değmemiş iken ve ben kötü bir kadın da olmadığıma göre nasıl bir oğlum olabilir?" Dedi ki: "Evet, durum dediğin gibidir, fakat Rabbin: O bana kolaydır. Biz onu insanlar için bir âyet ve bizden bir rahmet kılacağız, buyurdu. Buna dair hüküm verilmiş, bitmiştir." Derken ona hamile kaldı, onunla yalnız başına uzak bir yere çekildi. Sonunda doğum sancısı onu kuru bir hurma ağacına dayanmaya mecbur etti.*" (Meryem, 16-23) ve: "*Irzını koruyan o kızı da hatırla. Biz ona ruhumuzdan üfledik. Onu ve oğlunu âlemlere bir ibret kıldık.*" (Enbiya, 91):"*Ve namusunu sapasağlam koruyan İmran kızı Meryem'i de (misal verdi). Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük. O da Rabbinin kelimelerini de, kitaplarını da tasdik etmişti ve o itaat edenlerdendi.*" (Âyet 12) buyurmaktadır. Çünkü ilahi kitaplar birbirini doğrular.][766]

765 el-Cevâbu's-Sahih, III, 276-277.
766 el-Cevâbu's-Sahih, IV, 278-279.

MÜLK SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 30 âyettir)

Mülk Sûresinin Faziletine Dair

[Buna sünen sahiplerinin Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye şöyle buyurduğuna dair naklettikleri rivâyet delildir: "Şüphesiz Kur'an-ı Kerim'de otuz âyetlik bir sûre vardır. Bir kişiye günahları bağışlanıncaya kadar şefaat etmiştir. Bu sûre ise: "Bütün mülk elinde bulunanın şanı ne yücedir" sûresidir.[767]][768]

اَلَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾

2. "O hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek üzere ölümü ve hayatı yaratandır. O Azizdir, Ğafurdur."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*O hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek üzere.*" Bu da Fudayl b. İyaz -Allah'ın rahmeti ona- dediği gibidir: "Daha hâlis ve daha doğru amel. Çünkü şüphesiz amel ihlasla yapılmakla birlikte doğru değilse kabul olunmaz. Doğru olduğu halde ihlaslı değilse yine kabul edilmez. Mutlaka ihlaslı yapılması ve doğru olması gerekir. İhlaslı olması Allah için olması demektir. Doğru olması da sünnete uygun olması demektir. O halde salih amel ile şanı yüce Allah'ın rızası istenmelidir. Çünkü yüce Allah yalnızca kendisinin rızasının murad edildiği amelden başkasını kabul etmez.][769]

767 Kaynakları daha önce Fatiha Sûresinde gösterildi. Sahih bir hadistir.

768 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 439. 352.

769 el-İstikame. II. 226-227.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı selef imamları -Allah'ın rahmeti onlara- bu iki esası bir arada sözkonusu ederlerdi. Fudayl b. İyaz'ın yüce Allah'ın: "*O hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek üzere*" buyruğu hakkındaki şu sözleri gibi: Onun daha hâlis ve daha doğru olanı demektir. Ona ey Ebu Ali daha hâlis ve daha doğru olması ne demektir diye sorulunca şu cevabı verir: Amel doğru olmakla birlikte hâlis değil ise kabul olunmaz, yine amel hâlis olduğu halde doğru değilse kabul olunmaz. Hem ihlaslı hem doğru olmadıkça kabul olunmaz. Hâlis yalnız Allah için yapılması demektir. Doğru olması da sünnete göre yapılması demektir.

İbn Şahin ve Lalekâî, Said b. Cübeyr'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Amelsiz hiçbir söz kabul edilmez. Hiçbir söz ve hiçbir amel de niyetsiz kabul edilmez. Herhangi bir söz, bir amel ve bir niyet de sünnete uygun olmadıkça kabul edilmez."[770]

Her ikisi Hasan-ı Basri'den de buna benzer bir rivâyet nakletmektedirler.[771] Hasan'dan gelen rivâyetin lafzı da "kabul edilmez" yerine "salih olmaz, uygun olmaz" şeklindedir.][772]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ömer b. Hattab dua ederken şöyle derdi: "Allah'ım amelimin tamamını salih kıl. Onu yalnız kendin için hâlis kıl. Hiçkimseye onda bir pay kılma."][773]

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَاوُتٍ
فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ﴿٣﴾

3. "O tabaka tabaka yedi gök yaratandır. Rahman'ın yaratışında hiçbir düzensizlik göremezsin. Haydi gözü(nü) çevir de bak, bir çatlak görecek misin?"

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Rahman'ın yaratışında hiçbir düzensizlik göremezsin.*" buyurmaktadır. Semada ancak birbirine benzeyen cisimler vardır. Üçgen, dörtgen, beşgen, altıgen ve diğer kenarlı cisimlerde açılar ve kenarlar sebebiyle bir fark-

770 Lalekâî, 20. Buna yakın bir ifade Hasan ve Katade'den rivâyet: Hilyetü'l-Evliya, II, 335. Aynı şekilde Süfyan es-Sevri ve Abdurrahman b. Mehdi'den: Hilyetü'l-Evliya, VII, 32 ve IX, 8.

771 Lalekâi, 20.

772 el-İstikame, II, 308-309.

773 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 509.

lılık ve bir tutarsızlık olur. Ama semanın cisimlerinde bir farklılık ve bir tutarsızlık yoktur. Çünkü kenarları teşkil eden şey daireselliktir.][774]

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِأً وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿٤﴾

4. *"Sonra gözü(nü) tekrar tekrar çevir ve bak. Göz hor ve hakir (kusur bulmaktan yana) yorulmuş olarak yine sana dönecektir."*

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Sonra gözü(nü) tekrar tekrar çevir ve bak."* buyruğundan maksat mutlak sayıdır. Mesela: Ben ona bir defa söyledim. bir daha söyledim derken sayı türünü kastederiz. Yine o şöyle diyor ve şöyle diyor deriz. İsterse birçok defa söylemiş olsun. Huzeyfe b. el-Yeman (radıyallâhu anh)'ın Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğuna dair rivâyeti de böyledir: İki secde arasında Rabbim bana mağfiret buyur. Rabbim bana mağfiret buyur. demeye başladı.[775] Bu sözleriyle onun bu istiğfarı sadece iki defa söylediğini kastetmemiştir. Nitekim hata eden bazı kimseler bunu böyle zanneder. Aksine onun maksadı o bu sözleri tekrar edip durdu. Tıpkı tesbih lafzını tekrar edip durduğu gibi.][776]

تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾

8. *"Öfkesinden neredeyse çatlayacak gibi olur. İçine her bir grup atıldığında bekçileri onlara size bir nezir gelmedi mi diye sorarlar."*

Tefsiri:

[Cehennemlikler hakkında da şöyle buyurmaktadır: *"İçine her bir grup atıldığında bekçileri onlara size bir nezir gelmedi mi. diye sorarlar. Onlar: "Evet. gerçekten bize bir nezir geldi fakat biz yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz dedik" diye cevap verirler."* (Âyet 8-9) Böylelikle yüce Allah şunu haber vermektedir: Cehennem ateşine her bir grup atıldığında onlar kendilerine bir uyarıp korkutucunun geldiğini itiraf eder ve onu yalanladıklarını söylerler. İşte bu bir nezîri uyarıp korkutanı yalanlayanlar dışında hiçbir grubun içine atılmayacağına delildir.][777]

774 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 558.
775 Kaynakları daha önce gösterildi.
776 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 407: Câmiu'l-Mesâil. I. 283.
777 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 187.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İçine her bir grup atıldığında bekçileri onlara size bir nezir gelmedi mi, diye sorarlar. Onlar: "Evet, gerçekten bize bir nezir geldi fakat biz yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmemiştir, dedik."* buyurmaktadır. Böylelikle hem onun varlığını yalanladılar hem de indirdiği kitapları. Ahirette ise bütün bunları bilip itiraf edecekler.][778]

وَقالُوا لَوْ كُنّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ ما كُنّا فِي أَصْحابِ السَّعِيرِ ﴿١٠﴾

10. "Yine derler ki: "Eğer biz dinleseydik ve aklımızı kullanmış olsaydık, cehennemlikler arasında olmazdık."

Tefsiri:

[Yüce Allah cehennemlikler hakkında onları: *"Yine derler ki: "Eğer biz dinleseydik ve aklımızı kullanmış olsaydık, cehennemlikler arasında olmazdık."* (Âyet 10) diye haber vermektedir. Bu durumda dalalet işitmek ve akletmek hakkında sözkonusu olmuştur.][779]

وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ ﴿١٣﴾

13. "Sözünüzü ister gizli, ister açık söyleyin çünkü O, göğüslerin özünü en iyi bilendir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Sözünüzü ister gizli, ister açık söyleyin çünkü o göğüslerin özünü en iyi bilendir."* (Âyet 13) buyruğuna gelince. Bundan maksat ise bazen gizlice söylenip insanın işitmediği bazen de yüksek sesle söyleyip başkalarının işittiği sözdür. Nitekim gizlice okudu ve açıktan okudu denildiği gibi kıraatin gizli yapıldığı namaz, açıktan okunan namaz da denilir. İşte bundan dolayı: Bunu dillerinizle yahut kalplerinizle söyleyin buyurmamıştır. İnsan nefsinde bulunan hakkında ise onu açıktan söylemesi düşünülemez. İnsan ancak dil ile söylediğini açığa vurması sözkonusu olur. Yüce Allah'ın: *"Çünkü O, göğüslerin özünü en iyi bilendir."* buyruğu ise dikkat çekip uyarmak kabilindendir. Yani O kalplerde olanı bildiğine göre nasıl söylenen sözü bilemez. Nitekim bir başka âyet-i kerimede: "*Sen sözünü açığa vursan bile muhakkak O saklı olanı da ondan gizli olanı*

778 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 151
779 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VIII, 277.

da bilir." (Taha, 7) buyurmaktadır. Bununla da onun açık söylenen sözü bildiğine dikkat çekmektedir. Buna yüce Allah'ın: "*Sözünüzü ister gizli, ister açık söyleyin çünkü O göğüslerin özünü en iyi bilendir.*" (Âyet 13) buyruğu da delildir. Şâyet göğüslerin özünde olanı bildiğini sözkonusu ettiğinden ötürü söz söylemekten kasıt nefiste olan olmuş olsaydı yüce Allah öbür tür olan açıktan söylemeyi bildiğini ayrıca sözkonusu etmezdi.][780]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunların kimileri yüce Allah'ın: "*Sözünüzü ister gizli, ister açık söyleyin çünkü O, göğüslerin özünü en iyi bilendir.*" (Âyet 13) buyruğunu delil göstermiş ve gizli söylenen sözü dilde değil sadece kalpte olan söz diye kabul etmişlerdir. Buna dayanakları ise yüce Allah'ın: "*Çünkü O, göğüslerin özünü en iyi bilendir.*" buyruğunu gösterirler. Bu ise son derece zayıf bir delildir. Çünkü yüce Allah'ın: "*Sözünüzü ister gizli ister açık söyleyin*" buyruğu sözün bazen gizli söylenip bazen de açıktan söyleneceğini göstermektedir. Bu ise ancak işitilen harflerle söylenen söz hakkında sözkonusu olur. Bundan sonra yüce Allah'ın: "*Çünkü O, göğüslerin özünü en iyi bilendir.*" buyruğu ise daha aşağıda olanın sözkonusu edilmesi sûretiyle daha üst mertebede olana dikkat çekmek türündendir. Çünkü O göğüslerin özünde olanı çok iyi bildiğine göre gizli söylenen sözü de açıktan söylenen sözü de bilmesi öncelikle bilmesi sözkonusudur.][781]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Sözünüzü ister gizli, ister açık söyleyin çünkü, O göğüslerin özünü en iyi bilendir. Yaratan bilmez mi hiç. O Latifdir, her şeyden haberdardır.*" (Âyet 13-14) buyurmaktadır. Ehl-i sünnetten bazı taifeler bu âyet-i kerimeyi onun kulların sözlerini de kalplerinde olanları da yarattığına delil göstermişlerdir. Bu âyet-i kerime onun cüziyatı bildiğine çeşitli bakımlardan da delildir:

1. Yaratmak, yaratılanı bilmeyi gerektirir.

2. Yüce Allah zatı itibari ile O latiftir ve her şeyden haberdardır. Bu ise onun eşyanın inceliklerini ve gizliliklerini bilmesini gerektirir.

Diğer taraftan şöyle denilir. O latiftir, habirdir. Kendi zatını bilmesi başkasını bilmesinden öncelikle sözkonusudur. Kendisini bilmesi ise önceden de geçtiği gibi zatının gereklerini de bilmesini gerektirir. Böylelikle âyet-i kerime bu üç yolu da ihtiva etmiş olmaktadır.][782]

780 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 136.
781 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 35-36
782 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, X, 117

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾

14. "Yaratan bilmez mi hiç? O Latiftir, her şeyden haberdardır."

Tefsiri:

[Nitekim yüce Allah'ın: "*Yaratan bilmez mi hiç? O latiftir. her şeyden haberdardır.*" buyruğu buna delildir. Çünkü O bizatihi latiftir. haberdardır. Hiçbir şeyin ona gizli kalmasına imkan yoktur.][783]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Mülk Sûresi'nde: "*O Latiftir, her şeyden haberdardır.*" buyurmaktadır. Bu da yaratılmışlarda varolan hikmetin, -işlerin en latif/incelikli yollarla nihai amaçlarına ulaştırılmasını da ihtiva eden lütufkârlığının- ne kadar latif/incelikli olduğunu beyan etmektedir.][784]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*Yaratan bilmez mi hiç? O latiftir. her şeyden haberdardır.*" Bu âyet-i kerime onun eşyayı bilmesinin vücubuna çeşitli bakımlardan delil teşkil etmektedir. Kelamcı. felsefeci ve diğerleri arasından mantık ve akli ve kıyasi istidlal ile uğraşan kimselere ait sözü geçen burhanları/delillendirmeleri de bir arada ihtiva etmektedir:

1. O eşyayı yaratandır. Yaratmak ise belli takdir/miktar ve ölçüler ile yoktan meydana getirmektir. Bu da dış dünyada onları oluşturmadan önce ilim olarak onların ölçülerini miktarlarını tespit etmeyi ihtiva eder.

2. Böyle bir şey iradeyi ve meşieti gerektirir. İrade murad olunanın tasavvur edilmesini ve onun farkına varılmasını gerektirir. İşte kelam ehlinin çoğunluğu nezdinde meşhur olan yol budur.

3. Yaratılmış eşyalar onun tarafından var edilmiş ve bunların tam ve eksiksiz sebebi odur. Emrin aslını ve sebebini bilmek ise sonucu olan fer'i bilmeyi de gerektirir. Dolayısıyla onun kendi zatını bilmesi kendisinin meydana getirdiği her bir şeyi bilmesini gerektirir.

4. O zatı itibari ile latifdir. Her türlü inceliği idrak eder. Habirdir. gizli şeyleri de idrak eder. İşte bu da eşyayı bilmeyi gerektirendir. Gerektiricinin varlığı ise tam sebebin varlığını gerektirir. O halde o eşyayı bilmesi itibari ile bizatihi onlara

783 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. X. 124.
784 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 354

muhtaç değildir. Tıpkı bütün sıfatları ile bizatihi gani olması yani muhtaç olmaması gibi. Diğer taraftan o var oluşlarından sonra eşyayı görüp kullarını işitmesi ve benzeri sıfatlarına gelince O yoktan var edip meydana getirdiği varlıkları ve kendisine ihtiyacı bulunan eşyayı ve bütün yönleriyle muhtaç olan varlıkları idrak eder. İlim ve idrakinde kesinlikle kendisinden başkasına ihtiyacı yoktur. Dolayısıyla onun eşyaya dair bilgisini sabit oluşları itibari ile ihtiyacı olmayan sabit eşyaların kendilerinden elde etmiş olduğunu söylemek mümkün olamaz.][785]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Yaratan bilmez mi hiç?*" buyurmaktadır. O halde varlıkları bilmesi var oluşlarında bir şarttır. Fakat bu var oluşlarında tek başına illet o değildir. Aksine kudret ve meşiet de zorunludur.][786]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Burada maksat şudur: Onun kendi zatını bilmesi yarattıklarını bilmesini gerektirir. Bu da doğru bir önermedir. Onu çeşitli yollarla ortaya koymak da mümkündür:

1. Kendi zatını eksiksiz olarak bilmesi ancak onun gereklerini bilmesi ile mümkün olabilir. Yaratmak ise zatının gereklerinden/ayrılmazlarından olan meşietinin gereklerindendir. Çünkü onun dilediği olur. dilemediği olmaz. Meşieti de onun zatının gereklerindendir.

Felsefeciler kendi ilkelerini şu sözleriyle ifade ederler: O tam bir illettir. Tam illetin bilinmesi de ma'lulün illetin neticesinin bilinmesini gerektirir.

Onlardan onun kendi seçim ve tercihi ile fail olduğunu kabul edip bununla birlikte yine de ona "illet" adını veren kimselerle bizim tartışma konumuz lafzidir. Mana doğrudur. Çünkü o durumda o bir şeyi dilediği zaman onun kâdir olması sözkonusu ise dilediğinin de var olmasını gerektirir. Çünkü onun dilediği her bir şey olursa meşieti ve kudreti ile olur. Bu da onun dilediklerinin var olmasını gerektirir. Gerektiricinin tam olarak bilinmesi de gereğinin de bilinmesini gerektirir.

Kendi seçim ve tercihi ile fail olduğunu kabul etmeyenlere gelince. Bu görüş onun tercihini kabul etmemesi itibari ile bâtıldır. Onun fiilden etkilenen nesneyi bilmesini gerektiren bir fail oluşunu kabul etmek bakımından değil. Eğer bu şekilde onun fail olduğu kabul edilirse o taktirde onun kendi zatını bilmesi fiillerin-

785 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 211.
786 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. IX. 391.

den etkilenen varlıkları bilmesini de gerektirir. Çünkü tam bir gerektiriciyi bilmek gerekli olanı da bilmeyi gerektirir.

Özetle eğer o zatının gereklerini bilmiyor ise kendi zatını bilen olamaz. Kudret ve iradesi de zatının gereklerindendir. Onun iradesi ile istemesi de iradenin gereklerindendir. Çünkü fiillerinden etkilenen varlıklar zatının gereği olan iradenin gereğidir. Gerekli olanın gereği de gereklidir. Onun sadece fiilinden etkilenenleri gerektirici oluşuna bakmak bile arada iradenin varlığını kesin olarak bilmeyi gerektirir. Fakat irade bizatihi sabittir. Delillendiren kişi onun sübutunu hatırına getirmese dahi. İşte bu delil şöyle diyen ehl-i sünnetin esaslarına göre doğrudur: Onun iradesi zatının gerekleri olan sıfatlarındandır.

Onun zatı ile iradenin var oluşunu kabul etmeyen yahut şöyle diyen kaderiyeye gelince: O herhangi bir yer sözkonusu olmamak üzere bir irade ihdas etmiştir. Böyle diyenler dilediğini seçebilen kudret sahibi kudreti altında olan hususlardan herhangi birisini tercih etmesini gerektiren bir sebep olmadan tercihte bulunur. Fakat sözünü ettiklerimiz onların bu yolunu izlemezler.

Bu delil yüce Allah'ın: *"Yaratan bilmez mi hiç?"* buyruğunun manasından alınmıştır. Âyetin delaleti de ikinci bir yol ile de açıklanabilir. O da şöyle demekle olur: Yaratıcının yaratması o yarattığını yaratmadan önce onu tasavvur etmesi şartına bağlıdır. Çünkü yaratılmışlar ancak irade ile yaratılabilir. İrade ise ilim şartı ile vardır. Çünkü farkına varmadığı bir şeyi irade etmek imkansızdır. O ancak iradesi ile yarattığına göre ve ancak tasavvur ettiği şeyi istediğine göre bu onun yarattığı her bir şeyi bilmesini gerektirir.

Bu yol da akli delillendirme yollarını kullanan müslümanların kullandıkları meşhur bir yoldur. Kur'an-ı Kerim de buna delil olduğu gibi açık akıl da bunun doğruluğunu idrak eder. Ehl-i sünnetin esaslarına göre bu delaleti devam ettirecek olursak: Allah'ın dışındaki hiçbir varlık hiçbir şey yaratamaz. Çünkü hiçbir varlık kendi fiilinin cüziyatını bilgisi ile kuşatamaz. Dolayısı ile onların yaratıcısı olamaz. Bazı yönleriyle onların farkına varsa bile ve bazı açılardan onları murad etse bile. O sadece onları o bakımdan yapan fail/öznedir.][787]

ءَأَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ﴿١٦﴾

16. "Gökte olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz? O zaman onun durmadan çalkalanmakta olduğunu göreceksiniz."

787 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. X. 113-114.

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye Beyhaki'den naklen de şunları söylemektedir:

["*Gökte olanın ...dan emin mi oldunuz*" buyruğundan maksat göğün üstünde olandır. Yüce Allah'ın: "*Sizi hurma dallarına andolsun asacağız.*" (Taha. 71) buyruğunda ve: "*Yeryüzünde gezip dolaşın.*" (Tevbe. 2) buyruğunda olduğu gibi. Maksat yerin üzerinde (dolaşın) demektir. Yüksekte olan her bir şey sema/göktür. Arş da semaların üstündedir. Buna göre âyetin manası şu olur: Siz Arşın üzerinde olanın ... emin mi oldunuz? Nitekim başka âyetlerde bu hususu açıkça ifade etmiştir. Yine şunları söylemektedir: Yazmış olduğumuz bu âyetlerde yüce Allah'ın zatı ile her yerde olduğunu Cehmiyye'den ileri süren kimselerin görüşlerinin çürük olduğuna bir delalet bulunmaktadır.][788]

Merhum İbn Teymiyye Ebu'l-Hasan el-Eş'ari'den naklen şunları söylemektedir:

[Şanı yüce Allah: "*Göktekilerin/gökte olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz? O zaman onun durmadan çalkalanmakta olduğunu göreceksiniz.*" (Âyet 16) buyurmaktadır. Semaların üstünde ise Arş vardır. Bununla ancak semaların üstündeki Arşı kastetmiştir. Nitekim yüce Allah'ın semaları sözkonusu ederken: "*Onların arasında ayı bir nur kılmış.*" (Nuh. 16) buyurmuş ve bundan ayın onların hepsini doldurduğu ve hepsinin içinde olduğu manasını da kastetmemiştir.][789]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Gökte olanın*" yani semanın üstünde olanın "*sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz?*" buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Beyhaki buna Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kurayzaoğulları hakkında hüküm verdiği zaman Sa'd b. Muaz'a söylediği: "Sen bunlar hakkında Allah'ın yedi semanın üstünden verdiği hüküm ile hükmettin" buyurmuş olmasını delil göstermektedir.[790]

İbn Abbas'ın şu sözünü de delil göstermektedir: Yedinci semâ ile onun Kürsisi arasında yedi bin nur vardır ve o bunun da üstündedir.[791]][792]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

788 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye. II. ???.
789 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye. II. 434.
790 Hadisin Kaynakları daha önce gösterildi.
791 Kaynakları daha önce gösterildi
792 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye. II. 336-337.

[Ebu'l-Hasan b. Mehdi et-Taberi[793] dedi ki: Denilse ki: Yüce Allah'ın: *"Gökte olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz?"* buyruğu hakkında ne dersiniz? Ona şöyle cevap verilir: Yani o semanın üstünde arşın üzerindedir. Nitekim yüce Allah: *"Yeryüzünde dolaşın."* (Tevbe. 2) buyurmaktadır ki yerin üzerinde anlamındadır. Yine: *"Andolsun sizleri hurma ağaçlarının kütüklerinde asacağım."* (Taha. 71) buyruğu da hurma kütüklerinin üzerinde anlamındadır. İşte yüce Allah'ın da: *"Gökte olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz?"* buyruğu da aynen böyledir.

Dedi ki: Denilse ki: Sizler yüce Allah'ın: *"Göklerde de yerde de Allah sadece O'dur. Gizlinizi de açığınızı da bilir."* (En'am. 3) buyruğu hakkında ne dersiniz? Ona şöyle denilir: Bazı kıraat alimleri "gökler" lafzı üzerinde vakıf yapar. Sonra da: "Yere gelince o sizin gizlinizi de açığınızı da bilir" diye okumaya devam eder. Fakat durum ne olursa olsun bir kişi: Filan kişi Şam'da ve Irak'da bir hükümdardır diyecek olursa bu onun Şam ve Irak üzerine hükümdar olduğuna delalet eder. Yoksa bizzat kendisinin içlerinde olduğu anlamına gelmez.

(Devamla Ebu'l-Hasan b. Mehdi et-Taberi) dedi ki: *"Üç kişi fısıldaşmayıversin. Muhakkak O onların dördüncüleridir."* (Mücadele. 7) buyruğu hakkında ne dersin? Ona şöyle denilir: Bir şeyin bir diğer şey ile beraberliği bir kaç türlüdür. Bunlardan birisi yardım ile birisi arkadaş gibi birliktelikle. birisi dokunmakla bir diğeri ilim iledir. Bize göre bunun manası şudur: Şanı yüce Allah bütün yaratılmışları ile ilmi ile beraberdir.

(Ebu'l-Hasan devamla) dedi ki: el-Belhi dedi ki:[794] Bize: Ellerimizi (dua ederken) semaya kaldırmamızın anlamı nedir? Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Salih amel de onu yükseltir."* (Fatır. 10) buyrukları ne demektir? Şöyle deriz: Bunun tevili şudur: Kulların rızıkları semadan geldiğinden ötürü bizim de dua ederken ellerimizi semaya kaldırmamız caizdir. Şöyle demek de caizdir. Amellerimiz Allah'a yükseltilir. Amellerin koruyucuları hafaza meleklerinin meskenleri de semadır. Şöyle denilir: Eğer bizim semaya doğru ellerimizi kaldırmamızın illeti rızıkların oradan gelmesi. hafaza meleklerinin de meskenlerinin semada oluşu ise o taktirde bizim dua ederken ellerimizi yere doğru indirmemiz de caiz olur. Çünkü Allah yerde çeşitli bitkileri. gıdaları ve mÂişet sebeplerini yaratır. Ayrıca yer onların karar kıldıkları mekandır. Oradan da yaratılmışlardır. Yahut da çünkü me-

793 Bu Eş'ari'nin öğrencilerinden birisi olup adı Ali b. Muhammed b. Mehdi et-Taberi'dir. 380 yılında vefat etmiştir.

794 Ebu'l-Kasım Abdullah b. Ahmed b. Mahmud el-Kabi olup mutezileye mensuptur. 319 h. yılında vefat etmiştir.

lekler yeryüzünde onlarla beraberdir. Bu durumda sema hususunda illet onun nitelendirdiği sebep olmaz. Ancak yüce Allah'ın ellerimizi üzerinde istivâ etmiş bulunduğu Arş'a doğru kaldırmak sûretiyle onun zatın(a yönelmey)i kastetmek sûretiyle ellerimizi kaldırmamızı emrettiğinden dolayı kaldırırız.][795]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kitap ve sünnetteki yüce Allah'ın: "*Gökte olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz?*" buyruğu ve benzeri buyruklarda bazıları "sema"nın yükseklerdeki mahluk olan arşın ve onun altında bulunanların bizzat kendisi olduğunu anlayabilir ve bunlar: "*Gökte*" lafzı göğün üzerinde demektir derler. Yüce Allah'ın: "*Ve andolsun sizi hurma dallarında asacağım.*" (Taha. 71) Yani hurma dallarının üzerinde asacağım buyruğu ile: "*Yeryüzünde gezip dolaşın.*" (Âl-i İmran. 137) yani yeryüzünün üzerinde gezip dolaşın buyrukları gibi olduğunu kabul ederler. Hâlbuki buna ihtiyaç yoktur. Aksine sema yükseklerde olan varlıklar için bir cins isimdir. Özel bir varlığın adı değildir. Dolayısıyla "semada" ifadesi aşağı dışındaki yüksek yerde yukarıda demektir. O ise yüceler yücesidir. Yüceliğin yücesi onundur. O arşın üstündedir. Orada ondan başka yoktur. O en yüce ve yüceler yücesidir. Onu her türlü eksiklikten tenzih ederiz.][796]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*Göktekilerin/gökte olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz? O zaman onun durmadan çalkalanmakta olduğunu göreceksiniz.*" (Âyet 16) buyruğu da böyledir. Her kim bu âyet-i kerimenin müktezasının yüce Allah'ın semaların içerisinde olması gerektirdiği vehmine kapılacak olursa bu kişi ittifakla cahildir ve dalalette olan birisidir. Eğer bizler: Güneş ve ay semadadır dediğimiz zaman bunu gerektirseydi hiç şüphesiz "fi: de" edatı kendisinden önce ve kendisinden sonraki ile alakalıdır. O muzafun ileyhe göre mana kazanır.][797]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Göktekilerin/gökte olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz? O zaman onun durmadan çalkalanmakta olduğunu göreceksiniz.*"

795 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye. II. 336-337. Taberi'nin ifadeleri de "Te'vilül Ahadisil Müşkile" adlı eserinden alınmıştır. Eser yazma olup Şeyhu'l-İslâm'ın nakletmiş olduğu bu ibarelerin bir çoğunu fazilet sahibi Dr. Abdurrahman el-Mahmud da değerli tezi olan: "Mevkifu İbn Teymiyye Minel Eşaire. II. 518-519'da aktarmış bulunmaktadır. O bu ibareleri Ebu'l-Hasan'a ait asıl yazmadan aktarmıştır.

796 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 101.

797 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 52.

buyruğu da böyledir. Eğer herhangi bir kimse: O semanın içindedir. diyecek olursa şüphesiz ki böyle diyenin sözü öbürlerinkinden daha kötüdür. Fakat ben ilme nisbet olunan muayyen bir kişinin böyle bir şey söylediğini bilemediğim için bunu bir görüş olarak nakledemem.

Her kim "O semadadır" diyecek olursa onun maksadı yücelerdedir demektir. Yoksa feleklerin içinde olduğunu kastetmez. Ancak bazı bilgisiz kimseler bunu yanlış olarak zannedebilirler. Zaten bir kesim de lafzın zahir manasının bu olduğunu dahi zannetmiştir.

Ama hiç şüphesiz zahir anlam buyruğun bundan farklı bir manaya göre yorumlanacağında ittifakla şüphe yoktur. Fakat bu sözü mutlak olarak kullanan ve işiten müslümanların avamı için zahir olan yahut da lugatte lafzın medlulünün bu olduğunu kabul eden avamın kanaatine gelince şüphesiz ki bu değişik yerlerde açıklandığı üzere onların kabul olunmayacak iddialarından birisidir.][798]

Merhum İbn Teymiyye yüce Allah'ın: *"Göktekilerin/gökte olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz? O zaman onun durmadan çalkalanmakta olduğunu göreceksiniz."* (Âyet 16) buyruğu hakkında şunları söylemektedir:

[Kim yüce Allah'ın semaların içinde olmasının bu âyetin bir gereği olduğunu vehmedecek olursa o kişi ittifakla bilgisiz ve dalalette olan birisidir. Çünkü eğer biz güneş ve ayın semada olduğunu söylememiz bunu gerektirir diyecek olursak şunu bilelim ki "fi: de, da" edatı hem kendisinden önceki hem kendisinden sonraki lafızlar ile alakalı olur. O muzafun ileyhe göre mana kazanır. Bundan dolayı bir şeyin bir mekanda olması ile bir cismin bir mekanda olması arasında bir fark vardır. Arazın cisimde olması ile yüzün aynada olması sözün kağıt üzerinde olması farklı farklıdır. Çünkü bu türlerin her birisinin diğerinden kendisini ayrıcalıklı kılan özelliği vardır. Bununla birlikte bu edat bunlar hakkında kullanılan bir edattır. Buna göre bir kimse arş semada mıdır yoksa yerde midir diyecek olsa elbette: Semadadır denilir. Eğer: Cennet semada mı arzda mı denilse yine cennet semadadır denilir. Fakat bu arşın semaların içinde olmasını gerektirmez. Hatta cennetin de böyle olmasını gerektirmez. Çünkü sahih'te sabit olduğu üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah'tan cenneti dilediğiniz zaman ondan firdevsi isteyiniz. Çünkü o cennetin en yükseği ve cennetin en ortasıdır. Onun tavanı ise Rahman'ın arşıdır."[799] İşte tavanı feleklerin üstünde olan arşın teşkil ettiği cennet budur. Bununla birlikte cennet semadadır denilir-

798 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 108-109.
799 Buhârî, 2790.

ken maksat yükseklikti̇r. İster feleklerin üstünde ister altında olsun fark etmez. Nitekim yüce Allah: *"Tavana/semaya bir ip bağlasın."* (Hac. 15) ve: *"Ve gökten tertemiz bir su indirdik."* (Furkan. 48) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah'ın yüceler yücesi ve her şeyin üstünde olduğu muhatapların içinde yer etmiş olduğundan ötürü onun semada oluşu sözünden anlaşılan onun yukarıda yüksekte oluşu ve her şeyin üstünde oluşudur. Nitekim cariye hadisinde de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) cariyeye Allah nerede diye sorunca o da semada derken yukarıda oluşu kastetmiştir. Bununla birlikte yaratılmış cisimler ile tahsisi ve onların içine hululü de sözkonusu olamaz. Eğer yukarıda oluş bütün mahlukatın üstünde olmayı ifade eder. Dolayısıyla mahlukatın tamamının üstünde olan semadadır denilecek olsa (şunu belirtelim ki) bu ortada onu kuşatan bir zarfın/mekanın varlığını gerektirmez. Çünkü âlemin üstünde Allah'tan başka hiçbir varlık yoktur. Nitekim arş semadadır denilecek olsa arşın yaratılmış bir başka varlığın içinde olmasını gerektirmez. Eğer semadan maksat felekler olduğu kabul edilirse o taktirde onun onlar üzerinde olduğu da kastedilir. Yüce Allah'ın: *"Andolsun sizleri hurma dallarında asacağım."* (Taha. 71); *"Yeryüzünde gezip dolaşın."* (Âl-i İmran. 137) ve: *"Yeryüzünde dolaşın."* (Tevbe. 2) buyruklarında olduğu gibidir. Yine filan kişi dağdadır. filan kişi çatıdadır denilir. Velev ki bu adı geçenlerin içinde en yukarıda üstte olan bir şeyin üzerinde bulunsa bile.

Diğer taraftan Allah'ın semanın onu kuşatıp etrafını sardığı anlamında Allah'ın semada olduğunu vehmeden bir kimse de böyle bir kanaati başkasından nakledecek olursa yalancı birisidir. Eğer Rabbi hakkında böyle bir şeye inanırsa dalalette olan birisidir. Bizler bu lafızdan böyle bir mana anlayan kimse olduğunu hiç duymadık. Kimseden böyle bir nakil yaptığını da görmedik. Şâyet diğer müslümanlara yüce Allah'ın ve Rasûlünün Allah'ın semada olduğu sözünden semanın onu kuşattığı manasını anlayıp anlamadıkları sorulacak olursa onların her biri derhal: Bu muhtemelen hiç hatırımıza gelmiş bir şey değildir diyeceklerdir. Durum böyle olduğuna göre lafzın zahirinin insanların anlamadığı imkansız bir mana olarak kabul edilmesi sonra da onu tevil etmeye kalkışması kişinin kendi kendisini zorlamasıdır. Aksine müslümanların kabul ettikleri kanaat: "Muhakkak Allah semadadır" sözü ile O arşın üstündedir sözünün aynı anlamda olduğudur. Çünkü sema ile ancak yukarıda oluş kastedilir. Buna göre mana şüphesiz Allah aşağılarda değil yukarılardadır demek olur. Müslümanlar da kesinlikle şunu bilir ki yüce Allah'ın kürsisi gökleri ve yeri kuşatmıştır. Kürsinin arşa göre durumu ise geniş bir arazide bırakılan bir halkayı andırır. Arş da şanı yüce Allah'ın mahlukatından bir mahluk olup bunun yüce Allah'ın kudret ve azametine göre bir ora-

nından bahsedilemez. Durum bu iken herhangi bir yaratılmışın onu sınırlandırıp kuşatacağı vehmine kapılmak nasıl mümkün olabilir?

Kitap ve sünnette yer alan yüce Allah'ın: *"Gökte olanın ... emin mi oldunuz?"* buyruğu ile buna benzer buyruklardan bazıları semanın yaratılmış yüksek arşın kendisi ve onun altındakiler olduğu manasını anlayabilir ve şöyle diyebilirler: Onun semada şeklindeki sözü semanın üstünde demektir. Yüce Allah'ın: *"Ve andolsun sizi hurma ağaçlarının dallarında asacağım."* (Taha, 71) buyruğunun hurma ağaçlarının dalları üzerinde anlamında olduğu ve yine: *"Yeryüzünde gezip dolaşın."* (Âl-i İmran, 137) buyruğunda yeryüzü üzerinde gezip dolaşın anlamında olduğu gibidir. Ama buna da ihtiyaç yoktur. Aksine sema yukarıdaki varlıklar hakkında kullanılan bir cins isimdir. Buna göre yüce Allah'ın semada/gökte buyruğu aşağıda değil yukarıda olan demektir. O zaten yüceler yücesidir. Yücelik yalnız O'nundur. O arşın da üstündedir. Ve orada yüceler yücesi zatından başkası yoktur. O her türlü eksiklikten yüce ve münezzehtir.][800]

أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾

17. "Yahut göktekilerin üzerinize taş yağdıran bir rüzgâr göndermesinden emin mi oldunuz? Hem benim korkutmamın nasıl olduğunu bileceksiniz."

Tefsiri:

[Rasûllere gelince -Allah'ın salat ve selâmları onlara- Allah'ın âlemin üstünde olduğunu çeşitli ifadeler ile haber vermişlerdir. Bazen: O el-Aliyy en yücedir derler. Bazen el-Ala'dır derler. Bazen O semadadır derler. Yüce Allah'ın: *"Yahut gökte olanın üzerinize taş yağdıran bir rüzgâr göndermesinden emin mi oldunuz?"* buyruğunda olduğu gibi. Fakat onların bundan maksatları yüce Allah'ın göklerin içinde olduğunu yahut da yaratılmışlardan herhangi bir şeyin onu kuşattığını anlatmak değildir. Aksine Rasûllerin hepsinin sözleri birbirini tasdik eder. Nitekim yüce Allah: *"İzzet sahibi olan Rabbin, onların niteleye geldiklerinden münezzehtir. Gönderilmiş resûllere selâm olsun. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun."* (Sâffât, 180-182) ve: *"O hem İlktir, hem Ahirdir, hem Zahirdir, hem Batındır. O her şeyi bilendir."* (Hadid, 3) buyurmuştur.

Sahih'te de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Sen ilksin, senden önce hiçbir şey yoktur. Sen ahirsin, senden sonra hiçbir şey

800 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye, I, 558-560

yoktur. Sen zahirsin senin üstünde bir şey yoktur. Sen batınsın senden öte hiçbir şey yoktur."[801] Böylece onun üstünde hiçbir şeyin olmayacağını haber vermektedir.

Bundan dolayı selef imamlarından birden çok kişi şöyle demiştir: O dünya semasına inmekle birlikte arşın üstündeki yeri boşalmaz. Böylelikle hiçbir şekilde mahlukatın altında ve mahlukatın içinde asla bulunmaz. Aksine onun mahlukatın üstünde oluşu onun ayrılmaz sıfatıdır. Nerede mahluk varsa yüce Rabb ancak onun üstündedir.

Peygamberlerin onun semada olduğunu söylemeleri ise yukarıda oluşu demektir. Yoksa maksatları onun feleklerin içinde olduğunu söylemek değildir. Aksine "sema" yükseklik demektir. Kendisi arşın üstünde olduğuna göre yüceler yücesidir. Ayrıca orada herhangi bir mahluk yoktur. Bu sebeple yüce rabb mahlukattan herhangi bir şeyin içinde sınırlı değildir. Ayrıca O var olan hiçbir cihette de değildir. Hatta varlık ancak yaratıcı ve yaratılandan ibarettir. Yaratıcı da yarattıklarından ayrıdır. onların üstünde yücedir. O kesinlikle hiçbir mahlukun içinde değildir. Bu mahluka ister cihet adı verilsin ister cihet adı verilmesin.][802]

أَمَّنْ هٰذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمٰنِ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾ أَمَّنْ هٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾

20. "Rahman'ın dışında sizlere yardım edecek de kimmiş? Şu sizin ordunuz mu? Kafirler ancak bir aldanış içerisindedirler.

21. Eğer O rızkını kesiverirse size rızık verebilecek kim? Hayır, onlar azgınlık edip, inatla kaçmaktadırlar."

Tefsiri:

[Diğer taraftan bir rızkı elde etmek yahut bir zararı önlemek için ona ihtiyacın olacak olursa rızkı verecek olan O'dur. Ondan başkası rızık veremez. Zararı önleyecek olan da yalnız O'dur. Ondan başkası o zararı önleyemez. Yüce Allah'ın: *"Rahman'ın dışında sizlere yardım edecek de kimmiş? Şu sizin ordunuz mu? Kafirler ancak bir aldanış içerisindedirler. Eğer O rızkını kesiverirse size rızık verebilecek kim? Hayır. onlar azgınlık edip. inatla kaçmaktadırlar."* (Âyet 20-21) buyruklarında olduğu gibi.][803]

801 Kaynakları daha önce gösterildi.
802 el-Cevâbu's-Sahîh. IV. 316-317
803 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 37.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Rahman'ın dışında sizlere yardım edecek de kimmiş? Şu sizin ordunuz mu? Kafirler ancak bir aldanış içerisindedirler. Eğer O rızkını kesiverirse size rızık verebilecek kim? Hayır, onlar azgınlık edip, inatla kaçmaktadırlar."* (Âyet 20-21). Yardım zararın önlenmesini, rızık da faydanın hasıl olmasını ihtiva eder. Yüce Allah da: *"Artık onlar bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler. O ki kendilerini açlıktan doyuran ve korkudan kendilerine güvenlik verendir."* (Kureyş, 3-4) ve: *"Biz onları tarafımızdan bir rızık olmak üzere her şeyin mahsullerinin toplandığı güven dolu bir haremde yerleştirmedik mi?"* (Kasas, 57) buyurmuştur. İbrahim el-Halil (aleyhisselâm) da: *"Rabbim! Bunu emin bir belde kıl. Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri mahsullerle rızıklandır."* (Bakara, 126) buyurmuştur. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Sizlere ancak zayıflarınız vasıtasıyla rızık verilip yardım olunmuyor mu?"[804] buyurmuştur ki onların dua etmeleri, namazları ve ihlasları sebebiyle demektir.][805]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onlara rızık ve afiyet veren, yardım edip hidâyet veren O'dur. Bunları ondan başka hiçkimse yapamaz. Yüce Allah: *"Rahman'ın dışında sizlere yardım edecek de kimmiş? Şu sizin ordunuz mu? Kafirler ancak bir aldanış içerisindedirler. Eğer O rızkını kesiverirse size rızık verebilecek kim? Hayır, onlar azgınlık edip, inatla kaçmaktadırlar."* (Âyet 20-21) buyurmaktadır.][806]

وَيَقُولُونَ مَتَى هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

25. "Eğer doğru söyleyenler iseniz bu vaadiniz ne zaman gerçekleşecek? derler."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer doğru söyleyenler iseniz bu vaadiniz ne zaman gerçekleşecek?" derler. De ki: "Ona dair bilgi ancak Allah'ın yanındadır. Ben ancak apaçık bir korkutucuyum. Artık onu yakınlaşmış gördüklerinde...."* (Âyet 25-27) buyruğunda vadedilen şeye de "va'd" adını vermektedir. Çünkü onlar kendilerine va'dettiği/tehdit ettiği azabı görmüşlerdi.][807]

804 Kaynakları daha önce gösterildi.
805 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 31-32.
806 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 371-372.
807 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 253.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunlar ile kavuşmanın hakikatini kabul etmeyen bir takım görüşlerinde onlara muvafakat eden kimseler ise "kavuşma" ile rabblerinin amellerinin karşılıkları ile kavuşmanın kastedildiğini söyleyip tevil ederler ve bu karşılığın ceza da olabileceğini söylerler. Yüce Allah'ın: *"Eğer doğru söyleyenler iseniz bu vaadiniz ne zaman gerçekleşecek?" derler. De ki: "Ona dair bilgi ancak Allah'ın yanındadır. Ben ancak apaçık bir korkutucuyum. Artık onu yakınlaşmış gördüklerinde o kâfirlerin hoşlanmadıkları yüzlerinden belli olur ve: "İşte bu sizin acele gelmesini istediğinizdir" denilir."* (Âyet 25-27) buyruklarında olduğu gibi. Çünkü buradaki "onu gördüler" buyruğundaki meful zamir vaade aittir. Maksat ise vadolunan şeydir. Yani onlar kendilerine vadolunanı/azabı gördüklerinde kafir olanların yüzlerinden kötülük okundu.

Zamirin burada Allah'a ait olduğunu söyleyenlerin görüşlerine gelince bu zayıf bir görüştür.][808]

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيٓـَٔتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾

27. "Artık onu yakınlaşmış gördüklerinde o kâfirlerin hoşlanmadıkları yüzlerinden belli olur ve: "İşte bu sizin acele gelmesini istediğinizdir" denilir."

Tefsiri:

[Kimileri yüce Allah'ın: *"Artık onu yakınlaşmış gördüklerinde"* buyruğuna sımsıkı sarılmış ve zamirin Allah'a ait olduğuna inanmışlardır. Hâlbuki bu bir hatadır. Çünkü yüce Allah: *"Eğer doğru söyleyenler iseniz bu vaadiniz ne zaman gerçekleşecek?" derler. De ki: "Ona dair bilgi ancak Allah'ın yanındadır. Ben ancak apaçık bir korkutucuyum. Artık onu yakınlaşmış gördüklerinde o kâfirlerin hoşlanmadıkları yüzlerinden belli olur ve: "İşte bu sizin acele gelmesini istediğinizdir" denilir."* (Âyet 25-27) buyurmaktadır. İşte bu da onların gördüklerinin vaadi olduğunu yani kendilerine vadolunan azap olduğunu açıkça göstermektedir. Nitekim buyrukta: *"İşte bu sizin acele gelmesini istediğiniz (azap)dır denilir."* buyurmaktadır. Ayrıca onlar Kur'an-ı Kerim'den hiçbir delil özelliği taşımayan anladıkları ilgisiz daha başka şeylere de sıkı sıkıya sarılmışlardır.][809]

808 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 470-471.
809 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 498.

KALEM SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 52 âyettir)

Genel olarak Nun/Kalem Sûresi

[Şanı yüce Allah Nun Sûresi'nde özel sınavı ile sınadığı bahçe sahiplerinin durumunu haber vermektedir. Bunlar mallarını gündüz vakti devşirdikleri taktirde mallarında yoksullarının da hakkı bulunan bir topluluk idi. Çünkü yoksullar yere düşen mahsulleri alıyordu. Bundan dolayı yoksulların bu haklarının kalkması için mahsullerini geceleyin devşirmek istediler. Böylelikle yanlarına bir yoksul yanaşsın da istemediler. Şanı yüce Allah da geceleyin kendileri uykuda iken bahçeleri üzerine bir felaket gönderdi. Onların mallarında yoksullara ait olan o hakkı vermemek için başvurdukları hileye bir ceza olmak üzere adeta simsiyah kesiliverdi. Bu ise Allah'ın yahut da kullarının zekat. şufa gibi haklarını vermemek için hileye başvuran herkes için bunda bir ibret vardır. Zikrettiğimiz gibi bunların maksadının ne olduğu bilinen bir husustur. Yine de indirilen buyrukta delalete yetecek kadarı vardır. Eğer bunlar yerine getirmeleri gereken bir hakkı önlemek istememiş olsalardı sadece nafile olan bir işi engellediklerinden dolayı cezalandırılmazlardı. Çünkü yergi ve ceza ancak ya haram bir işi işlemekten yahut vacip olanı terk etmekten dolayı sözkonusu olur. İşte vacip ve haram ile müstehap ile mekruh arasındaki ayırıcı farkı ortaya çıkartan özellik budur. Diğer taraftan eğer bunlar müstehap bir işi terk etmek için hileli yola başvurduklarından ötürü cezalandırılmış iseler bunda vacibin terk edilmesi halinde verilecek cezaya da dikkat çekilmiş olur. Dolayısıyla yalnızca istisna yapmayı/inşaallah demeyi terk etmeleri için cezanın verilmiş olması mümkün değildir. Çünkü böyle bir kimse o fiili yapmasına engel olacak bir meşguliyete müptela edilerek işlemesine engel olunmak sûretiyle cezalandırılır. Malının telef edilmesi ile cezalandırılması sözkonusu olmaz. Çünkü yüce Allah: *"Sakın itaat etme çokça yemin eden, aşağılık ve değersiz her kişiye ayıplayıp duran, onun bunun sözünü taşıyana; hayra durmadan engel olan, haddi aşan ve çok günahkâr olana: cahil ve kaba üstelik kulağı kesik olana"* (Kalem. 10-13) buyurduktan sonra: *"Gerçek şu ki Biz o bahçe sahiplerini sınadığı-*

mız gibi bunları da sınadık." (Kalem. 17) buyurmaktadır. Böylelikle bunun hayrı engelleyen kimseler için bir ibret olduğu da bilinmiş olmaktadır. Diğer taraftan yüce Allah onların kıssasını anlatırken istisna yapmayarak/inşaallah demeden sabahleyin mahsullerini devşireceklerine dair yemin ettiklerini bildirmektedir. Onlar seslerini kısarak gizlice yola koyuldular. Maksatları ise yanlarına yoksul bir kimsenin gelmemesi idi. İşte bütün bu hususların cezalandırılmalarında bir etkisinin olduğunu öğrenmiş oluyoruz. Böylece de bunların haram olduğu bilinmiş olmaktadır. Çünkü etken ile birlikte hükümde etkisi olmayan şeylerin de zikredilmesi doğru/caiz değildir. Mesela bununla birlikte onların yemek yediklerini yahut bir şeyler içtiklerini zikretmek gibi. Eğer bunlar müstehap olan hayrı engellemek maksatları dolayısıyla cezalandırılmış iseler peki ya vacip olana engel olmayı kasteden kimsenin durumu nasıl olacak? Eğer onlar vacip olanı engellemek kastı ile bunu yapmış iseler -ki açıkladığımız üzere doğrusu da budur- onlar bu hakkı vacip oluşundan sonra engellememişlerdi. Çünkü eğer bu hak vacip olmuş olsaydı mahsullerini geceleyin devşirmeleri ile gündüzün devşirmeleri arasında bir fark olmazdı. O halde onlar geceleyin devşirmekle sadece yoksul kimselerin düşen mahsulleri toplamak şeklindeki haklarından kaçmak amacına yönelikti. Böylelikle durumun müfessirlerin de zikrettikleri şekilde şöyle olduğu bilinmiş olmaktadır: Yoksulların hakkı düşen mahsullerde idi. Miktarı ölçeği belli bir şey değildi. Bu hakkın vacip oluşu ise o mahsulün düşmesi ve yoksullardan onu alacak kimselerin hazır bulunmasıdır. Çünkü düşen şeyler maldan arta kalan ve fazlalık şeylerdi. İhtiyaç sahiplerinin hazır bulunması ise yoksulluk ve dilenmek yerine geçiyordu. Böyle bir durumda ise başka hallerde icab etmeyen şeyler vacip olabilir. Misafiri ağırlayıp çaresiz kimseye yemek yedirmek, akrabanın nafakasını vermek, diyet yükünü paylaşmak vb. hususlar buna örnektir. Böylelikle onların bu yaptıkları vacip oluş vaktinden önce vacip oluş sebebinin gerçekleşmiş olduğu bir haktan kaçış olur. Bu da nisap miktarına sahip olduktan sonra sene dolmadan önce zekat vermekten kaçmak, satmak istediği bir malda satış tamamlanmadan önce şufa hakkından kaçınmak, misafir gelmeden önce onu misafir etmekten kaçınmak ve benzeri hususlar gibi olur. Şâyet burada sadece bir işarette bulunmayı kastetmemiş olsaydık buna dair açıklamaları daha da geniş yapardık.][810]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz Nun/Kalem Sûresi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Allah'ın kendisi ile gönderdiği dinin özü olan "huluk/ahlak" sûresidir. Çünkü yüce Allah

810 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 16-17.

o sûrede: *"Ve şüphe yok ki sen çok büyük bir ahlaka sahipsin."* (Âyet 4) buyurmaktadır.

İbn Abbas dedi ki: Pek büyük bir din üzeresin. İbn Uyeyne de böyle açıklamıştır. Ahmed de bunu İbn Uyeyne'den almıştır. Şüphesiz din, âdet ve ahlak özü itibari ile anlamları birbirine yakın lafızlardır. Nitelikleri bakımından farklı olsalar bile. Nitekim din lafzı hakkında: "(فهذا دينُه أبدا وديني): Bu ebediyyen hem onun dinidir hem de benim dinimdir" denilmiştir.

Zındıklardan biri her ikisini şu beyitlerinde bir arada toplamış bulunuyor:

ما الأَمْرُ إلّا نسقٌ واحدٌ ما فيه منْ مَدْحٍ وَلا ذمّ

وإنّما الْعادَةُ قدْ خصّصتْ والطّبْعُ والشّارعُ بالْحُكْم

"Mesele ancak bir tek düzedir

Onda ne bir övgü vardır ne de bir yergi

Ancak âdet tahsiste bulundu

Tabiat da şeriat koyucu da hükmü (özelleştirdi)."

"Nun" şanı yüce Allah kaleme ve satır satır yazdıklarına yemin etmektedir. Çünkü kalem ile sözü satıra döken yazı ortaya çıkar. Bu söz ise emir, yasak, irade ve her şeyi kuşatan ilmi ihtiva eder. Burada yemin takdiri yazan kadere ve onun yazdığı satırlara yapılmıştır. Böylelikle hakkında yemin edilen ile uyum arz eden pek büyük iki husus ihtiva etmiş olmaktadır:

1. Meydana gelmeden önce meydana gelecek her şeyi kuşatmak. Şüphesiz bir şeyi meydana gelmeden önce bilen kişinin bu vasfı oluşundan önce bilen kimseye göre daha ileridir. Dolayısıyla onun sonradan meydana gelecek olana dair haber vermesi daha sağlam ve daha doğrudur.

2. Meydana gelecek işin yazıda ve taktirde hâsıl olması kelamda sözde ve ilimde de hâsıl olmasını ihtiva eder. Ama bunun aksi böyle değildir. İlmi mertebelerin sonuncusuna yemin etmesi onların ilkine yemini de ihtiva eder. Aksi sözkonusu değildir. Bu ise bilginin en ileri derecesidir. İlmin istikrar bulup yer etmesi ise yazılı hale getirilmesi vakit sözkonusu olur. Çünkü her bilinen şey sözlü söylenmediği gibi her söylenen söz de yazılı değildir. İşte bu da sadece söz yahut yalnızca ilmin değil de ezeli kaderin yazılı olduğunu haber vermenin hikmetini de bize açıkça göstermektedir.

Hakkında yemin edilen üç cümledir: *"Sen Rabbinin nimeti sayesinde bir deli değilsin. Gerçekten senin için elbette kesilmeyecek bir ecir vardır. Ve şüphe yok ki sen çok büyük bir ahlaka sahipsin."* (Âyet 2-4). Kendisine yöneltilen tenkitteki eksik özelliğin onda bulunmadığını, dünya ve ahirette istenen kemalin onun hakkında mevzubahis olduğunu tespit etmektedir. Çünkü onun getirdiği ya hak yahut bâtıldır. Eğer bâtıl ise ya akla uygundur yahut değildir. İşte bunun gibi hususlarda mümkün olan kısımlar şunlardır:

1. Aklı olmamakla birlikte o getirdiği bâtıldır. Böyle bir kimse delidir. Bundan dolayı yerilmez. Bununla birlikte ona uyulmaz.

2. Akıllı olmakla birlikte getirdiği bâtıldır. Böyle bir kimse hem yerilmeyi hem de cezalandırılmayı hak eder.

3. Akıllı olmakla birlikte getirdiği haktır. Bundan dolayı önce deli olmadığını ortaya koydu sonra da cezalandırılmanın zıttı olan daimi hususunun hangisi olduğunu tespit etti. Sonra da onun pek büyük bir ahlak üzere olduğunu beyan etti. İşte bu da onun getirdiğinin bâtıl olmasının sözkonusu olmayacağını ortaya koyduktan sonra üzerinde bulunduğu hakkın büyüklüğünü göstermektedir.

Aynı şekilde insanlar iki türlüdür: Ya azaba uğratılacaktır yahut da azaptan kurtulan birisi olacaktır. Azaptan kurtulanlar da üç kısımdır. Ya mükellef değildir. Yahut orta yollu salih amel işlemiş mükellef birisidir. Yahut da hayırlı işlerde öne geçmiş birisidir. Böylelikle en faziletli kısmın mutluların teşkil ettiği kısım olduğunu göstermek üzere bu kısmı üç hale göre mertebelere ayırmıştır. Mutluların kısmı ise hayırlarda ileri geçenlerin kemalinin en ileri derecesidir. İşte bu buyruklar son derece sağlam harkulade bir terkib/lafız silsilesi ile sunulmuş olmaktadır.

Daha sonra yüce Allah'ın: *"Artık yalanlayanlara itaat etme."* (Âyet 8) buyruğu da iki esası ihtiva etmektedir:

1. Birincisi ona şu iki türe itaatte bulunmasını yasaklamaktadır. Bunun da bir takım faydaları vardır:

a. Kişiye itaat etmenin yasaklanışı öncelikli olarak ona benzemeye kalkışmayı yasaklamayı da ifade eder. Dolayısıyla yalanlayan kimseye de çokça yemin eden kişiye de itaat olunmaz. Her ikisinin yaptıkları gibi de amel edilmez. Yüce Allah'ın: *"Kafirlere ve münafıklara da itaat etme."* (Ahzâb, 1) buyruğu ve benzerleri buyruklarda olduğu gibi. Çünkü eksik ahlakı emreden kimsenin sözünün kabul edilmesinin yasaklanışı o ahlaka sahip olmanın yasaklanmasından daha ileri bir uzak durmayı ihtiva eder.

b. Bu ikram ve ihtiramda daha beliğdir. Çünkü bir kimseye yalan söyleme. yemin etme. sövme. ayıplama demek hiçbir zaman bu huylara sahip olan kimseye itaat etme demeye benzemez. Çünkü böyle bir ifade muhatabı şereflendirir ve bu kusurlardan uzak olduğunu gösterir.

c. Ahlak başkalarıyla oturup kalkmak ile kazanılan bir şeydir. Böylelikle onlarla beraber oturup kalkmak sûretiyle onların herhangi bir ahlakını huy edinmekten sakındırmayı ihtiva eder. O halde bu hususta tedbirini almalıdır. Çünkü onları Allah'a davet edebilmesi için onlar gibi olmamaya muhtaçtır.

d. Onlar emrettikleri hususlarda bir takım maslahatlar olduğunu gösterirler. Ama sen bu gibi maslahatları gösterse bile böyle olan kimseye itaat etme. Çünkü onları emrettikleri hususları emretmeye iten şey onların nefislerindeki bilgisizlik ve zulümdür. O emri gerektiren esasın kendisi bozuk ise emredenin bu emri kabul edilmez. Çünkü emrin etrafında dönüp durduğu nokta maslahatı bilmek ve istemektir. Eğer kişi maslahatı bilmeyen bir bilgisiz ise ve eğer ahlak bozuk ise o bunu isteyemez. Bu ise oldukça anlamlı bir manadır.

2. İkinci esasa gelince. Yüce Allah burada yalanlayıcıların ve bozuk ahlaka sahip olanların iki kısmını zikretti. Bunun da bir takım sebepleri var:

a. Emrolunan şey iman ve salih ameldir. Onun zıttı ise yalanlamak ve bozuk ameldir.

b. Müminler karşılıklı olarak hakkı ve sabrı tavsiye etmekle emrolunmuşlardır. Bizler bu tavsiyeyi kabul etmek ve yapmakla emrolunduğumuz gibi onun zıttını kabul etmemiz de bize yasaklanmıştır ki bunun zıttı hakkı yalanlamaktır ve sabrı terk etmektir. Şüphesiz bu ahlak ancak sabırsızlıktan dolayı ortaya çıkar. Sabır ise emrolunan ahlakın disiplin altına alınmasını sağlar. Bundan dolayı sûre onu (sabrı) dile getirerek sona ermiş ve bir başka yerde de: "*Buna ancak sabredenler kavuşturulur.*" (Fussilet. 35) buyurmuştur. Böylelikle Asır Sûresi'nde burada beyan edilen husus yer almış olmaktadır. Bu sebeple ona hakkı ve sabrı emreden müminlerin tam aksi durumda hüsran içerisinde olan kimseye itaati yasaklamış olmaktadır. Böyle bir kişi ise yalancı ve değersiz bir kişi olup hakkı ve sabrı terk eden birisidir.

3. Üçüncü esasa gelince. insanın salahı faydalı ilim ve salih amel iledir. Yüce Allah'a yükselen güzel söz de odur. Salih amel adaletin özüdür. Şanı yüce Allah'ın yasakladığı şeylerin özü ise zulümdür. Nitekim bu hususu başka bir yerde tespit etmiş yüce Allah: "*Ama onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalim ve çok*

cahildir." (Ahzâb. 72) buyurmaktadır. Hakkı yalanlamak ise ya bilgisizlikten ya da zulümden kaynaklanır. Böyle bir kişi ise hakkı inkar eden ve ona karşı inatlaşan birisidir. Kişiyi kötü ahlaka düşüren ise iki husustan birisidir. Ya bu kötü huydaki hususları bilmeyen birisidir yahut onun zıttında olanı bilmeyen birisidir. Böyle bir kişi bilgisizdir. Ya meylinden dolayıdır ya da haddi aştığından dolayı. Bu da zulümdür.

Kötülükleri ancak onları bilmeyen yahut da onlara ihtiyacı olup onlardan zevk alan birisi yapar. Bu kişi ise zalimdir. Yüce Allah ona cahillerle zalimlere itaat etmeyi yasaklamıştır.

Yüce Allah'ın: "*Onlar senin kendilerine yumuşak davranmanı arzu ettiler.*" (Kalem. 9) buyruğu bizlere onun kendisine yumuşak davranmak için onun da yumuşak davranmasını arzu edip sevdiklerini haber vermektedir. Çünkü onlar hiçbir zaman samimi olarak iyilik istediklerinden dolayı emretmezler. Aksine ondan yumuşamasını isterler. Onun yumuşamasını da kendilerinin ona karşı yumuşamalarına araç edinirler. Böylelikle onu ona samimiyetle öğüt veren edası ile kendi amaçları için kullanmaya kalkışırlar. Bu ise onların hakkı yalanlamalarından dolayı ortaya çıkmıştır. Çünkü onların kalplerinde hak adına baş vuracakları ulaşacakları bir amaçları kalmamıştır. Ne hakkı maksat gözetebilecek durumdadırlar ne de mevcut bir hakka sahiptirler. Ne ona dair bir haberleri ne onu emretmeleri ne ona inanmaları ne de onu dengeli bir şekilde gözetmeleri sözkonusudur.

Sonra: "*Sakın itaat etme. Çokça yemin eden aşağılık ve değersiz her kişiye.*" (Âyet 10) buyurmaktadır. Her iki âyet yerilmesi gereken bozuk ahlakın bir türünü topladığı dört âyet zikretmektedir. Her bir âyette de gerek haber gerek talep itibari ile birbirine benzer türleri bir arada zikretmiştir. Çokça yemin eden aşağılık kimse ile birlikte zikredilmiştir. Çünkü çokça yemin eden kişinin bu yemini ancak haber yahut talep/istek hakkında sözkonusu olur. Ve bu ya bir doğrulama ya bir yalanlama ya bir teşvik ya da bir engellemedir. Kişi verdiği haberlerinde doğrulanmaya ve haberine güven duyulmaya ihtiyaç duyduğu zaman çokça yemin eder. Çokça yemin eden kişi ahitte çokça yalan söyleyen kimsedir. İnsanlara ihtiyacı olan birisidir. Bu sebeple insanların en aşağılıklarındandır. "*Çokça yemin eden aşağılık ve değersiz her kişi.*" sözlerinde çokça yemin eder. fiillerinde aşağılık kimsedir.

Ayıplayıp duran onun bunun sözünü taşıyana gelince. Çünkü hems/ayıplamak ister sesli olsun ister hareket ile yapılsın lemzden yani alay etmekten daha güçlü ve daha ağırdır. "Hemze" de buradan gelmektedir ki hemze boğazdan

gelen bir titreşimdir. Topukla hemzetmek/dürtmek de buradan gelmektedir. Nitekim zemzem hadisinde: "O Cebrail'in topuğu ile vurmasıdır."[811]

("Hemmâz: Ayıplayıp duran"in veznini teşkil eden fe'âl vezni fail/özne[812] hakkında mübalağa kipidir. Buna göre hemmâz, miktar ve tür itibari ile ayıplamada mübalağa edip aşırıya giden kişi demektir. Miktar lafzın sûretinde olup fe'al veznidir. Tür de lafzın kökünden olup bu da hümezedir. Yani ayıplayıp duran kişi demektir. Onun bunun sözünü taşıyana gelince bu da kusurlardandır. Fakat bu kafadaki bir kusurdur. Bu da güçsüz ve acize ait bir kusurdur. Böylelikle güç dolayısıyla ayıplayan, zayıflık dolayısıyla ayıplayan, huzurda iken ayıplayan ve gıyabında ayıplayanı sözkonusu etmektedir.

"*Hayra durmadan engel olan, haddi aşan ve çok günahkâr olana.*" (Kalem, 12) buyruğuna gelince. Zulüm iki türlüdür. Biri vacibi terk etmektir. Bu ise hayra engel olmak demektir. Bir de başkasına haksızlık yapan demektir. Bu da haddi aşan kişi olur. Pek günahkâr kişinin haddi aşan kimse ile birlikte olmasına gelince. Yüce Allah'ın: "*Günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın.*" (Maide, 2) buyruğu gibidir. (13. âyetteki) cahil, kaba ve kulağı kesik olan" ise aşırı zorbalığından kabalığından ötürü şer ile tanınan ve onunla meşhur olan bir kişi haline gelmiş aşırı kaba ve zorba kişi demektir. Böyle bir kişinin kulağı kesik koyun gibi bir sarkık parçası vardır.

Allah en iyi bilendir ya muhtemelen çokça yemin eden aşağılık ayıplayıp duran laf alıp götüren bir tür olmalıdır ki bu da sözlerde ve sözlere bağlı hususlarda ortaya çıkar. Hayra engel olan, haddi aşan, günahkâr, cahil ve kaba, kulağı kesik olmak da bir tür olup bu da fiillerde ve fiillere bağlı sözlerde ortaya çıkar. Birinci husus şeref ve haysiyet cihetinde daha çok görülür. İkincisi ise çeşitli durumlar, menfaatler ve buna benzer hususlar ile ilgili haklar cihetinde görülür. Böyle birisini yüce Allah zalimlik, cimrilik ve kibir ile: "*Allah büyüklenip böbürlenenleri elbette sevmez. Onlar hem bizzat cimrilik ederler.*" (Nisa, 36-37) buyruğunda olduğu gibi zulüm, cimrilik ve kibir ile nitelendirmiştir.

Yüce Allah'ın: "*Biz burnu üzerinden damgalayacağız onu.*" (Âyet 16) buyruğunda ise ahirette ve aynı zamanda dünyada damgalamayı ihtiva eden bir mutlak ifade vardır. Şüphesiz yüce Allah salihler için bir sima, günahkârlar için de bir sima takdir buyurmuştur. Yüce Allah: "*Secde izinden nişanları/simaları yüzlerindedir.*" (Fetih, 29) buyurmuştur. Yani simaları yüzlerinde görünür diye de açıklamıştır.

811 Buhâri, 3365. Mekke'de Hacer ile İsmail kıssasında geçmektedir.
812 Yani etken ortaç dediğimiz ism-i fail olarak

"Eğer dilesek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın." (Muhammed, 30) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah gözün idrak ettiği simayı tanıtma ve buna dair iradeyi kendi meşietine/dilemesi şartına bağlı olarak zikretmiş ve sözlerin eğilip bükülmesi hususunda tanımaya dair de yemin etmiştir. Bu ise işiterek idrak edilen sestir. Bu da münafıkların sözleri eğip bükmelerinde görülen ses ve konuşmalarından tanınmalarının kaçınılmaz olduğuna delildir. Sözler ve diğer hususlar hakkında feraset sahibi kimseler arasında bunu iyice düşünüp tetkik eden kimseler bunu açık seçik bir şekilde görürler. Onlar bu söz ve davranışlarda ortaya çıkan eksiklerden çirkin konuşmalardan ve başka hususlardan bilirler.

Kalplerinde bulunan şeylerin yüzlerinde ortaya çıkmasına gelince. Bu bazı hallerde olabilir. bazı hallerde de olmaz. İnsanın dilinden kaçırdıklarının içinde olanları açığa çıkarmasına dair delaleti ise onun yüz ifadelerinde ortaya çıkmasına göre daha güçlüdür. Çünkü dil kalbin tercümanıdır. Dolayısıyla kalbin gizlediklerini açığa çıkarması daha ileridir. Ayrıca dilin delaleti sözlü. yüzün delaleti ise hal iledir. Söz ise kalpte bulunan herhangi bir hali daha kapsamlı ve manaları daha geniş bir şekilde ortaya çıkar. Bundan dolayı İbn Kuteybe ve ondan başka benzeri bir takım kimseler işitmeyi görmekten üstün değerlendirmişlerdir.

Tahkikin sonucu ise şudur: İşitmenin alanı daha geniştir. görmek ise daha özel ve daha yüksektir. Bununla birlikte işitmenin idraki daha çok. görmenin idraki daha mükemmeldir. Bundan dolayı onları (münafıkları) işitmesi ile idrak etmesinin kaçınılmaz olduğuna yemin etmiştir. Onları simaları ile görerek idrak etmesine gelince bu bazı hallerde olabilir. bazen olmayabilir. Böylelikle şanı yüce Allah bu kötü ahlak sahibi kimseyi burnu üzerinde damgalamasının kaçınılmaz olduğunu haber vermektedir. Âyetteki hurtum ise onun yüzünün görülmesi esnasında gözün öncelikle gördüğü ve görünür vaziyetteki organı olan burnudur. Buna sebep ise onun simasının ilk görüldüğü zaman açıkça görünmesidir. İşte bu da zalim ve günahkârlarda açıkça görülen bir husustur. İnsanlar şerlerinden ve hayasızlıklarından korunmak üzere onları terk ederler. Çünkü onların şerli bir simaları vardır ve onunla tanınırlar. Fâsıklar ve şüpheli kimseler de böyledir. Yüce Allah'ın: *"Gerçek şu ki Biz bunları da sınadık."* (Kalem, 17) buyruğunda da cimri kimselerin durumu ve ahiretten önce dünyada uğrayacakları cezalar beyan edilmektedir. Onların malları ya sele gitmesi yahut yanması. talan edilmesi. müsadere edilmesi. azdırıcı şehvetler uğrunda harcanması yahut da daha başka hakkı engelleyen cimrilerin cezalandırıldıkları yollardan birisi ile cezalandırılmaları sûreti ile malları telef olur. Ve bunların malları maruf olan işleri yapmaya kalkışmakta

da harcanmaz. İşte bu yüce Allah'ın: "*Hayra durmadan engel olan.*" (Kalem. 12) buyruğu ile dile getirilmektedir ki bu da onların kendileri hakkında: "*Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kimseler imişiz.*" (Kalem. 31) buyruğunda haber verdikleri gibi zulmün iki türünden birisidir. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Varlıklı kimsenin borcunu savsaklaması bir zulümdür" buyurmuştur.[813]

Buyruk aynı zamanda hakka engel olan yahut hakka saldıran zalim kimsenin cezasını da ihtiva etmektedir. Nitekim yüce Allah hayrı engelleyip duran zekat vermeyen kimseyi de cezalandırır. Faiz yiyeni ve bâtıl yolla mal yemek demek olan kumarcı kimseyi de cezalandırır. Yüce Allah kitabında bunların her birisini maksadının zıttı ile cezalandıracağını haber vermektedir. Burada yüce Allah hakları yerine getirmeyenin cezasını haber vermekle birlikte Bakara Sûresi'nde faiz yiyen kimsenin cezasını haber vermektedir. Bu ceza ise böyle bir görevi yerine getirmeyen ile hileci kimseler arasından bu haram fiili işleyen kimseleri de ele almaktadır. Bu sûrede haber verdiği gibi ve mali hakları engelleyen çeşitli faizli hilelere baş vuran kimselere isabet eden cezalar ve ibretli hallerde de görüldüğü gibi.

Şanı yüce Allah bir kula bir hayır kapısını açarak nimet ihsan etmiş olup ona bu kapıda infakta bulunmasını emretmiş olduğu halde o da cimrilik gösterecek olursa onu cimrilik ettiği miktarın kat kat fazlasını alıp götüren bir şer kapısı açarak cezalandırır. Üstelik ahiretteki cezası da saklı kalır. Bundan sonra yüce Allah bir tür cahil ve kaba ve üstelik kulağı kesik olan secdeye çağırıldığı itaate davet edildiği zaman reddeden büyüklük taslayan kimsenin cezasını da sözkonusu etmektedir. Bunda namazı terk edenin. zekatı terk edenin cezası vardır. Namazı terk eden kimse haddi aşan. günahkâr. kaba saba üstelik kulağı kesik kimsedir. Zekatı terk eden ise zalim ve cimri kişidir.

Daha sonra sûreyi "*Artık Rabbinin hükmü (gele)ne (kadar) sabret.*" (Kalem. 48) buyruğu ile büyük ahlakın toplamı demek olan sabrı emretmekle bitirmektedir. Bu da yaratılmışların eziyetleri ile semavi musibetlere karşı sabretmek hususunda açık bir nastır. Birincisine sabır ise daha zordur. Balık sahibi/Yunus ise semavi emir dolayısıyla Rabbini gazablandırarak gitmişti. İşte bundan dolayı: "*Gerçek şu ki o kafirler zikri işittiklerinde neredeyse gözleri ile seni devireceklerdi.*" (Kalem. 51) buyurmaktadır. Böylelikle sûrenin sonu sûrenin baş tarafında yer alan "*Sen Rabbinin nimeti sayesinde bir deli değilsin.*" (Âyet 2) buyruğu ile sarmaş dolaş olmaktadır. Yüce Allah'ın: "*Bir de: Muhakkak ki o bir delidir diyor-*

813 Buhârî. V. 160: Müslim. 1622.

lar." (Âyet 51) buyruğuna gelince. Gözler ile devirmek, nefret, öfke ve eziyetin en ileri derecesidir. Buna karşı sabretmek ise bir tür hilim/tahammülkarlık ve yaratılmışların eziyetlerine katlanmaktır. Bu da onların hile ve tuzaklarını kötülüklerini önleyebilecek bir vasıftır.

Bahçe sahipleri kıssasında sözünü ettiği cömertlik, eli açıklık ile burada sözü edilen hilm ve sabır güzel ahlakın kendisinde toplandığı hallerdir. Nitekim yüce Allah bu ikisini: "*Onlar bolluk ve darlıkta infak edenler.*" (Âl-i İmran, 134) buyruğunda bir arada zikretmiştir. Şair de şöyle demiştir:

بِحِلْمٍ وَبَذْلٍ سَادَ فِي قَوْمِهِ الْفَتَى ... وَكَوْنُكَ إِيَّاهُ عَلَيْكَ يَسِيرُ

"Hilim ve cömertlikle delikanlı kavmi arasında efendi olur

Senin için böyle olmak ise oldukça kolaydır."

Mal faydalı olmak, onların eziyetlerine katlanmak sûretiyle insanlara iyilikte bulunmak övülmeye değer olan cömertlik gibidir. Nitekim yüce Allah bunları: "*Sen af yolunu tut, maruf olanı emret, cahillerden de yüz çevir.*" (A'raf, 199) buyruğunda bunları bir arada sözkonusu etmiştir. Onlara karşı davranışında af yolunu tutması, ahlakı, onların eziyetlerine katlanmaktır. Bu da iki türlüdür. Onlar üzerindeki haklarını terk etmektir. Af yolunu tutmak ise onların yerine getirmedikleri hakkını istememen ve senin hakkında sınırı aştıkları hususlarda onları alıkoymamandır.][814]

وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾

4. "Ve şüphe yok ki sen çok büyük bir ahlaka sahipsin."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Ve şüphe yok ki sen çok büyük bir ahlaka sahipsin.*" buyurmuştur. İbn Abbas[815] ve İbn Uyeyne ile Ahmed b. Hanbel gibi ona muvafakat edenler: "Pek büyük bir din üzeresin" diye açıklamışlardır. Din ise onun emrolunduğunu yapmasıdır.

Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: "Onun ahlakı Kur'an idi." Hadisi Müslim rivâyet etmiştir.[816] Ayrıca onun kendi nefsi adına kimseyi cezalandırmadığını, kendi nefsi

814 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 61-71.
815 İbn Cerir, XXIX, 18.
816 Muslim, 170. Uzunca bir hadisin bir bölümüdur.

için kimseden intikam almadığını fakat Allah için cezalandırıp Allah için intikam aldığını haber verdiği gibi o kendisine ait hakları ve payları af ettiğini de haber vermektedir.[817]][818]

بِأَيِّكُمُ الْمَفْتُونُ ﴿٦﴾

6. "Delilik hanginizde imiş?"

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Yakında sen de göreceksin onlar da görecekler delilik hanginizde imiş?*" (Âyet 5-6). Pek çok kimse bu buyruk hakkında şaşırıp kalmıştır. Tefsiri hakkında doğru olan ise seleften gelen rivâyettir. İbn Ebu Hatim ve başkaları sahih senetlerle İbn Ebu Necih'den o Mücahid'den şunu rivâyet etmektedir:[819] "*Delilik hanginizde imiş?*" Şeytan diye açıklamıştır. Bir rivâyette ise o iblistir demiştir. Hasan da şöyle demiştir:[820] "Hanginiz şeytana daha layık olduğunu (bilecektir)." (Devamla) dedi ki: Elbette onlar Allah'ın nebisine göre şeytana daha layıktır."

Böylelikle Hasan lafza dair bir şey söylememiş olmakla birlikte kastedilen mananın ne olduğunu açıklamış olmaktadır. Nitekim beliğ ifade ve manayı anlamakla birlikte kısa söz kullanıp açıklama yapmak hususunda selefin adeti budur. Dahhak dedi ki:[821] "Delilik hanginizde imiş": Deli (hanginiz imiş). Çünkü içinde şeytan olan kişide delilik vardır."

Ebu'l-Ferec onlardan dört görüş zikretmektedir:[822]

1. Dalalette olan. Açıklamayı Hasan yapmıştır.

2. Şeytan. Bunu da Mücahid söylemiştir.

3. Deli. Bu açıklamayı Dahhak yapmıştır. Yani delilik fitnesine müptela olmuş demektir. el-Avfi de İbn Abbas'dan bunu böylece rivâyet etmiştir.[823]

817 Bu da Müslim'de ve başka kaynaklarda birçok rivâyetlerle sabittir.
818 Câmiu'l-Mesâil. II. 131-132. 218: el-İstikame. I. 443: Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 127. 503.
819 İbn Cerir. XXIX. 20.
820 ed-Durru'l-Mensur'da belirtildiği üzere İbnu'l-Münzir
821 İbn Cerir. XXIX. 20.
822 Zâdu'l-Mesîr. VIII. 329.
823 İbn Cerir. XXIX. 20.

4. Azaba uğratılan demektir. Bunu da Maverdi nakletmiştir.[824]

Bu dördüncü görüş seleften nakledilmiş değildir. Seleften nakledilen daha önce seleften diye kaydettiğimiz rivâyetlerden ibarettir. Yani Mücahid'den, Hasan'dan ve Dahhak'dan zikrettiklerimiz. Hasan'ın o dalalette olan diye zikrettiği açıklama ise ondan gelen bir başka lafızdır. Bu da daha önce naklettiklerimize uygundur. Çünkü dalalette olan kendisinde şeytanın bulunduğu ve fitneye maruz kalmış kişidir. Hasan sadece dalalet lafzını zikretmiştir. Çünkü onlar deli derken elbiselerini yırtan taş atan ve hezeyan ederek konuşan kimseyi kastetmiyorlardı.

Şüphesiz onlar peygamberlere deli deyince kendi bakış açılarına göre akıl sahibi kimselerin izlemekte oldukları yola muhalif olduklarından ötürü diyorlardı. Nitekim: "Filanın bir mÂişet aklı yoktur" denilmesi böyledir. Peygamberler onların bildiklerine muhalif şeylerle geldiler. Onlara göre ise bu kişiye aklında bir zarara sebep olur ve bundan dolayı da dini onların üzerinde bulundukları yoldan ayrı bir yol olur. Nitekim yüce Allah bu sûrenin sonunda: "*Gerçek şu ki o kafirler zikri işittiklerinde neredeyse gözleri ile seni devireceklerdi. Bir de: Muhakkak ki o bir delidir diyorlar.*" (Âyet 51) buyurmaktadır. Onların kendisine deli dediklerini kitabının birkaç yerinde zikretmiş bulunmaktadır. Ondan önceki nebiler de böyle idi. Ama yüce Allah müşriklerin bu iddialarını geri çevirmiş, onun deli olmadığını haber verdikten sonra: "*Yakında sen de göreceksin onlar da görecekler. Delilik hanginizde imiş?*" (Âyet 5-6) buyurmaktadır. Yani kendisinde şeytanın bulunduğu mecnun/cinlenmiş kimsenin hangisi olduğunu görecekler.

Şüphesiz bu iftira Rasûllere uyan kimselere de yapılmıştır. Onlara yapıldığı gibi. Nitekim yüce Allah: "*Şüphe yok ki o günahkârlar iman edenlerden bir kısmına gülerlerdi. Yanlarından geçtiklerinde de birbirlerine kaş göz işareti yaparlardı.*" (Mutaffifin, 29-30) buyruğundan itibaren: "*Onlar bunları gördüklerinde de: "Şüphe yok ki bunlar sapmışlardır" derlerdi.*" (Mutaffifin, 32) buyruğuna kadar böyle bir durumu dile getirmektedir. Bu gibi kimseler bu ümmet arasında pek çok olup bunlar müminlerle alay ederler. Onlara gülerler. Delilikle ve pek büyük ithamlarla onları iftiralara maruz bırakırlar. Hâlbuki bütün bunlara kendileri o müminlerden daha layıktır.

Hasan dedi ki: Andolsun ben öyle bir takım yiğitler gördüm ki siz onları görseydiniz bunlar delidir diyecektiniz. Onlar sizi görselerdi bunlar şeytandır diyeceklerdi. Eğer sizin iyilerinizi görselerdi bunlar hiçbir değeri olmayan bir top-

824 en-Nuketu Ve'l-Uyun, VI, 285.

luluktur diyeceklerdi. Eğer sizin kötülerinizi görselerdi bu sefer: Bunlar hesap gününe iman etmeyen bir topluluktur derlerdi."[825]

Bu gibi açıklamalar selefin sözleri arasında pek çoktur. Onlar kendi zamanlarındaki insanları ve onların bu ümmetin kendilerinden önce geçen hayırlı olanlarına muhalif davranışlarını anlatırlar. Durum bu iken ya bizim zamanımızın insanları hakkında ne denilir?

Yine âyetteki bu manaya delil teşkil eden hususlardan birisi de Ubeyy b. Ka'b'ın, el-Cevni'nin ve İbn Ebu Able'nin kıraatinin: "(في أيكم المفتون): Fitneye maruz kalmış kişi hanginizdedir" diye okumuş olmalarıdır.[826] Şeytanın ise fitneye düşmüş olduğunda ise şüphe yoktur.

Bunu anlamayanlar ise "be" harfinin zaid olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Ebu Ubeyde, İbn Kuteybe ve Ebu Bekir böyle dediği gibi Basra ve Kufe nahivcileri de böyle demişler ve sonra da iki görüş zikretmişlerdir.

Bir görüşe göre buradaki "meftun: fitneye uğratılmış" lafzı mastardır. Nitekim onlar "ma'kur[827] ma'kut meclud" kelimelerinin mastar olduğunu iddia ettikleri gibi.

Kimileri de (بأييكم): "Hanginizde" yani iki fırkanın hangisinde demektir. Yani mecnun kimdir? Senin aralarında bulunduğun fırkada mıdır yoksa kafirler grubunda mıdır?

Bu görüşler zayıftır. "Meftun"in fitne anlamında olmasının ise kesinlikle lugatte bir aslı yoktur. Ayrıca mastarı "mef'ul" vezninde kabul etmek doğru olsa bile bu kıyas yolu ile olmaz. Aksine bu sadece sema ile sınırlı kalır. Hem onların zikrettikleri açıklamaların da yeri burası değildir. Aynı şekilde: "İki kesimin hangisinde" diye açıklayanların görüşü de böyledir.

825 Buna yakın ifadeyi zikredenlerin bir kısmı: Alkame b. Mersed, Zühdü's-Semaniyye Min et-Tabiin, İbn Ebu Hatim'in rivâyeti: 64-66; Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, II, 134; Zehebi, Siyerü A'lamu Nübela -muhtasar olarak-, IV, 585, Alkame b. Mersed'den, tabiinden sekiz kişiden söz ederken; yine Siyerü A'lamu Nübela, VI, 297'de Sadaka b. Halid'den: Bize Zeyd b. Vâkid tahdis etti, Bana Basralılardan Hasan adında bir adam tahdis edip dedi ki: "Andolsun öyle kimselere yetiştim ki eğer onlar sizin hayırlı olanlarınızı görmüş olsalardı bunların hiçbir değerleri yoktur diyeceklerdi. Sizin şerlilerinizi görselerdi bunlar hesap gününe iman etmiyorlar diyeceklerdi."

826 Bu okuyuş şazdır. Bunu zikredenlerden birisi de el-Kermani olup bunu İbn Ebu Able'ye nisbet etmiştir. İbnu'l-Cevzi ise bunun Ubeyy b. Ka'b, Ebu Imran ve İbn Ebu Able tarafından okunduğunu ifade etmiştir.

827 Suyuti bunu İbn Ebu Hatim'den o Zeyd'den diye zikretmektedir.

Buyruktan maksat ise şudur: Bütün kafirler şeytan sebebi ile fitneye maruzdurlar. Aralarında fitneye maruz olan şeytan da vardır. Ama maksat kesimin bunlardan birisi ile ayıplanması değildir.

Hem bazı kafirler şöyle derdi: Muhammed'e gelen bir melek değil bir şeytandır. Bundan dolayı yüce Allah: "*Ve o kovulmuş bir şeytanın sözü değildir.*" (Tekvir. 25) ve: "*Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler. Onlar kulak verirler.*" (Şuarâ. 221-223) buyurmaktadır. Rasûlünü yalanlayan kimseler hakkında da: "*Sakınsın eğer vazgeçmezse –andolsun ki- şiddetle yakalayıp çekeriz alnından: o yalancı ve günahkâr alnından.*" (Alak. 15-16) buyurmuştur. İşte bu günahkâr yalancı her iftiracı günahkâr ile birlikte bulunan içinde şeytanın olduğu kimsedir.

Salih kavmi de: "*Hayır o mağrur ve şımarık, çok yalancı birisidir.*" (Kamer. 25) demiş. yüce Allah da: "*Yarın kimin mağrur ve şımarık bir yalancı olduğunu bileceklerdir*" (Kamer. 26) diye cevap vermiştir. Nuh kavmi de böyle demiş o da onlara: "*Gemiyi yaparken kavminin ileri gelenlerinden olanlar yanına her uğradıklarında onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: "Eğer bizimle alay ederseniz, siz bizimle alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz. Artık kendisini rezil edecek azabın kime gelip çatacağını ve kalıcı azabın da kimin başına ineceğini yakında bileceksiniz.*" (Hud. 38-39) demişti. Buna benzer buyruklar da pek çoktur.][828]

وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾

9. "Onlar senin kendilerine yumuşak davranmanı arzu ettiler. Kendileri de bunun üzerine yumuşak davranacaklardı."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Onlar senin kendilerine yumuşak davranmanı arzu ettiler. Kendileri de bunun üzerine yumuşak davranacaklardı.*" buyruğu da böyledir. İfadenin takdiri: Senin yumuşak davranmanı arzu ettiler şeklindedir. Kimileri ise hayır bu bir şart edatıdır. Cevabı hazf edilmiştir demişlerdir. Her iki ihtimale göre mana bilinen bir husustur. O da bu fiilin sevilmesi ve irade edilmesidir. Hayrın sevilmesi ve irade edilmesi övülen bir şeydir. Üzüntü. sabırsızlık ve sabrı elden bırakmak yerilen bir şeydir. Allah en iyi bilendir.][829]

828 Tefsiru Âyâtin Üşkilet. I. 147-159.
829 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 429.

عُتُلٍّ بَعْدَ ذٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾

13. "Cahil ve kaba, üstelik kulağı kesik olana."

Tefsiri:

[Yüce Allah kafir kişi hakkında: *"Cahil ve kaba üstelik kulağı kesik olana."* buyurmaktadır ki şerrinden ötürü onun bir de kulağı kesilip sarkmış birisidir. Yani kendisi ile tanındığı bir alameti vardır. Osman b. Avfan (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Bir kişi içinde bir şeyi gizleyecek olursa mutlaka Allah onu ya yüzünün şeklinde yahut dilinden kaçırdıklarında açığa çıkartır."][830]

وَغَدَوْا عَلٰى حَرْدٍ قَادِرِينَ ﴿٢٥﴾

25. "(Yoksulları) alıkoymaya güçleri yetiyormuş gibi erkenden gittiler."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"(Yoksulları) alıkoymaya güçleri yetiyormuş gibi erkenden gittiler."* (Âyet 25) buyruğundan itibaren: *"Rabbimizin bize ondan hayırlısını ihsan etmesi umulur."* (Âyet 32)'e kadar olan buyruklar hakkında Ebu'l-Ferec şunları söylemektedir:[831] Yüce Allah'ın: *"alıkoymaya güçleri yetiyormuş gibi"* buyruğu hakkında üç görüş vardır:

1. Birinci görüş onlar kendi kanaatlerince bahçelerini devşirebilecek güce sahip idiler. Bu açıklamayı Katade yapmıştır.[832]

Derim ki: Bu Mücahid'in ve Katade'nin de görüşüdür.[833] Bunu İbn Ebu Hatim onlardan rivâyet etmiştir.

Mücahid dedi ki: Kendi kanaatlerine göre güçlerinin yeteceği zannı ile. İşte Beğavi'nin de zikrettiği görüş budur.[834] Onlar kendi kanaatlerine göre güçlerinin bahçelerini ve mahsullerini toplayabileceklerini ve kimsenin buna engel olmayacağını düşünüyorlardı. Katade'den ise şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Onlar neşeli bir şekilde erkenden bahçelerine kendi kendilerine güçlerinin yeteceğini zannederek gittiler.[835]

830 el-Cevâbu's-Sahih. VI. 486-487.
831 Zâdu'l-Mesîr. VIII. 338.
832 Zâdu'l-Mesîr. VIII. 338.
833 İbn Cerir. XXIX. 32.
834 Beğavi. IV. 350.
835 İbn Cerir. XXIX. 32.

2. Ebu'l-Ferec dedi ki: İkinci görüşe göre yoksullara güçlerinin yeteceğini düşünmüşlerdi. Bu açıklamayı Şa'bi yapmıştır.[836] Yani onları alıkoyabileceklerini düşünmüşlerdi. Onlara bir şeyler verebileceklerini düşünmüşlerdi diye de açıklanmıştır. Fakat cimrilik onları bir şeyler vermekten alıkoymuştu. Allah en iyi bilendir.

3. Onlar güçleri yettiği halde yani elleri bol ve varlıklı olduklarını zannederek sabah erkenden gittiler. Bu açıklamayı da İbn Kuteybe yapmıştır.[837]

Derim ki: Âyet-i kerime onları bahçelerine güçlerinin yeteceğini düşünerek erken gitmekle onları nitelendirmektedir. Yani onlar kesin. kararlı ve güçleri yetecek bir şekilde erkenden kalkıp gittiler. Fakat Allah onları aciz bıraktı.

Kendi kendilerine güçlerinin yeteceğini düşünerek diyenlerin görüşü de şu demektir. Yani onlar durumun öylece kalacağını zannetmişlerdi. Eğer öylece kalmış olsaydı güçleri tamamlanmış ve buna yetmiş olacaktı. Fakat bahçelerinin telef edilmesi sûretiyle buna dair güçleri ellerinden alınmış oldu.

Beğavi dedi ki: Hard: (Mealde) alıkoymak sözlükte hem maksat hem alıkoymak ve gazap manalarına kullanılır. Hasan. Katade ve Ebu'l-Âliyye: Tam bir çaba ve gayret ile diye açıklamışlardır. Kurtubi. Mücahid ve İkrime de şöyle demişlerdir: Onlar kendi aralarında temellendirdikleri ve ittifakla kabul ettikleri bir karar üzere gittiler. İşte bu da kast anlamına göre yapılmış bir açıklamadır. Çünkü bir şeyi yapma maksadını güden bir kimse o hususta gayretli. ciddi ve kararlı bir şekilde ilerler.

Ebu Ubeyde ve el-Kuteybi dedi ki: Onlar kendilerinin kanaatine göre yoksulları alıkoyabilecekleri düşüncesi ile sabah gittiler. Demek istiyor ki: Yağmurun yağmadığı yılı anlatmak maksadı ile (bu fiil kullanılarak) (حاردت السّنة) denilir. Eğer devenin sütü yoksa yine bunu anlatmak için bu fiil kullanılarak (حاردت النّاقة) denilir.

Şa'bi ve Süfyan da şöyle demişlerdir: Yoksullara karşı kin ve öfke besleyerek (gittiler). el-Valibi'nin tefsirinde[838] İbn Abbas'dan: Güçlerinin yeteceği kanaati ile diye açıkladığını rivâyet etmektedir.[839]

836 Zâdu'l-Mesir. VIII. 338
837 Zâdu'l-Mesir. VIII. 338.
838 Bu ibare basılı nüshada yok.
839 Beğavi. IV. 350.

Derim ki: (الحرد) (mealde: Alıkoymak) lafzında aşırı derecede kararlılık manası vardır. Bu lafız bunu gerektirir. Yıl ve dişi deve için bu fiilin kullanılmasına gelince (kıtlık ve süt vermememekte)deki zorluk ve sıkıntı manasından dolayıdır. Aynı şekilde kızıp öfkelenmekte de bir sertlik ve sıkıntı vardır. Bu durumda onların hem mahsulleri toplamak hem yoksulları mahrum bırakmak hususunda sıkı bir azimleri vardı. İşte bu azim ile güçleri yeteceği düşüncesi ile erkenden gittiler. Ortada kendilerini aciz bırakacak ve engelleyecek bir şey yoktu. Fakat bahçeye semadan gelen bir emir bütün bunları iptal etti. Bu lafzın kin ve öfkenin kendisi olduğu da söylenmiştir. Allah en iyi bilendir. Anlatmak istediğimiz hususta aynı zamanda açık bir ifade taşıyan benzeri bir husus da şudur: Kudret/güç yetirebilmek muayyen şeyler hakkında sözkonusu olur. Yüce Allah: *"Dünya hayatı ancak gökten indirdiğimiz bir su gibidir... geceleyin veya gündüzün emrimiz ona gelive-rir de orayı sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılıp biçilmiş bir hale getiriveririz."* (Yunus. 24) buyurmaktadır. Eğer gelen o musibet olmamış olsaydı zanlarının gerçekleşeceğini ve kendilerinin de buna güçlerinin yeteceğini beyan etmektedir. Fakat Allah'ın emri o bahçeye gelince bu zannın ne kadar hatalı olduğu açıkça ortaya çıktı. Şâyet onlar ne musibetten uzak iken ne de musibet sonrasında güçleri yetmeyen kimseler olsaydı yüce Allah meydana getirdiği o telef sebebi ile onların bu zanlarını boşa çıkarmış olmazdı. Onlar da mahsullerini derlemek üzere gitmemiş olurlardı. Aksine bunu yapabilecek kudretleri onlardan alınmış olurdu. Burada sözkonusu kudret tam kudret/güç yetirebilmektir. Ama o kudretin gerçekleşmesi kabil olan yerden ötürü bu kudretleri yetmedi. Yoksa bu, bu işi yapacak olanların zayıflığından ötürü değildi. İşte bunun hakkında yüce Allah: *"(Yoksulları) alıkoymaya (yahut mahsulü toplamaya) güçleri yetiyormuş gibi."* buyurmakta ve yüce Allah kendi zanlarınca güçleri yetiyormuş gibi buyurmamaktadır. Eğer kendilerine göre diye açıklayanların açıklaması gibi ise zaten mana aynıdır. Eğer onların güçlerinin yetmesinden kasıt kendi içlerinde/şahıslarında hastalık, zayıflık gibi güç yetirebilmeye aykırı bir şey olmaması manasına güçleri yetiyordu. Fakat gücün ortaya çıkacağı yer bu hususta bâtıl olmuştu/imkan vermemişti anlamı kastedilirse bu da para ve yiyecek elde etme gücüne/kudretine sahip olup yanında hiçbir şey bulunmayan kişinin durumunu andırır.][840]

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ ﴿٣٠﴾

30. "Karşılıklı olarak birbirlerini kınamaya başladılar."

840 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 13-15.

Tefsiri:

[Kapkara kesiliveren bahçe sahipleri hakkında yüce Allah: *"Karşılıklı olarak birbirlerini kınamaya başladılar."* yani biri ötekini kınamaya koyuldu buyurmaktadır.][841]

كَذٰلِكَ الْعَذَابُ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

33. "Azap işte böyledir. Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür. Eğer bilselerdi."

Tefsiri:

[Kalem Sûresi'nde de aynı zamanda mallarındaki hakkı vermeyen bahçe sahipleri ile onlara verdiği cezaya dair kıssayı da zikretmekte sonra da: *"Azap işte böyledir. Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür. Eğer bilselerdi."* (Âyet 33) buyurmaktadır.][842]

أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾

35. "Biz müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç?"

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Biz müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç"* buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"İman edip salih ameller işleyenleri yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi kılarız yahut takva sahiplerini günahkârlar gibi mi kılarız?"* (Sâd. 28) ve: *"Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini iman edip, salih amel işleyenler gibi kılacağımızı ve hayatları ile ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!"* (Casiye. 21) ve buna benzer buyruklarla bunu ifade etmektedir.

İşte birbirinden farklı bu iki kesim arasında eşitliğin yüce Allah'ın münezzeh olduğu kötü şekilde hüküm vermek olduğuna ve bunun yüce Allah'a nisbet edilmesi caiz olmayan bir münker olduğuna, bunu caiz kabul eden bir kimsenin ise yüce Allah'a izafe edilmesi uygun olmayan münker bir işi caiz kabul ettiğine delildir. Çünkü yüce Allah'ın: *"Biz müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç?"* buyruğu bir inkar sorusudur. Böylelikle bunları ötekiler gibi yapmanın yüce Allah'ın yapmasının zannedilmesi caiz olmayan bir münker olduğu bilinmiş ol-

841 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 128.
842 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 141; el-İstikame. II. 239.

maktadır. Eğer bu ve bunun zıttı ona nisbetle eşit olsaydı o taktirde onu da bunu da yapması caiz olurdu.][843]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Biz müslümanları günahkârlar gibi kılar mıyız hiç?*" buyurmaktadır. Bu buyruk böyle bir zanda bulunan kimselere yönelik bir inkar sorusudur. Aynı zamanda muhatapların böyle bir şeyin Allah için imkansız olduğunu kabul ve itiraf etmelerini de aynı zamanda bunun kabul ve itiraf etmeleri gereken maruf/yapılması uygun olan bir iş olduğunu da açıkça kabul etmelerini gerektirir. Nitekim mesela küçücük bir yerde çok sayıda davarların bulunması gibi imkansız bir iddiada bulunan kimseye bu develer burada mı idiler denilir. Yani bu imkansız bir şeydir. O da bundan dolayı gerçeği itiraf eder. Yine doğruluk ve güvenilirliği bilinen bir kimse aleyhine evini oyup malını aldığını iddia edecek olursa ona: Bu işi bu mu yaptı denilir. Yüce Allah'ın: "*Ey Meryemoğlu İsa! İnsanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilah edinin diye sen mi söyledin?*" (Maide. 116) ve: "*O günde hepsini haşredecek sonra da meleklere şöyle diyecek: Bunlar mı size ibadet ederlerdi?*" (Sebe. 40) buyruğu da bu türdendir. Bunun benzerleri de pek çoktur.][844]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Biz o müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç? ne oldu size, nasıl hüküm veriyorsunuz?*" buyruğu bu hüküm adil olmayan zalimce bir hüküm demektir. Çünkü böyle bir hükümde birbirinden farklı şeyleri birbirine eşitlemek sözkonusudur.][845]

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾

42. "Baldırın açılacağı o günde onlar secde etmeye davet edilecekler de edemeyecekler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Biz kendisine erişecekleri bir süreye kadar üzerlerinden azabı giderince bir de bakarsın ki onlar ahitlerini bozmuşlar bile.*" (A'raf. 135) buyurmaktadır. İkinci türe örnek de yüce Allah'ın: "*Baldırın açılacağı o günde.*" buyruğudur. Yüce Allah burada "baldır" anlamındaki lafzı belirtisiz olarak zik-

843 Minhâcü's-Sünne. V. 106-107.
844 en-Nübuvvât. 233.
845 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin. 382-383.

retmiştir. (Herhangi bir baldır anlamına gelir). Belli bir bilinen baldırın açılacağı gün buyurmamıştır. İşte bu da bundan maksadın sıkıntının açılması olduğunu ve sıkıntıya "baldır" adının verildiğini söyleyenlerin hatalı olduğunu ve eğer bu kastedilmiş olsaydı o vakit: "O sıkıntının açılacağı o günde" yahut da "o sıkıntıyı açıp gidereceği o günde" denilmesi gerektiğini göstermektedir.][846]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sahih kaynaklarda birden çok yoldan şanı yüce Allah'ın mevkifte (hesap için beklenilen yerde) kullarına tecelli edeceği rivâyetleri sabittir.[847] "Her kavim dünyada iken ibadet ettikleri şeylerin arkasından gitsinler denileceği zaman müşrikler kendi ilahlarının arkasından gidecekler. Müminler yerlerinde kalacak. Rabb onlara kendisini tanıdıkları sûretten başka bir şekilde onlara tecelli edecek. Onu tanımayacaklar. Daha sonra onlara kendisini tanıdıkları sûrette tecelli edecek. müminler derhal O'na secde edecekler. münafıkların sırtları ise ineklerin boynuzları gibi kaskatı kalacak. Secde etmek istedikleri halde secde edemeyecekler. Daha sonra da yüce Allah'ın: "*Baldırın açılacağı o günde onlar secde etmeye davet edilecekler de edemeyecekler.*" (Âyet 42) buyruğunu zikretmektedir. Bu gibi hususlara dair açıklamalar daha başka bir yerde genişçe yapılmıştır. Allah en iyi bilendir.][848]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde: Gücü yetmeyen kişiye yükümlülük vermek yüce Allah'ın: "*Baldırın açılacağı o günde onlar secde etmeye davet edilecekler de edemeyecekler.*" (Âyet 42) buyruğu dolayısıyla kesin olarak meydana gelir diyenlerin görüşleri de bu şekilde olup bu icma ile çelişmektedir. İcmaın muhtevası ise şeriatte böyle bir şeyin sözkonusu olmadığı şeklindedir. Aynı zamanda böyle bir hitap aslında kendileri sağlıklı iken secde etmeyi terk ettikleri için onlara ceza olmak üzere kendilerini aciz bırakacak bir hitaptır. Onlar güçleri yettiği halde ibadeti terk ettikleri için -onlara ceza olmak üzere- aciz kalacakları bir durumda iken bu emir onlara verilmek sûreti ile- cezalandırılacaklardır. Cezalandırma ve ceza olmak üzere yapılan hitap ise tekvini hitap türündendir. Bunda muhatabın kudreti/gücünün yeterliliği şartı yoktur. Çünkü bu yapılması istenen bir iş değildir. İşte bunların türleri ve kısımları açıkça görülmüş olduğuna göre karışıklık ve kapalılık da ortadan kalkmış olmaktadır.][849]

846 el-İstiğase. 287.
847 Buhârî. VI. 56; Müslim. I. 112.
848 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 304.
849 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 302.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Baldırın açılacağı o günde onlar secde etmeye davet edilecekler de edemeyecekler. Gözleri önlerine eğilmiş, kendilerini de bir zillet kaplamış olarak. Hâlbuki onlar sapasağlam iken secdeye çağrılıyorlardı.*" (Âyet 42-43) buyurmaktadır. Sahih hadislerde de sabit olduğuna göre kıyamet gününde onlara tecelli edeceği zaman müminler ona secde edecekler. Dünyada riyakarlık olmak üzere secde eden kimselerin sırtı ise bir tabak gibi/kaskatı kesilecek."[850] Böylelikle onlara kıyamet arasatında namazın diğer bölümleri arasından secde etmeleri emri verilecektir. Bununla da secdenin diğer fiillerinden daha faziletli olduğu bilinmiş olmaktadır.][851]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Baldırın açılacağı o günde onlar secde etmeye davet edilecekler de edemeyecekler. Gözleri önlerine eğilmiş, kendilerini de bir zillet kaplamış olarak. Hâlbuki onlar sapasağlam iken secdeye çağrılıyorlardı.*" (Âyet 42-43) buyurmaktadır. Sahih'te birden çok yoldan Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Mevkifte: Her bir kavim dünyada iken ibadet ettiklerinin arkasından gitsin denileceği vakit müşrikler kendi ilahlarının arkasından gidecek, geriye müminler kalacak. Hak Rabbimiz onlara onu tanıdıkları sûretten bir başka sûrette tecelli edecek, onlar da onu tanımayacaklar. Daha sonra onlara tanıyacakları bir sûrette tecelli edecek. Bunun üzerine müminler ona secde edecekler. Münafıkların sırtları ise ineklerin boynuzları gibi kalacak. Secde etmek istedikleri halde secde edemeyecekler. İşte yüce Allah'ın: "*Baldırın açılacağı o günde.*" (Âyet 42) âyetindeki buyruğu budur.

Bu hususlara dair geniş açıklamalar başka bir yerde yapılmıştır.][852]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun tamamlayıcısı olmak üzere ben onların ancak yüce Allah'ın: "*Baldırın açılacağı o günde.*" buyruğu gibi başka buyruklar hakkında tartıştıklarını görmedim. İbn Abbas'dan ve bir kesimden rivâyet edildiği üzere[853] bundan maksat zor ve sıkıntılı haldir. Şanı yüce Allah ahirette zor ve sıkıntılı hali açıp giderecektir. Ebu Said'den ve bir kesimden rivâyete göre ise onlar bu âyet-i kerimeyi Ebu

850 Az önce geçen hadisin kendisidir.
851 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIII, 76.
852 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 373.
853 İbn Cerir, XXIX, 38

Said'in Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan rivâyet ettiği hadisten ötürü sıfat ile ilgili âyetler arasında saymışlardır.[854]

Şüphesiz Kur'an-ı Kerim'in zahiri bu âyet-i kerimenin sıfat âyetlerinden olduğuna delil değildir. Çünkü yüce Allah'ın: "*Bir baldırın açılacağı o günde.*" buyruğu olumlu cümle bağlamında belirtisiz bir lafızdır. Bunu yüce Allah'a izafe etmemektedir. Ayrıca "onun baldırı" da buyurmamaktadır. İzafet yoluyla tanımlık yapılmadığı için ancak bir başka deliller ile bunun sıfatlardan olduğu açıkça söylenebilir. Böyle bir açıklama da tevil değildir. Çünkü tevil âyet-i kerimeyi bilinen medlulünden mefhumundan ve manasından başka bir anlam ile açıklamaktır. Fakat bunların bir çoğu lafzı medlulü olmayan bir anlamda yorumlarlar. Sonra da ondan başka bir yöne çevirmek isterler ve buna tevil derler. Bu ise daha önce birkaç defa açıkladığımız gibi iki bakımdan bir hatadır.][855]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: "*Bir baldırın açılacağı o günde.*" buyruğu hakkında zorluk ve sıkıntının açılacağı gün diye açıkladığı nakledilmiştir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde ise Ebu Said (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği uzunca bir hadiste kıyamet gününde yüce Allah'ın kullarına tecelli edeceği hususu dile getirilmekte. onun hicaplandıktan sonra tecelli edeceğini belirtmekte ve şunları söylemektedir: Derken baldırının üzerini açacak ve ona bakacaklar.

Kur'an-ı Kerim'deki lafız ise "bir baldır" şeklinde olup izafe edilmemiştir. Bundan dolayı görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır: Acaba o sıfatlardan mıdır değil midir diye.

Şeyhu'l-İslâm -Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Kur'an-ı Kerim'de sıfatlar arasında sayılan âyetler arasında bundan başka herhangi birisi hakkında ashab-ı kiramın görüş ayrılığına düştüklerini bilmiyorum. Çünkü bu âyet-i kerimede izafe yapılmamıştır. Âyeti sıfat âyetlerinden kabul eden kimse yine âyet hakkında yüce Allah'ın: "*Ellerimle yarattığıma.*" (Sâd. 75) ve: "*Rabbinin vechi.*" (Rahman. 27) ve buna benzer buyruklar hakkında yaptığı açıklamanın bir benzerini yapar. Çünkü sıfatlar ile birlikte bunlar sabit olur ve şani yüce Rabbin temsilden/başkasına benzetilmekten tenzih edilmesi icab eder. Zira O: "*O'nun benzeri hiçbir şey yoktur ve O her şeyi işitendir. görendir.*" (Şura. 11) buyurmuştur.][856]

854 Daha önce kaynakları gösterilen hadis.
855 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 394-395.
856 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 201-202.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ
سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

43. "Baldırın açılacağı o günde onlar secde etmeye davet edilecekler de edemeyecekler. Gözleri önlerine eğilmiş, kendilerini de bir zillet kaplamış olarak. Hâlbuki onlar sapasağlam iken secdeye çağrılıyorlardı."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Gözleri önlerine eğilmiş kendilerini de bir zillet kaplamış olarak.*" buyruğu ile; "*Zilletten boyunlarını bükmüş göz ucuyla gizlice baktıklarını görürsün.*" (Şura. 45) buyruklarında geçen hûşû aşağı doğru eğilmek ve hareketsiz kalmak demektir.][857]

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادٰى وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾

48. "Artık Rabbinin hükmüne sabret ve o balık sahibi gibi olma. Hani o gamla dolu dolu dua etmişti."

Tefsiri:

[Burada maksat yüce Allah'ın: "*Artık Rabbinin hükmü (gele)ne (kadar) sabret.*" buyruğudur. Şüphesiz onların yaptıkları eziyetler Allah'ın kaderinde senin hakkında hükme bağladığı hususlardandır. Bu sebeple sen de onun hükmüne sabret. Bu yaptıklarında zalim kimseler iseler dahi. Şüphesiz ki bu sabır. meydana gelenlere ve peygamberlere yapılanlara sabırdan daha büyüktür. Yüce Allah da: "*Artık Rabbinin hükmüne sabret ve o balık sahibi gibi olma. Hani o gamla dolu dolu dua etmişti.*" (Âyet 48) buyurmaktadır.][858]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın: "*O balık sahibi (Yunus) gibi olma.*" buyruğu ile "*Kendini kınayıcı olduğu halde balık onu yuttu.*" (Sâffât. 142) buyurmuş olmakla birlikte bizden herhangi bir kimsenin kendisini Metta oğlu Yûsuf'tan daha üstün görmesini yasaklamış bulunmaktadır. Bu buyruk ile başkasına göre dikkat çekmenin sözkonusu olmamasını ve kimsenin kendisini ona göre daha üstün görmemesine öncelikle dikkat çekmiş olmaktadır.

857 Tefsîru Âyâtin Üşkilet. I. 427.
858 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 326.

Buhârî'nin Sahih'inde İbn Mesud'dan rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sakın hiçbir kimse: Muhakkak ben Metta oğlu Yunus'dan hayırlıyım demesin" buyurmuştur.[859]

Yine Buhârî'nin Sahih'inde ondan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Herhangi bir kulun: Metta oğlu Yunus'dan hayırlı olması sözkonusu değildir" buyurmuştur.[860] Bir lafzında da: "Ben Metta oğlu Yunus'dan hayırlıyım demesi (sözkonusu olmaz)" şeklindedir.[861]

Yine Buhârî'de Ebu Hureyre'den Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu zikredilmektedir: "Her kim ben Metta oğlu Yunus'dan hayırlıyım diyecek olursa yalan söylemiş olur."[862]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre'den rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Herhangi bir kulun: Ben Metta oğlu Yunus'dan hayırlıyım dememesi gerekir."[863]

Yine Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Abbas'dan rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den -bir lafızda: Rabbinden rivâyet ettiği üzere- şöyle buyurmuştur: "Herhangi bir kulun ben Metta oğlu Yunus'dan hayırlıyım dememesi gerekir."[864] İşte bu buyruklarda umumi bir nehiy vardır.

Bazı kimselerin onun: "Benim Metta oğlu Yunus'dan daha faziletli olduğumu söylemeyin" buyurduğu şeklindeki rivâyetine ve bunu miracın sahibi olanın durumu ile balık sahibinin durumunun birbirine eşit olduğu şeklinde tefsir etmelerine gelince. Bu hem bâtıl bir nakildir ve bâtıl bir açıklamadır. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sağlam dur ey Uhud! Çünkü senin üzerinde ancak bir nebi yahut bir sıddik ya da bir şehid vardır" buyurmuştur.[865] Ebu Bekir ise sıddiklerin en faziletlisidir.][866]

Balık Sahibi Yunus (aleyhisselâm)'ın Kıssasına Dair:

[Burada maksat Zünnun Yunus kıssasının kınanmasına sebep teşkil eden muhtevasında sözkonusu edilenlerin hepsinin ona bağışlanmış olduğunu ifade

859 Kaynakları daha önce gösterildi.
860 Kaynakları daha önce gösterildi.
861 Kaynakları daha önce gösterildi.
862 Kaynakları daha önce gösterildi.
863 Kaynakları daha önce gösterildi.
864 Kaynakları daha önce gösterildi.
865 Buhârî, 3686.
866 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 223-224.

etmektir. Allah onun yerine ona hasenat vermiş, derecesini yükseltmiştir. Balığın karnından çıkıp tevbe ettikten sonra meydana gelen o olayların meydana gelişinden öncesine göre derecesi daha büyüktür. Yüce Allah: *"Artık Rabbinin hükmüne sabret ve o balık sahibi gibi olma. Hani o gamla dolu dolu dua etmişti. Eğer ona Rabbinden bir nimet erişmemiş olsa idi bomboş bir çöle kınanmış halde atılacaktı. Sonra Rabbi onu seçti de onu salihlerden kıldı."* (Âyet 48-50) buyurmaktadır. Bu ise balığın onu yutması halinden farklı bir haldir. Çünkü yüce Allah o vakit hakkında: *"Kendini kınayıcı olduğu halde balık onu yuttu."* (Sâffât. 142) buyurmakta ve bu durumda iken "kınanmış" olduğunu haber vermektedir. Kınanmış kişi ise kınanmasına sebep olan işi yapan kişi demektir. İşte o durumda kınanmış olan kişi *"Senden başka ilah yoktur, seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum."* (Enbiya. 87) sözünü söyledikten sonra hasta olduğu halde düz açık bir yere atılması sırasındaki halinden farklı bir halde idi. Onun bu hali daha önce olup bitenler sırasındaki halinden daha yüksekti. Muteber olan ise sondaki kemaledir. Baştaki olup bitene göre değildir. Zaten ameller sonları ile değer kazanır.][867]

867 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 299.

HÂKKA SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 52 âyettir)

Genel Olarak Hâkka Sûresi

[Aynı şekilde Hâkka Sûresi'nde de Semud, Ad ve firavun gibi ümmetlerin kıssaları geçmektedir. Bundan sonra da yüce Allah: *"Artık sura tek bir üfürüş üfürüldüğünde;yer ve dağlar kaldırılıp birbirlerine bir defa çarpılarak toz olduklarında."* (Hâkka, 13-14) buyurmakta ve daha sonra cennet ve cehennemdeki durumlara dair açıklamaları tamamlamaktadır.][868]

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى
كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ﴿٧﴾ فَهَلْ تَرَى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾

7. "O rüzgârı onlara yedi gece ve sekiz gün peşpeşe musallat kıldı. O kavmi o süre içinde içleri boşalmış hurma kütükleri imişler gibi yere yıkılmış görürdün.

8. Şimdi onlardan geriye kalanı görüyor musun?"

Tefsiri:

[Aynı şekilde Ad kavmini de helak ettiği zaman yedi gece ve sekiz gündüz kesintisiz olarak onların üzerine ıslıklı bir rüzgârı göndermişti. Yüce Allah'ın: *"O kavmi o süre içinde içleri boşalmış hurma kütükleri imişler gibi yere yıkılmış görürdün. Şimdi onlardan geriye kalanı görüyor musun?"* (Âyet 7-8) buyruğunda dile getirdiği gibi.][869]

Rafızilere Cevap

إِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً
وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ ﴿١٢﴾

868 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 140-141.
869 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 402-403.

11. "Şüphesiz ki su haddini aştığı sırada sizleri gemide Biz taşıdık.

12. Onu sizin için bir ibret kılalım ve onu belleyen kulak da bellesin diye."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Şüphesiz ki su haddini aştığı sırada sizleri gemide Biz taşıdık. Onu sizin için bir ibret kılalım ve onu belleyen kulak da bellesin diye.*" (Âyet 11-12) buyruğu ile yalnızca insanlardan bir kişinin kulağını kastetmemiştir. Çünkü bu ademoğullarına bir hitaptır.

Onları gemide taşımak ise hiç şüphesiz en büyük mucizelerdendir. Yüce Allah: "*Onlar için bir diğer delil de bizim zürriyetlerini (ve önceden atalarını) o dopdolu gemide taşımış olmamız ve kendileri için bunun gibi binecekleri şeyleri de yaratmış bulunmamızdır.*" (Yâsîn. 41-42) buyurmaktadır.][870]

Rafızinin İddiasına Cevap

[Onun[871] hakkında yüce Allah'ın: "Ve onu belleyen kulak da bellesin diye" buyruğu nazil olmuştur.

Buna cevaba gelince: Bu ilim ehlinin ittifakı ile uydurma bir hadistir.[872] Kesin olarak bilinen şu ki şanı yüce Allah bununla ancak kulaklardan belleyen bir kulağın bellemesini kastetmemiştir. Belli bir kişinin kulağını da kastetmiş değildir. Fakat maksat türdür. Bunun kapsamına ise belleyebilecek bütün kulaklardır.][873]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Rafızi dedi ki: "Yirminci delil: Yüce Allah'ın: "*Ve onu belleyen kulak da bellesin diye.*" buyruğudur. Sa'lebi'nin Tefsiri'nde belirtildiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: Ben yüce Allah'tan bu kulağı senin kulağın kılmasını diledim ey Ali demiştir. Ebu Nuaym yoluyla gelen rivâyete göre de şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Ey Ali! Muhakkak Allah bana seni yaklaştırıp sana ilim öğretmeyi emretti. Ey Ali! Gerçek şu

870 Minhâcü's-Sünne. VII. 171.

871 Yani Ali b. Ebu Talib (radıyallâhu anh)

872 Hadisi Ebu Nuaym. Hilye. I. 67: Taberi. XXIX. 26: İbnu'l-Meğazili. 312: İbn Ebu Hatim -İbn Kesir'in tefsirinde belirtildiği gibi- rivâyet etmişlerdir. İlim ehli bu hadisin zayıf olduğunu belirtirler. Aralarında uydurma olduğu hükmünü verenler de vardır. İbn Teymiyye bunu Tefsir Usulü Mukadime'sinde tefsir kitaplarındaki uydurma hadislere örnek olmak üzere zikretmiştir. Bk. Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 354.

873 Minhâcü's-Sünne. VII. 522.

ki Allah bana seni yaklaştırıp bellemen için sana ilim öğretmemi emretti. Benim üzerime de şu: *"Ve onu belleyen kulak da bellesin diye."* âyeti nazil oldu. İşte belleyen kulak sensin. Bu fazilet ise ondan başkasının olmamıştır. O halde imam odur."

Buna çeşitli bakımlardan cevap verilecektir:

1. Senedin sıhhatinin beyanı: Sa'lebi ve Ebu Nuaym delil olarak gösterilemeyecek rivâyetlerinin naklettikleri üzerinde icma bulunmaktadır.

2. Bu rivâyet ise ilim ehlinin ittifakı ile uydurmadır.

3. Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki (tufanda) su haddini aştığı sırada sizleri gemide biz taşıdık. Onu sizin için bir ibret kılalım ve onu belleyen kulak(lar) da bellesin diye."* buyruğunda kesinlikle insanlardan sadece bir tek kulağı kastetmemiştir. Çünkü bu bütün ademoğullarına bir hitaptır. Onların gemide taşınmaları ise en büyük âyetlerden/mucizelerdendir. Nitekim yüce Allah: *"Onlar için bir diğer delil de bizim zürriyetlerini (ve önceden atalarını) o dopdolu gemide taşımış olmamız ve kendileri için bunun gibi binecekleri şeyleri de yaratmış bulunmamızdır."* (Yâsîn. 41-42) ve: *"Size âyetlerinden bir kısmını göstermek için Allah'ın nimeti ile gemilerin denizde akıp gittiğini görmez misin? İşte bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için muhakkak âyetler vardır."* (Lukmân. 31) buyurmaktadır. Peki bütün bunlar insanlardan bir tek kişinin kulağı bellesin diye nasıl oldu?

Evet şüphesiz ki Ali'nin kulağı da Ebu Bekir'in, Ömer'in, Osman'ın ve diğerlerinin kulakları gibi belleyen kulaklardandır. Bu durumda bu hususta Ali'ye ait bir özellik yoktur. Bu da kesin olarak bilinen hususlardandır: Belleyen kulaklar tek başına Ali'nin kulağı olamaz. Ne dersiniz acaba Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kulağı belleyen bir kulak değil miydi? Hasan'ın, Hüseyin'in, Ammar'ın, Ebu Zer'in, Mikdat'ın, Selman el-Farisi'nin, Sehl b. Huneyf'in ve daha başkaları fazilet ve iman sahibi olduklarında (bize) muvafakat ettikleri diğerlerinin kulakları hakkında ne diyorlar? Eğer belleyen kulak ona ve başkasına ait bir vasıf ise dolayısıyla böyle bir fazilet ondan başkası tarafından elde edilmemiştir demek de caiz olamaz.][874]

وَالْمَلَكُ عَلَىٰ أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ ﴿١٧﴾

17. "Melek(ler) de onun çevresinde olacak(lar). O günde üstlerinde bulunan sekiz (melek) Rabbinin arşını yüklenir."

874 Minhâcü's-Sünne. VII. 170-173.

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"O günde üstlerinde bulunan sekiz (melek) Rabbinin arşını yüklenir."* buyruğu yüce Allah'ın taşınan bir arşının olmasını gerektirdiği gibi bu arşın cehmiyyeden bir taifenin dediği gibi- meleğin kendisi olmaması gerekir. Çünkü melek yaratılmışlar arasındadır. Burada âyet-i kerime yüce Allah'ın yarattıkları arasından bir grup meleği olduğuna ve bunların arşını taşıdıklarına. diğerlerinin de onun etrafında bulunacaklarına. kıyamet gününde de onun arşını sekiz (meleğin) taşıdığına delildir. Bunlar ya sekiz melek yahut sekiz sınıf yahut sekiz saf olabilir. Bu ise hiç şüphesiz bunu kabul etmeyenlerin görüşlerine göre sabit kabul edenlerin kanaatlerine daha yakındır.][875]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Arşın izafesi özel olarak yüce Allah hakkındadır. Çünkü O: *"O günde üstlerinde bulunan sekiz (melek) Rabbinin arşını yüklenir."* buyurmaktadır. Bu buyruk arşın şanı yüce Allah'a tıpkı yüce Allah'a yapılan sair izafetler gibi ona özel bir izafet olmasını gerektirir. Allah'ın evi. Allah'ın devesi ve benzeri izafetlerde olduğu gibi. Eğer arş bu âyet-i kerimede özel manada Allah'a izafe edilmiş ise bu da kendisi ile Allah arasında başka varlıklar hakkında sözkonusu olmayan bir nisbetin olmasını gerektiriyorsa bu durumda cehmiyyenin sözünü ettiği istila etmek ve kudret sahibi olmak ile buna benzer diğer hususlar arş ile diğer yaratılmışlar arasında ortak bir paydadır. Fakat delil diye gösterdiği bu âyet-i kerime bu izafet dolayısıyla sabit olanın bu ortak payda olmasına kabul etmemekte aksine arşın başkası hakkında sözkonusu olmayacak şekilde Allah hakkında bir özelliğinin olmasını gerektirmektedir. Bu da yüce Allah'ın: *"Rabbinin arşı"* buyruğunda olduğu gibidir. Bu ise ancak onu sabit kabul edenlerin görüşüne delalet eder. Yahut da ona delaleti daha yüksek bir ihtimaldir. Durum hangisi olursa olsun âyet-i kerime onun (cehmiyyecinin) isteğinin zıttına delildir. İşte bizim zaten kabul etmek durumunda olduğunu söylediğimiz de budur. O kendi maksadına dair Allah'ın kitabından hangi âyeti zikretti ise mutlaka o âyette onun lehine bir delalet bulunmayıp aksine onun maksadının zıttına delaleti daha güçlüdür.][876]

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَآؤُمُ اقْرَؤُا كِتَابِيَهْ ﴿١٩﴾

19. "Kitabı sağından verilmiş olana gelince, der ki: İşte alın, okuyun kitabımı."

875 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye. I. 576.
876 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye. I. 576-577

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Ömer'den rivâyete göre o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu zikretmektedir: "Her biriniz Rabbine yaklaşacak öyle ki onun örtüsünü üzerine koyacak ve: Şunu şunu yaptın mı buyuracak. Kul, evet Rabbim diyecek. Böylelikle yaptıklarını ona söyletecek. Sonra şöyle buyuracak: Dünyada iken ben seni setredip gizledim. Bugün de bunları sana bağışlıyorum. Devamla dedi ki: Sonra ona hasenatının yazılı olduğu kitabı (defteri) verilir. Bu da yüce Allah'ın: *"İşte alın okuyun kitabımı"* buyruğunun ifadesidir. Kafirlerle münafıklara gelince onlara da şöyle seslenilir: İşte bunlar Rabblerine yalan söyleyenlerdir. Haberiniz olsun Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir."[877]][878]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde belirtildiği üzere İbn Ömer Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: Sizden her biriniz Rabbine o kadar yaklaşır ki sonunda onun huzurunda durur. Şunu şunu işledin mi buyurur? Kul: Evet Rabbim der. Sonra yaptıklarını ona söyletir. Sonra ona der ki: Dünyada iken ben senin bu günahlarını gizlemiştim. Bugün ise onları sana bağışlıyorum. Sonra ona hasenatının yazılı olduğu kitabı verilir. İşte yüce Allah'ın: *"İşte alın okuyun kitabımı"* buyruğu bunu anlatır. Kafirlerle münafıklara gelince. Onlara söyle seslenilir: "İşte bunlar Rabblerine yalan söyleyenlerdir. Haberiniz olsun Allah'ın laneti zalimleredir."

Böylelikle yüce Allah bir söz söyleyeceğini sonra kulun bir söz söyleyeceğini sonra da yüce Rabbin bir başka söz söyleyeceğini haber vermektedir.

İşte bu pek büyük esasa Allah tarafından indirilmiş Kur'an, Tevrat ve İncil gibi kitapların delalet ettiği bir husustur. Ümmetin selefi ve imamları da bunu böylece kabul ediyordu. Hatta akılcıların büyük çoğunluğu ile felsefecilere varıncaya kadar bütün taifelerin büyüklerinin kabul ettiği kanaat de budur.][879]

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَآ أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

24. "Geçmiş günlerde peşinen işledikleriniz sebebi ile afiyetle yeyin için."

877 Buhârî. 6070; Müslim. 2768.
878 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. II. 143.
879 el-Fetava -Şerhu'l-Asfahaniye- V. 42.

Tefsiri:

[Sahih'te sabit olduğu üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hiçbir kimse kendi ameli ile cennete giremeyecektir. Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Sen de mi diye sordular. O: Eğer Allah kendinden bir rahmet ve lütfu ile beni bandırmayacak olursa ben dahi buyurdu."[880]

Bu ise yüce Allah'ın: *"Geçmiş günlerde peşinen işledikleriniz sebebi ile afiyetle yeyin için."* (Âyet 24) buyruğuna aykırı değildir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşılık ve denklik ifade eden anlamı ile "be" harfini kullanıp olumsuz ifade kullanmıştır. Kur'an-ı Kerim ise sebep bildiren "be" ile bunun sabit olacağını ifade buyurmuştur.][881]

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهْ ﴿٢٥﴾

25. "Kitabı sol tarafından verilen kimseye gelince, o da der ki: Keşke kitabım verilmeseydi."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Kitabı sol tarafından verilen kimseye gelince"* buyruğundan itibaren yüce Allah'ın: *"Keşke bu (iş) bitmiş olsa idi."* (Âyet 27) buyrukları hakkında el-Ferra'dan nakledildiğine göre bu şekilde hüküm vermek tamamlamak ve kemale erdirmektir. Geçmişte kalan ve biten ise gerektirici olan durumdur.][882]

مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ ﴿٢٩﴾

28."(Çünkü) malımın bana faydası olmadı.

29. Saltanatım da beni bırakıp gitti."

Tefsiri:

[Hırsın yerilmiş olması ise onun iman ve salih amelden ibaret olan dini ifsad etmesinden dolayıdır. Buna göre bu hırsı terk etmek amelin faydasınadır. İşte bunların ikisi yüce Allah'ın: *"(Çünkü) malımın bana faydası olmadı."* (Âyet 28) buyruğunda zikredilmektedirler. Şanı yüce Allah'ın Kasas Sûresi'nde sözkonusu ettiği iki husus da bunlardandır. Çünkü o bu sûreye firavunun durumunu anarak

880 Kaynakları daha önce gösterildi.
881 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 256.
882 er-Raddu Ala Menkale bifenâi'n-Nâr. 73.

başlamış, onun yeryüzünde üstünlük taslamasını zikretmişti ki bundan maksat başkanlık, şeref ve saltanatı idi. Sûrenin sonunda ise Karun'u ve ona verilen malları zikretmektedir. Arkasından birinin saltanatının akibetini diğerinin servetinin akıbetini zikretmekte sonra da: *"İşte ahiret yurdu. Biz onu yeryüzünde üstünlük sağlamak ve bozgunculuk yapmak istemeyenlere veririz."* (Kasas, 83) buyurmaktadır. Firavun ve Karun'un durumu gibi. Hiç şüphesiz malları emrolunan yerlerde infak etmeden ve uygun olmayan yerlerden almak sûretiyle mal toplamak fesat türlerindendir.][883]

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

40. "Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür.

41. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız!

42. Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız! "

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür"* buyruğuna gelince. Yüce Allah bunu iki yerde zikretmiştir. Hâkka Sûresi'nde: *"Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız! Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız!"* (Âyet 40-42) buyurmuştur. Burada Rasûl/elçi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Tekvir Sûresi'nde de: *"Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin; (üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir. Akadaşınız bir deli değildir. Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür."* (Tekvir, 19-23) buyurmaktadır. Burada ise elçi/Rasûl Cebrail'dir. Böylelikle sözü bazen beşerden olan Rasûle "Rasûl" ismi ile izafe etmiş ve o bir meleğin sözüdür, bir nebinin sözüdür dememiştir. Çünkü Rasûl/elçi lafzı sözü başkasından tebliğ ettiğini onu kendiliğinden meydana getirmediğini açıkça gösterir: *"Rasûle/elçiye düşen ancak apaçık tebliğdir."* (Nûr, 54). Bundan dolayı yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki o şerefli bir elçinin sözüdür."* buyruğu Rasûlün tebliğ ettiği söz konumundadır. Yahut da o şerefli bir Rasûl tarafından tebliğ edilendir. Yahut da onu şerefli bir Rasûl getirmiştir. Yahut da o şerefli bir Rasûlden işitilen bir sözdür. Yoksa bunun manası onu biz-

883 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 143.

zat kendisi meydana getirmiş. yokken ortaya çıkarmış yahut ondan bir kısmını meydana getirmiş yahut o şerefli Rasûl onu sonradan ortaya çıkarmış anlamında değildir. Çünkü eğer o bunu meydana getiren olsaydı meydana getirdikleri ve kendiliğinden ilk olarak ortaya koydukları hususlar ile ilgili bir Rasûl/elçi olmazdı. O ancak tebliğ edip ulaştırdığı hususlar hakkında bir Rasûl olur. Bilindiği üzere zamir kayıtsız ve şartsız olarak Kur'an-ı Kerim'e aittir.

Aynı şekilde eğer iki Rasûlden/elçiden biri onun harflerini ve nazmını/dizilişini kendisi ortaya koymuş olsaydı diğer Rasûlün/elçinin onları meydana getiren ve bir araya getiren olması imkansız olurdu. Böylelikle de lafzını ve nazmını kendisi meydana getirdiğinden ötürü o sözün (Kur'an'ın) Rasûle/elçiye izafe edilmesi çürümüş olmaktadır. Eğer burada Rasûlün onu yahut onun bir kısmını meydana getirmesinden ötürü izafet mümkün olsaydı o taktirde Kur'an'ın beşer sözü olduğunu söylememiz de mümkün olurdu. Bu ise yüce Allah'ın sekar (denilen) cehenneme gönderdiği o biricik kişinin sözüdür.

Birisi dese ki: Kastettiğiniz o biricik kişi tamamını beşer sözü kabul ediyordu. Bizler ise Arap olan sözün beşer sözü olduğunu söylüyoruz. Manası ise Allah'ın kelamıdır diyoruz.

Onlara şöyle denilir: Bu ise o biricik denilenin sözünün yarısıdır. Diğer taraftan bu da daha başka bakımlardan da bâtıldır.

Şöyle ki: Bu nazmın manaları pek çok ve türlü türlü manalardır. Sizler ise bu manayı tek bir mana haline getiriyorsunuz ki bu da emir. yasak. haber. haber sormak türleridir. Sonra siz bu manayı Arapça ifade edilmesi halinde Kur'an diyorsunuz. İbranice ifade edilmesi halinde Tevrat olur. Süryanice ifade edilmesi halinde İncil olur diyorsunuz. Bu ise akıl ve din bakımlarından bâtıl olduğu kesin olarak bilinen hususlardandır. Şüphesiz ki biz Tevrat'ı Arapça'ya çevirdiğimiz zaman Tevrat'ın manası ile Kur'an'ın manası aynı olmaz. Kur'an-ı Kerim'i de İbraniceye çevirecek olursak onun da manası ile Tevrat'ın manası aynı çıkmaz.

Aynı şekilde âyetel kürsinin manası deyn/borçlanma âyetinin aynısı değildir. Fakat her ikisine de kelam ve Allah'ın kelamı ortak olarak verilir. Nitekim ayni bir takım hususlar da tür olarak verilen adda ortaktırlar. Bu kelam (Kur'an) öbür kelam (Tevrat) ve diğer kelam (İncil)'in hepsi de Allah'ın kelamı oluşları bakımından fertlerin türleri itibari ile ortak oluşları gibi ortaktır. Nitekim şu insan ile bu insan. insan adında ortaktırlar. Ama dış dünyada muayyen bir kimsenin öteki ile birebir aynı olduğundan söz edilemez. Yine dış dünyada Tevrat'ın. İncil'in ve

Kur'an'ın manasını bir arada ihtiva eden bir söz olmadığı gibi deyn/borçlanma âyeti ile âyetel kürsinin manası aynı olan bir söz de yoktur.][884]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Denilse ki: Yüce Allah: "*Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür.*" buyurmaktadır. İşte bu Rasûlün Arapça sözü kendisinin meydana getirdiğine delildir.

Şöyle denilir: Bu bâtıldır. Çünkü yüce Allah bu hususu Kur'an-ı Kerim'de iki yerde zikretmektedir: Rasûl/elçi iki yerden birinde Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir, diğer âyet-i kerimede ise Cebrail'dir. Şanı yüce Allah Hâkka Sûresi'nde: "*Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız! Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız! O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir.*" (Âyet 40-43) buyurmaktadır. Burada Rasûl Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Tekvir Sûresi'nde de: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin; (üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir.*" (Tekvir, 19-21) buyurmaktadır. Burada da Rasûl Cebrail'dir. Eğer Kur'an'ı harflerini kendisi meydana getirdiği için yahut onun bir bölümünü kendisi ortaya çıkardığı için Rasûle/elçiye izafe etmesi sözkonusu olsaydı o taktirde bu iki buyruktaki iki haber birbiri ile çelişecekti. Eğer bunlardan birisi onu meydana getiren ise o taktirde diğerinin onu meydana getirmiş olmasına imkan kalmazdı.

Aynı şekilde yüce Allah: "*Muhakkak ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür.*" buyurmakta ve bir meleğin yahut bir nebinin sözüdür buyurmamaktadır. "Rasûl/elçi" lafzı ise onu elçi gönderen birisinin olmasını gerektirir. Bu da Rasûlün kendisini elçi gönderen adına tebliğ yaptığına delildir. Onun kendiliğinden onun bir bölümünü meydana getirdiğini ifade etmez. Bu da onun o sözü Rasûle/elçiye izafe etmesinin onu tebliğ edip onu ulaştırmış olması dolayısıyla olduğuna delildir. Yoksa onun bir kısmını kendisinin meydana getirip ortaya koymuş olduğuna değil.

Aynı şekilde şanı yüce Allah onu insan sözü kabul edenlerin kafir olduğunu: "*Çünkü o düşündü, ölçtü, biçti. Kahrolası ne biçim ölçtü, biçti? Tekrar tekrar kahrolası ne biçim ölçtü biçti? Sonra baktı; Sonra kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti. Sonra yüz çevirip, büyüklük tasladı. Ve hemen dedi ki: "Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir. Bu insan sözünden başka bir şey değildir.*" (Müddessir, 18-25) buyruğu ile ifade etmiştir. Muhammed ise bir beşerdir. Her kim Kur'an'ın

884 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 265-267.

Muhammed'in sözü olduğunu söylerse kafir olur. O bir beşer sözüdür. bir cin sözüdür yahut bir melek sözüdür demek arasında da bir fark yoktur. Her kim bu anılanlardan birisinin sözü olduğunu kabul ederse kafir olur. Bununla birlikte yüce Allah: "*Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür.*" (Âyet 40-41) buyurmakta ve böylelikle o bir insan/beşer sözüdür diyenlerin kafir olacaklarını belirtmekle birlikte onu beşer bir elçinin sözü olarak ortaya koymaktadır. Böylelikle bundan maksadın Rasûlün o sözü (Kur'an'ı) kendisini Rasûl olarak gönderenden tebliğ etmesinin kastedildiği. bununla onu kendiliğinden ortaya koyduğu kendisine ait bir söz olmadığı ve onun kendisini elçi gönderen Allah'ın kelamı olduğu bilinmiş olmaktadır. Nitekim yüce Allah: "*Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse ona eman ver. Ta ki Allah'ın kelamını dinlesin.*" (Tevbe. 6) buyurmaktadır. Buna göre Rasûlün/elçinin tebliğ ettiği Rasûlün kelamı değil Allah'ın kelamıdır.][885]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Hayır. yemin ederim ki gördüğünüz şeylere; görmediğiniz şeylere de. Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız! Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız! O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir.*" (Âyet 38-43) ve: "*Muhakkak bu âlemlerin Rabbinin indirdiğidir. Onu Ruhu'l-Emin indirdi.*" (Şuarâ. 192-193) buyruğuna ve: "*Onu şeytanlar indirmemiştir.*" (Şuarâ. 210) buyruğuna ve sûrenin sonuna kadarki buyruklarda şunu görüyoruz: Şanı yüce Allah bu sûrede yalancı kahinlerin ve azgın ve şaşkın şairlerin alametini zikretmekte ve onu Hâkka Sûresi'nde olduğu gibi bu iki türden birisi olmaktan tenzih etmektedir.][886]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Muhtemelen bazıları onun (Kur'an'ın) Rasûle/elçiye izafe edilmiş olduğunu delil göstermiş. bu durumda onun harflerini kendisi meydana getirmiş olur. Fakat bu sözü söyleyen kimse iyice düşünmeyip yüce Allah'ın onu bazen Cebrail olan elçiye bazen de Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) olan elçiye izafe ettiğini görememiştir. Mesela: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin. (Üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir.*" (Tekvir. 19-21) buyruğunda sözü edilen Rasûl Cebrail'dir. Diğer âyetlerde: "*Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız! Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp. ibret alırsınız!*" (Âyet 40-42) buyruklarında

885 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 135-136.
886 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 136-137.

sözü edilen ise Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Eğer harflerini kendisi oluşturup meydana getirdiğinden ötürü onu/Kur'an'ı ona/elçiye izafe etmiş olsaydı her ikisine ayrı ayrı izafe edilmesi uygun olamazdı. Çünkü onların her birinin tek başına harflerini meydana getirmiş olması imkansızdı. Diğer taraftan: "*O bir elçinin sözüdür.*" buyurmaktadır. Bu buyruk ise onlara göre mana yoluyla Kur'an'a dair bir haber olması daha uygundur. Ehl-i sünnete göre de aynen böyledir. Ama bunu (harf ve lafızlarıyla) ilk meydana getiren Rasûl olmuş olsaydı o taktirde Kur'an Allah tarafından gelmiş bir kitap değil onun tarafından ortaya konulmuş bir kitap olurdu. Yüce Allah'ın onu Rasûle/elçiye izafe etmesi tebliğ edenin ve ulaştıranın Allah'tan onu getirenin Rasûl oluşundan dolayıdır. Bundan dolayı "bir Rasûlün/elçinin sözüdür" buyurmuş, bir meleğin, bir peygamberin sözüdür buyurmamıştır. Aksine elçinin bu hususta bir aracı ve bir elçi olduğunu göstermek üzere "Rasûl" ismini kullanmıştır. Söz ise onu ilk olarak söyleyip onu inşa etmek vasfına sahip olan kimsenin sözüdür. Onu başkasına tebliğ edip ulaştırarak onu söyleyenin sözü değildir. Nitekim bunun bir benzeri insanların bütün sözleri hakkında söylenir. Peki Allah'ın kelamı hakkında bu nasıl başka türlü olabilir? İşte Kur'an'ın zahiri ile örtüşen tefsirde meşhur olan bu görüşe göre Rasûl iki yerden birisinde Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir diğerinde ise Cebrail (aleyhisselâm)'dır.][887]

Bu sûrede elçiden kasıt Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Hâkka Sûresi'nde: "*Hayır, yemin ederim ki gördüğünüz şeylere de, görmediğiniz şeylere de: muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız! Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız! O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir. Eğer bazı sözleri uydurup, bize isnad etseydi, Biz onu elbette kudretimizle alıverirdik. Sonra da kalbinin damarını elbette koparırdık. O zaman da sizden hiçbir kimse bunu ona yapmamıza engel olamazdı.*" (Âyet 38-47) buyurmaktadır. Burada kastedilen elçi bütün kelamın delalet ettiği gibi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Bütün alimlerin görüşü de budur. Ama istisna teşkil eden kimileri hata ederek bunun Cebrail olduğunu iddia etmiştir. Nitekim bundan daha büyük bir hata ise Tekvir Sûresi'ndeki buyrukların Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında olduğunu ileri sürenlerin hatasıdır. Hâlbuki şanı yüce Allah bir sefer Kur'an'ı buna, bir diğerinde ötekine "Rasûl" lafzı ile izafe etmiştir. Böylelik-

887 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 377-378.

le onun kendisini Rasûl/elçi gönderen kimseden onu tebliğ eden bir Rasûl sözü olduğunu ve kendiliğinden onun hiçbir şeyini ortaya koymamış olduğunu beyan edip göstermek istemiştir.][888]

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿٤٧﴾

44. "Eğer bazı sözleri uydurup, bize isnad etseydi,

45. Biz onu elbette kudretimizle alıverirdik.

46. Sonra da kalbinin damarını elbette koparırdık.

47. O zaman da sizden hiçbir kimse bunu ona yapmamıza engel olamazdı."

Tefsiri:

[Hâkka Sûresi'ndeki âyet ile Şura Sûresi'ndeki âyet[889] hakkında şöyle denilmiştir: Eğer Kur'an'ı onun adına uydurmuş olsaydı mutlaka onu cezalandırırdı. Çünkü onun yalancılar hakkındaki sünneti budur. Yüce Allah'ın sünnetini ve âdetini delil göstermenin hakikati ise bir şeyi benzeri ile kıyaslayıp ona göre değerlendirmektir. O ise birbirinin misli olan şeyler arasında eşitlik sağlamak, farklı olan şeyler arasında da farklılığı ortaya çıkarmaktır. İşte Kur'an-ı Kerim'de emrolunan i'tibar/ibret almak da budur. Yüce Allah'ın: "*Muhakkak (Bedir gününde) karşılaşan iki toplulukta sizin için bir ibret vardı. Bir topluluk Allah yolunda savaşıyordu. Diğeri ise kâfirdi. Onlar öbürlerini gözleriyle kendilerinin iki katı görüyorlardı. Allah dilediğini yardımıyla destekler. Şüphesiz bunda basiret sahipleri için bir ibret vardır.*" (Âl-i İmran, 13) buyruğunda olduğu gibi.][890]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Eğer bazı sözleri uydurup, bize isnad etseydi; Biz onu elbette kudretimizle alıverirdik; sonra da kalbinin damarını elbette koparırdık.*" (Âyet 44-46) ve: "*Yoksa onlar: Allah'a yalan iftira etti mi diyorlar. Allah dilerse senin kalbini mühürler.*" (Şura, 24) buyurarak Kur'an'ı iftira edip uydurduğunun varsayılması halinde kendisine iftira edeni de cezalandırmasının kaçınılmaz olduğunu haber vermektedir.][891]

888 er-Raddu Ala'l-Ahnâî, 209.
889 Şura, 24. âyet.
890 en-Nübuvvât, 249.
891 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 269-270.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Eğer bazı sözleri uydurup, bize isnad etseydi; Biz onu elbette kudretimizle alıverirdik; sonra da kalbinin damarını elbette koparırdık. O zaman da sizden hiçbir kimse bunu ona yapmamıza engel olamazdı.*" (Âyet 44-47) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah kim olursa olsun risalette yalan söyleyen kimselerden intikam aldığını, eğer risalette bir değişiklik yapacak olursa yine ondan intikam alacağını beyan etmektedir. Burada maksat ise onun gereğinin/intikamın yokluğundan ötürü böyle bir varsayımın sözkonusu olamayacağını ortaya koymaktır.][892]

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

52. "O halde büyük Rabbini (o yüce) adı ile tesbih et."

Tefsiri:

[Her iki buyrukta da yani: "*O halde büyük Rabbini (o yüce) adı ile tesbih et.*" buyruğu ile: "*O en yüce Rabbinin ismini tesbih et.*" (A'la. 1) buyruklarında emrolunan zikir/tesbih ile ilgili olarak Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): Bunu rükûunuzda söyleyiniz (rükûda subhane rabbiyel azim deyiniz)" buyurmuş ikincisi hakkında da: Bunu da secde ederken söyleyiniz" buyurmuştur.[893]][894]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ukbe b. Âmir (radıyallâhu anh) dedi ki: Yüce Allah'ın: "*O halde büyük Rabbini (o yüce) adı ile tesbih et.*" (Âyet 52) buyruğu inince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): Rükûunuzda iken bunu söyleyin buyurdu. Yüce Allah'ın: "*O en yüce Rabbinin ismini tesbih et.*" (A'la. 1) âyeti nazil olunca da: Bunu da secde ettiğiniz zaman söyleyin" buyurdu. Hadisi Ebu Davud ve İbn Mace rivâyet etmiştir. Böylelikle Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu iki tesbihi rükû ve sücud halinde söylemeyi emir buyurmuştur. Onun emri ise vücub ifade eder. Bu da bu tesbihe bağlı olarak rükû ve sücud yapmanın vacip olmasını gerektirir. İşte tumanine (denilen namazın rükünlerinde organların yerli yerince oturması) da budur.][895]

892 el-İstiğase -tahkikli baskı- II. 464.
893 Kaynakları daha önce gösterildi.
894 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 378.
895 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 550.

MEÂRİC SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 44 âyettir)

Mearic Sûresi'nin Nüzulüne Dair

[Aynı şekilde bu sûre yani seele sailun sûresi ilim ehlinin ittifakı ile Mekki bir sûredir. Mekke'de hicretten önce inmiştir. O halde bu gadiruhundan önce on sene yahut bundan daha fazla bir süre önce inmiştir. Ondan sonra nasıl inmiş olabilir ki?][896]

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾

19. "Gerçekten insan helu' olarak yaratılmıştır.

20. Yani o kendisine zarar erişirse feryadı basandır.

21. Ona hayır dokunsa cimrilik edip, infak etmeyendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Gerçekten insan helu' olarak yaratılmıştır. Yani o kendisine zarar erişirse feryadı basandır. Ona hayır dokunsa cimrilik edip, infak etmeyendir.*" (Âyet 19-21) buyurmaktadır.

Cevheri dedi ki: Helû'un mastarı olan bu kelime (الهلع), tahammülsüzlükten daha ileri bir haldir. Başkası da şöyle demektedir: Bu dilde en şiddetli derecede hırs göstermek ve sabırsızlığın en kötüsü demektir.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "(شرّ ما في المرء شحّ هالع وجبن خالع): Kişideki en kötü şey aşırı cimrilik ve (aklı baştan) çıkaran korkaklıktır" buyruğu da bu türdendir.[897]

Deve hızlı yol alan ve çabuk hareket eden birisi ise onu anlatmak üzere (ناقة هلوع) denilir. (ذئب هلع بلع) ise oldukça hırslı ve önüne geleni yutan kurt.

896 Minhâcü's-Sünne. VII. 45. İfadeler rafızilerin iddialarına red mahiyetindedir.
897 Hadisin kaynakları daha önce gösterildi.

demektir. Bu sebeple selefin bu lafzın tefsiri ile ilgili sözleri bu manaları ihtiva ediyordu. İbn Abbas'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir:[898] Bu kendisine kötülük dokunduğu zaman tahammül gösteremeyen hayır isabet ettiği zaman da hiçbir şeye bir şey koklatmayandır. Yine onun şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bu kendisine helal olmayan şeylere karşı çokça hırs gösteren kişi demektir.[899] Said b. Cübeyr'den: Oldukça cimri[900] İkrime'den: Son derece tahammülsüz, sabırsız[901] Cafer'den de haris diye açıkladıkları rivâyet edilmiştir.[902] Hasan ve Dahhak'den cimri[903] Mücahid'den oldukça aç gözlü[904] yine Dahhak'dan[905] helu doymak bilmez kişi demektir. Mukatil'den ise[906] Ata'dan ise çok aceleci[907] diye açıkladığı nakledilmektedir.

Bütün bu anlamlar sebatlı olmaya, kuvvetli, kararlı olmaya, kendini tutmaya, sabırlı olmaya aykırıdır. Yüce Allah da: "*Kalpleri parça parça olmadıkça kurdukları bina kalplerinde daimi bir kuşku kaynağı olmaya devam edecektir.*" (Tevbe, 110) buyurmaktadır. Bununla ilgili olarak her ne kadar bundan maksat kalplerinin parçalanıp ölecekleri olduğu söylenmiş ise de bunun gibi ifadeler hakkında söylendiği üzere şu demektir: Onun kalbi parçalandı, benim kalbim parça parça oldu, kalbim dağıldı, kalbim kısım kısım oldu demeye benzer. İşte bundan dolayı korku için: "Kalbini parçalara ayırdı" denilir. Bunun karşılığında da: O kalbi sabit, kalbi kararlı, kalbi bir arada tabirleri kullanılır.][908]

اَلَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ ﴿٢٤﴾

23. "Onlar ki namazlarına devam ederler.

24. Onlar ki mallarında bilinen bir hak vardır."

898 ed-Durru'l-Mensur, VI, 265'de zikretmiş ve bunun Abd b. Humeyd, İbn Cerir, İbn Münzir ve İbn Ebu Hatim tarafından İkrime'den rivâyet edildiğini belirtmektedir. Buna göre İkrime İbn Abbas'a sormuş (ve o cevabı almıştır). Bununla birlikte ben bunu İbn Cerir'de bulamadım.
899 İbn Cerir, XXIX, 80.
900 İbn Cerir, XXIX, 80.
901 Beğavi, IV, 363; Zâdu'l-Mesir, VIII, 363.
902 Cafer'den gelen rivâyetin kaynağını bulamadım.
903 Beğavi, IV, 363; Zâdu'l-Mesir, VIII, 363.
904 Zâdu'l-Mesir, VIII, 363.
905 ed-Durru'l-Mensur, VI, 266 belirtildiği üzere Ibnul Münzir.
906 Beğavi, IV, 363, Kalbin darlığı diye açıkladığı rivâyet edilmiştir
907 Kaynağını bulamadım.
908 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 233-234.

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah genel olarak insanı yermekle birlikte *"Ancak namaz kılanlar müstesna. Onlar ki namazlarına devam ederler."* (Âyet 22-23) diye istisnada bulunmaktadır. Yüce Allah: *"Gerçekten insan helu' olarak yaratılmıştır. Yani o kendisine zarar erişirse feryadı basandır. Ona hayır dokunsa cimrilik edip, infak etmeyendir. Ancak namaz kılanlar müstesna. Onlar ki namazlarına devam ederler."* (Âyet 29-23) buyurmuştur. Ashab-ı kiramdan ve onlardan sonra gelen selef namazı sürekli kılan kimseyi namazı vakitlerinde kılan, namaza kendisini vermek sûretiyle fiillerini devamlı yapan kimse diye tefsir etmişlerdir. Âyet-i kerime onu da bunu da kapsar. Çünkü yüce Allah: *"Onlar ki namazlarına devam ederler."* buyurmaktadır. Bir fiili devam ettiren ise onu her zaman yapan kimse demektir. Eğer bu ifade değişik zamanlarda yapılan bir iş hakkında kullanılacak olursa o taktirde bazen yapmak bazen de yapmamak sûretiyle onu her gün yapması anlamında kullanılır. Buna da o işi devamlı yapması adı verilmiştir. Çünkü kesintisiz bir tek fiil üzerinde devamlılığın devamlı olması öncelikle sözkonusudur. Âyet-i kerime de bunu kapsar. Bu da namazın fiillerinin devamlılığının gereğine delildir. Çünkü yüce Allah genel olarak insanı yermiş fakat bu nitelikleri devam ettirenleri istisna etmiştir. Namazın fiillerini devamlı yapmayı terk eden bir kimse bu durumda şeriat koyucu tarafından yerilmiş olur. Şeriat koyucu ise ancak ya bir vacibi terk etmekten yahut bir haramı işlemekten dolayı yerer.

Aynı şekilde yüce Allah: *"Ancak namaz kılanlar müstesna. Onlar ki namazlarına devam ederler."* (Âyet 22-23) buyurması namaz kılanın namazını devamlı kılan bir kişi de olabileceğine, onu devamlı kılmayacağına ve devamlı namazını kılmayanın yerilmiş birisi olacağına da delildir. Bu ise namazın bitişik ve ayrı fiillerini devamlı yapmayan kimsenin yerilmesini gerektirir. Namazın fiillerinin devamı gerekli olduğuna göre o taktirde bu tumanine (denilen namazın çeşitli hallerinde eklemlerin yerli yerine oturması)nın kendisi olur. İşte bu da rükûu, secdeyi ve diğer fiilleri devamlı yapmanın vacip oluşuna delildir. Eğer bir kimse sözü geçen eğilmenin asgari miktarı ile yetiniyor ise -ki bu da karganın yem gagalamasıdır- bu kişi namazını devamlı kılan bir kişi sayılmaz. Bununla birlikte rükû ve sücudun -namaz fiillerinin aslı olmakla birlikte- devamlı yapılması da vacip değildir.][909]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Bekr b. el-Münzir Tefsir'inde Ebu Abdurrahman b. Abdullah'tan gelen bir hadiste şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Abdullah'a soruldu: Allah Kur'an-ı

909 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye, 63-64.

Kerim'de namazdan çokça söz etmektedir. *"Onlar ki namazlarına devam ederler."* (Âyet 23); *"Onlar ki namazlarında hûşû içindedirler."* (Mü'minun, 2); *"Onlar ki namazı gereği gibi kılarlar/korurlar."* (Âyet 34) buyurmaktadır.

Abdullah dedi ki: O buyruk namazın vakitleri ile ilgilidir. Onlar: Ey Ebu Abdurrahman! Bizim kanaatimize göre bundan maksat namazı terkten başkası değildi demeleri üzerine o: Namazı terk küfürdür cevabını vermiştir.

Said b. Mansur da şu rivâyeti nakletmektedir: Bize Ebu Muaviye tahdis etti. Bize A'meş Müslim'den, o Mesruk'dan yüce Allah'ın: *"Onlar ki namazlarını gereği gibi kılarlar/korurlar."* buyruğu hakkında vakitlerinde kılarlar dediğini rivâyet etmektedir. Ona: Ey Ebu Abdurrahman! Biz bunun namazın terk edilmesinden başka bir anlamı olduğu kanaatinde değildik demeleri üzerine o, onu terk etmek küfürdür cevabını vermiştir.

Said b. Ebu Meryem'in rivâyet ettiği hadise göre de: *"Onlar namazlarından gaflet içindedirler."* (Maun, 5) buyruğunu namazın vakitlerinde kılınmaması diye açıkladığı rivâyet edilmiştir. Ebu Sevr'den o İbn Cüreyc'den yüce Allah'ın: *"Onlar ki namazlarını gereği gibi kılarlar/korurlar"* buyruğunu farz namaz diye açıkladığı rivâyet edilmektedir. Seele sailun sûresinde sözü edilen namazın nafile namaz olduğu söylenmiş olmakla bu zayıf bir görüştür.][910]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bütün ademoğulları pek zalim ve pek cahildir. Allah'ın tevbe etmesini nasip ettiği kimseler müstesna. Yüce Allah: *"Gerçekten insan helu' olarak yaratılmıştır. Yani o kendisine zarar erişirse feryadı basandır. Ona hayır dokunsa cimrilik edip, infak etmeyendir. Ancak namaz kılanlar müstesna."* (Âyet 19-22) buyurmaktadır. Yüce Allah insanı: *"Çok şımarık ve böbürlenen."* (Hud, 10); *"Ümidini kesen ve pek nankör."* (Hud, 9); *"Çok nankör."* (Adiyat, 6); *"Pek zalim ve pek nankör."* (İbrahim, 34), zorba ve buna benzer günah işlemesinin kaçınılmaz olduğuna delil teşkil eden daha başka vasıflarla nitelendirmektedir.][911]

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٣٢﴾

32. "Onlar ki emanetlerine ve ahitlerine uyarlar."

910 Şeyhu'l-İslâm'ın sözünü ettiği bu kitapların hepsi yazma ve kayıp kitaplar arasında sayılır. Fakat bu başka yoldan İbn Mesud'dan diye sabit olmuştur. İbn Kesir, IV, 421; ed-Durru'l-Mensur, VI, 216'da olduğu gibi. Bu metin de el-Kavâidu'n-Nûrâniyye, 77'de yer almaktadır.

911 Nazariyyatu'l-Akd, 34

Tefsiri:

[Yüce Allah Mü'minun ve Mearic sûrelerinde: *"Onlar ki emanetlerine ve ahitlerine uyarlar."* buyurmaktadır. İşte bu yerilmiş kimseler olan tahammülsüz kişilerden istisna edilen kimselerin niteliklerindendir. Bu yerilen kimseler ve onlardan istisna edilenler de yüce Allah'ın: *"Gerçekten insan helu' olarak yaratılmıştır. Yani o kendisine zarar erişirse feryadı basandır. Ona hayır dokunsa cimrilik edip, infak etmeyendir. Ancak namaz kılanlar müstesna. Onlar ki namazlarına devam ederler. Onlar ki mallarında bilinen bir hak vardır: Dilenene ve yoksula. Onlar ki din gününü tasdik ederler. Ve onlar ki Rabblerinin azabından korkarlar. Çünkü Rabblerinin azabından yana güven altında olunmaz. Onlar ki başkalarına karşı ırzlarını korurlar. Eşlerine yahut sağ ellerinin sahip olduklarına karşı müstesna çünkü onlar kınanmazlar. Ama kim bundan ötesini isterse işte bunlar sınırı aşanlardır. Onlar ki emanetlerine ve ahitlerine uyarlar."* (Âyet 19-32) buyruğunda ifade edilmektedir. İşte bu bunların vacip olmalarını gerektirir. Çünkü yerilen kimselerden istisna edilen kimseler ancak bütün bu niteliklere sahip olan kimselerdir. Bundan dolayı bu nitelikler arasında vacip olandan başkası da zikredilmemiştir.][912]

يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَى نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾
خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذَلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

43. "O gün onlar sanki dikilmiş putlara süratle gidiyorlarmış gibi kabirlerinden hızlıca çıkarlar.

44. Gözleri horlukla aşağıda, kendilerine de bir zillet sarmış olacaktır. İşte bu onlara va'dedilen gündür."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"O gün onlar sanki dikilmiş putlara süratle gidiyorlarmış gibi kabirlerinden hızlıca çıkarlar. Gözleri horlukla aşağıda, kendilerine de bir zillet sarmış olacaktır. İşte bu onlara va'dedilen gündür."* (Âyet 43-44) buyruğundaki diğer kıraat[913] "(جشعا أبصارهم): Gözleri horlukla aşağıda" şeklindedir.[914] Bu iki âyet-i kerimede onların cesetleri hızlı hareket ile nitelendirilmektedir. Çünkü namaz âyetinden farklı olarak "hûşû/horlukla aşağı bakmak" ile yalnızca gözlerini nitelendirmektedir.][915]

912 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIX. 141-142.

913 Sözünü ettiği diğer kıraat. burada sözü edilen "(جشعا): Horlukla aşağıda" lafzının (خاشعة) şeklindeki okunuşudur (Çeviren).

914 Bu kıraati "mevsuatil kıraat" dahil (ilgili kitaplarda) bulamadım.

915 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 557.

NUH SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 28 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١﴾

1. "Gerçekten biz Nuh'u kavmine: "Kendilerine çok acıklı bir azap gelmezden önce kavmini korkut" diye gönderdik."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Gerçekten biz Nuh'u kavmine: "Kendilerine çok acıklı bir azap gelmezden önce kavmini korkut" diye gönderdik. O da dedi ki: "Ey kavmim şüphesiz ben sizi apaçık bir korkutan ve uyaranım. Şöyle ki: Allah'a ibadet edin. O'ndan korkun ve bana itaat edin. Ta ki günahlarımızdan bir kısmını mağfiret buyursun;"* (Âyet 1-4) buyruğu bu günahların kendilerini uyarıp korkutmasından önce işledikleri günahlar olduğuna delildir.][916]

أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ﴿٣﴾

3. "Şöyle ki: Allah'a ibadet edin, O'ndan korkun ve bana itaat edin."

Tefsiri:

[Nuh (aleyhisselâm): *"Şüphesiz ben sizi apaçık bir korkutan ve uyaranım. Şöyle ki: Allah'a ibadet edin, O'ndan korkun ve bana itaat edin."* dedi. Böylelikle ibadeti ve takvayı yalnızca Allah'a ait olarak ifade etmiş, itaati de Rasûl için sözkonusu etmiştir. Çünkü Rasûle itaat eden Allah'a itaat etmiş olur.][917]

916 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 679.
917 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 108.

وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾

16. "Onların arasında ayı bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır."

Tefsiri:

[Kimileri felekler semavattan farklıdır demiş olmakla birlikte başkaları bu görüşü yüce Allah'ın: *"Görmez misiniz Allah yedi göğü nasıl tabaka tabaka yaratmış. Onların arasında ayı bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır."* (Âyet 15-16) buyruğu ile reddetmektedir. Çünkü yüce Allah burada ayı onların arasında yaratmış olduğunu haber vermektedir. Ayın felek içinde olduğunu da haber vermiştir. Buna dair geniş açıklamaların yapılacağı yer de burası değildir.][918]

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ اٰلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾

23. "Ve: Tanrılarınızı sakın bırakmayın. Sakın Vedd, Suva, Yeğus, Yeuk ve Nesr'i terk etmeyin dediler."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kabirlere gelince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oraların mescit edinilmesini yasakladığı ve bu işi yapan kimseleri lanetlediği variddir. Bunu ashab-ı kiramdan ve tabiinden birden çok kişi zikretmiştir. Buhârî de Sahih'inde Taberani ve daha başkaları da tefsirlerinde zikrettiği gibi bunu Vuseyme ve başkaları da Kısasu'l-Enbiya'da yüce Allah'ın: *"Ve: Tanrılarınızı sakın bırakmayın. Sakın Vedd, Suva, Yeğus, Yeuk ve Nesr'i terk etmeyin dediler."* (Âyet 23) buyruğu ile ilgili olarak zikretmiş ve şöyle demişlerdir: Burada adı geçenler Nuh kavminden salih bir takım kimselerdi. Bunlar öldükten sonra kabirlerinin başlarında bir süre kaldılar. Daha sonra aralarından uzun zaman geçince onların heykellerini put edindiler. Kabirler üzerinde durmak, kabirlere elleri sürmek, kabirleri öpmek, kabirlerin yanında ve içinde dua etmek ve buna benzer fiiller şirkin ve putlara ibadetin esasıdır. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Allah'ım kabrimi tapınılan bir put haline getirme" buyurmuştur.[919]][920]

918 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 557.
919 Malik, 88; Ahmed, II, 246. Hadis sahihtir.
920 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 78-79

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Nuh kavmi hakkında: "*Ve: Tanrılarınızı sakın bırakmayın. Sakın Vedd, Suva, Yeğus, Yeuk ve Nesr'i terk etmeyin dediler. Şüphesiz ki onlar birçok kimseyi saptırdılar.*" (Âyet 23-24) buyurmaktadır. İbn Abbas ve başkaları dedi ki: Bunlar Nuh kavminden salih kimselerdi. Bunlar öldükten sonra kabirlerinin başlarında beklediler. Sonra onların sûretlerini yaptılar ve onlara ibadet ettiler. Bu husus tefsir, hadis ve Buhâri ve onun dışında daha başka benzer eserlerde meşhurdur. İşte Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu iptal etmiş, bunun kaynağını kurutmuş ve buna giden yolları kapatmıştır. Öyle ki peygamberlerin ve salihlerin kabirlerini içlerinde namaz kılınan mescitler edinmişlerdir. Velev ki oralarda namaz kılan kimseler kabirdekilerin şefaatini dilemesin. Ayrıca kabirlere doğru namaz kılmayı da yasaklamış, Ali b. Ebu Talib'i de yükseltilmiş bulup da düzeltmedik bir kabir ve göreceği bir heykeli de yıkıp silmeden bırakmamasını emrederek göndermişti. Sûret yapanlara da lanet okumuştur. Ebu'l-Heyyac el-Esedi'den de şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Bana Ali b. Ebu Talib dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in beni görevli gönderdiği işe seni de göndereyim. Dümdüz etmedik hiçbir heykel yerle dümdüz etmedik yükseltilmiş hiçbir kabir bırakmamak üzere seni gönderiyorum. Bir lafızda da: "Dümdüz etmedik hiçbir sûret..." şeklindedir.[921] Hadisi Müslim rivâyet etmiştir.][922]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ve: Tanrılarınızı sakın bırakmayın. Sakın Vedd, Suva, Yeğus, Yeuk ve Nesr'i terk etmeyin dediler. Şüphesiz ki onlar birçok kimseyi saptırdılar.*" (Âyet 23-24) buyurmaktadır. Bunlar Nuh kavminden salih kimselerin isimleri idi. Bunlar öldükten sonra onların sûretleri şeklinde putlar edindiler. Daha sonra Allah yeryüzündekileri tufan altında bırakınca bu putlar kayboldu. Daha sonra ise İbn Abbas ve başkalarının naklettiği üzere bunlar Araplar arasında görüldü. Eğer bu putlar onların bizzat kendileri değilse bile onların benzerleri idi.][923]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah kitab-ı keriminde Nuh Kavmi hakkında: *Ve: Tanrılarınızı sakın bırakmayın. Sakın Vedd, Suva, Yeğus, Yeuk ve Nesr'i terk etmeyin dediler. Şüphesiz ki onlar birçok kimseyi saptırdılar.*" buyurmaktadır.

921 Buhâri, 3113; Müslim, 2727.
922 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 151-152.
923 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 167, 321; XIV, 363; Câmiu'l-Mesâil, IV, 165.

Buhârî Sahih'inde kendi isnadı ile İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Nuh kavmi arasında bulunan o putlar Araplar arasında da ibadet edilen putlar haline geldi. "Vedd" Devmetu'l-Cendel'de Kelb kabilesine ait bir puttu. "Suva" Huzeyl'e aitti. "Yeğus" Murad kabilesine aitti. Sonra Sebe yakınlarında Curf mevkiinde Gutayfoğulları'nın oldu. Yeuk ise Hemdan'a aitti. Nesr de Zülkela soyundan gelen Himyere aitti. Bunlar Nuh kavminden salih kimselerin isimleri idi. Bunlar öldükten sonra şeytan kavimlerine şu telkini yaptı: Bunların oturup kalktıkları meclislerine heykeller dikin. Bu heykellere onların isimlerini verin. Onlar da denileni yaptılar. Fakat bunu yapanlar ölüp gitmeden ve ilimin izni silinmeden bunlara ibadet edilmedi.

Seleften birçok kimse buna yakın anlamdaki açıklamaları tefsir kitaplarında, peygamber kıssalarında ve daha başka eserlerde zikretmiş bulunmaktadır. Buna göre bunlar salih kimseler idiler. Sonra aralarından kimisi Nuh kavminden olanların onların kabirleri başında beklediklerini sonra da heykellerini yaptıklarını ifade etmektedir. Aralarından onların yolculuk yaptıkları sırada bu adamların heykellerini beraber götürdüklerini ve bunların yakınında dua etmekle birlikte onlara ibadet etmediklerini de zikredenler vardır. İşte bundan sonra o putlara ibadet edilir oldu.][924]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah kitabında Nuh (aleyhisselâm) kavminden olan müşrikler hakkında: "*Ve: Tanrılarınızı sakın bırakmayın. Sakın Vedd, Suva, Yeğus, Yeuk ve Nesr'i terk etmeyin dediler.*" (Âyet 23) buyurmaktadır.

İbn Abbas ve seleften daha başkaları da şöyle demiştir: Bunlar Nuh kavminden salih kimselerdi. Bunlar öldükten sonra kabirlerinin başında durdular. Sonra onların heykellerini yaptılar ve o heykellere ibadet ettiler. İşte putlara ibadetin başlangıcı bu olmuştur. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bundan dolayı şirke giden kapıyı kapatmak için kabirlerin mescitler edinilmelerini yasaklamıştır. Nitekim güneşin doğuşu ve batışı zamanlarında da namaz kılmayı yasaklamıştır. Çünkü müşrikler o vakit güneşe secde ederler. Şeytan da güneşin doğuşu ve batışı esnasında ona yakın bulunur. İşte o vakitte namaz kılmakta müşriklerin namazlarına bir benzerlik olur. Bu sebeple bu kapıyı kapatmıştır.][925]

924 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 454-455, XXVII, 156-157, XXVII, 223-224.
925 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 292.

مِمَّا خَطِيٓـَٔاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللهِ أَنْصَارًا ﴿٢٥﴾

25. "Onlar da günahlarından dolayı suda boğuldular. Ardından ateşe atıldılar da kendilerini Allah'tan kurtaracak yardımcılar da bulamadılar."

Tefsiri:

[Derim ki: Kasten yapılan bir iş hakkında da "hata etti" denilir. Nitekim İbn Âmir'in kıraatine göre kasıt dışında da "böyle denilir. Bundan ötürü kasten yapmayan kişiye hata ettin denilir. İşte hatie/günah lafzı da buradan gelmektedir. Yüce Allah'ın: "*Onlar da günahlarından/hatielerinden dolayı suda boğuldular.*" buyruğu da sihirbazların söyledikleri: "*Biz gerçekten ilk iman edenler olduğumuz için Rabbimizin günahlarımızı/hatalarımızı bağışlayacağını ümid ederiz.*" (Şuarâ. 51) şeklindeki sözleri de böyledir.][926]

926 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 21.

CİN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 28 âyettir)

Genel Olarak Cin Sûresi

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'an-ı Kerim'de sözkonusu edilen açık âyetlerden birisi de semanın daha önce görülegelen âdetinden farklı olarak pek güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldurulmuş olmasıdır. Yüce Allah: "*De ki: "Bana şu vahyolundu: Cinlerden bir topluluk beni dinlediler ve dediler ki: Gerçekten biz hayrete düşüren bir Kur'an dinledik. O doğruya götürüyor. Bundan ötürü biz de ona iman ettik. Rabbimize hiçbir kimseyi asla ortak koşmayacağız.*" (Cin. 1-2) buyruklarından itibaren: "*Gerçekten biz göğe doğru yükselmek istedik de onun güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldurulmuş olduğunu gördük. Hâlbuki gerçekten biz dinlemek için bir yer bulup oturuyor idik. Şimdi ise kim dinlese kendisini bekleyen alevli bir ateş bulur. Doğrusu biz yerde bulunanlar için şer mi murad edildi yoksa Rabbleri onlar hakkında hayır mı murad etti bilmiyoruz.*" (Cin. 8-10) buyruklarına kadar bu husus ifade edilmektedir.

Yine yüce Allah: "*Bu onlara yaraşmaz ve zaten bunlara güçleri de yoktur. Çünkü onlar işitmekten kesinlikle uzak tutulmuşlardır.*" (Şuarâ. 210-212) buyurmaktadır.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu insanlara okuduğu gibi insanlar da onu okuyor ve kimse buna karşı çıkmıyordu. Hiçbir mümin de onun hakkında şüphe etmedi. hiçbir kafir de ona karşı böyle bir delil getirmedi. İşte bu insanların cinlerin verdikleri şu haberin doğruluğunu bilmiş olduklarına delildir: Bu habere göre gök pek güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldurulmuş ve o vakit onlar daha önce dinleme imkanına sahip oldukları gibi dinlemek imkanını bulamamışlardı.

Bilindiği üzere bu insanların gözleri ile gördükleri bir husustur. Çünkü semanın alevli ateşlerle dolması bütün insanların göreceği bir durumdur. Eğer ol-

mamış olsaydı müminleriyle kafirleriyle insanlar bunu yalanlayacaklardı. Çünkü kendi aralarında anlaşmaları sözkonusu olmayan pek büyük bir topluluğun yalan üzere yalan olduğunu bildikleri bir hususu tasdik etmek, bildiklerini gizlemek ve yalan olduklarını bildikleri bir hususun yalan olduğunu söylememek üzere ittifak etmeleri imkansız bir iştir.

Kur'an-ı Kerim'i binlerce kişi dinlemiş, bunlar Kur'an'ın gönderilmesine yetişmiş, semanın durumlarına tanık olmuşlardır. Onlar genel olarak henüz iman etmemiş, onu yalanlayan kimseler idiler. Yalan söylemek yahut doğruyu gizlemek yahut yalana karşı sessiz kalmak üzere ittifak etmeleri imkansız birbirlerinden ayrı gruplar, taifeler halinde oldukları halde yine bu husus var olan bir husustu. Hiç kimse bunu inkar etmeyip aksine Kur'an'ın haber verdiğinin bir benzeri şekilde haberler birbirlerini pekiştirerek daha önce benzeri görülmedik bir şekilde alevli ateşlerle pek büyük atışlar yapıldığına göre ve sonunda onlar acaba bu yörüngede bulunan gezegenlerde mi yoksa başkalarında mı olduğu hususunda şüpheye koyuldukları için şöyle dediler: Hiç şüphesiz yörüngelerdeki gezegenlerde ise o taktirde kainat harap oldu demektir. Fakat onlar bunun daha aşağıda olduklarını görünce meydana gelen önemli bir olaydan ötürü olduğunu anladılar.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Abbas'ın rivâyet ettiği hadise göre o şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabından bir grup ile Ukas panayırına doğru gittiler. Şeytanlar ile semanın haberi arasına engel olunmuştu. Onların üzerine alevli ateşler salındığından şeytanlar kavimlerine döndüler. Neyiniz var dediler. Onlar: Bizlerle sema arasına engel olundu, üzerimize alevli ateşler gönderildi dediler. Bu cevabı alanlar: Bu ancak meydana gelen yeni bir olaydan ötürüdür. Haydi yerin doğularına, bâtılarına gidin. Bizlerle semanın haberi arasına engel olan bu şeyin ne olduğuna bir bakın dediler.

Onlar da derhal yola koyuldular, yerin doğularına bâtılarına gittiler. Tiheme'ye doğru -ki orası hurmalık bir yerdir- giden topluluk Ukas panayırına doğru geldiler. O sırada O ashabına sabah namazını kıldırıyordu. Onlar Kur'an'ı işitince ona kulak verdiler ve: Bizim semadan haber almamıza engel olan işte budur dediler ve kavimlerinin yanına dönüp şöyle dediler: Kavmimiz, *"Gerçekten biz hayrete düşüren bir Kur'an dinledik. O doğruya götürüyor. Bundan ötürü biz de ona iman ettik. Rabbimize hiçbir kimseyi asla ortak tutmayacağız."* (Cin. 1-2) dediler. Bunun üzerine yüce Allah peygamberi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"De ki: Bana şu vahyolundu. Cinlerden bir topluluk beni dinlediler"* (Cin. 1) buyruğunu indirdi.

Buhârî'deki bir lafızda "Mekke'ye yakın "Nahle"de denilmektedir ki doğrusu budur.

Bazı kimseler hiçbir durumda bundan daha önce alevli ateşlerin gönderilmediğini zannetmişlerdir. Doğrusu ise şu anda zaman zaman görüldüğü gibi bu alevli ateşlerin gönderildiği idi. Nitekim Müslim'in Sahih'inde İbn Abbas'dan böylece sabit olduğu gibi bunu Ahmed de Müsned'inde rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ensardan bir topluluk ile birlikte oturuyorken bir yıldız kaydı ve etraf aydınlandı. Bunun üzerine onlara: Sizler cahiliye döneminde bu şekilde atılan yıldız için ne diyordunuz dedi. Onlar şu cevabı verdiler: Bizler onun atıldığını gördüğümüz zaman ya bir kral öldü diyorduk yahut da önemli bir kişi doğdu diyorduk dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Hayır durum böyle değildir. Fakat Allah mahlukatı hakkında bir işe hüküm verdiği zaman arştakiler bunu işitir ve hemen tesbih getirirler. Onlar tesbih getirdiği için altlarında bulunanlar da tesbih getiriverir. Sonra daha alttakiler tesbih getirir. Bu şekilde tesbih aşağıya doğru iner ve sonunda dünya semasına kadar ulaşır. Nihâyet onların biri diğerine: Neden tesbih ettiniz der. Onlar: Bizden yukarıdakiler tesbih etti biz de onların tesbihleri sebebi ile tesbih ettik derler. Yine: Peki sizden yukarıda olanlara ne diye tesbih ettiklerini niye sormuyorsunuz derler. Onlar da onlara bunu sorunca şöyle derler: Allah mahlukatı hakkında şu şu hükmü verdi diyerek bir semadan bir diğerine doğru dünya semasına varıncaya kadar inen o durum/emri belirterek Allah yarattıkları hakkında şu şu hükmü verdi derler. Onlar böylelikle o durumu kendi aralarında konuşurlar. Şeytanlar da derhal onlardan hırsızlama yoluyla işiterek bunu farklılıklarıyla birlikte çalarlar. Sonra bu çaldıkları sözü yeryüzündeki kahinlere getirip onlara söylerler. Hata da ederler isabet de ederler. Böylelikle kahinler de bunu anlatırlar."[927]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Âişe'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Ey Allah'ın Rasûlü! Kahinler daha önce bizlere bir şey söylüyor ve gerçek olduğu ortaya çıkıyordu dedim. O şöyle buyurdu: "O söz haktan olan sözdür. Cinlerden olan kişi kapar, insanlardan velisinin kulağına onu söyleyiverir. O da ona yüzden fazla yalan katar."[928]

Buhârî Sahih'inde Âişe'den naklettiği rivâyete göre o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: "Şüphesiz melekler bulutlara iner. Ve semada hükme bağlanan hususu sözkonusu ederler. Şeytanlar onlardan gizli-

927 Kaynakları daha önce gösterildi.
928 Kaynakları daha önce gösterildi.

ce hırsızlayarak dinlerler. Bu işittiklerini kahinlere telkin ederler. Onlar da onunla birlikte kendiliklerinden yüz yalan daha katarlar."[929]

Yine Buhârî'nin Sahih'indeki rivâyete göre Ebu Hureyre şöyle demiştir: Allah'ın nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah semada bir emri hükme bağladığı zaman melekler kaya üzerinde (sürüklenen) bir zincir (sesin)i andıran onun sözüne boyun eğerek kanatlarını çırparlar. Kalplerinden baygınlık açılıp giderilince: Rabbiniz ne buyurdu derler. Böyle diyen kimseye: *"Hak (kı buyurdu). O pek yücedir pek büyüktür."* (Sebe. 23) derler. Bu sefer hırsızlama yoluyla söz çalanlar onu işitirler. Hırsızlama yoluyla söz çalanlar ise bunun gibi biri diğerinin üstündedir. Birileri bir sözü işitir ve onu sihirbazın yahut kahinin diline telkin eder. Bazen sözü (diğerine) ulaştırmadan alevli ateş ona yetişir. bazen de alevli ateş ona yetişmeden önce o sözü bir sonrakine ulaştırır. Bu sefer ona yüz yalan katar. Bunun için şöyle denilir: Filan filan günü o bize böyle dememiş miydi? Böyle dediklerinde de semadan işitilen sözü kastederler. İşte semadan işitilmiş olan o söz sebebiyle onun doğru söylediğinden söz edilir."[930]

Bunu Muhammed b. İshak da Zühri'den rivâyet etmiş ve rivâyetinin sonunda şöyle demiştir: "Sonra yüce Allah yıldızlarla bu şeytanların işitmelerine karşı perde koydu. Böylelikle kahinlik de kesilmiş oldu. Artık kehanet kalmadı."

Bunu Ma'mer de Zühri'den rivâyet etmiş ve şöyle demiştir: Ben Zühri'ye dedim ki: Cahiliye döneminde bu alevli ateşler atılıyor muydu? O. evet dedi. Ben: "Ama yüce Allah: *"Gerçekten biz dinlemek için bir yer bulup oturuyor idik."* (Cin. 9) buyuruyor dedim. O şu cevabı verdi: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) gönderilince o zaman onun işi daha da ağırlaştı ve ileri gitti.

Taberi Davud'dan şu rivâyeti zikretmektedir: Bize Asım b. Ali b. Asım. Ata b. es-Saib'den tahdis etti. o Said b. Cübeyr'den o İbn Abbas'dan şöyle dedi: Cinlerin semada oturup vahyi dinlemeye çalıştıkları yerleri vardı. Vahiy indirildiği zaman melekler düz bir kaya üzerine atılmış bir demiri andıran (bir ses) işitirlerdi. Melekler vahyin bu şekildeki sesini işittikleri zaman semada ne kadar melek varsa alınları üzerine yığılırlar. Onlara vahyi indirenler inince bu sefer: Rabbiniz ne buyurdu derler. Onlara şöyle seslenilir: Rabbiniz hakkı buyurdu. O pek yüce pek büyüktür derler.

(Devamla) dedi ki: Vahiy dünya semasına inince: Yerde şu kadar şu kadar ölüm olacak. şu kadar şu kadar kişi hayat bulacak. şu kadar şu kadar kuraklık.

929 Kaynakları daha önce gösterildi.
930 Kaynakları daha önce gösterildi.

şu kadar şu kadar bolluk olacak ve yapmak istediği şeyleri yüce Allah'ın yeniden yapmayı murad ettiği şeyleri söylerler. Bu sefer cinler iner, insanlardan dostlarına yerde olup bitecekleri bildirirler. Onlar tam bu durumda iken Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamber olarak gönderildi. Şeytanlar azarlandı ve yıldızlarla onları taşladılar. Vahyi dinlemelerine engel olundu. Bundan sonra yukarı tırmanan birisi olursa mutlaka yanardı. Yeryüzünde bulunanlar yıldızlardaki bu yeni hali görünce bundan önce böyle bir şey olmadığından ötürü korkuya kapıldılar ve semadakiler helak oldu dediler. Taif'te bulunanlar bundan ilk dehşete kapılanlar olmuştu. Kişi develerinin yanına gider her gün putlarına bir deve boğazlardı. Koyunları olan kişi gider her gün bir koyun keserdi. İnek sahibi kişi gider her gün bir inek keserdi. Bir adam onlara dedi ki: Vay sizin halinize. Mallarınızı bu şekilde telef etmeyin. Hiç şüphesiz sizin kendileri ile yol bulduğunuz gezegenler sizin alametlerinizdir. Onlardan hiçbir şey düşmedi. Bu işten vazgeçin. Hâlbuki mallarını hızlıca telef etmeye koyulmuşlardı. İblis dedi ki: Yeryüzünde önemli bir olay oldu. Yerin her tarafındaki bir parçadan bana bir toprak getirin. Ona getirdikleri her bir toprak parçasını koklamaya başladı. Tihame toprağı ona getirilince bu sefer: İşte olan burada oldu dedi. Yüce Allah ona (peygamberine) Kur'an okumakta iken cinlerden bir topluluğu yönlendirdi. Onlar da: *"Gerçekten biz hayrete düşüren bir Kur'an dinledik."* (Cin. 1) âyetini sonuna kadar okudu. Bu sefer onlar *"Uyarıcılar olarak kavimlerine geri döndüler."* (Ahkâf. 29)

Bunu Ebu Zur'a. Mûsâ b. İsmail'den. o Hammad b. Seleme'den. o Ata'dan buna yakın olarak rivâyet ettiği gibi Beyhaki de bunu yine Hammad b. Seleme'den o Ata'dan diye çeşitli yollardan rivâyet etmiştir.

Açıkça görülüyor ki Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e peygamberliğin verileceği zamanda gök. güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldurulmuştu. Bundan önce ise koruma çok sıkı olmadığı gibi gök de koruyucularla alevlerle dolu değildi. Tıpkı şimdi olduğu gibi bazen alevler atılıyordu. Onlar da dinlemek için belli yerlerinde otururlardı. Yani onların her biri işittiğini gizlice kapıveriyordu. Tıpkı bir kimsenin konuşanlardan habersiz gizlice başkasının konuşmasını dinlemesi gibi. Şeytanlar da meleklerin söylediklerine kulak kabartıyorlardı. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamber olarak gönderilince onlardan biri bu şekilde gizlice dinleyecek olursa alevli ateşin kendisini adeta gözetlemekte olduğunu görüyor. dolayısıyla oturup dinleme gücünü -daha önce olduğu şekilde- bulamıyordu.][931]

931 el-Cevâbu's-Sahih. VI. 57-67.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah da bundan sonra: "*De ki: "Bana şu vahyolundu: Cinlerden bir topluluk beni dinlediler ve dediler ki: Gerçekten biz hayrete düşüren bir Kur'an dinledik. O doğruya götürüyor. Bundan ötürü biz de ona iman ettik. Rabbimize hiçbir kimseyi asla ortak koşmayacağız. Doğrusu Rabbimizin şanı pek yücedir. O ne bir zevce edinmiştir. ne de bir evlat. Doğrusu bizim beyinsizimiz Allah'a karşı aşırı yalan söylüyormuş. Doğrusu biz insanların da, cinlerin de Allah'a karşı asla yalan söylemeyeceklerini sanmıştık. Bir gerçek de şu ki: İnsanlardan bazı kimseler. cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını arttırırlardı.*" (Âyet 1-6) buyruklarını indirdi. (Beyinsizimiz") ilim adamlarının bu husustaki iki görüşünden daha güçlü olanına göre bizden beyinsiz olan kişi demektir. Seleften birden çok kişi de şöyle demiştir:[932] İnsanlardan bir kişi bir vadide konakladığı zaman bu vadinin büyüğüne kavminin beyinsizlerinin şerrinden sığınırım derdi. Bu şekilde insanlar cinlere sığınınca cinlerin azgınlıkları ve küfürleri daha da arttı. Yüce Allah'ın: "*Bir gerçek de şu ki: İnsanlardan bazı kimseler. cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını arttırırlardı. Ve gerçekten onlar da sizin sandığınız gibi Allah'ın hiçbir kimseyi asla diriltmeyeceğini sanmışlardı. Gerçekten biz göğe doğru yükselmek istedik de onun güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldurulmuş olduğunu gördük.*" (Âyet 6-8) buyruklarında dile getirildiği gibi. Kur'an indirilmeden önce de şeytanlara alevli ateşler atılırdı. Bununla birlikte bazen alevli ateş birilerine ulaşmadan önce gizlice bir şeyler işitebiliyordu. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) gönderilince sema güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldu ve böylelikle alevli ateşler onlar daha işitemeden onları gözetleyip bekler oldu. Nitekim onlar bunu: "*Hâlbuki gerçekten biz dinlemek için bir yer bulup oturuyor idik. Şimdi ise kim dinlese kendisini bekleyen alevli bir ateş bulur.*" (Cin. 9) buyruğunda ifade etmişlerdir. Şanı yüce Allah bir başka âyette: "*Onu şeytanlar indirmemiştir. Bu onlara yaraşmaz ve zaten bunlara güçleri de yoktur. Çünkü onlar işitmekten kesinlikle uzak tutulmuşlardır.*" (Şuarâ. 210-212) buyurmaktadır. Cinler de: "*Doğrusu biz yerde bulunanlar için şer mi murad edildi yoksa Rabbleri onlar hakkında hayır mı murad etti bilmiyoruz. Gerçekten biz kimimiz salih kimseleriz, kimimiz bundan aşağıdadır. Biz çeşit çeşit yollara ayrılmışız.*" (Âyet 10-11) buyurmaktadır. Yani ilim adamlarının dedikleri gibi biz değişik mezhep ve yollara ayrıldık. Kimileri müslüman kimileri müşrik. kimileri hristiyan. kimileri ehl-i sünnet. kimileri ehl-i bid'at. "*Şunu da hiç şüphesiz bildik ki yeryüzünde Allah'ı asla aciz bırakamayız.*

932 İbn Cerir. XXIX. 108. İbn Abbas'dan. Hasan'dan ve başkalarından

Kaçmakla da onu asla acze düşüremeyiz." (Cin. 12) Böylelikle ister yeryüzünde ikamet etsinler ister oradan bir yerlere kaçmaya çalışsınlar onu aciz bırakamayacaklarını haber vermektedirler.

"Gerçekten biz hidâyeti işittiğimizde ona iman ettik. Kim Rabbine iman ederse o (ecrinin) eksiltilmesinden de korkmaz, kendisine zulmedilmesinden de. Gerçekten kimimiz Müslümanlar, kimimiz zalimleriz." (Âyette geçen)kâsıtlar, zalimler demektir. Bu kökten gelen (أقسط) adaletli oldu, âdil oldu (قسط) ise, haksızlık etti, zulmetti demektir. *"Müslüman olmuşlar işte onlar doğru yolu aramış olanlardır. Zalim olanlara gelince, onlar cehenneme odundurlar. ve: "Eğer onlar o yol üzere dosdoğru gitseler elbette biz onlara bol su içirirdik. Onları bu konuda deneyelim diye. Kim Rabbinin zikrinden yüz çevirirse onu zorlu bir azaba sokar. Şüphesiz ki mescitler de Allah'a mahsustur. Onun için Allah ile birlikte hiç kimseye dua etmeyin. Şu da bir gerçek ki Allah'ın kulu ona ibadet etmek için kalktığı zaman neredeyse etrafında bir keçe olacaklardı." De ki: "Ben ancak Rabbime ibadet ederim, hiç kimseyi de ona ortak koşmam." De ki: "Şüphesiz ben size bir zarar verme imkânına da, bir hayır verme imkânına da sahip değilim." De ki: "Gerçek şu ki beni (evet) beni Allah'tan asla kimse kurtaramaz ve ben ondan başka sığınacak kimse de asla bulamam." (Benim elimden gelen) ancak Allah'tan gelenleri ve onun gönderdiklerini tebliğdir. Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse hiç şüphesiz onun için cehennem ateşi vardır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır." Nihâyet onlar tehdit oldundukları şeyi görecekleri zaman kimin yardımcılarının daha zayıf ve sayıca daha az olduğunu bileceklerdir."* (Âyet 14-24)][933]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın kendisine bildirdiği bir nebiden yahut bir nebiden öğrenmiş olan kimseden başkasının bilemediği bu gaybi haberler yüce Allah'ın ona bildirdiği haberlerdendir. Bunu hiçbir beşer bilmiyor ve ona öğretmiş değildir. Çünkü bu şanı yüce Allah'ın cinlerin Kur'an'ı dinlemelerinin ve onunla kendi kavimlerini uyarıp korkutmalarının sözkonusu edildiği sûrede Allah'ın hakkında: *"De ki: "Bana şu vahyolundu: Cinlerden bir topluluk beni dinlediler ve dediler ki: Gerçekten biz hayrete düşüren bir Kur'an dinledik. O doğruya götürüyor. Bundan ötürü biz de ona iman ettik. Rabbimize hiçbir kimseyi asla ortak koşmayacağız. Doğrusu Rabbimizin şanı pek yücedir. O ne bir zevce edinmiştir, ne de bir evlat."* (Cin. 1-3) buyurduğu gayb haberlerindendir. Sözkonusu bu buyruklar: *"Şu da bir gerçek ki Allah'ın kulu ona ibadet etmek için kalktığı zaman neredeyse etrafında bir keçe olacaklardı. De ki: "Ben ancak Rabbime ibadet ederim,*

933 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 304-305.

hiç kimseyi de O'na ortak koşmam." De ki: "Şüphesiz ben size bir zarar verme imkânına da, bir hayır verme imkânına da sahip değilim." De ki: "Gerçek şu ki beni (evet) beni Allah'tan asla kimse kurtaramaz ve ben O'ndan başka sığınacak kimse de asla bulamam. "(Benim elimden gelen) ancak Allah'tan gelenleri ve O'nun gönderdiklerini tebliğdir. Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse hiç şüphesiz onun için cehennem ateşi vardır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır." Nihâyet onlar tehdit olundukları şeyi görecekleri zaman kimin yardımcılarının daha zayıf ve sayıca daha az olduğunu bileceklerdir." (Âyet 19-24) buyruklarına kadar devam eder. Yüce Allah'ın: "*O kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz.*" (Cin. 26) buyruğu açıkça şunu göstermektedir: Bu yalnız kendisine izafe olunan ve kendisine ait özel bir gaybdır. Hiçbir kimse bunu ondan öğrenmedikçe bilemez. Oysa bazı kimseler için gayb olup bazılarının bildikleri gayb böyle değildir. Bu gibi gaybları insanlar birbirlerinden öğrenebilirler.][934]

وَأَنَّهُ تَعَالَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ﴿٣﴾

3. *"Doğrusu Rabbimizin şanı çok yücedir. O ne bir zevce edinmiştir ne de bir evlat."*

Tefsiri:

[Mümin cinler: "*Doğrusu Rabbimizin şanı çok yücedir. O ne bir zevce edinmiştir ne de bir evlat.*" (Âyet 3) diyerek onu bundan da ötekinden de tenzih etmişlerdir. Bu mümin cinlerin aklı ve dinleri bu hristiyanlardan daha mükemmeldir.][935]

وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾

6. *"Bir gerçek de şu ki: İnsanlardan bazı kimseler cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını artırırlardı."*

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Bir gerçek de şu ki: İnsanlardan bazı kimseler cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını artırırlardı.*" (Âyet 6) buyurmaktadır. Onlardan biri bir vadide konaklayacak olursa bu vadinin beyinsizlerinden en büyüğü kimse ona sığınırım derdi. Bunun üzerine cinler: İnsanlar bize sığınıyorlar diyerek onların azgınlıklarını artırdılar.

934 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 395-396.
935 el-Cevâbu's-Sahîh. IV. 282-283.

Ahmed ve benzeri diğer imamlar açıkça yaratılmış birisine istiazede bulunmanın/sığınmanın caiz olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca bu buyruk Allah'ın kelamının yaratılmamış olduğuna gösterdikleri delillerdendir. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Allah'ın eksiksiz kelimelerine sığındığı ve bunu yapmayı emrettiği sabittir. Denilen husus caiz olmadığına göre bir kimsenin diğerine: Sen kendisine sığınılan en hayırlı sığınılan kişisin demenin caiz olmayışı öncelikle sözkonusudur. Çünkü istiaze isticare ve istiğase (sığınmak. himaye istemek. imdada çağırmak) hepsi dua yahut talep/istek türündendir ve birbirlerine yakın lafızlardır.][936]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Bir gerçek de şu ki: İnsanlardan bazı kimseler cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını artırırlardı.*" (Âyet 6) buyurmaktadır. İnsanlardan biri sakinlerinden korktuğu bir vadide konaklayacak olursa bu vadinin beyinsizlerinden büyüğü kimse ona sığınırım derdi. Böylelikle insanlar cinlere sığınırdı. Bu ise cinlerin daha da azgınlaşmalarına sebep oldu ve insanlar bize sığınıyorlar dediler.][937]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah sûrede: "*Bir gerçek de şu ki: İnsanlardan bazı kimseler cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını artırırlardı.*" (Âyet 6) buyurmaktadır. İnsanlardan herhangi bir kimse bir vadide konaklardı. Vadiler ise cinlerin bulunma ihtimali olan yerlerdir. Çünkü onların vadilerde bulunmaları yüksek yerlerde bulunmalarından daha çoktur. Bunun için insan şöyle derdi: Ben bu vadinin beyinsizlerinden büyüğü kim ise ona sığınırım. Cinler insanların kendilerine sığındıklarını görünce bu onların azgınlıklarını artırdı ve onları daha da zorbalaştırdı. İşte onlar bu sebeple kendilerinin ve hükümdarlarının isimlerini telaffuz ederek okuyup üfürenlerin isteklerini kabul ederler. Çünkü onlara kendilerinin tazim ettikleri kimselerin isimlerini söyleyerek ant verir. Böylelikle onların insanlara göre başkanlıkları ve şerefleri yükselir. Bu da onların bir takım isteklerini vermeye onları iter. Özellikle onlar insanların kendilerinden daha şerefli ve daha değerli olduklarını bilerek bunu yaparlar. İnsanlar da onlara boyun eğip onlara sığındıkları vakit bu sefer insanların büyüklerinin ihtiyacını görmesi için küçüklerine boyun eğmeleri gibi bir durumda olurdu.][938]

936 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 277.
937 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 362.
938 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 33-34.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sihir kitapları cinlerin ta'zim ettikleri efendilerinin adı ile cinlere verilen antlarla ve tılsımlarla dolup taşmaktadır. Bundan dolayı insanlar cinlere sığınırdı. Yüce Allah'ın: "*Bir gerçek de şu ki: İnsanlardan bazı kimseler cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bunun la da onların azgınlıklarını artırırlardı.*" (Âyet 6) buyruğunda olduğu gibi. Çünkü bir kimse bir vadide konakladığı zaman: Bu vadinin beyinsizlerinden büyüğü kim ise ona sığınırım derdi. Bunun üzerine yüce Allah bu âyeti indirdi.][939]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Bir gerçek de şu ki: İnsanlardan bazı kimseler cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını artırırlardı.*" (Âyet 6) buyurmaktadır. İnsanlara "ins" denilmesi onlarla ünsiyet sağlandığından yani görüldüklerinden dolayıdır. Nitekim yüce Allah'ın: "*Şüphesiz ki ben bir ateş gördüm*" (Taha. 10) buyruğunda bu kökten gelen fiil kullanılmışır. Cinlere bu ismin veriliş sebebi ise onların gizlenip saklanmalarıdır. Onlar gözden saklıdırlar. Yani perdelidirler. gizlidirler. Nitekim yüce Allah'ın: "*Nihâyet üzerine gece bastırınca.*" (En'am. 76) buyruğunda da bu kökten gelen bir fiil kullanılmıştır ki gece onu üzerini kapatıp örtünce. gizleyince demektir.][940]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz cinlerden de bir takım erkekler vardır. İnsanların erkekleri olduğu gibi cinlerde de erkek olur. Yüce Allah: "*Bir gerçek de şu ki: İnsanlardan bazı kimseler cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını artırırlardı.*" (Âyet 6) buyurmaktadır.][941]

وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾ وَأَنَّا كُنَّا
نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْاٰنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا ﴿٩﴾

8. "Gerçekten biz göğe doğru yükselmek istedik de onun güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldurulmuş olduğunu gördük.

9. Hâlbuki gerçekten biz dinlemek için bir yer bulup oturuyor idik. Şimdi ise kim dinlese kendisini bekleyen alevli bir ateş bulur."

939 es-Safdiyye. I. 169: el-İstigase. 287
940 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 465.
941 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 294.

Tefsiri:

[Onlar gizlice (semadan) söz çalan şeytanlardan kahinlerin haber verdiklerini biliyorlardı. Semanın alışıldığının aksine sıkı bir şekilde korunduğunu görünce şeytanların artık işitmelerinin engellendiğini bildiler. Cinler de bunu daha önce geçtiği gibi öğrendiler. Cinler de şöyle dediler: "*Gerçekten biz göğe doğru yükselmek istedik de onun güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldurulmuş olduğunu gördük. Hâlbuki gerçekten biz dinlemek için bir yer bulup oturuyor idik. Şimdi ise kim dinlese kendisini bekleyen alevli bir ateş bulur.*" (Âyet 8-9) demişlerdir.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber gönderildiği zamanlarda alevli ateşlerin çokça atıldığına dair haberler tevatür derecesindedir. Bu ise olağanüstü bir durumdur. Hatta bazı kimseler bunun âlemin yıkılmasının başlangıcı olduğundan korkmaya başlamışlardı. Sonunda acaba atılanlar felekteki gezegenler midir yoksa alevli ateşler mi atılıyor? Alevli ateşlerin atıldığını görünce bunun meydana gelen bir olaydan ötürü olduğunu bildiler ve cinler bunun sebebini öğrenmek üzere birilerini gönderdiler. Nihâyet Kur'an'ı dinlediler. Bunun bundan dolayı olduğunu anladılar.

İşte bu da peygamberlik alametlerinden ve delillerindendir.

Peygamberlik zamanından önce ve sonra ise alevli ateşin atılması azdı. Kur'an'ın nüzulü sırasında dolduğu gibi semayı doldurmuyordu. Yüce Allah da: "*Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler. Onlar kulak verirler ve onların çoğu yalan söylerler.*" (Şuarâ. 221-223) buyurmaktadır. Yalancı çok yalan söyleyen günahkâr ise günah işleyen kimse demektir. Yüce Allah'ın: "*Şiddetle yakalayıp çekeriz alnından. O yalancı ve günahkâr alnından.*" (Alak. 15-16) buyruğunda olduğu gibi.

Buhârî ve Müslim tarafından sıhhati üzerinde ittifak edilmiş hadiste de şöyle buyrulmaktadır: "Doğruluktan ayrılmayın. Çünkü doğruluk cennete götürür. Kişi doğru kalmaya devam edip doğruluğu araştırmayı sürdürdükçe sonunda Allah nezdinde "sıddik" yazılır. Yalandan da sakının. Çünkü yalan fücura/günaha götürür. Günah da cehenneme çağırır. Kişi yalan söyleyip yalan söylemenin de yollarını arayıp durdukça sonunda Allah nezdinde yalancı olarak yazılır."[942]

Şeytanlar maksadını gerçekleştirecek kimseler üzerine inerler. Bu da yalan ve günahkârlıkta kendilerine uygun olan kişidir. İyi ve doğru kimse ile şeytanların maksatlarına ulaşılamaz. Çünkü şeytan doğruluğu ve iyiliği istemez. O ancak yalanı ve günahı ister.

942 Kaynakları daha önce gösterildi.

Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kavmi kendi aralarında hep güvenilir ve doğru kişi olarak bilirlerdi. Kavmi onun bir defa dahi yalan söylediğini görmemişlerdi. Ruh/Cebrail ona vahyi getirince kasten olsun yanılmak yoluyla olsun yalan tek bir haber dahi vermemiştir.

Üzerlerine şeytanların indiği kimselerin ise yalan haber vermeleri kaçınılmazdır. Çünkü şeytanlar onlara işittiklerini telkin etseler bile onlara işittiklerini olduğu gibi telkin etmezler. Aksine ona çokça yalan katarlar. Çünkü onların üzerlerine inen şeytanların çoğunluğu üzerlerine indirdiklerinde yalan söylerler. Şeytanların hepsi yalancı ise de dinleyen herkes yaptığı telkinde yalan söylemeyebilir. Hatta onlardan birileri işitip hırsızladığı bilgileri doğru olarak söyleyebilir. Fakat onların çoğunluğu yalancıdır. Aralarından biri eğer bir defa doğru söylerse birçok defa yalan söyler. Şeytanın üzerine indiği kimse ise pek yalancı ve pek günahkâr birisidir.

Kendisine melek gelen iyi ve doğru kimse ile kendisine kovulmuş şeytanın geldiği pek günahkâr yalancı kişi arasındaki fark. her ikisinin durumları ile ilgili en alt düzeydeki bilgi ile dahi bilinebilir. Şeytanın kendisine geldiği kahin kişi bazen gayb olan bir takım hususları haber verebilir. Şanı yüce Allah bunun olabileceğini açıklamıştır. Bununla birlikte haberlerinin bir kısmında doğru söylese bile o yalancı ve günahkâr birisidir. Kendisine yalan getiren bir kimse hiçbir zaman yalan söylemeyen ve günah işlemeyen kimse ile karıştırılamaz. İşte bu da peygamberin ancak günah üzerinde ısrar etmekten korunmuş pek iyi/hayırlı işler yapan birisinden başka türlü olmayacağını açıkça gösteren hususlardandır.][943]

وَأَنَّا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾

10. "Doğrusu biz yerde bulunanlar için şer mi murad edildi yoksa Rabbleri onlar hakkında hayır mı murad etti bilmiyoruz."

Tefsiri:

[Şer hem Allah'ın kelamında hem Rasûlünün kelamında tek başına Allah'a izafe edilerek zikredilmemiştir. Ama şu üç şekilden birisi sûretinde gelir. Ya genel sûrette yahut yüce Allah'ın: *"Doğrusu biz yerde bulunanlar hakkında şer mi murad edildi yoksa Rabbleri onlar hakkında hayır mı murad etti bilmiyoruz."* (Âyet 10) buyruğunda olduğu gibi faili hazfedilmek sûretiyle (edilgen kip diye) yahut da yaratılmışlardan o şerri işleyen öznesine izafe edilmek sûretiyle gelir.][944]

943 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 353-357.
944 Tarîku'l-Vusûl. 169.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Öznenin hazfedilmesine gelince cinlerin söyledikleri: *"Doğrusu biz yerde bulunanlar için şer mi murad edildi yoksa Rabbleri onlar hakkında hayır mı murad etti bilmiyoruz."* (Âyet 10) ve Fatiha Sûresi'nde: *"Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna. Kendilerine gazap edilmiş olanların ve yolunu sapıtanlarınkine değil."* (Fatiha, 7) buyruğunda ve benzerlerinde olduğu gibidir.][945]

وَأَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾

11. "Gerçekten biz kimimiz salih kimseleriz kimimiz bundan aşağıdadır. Biz çeşit çeşit yollara ayrılmışız."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah onlar ile ilgili verdiği haberinde: *"Gerçekten biz kimimiz salih kimseleriz kimimiz bundan aşağıdadır. Biz çeşit çeşit yollara ayrılmışız."* (Âyet 11) buyurmaktadır. Yani biz müslüman, yahudi, hristiyan, şii, sünni gibi farklı mezheplere ayrılmışız.

Böylelikle onların bazılarının salih, bazılarının salihlerden daha aşağı mertebede olduklarını haber vermiştir. Bu durumdaki kişi ya bu hususta itaatkâr kişidir ve böylelikle de mümin olur. Yahut da bu hususta isyankar bir kişidir. Bu durumda kafir olur. Mümin ise salih olan ve salih olmayan kısımlarına ayrılmaz. Çünkü salih olmayan kişinin itaatleri terk ettiğinden ötürü salih olduğuna inanılamaz. Salih kişi üzerine düşen görevleri yerine getiren kişidir. Salih olmayan kişinin ise kendisine verilen emirlerin bir kısmında asi olması kaçınılmazdır. Bu da kafirin dışında bir kısımdır. Çünkü kafir böyle bir vasıf ile nitelendirilmez. Bu da onların arasında bazı vacipleri terk eden kimselerin de bulunduğunu göstermektedir. Allah en iyi bilendir.][946]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın cinlerin: *"Gerçekten biz kimimiz salih kimseleriz kimimiz bundan aşağıdadır. Biz çeşit çeşit yollara ayrılmışız."* (Âyet 11) dediklerini haber vermektedir. Yani müslüman, kafir, sünnet ehli ve bid'at ehli gibi değişik mezhepler.][947]

945 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 95.
946 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 237.
947 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 38

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللّٰهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾

18. "Şüphesiz ki mescitler de Allah'a mahsustur. Onun için Allah ile birlikte hiçkimseye dua (ve ibadet) etmeyin."

Tefsiri:

[Şüphesiz secde edenin secde ettiği yerlere "mesacid/mescitler" denilir. Yüce Allah'ın: "*Şüphesiz ki mescitler de Allah'a mahsustur. Onun için Allah ile birlikte hiçkimseye dua (ve ibadet) etmeyin.*" (Âyet 18) buyruğunda olduğu gibi.][948]

وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾

19. "Şu da bir gerçek ki Allah'ın kulu ona ibadet etmek için kalktığı zaman neredeyse etrafında bir keçe (gibi) olacaklardı."

Tefsiri:

[Kur'an-ı Kerim'de "abd" lafzı Allah'a ibadet edeni ifade eder. Ona ibadet etmeyen bir abd/kul için de "onun abdi" lafzı kullanılmaz. Nitekim yüce Allah: "*Muhakkak benim kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz.*" (Hicr. 42) buyruğunda olduğu gibi. Yüce Allah'ın: "*Azgınlardan sana uyanlar müstesna.*" (Hicr. 42) buyruğuna gelince bundaki istisna müfessirlerin ve ilim adamlarının çoğunun dediği gibi munkatı bir istisnadır. Yüce Allah'ın: "*Allah'ın kullarının içeceği bir pınar.*" (İnsan. 6); "*Rahman'ın kulları yeryüzünde ağır ve vakur yürürler.*" (Furkan. 62); "*Kulumuz Davud'u da hatırla.*" (Sâd. 17); "*O ne güzel kuldu. Çünkü o (Allah'a) çokça dönen idi.*" (Sâd. 30); "*Kulumuz Eyyub'u da hatırla.*" (Sâd. 41); "*Güçlü ve basiretli kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u da an.*" (Sâd. 45); "*Orada kullarımızdan bir kul buldular.*" (Kehf. 65); "*Kulunu geceleyin ... götüren (Allah) münezzehtir.*" (İsra. 1); "*Şüphesiz o çok şükreden bir kuldu.*" (İsra. 3); "*Eğer kulumuza indirdiğimizden yana şüphe içinde iseniz.*" (Bakara. 23); "*Kuluna vahyettiğini vahyetti.*" (Necm. 10); "*Şu da bir gerçek ki Allah'ın kulu ona ibadet etmek için kalktığı zaman.*" (Cin. 19); "*Kuluna hak ile bâtılı ayıranı (furkanı) indiren (Allah) ne yüce ne mübarektir.*" (Furkan. 1) ve buna benzer daha birçok buyrukta görüldüğü gibi.][949]

948 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIII. 79.
949 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 43-44.

قُلْ إِنِّي لَآ أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾ قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللّٰهِ
أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾ إِلَّا بَلَاغًا مِنَ اللّٰهِ وَرِسَالَاتِهِ وَمَنْ
يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ﴿٢٣﴾

21. "De ki: "Şüphesiz ben size bir zarar verme imkânına da, bir hayır verme imkânına da sahip değilim.

22. De ki: "Gerçek şu ki beni (evet) beni Allah'tan asla kimse kurtaramaz ve ben ondan başka sığınacak kimse de asla bulamam.

23. (Benim elimden gelen) ancak Allah'tan gelenleri ve onun gönderdiklerini tebliğdir. Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse hiç şüphesiz onun için cehennem ateşi vardır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır."

Tefsiri:

[Ayrıca yüce Allah: "*De ki: "Şüphesiz ben size bir zarar verme imkânına da, bir hayır verme imkânına da sahip değilim.*" *De ki: "Gerçek şu ki beni (evet) beni Allah'tan asla kimse kurtaramaz ve ben ondan başka sığınacak kimse de asla bulamam. (Benim elimden gelen) ancak Allah'tan gelenleri ve O'nun gönderdiklerini tebliğdir.*" (Âyet 21-23) buyruğu şu demektir: Eğer ben Allah'a isyan edecek olursam ona karşı beni kim koruyabilir? Bu da yüce Allah'ın: "*De ki: Eğer Rabbime isyan edersem -gerçekten ben- o büyük günün azabından korkarım.*" (En'am. 15) buyurmaktadır. "*Ve ben ondan başka sığınacak kimse de asla bulamam.*" yani kendisine sığınacağım hiçbir kimseyi bulamam. "*Ancak Allah'tan gelenleri ve ondan gönderdiklerini tebliğdir.*" Beni benimle size gönderilenleri tebliğ etmek sûreti ile ona itaat etmekten başka hiçbir kimse ondan kurtaramaz. Ancak bununla benim himaye altına alınmam ve güven bulmam mümkündür. Yine şöyle denilmiştir: "*Şüphesiz ben size bir zarar verme imkanına da sahip değilim. Hayır verme imkanına da.*" (Âyet 21) Yani benim size benimle gönderilenleri tebliğ etmekten başka yapacak hiçbir şeyim yoktur. Kur'an-ı Kerim'de buna benzer buyruklar da pek çoktur.][950]

[Yüce Allah: "*Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse hiç şüphesiz onun için cehennem ateşi vardır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır.*" (Âyet. 23) buyur-

950 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 432-433.

maktadır. Böylelikle Kur'an-ı Kerim birden çok yerde Rasûle itaat eden kimselerin mutlu ve bahtiyar kimselerden olacaklarına delildir. Bu hususta ayrıca bundan başka bir masuma/hatadan korunmuş kimseye itaat şartı yoktur.

Rasûle karşı gelen ise tehdide maruz kalan kimselerdendir. Böyle bir kimsenin masum olduğunu zannettiği kişiye itaat ettiği varsayılacak olsa bile şanı yüce Allah'ın kendisi vesilesiyle cennetlikler ile cehennemlikleri ayırdettiği Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisidir. İyilerle günahkârları, hak ile bâtılı, dalalet ile doğru yolu, hidâyet ile doğru yoldan sapmayı açıkça gösteren odur. Onu Allah'ın kullarını mutlu ve bedbaht kısımlarına kendisi ile ayırdığı kişi yapmıştır. Dolayısıyla ona uyan kişi mutludur, ona muhalefet eden kişi bedbahttır. Böyle bir mertebe de ondan başkası hakkında sözkonusu değildir.][951]

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾

26. "O gaybı bilendir. O kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz."

Tefsiri:

[İşte bununla onun bildirmesi hali dışında hiçbir yaratılmışın bilmesine imkan bulamayacağı gaybe dair peygamberlerin verdikleri haberin farkını göstermektedir. Yüce Allah'ın: "*O gaybı bilendir. O kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz. Meğerki beğenip seçtiği bir Rasûl ola çünkü O, onun önünden ve ardından koruyucular gönderir. Ta ki o Rabblerinin gönderdiklerini gereği gibi tebliğ ettiklerini ortaya çıkarsın. O onların yanında olan her şeyi kuşatmıştır. Her şeyi de sayısı ile saymıştır.*" (Âyet 26-28) buyruğunda olduğu gibi. Yüce Allah'ın: "*Gaybına*" buyruğu onun kendine has kıldığı gaybıdır. Bazı yaratılmışların bildikleri ise onu bilmeyen kimseler için gaybtır. Bilen kimseler için ise görünendir. İşte bunun hakkında da peygamberler şeytanların haber vermeleri imkansız olan bir sûrette haber verirler. Mesih'in: "*Evlerinizde yediğiniz ve biriktirdiğiniz şeyleri size haber veririm.*" (Âl-i İmran, 49) buyruğunda belirtildiği üzere verdiği haberler böyledir. Cinler bazı kimselerin yediklerini ve biriktirdiklerini haber verebilirler. Fakat şeytanlar ancak Allah'ın adını anmayan kimseler üzerinde bir otorite kurabilirler.][952]

951 Minhâcü's-Sünne, VI, 190.
952 en-Nübuvvât, 264.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde Rasûlün gaybe dair verdiği haberleri de böyledir. Yüce Allah: *"O gaybı bilendir. O kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz. Meğerki beğenip seçtiği bir Rasûl ola çünkü O, onun önünden ve ardından koruyucular gönderir."* (Âyet 26-27) buyurmaktadır. İşte bu Rabbin kendisine has olan gaybıdır. Onun pek büyük işlerin ortaya çıkacak ayrıntıları doğru bir şekilde bilmesi buna örnektir. Bunu bilmeye Allah'tan başkasının kudreti yoktur.][953]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim yüce Allah: *"O gaybı bilendir. O kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz. Meğerki beğenip seçtiği bir Rasûl ola çünkü O, onun önünden ve ardından koruyucular gönderir. Ta ki o Rabblerinin gönderdiklerini gereği gibi tebliğ ettiklerini ortaya çıkarsın. O onların yanında olan her şeyi kuşatmıştır. Her şeyi de sayısı ile saymıştır."* (Âyet 26-28) buyurmaktadır. O vahyi Rasûlün önünden ve arkasından korur. Bu da onun insanlardan korunması anlamındadır. O şanı yüce Allah'ın kendisini insanlardan ve cinlerden koruması sûreti ile masum ve desteklenmiş kimsedir. Ta ki Rabbinin risaletini emrettiği şekilde tebliğ edebilsin ve o risalette herhangi bir yalan ve bir şeyleri gizlemek sözkonusu olmasın.][954]

إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿٢٧﴾

27. "Meğerki beğenip seçtiği bir Rasûl ola çünkü O, onun önünden ve ardından koruyucular gönderir."

Tefsiri:

[Yine yüce Allah: *"Çünkü O (Allah), onun (peygamberin) önünden ve arkasından koruyucular gönderir. Ta ki o (peygamberlerin) Rabblerinin gönderdiklerini gereği gibi tebliğ ettiklerini ortaya çıkarsın."* (Âyet 27-28) Bilindiği üzere bunda insanları hidâyete iletmek, kendilerine tebliğde bulunduğu kimselere karşı delili ortaya koymak ve bunun dışında daha başka maksatları da vardır.][955]

953 en-Nübuvvât, 6.
954 en-Nübuvvât, 222
955 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 433-434.

MÜZZEMMİL SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 20 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢﴾

2. "Birazı müstesna geceleyin kalk."

Tefsiri:

[Nitekim yüce Allah: "*Birazı müstesna geceleyin kalk.*" (Âyet 2) buyruğunda namaza "kıyam" adını verdiğinden ötürü bu da kıyamın vücubuna delildir.][956]

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ﴿٥﴾

5. "Muhakkak Biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Muhakkak Biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz.*" buyruğuna gelince. Nakil ehli alimler bunu bununla hükmün ağırlığının kastedildiği diye tefsir etmişlerdir. Çünkü kelamın kendisi bir zat/bir müşahhas varlık değildir.[957]][958]

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْءًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾

6. "Gece kalkışı (var ya) o hem daha etkilidir hem de söyleyişi itibari ile de daha sağlamdır."

Tefsiri:

[Müzzemmil Sûresi'nde de: "*Birazı müstesna geceleyin kalk; yarısı kadar yahut ondan biraz eksilt: yahut ona (biraz) ekle. Kur'an'ı da tane tane anlaşılır*

956 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 551: el-Kavâidu'n-Nûrâniyye. 63.
957 Bk. Ibn Cerir. XXIX. 127 ve başkaları.
958 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye. I. 574.

sûrette oku! Muhakkak Biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz. Gece kalkışı (var ya) o *hem daha etkilidir, hem de söyleyişi itibarı ile daha sağlamdır.*" (Âyet 2-6) buyurmaktadır. Vücub nesh edildiği taktirde geriye müstehaplık kalır. Ahmed ve başkaları: "Gece kalkışı (naşie) ancak uykudan sonra olur" demişlerdir. Nitekim bir kimse kalkacak olursa (نشأ) denilir.][959]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Gece kalkışı*" buyruğu ilim adamlarının çoğunluğuna göre bir kişinin uyuduktan sonraki kalkışıdır. Gecenin ilk vakti değildir. Doğrusu da budur. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle namaz kılardı. Bu hususta ondan gelen mütevatir hadislere göre O uyuduktan sonra kalkardı. Akşam ile yatsı arasında bu şekilde kalkmaz (namaz kılmaz)dı.][960]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna da yüce Allah'ın: "*Ey sarınıp, bürünen! Birazı müstesna geceleyin kalk!*" (Âyet 1-2) buyruğundan itibaren: "*Gece kalkışı (var ya)* o *hem daha etkilidir, hem de söyleyişi itibarı ile daha sağlamdır. Çünkü gündüzün senin için uzun uzun meşguliyetler vardır.*" (Âyet 6-7) buyrukları uygundur. Yani gidiş ve geliş vardır. Geceleyin ise boş olur. Gece kalkışı iki görüşten daha sahih olanına göre uykudan sonra sözkonusu olur. Çünkü uyuduktan sonra kalkışı anlatmak için (نشأ) denilir. Eğer uyuduktan sonra kalkacak olursa kalbinin dili ile uyumu, kalbi uğraştıracak hususların yokluğu ve uyumak sûreti ile gündüz hareketliliğinin etkilerinin ortadan kalkmış olması dolayısı ile daha ileri derecededir. İşte bundan dolayı yüce Allah: "*Daha sağlamdır*" buyurmuştur.][961]

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٨﴾

8. "Rabbinin ismini an ve yalnız O'na yöneldikçe yönel."

Tefsiri:

[Fakat burada "bismillah" denilerek "elif, sin ve mim" harflerinden oluşan "ismin kendisini zikreder. Fakat "Rabbinin ismini an" buyruğunda ise subhanallah, elhamdulillah, ve la ilahe illallah denilir.

İşte bu da isim müsemmanın kendisidir diyenlerin görüşlerinin tutarsızlığını gösteren hususlardan birisidir. Ayrıca yüce Allah'ın kesilen hayvan ile ilgi-

959 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIII, 87.
960 (me. XVII, 474.
961 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 495.

li olarak: "*Üzerine Allah'ın adı anılanlardan yeyin.*" (En'am. 118) buyruğu yüce Allah'ın: "*Yaratan Rabbinin adı ile oku.*" (Alak. 1) buyruğu ile: "*Onun akması da durması da Allah'ın adıyladır.*" (Hud. 41) buyrukları gibidir. Bu durumda yüce Allah'ın: "*Rabbinin adı ile oku.*" buyruğu sûrenin başında bismillah: Allah'ın adı ile okumak demektir.

Bundan başka bir yerde buna dair geniş açıklamalar yapılmış ve bu âyet-i kerimeyi okuyan kimsenin "bismillah"ı okumakla emrolunmuş olduğunu ve onun Kur'an-ı Kerim'in sair buyrukları gibi olmadığını. aksine onun başkalarına tabi olduğunu göstermektedir. İşte burada Süleyman (aleyhisselâm)'ın yazdığı gibi mütevatir sünnetin geldiği ve müslümanların da icma ile kabul ettikleri gibi "bismillahirrahmanirrahim" der ve böylelikle müsemmanın kendisi olan ismi bizzat telaffuz eder ve "billahirrahmanirrahim" demez. Ama yüce Allah'ın: "*Rabbinin ismini zikret*" buyruğu ile ilgili olarak o: Subhanallah. elhamdulillah. la ilahe illallah ve buna benzer zikirler söyler. Burada ise "Yaratan Rabbinin adıyla oku" buyurmuş. Rabbinin adını oku dememiştir. Yüce Allah'ın Rabbinin adını zikret/an buyruğu ise dili ile onu anmayı gerektirmektedir.

Yüce Allah'ın: "*Rabbini an.*" (Âl-i Imran. 41) buyruğuna gelince. Bu kalbin anışını kapsayabilir. Yüce Allah'ın: "*Rabbinin adı ile oku.*" buyruğu ise yemek yiyen ve hayvan boğazlayan kimsenin "bismillah" demesine benzer. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kesmemiş olanlar ise "bismillah/Allah'ın adı ile" diyerek kesiversin" buyurmuştur.][962]

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾

9. "Doğunun da, batının da Rabbidir. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O halde yalnız O'nu vekil tut."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Rabbinin ismini an ve yalnız O'na yöneldikçe yönel. Doğunun da, batının da Rabbidir. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O halde yalnız O'nu vekil tut.*" (Âyet 8-9) ve: "*Biz Mûsâ'ya da kitabı verdik ve onu: 'Benden başka hiçbir vekil edinmeyin' diye İsrailoğullarına bir hidâyet kıldık.*" (İsra. 2) buyurarak vekil edinilmesini emir buyurmuş ve ondan başkasının vekil edinilmesini yasaklamıştır. Çünkü yaratılmış kulun bütün ihtiyaçlarını bağımsız olarak yerine getiremez. Caiz olan vekalet ise insanın bir başkasına gücünün yettiği bir fiil

962 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 210-211.

ile ilgili vekalet vermesidir. Bunun neticesinde vekalet veren için isteklerinin bir kısmı gerçekleşmiş olur. Onun bütün ihtiyaç ve isteklerinin tamamına gelince bunlara Allah'tan başkasının gücü yetmez. Çünkü onun vekalet verdiği kişi de ancak Allah'ın meşieti ve kudreti ile bir şey yapabilir. Dolayısıyla ona tevekkül edemez. Ona vekalet verse bile. Aksine o kimseye vekalet verdiği hususta kolaylık sağlaması için yalnızca Allah'a güvenir. Eğer Allah'a tevekkül eden kimse için gerçekleşen hususlar başkasına tevekkül etse dahi gerçekleşseydi yahut da tevekkülsüz gerçekleşseydi elbetteki kimi yaratılmışları vekil edinmek yaratıcıyı vekil edinmekten daha faydalı olurdu. Böyle bir şey ise bu bozuk görüşün gereklerinin en çirkinlerindendir.][963]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Rububiyetin ikinci manası: Çünkü ilah. ilah edinilerek. sevilerek. ona dönülerek. tazim ve ikramda bulunularak kendisine ibadet olunandır. Rabb ise kulunu besleyip büyüten. ona yaratılışını veren. sonra da ibadet ve ibadetten başka bütün hallerinde ona hidâyet ile doğru yolu gösterendir. İşte yüce Allah'ın: "*Yalnız O'na tevekkül ettim ve yalnız O'na dönerim.*" (Hud. 88): "*O halde yalnız O'na ibadet et ve yalnız O'na tevekkül et.*" (Hud. 123): "*Yalnız sana tevekkül ettik, yalnız sana döndük ve dönüş yalnız sanadır.*" (Mümtehine. 4): "*Asla ölmeyen hayy olana tevekkül et ve O'nu hamd ile tesbih et.*" (Furkan. 58): "*Ben yalnız O'na güvenip dayandım, dönüşüm de yalnız O'nadır.*" (Rad. 30): "*Rabbinin ismini an ve yalnız O'na yöneldikçe yönel. Doğunun da batının da Rabbidir. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O halde yalnız O'nu vekil tut.*" (Âyet 8-9) buyrukları da böyledir. İşte bunlar oldukça kapsamlı bu iki esası ihtiva eden yedi yerdir.][964]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun benzeri yüce Allah'ın: "*Yalnız sana ibadet eder yalnız senden yardım dileriz.*" (Fatiha. 5) buyruğu ile: "*Gerçekten bu Kur'ân en doğru olana iletir ve salih amellerde bulunan müminlere kendileri için muhakkak büyük bir mükâfat olduğunu da müjdeler: âhirete iman etmeyenlere de şüphesiz pek acıklı bir azap hazırlamış olduğumuzu da.*" (İsrâ 9-10) buyruğudur. Bununla birlikte. "*tebettül: Yalnızca Allah'a yönelmek*" lafzının ibadet ve itaat lafzının kapsadığı gibi atfı yapılan bu hususları kapsamaz. denilebilir.][965]

963 Câmiu'l-Mesâil. I. 89.
964 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 22
965 Câmiu'l-Mesâil. II. 77

وَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١٠﴾

10. "Onların söylediklerine katlan ve onlardan güzel bir şekilde ayrıl."

Tefsiri:

[Günahkârlardan ayrılmak (hecr) iki türlüdür. Terk etmek ayrılığı ve azarlamak ayrılığı. Birincisine yüce Allah'ın: "*Ve onlardan güzel bir şekilde ayrıl*" buyruğu ile: "*O size kitapta: Allah'ın âyetlerinin inkar edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz vakit onlar başka bir söze dalıncaya kadar yanlarında oturmayın.*" (Nisa. 140) buyrukları delildir.][966]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: Güzel bir şekilde terk etmeyi (el-hecrul cemil), güzel bir şekilde affetmeyi (es-safhul cemil) ve güzel bir şekilde sabretmeyi (es sabrul cemil)i sözkonusu etmektedir. Güzel bir şekilde terk etmenin eziyet vermeden ayrılmak olduğu söylendiği gibi güzel bir şekilde affetmek de sitem etmeden affetmektir. Güzel bir şekilde sabretmek ise yaratılmışa şikâyet etmeksizin sabretmektir denilmiştir.][967]

إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَى فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

15. "Muhakkak Biz firavuna bir Rasûl gönderdiğimiz gibi size de üzerinize şahit olarak bir Rasûl gönderdik."

Tefsiri:

[Rasûl lafzı her iki yerde de aynı şekilde "lam" ile (tanımlı) gelmiştir. Fakat her bir yerde muhatap nezdinde o yerde bilinen bir Rasûl hakkındadır. Yüce Allah burada: "*Muhakkak Biz firavuna bir Rasûl gönderdiğimiz gibi size de üzerinize şahit olarak bir Rasûl gönderdik. Ama firavun o Rasûle karşı çıktı.*" buyurduğundan ötürü buradaki tanımlık firavunun Rasûlü hakkında olup bu da İmran oğlu Mûsâ'dır. Yüce Allah Muhammed ümmetine: "*Rasûlün çağrısını aranızda birbirinize çağırdığınız gibi bellemeyin.*" (Nûr. 63) buyruğunda da "lam" harfi Kur'an'a muhatap Kur'an'ın emrini alan onun yasaklarından kaçınan kimseler olan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmeti nezdinde bilinen Rasûlü tarif etmek içindir.][968]

966 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 216.
967 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 183.
968 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 428.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Muhakkak Biz firavuna bir Rasûl gönderdiğimiz gibi size de üzerinize şahit olarak bir Rasûl gönderdik. Ama firavun o Rasûle karşı çıktı.*" buyruğu gibidir. Yine yüce Allah: "*Rasûlün çağrısını aranızda birbirinizi çağırdığınız gibi bellemeyin.*" (Nûr. 63) buyurmaktadır. Her iki yerde de lafız "er-Rasûl" şeklindedir. Tarif lâmı ile gelmiştir. Fakat orada ahd ile bilinen Mûsâ (aleyhisselâm)'dır. Burada ise yüce Allah'ın: "*Rasûlün çağrısını aranızda birbirinizi çağırdığınız gibi bellemeyin.*" buyruğu ile kastedilen ve muhataplar nezdinde ahd ile bilinen Rasûl ise Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Her ikisi de hakikattir. İsim ise birbirine benzemektedir ve her iki yerde de "lam" ile marife olarak/tanımlı gelmiştir. Fakat her iki yerden birisindeki ahit ile bilinen diğerindeki ahit ile bilinenden farklıdır. İşte lafzın kendisi ile delalette bulunduğu sebeplerden birisi budur. Çünkü tarif lâmı ancak muhatabın ahd ile bilineni bilmesi ile birlikte delalet eder.][969]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Muhakkak Biz firavuna bir Rasûl gönderdiğimiz gibi size de üzerinize şahid olarak bir Rasûl gönderdik. Ama firavun o Rasûle karşı çıktı.*" buyruğunda Rasûl daha önce anılmış olması sebebi ile ahit ile bilinen bir kişi olmuştur.][970]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ama firavun o Rasûle karşı çıktı.*" buyurmaktadır. Buradaki "lam" Rasûl lafzının sadece Mûsâ hakkında anlaşılmasını gerektirmiştir. Yoksa bizatihi "Rasûl" lafzı bu anlamı vermemektedir.][971]

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَى مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَى وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

969 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 495.
970 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 548.
971 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 144.

20. "Şüphe yok ki Rabbin senin ve seninle beraber olanlardan bir kesimin gecenin üçte ikisinden az, yarısı ve üçte biri kadar ayakta durduğunu(zu) bilir. Gece ve gündüzü yalnız Allah takdir eder. O sizin bunu sayamayacağınızı bildiği için size doğru yöneldi. Artık Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah sizden hastalananlar olacağını, diğer bir kısmının da Allah'ın lütfundan arayarak yeryüzünde yol tepeceklerini, başka bir kısmının da Allah yolunda çarpışacaklarını bilir. O halde ondan kolayınıza geleni okuyun, namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a güzel bir sûrette borç verin. Nefisleriniz için önden ne hayır gönderirseniz onu hem daha hayırlı, hem de ecir bakımından daha büyük olmak üzere Allah'ın yanında bulursunuz. Allah'tan mağfiret de dileyin. Şüphesiz ki Allah çok mağfiret buyurandır, çokça merhamet edendir."

Tefsiri:

[Buna göre: "*O halde ondan (Kur'an'dan) kolayınıza geleni okuyun.*" buyruğu Kur'an'ı unutmaması için geceleyin okuması diye tefsir edilmiştir.][972]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah bunu: "*Artık Kur'an'dan (size) kolay geleni okuyun. Allah sizden hastalananlar olacağını diğer bir kısmının da Allah'ın lütfundan arayarak yeryüzünde yol tepeceklerini. başka bir kısmının da Allah yolunda savaşacaklarını bilir.*" buyruğunda zikretmektedir.

Yarısı Kur'an okuyucularıdır. Bunlar da alimler ve abidler türüdür. Yine kelamcılardan. mutasavvıflardan ve onların dışındakilerden kendilerini bu işe vermiş olan sınıflar da onların kapsamına girer.

Diğer sınıf ise yeryüzünde yol teperek kazanç elde eden kimselerdir. Sanat ve ticaret erbabı arasından mukim olanlara gelince. Bunların da yolcudan farklı olarak ikamet halindeki kurra ilim adamları olmaları mümkündür. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kul hastalanır yahut yolculuk yapacak olursa ona sağlıklı ve ikamet halinde iken yaptığı amelin misli amel olarak yazılır."[973] Hadisi Buhârî ve Müslim sahihlerinde Ebu Mûsâ'dan rivâyet etmişlerdir.

972 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIII. 85.
973 Buhârî. IV. 70. Tek başına rivâyet ettiği hadislerdendir.

Şanı yüce Allah'ın âyet-i kerimede bu sınıfları sözkonusu etmesi ancak mazeret sahibi kimseler arasından gece namazına kalkmanın kimlerden düşeceğini beyan etmek içindir. Yüce Allah burada hadiste adı geçen hastayı ve yolcuyu zikretmektedir. Yolcuların yeryüzünde Allah'ın lütfundan arayarak yol tepenler ile Allah yolunda savaşan savaşçılardan ibaret iki tür arasında da zikredildiğini görüyoruz. Bunlar ise ticaretle uğraşanlar ve askerlerdir.

Burada maksat şudur: Savaşçı, ticaret erbabı, onlara katılan sanat erbabı, kurra/alimler ve hasta ve benzerleri mazeret sahiplerinden ibaret olan bu dört sınıfın her birinde niteliklerinin anlatılması uzun sürecek çeşitli türler hâsıl olmuştur.][974]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde gece kıyamı/teheccüd namazı süresi olan Müzzemmil Sûresi'ni: *"Allah'tan mağfiret de dileyin. Şüphesiz ki Allah çok mağfiret buyurandır, çok merhamet edendir."* buyruğu ile bitirmektedir.][975]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah gece kıyamı/teheccüd namazının sözkonusu edildiği Müzzemmil Sûresi'ni: *"Allah'tan mağfiret de dileyin. Şüphesiz ki Allah çok mağfiret buyurandır, çok merhamet edendir."* buyruğu ile sona erdirmektedir. Nitekim Müddessir Sûresi'ni de yüce Allah: *"İşte O kendisinden korkulmaya layık olandır. Bağışlamak da O'na yaraşır."* (Müddessir, 56) ile sona erdirmektedir. Çünkü şanı yüce Allah kendisinden korkulmayı hak edendir. Şanı yüce Allah burada korkulmaya değer birisidir buyurmamaktadır. Aksine *"İşte O kendisinden korkulmaya layık olandır."* buyurmaktadır. Yani sadece ondan korkulması gerekir. Sadece ona ibadet edilmeli ve ondan başkasına ibadet edilmemelidir. Ondan başka kimse kendisinden korkulmayı/takvayı hak etmez. Yüce Allah: *"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Onundur. Din de daima ve yalnız Onadır. Buna rağmen hala Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?"* (Nahl, 52) ve: *"Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah'tan korkar ve O'ndan sakınırsa işte onlar kurtulan kimselerdir."* (Nûr, 52) buyurmaktadır. O aynı zamanda bağışlamaya ehil olandır. Ondan başka kimse de günahları bağışlamaz. Nitekim: *"Hem Allah'tan başka günahları kim bağışlar ki?"* (Âl-i İmran, 135) buyurmaktadır.[976]

974 el-İstikame, I, 328-329; Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 533.
975 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 254.
976 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 689-690.

MÜDDESSİR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 56 âyettir)

Sûre'nin Nüzul Sebebi

[Cabir (radıyallâhu anh) Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den vahyin fetret dönemi hakkında Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu zikretmektedir: Ben yürüyorken semadan bir ses işitiverdim. Başımı kaldırdığım vakit Hira'da bana gelmiş olan meleğin gök ile yer arasında bir kürsi üzerinde oturmakta olduğunu gördüm. Ondan korktum ve derhal geri dönerek: "Beni örtün, beni örtün" dedim. Yüce Allah da: "*Ey örtünüp bürünen, kalk, artık uyar! Ve yalnız Rabbini yücelt! Elbiseni temizle! Pisliklerden uzak dur!*" (Müddessir, 1-5) buyruklarını indirdi. Sonra vahiy hızlandı ve arka arkaya geldi.[977]][978]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Şihab ez-Zühri dedi ki: Ebu Seleme b. Abdurrahman'ı şöyle derken dinledim: Bana Cabir b. Abdullah'ın haber verdiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i vahyin fetret dönemini anlatırken şöyle derken dinlemiştir: "Ben yürüyorken bir ses işitiverdim. Başımı semaya doğru kaldırınca Hira'da bana gelmiş olan meleği görüverdim. Gök ile yer arasında bir kürsi üzerinde oturuyordu. Hemen (eve geldim ve kendimi yere attım. Eşimin yanına geldim ve: Beni örtün, beni örtün, beni örtün dedim. Bunun üzerine yüce Allah da: "*Ey örtünüp bürünen, kalk, artık uyar! Ve yalnız Rabbini yücelt! Elbiseni temizle! Pisliklerden uzak dur!*." (Müddessir, 1-5) buyruklarını indirdi."

İşte bu rivâyetler Müddessir Sûresi'nin o dönemden sonra indiğini ve bunun daha önce Hira'da kendisine gelmiş olan meleği görmesinden sonra gerçekleştiğini açıkça göstermektedir. Böylelikle meleği iki kere görmüş oluyor.

977 Buhâri, IV, 141; Müslim, I, 99.
978 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin, 492-493.

Bu da başka yollardan Buhârî ve Müslim'in rivâyet etmiş olduğu Cabir'in hadisini tefsir etmekte/açıklık getirmektedir. Buhârî ve Müslim bu hadisi Yahya b. Ebu Kesir şöyle dedi diye rivâyet ederler: Ben Ebu Seleme b. Abdurrahman'a Kur'an-ı Kerim'den ilk nazil olan buyruk hakkında soru sordum. O: *"Ey örtünüp bürünen."* (Müddessir. 1)'dir dedi. Ben: *"Yaratan Rabbinin adıyla oku."* (Alak. 1) olduğunu söylüyorlar dedim. Bu sefer Ebu Seleme şöyle dedi: Ben bu hususta Cabir b. Abdullah'a sordum ve senin dediğin gibi ben de ona dedim. Bu sefer Cabir şöyle dedi: Ben sana ancak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in anlattığını anlatıyorum. O şöyle buyurdu: "Hira'da mucâvirlik yaptım/uzlete çekildim. Mücavirlik süremi tamamladığım vakit indim. Bana seslenilince sağıma baktığım halde bir şey göremedim. Soluma baktım yine bir şey göremedim. Önüme baktım yine bir şey göremedim. Arkama baktım yine bir şey göremedim. Başımı kaldırdığımda bir şey gördüm. Derhal Hatice'nin yanına vardım ve beni iyice örtün dedim. Üzerime de soğuk su döktüler. Hem beni örttüler hem üzerime soğuk su döktüler."][979]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mezhebimize mensup müteahhirlerden ve başkalarından birçoğu[980] elbiseleri temizlemenin vücubuna dair yüce Allah'ın: *"Elbiseni temizle."* (Müddessir. 4) buyruğunu delil göstermişlerdir. Onlar bu lafzı kendilerinin bildiği dilin zahirine göre yorumlayarak bu hükmü vermişlerdir. Çünkü elbisenin ne olduğu bilindiği gibi temiz tutulmaları ise necasetten korunmaları. bulaşmışsa necasetin yıkanması ve ondan uzaklaştırılması sûreti ile necaset isabet etmiş ise üzerinden giderilmesi sûreti ile olur. Bu seleften bazı kimselerden de nakledilmiş olmakla birlikte selefin çoğunluğu bu âyet-i kerimeden maksadın şu olduğunu belirterek tefsir etmişlerdir: Sen kendi nefsini arındırıp temizle. amelini de ıslah edip düzelt. Derler ki: Burada elbiselerin temiz tutulması elbiseyi giyen kişinin pisliklerden ve günahlardan temiz olmasından kinayedir.[981]

Çünkü bu âyet-i kerime Müddessir Sûresi'nin başında yer aldığı gibi bu sûre ilk sûre olan İkra'dan sonra Kur'an-ı Kerim'den ilk nazil olan sûredir. Muhtemelen de namaz -namazın tabilerinden olan küçük ve büyük hadesden temizlenmek bir tarafa- namaz dahi henüz farz kılınmamıştı. Diğer taraftan böyle bir temizlik şeriatin fer'i ve tamamlayıcı hükümlerindendir. Bu sebeple ancak şeriatin diğer fer'i hükümleri gibi esasların ve kaidelerin iyice yer etmesinden sonra farz kılınmaları sözkonusudur. Çünkü o sırada henüz esaslar ve kaideler farz kılınmamıştı.

979 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 257-258.
980 Muğni. II. 464
981 İbn Cerir. XII. 298. 299.

Diğer taraftan işin başından itibaren herhangi bir ayrıntı veya cüzlerinden herhangi bir parça ile değil de şeriatin genel ve külli hükümleri ile gerektiği gibi ilgilenmek Kur'an-ı Kerim'in izlediği bilinen bir yoludur. Hikmetin gereği de budur. Ayrıca Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elbiseleri bazı haller dışında necasete maruz değildi. Dolayısıyla buna ihtiyacın azlığı ve hükme ait bir özelliğin bulunmayışı ile birlikte bedenin ve daha başka şeylerin temizliği sözkonusu edilmeden özellikle onun (elbise temizliğinin) zikredilmesi oldukça uzak bir ihtimaldir.

Eğer âyet-i kerime ricsten, manevi pislikten, günahtan, yalandan, ahde vefa göstermemekten, hainlikten ve hayasızlıktan temizlenmek anlamında yorumlanacak olursa o taktirde bu şeriatin temel kaidelerinden pek büyük bir kaide olur. Elbiselerin temizliğinin o elbise sahibinin hayasızlıktan, yalandan, hainlikten ve buna benzer hususlardan temiz olmasından kinaye olması ise Arap dilinde meşhur hem nazım hem nesir olarak örflerinde çoğunlukla görülen bir husustur. Nitekim "Avfoğulları'nın elbiseleri akpaktır" demek bunun gibidir. Bir başka şair de şöyle demiştir:

وإني بحمد الله لا ثوب غادر لبست ولا من خزية اتقنع

"Ve ben -Allah'a hamdolsun- ne ahdinde durmayan kişi elbisesi giymişimdir

Ne de ben rezil ve rüsvay edici halle örtünmüşümdür."[982]

Hatta filan kişinin elbiseleri temizdir, elbisesinin eteği temizdir denilecek olursa ve bu mutlak olarak kullanılırsa bundan başka bir mana da anlaşılmaz. Böylelikle bu anlam örfi bir hakikat halini alır. Tıpkı gaitdan/abdest bozmaktan gelmenin def-i hacet hakkında kullanılmasının hakikat olduğu gibi ve tıpkı kadınlara dokunmanın ve tenlerinin deymesinin cima anlamında hakikat olması gibi. Bu durumda ifadenin ona göre açıklanması gerekir. Bunun da iki sebebi vardır:

1. Elbiseye hüküm izafe edilmekle birlikte bundan hükmün bizzat insanın kendisine izafe edilmesi kastedilir. Çünkü maksadın elbisenin kendisi değil elbisenin içinde olan kişi olduğu bilinen bir husustur. Bu da bir tür kinaye kabul edilir. Nitekim ensar da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Andolsun biz kendi izarlarımızı (belden aşağı giyilen elbiselerimizi) neye karşı koruyorsak seni de ona karşı koruyacağız" demeleri[983] de bunun gibidir.

982 Gaylan b. Seleme, es-Sakafi'nin sözünü İbn Cerir, Tefsir, XII, 298'de zikretmektedir.
983 Ahmed, IV, 462.

2. Bununla bizzat elbisenin kendisini temizlemek kastedilmekle birlikte Allah'ın kitabında taharet/temizlik iki kısımdır. Birincisi maddi necasetlerden ve hadesin bilinen sebeplerinden maddi olarak temizlenmek. Diğeri ise kötü amellerden. akli olarak temizlenmektir.

Birincisine örnek yüce Allah'ın: *"Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da iyice temizlenenleri sever."* (Tevbe. 108). Âyet küçük ve büyük abdestten ötürü istinca yapmaları dolayısı ile Kuba'lılar hakkında inmiştir.[984] Yüce Allah'ın: *"Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. İyice temizlendiler mi o zaman Allah'ın size emrettiği yerden onlara varın. Gerçekten Allah çokça tevbe edenleri de sever, çok temizlenenleri de sever."* (Bakara. 222) buyruğu da buna örnektir.

İkincisine örnek de yüce Allah'ın: *"Peygambere gizli bir şey söyleyecek olursanız bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir."* (Mücadele. 12): *"Onunla kendilerini tertemiz edip arındıracağın bir sadaka."* (Tevbe. 103): *"Lut (u ve) ailesini memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar temizlik taslar kimselerdir."* (Neml. 56) ve bir başka yerde onun: *"İşte kızlarım. Onlar sizin için daha temizdir."* (Hud. 78): *"Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamı ile sizi temizlemek ister."* (Ahzâb. 33): *"Müşrikler ancak bir pisliktir."* (Tevbe. 28); *"Onlardan ihtiyacınız olan bir şey istediğinizde perde arkasından isteyin. Bu sizin kalbiniz için de onların kalpleri için de daha temizdir."* (Ahzâb. 53) ve daha başka âyetlerde benzeri diğer buyruklar buna örnektir.

Durum böyle olduğuna göre elbisenin kendisi dahi o elbiseyi giyen kişinin hakikatinden -ister salih ister fâsık birisi olsun- bir nitelik kazanır. Hatta bu husus kişinin ondaki etkisi güçlü ise ortaya çıkar ve bu hayır yerleri ile şer yerlerinde kendisini gösterir. Diğer taraftan elbise ile oturulan yer ve bunların sahibi arasındaki yakın ilişkiden dolayı bunların temiz tutulmaları emri verilmiştir. Ayrıca mestlerin temizliği ayakların temizliği gibi kabul edilmiştir. Diğer taraftan salih amellerin işlendiği yerlere ve elbiselere bir değer vermek müstehap görülmüştür. Hatta "Sad (radıyallâhu anh) Bedir'de üzerindeki cübbesini kendisi için bir kefen olarak hazırlamıştı." Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerinden birisi de ondan kendisine kefen edinmek üzere bir burdesini dahi istemişti.

Bu çokça görülen bir husustur.

O halde elbisenin cisminin necasetlerden temizlenmesinin emredilmesi zorunlu olarak elbise sahibinin temizlenmesinin emredilmesi anlamındadır.

984 Ebu Davud. 44: Tirmizi. 357: Ahmed. III. 322. Hadis sahihtir.

Allah en iyi bilen olmakla birlikte doğru olma ihtimali daha yüksek olan şudur: Âyet-i kerime temizliğin her iki türünü kapsar ve bütün bunları kuşatır. Böylelikle şer'an pis kabul edilen cisim ahlak ve amellerin tamamından, bedenin ve ruhun temizlenmesini de ihtiva edecek şekilde elbiselerini temizlemekle emrolunmuş olur. Çünkü onların temizlenmesi temiz hale getirilmesi demektir. O elbiseye ve elbise sahibine herhangi bir necaset bulaşacak olursa mutlak anlamda temizlenmiş olmaz. Bu durumda ondan bir takım necasetler dururken diğer necasetler izale edildiği taktirde bütün necasetlerden temizlenmediği sürece temizlenmiş sayılmaz. Hatta yüce Allah'ın uzak durulmasını emretmiş olduğu necasetleri dahi temizlemek icab eder. İşte bu da bu hitabın genel çerçevesine dahildir.][985]

Sûre'nin Nuzül Sebebi

[Gerçek şu ki Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nübüvvetin verildiği İkra Sûresi'nin üzerine indirilmesinden sonra ona risaletin ilk verildiği sırada üzerine *"Ey örtünüp bürünen"* (Müddessir, 1) sûresi indirilerek *"Ey örtünüp bürünen, kalk, artık uyar! Ve yalnız Rabbini yücelt! Elbiseni temizle! Pisliklerden uzak dur! (Yaptığını) çok görerek minnet etme! Rabbin için sabret!"* (Müddessir, 1-7) buyurdu. Böylelikle insanlara Rasûl olarak gönderilmesini ifade eden âyet-i kerimeleri uyarmak emri ile başladı ve sabır emri ile sona erdirdi. Uyarmanın/inzarın bizzat kendisi ise iyiliği emredip kötülükten alıkoymaktır. İşte böylelikle bundan sonra sabretmenin gerektiği de bilinmiş olmaktadır. Ayrıca yüce Allah: *"Rabbinin hükmü (gele)ne kadar sabret. Muhakkak ki sen bizim gözetimimiz altındasın."* (Tur, 48); *"Onların söylediklerine katlan ve onlardan güzel bir şekilde ayrıl"* (Müzzemmil, 10); *"Peygamberlerden büyük azim sahiplerinin sabrettiği gibi sen de sabret"* (Ahkâf, 35); *"Artık Rabbinin hükmü (gele)ne (kadar) sabret ve o balık sahibi (Yunus) gibi olma."* (Kalem, 48); *"Sabret, senin sabrın ancak Allah'(ın yardımı) iledir."* (Nahl, 127); *"Sabret çünkü Allah iyi hareket edenleri mükafatsız bırakmaz."* (Hud, 115) buyurmaktadır.][986]

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾

1. *"Ey örtünüp bürünen,*

2. *Kalk (ve) artık uyar."*

985 Şerhu'l-Umde, -es-Salat-, 404-407

986 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 136-137.

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Ey örtünüp bürünen, kalk, artık uyar!"* (Âyet 1-2) buyruğu da böyledir. Ona kendisine indirilmiş bulunan uyarmayı tebliğ etmesi emredilmişti. Bunu yapmak ise farz-ı kifayedir. Ona indirilenleri tebliğ etmek ve onun korkutup uyardığı gibi korkutup uyarmak ümmet üzerine vacip/farzdır.][987]

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾

4. "Elbiseni temizle."

Tefsiri:

[Müfessirlerin çoğunluğu yüce Allah'ın: *"Elbiseni temizle."* buyruğu amelini temizle anlamındadır demişlerdir.][988]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphe yok ki bundan kasıt amelin düzeltilmesi ve bayağı huylardan nefsin arındırılmasıdır.][989]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Temizlik bazen maddi necasetlerden yapılır bazen de kötü amellerden arınmakla olur bazen de (namaz ve benzeri ibadetlere) engel hadeslerden yapılır. Yüce Allah'ın: *"Elbiseni temizle"* buyruğu bu husustaki görüşlerden birisine göre bu birinci manadadır. Yüce Allah'ın: *"Orada tertemiz olmak isteyen adamlar vardır."* (Tevbe, 108) ikinci tür temizlik anlaşılmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Eğer cünub iseniz iyice temizlenin."* (Maide, 6) buyruğundan da üçüncü tür temizlik anlaşılmaktadır.][990]

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾

11. "Başbaşa bırak beni tek başına yarattığım."

Tefsiri:

[İmam Ahmed dedi ki: Allah adı Velid b. Muğire el-Mahzumi olan kafir bir adamın ismini sözkonusu ederek: *"Başbaşa bırak beni tek başına yarattığım."*

987 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 327.
988 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 173.
989 Câmiu'l-Mesâil, IV, 225.
990 el-Fetava, IV, 1.

(Âyet 11) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah onu iki gözü, iki kulağı, bir dili, iki dudağı, iki eli, iki ayağı ve çokça azası bulunan bu kimseye "*vahid: biricik tek*" adını vermiştir. Yüce Allah bütün sıfatları ile ona bu ismi vermiştir.][991]

Onbirinci Âyet'in Nüzul Sebebi

[İbn Abbas'dan rivâyete göre Velid b. Muğire Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi. Ona Kur'an-ı Kerim'den: "*Şüphesiz ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya vermeyi emreder. Fahşâyı, münkeri ve bağyi yasaklar. İyice dinleyip, tutasınız diye size öğüt verir.*" (Nahl, 90) buyruğunu okudu. Velid: Tekrar et dedi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tekrar edince şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki bu sözün bir tatlılığı var. Üzerinde çok güzel bir revnak var. Muhakkak onun üst tarafı meyveli alt tarafı da bereketlidir ve bunu bir beşer söylemiyor söyleyemez dedi."

Bir lafızda da rivâyet şöyledir: Velid b. Muğire Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelince ona Kur'an okudu. Kur'an dolayısıyla adeta yumuşadı. Bu durum Ebu Cehil'e ulaşınca Ebu Cehil yanına gelerek şöyle dedi: Ey amca! Senin kavmin senin için mal toplamak istiyor dedi. O: Neden ki dedi. O: Sana onu vermek için. Çünkü sen Muhammed'e onun yanındakilerden yararlanmak için gidiyorsun dedi. Bu sefer Velid: Kureyş de biliyor ki ben aralarında malı en çok olanlardan birisiyim dedi. Ebu Cehil: O halde sen onun hakkında böyle bir şeyi kabul etmediğini ve ondan da hoşlanmadığını ifade edecek ve kavmine ulaşacak bir söz söyle dedi. Velid: Ne diyeyim ki? Allah'a yemin olsun aranızda şiirleri benden daha iyi bilen bir kimse yok. Onun recezini, kaside türünü benden daha iyi bilen kimse bulunmuyor. Allah'a yemin olsun onun bu söylediği söz bunların hiçbirisine benzemiyor. Allah'a andolsun ki onun söylediği sözün bir tadı var. Üzerinde bir parlaklık, bir revnak var. Onun üst tarafı yemişli alt tarafı bereketlidir. O hep üste çıkar, onun üstüne çıkılmaz ve o muhakkak altındakileri de paramparça eder. (Ebu Cehil): Sen onun hakkında bir şeyler söylemedikçe kavmini kendinden razı edemezsin deyince bu sefer: O halde onun hakkında düşünmem için bana mühlet ver dedi. Düşündükten sonra da: Bu onun başkasından naklettiği nakledilen bir büyüdür dedi. Bu sefer yüce Allah'ın: "*Başbaşa bırak beni tek başına yarattığım (kimseyle)*" âyeti nazil oldu. Bunu Abdürrezzak Ma'mer'den, o Eyyub'dan, o İkrime'den, o İbn Abbas'dan diye rivâyet etmiştir.[992]

991 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye, I, 464; Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, I, 113; Minhâcü's-Sünne, I, 41; el-Fetâva't-Tis'iniyye, V, 77. Bu İmam Ahmed'in sözüdür.

992 Abdürrezzak, Tefsir, II, 2, 327.

Bir diğer rivâyette de şöyle denilmektedir: Velid b. Muğire Kureyş'ten birkaç kişi ile bir araya geldi. Kendisi aralarında yaşlı birisi idi. Hacc mevsimi de yaklaşmıştı. Şöyle dedi: Şimdi Araplardan haccedecekler bu mevsimde yanınıza gelecekler. Sizin bu arkadaşınızın durumunu da işitmiş bulunuyorlar. Dolayısıyla onun hakkında bir tek görüş etrafında ittifak edin ve ayrılığa düşüp kiminiz kiminizi yalanlamasın. birinizin sözü ötekinin sözünü reddetmesin dedi. Bu sefer onlar: Sen ey Abdüşşems'in babası söyle ve bize bir görüş belirt. Biz de onun etrafında toplanalım dediler. O: Hayır. Siz söyleyin ben dinleyeyim dedi. Onlar: O bir kahindir diyelim dediler. Kendisi: O kahin değildir. ben kahinleri gördüm. Onların sözleri kahinlerin anlaşılmaz sözlerine benzemiyor dedi. Bu sefer: Delidir deriz dediler. O: O deli değildir. Bizler deli gördük. delileri tanıyoruz. O ne boğulurcasına hırıltı çıkartıyor ne çarpıntısı ne vesvesesi var dedi. Onlar: Şairdir diyelim dediler. O: O şair değil. Biz recezi ile hezeci ile karizi ile makbuzu ile mebsutu ile (bütün vezinleriyle) şiiri biliyoruz. Onun söylediği bir şiir değildir dedi. Bu sefer: O bir sihirbazdır diyelim dediler. Yine: O bir sihirbaz değildir. Çünkü bizler sihirbazları da sihirlerini de gördük. O ne sihirbaz gibi üflüyor ne de düğüm bağlıyor dedi. Onlar: Peki ey Abdüşşems'in babası ne diyeceğiz dediler. O: Allah'a yemin olsun onun sözünün bir tatlılığı vardır. Kökü bereketlidir. Dalları mahsullüdür. Sizler bunların hangisini söylerseniz mutlaka söylediğinizin bâtıl olduğu bilinecektir. En uygunu ise o kişiyi babasından ayıran. kişiyi kardeşinden. karısından, aşiretinden ayıran bir sihirbazdır. Dolayısıyla siz de etrafından dağılın demenizdir. Bunun üzerine onlar da hacca geldikleri zaman yollarda oturmaya başladılar. Yanlarından kim geçti ise mutlaka ondan çekinmesini söylediler. Onun durumunu ona anlattılar. Bunun üzerine yüce Allah Velid b. Muğire hakkında buyruklarını indirdi. Bu da yüce Allah'ın: "*Başbaşa bırak beni tek başına yarattığım.*" (Müddessir. 11) buyruğundan itibaren: "*Ben onu sekara (cehenneme) sokacağım.*" buyruğuna kadar indirdi ve onunla beraber olan kimseler hakkında da: "*Onlar ki Kur'an'ı parçalara ayırmışlardı.*" (Hicr. 91) Yani sınıf sınıf ayırmışlardı buyruğunu indirdi.][993]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Küfrün ileri gelenleri arasında yüce Allah'ın hakkında: "*Başbaşa bırak beni. tek başına yarattığım; kendisine uzun boylu mal verdiğim ve hazır bulunacak oğullar ve kendisine alabildiğine nimetler verdiğim kimse ile. Sonra daha da arttırmamı umar. Asla! Çünkü o âyetlerimize karşı çok inatçıdır. Ben onu sarp yokuşa sardıracağım. Çünkü o düşündü. ölçtü. biçti. Kahrolası ne biçim ölçtü, biçti!*

993 el-Cevâbu's-Sahih. V. 373-377.

Tekrar tekrar kahrolası ne biçim ölçtü biçti!" (Âyet 11-20) buyurduğu *"el-vahid, biricik, tek başına"* diye bilinen kişi de vardı. Bu kişi orta sınırı arıyan düşünce olan mantıkçıların düşünme metodunu kullanmıştı. Bundan sonra ise orta sınırdan istenen sonuca ulaşan kıyas demek olan takdir/değerlendirme yapıyordu. Böylelikle de Kur'an'ın yüce Allah'ın kelamı oluşunu yalanladı. Onu bir beşer sözü kabul etti. Bu da gerçekte o felsefecilerin söylediğidir.][994]

سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا ﴿١٧﴾

17. "Ben onu o sarp yokuşa sardıracağım."

Tefsiri:

[Şüphesiz olmuş ve olacağa dair verilen haberler hakkında nesih sözkonusu olmaz. Yüce Allah'ın Ebu Leheb hakkındaki: *"Alevli bir ateşi boylayacaktır o."* (Tebbet, 3) buyruğu ile Velid hakkındaki: *"Ben onu sarp yokuşa sardıracağım."* (Âyet 17) buyruğu gibi.][995]

إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾
ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ
هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

18. "Çünkü o düşündü, ölçtü, biçti.

19. Kahrolası ne biçim ölçtü, biçti!

20. Tekrar tekrar kahrolası ne biçim ölçtü biçti!

21. Sonra baktı;

22. Sonra kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti.

23. Sonra yüz çevirip, büyüklük tasladı.

24. Ve hemen dedi ki: Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir.

25. Bu insan sözünden başka bir şey değildir."

Tefsiri:

[O el-Vahîd Araplar arasında görüşü olan kıyas yapan ve işleri çekip çeviren becerikli birisi idi. O onların hukemasından ve felsefecilerinden sayılırdı. Bundan

994 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, I, 377.
995 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 326.

dolayı yüce Allah: "*Çünkü o düşündü, ölçtü, biçti. Kahrolası ne biçim ölçtü, biçti! Tekrar tekrar kahrolası ne biçim ölçtü biçti! Sonra baktı; sonra kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti. Sonra yüz çevirip, büyüklük tasladı. Ve hemen dedi ki: Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir. Bu insan sözünden başka bir şey değildir.*" (Âyet 18-25) buyruklarında felsefecilerin durumuna benzer ifadelerle hakkında haber vermiştir.][996]

إِنْ هَٰذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

25. "Bu insan sözünden başka bir şey değildir."

Tefsiri:

[Şu Kur'an-ı Kerim hakkında: "*Bu insan sözünden başka bir şey değildir.*" diyenlere gelince, el-Vahid diye bilinen Velid b. Muğire de onların türündendir ve bu kişi aynı zamanda sabii olan müşrik kimselerdendi.][997]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Bu insan sözünden başka bir şey değildir.*" diyen kimseleri tehdit etmiştir. Buna göre: Bu Kur'an ancak bir insan sözüdür diyen bir kimse kafir olur ve şanı yüce Allah'ın sekar/cehennem ile tehdit ettiği el-Vahid (Velid b. Muğire)'nin söylediği sözü söylemiş olur. Diğer taraftan: Onun bir kısmı insan sözüdür diyen bir kimse de onun söylediği sözünün bir bölümünü söylemiştir. O pek şerefli bir Rasûlün sözü değildir, o ancak bir şairin, bir delinin yahut bir iftiracının sözüdür diyen yahut da: Bu şeytanın bir sözü olup o bu sözü üzerine indirmiştir ve buna benzer söz söyleyen kimseler de aynı şekilde kafirdir ve lanetlenmiş birisi olur.][998]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz o söylemiş olduğu: "*Bu insan sözünden başka bir şey değildir*" sözünden şanı yüce Allah'ın: "*Muhakkak o pek şerefli bir elçinin sözüdür.*" (Hakka, 40) buyruğu ile Allah'ın kastettiğini kastetmiş olamaz. Çünkü eğer o insanların onu birbirlerinden öğrenmeleri gibi başkalarına tebliğ ettiklerini kastedecek olsaydı elbetteki bu bâtıl olmazdı. Bununla ancak insanların onu meydana getirdiklerini ve insanların onu ortaya koyduklarını kastetmiştir.][999]

996 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 21.
997 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 20.
998 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, I, 258.
999 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 543.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Başbaşa bırak beni. tek başına yarattığım; kendisine uzun boylu mal verdiğim; ve hazır bulunacak oğullar; ve kendisine alabildiğine nimetler verdiğim kimse ile. Sonra daha da arttırmamı umar. Asla! Çünkü o âyetlerimize karşı çok inatçıdır. Ben onu sarp yokuşa sardıracağım. Çünkü o düşündü. ölçtü. biçti. Kahrolası ne biçim ölçtü. biçti! Tekrar tekrar kahrolası ne biçim ölçtü biçti! Sonra baktı. Sonra kaşlarını çattı. yüzünü ekşitti. Sonra yüz çevirip. büyüklük tasladı ve hemen dedi ki: Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir. Bu insan sözünden başka bir şey değildir.*" (Âyet 11-25) buyurmaktadır. Buna göre her kim: Bu Kur'an beşer sözüdür diyecek olursa onun bu sözü yüce Allah'ın sekara koyacağı el-Vahid diye bilinen Velid b. Muğire'nin söylediği söze benzeyen bir söz söylemiş olur.][1000]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hatta o bir beşer sözüdür diyen kimselerin: "*Sonra baktı. Sonra kaşlarını çattı. yüzünü ekşitti. Sonra yüz çevirip. büyüklük tasladı ve hemen dedi ki: Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir. Bu insan sözünden başka bir şey değildir.*" *Ben onu sekara sokacağım.*" (Âyet 21-26) buyruklarında kafir olduğunu söylemiştir. Söyleyen kimseyi sekar ile tehdit ettiği söz şüphesiz "O beşer sözüdür" şeklindeki sözdür ve o bu sözü bazen insanlardan olan bir Rasûle/elçiye bazen de meleklerden olan bir Rasûle/elçiye izafe etmiştir.][1001]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kim Kur'an'ı işitip de onun bir beşer sözü olduğunu iddia ederse kafir olur. Allah onu yermiş. ayıplamış. ona azabını hatırlatarak tehditte bulunmuş ve: "*Ben onu sekara/cehenneme sokacağım.*" (Âyet 26) buyruğu ile de ona tehditte bulunmuştur. Şanı yüce Allah: "*Bu insan sözünden başka bir şey değildir.*" (Âyet 25) diyen kimseyi sekar ile tehdit ettiğine göre beşeri yaratanın sözünün hiçbir şekilde beşer sözüne benzemediğini öğrenmiş oluyoruz.][1002]

1000 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 259.
1001 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin. 541-542. (Yani elçi kendisini elçi gönderenin sözünü tebliğ eder. Kendisi bir söz söylemez. -çeviren-).
1002 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 507. Bu da Tahavi'nin bir ifadesidir.

وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَآئِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِلَّذِينَ
كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا وَلَا
يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ
وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَآءُ وَيَهْدِي مَنْ
يَشَآءُ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرٰى لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾

31. "Biz cehennem bekçilerini yalnız meleklerden yaptık. Onların sayısını da inkâr edenler için ancak bir fitne kıldık. Kendilerine kitap verilenler sağlam inansınlar, iman edenlerin de imanları artsın, kitap verilenler şüpheye düşmesin. Kalplerinde hastalık bulunanlar ve kâfirler de: "Allah bununla misal olarak neyi murad etmiş" desinler diye. İşte Allah kimi dilerse böylece saptırır, kimi de dilerse hidâyete kavuşturur. Rabbinin ordularını O'ndan başka kimse bilmez ve o insanlar için ancak bir öğüttür."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Rabbinin ordularını O'ndan başka kimse bilmez.*" buyurmaktadır. Bu müteşabih buyruk için yapılan bu tevili Ondan başkası bilemez. Biz onun tefsirini ve manasını bilsek dahi dış dünyada meydana gelen te'vilini bilemeyiz.][1003]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[el-Mervezi dedi ki: Ebu Abdullah'a dedim ki: Bir adam şüphesiz Allah kulları mecbur tuttu dese o: Hayır böyle deme dedi ve buna karşı çıktı. Sonra da yüce Allah'ın: "*İşte Allah kimi dilerse böyle saptırır kimi de dilerse hidâyete kavuşturur.*" dedi. Sonra el-Mervezi'den zikrettiğine göre bir adam dedi ki: Şüphesiz Allah kulları masiyetleri işlemeye mecbur etmemiştir. Bir diğeri onun bu kanaatini reddederek: "Şüphesiz Allah kulları mecbur etti" diyerek bu sözü ile kaderin sabit olduğunu kastetmişti. Bu sefer Ahmed b. Hanbel'e buna dair soru sordular. O hem mecbur ettiğini söyleyenin hem de mecbur ettiğini söylemeyenin sözlerini kabul etmeyip tepki gösterdi ve sonunda tevbe etti. Bunun yerine de: "*İşte Allah kimi dilerse böylece saptırır. Kimi de dilerse hidâyete kavuşturur.*" denilmesini emretti.][1004]

1003 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 378.
1004 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 103-104.

مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّى أَتَانَا الْيَقِينُ ﴿٤٧﴾

42. "Sizi Sekar'a ne sürükledi?

43. Derler ki: Biz namaz kılanlardan değildik.

44. Yoksullara yedirmezdik.

45. Biz de dalanlarla birlikte dalardık.

46. Din gününü de yalanlardık.

47. Nihâyet ölüm bize gelip çattı."

Tefsiri:

[Bu yüce Allah'ın: "*Sizi Sekar'a ne sürükledi? Derler ki: Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksullara yedirmezdik. Biz de dalanlarla birlikte dalardık. Din gününü de yalanlardık. Nihâyet ölüm bize gelip çattı.*" (Âyet 42-47) buyruklarına benzemektedir.

Bunu onlar cehennemde iken söyleyecekler ve kendilerinin daha önce bulundukları hal olan namazı terk etmek, zekatı vermemek, ahireti yalanlamak, kendilerine yakin/ölüm gelene kadar dalanlarla birlikte dalmak durumlarını sürdürdüklerini de haber vereceklerdir. Bilindiği gibi onlar bu durumları ile birlikte dünyada iken buna (ahirete) iman etmiyorlardı. Yüce Allah'ın haklarında: "*Onlar ahirete de şüphe etmeksizin inanırlar.*" (Bakara, 4) buyurduğu kimselerle beraber değillerdi. Şanı yüce Allah bu buyruğu ile onlara kendilerine va'dolunan "yakîn/ölüm" gelene kadar böyle kaldıklarını kastetmektedir.][1005]

[Ahmed, Abdullah yolu ile gelen rivâyette şöyle demiştir: "Namaz kılanlardan değildik" yani biz muvahhid kimseler değildik demektir.][1006]

[Yüce Allah cehennemlikler hakkında: "*Biz de dalanlarla birlikte dalardık. Din gününü de yalanlardık. Nihâyet ölüm bize gelip çattı. Artık şefaat edenlerin şefaati onlara fayda vermez.*" (Âyet 45-48) buyurmaktadır. Hasan-ı Basri dedi ki: Şüphesiz Allah müminlere ölümden önce herhangi bir ecel yaratmamıştır[1007] demiş ve bu âyet-i kerimeyi okumuştur.][1008]

1005 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 418-419.
1006 el-Müsevvede, 46.
1007 Buna dair açıklama az önce geçti.
1008 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 502-503.

كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ ﴿٥٠﴾

50. "Onlar sanki ürküp kaçan yaban eşekleridir."

Tefsiri:

[Bunlar: *"Ne oluyor onlara ki öğütten yüz çeviricidirler. Onlar sanki aslandan ürküp kaçan yaban eşekleridir."* diye nitelendirdiği müşriklere benzerler. Bundan dolayı bu gibi kimseler ve onlara uyanlar arasında kendilerini Kur'an-ı Kerim'den ve şeriatten ürkütüp kaçırtan kimseler bulunur. Tıpkı avcılardan ve aslandan ürküp kaçan eşeklere benzerler. Bundan dolayı bunlara "(Muhammad) Mustafa" denildiği zaman nefret eder kaçarlar.][1009]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Kasvere" lafzı ile hem atış yapan avcı kastedilir hem de aslan.][1010]

وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّآ أَنْ يَشَآءَ اللّٰهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوٰى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

56. "Allah dilemedikçe de öğüt al(a)mazlar. İşte O kendisinden korkulmaya layık olandır. Bağışlamak da O'na yaraşır."

Tefsiri:

[Denildiği üzere *"O kendisinden korkulmaya layık olandır."* yani kendisinden korkulmayı, ona karşı takvalı olunmayı hak edendir.][1011]

1009 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 224.
1010 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 430.
1011 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 317-318.

KIYÂME SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 40 âyettir)

Genel Olarak Sûre

[Kıyame Sûresi'nde de aynı şekilde iki kıyameti sözkonusu ederek: *"Hayır ... kıyamet gününe yemin ederim."* (Âyet 1) buyurduktan sonra *"Yine hayır, kendini kınayan nefse/Nefs-i Levvâme'ye yemin ederim."* (Âyet 2) buyurmaktadır ki burada kasıt insanın nefsidir.

Şöyle de denilmiştir: Nefis levvame de olur levvame olmayan bir nefis de olur. Fakat durum böyle değildir. Aksine her bir insan nefsi levvame/kınayıcıdır. Çünkü ya dünyada yahut ahirette kendisini kınamayacak ve pişman olmayacak hiçbir beşer yoktur. İşte bu da nefsin sabit olduğunu ortaya koyar.

Daha sonra bedenin yeniden yaratılışını sözkonusu ederek: *"İnsan, Biz onun kemiklerini asla toplayıp, bir araya getirmeyeceğimizi mi zanneder? Evet, biz parmak uçlarını bile toplayıp, düzenlemeye kadiriz. Fakat insan önündekini yalanlamak ister. Kıyamet de ne zamanmış? diye sorar."* (Âyet 3-6) buyurmaktadır. Kıyamet halini de: *"Kendilerine bel kemiklerini kıran çok belalı işler yapılacağını anlarlar."* (Âyet 25) buyruğuna kadar nitelendirmeyi sürdürmektedir.

Daha sonra ölümü sözkonusu ederek: *"Vazgeçin bu işten! (Çünkü can) köprücük kemiğine gelip dayandığında."* buyruğu ile söz etmektedir. Bu da nefsin sabit olduğunu ve nefsin gelip köprücük kemiğine kadar dayandığını ifade etmektedir. Nitekim daha önce de: *"Hele (o can/nefis) bir boğaza gelince."* (Vakıa. 83) buyurmaktadır. Zaten köprücük kemikleri ile boğaz birbirine pek yakındır.

Daha sonra yüce Allah: *"Var mı bir tedavi edecek denildiğinde."* (Âyet 27) buyurmaktadır. Bu onu alıp Allah'a yükseltecek var mı diye de açıklanmış ise de birincisi daha açıktır. Çünkü bu hal ölümden öncedir. Çünkü yüce Allah: *"Artık bunun gerçekten bir ayrılış olduğunu anlayacak."* (Âyet 28) buyurmuş olması onların hayatta kalmasını ümit ettiklerini ve onun için okuyup tedavi edecek birilerini arayacaklarını göstermektedir. Aynı şekilde onun yükselişinin ayrıca kendisini

yükseltmek için birilerini aramaya ihtiyaç bırakmaz. Çünkü Allah'ın emrolunduklarını yapan melekleri vardır. Rukye/okuyup üfleyerek tedavi ise ilaçların en büyüklerindendir. Çünkü bu ruhani bir ilaçtır. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tevekkül edenlerin niteliklerini açıklarken: "Onlar rukye yapılmasını, kendilerine okunarak tedavi edilmesini istemezler" buyurmaktadır.[1012] Buyruktan maksat ise bu durumdaki kişinin ölmekten korktuğunu ve okuyup tedavi edecek kimse aracılığı ile hayatta kalmayı ümit ettiğini anlatmaktır. Bundan dolayı da: *"Artık bunun gerçekten bir ayrılış olduğunu anlayacak."* buyurmaktadır.

Daha sonra yüce Allah: *"Bacaklar birbirine dolaşacak. İşte o günde sürülüp götürülmek yalnız Rabbinin huzuruna olacak."* (Kıyame. 29-30) buyurmaktadır. İşte bu başlı başına var olan Rabbinin huzuruna sürülen bir nefsin var olduğuna delildir. Hâlbuki kendisinden başka varlıkla birlikte var olan araz sürülmez. Ölmüş kimsenin bedeni de sürülmez. İşte bu buyruk bedenden ayrılan ve Rabbine sürülen bir nefsin sabit olduğu hususunda açık bir nastır. Nitekim müminin ruhunun ve kafirin ruhunun kabzedilmesi hakkındaki müstefiz/yaygın, pek çok hadisler de bunu böylece dile getirmiştir.

Bundan sonra ise daha önceden yapılmış olan bu tehdit ile birlikte şu *"O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış."* (Kıyame. 31) buyruğu ile kafirin niteliklerini zikretmektedir.

Bununla birlikte maksat bu nefislerden her bir nefsin böyle olduğunu da anlatmak değildir.][1013]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Hayır! ... kıyamet gününe yemin ederim."* (Âyet 1) buyruğu da böyledir. Bundan sonra da: *"Yine hayır! Kendini kınayan nefse/nefs-i levvameye yemin ederim. İnsan, Biz onun kemiklerini asla toplayıp bir araya getirmeyeceğimizi mi zanneder?"* (Âyet 2-3) buyurmaktadır. Kemiklerinin toplanıp bir araya getirilmesi büyük kıyamette gerçekleşecektir. Ve nihâyet bu buyruklar: *"Vazgeçin bu işten! (Çünkü can) köprücük kemiğine gelip dayandığında var mı bir tedavi edecek denildiğinde. Artık bunun gerçek bir ayrılış olduğunu anlayacaktır."* (Âyet 26-28) buyurarak ölüm esnasında ne söyleneceğini beyan etmekte, arkasından: *"Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı sanır? O dökülen meniden*

1012 Hadis Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiştir: "Benim ümmetimden yetmiş bin kişi hesaba çekilmeksizin cennete girecektir ... "diye başlayan bu hadisi Ukkaşe b. Mihsan rivâyet etmiştir.

1013 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 264-265.

bir damla değil miydi?" (Âyet 36-37) buyruğuna ve nihâyet: *"Bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?"* (Âyet 40) buyruğuna kadar açıklamalar devam etmektedir. Böylelikle şanı yüce Allah ilk yaratmaya kudretini ölüleri diriltmeye kudreti için delil göstermiştir. Bu ise Kur'an-ı Kerim'de böyledir.][1014]

وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ﴿٢﴾

2. *"Yine hayır! Kendini kınayan nefse/Nefs-i Levvâme'ye yemin ederim."*

Tefsiri:

[Denildiği üzere nefisler üç türlüdür: "Biri kötülüğü emreden nefs-i emmare. Bu nefiste baskın olan günah ve masiyetleri işlemek sûretiyle hevâsına uymaktır.

Nefs-i levvame: Bu da günah işleyip tevbe eden nefistir. Bundan hayır da şer de gelir. Fakat şerri işlediği taktirde tevbe eder ve Allah'a döner. Bu sebeple ona levvame/kınayıcı nefis adı verilir. Çünkü bu nefis kişinin kendisini günahlardan ötürü kınar. Ayrıca bu nefis hayır ile şer arasında televvüm eder. Yani gider ve gelir. (Ondan dolayı ona levvame denilmiştir).

Nefsi mutmainne: Bu da hayrı ve hasenatı seven, bunu isteyen, buna karşılık şerre ve kötülüklere buğz eden ve bundan tiksinen bir nefistir. Bu hal artık o nefsin ahlakı adeti ve melekesi haline gelir.

İşte bunlar aynı zatın değişik nitelikleri ve halleridir. Çünkü her insanda bulunan nefis aynı ve bir nefistir. Bu da insanın kendinden anladığı bir durumdur.][1015]

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ ﴿٣﴾

3. *"İnsan, Biz onun kemiklerini asla toplayıp bir araya getirmeyeceğimizi mi zanneder?"*

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"İnsan, Biz onun kemiklerini asla toplayıp, bir araya getirmeyeceğimizi mi zanneder? Evet, Biz parmak uçlarını bile toplayıp, düzenlemeye kadiriz."* (Âyet 3-4) buyurmaktadır. O halde Allah buna kadirdir. Fakat O meşieti ile bunu dilemez.][1016]

1014 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 184.
1015 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IX, 294.
1016 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 489.

لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ﴿١٦﴾

16. "Onu (hıfzetmeyi) çabuklaştırmak için dilini onunla kıpırdatma."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[1017] İbn Abbas'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) indirilen vahiyden ötürü oldukça bir ağırlık ile karşı karşıya kalıyordu. Bu sebeple dudaklarını da kıpırdatıyordu. İbn Abbas dedi ki: İşte ben dudaklarımı sana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hareket ettirdiği gibi hareket ettiriyorum. Said b. Cübeyr de dedi ki: Ben de onları sana İbn Abbas'ın onları hareket ettirdiğini gördüğüm şekilde hareket ettiriyorum dedi ve dudaklarını hareket ettirdi. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Onu çabuklaştırmak için dilini onunla kıpırdatma! Çünkü onu toplamak ve onu okutmak Bize düşer."* (Âyet 16-17) buyruklarını indirdi.

(Devamla) dedi ki: O Kur'an'ı senin için göğsünde topladı ve sen onu okursun. *"O halde Biz onu (Cebrail aracılığı ile) okuduğumuz zaman sen onun okumasına uy."* (Âyet 18). Elçimiz onu okuduğu zaman -bir diğer lafızda: Cebrail onu okuduğu zaman- sen onu susarak dinle. *"Sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz Bize aittir."* (Âyet 19) Yani biz onu (sana) okuturuz.

Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrail ona geldiginde onu dinlerdi. Cebrail gittiğinde de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur'an'ı onun okuduğu gibi okurdu.][1018]

إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ﴿١٩﴾

17. "Çünkü onu toplamak ve onu okutmak Bize düşer.

18. O halde Biz onu okuduğumuz zaman sen okumasına uy !

19. Sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz Bize aittir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Çünkü onu toplamak ve onu okutmak Bize düşer. O halde Biz onu okuduğumuz zaman sen okumasına uy ! Sonra onu açıklamak da*

1017 Buhârî. VIII. 680 -Fethu'l-Bari-: Müslim. I. 330. 331.
1018 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 101.

hiç şüphesiz Bize aittir." (Âyet 17-19) buyruğu yüce Allah'ın: "*Biz sana Mûsâ ve Firavun'un haberinden bazısını hak ile okuyacağız.*" (Kasas. 3) buyruğu gibidir.][1019]

[Kâri/Kur'an okuyan Kur'an'ı açık seçik okuyup lafızlarını gereği gibi çıkartan kimse demektir. Yüce Allah da: "*Çünkü onu (kalbinde) toplamak ve onu okutmak Bize düşe.r*" buyurarak Kur'an'ı toplamak ile Kur'an(ı okumak) arasında fark olduğunu göstermiştir.][1020]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu "*Kur'an*" lafzı gibidir. Bununla mastar anlamı kastedildiği gibi okunan söz de kastedilir. Yüce Allah da: "*Çünkü onu (kalbinde) toplamak ve onu okutmak Bize düşer. O halde Biz onu (Cebrail aracılığı ile) okuduğumuz zaman sen onun okumasına uy.*" buyurmaktadır. Burada "Kur'an" lafzı âyet-i kerimede olduğu gibi mastardır. İbn Abbas'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Onu göğsünde toplamak (ezberlemeni sağlamak) sonra da dilinle onu okumanı sağlamak bize aittir. Dolayısıyla Cebrail onu okuduğu zaman sen onun okumasını dinle. Bundan sonra ise onu gerektiği gibi açıklamak da bize aittir.

Bazen "Kur'an" lafzı ile okunan sözün kendisi kastedilebilir. Yüce Allah'ın: "*Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun.*" (A'raf. 204); "*Gerçekten bu Kur'an en doğru olana iletir.*" (İsra. 9); "*Eğer Biz bu Kur'an'ı bir dağa indirmiş olsaydık muhakkak ki Allah'ın korkusundan onun başını eğerek dağılıp parça parça olduğunu görürdün.*" (Haşr. 21) ve: "*De ki: Andolsun Bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar birbirlerine yardımcı olsalar dahi yine benzerini getiremezler.*" (İsra. 88) buyruğu ve bunun birçok benzeri buyruk böyledir.][1021]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*O halde Biz onu okuduğumuz zaman sen onun okumasına uy.*" buyruğundaki maksat Cebrail'in Kur'an'ı ona okumasıdır. Allah da onu Cebrail vasıtası ile okumuştur. Yüce Allah'ın: "*Yahut bir elçi/melek gönderip izni ile dilediğini vahyeder.*" (Şura. 51) buyruğuna benzemektedir. Buna göre O Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Cebrail'in diliyle ve onu kendisine elçi göndermesi sûreti ile konuşur. Bu müminler hakkında da sabit olan bir husustur. Yüce Allah'ın: "*Allah bize size dair haberler vermiştir.*" (Tevbe. 94) buyruğunda

1019 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 299.
1020 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 478.
1021 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 198.

olduğu gibi. Allah'ın onlara haber vermesi ise ancak Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) aracılığı ile olmuştu.][1022]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Onu toplamak ve onu okutmak Bize düşer."* (Âyet 17) ve: *"Sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz Bize aittir."* buyruklarında geçen okumak/kıraat Cebrail'den işittiği zaman hakkındadır. Burada beyan/açıklamak ise Kur'an-ı Kerim'in kendisine ulaştığı kimselere açıklanmasıdır.][1023]

[Yüce Allah: *"O halde Biz onu okuduğumuz zaman sen onun okumasına uy."* (Âyet 18) buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Abbas'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Onu kalbinde toplamak (ezberlemeni sağlamak) bize aittir. Sonra da onu dilinle okumanı biz sağlayacağız. O halde Cebrail onu okuduğu zaman bitirinceye kadar onu dinle.][1024]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O halde Biz onu okuduğumuz zaman."* buyruğu ile ilgili olarak İbn Abbas bu Cebrail'in okumasıdır diye açıklamıştır. *"Sen onun okumasına uy."* o okumasını bitirinceye kadar sen de onu dinle.][1025]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"O halde Biz onu okuduğumuz zaman."* buyruğu ile: *"Çünkü onu (kalbinde) toplamak ve onu okutmak Bize düşer."* (Âyet 17) ve: *"Sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz Bize aittir."* buyruklarında geçen Kur'an-ı Kerim'i burada *o* Cebrail'den dinlemektedir. Buradaki beyan ise kendisine Kur'an'ın ulaştığı kimselere beyan edilip açıklanması demektir.][1026]

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾

22. "O günde yüzler var ki apaydınlıktır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Özellikle Tirmizi'nin rivâyet ettiği İbn Ömer hadisi ulaşmış bulunmakta-

1022 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 235.
1023 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 128.
1024 Minhâcü's-Sünne. V. 381.
1025 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 37.
1026 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 233.

dır. O bunu İsrail'den o bunu Suveyr b. Ebu Fatihe'den rivâyet etmiştir: İbn Ömer'i şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz cennetlikler arasında konumu en alt mertebede olan kişi bahçelerine. zevcelerine. içinde bulunduğu nimetlere. hizmetkarlarına ve tahtlarına baktığı zaman onların bin yıllık mesafe tuttuklarını görecek kişidir. Allah nezdinde onların en değerli olanları ise onun yüzüne sabah ve akşam bakacak kişidir. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*O günde yüzler var ki apaydınlıktır. Rabblerine bakıcıdırlar.*" (Âyet 22-23) buyruklarını okudu."[1027]

Tirmizi dedi ki: Bu hadisi bir başka yoldan İsrail Suveyr'den o İbn Ömer'den diye merfu olarak rivâyet etmiştir. Yine bunu Abdülmelik b. Ebcer Suveyr'den o Mücahid'den o İbn Ömer'den mevkuf olarak rivâyet etmiştir. Hadisi Ubeydullah el-Eşcai de Süfyan'dan o Süveyr'den o Mücahid'den o İbn Ömer'den hadisi peygambere isnad etmeyerek (ref etmeyerek) diye nakletmiştir. Tirmizi dedi ki: Bizler bu hadisin isnadında Suveyr'den başka kimsenin Mücahidi zikrettiğini bilmiyoruz. Zannederim yüce Allah'ın: "*Onlara orada sabah ve akşam rızıkları verilecektir.*" (Meryem. 62) buyruğu hakkında yüce Allah'a bakmanın ondan olduğu da söylenmiştir.

Bu husus ayrıca merfu bir hadiste de rivâyet edilmiştir. Bu hadisi Dârakutnî "el Ru'ye (Allah'ın görülmesi)" kitabında rivâyet etmektedir: Bize Ebu Ubeyd Kasım b. İsmail ed-Dabbî tahdis etti. bize Muhammed b. Muhammed b. Merzuk el-Basrî tahdis etti. bize Hâni b. Yahya tahdis etti. bize Salih el-Mısri Abbad el-Minkari'den tahdis etti. o Meymun b. Siyah'dan o Enes b. Malik'den rivâyet ettiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şu: "*O günde yüzler vardır ki apaydınlıktır. Rabblerine bakıcıdırlar.*" (Âyet 22-23) âyetini okuttu ve şöyle dedi: Allah'a yemin olsun o bunu indirdiği zamandan itibaren bu âyeti nesh etmedi. Şanı yüce ve mübarek Rabblerini ziyaret ederler. onlara yedirilir. içirilir. hoş kokular sürülür ve onlar (binekler üzerinde) taşınırlar. Kendisi ile aralarındaki hicap kaldırılır. Onlar ona bakarlar. O onlara bakar. İşte yüce Allah'ın: "*Orada sabah ve akşam onlara rızıkları verilecektir.*" (Meryem. 62) buyruğu budur.

Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi de bu hadisi el-Mevzuat adlı eserinde zikretmiş[1028] ve şunları söylemiştir: Bu hadis sahih değildir. Çünkü senedinde Meymun b. Siyah vardır. İbn Hibban dedi ki: Meşhur muhaddislerden münker rivâyetleri tek

1027 Tirmizi. IV. 688: Ahmed. 5317: Abdullah b. Ahmed. es-Sünne. I. 251-252: Müstedrek. II. 509. Hadiz zayıftır.

1028 İbnul Cevzi. el-Mevzuat. III. 260.

başına zikreder. Tek başına rivâyeti naklettiği yerde rivâyeti delil alınmaz. Ayrıca bu hadisin senedinde Salih el-Mısri de vardır. Nesai: Hadisi terk edilmiş birisidir demiştir.][1029]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Lalekâî[1030] İbn Vehb'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Malik b. Enes'i şöyle derken dinledim: Bakacak olanlar kıyamet gününde yüce Allah'a gözleriyle bakacaklardır. Eşheb'den rivâyete göre o şöyle demiştir: Malik'e yüce Allah'ın: "*O günde yüzler var ki apaydınlıktır. Rabblerine bakıcıdırlar.*" (Âyet 22-23) buyruğuna dair soru sorularak: Yüce Allah da bakacak mı denilmiş o da evet diye cevap vermiştir. Ben dedim ki: Bazı kimseler onun yanında olanlar bakar demişlerdir. O: Hayır o ona özel olarak bakar dedi. Nitekim Mûsâ da: "*Rabbim bana kendini göster de sana bakayım.*" (A'raf. 143) demişti. Yüce Allah da: "*Hayır muhakkak ki onlar o günde Rabblerinden elbette perdelenmiş olacaklardır/onu göremeyeceklerdir.*" (Mutaffifin. 15) buyurmuştur.[1031]

Malik'den rivâyete göre ona: Onlar Allah'ın görülmeyeceğini iddia ediyorlar denilince o: (Onlara) kılıç var kılıç demiştir.[1032]

İbnu'l-Mâcişun'un sözü ve yine onun Allah'ın görülmesine dair onun kafirlere karşı hicablanıp görünmeyeceğini delil gösterdiği[1033] daha önce geçmiş idi. Evzai'den de şöyle dediği rivâyet edilmiştir. Ben yüce Allah'ın: "*O günde yüzler var ki apaydınlıktır. Rabblerine bakıcıdırlar.*" (Âyet 22-23) buyruğunda gerçek dostlarına va'detmiş olduğu sevabının en faziletlisinden cehmi ve onun taraftarlarını mahrum bırakacağını umuyorum. Çünkü cehm ve taraftarları onun gerçek dostlarına va'detmiş olduğu sevabın en üstününü inkar etmişlerdir.[1034]

Velid b. Müslim'den[1035] şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Evzai'ye Süfyan es-Sevri'ye. Malik b. Enes'e ve Leys b. Sa'd'a ru'yetin/Allah'ın görülmesinin sözkonusu edildiği bu hadislere dair soru sordum. O (Velid b. Müslim) dedi ki: Bu hadisleri keyfiyet ifade eden bir anlam vermeden kabul ediniz dedi.[1036] Rabi'den

1029 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 424-425.
1030 Lalekâi. no: 870: el-Acurri. eş-Şeria. 254.
1031 Lalekâi. no: 871.
1032 Lalekâi. no: 808. 872
1033 Lalekâi. no: 873.
1034 Lalekâi. no: 874.
1035 Basılı nüshada Ebu'l-Velid Müslim şeklindedir. Düzeltme Lalekâi'den yapılmıştır.
1036 Lalekâi. no: 875.

şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Şafii'nin yanında idim. Ona es-Said bölgesinden bir yaprak parçası gelmişti. Orada şu yazıyordu: "Yüce Allah'ın: "*Hayır, muhakkak ki onlar o günde Rabblerinden elbette perdelenmiş olacaklardır/onu göremeyeceklerdir.*" (Mutaffifin. 15) buyruğu hakkında ne dersin" yazıyordu. Şafii şu cevabı verdi: Bunların gazap halinde perdelenmeleri öbürlerinin rıza halinde onu göreceklerine delildir.

Rabi' dedi ki: Ben: Ey Ebu Abdullah! Sen bu kanaatte misin dedim. O: Evet. Ben Allah için bağlı olduğum dinimde de bunu böyle kabul ediyorum. Eğer Muhammed b. İdris Allah'ı göreceğine inanmasaydı Allah'a ibadet etmezdi.[1037]

Abdullah b. el-Mübarek dedi ki: Yüce Allah kimi kendisini görmekten engelleyerek perdeleyecek olursa mutlaka onu azaplandıracaktır. Sonra da yüce Allah'ın: "*Hayır! Muhakkak ki onlar o günde Rabblerinden elbette perdelenmiş olacaklardır/O'nu göremeyeceklerdir. Sonra onlar hiç şüphesiz cehennemi boylayacaklardır. Sonra: İşte bu sizin yalanlayageldiğiniz şeydir denilir.*" (Mutaffifin. 15-18). Onların yalanladıkları şey ise Allah'ın görülmesidir diye ekledi.][1038]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde kitapta yüce Allah'ın görülmesine dair delil teşkil eden buyruklar da böyledir. Onun: "*O günde yüzler var ki apaydınlıktır. Rabblerine bakıcıdırlar. Ve o günde asık nice suratlar vardır. Kendilerine bel kemiklerini kıran çok belalı işler yapılacağını anlarlar.*" (Âyet 22-25) buyruklarında görüldüğü gibi. İşte bu yüce Allah'ın: "*O günde insana önden yolladığı şeyler ile geride bıraktığı şeyler haber verilir. Doğrusu şu ki insan kendisine karşı bir şahittir.*" (Âyet 13-14) buyruklarında sözü edilen insan türünün kısımlarını göstermektedir. Yüzlerin bu iki türe bölüneceğinin zahiri anlamı ise yüce Allah'ın: "*O günde apaydınlık yüzler vardır. Gülmektedir, sevinmektedir. Yine o günde üzerlerini toz toprak kaplamış yüzler de vardır. Bunları da karanlık ve siyahlık kaplayacaktır.*" (Abese. 38-41) buyruğunda da geçtiği gibi bu iki türe ayrılacağı şeklindedir. Çünkü "asık suratlar"dan olmayan bir kimse rabblerine bakacak olan parlak yüzlerdendir. Hem nasıl böyle olmasın ki? Namaz vakitleri süresi kadarlık sürelerde erkeklerin yüce Allah'a bakmaları arttığı gibi kadınların da güzelliklerinin artacağı hadiste sabittir.][1039]

1037 Lalekâi. No: 883.
1038 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. II. 415-416.
1039 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 437.

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰى ﴿٣١﴾ وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿٣٢﴾

31. "O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış.

32. Fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"O tasdik de etmemiş namaz da kılmamış."* buyurmaktadır. O halde tasdik etmeyen herkes namaz da kılmamış demektir.][1040]

[Yüce Allah'ın: *"O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti."* (Âyet 31-32) buyruğu böyle olduğu gibi onun: *"Sizi Sekar'a ne sürükledi? Derler ki: Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksullara yedirmezdik. Biz de dalanlarla birlikte dalardık. Din gününü de yalanlardık. Nihâyet ölüm bize gelip çattı."* (Müddessir. 42-47) buyrukları da böyledir. Yüce Allah böyle birisini tasdik etmemek ile nitelendirdiği gibi namazı terk etmekle de nitelendirmiştir. Aynı zamanda onu yalanlayıp arkasını dönüp gitmekle de nitelendirmiştir. Arkasını dönüp giden ise itaati kabul etmeyip isyan eden kişi demektir. Yüce Allah'ın: *"Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız yahut onlar İslâm'a gireceklerdir. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir ecir verir. Şâyet bundan önce döndüğünüz gibi geri dönerseniz, sizi can yakan bir azap ile cezalandırır."* (Fetih. 16) buyruğunda olduğu gibi.][1041]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah kafir türü hakkında: *"O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış, fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti."* (Âyet 31-32) buyurmaktadır. Buna göre yalanlama haber ile ilgilidir. Yüz çevirmek ise verilen emirden yüz çevirmektir.][1042]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tasdik etmenin zıddı yalanlamaktır. İtaat etmenin zıddı ise yüz çevirmektir. Bundan dolayı da yüce Allah: *"O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış, fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti."* (Âyet 31-32) buyurmuştur.][1043]

1040 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. V. 266.
1041 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 612-613.
1042 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 59.
1043 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 142.

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾

36. "Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı sanır?"

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı sanır?*" buyurmaktadır. Müfessirler ile dil bilginleri şöyle demişlerdir:[1044] Süda: Kendisine emir verilmeyen yasak konulmayan ihmal edilen kimse demektir. Bir kimsenin develerini başıboş kendi hallerine bırakması gibi.][1045]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: "*Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı sanır?*" Yani kendisine emir verilmeden yasak konulmadan kendi haline bırakılacağını mı sanır? Bu ise yüce Rabbin böyle yapmasını mümkün kabul eden kimselerin bu kanaatlerini reddetmek manasında inkar sorusudur.][1046]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu da yüce Allah'ın: "*Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı sanır?*" Kendisine emir verilmeyeceğini yasak konulmayacağını mı sanır buyruğu gibidir. Yani o böyle bir şey olmayacağını mı zannetmektedir. Böyle bir şey kesinlikle olmaz. Kesinlikle ona emir verilmesi yasaklar konulması kaçınılmazdır.][1047]

أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَى ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى ﴿٣٨﴾
فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ
يُحْيِيَ الْمَوْتَى ﴿٤٠﴾

37. "O dökülen meniden bir damla değil miydi?

38. Sonra o bir sülük gibi yapışan kan pıhtısı olmuş sonra (Allah onu) yaratmış, düzenlemiştir.

39. Ondan erkek ve dişi iki sınıf yaratmıştır.

40. Bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?"

1044 Bk. Zâdu'l-Mesîr, VIII, 425.
1045 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 52; XI, 258; XVII, 174
1046 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 299.
1047 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 495.

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah Kıyame Sûresi'nde: *"O dökülen meniden bir damla değil miydi? Sonra o bir sülük gibi yapışan kan pıhtısı olmuş sonra (Allah onu) yaratmış, düzenlemiştir. Ondan erkek ve dişi iki sınıf yaratmıştır. Bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?"* (Âyet 37-40) buyurmaktadır. Burada yüce Allah bunu topraktan yapılacak olan ikinci yaratılışın mümkün olduğuna delil olarak zikretmektedir. Bundan dolayı bir başka yerde de: *"Ey insanlar! Eğer öldükten sonra diriltilmekten yana şüpheniz varsa muhakkak Biz sizi topraktan yarattık. Sonra nutfeden ... yarattık."* (Hacc. 5) buyurmaktadır. İşte Kıyamet Sûresi'nde de onun nutfeden yaratılmış olmasını delil göstermektedir. Çünkü bu bütün insanlar tarafından bilinen bir husustur. Hacc Sûresi'nde ise onu topraktan yarattığını zikretmektedir. Bu da kesin delillerle bilinen bir husustur. İlk yaratmanın sözkonusu edilmesi yeniden yaratmanın mümkün olduğuna daha açık bir delildir.][1048]

1048 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 261-262.

İNSÂN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 31 âyettir)

Rafızilere Red Mahiyetinde Olmak Üzere Bu Sûrenin Nüzulü Hakkında Dedi ki:

["*İnsan üzerinden öyle uzun süre geçti ki.*" (İnsan. 1) sûresine gelince. Bunun onun Fatıma'nın ve ikisinin çocukları hakkında indiğini söyleyen kişi bilsin ki bu bir yalandır.[1049] Çünkü bu sûre Mekke'de inmiş bir sûredir. Hasan ile Hüseyin ise Medine'de doğmuşlardır. Hadisin sahih olduğunu varsaysak dahi bu hadiste bir yoksul. bir yetim ve bir esire yemek yediren bir kimsenin ashab-ı kiramın en faziletlisi olduğuna dair bir ifade yoktur. Aksine âyet-i kerime böyle bir işi yapan kimseler hakkında ortaktır. Böyle bir işi yapan kimsenin bu amelden ötürü sevap hak ettiğine delildir. Bununla birlikte Allah'a iman. vaktinde kılınan namaz ve cihad gibi daha başka ameller ise bundan/yemek yedirmekten daha faziletlidir.][1050]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Rafızi dedi ki: "Yirmibirinci burhan/delil "*hel etâ?İnsan*" sûresidir. Sa'lebi'nin tefsirinde değişik yollardan rivâyete göre o şöyle demiştir: Hasan ve Hüseyin

1049 Bu sûrenin nüzulü ile ilgili hadisi Sa'lebi yazma halindeki tefsirinde zikretmiş bulunmaktadır. el-Fethu's-Semavi. 972'de belirtildiği üzere hadisin iki yolu vardır. Birinci rivâyet yolunda el-Kasım b. Mihran (b. Behram da denilir) kişidir ki bunun yalancı olduğu söylenmiştir. Bunu Hafız el-Lisan. IV. 458-459 ve VII. 118'de zikretmiş ve bu hadisin onun tarafından rivâyet edildiğini belirtmiştir. Ayrıca İbn Hibban. el-Mecûhin. II. 214'de geçmektedir.

İkinci rivâyet yolunda da el-Kelbi ve Salih Bâzâm vardır. el-Kelbi itham edilmiş bir ravidir. Salih de zayıftır. Sa'lebi yoluyla bu hadisi Hatib el-Hârizmi. el-Menakib. 972'de zikretmiştir. Bunun Tâvus'dan gelen mursel bir rivâyet yolu daha vardır. Bunu da el-Meğazili. Menakibu Ali. no: 320'de zikretmektedir. Bunun da senedinde Muhammed b. Mervan es-Süddi vardır ki yalancı bir ravidir. Leys b. Ebu Süleym de zayıftır. Zehebi. İbn Hacer. Suyuti. Münavi. Şevkani ve daha başkaları hadisin uydurma olduğu hükmünü vermişlerdir. Yüce Allah en iyi bilendir. Hakim et-Tirmizi. Nevadirul Usul. s. 65'de de bu hadisi tenkide dair güzel açıklamalarda bulunmuştur.

1050 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 419.

hastalandı. Dedeleri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve arapların geneli onları ziyaret etti. Ey Hasan'ın babası! Çocukların için bir adakta bulunsan dediler. O da üç gün oruç tutmayı adadı. Anneleri Fatıma da onların cariyeleri Fıdda da aynı şekilde adakta bulundular. Hasan ile Hüseyin iyileşti. Fakat Muhammed'in ailesi yanında az olsun çok olsun hiçbir şey yoktu. Bunun üzerine Ali üç sa' arpa borç aldı. Fatıma kalkıp bir sa'ı öğüttü. Ondan beş parça ekmek yaptı. Onların her birine bir ekmek olmak üzere. Ali de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte akşam namazını kıldı. Sonra eve geldi. Önüne yemek konuldu. Tam bu sırada onlara bir yoksul geldi. Ey Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ehl-i beyti! Müslümanların yoksullarından bir yoksulum ben. Allah cennet sofralarından sizlere yemek yedirsin. Siz de bana yiyecek bir şeyler verin dedi. Ali onun bu sözlerini işitince ona yiyecek verilmesini emretti. Ona yiyecek verdiler. O gün ve gecelerini sudan başka hiçbir şeyi ağızlarına değdirmeden geçirdiler.

İkinci gün de Fatıma kalkıp yine bir sa' öğüttü. Ali de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile namaz kıldıktan sonra eve geldi. Önüne yemek konuldu. Bu sefer onlara bir yetim geldi. Kapıda durdu ve: Ey Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ehl-i beyti! Muhacirlerin çocuklarından bir yetimim ben. Babam Akabe günü şehid düştü. Bana yiyecek bir şeyler verin. Allah da cennet sofralarından size yedirsin dedi. Ali onun söylediklerini işitince ona verilmesini emretti. Onlar da yemeği ona verdiler. Böylelikle iki gün iki gece sadece su dışında hiçbir şeyin tadına bakmadan geçirmiş oldular.

Üçüncü gün de Fatıma kalkıp üçüncü sa' arpayı öğüttü ve ekmek yapıp pişirdi. Ali de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile namaz kıldı. Sonra eve geldi. Önüne yemek konuldu. Tam bu sırada bir esir gelip şöyle dedi: Sizler bizi esir alıp bizi bu şekilde başı boş yemek yedirmeden mi bırakacaksınız? Bana yiyecek bir şeyler verin. Ben Muhammed'in esiriyim. Allah da size cennet sofralarından yedirsin dedi. Ali sözlerini işitince ona verilmesini emretti. Ona o yemeği verdiler. Böylelikle geceli gündüzlü üç gün boyunca sudan başka hiçbir şeyin tadına bakmaksızın geçirmiş oldular.

Dördüncü gün adaklarını yerine getirmiş oldukları halde Ali. Hasan'ı sağ eline Hüseyin'i sol eline alıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna götürdü. Aşırı açlıktan dolayı küçük yavrular gibi titriyorlardı. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları görünce: Ey Hasan'ın babası! Gördüğüm bu haliniz beni ne kadar üzüyor bir bilsen. Haydi hep birlikte kızım Fatıma'nın evine gidelim dedi. Yanına gittiler. Fatıma odasında karnı aşırı açlıktan dolayı sırtına yapışmış. gözleri içeri çekilmişti. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu görünce benim imdadıma kim yetişebilir. Allah aşkına Muhammed'in ehl-i beyti açlıklarından ölüyor dedi.

Bunun üzerine Cebrail Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indi ve: Ey Muhammed! Allah'ın ehl-i beytin hakkında sana mutluluk verdiğini al dedi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): Ne alacakmışım ey Cebrail deyince ona: *"İnsan üzerinden öyle uzun süre geçti ki."* (İnsan. 1) (sûresin)i okuttu.

İşte bu önceden hiçkimsenin elde edemediği ve hiçkimsenin de bu hususta kendisine kavuşamayacağı pek çok faziletlere delalet eder. Böylelikle o başkalarından daha faziletli olur. Dolayısıyla imam odur."

Buna çeşitli bakımlardan cevap verilir:

1. Daha önce geçtiği gibi naklin sıhhatinin ortaya konulmasını istiyoruz. Sa'lebi'nin. Vahidi'nin ve benzerlerinin rivâyetleri tek başına bunun sahih olduğuna. ehl-i sünnetin de şianın da ittifakı ile kabul edilmiştir. Eğer ahkam ve faziletlere dair meselelerden herhangi birisi hakkında iki kişi ayrılığa düşecek olup o ikisinden birisi bir hadisi delil göstererek onun da sıhhatine bunlardan birisinin tefsirindeki bir rivâyetten başka bir delil gösteremeyecek olursa bu onun sıhhatine delil olmayacağı gibi kendisi ile tartışan kimseye karşı da bunu delil gösteremeyeceği ilim adamlarının ittifakı ile kabul edilmiştir.

Başkalarının naklettiği rivâyeti zikretmek bunların adetidir. Zikrettikleri bu rivâyetin bir çoğunun da sahih mi zayıf mı olduğunu bilmezler. Kendilerinden başkalarının bâtıl olduğunu bildiği israiliyatın birçok rivâyetini de naklederler. Çünkü onların yaptıkları ya yapılmış olan nakli anlatmaktır ya insanların söylediklerini aktarmaktır. Bunun da ötekinin de büyük bir kısmı bâtıl olsa dahi böyle yaparlar. Bazen bir takım nakillerin sıhhatine ve zayıflığına dair açıklamalar yaptıkları da olur fakat bunu her zaman yapmaz ve buna ilke olarak bağlı kalmazlar.

2. Hadisi bilen ve bu alanda imam ve hakim konumunda olanların ittifakı ile bu hadis yalan ve uydurma rivâyetlerdendir. Bu hususta söyledikleri nakledilen de asıl bunların sözleridir. Bundan dolayı bu hadis nakilde baş vurulan kitapların hiçbirisinde olsun. sahih kaynaklarda olsun. müsnedlerde olsun. camilerde olsun. sünenlerde olsun rivâyet edilmediği gibi Nesai gibi zayıf hadisleri rivâyet etmekte bazen müsamahakar davransalar bile fezaile dair eser telif edenler de bunu rivâyet etmemişlerdir. Çünkü Nesai Ali (radıyallâhu anh)'ın özellikleri hakkında bir eser yazmış ve bu eserinde çok sayıda zayıf hadis zikretmiş olduğu halde bu ve benzeri hadisleri rivâyet etmemiştir.

Aynı şekilde Ebu Nuaym "el-Hasâis" edli eserinde Hayseme b. Süleyman. Tirmizi "Camii"nde Ali (radıyallâhu anh)'ın faziletleri hakkında -birçoğu da zayıf

olan- hadisler rivâyet ettikleri halde yalan olduğu açıkça belli olduğundan ötürü bunun gibi bir hadis rivâyet etmemişlerdir.

İbn İshak ve onun gibi siyer alanında telif yapmış olanlar da onun faziletlerine dair zayıf bir takım hususları zikrederler fakat bunun gibi bir rivâyet zikretmedikleri gibi bizim rivâyetleri bilinen senetlerle nakleden tefsir imamlarından nakil hususunda ehliyet sahibi kimselerin ittifakı ile uydurma olduğunu söylediğimiz hiçbir rivâyet de zikretmemişlerdir. İbn Cüreyc'in Tefsir'i. Said b. Ebu Arube'nin. Abdürrezzak'ın. Abd b. Humeyd'in. Ahmed'in. İshak'ın tefsire dair rivâyetleri ile Baki b. Mahled'in Tefsir'i. İbn Cerir Taberi'nin. Muhammed b. Eslem et-Tûsi'nin. İbn Ebu Hatim'in, Ebu Bekr b. el-Münzir'in ve onların dışında İslâm dininde doğrulukları çok iyi bilinen büyük alimlerden hiçbirisinin tefsirinde böyle bir şey yoktur. Bunların tefsirleri ise tefsir alanında itimad edilir nakilleri ihtiva eder.

3. Bu rivâyetin yalan olduğunun delilleri pek çoktur. Bunlardan birisi de şudur: Ali Fatıma ile Medine'de evlenmiştir. Ancak Bedir gazvesinden sonra onunla zifafa girmiştir. Nitekim sahih'te bu böylece sabit olmuştur. Hasan ile Hüseyin ise bundan sonra üç yahut dördüncü yıllarda dünyaya gelmişlerdir. Herkes de Ali'nin Fatıma ile ancak Medine'de evlendiği ve ancak Medine'de çocuklarının doğduğunu ittifakla kabul etmektedir. Bu ise bu gibi hususlarda asgari bir bilgiye sahip olan herkesin bildiği umumi mütevatir bilgi türündendir.

Buna karşılık *"İnsan üzerinden öyle bir uzun zaman geçti ki."* (İnsan. 1) sûresi tefsir ve nakil alimlerinin ittifakı ile Mekke'de inmiştir. Onlardan hiçbirisi Medine'de indiğini söylemiş değildir. Sûre zaten bütün peygamberler arasında ortak bulunan Allah'a ve ahiret gününe iman. yaratılışı ve ölümden sonra dirilişi sözkonusu etmek gibi dinin esaslarını tespit etmek hususunda mekki sûrelerin yolunu izlemektedir. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu sûreyi "elif. lâm. mim tenzil (secde)" sûresi ile birlikte okurdu.][1051]

Merhum İbn Teymiyye rafızinin sözlerini naklettikten sonra şu şekilde cevap veriyor:

[Hem eğer infak etmiş olsaydı Ali hakkında: *"İnsan üzerinden öyle uzun süre geçti ki."* (İnsan. 1) sûresi indiği gibi onun hakkında da Kur'an inmesi gerekirdi.[1052]

Buna cevap şöyle verilir: *"İnsan üzerinden öyle bir uzun süre geçti ki."* buyruğunun Ali hakkında indiğine gelince. Hadis ilmini bilenlerin ittifak ettikleri

1051 Minhâcü's-Sünne. VII. 177-179.

1052 Bu rafızi Ibn Mutahhar'ın Ebu Bekir es-Sıddik'in değerini küçük göstermek için söylediği bir sözüdür.

hususlardan birisi de bunun uydurma ve yalan olduğudur. Ayrıca bunu ancak uydurma bir takım rivâyetleri zikretmeyi adet haline getirmiş bir takım müfessirler zikretmektedir. Bunun yalan olduğunun açık delili ise bu İnsan Sûresi'nin herkesin ittifakı ile Mekke'de hicretten önce Ali'nin Fatıma ile evlenmesinden. Hasan ve Hüseyin'in de doğmasından önce indiği üzerinde ittifak etmiş olmalarıdır. Ben bu hususa dair geniş açıklamaları başka yerde yapmış bulunuyorum. Ali (radıyallâhu anh) hakkında özel olarak infakı ile ilgili Kur'an-ı Kerim'den hiçbir şey nazil olmuş değildir. Çünkü onun malı yoktu. Hatta hicretten önce o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in baktığı kimseler arasında idi. Hicretten sonra ise bazen bir kova su karşılığında bir hurma tanesi almak üzere ücretle çalıştığı da oluyordu. Fatıma ile evlendiği zaman zırhından başka onun bir mehri yoktu. Düğün masraflarını da Bedir gazvesinde elde ettiği ganimetlerden harcamıştı.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[1053] Ali (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bedir günü alınan ganimetlerden benim payıma bir deve düşmüştü. Ayrıca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beşte birden de bana bir deve vermişti. Fatıma ile evlenmek istediğim zaman Kaynukaoğulları'ndan bir kuyumcu ile benimle birlikte gelip izhir denilen ottan getirmek üzere anlaştık. Ben o otu kuyumculara satmak ve böylelikle düğünümde vereceğim ziyafetin masrafını ondan karşılamak istemiştim. Devem için eğer takımı, çuval ve halat gibi gerekli ihtiyaçları toplamakla meşgul iken bana ait olan iki deve de ensardan bir adamın evinin yanında çökmüş bulunuyorlardı. O sırada Hamza da ensardan olan o kişinin evinde içki içiyor. bir cariye de ona şarkı söylüyordu. Cariye: "Ey Hamza! Haydi şu güzel develere bir çık" deyince Hamza derhal devenin yanına çıktı ve onların hörgüçlerini kesti. böğürlerini yardı diye Buhârî'deki hadisi zikreder. Bu ise içkinin haram kılınmasından önce idi.

Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh)'a gelince. Allah yolunda infakta bulunanların övülmesine dair nazil olmuş her bir âyet ile bu ümmet arasından ilk kastedilen kişi odur. Yüce Allah'ın: *"Aranızda fetihten önce infak edip savaşanlar (diğerleri ile) bir olmaz. Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip savaşanlardan daha büyüktür."* (Hadid. 10) âyeti gibi. Ebu Bekir ise bunların en faziletlileri ve ilkidir.

Yüce Allah'ın: *"İman edip de hicret edenlerin Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenlerin."* (Tevbe. 20); *"Hâlbuki malını temizlenmek için veren çok sakınan kimse ise ondan uzaklaştırılacaktır."* (Leyl. 17-18) buyrukları da böyledir.

1053 Buhârî. IV. 78-79; Müslim. III. 1568-1570.

İbn Cerir Taberi. Abdurrahman b. Ebu Hatim ve onlar gibi diğer müfessirler senetleriyle Urve b. ez-Zübeyr. Abdullah b. ez-Zübeyr. Said b. el-Müseyyeb ve başkalarından Ebu Bekir hakkında indiğini zikretmişlerdir.[1054]][1055]

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾

3. "Gerçekten Biz ona yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör (bir kâfir) olsun."

Tefsiri:

[Mücahid de yüce Allah'ın: "*Gerçekten Biz ona yolu gösterdik.*" buyruğu hakkında böyle demiş ve mutluluk ve bedbahtlık (yolunu) diye açıklamıştır.[1056] İkrime de[1057] hidâyet yolunu (gösterdi) diye açıklamıştır. Bu iki rivâyeti de Abd b. Humeyd zikretmektedir.][1058]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Gerçekten Biz ona yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör (bir kafir) olsun.*" buyruğu da böyledir. Bunun ortak paydayı teşkil eden hidâyet olduğu söylenmiştir ki bu da ona izlenmesi gereken yolu ve izlenmemesi gereken yolu ona açık seçik göstermiş olmasıdır. Bir diğer görüş ise şöyledir: Hayır o her iki kesime de izleyeceği yolu göstermiştir. "*İster şükredici olsun ister nankör (bir kafir) olsun.*"][1059]

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٦﴾

6. "(O) Allah'ın (has) kullarının kendisinden içtikleri ve diledikleri gibi akıttıkları bir pınardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri*" buyruğu da böyledir. İçip de suya kanacakları manasını da ihtiva etmektedir.][1060]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

1054 Leyl Sûresi'nde bu rivâyet gelecektir.
1055 Minhâcü's-Sünne. VIII. 553-555.
1056 İbn Cerir. XXIX. 206.
1057 İbn Kesir. IV. 453.
1058 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 143.
1059 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 99.
1060 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 342.

[Bir kimse yüce Allah'ın: "(يشرب بها): *Kendisinden içtikleri*" buyruğundaki "be" harfinin zaid olduğunu söyleyecek olursa o bunu kendiliğinden bildiği bir bilgi olarak ifade eder. Çünkü içen bir kimse içtiği halde kanmayabilir. Bundan dolayı (يشرب منها): Ondan içtiği" denilmesi halinde kanmaya delil olmaz. Ama kanma manasının da fiil ile anlatılması kastedilecek olursa o taktirde (يشرب بها) denilir ve bu ifade kanmayı da gerçekleştiren içmeye delil olur. İşte bu "be" lafzının delalet ettiği özel bir içmedir.][1061]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*(O) Allah'ın (has) kullarının kendisinden içtikleri bir pınardır.*" buyruğunda içip kandıkları manası da yüklendiğinden ötürü içmenin manası kalmakla birlikte "be" harfi ile fiilin geçiş yapması sağlanmıştır.][1062]

يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾

7. "Onlar adakları(nı) yerine getirirler ve kötülüğü yaygın bir günden korkarlar."

Tefsiri:

[Ve adağın yerine getirilmesi emri Allah'a itaat olmak ile kayıtlıdır. Bundan dolayı Malik Muvatta'ında kendisinden sonra Buhârî'nin de rivâyet ettiği Âişe'den gelen şu hadisi nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kim Allah'a itaat etmeyi adayacak olursa O'na itaat etsin. Allah'a isyan etmeyi adayan kişi ise Allah'a isyan etmesin."[1063] Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de mutlak olarak nezir lafzı ile yerine getirilmesine dair emir yoktur. Çünkü yüce Allah'ın: "*Onlar ki adakları(nı) yerine getirirler.*" buyruğu bir haber ve bir övgüdür.][1064]

["*Yemeğe olan sevgilerine rağmen yoksula, yetime ve esire yemek yedirirler. Biz size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz.*" buyurmaktadır. Fakirlerden (yaptığı iyilik sebebi ile) dua yahut övgü isteyen bir kimse bu âyetin kapsamının dışına çıkar.][1065]

1061 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 474.
1062 el-İstiğase. 82.
1063 Kaynakları daha önce gösterildi.
1064 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 344.
1065 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 11.

إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللّٰهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾

9. "Biz size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık ne bir teşekkür isteriz."

Tefsiri:

[Bundan dolayı ihlaslı amelde bulunanlar: *"Biz size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık ne bir teşekkür isteriz."* (Âyet 9) diyerek kendilerinin iyilikte bulundukları kimselerden herhangi bir karşılık ve bir teşekkür beklemediklerini haber vermişlerdir. Fakat onlar: Biz Allah'tan da başkasından da böyle bir şey istemiyoruz dememişlerdir. Çünkü böyle bir şey ya imkansızdır veyahut da arsızlıktır. Bundan dolayı ihlaslarını tahkik mertebesine eriştirmiş olanlar iyilik yaptıkları kimselerden dua, övgü ve daha başka bir şey istemezlerdi. Çünkü böyle bir istek ondan yaptıklarına karşılık istemektir. Çünkü dua da iyiliğe ve kötülüğe verilen bir tür karşılıktır. Nitekim hadiste şöyle buyrulmuştur: "Size iyilik yapan bir kimseyi siz de mükafatlandırınız. Eğer onu mükafatlandıracak bir şey bulamayacak olursanız onu mükafatlandırdığınızdan emin oluncaya kadar ona dua ediniz."[1066]

Şair de şöyle demiştir:

ارفع صغيرك لا يحربك ضعفه   يومًا فتدركه العواقب قد نمى

يجزيك أو يثني عليك وإن من   أثنى عليك بما فعلته فقد جزى

"Yaptığın küçük iş(ler)ini yükselt, zayıflığı sana karşılık olmayabilir
Bir gün gelir onun çoğalmış olduğunu görürsün
Ya sana karşılık verir yahut seni över ve hiç şüphesiz
Yaptıklarından ötürü seni öven kişi de (iyiliğinin) karşılığını vermiş olur."][1067]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İlim adamları yüce Allah'ın: *"Biz size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz."* buyruğu hakkında şöyle demişlerdir: Onlar bunu dilleri ile söylemezler. Fakat Allah bunu kalplerinde böyle olduğunu bilir. Bu sebeple onlar ihlas niyetinin lafız ile ifade edilmesini müstehap görmemişlerdir.][1068]

1066 Ebu Davud, 1672; Nesai, V, 82; Ahmed, II, 68; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 216; Tayalisi, 1895; Hâkim, I, 412, II, 63-64. Hadis sahihtir.

1067 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye, I, 192-193.

1068 Şerhu'l-Umde -es-Salat-, 591.

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾

10. "Çünkü biz Rabbimizden asık yüzlü çatık kaşlı bir günden korkarız."

Tefsiri:

[Azabı pek çetin olan günün ise: "*Asık yüzlü çatık kaşlı bir gün*" diye söz edilmiştir.][1069]

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا ﴿٢٣﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ
مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٢٥﴾ وَمِنَ
اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾

23. "Hiç şüphesiz ki Kur'an'ı sana kısım kısım biz indirdik.

24. O halde Rabbinin hükmüne sabret ve onlardan günahkâr yahut nankör hiçbir kimseye itaat etme.

25. Sabah ve akşam da Rabbinin ismini zikret.

26. Gecenin bir kısmında O'na secde et, gecenin uzun bir bölümünde de O'nu tesbih et!"

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Hiç şüphesiz ki Kur'an'ı sana kısım kısım biz indirdik. O halde Rabbinin hükmüne sabret ve onlardan günahkâr yahut nankör hiçbir kimseye itaat etme. Sabah ve akşam da Rabbinin ismini zikret. Gecenin bir kısmında O'na secde et. gecenin uzun bir bölümünde de O'nu tesbih et!*" (Âyet 23-26) buyurmaktadır. Şüphesiz ki bu buyruk yatsı namazını vitir ve gece namazını: "*Gecenin uzun bir bölümünde de O'nu tesbih et.*" buyruğu dolayısıyla kapsar.][1070]

["*O halde Rabbinin hükmüne sabret ve onlardan günahkâr yahut nankör hiçbir kimseye itaat etme.*" (Âyet 24) Bunun bir benzeri yüce Allah'ın: "*Onlardan günahkâr yahut nankör hiçbir kimseye itaat etme.*" buyruğudur. Buradaki "(الكفور): Nankör" de aynı zamanda günahkâr demektir. Fakat özel olan umumi olana atfedilmiştir. Bunların aynı mevsufun iki sıfatı olduğu da söylenmiştir. Bu da daha beliğdir. Çünkü mevsuf aynı olmakla birlikte sıfat. sıfata atfedilmiştir.

1069 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 121.
1070 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIII. 87.

Yüce Allah'ın: *"O ki yaratıp düzenleyendir. O ki takdir edip yol gösterendir."* (A'la. 2-3) buyrukları ile: *"Müminler gerçekten felâh bulmuşlardır. Onlar ki namazlarında huşû içindedirler. Onlar boş şeylerden yüz çevirirler. Onlar zekâtı edâ ederler. Onlar ırzlarını korurlar."* (Mü'minun. 1-5) buyrukları gibi. Bunun benzeri buyruklar da pek çoktur.

İbn Zeyd dedi ki:[1071] (الآثم): Günahkâr lafzı günah işleyen zalim ve nankör kişi demektir. Onların hepsi aynıdır. İbn Atiyye dedi ki: Bu. bu iki sıfattan hangisi olursa olsun itaat etmemesi gereken kimseyi tanıyıp tanımamakta serbest bırakılmıştır. Çünkü bunların her biri hem günahkârdır hem nankördür. Fakat ümmetin günahkâr kimsenin masiyetleri oldukça fazla işleyecek şekilde çoklukları sözkonusu olmamıştır. (İbn Atiyye devamla) dedi ki: Lafız imamın isyankarlar arasından günahkâr herhangi bir kimseye yahut müşriklerden pek nankör olan bir kimseye itaat etmesinin yasak olmasını gerektirmektedir.

Ebu Ubeyde ve başkaları dedi ki:[1072] Burada muhayyerlik yoktur. Yani "yahut" lafzı "vav: ve" anlamındadır.[1073]

Aralarında Beğavi'nin[1074] ve İbnu'l-Cevzi'nin bulunduğu[1075] bir kesim de böyle demişlerdir.

el-Mehdevi dedi ki:[1076] Yani sen günahkâr yahut kafir/nankör kimseye itaat etme. "Ev: yahut. veya" onların hiçbirisine yalnız başına iken dahi itaat etmemeyi gerektirir. Eğer sen ikisinden günahkâr yahut nankör birisine itaat etme demiş olsaydı ancak iki vasfın bir arada bulunması halinde yasak bağlayıcı olurdu.][1077]

Dehr/İnsan Sûresi hakkındaki ayrı bir risalesinde şunları söylemektedir:

[Bil ki *"İnsan üzerinden öyle uzun süre geçti ki."* (İnsan. 1) Sûresi kısalığına rağmen Kur'an sûreleri arasında oldukça hayret verici bir sûredir. Çünkü yüce Allah insanın karmakarışık bir nutfeden nasıl yaratıldığını sözkonusu ederek bu sûreyi başlatmıştır. Bu nutfeyi kudretiyle. lütfuyla. hikmetiyle arka arkaya aşamadan aşamaya geçirdi. İnsanı bir halden bir hale aktardı. Sonunda onun yaratılışı

1071 İbn Cerir. XXIX. 224.
1072 Matbu nüshada bulunmayan bir fazlalıktır.
1073 İbn Atiyye'nin ifadeleri burada sona ermektedir. XVI. 193.
1074 Beğavi. IV. 399.
1075 Zâdu'l-Mesir. VIII. 441.
1076 Tefsir sahibi el-Mehdevi'dir. Biyografisine dair daha önce bilgi vermiştik. Tefsiri'nin bir bölümü hâlâ yazma halindedir. Onun bir kısmı Ürdün Üniversitesi'nde tez olarak tahkik edilmiştir.
1077 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 388-389.

tamamlanıp sûreti de mükemmel halini alınca onu eksiksiz işiten ve gören bir insan olarak çıkardı. Daha sonra onun idrak ve ayırdetme gücü kemale erince ona hayır ve şerden hidâyet ve dalaletten ibaret iki yolunu gösterdi. O da bu hidâyetten sonra ya Rabbine şükreden birisi olur yahut ona nankörlük eden bir kafir olur. Bundan sonra ise şükredenlerle kafirlerin akıbetini her ikisi için ayrı ayrı neler hazırladığını zikretti. Önce kafirlerin akıbetini sözkonusu etti. Sonra şükredenlerin akıbetini. Sûrenin sonunda ise önce rahmet ehlini sonra azap ehlini zikretti. Böylelikle sûreye insanın ilk hali olan nutfeyi sözkonusu ederek başladı. Onun son halini sözkonusu ederek bitirdi. Bu ise rahmet ehli yahut azaba uğrayanlardan olmasıdır. Sûrenin ortasında ise her iki kesimin amellerini zikretti. Azaba uğratılacakların amellerini: "*Gerçekten biz kafirler için ... hazırlamışızdır.*" (Insan, 4) buyruğunda toplu olarak zikrettikten sonra rahmet ehlinin amellerini de onların görecekleri mükafatları da etraflı olarak sözkonusu etmiştir.

Böylelikle sûre insanın yaratılışını, hidâyete iletilmesini, ilk var edilmesini orta dönemdeki halini ve nihai akıbetini ihtiva etmektedir. Aynı şekilde sûre ilk yaratılışı ve sonradan yaratılışı da ihtiva etmektedir. İlahi kuvvet ve şeriat olan yaratmayı ve emretmeyi de zikretmektedir. Ayrıca sûre sebebin sabit olduğunu, kulun da gerçek anlamda fail ve irade sahibi olduğunu, onun fail ve irade sahibi oluşunun da ancak Allah'ın meşieti ile sözkonusu olduğunu da ihtiva etmektedir. O halde bu sûrede kaderiyye ve cebriye diye bilinen her iki taifenin de kanaatleri reddedilmektedir. Sûrede ademoğullarının bütün kısımları anılmaktadır. Çünkü onlar ya kitapları sol taraflarından verilecek şimal ehli olan kafirlerdir, yahut kitapları sağlarından verilecek olan kimselerdir. Bunlar da ebrar/iyiler ve mukarrebler/yakınlaştırılmış olanlar olmak üzere iki türdür. Şanı yüce Allah iyilerin içkilerine yakınlaştırılmış kullarının içeceğinden karıştırılacağını sözkonusu etmektedir. Buna sebep ise onların da kendi amellerini karıştırmış olmalarıdır. Mukarrebler ise içeceklerini amellerini hâlis kıldıkları gibi hâlis ve katıksız içeceklerdir. Şanı yüce Allah yakınlaştırılmış olanların içkilerini kâfûrdan tespit etmiştir. Yakînin bir serinletici özelliği ve gücüne uygun olacak şekilde gücü ve serinliği bulunan kâfûrdan tespit etmiştir. Buna sebep ise kalplerinin dünyada ulaşmış olduğu yakîndir. Ayrıca bu alevli cehennem ateşine de zıt bir özelliktir.

Şanı yüce Allah onların ayrıca zencefil katılmış bir başka içeceklerinin de bulunduğunu haber vermektedir. Çünkü zencefilin hoş bir kokusu ve lezzetli bir tadı vardır. Ayrıca kâfûrun serinliğini değiştirmeyi gerektiren fazlalıkları eriten ve iç organları temizleyen bir özelliği de vardır. Bundan dolayı yüce Allah onu tertemiz yani karınlarını tertemiz eden bir içki diye nitelendirmiştir.

Şanı yüce Allah böylelikle onları hem iç hem dış güzellikleri ile nitelendirmektedir. Yüce Allah'ın: *"Onlara bir güzellik, bir sevinç verir."* (İnsan, 11) buyruğunda olduğu gibi. Âyetteki "nadra" yüzlerinin güzelliği, sevinç ise kalplerinin güzelliğidir. Nitekim: *"O nimetlerin güzelliğini yüzlerinde (görür görmez) tanırsın."* (Mutaffifin, 24) buyurmaktadır.

Azizin hanımının Yûsuf hakkındaki: *"Kendisi dolayısı ile beni ayıpladığınız işte budur. Evet andolsun ben ondan murad almak istedim fakat o kendisini korudu."* (Yûsuf, 32) şeklindeki ifadeleri de buna yakındır.

Böylelikle o, misafiri olan kadınların yanlarına çıkmasını kendisine söyleyerek dış güzelliğini haber verdi. Arkasından buna onun içinin dışından daha güzel olduğuna dair haberini kattı. Çünkü kendisi ondan murad almak istediği halde o iffetini korumaktan hayayı elden bırakmayıp kendisini günaha karşı muhafaza etmekten başka bir şey kabul etmedi.

Daha sonra yüce Allah iyilerin bütün iyi amelleri kendilerinde topladıklarına dinleyenin dikkatini çekecek şekilde işledikleri amelleri zikretmektedir. Yüce Allah onların adaklarını tastamam yerine getirdiklerini, Rabblerinden korktuklarını, yemeğe olan sevgilerine rağmen başkalarına yedirmeyi tercih ettiklerini ve Rabblerine ihlasla itaat ettiklerini zikretmektedir.

Yüce Allah görevlerin en zayıfı olmakla birlikte adağı yerine getirmeyi sözkonusu etti. Çünkü adağı kulun kendisi üstlenmek sûreti ile kendisine vacip kılmıştır. O bakımdan adak yüce Allah'ın ona vacip kıldığından daha aşağıdadır. O kendisinin üstlendiği iki vacipten zayıf olanı Allah için yerine getirdiğine göre Allah'ın ona vacip kıldığı daha büyük olan vacibi eksiksiz yerine getirmesi öncelikle sözkonusudur.

İşte müfessirlerden şu kanaati ifade edenler buradan hareketle söylemişlerdir: Mukarrebler Allah'a itaati eksiksiz yerine getirirler ve onun üzerlerindeki hakkını ifa ederler. Çünkü kul Allah için bir itaati adayacak olup onu tastamam yerine getirecek olursa bu işi yerine getirilmesi gereken Allah'a ait bir hak haline geldiği için yapar. Bu özellik ise ona ait bütün haklarda vardır. Hakları bu bakımdan birbirine eşittir.

Sonra yüce Allah onların pek zor ve asık suratlı bir gün olan kıyamet gününden korktuklarını haber vermektedir. İşte onların ahiret gününe imanları da bu korkunun muhtevası içerisindedir. O günde kendilerine zarar verecek masiyetlerden uzak durmaları ile o günde yapmaları halinde kendilerine faydalı olacak terk etmeleri halinde de kendilerine zarar verecek olan itaatleri yerine getirmeleri de bu imanın kapsamı içerisindedir.

Daha sonra onların yemeğe olan sevgilerine rağmen yemek yedirdiklerini haber vermiştir. Bu da o yemeğin kendileri için oldukça değerli, ona son derece muhtaç olduklarına delildir. İnsan nefsi ise bu gibi hususlar hakkında daha cimridir. Kalpler daha bağlıdır. El daha sıkıdır. Böyle bir durumda bunu karşılık beklemeden verecek olurlarsa şüphesiz bunun dışında kulların haklarını karşılık beklemeden öncelikle yerine getirirler.

Kulların hakları arasında değerli oluşuna ve aşırı derecede ihtiyaç duyulmasına rağmen insanın gıdasını karşılıksız olarak vermenin sözkonusu edilmesi daha alt mertebede olanları eksiksiz yerine getirdiklerine de dikkat çeker. Aynı şekilde adağın eksiksiz yerine getirilmesi ondan daha üst mertebede olan hakların yerine getirileceğine de dikkat çekmektedir. Yüce Allah: "*Yemeğe olan sevgilerine rağmen.*" (Âyet 8) buyruğu ile şuna dikkat çekilmektedir: Eğer onlar Allah'ı bundan daha çok sevmiyor olsalardı kesinlikle onu sevdiklerine tercih etmezlerdi. Böylelikle onlar daha üst mertebedeki mahbubu daha alt mertebedekine tercih ederler.

Arkasından yüce Allah yemeklerini yoksula, yetime ve esire yedirdiklerini zikretmektedir. Bunların ise kendilerine destek olacak bir güçleri, ayrıca kendilerine mükafat verecekleri bir malları, mükafat vermelerini kendilerinden bekleyecekleri bir akrabaları ve aşiretleri de yoktur. Hâlbuki yaptıkları infaklarla yedirdikleri yemeklerle karşılık bekleyenler ile dünya ehli kimseler bu maksatlarla bu işleri yaparlar.

Arkasından yüce Allah onların bu işi sadece Allah için yaptıklarını, yemek yedirdikleri kimselerden malları ile kendilerine bir karşılık vermelerini de dilleriyle kendilerini övmelerini de istemediklerini haber vermektedir. Hâlbuki insanlara yaptığı iyiliklerini ihlas ile yapmayarak onlardan karşılık yahut teşekkür bekleyenler böyle değildir. İşte bu durum muhabbeti, ihlası ve ihsanı da ihtiva etmektedir.

Daha sonra yüce Allah onların daha söylemeden önce sözlerini tasdik ettiği durumlarını haber vermektedir. Çünkü onlar: "*Çünkü biz Rabbimizden asık yüzlü çatık kaşlı bir günden korkarız.*" (Insan, 10) demişlerdi. Ama bunu söylemeden önce onların bu sözlerini tasdik ettiğini görüyoruz. Çünkü yüce Allah: "*Onlar adakları(nı) yerine getirirler ve kötülüğü yaygın bir günden korkarlar.*" (Âyet 7) buyurmaktadır.

Sonra yüce Allah kendisinin onları korktuklarının şerrinden koruduğunu ve umduklarından fazlası ile onları karşı karşıya getirdiğini haber vermektedir.

Daha sonra yüce Allah onlara lutfetti mesken. giyecek. meclisler. mahsuller. meyveler. içecekler. hizmetciler. pek çok nimetler ve pek büyük mülk gibi onlara vereceği türlü türlü nimetleri de zikretmektedir.

Sabır kişinin nefsini alıkoyması ve oldukça zorlukları ihtiva eder. Bütün bunlar zahiren ve batınen yorar. bitkinlik verir ve oldukça ağır gelir. Bundan dolayı yüce Allah sabrın karşılığında pek geniş olan cenneti. yumuşak giyecek olan ipeği. rahatı temin eden yaslanmayı ve sıcağı ortadan kaldıran gölgeyi mükafat olarak verecektir.

Arkasından yüce Allah iyilerin/ebrarın elbiselerinin rengini sözkonusu etmekte. bunların yeşil renkli ince ve kalın ipekten olduklarını. onların gümüşten bilezikler ile süsleneceklerini de zikretmektedir. Bu onların zahiri süsleridir. Bundan sonra ise onların içlerinin süsünü zikretmektedir ki bu da tertemiz içecektir. Bunun ise anlamı temizleyici olmasıdır.

Denilse ki: Neden onların kaplarının ve süslerinin altından değil de gümüşten olacağı söylenerek yetinilmiştir? Oysa bilindiği gibi cennetlerin ikisinin kapları süsleri ve içindekileri gümüşten. diğer ikisinin ise kapları. süsleri ve içindekileri altından olacaktır.

Şöyle cevap verilir: Bu âyetlerin bağlamı iyilerin/ebrarın ve onların nimetlerinin etraflı bir şekilde sözkonusu edilmesidir. Mukarreblerin mükafatları ile alakaları tafsilatta bulunmak değildir. Şanı yüce Allah ona dair sadece söylenmeyen hususlara dikkat çekecek şekilde bir işarette bulunmuştur. O da iyilerin içeceklerine onların içeceklerinin katılmasıdır.

Demek ki sûre iyilerin niteliklerini ve onların mükafatlarını etraflı bir şekilde anlatmak üzere gelmiştir. Buna sebep ise -Allah en iyi bilendir- iyilerin mukarreblerden daha genel. sayıca onlardan daha çok olmalarıdır. Bu sebeple yüce Allah onların ilklerden de pek çok sonrakilerden de pek çok olduklarını haber verdiği halde ileri geçen mukarrebler hakkında ilklerden pek çok sonrakilerden az olduklarını haber vermektedir.

Aynı şekilde iyilerin mükafatları sözkonusu edilerek mukarreblerin de hiçbir gözün görmediği. hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği mükafatlarına da dikkat çekmek demektir.

Yine şanı yüce Allah küfür ve şükür ehlini zikretmektedir. Şükür ehli ise iki türdür. Birisi kitapları sağ taraflarından verilecek yemin ehli olan iyiler/ebrar. diğerleri ise yakınlaştırılmış öne geçenler (mukarrebun sabikun). Yakınlaştırılmış

öne geçen her kişi de iyilerdendir. Fakat aksi böyle değildir. Çünkü iyiler ve mukarrebler isimleri. İslâm ile iman isimleri gibidir. Onların biri diğerinden daha geneldir.

Diğer taraftan şanı yüce Allah bunun onların karşılığı verilen sailerinin/amellerinin mükafatı olduğunu haber vermektedir. İyilerden ve yakınlaştırılmışlardan olan herkesin yaptığı amelin karşılığı fazlasıyla verilecektir. Böylelikle yüce Allah mükafatı verilen çalışma ile gazaba sebep olan çalışmayı zikretmiş olmaktadır.

Daha sonra şanı yüce Allah nebisine kendisine nimet olarak ihsan etmiş olduğu üzerine Kur'an'ı indirmeyi zikrederek ona hükmüne sabretmesini emretmektedir. Bu ise hem kendi şahsı için vermiş olduğu emri ve onu tebliğ etme emri ile ilgili dini hükmü hem de Rabbinden hakkında gerçekleşen kevni hükmü kapsamaktadır. Çünkü şanı yüce Allah kullarını emirleri ve yasakları ile sınayıp denemiştir. Bu onun dini hükmüdür. Onları kaza ve kaderi ile de dener. Bu da onun kevni hükmüdür. Onlara bu iki hükümden her birisi üzerinde sabretmeyi farz kılmıştır. Her ne kadar bu âyet-i kerimede dini hükümün daha çok kastedildiği anlaşılmakta ise de ayrıca o emrinin tebliğ edilmesi ve haklarının gereği gibi yerine getirilmesi hususunda sabırlı olmayı da emir buyurmuştur.

Onun bu hal üzere sabretmesi ancak kendisini bunun aksine davet eden her günahkâr yahut her nankör kimseye muhalefet etmesi ile tamamlanıp gerçekleşeceğinden ötürü yüce Allah ona buna da ötekine de itaat etmesini yasaklamış ve bunu zikrederken "vav: ve" yerine "ev: yahut" edatını kullanmıştır. Böylelikle onun hangisi olursa olsun şuna da ötekine de itaat etmesinin yasaklanmış olduğunu göstermek istemiştir. Sanki ona: Bunların hiçbirine itaat etme denilmiş gibidir. Bu şekildeki kullanım "her ikisine de" itaat etmesinin yasaklanmış olmasına göre daha geneldir. Çünkü: Her ikisine de itaat etme yahut günahkâr ve nankör kimseye itaat etme denilmiş olsaydı onların her birine de tek başına itaatin yasaklanmış olduğu hususunda ifade sarih olmazdı.

Sabır ancak kalbe sabır sebebi ile elinden kaçırdığına göre daha çok sevimli olan bir şeyin verilmesi ile mümkün olduğundan ötürü yüce Allah bu kaçırdığı sebebi ile ona sabah ve akşam Rabbini zikretmesini emir buyurmuştur. Çünkü Allah'ı anmak sabrın meşakkatlerine katlanmanın en büyük yardımcısıdır. Geceleyin Rabbi için sabretmesi ise geceleyin namaza kalkması ile olur ve bu gündüzün karşı karşıya kaldıkları ve yaptıkları işler hususunda ona bir destek olur. Zahiren ve batınen gücünü artırır. Allah'ın dünyevi ve uhrevi nimetlerinin kaynağını teşkil eder.

Daha sonra yüce Allah kulun dünya ve ahiret saadetine sebep olan hususları tercih etmesine nelerin engel olduğunu haber vermektedir. Bu ise duyuların isteklerini aklın çağrılarına önceleyerek dünyayı sevmek ve onu ahirete tercih etmektir.

Daha sonra yüce Allah insanları yaratmasını, yaratılışlarını sağlam ve mükemmel bir şekilde bir araya getirip pekiştirdiğini zikretmektedir. Bu ise organların, eklemlerin, kasların ve bunlar arasındaki bağların birbirleri ile kaynaşmaları ve bunların birbirlerini güçlendirmeleri ile olur. Bunun gerçek manası ise güçtür. Şairin şu beyiti de bu anlamdadır:

من كل مجتنب شَدِيد أسره سَلس القياد تخاله مختالا

"(Yularından) çekilmesi kolay, pek güçlü kaçınan herkesin büyüklenen birisi olduğunu sanırsın."[1078]

Bu ise ancak bağlama ve bağın bulunması halinde sözkonusu olur. Esirin kendisi ile bağlandığı ip demek olan "el-isâr" de buradan gelmektedir.

Daha sonra yüce Allah ölümlerinden sonra onların benzerlerini değiştirmeye kadir olduğunu ve dilediği taktirde bunu yapabileceğini haber vermektedir. (إذا): ..se, ...sa" muhakkak olan şeyler için kullanılır. Böyle bir değiştirme kaçınılmaz olarak meydana gelecektir. Bu ise başlangıcın benzeri olan yeniden iade etmektir.

İşte âyetin manası budur. Bundan başka bir açıklama yapanlar manası hususunda isabet etmemiş olurlar. Ayrıca buradaki "gibi" lafzı hataya sürüklemesin. Çünkü sonradan yaratılan ilk yaratılan gibidir. Velev ki onun bizzat aynısı olsun. O yeniden iade edilendir. Yahut da ilk yaratılan ve sonradan iade edilen oluşu arasındaki değişiklik itibari ile onun benzeridir. Bu da yıkılmış bir evin tekrar yeniden bina edilerek ilk binanın aynısı olmasına benzer. İade olunan namaz da böyledir. O ilk namazın kendisi demektir ve onun benzeridir.

Kur'an-ı Kerim yüce Allah'ın dilediği taktirde onları tekrar iade edeceği gibi benzerlerini de iade edeceğini ifade etmiştir. Her ikisi de aynı şeydir. Nitekim: "*Sizi ilkin yarattığı gibi yine (O'na) döneceksiniz.*" (A'raf, 29); "*Ve Bize döndürüleceksiniz.*" (Enbiya, 35); "*Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden O'dur.*" (Rûm, 27) ve: "*Göklerle yeri yaratan, onlar gibisini yaratmaya kadir değil midir? Evet ve O biricik yaratandır. Her şeyi en iyi bilendir.*" (Yâsîn,

1078 Ahtal'ın Divanı, 46.

81): *"Aranızda ölümü Biz takdir ettik ve kimse engel olamaz Bize. Yerinize benzerlerinizi getirip, değiştirmek ve sizi bilemediğiniz bir şekilde yeniden yaratmak hususunda. Andolsun ki ilk yaratılışınızı bildiniz. İbretle düşünmeniz gerekmez mi?"* (Vakıa. 60-62) buyurmaktadır.

İşte bütün bunlar bedenlerin yeniden iade edilmesi, diriltilmesidir. Şanı yüce Allah kitabının iki yerinde bunun yeniden yaratma olduğunu açıkça ifade etmiştir. İşte bu yeni yaratma "benzer gibi" olandır.

Daha sonra yüce Allah sûreyi yaratmak ve hidâyet ile başlattığı gibi şeriat ve kader ile bitirmektedir. Yüce Allah: *"Yerinize benzerlerinizi getirip değiştirmek."* (Vakıa. 61) buyurmaktadır. Bu onun şeriati, emir ve yasağının sözkonusu olduğu husustur. Daha sonra da: *"Ama Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz."* (Âyet 30) buyurmaktadır. Bu da onun kaza ve kaderidir. Arkasından yüce Allah tahsisi gerektiren iki isim olan el-Alim ve el-Hakim isimlerini zikretmektedir. Yüce Allah'ın: *"Ama Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz."* buyruğu ile onların dilemelerinin onun dilemesi şartına bağlı olduğunu haber vermektedir. Bununla birlikte bu durum onlar tarafından fiilin yapılmasını gerektirmez. Çünkü bunun azami manası onları irade sahibi kılmış olmasıdır. Fakat onların yapacakları bir fiil ancak o dilediği zaman meydana gelir. Nitekim bir başka yerde: *"Kim dilerse ondan öğüt alır. Allah dilemedikçe öğüt al(a)mazlar."* (Müddessir. 55-56) ve: *"Aranızdan dosdoğru yolda gitmek isteyenlere. Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz de dileyemezsiniz."* (Tekvir. 28-29) buyurmaktadır.

Bununla birlikte şanı yüce Allah kendilerine yardımcı olmak ve onlara muvaffakiyet vermek istemedikçe de onlar fiili ortaya koyamazlar. Demek ki ortada dört irade sözkonusudur: Birisi beyan iradesi, diğer meşiet iradesi, fiil iradesi ve iane/yardım iradesi. Allah en iyi bilendir. Burada söyleyeceklerimiz sona ermektedir. Hamd bir ve tek olarak Allah'adır. Allah'ın salat ve selâmı Efendimiz Muhammed'e, aile halkına ve bütün ashabınadır.][1079]

1079 Câmiu'l-Mesâil, I. 69-77. Bu Muhammed Reşad Salim -Allah'ın rahmeti ona-'in Câmiu'l-Mesâil'de neşr ettiği tam bir risaledir.

MURSELÂT SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 50 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا ﴿١﴾

1. "Andolsun ard arda gönderilenlere."

Tefsiri:

[Murselat: Gönderilenler ister vahiy indiren melekler ve hakkında yemin olunan husus ahiretteki mükafat olsun, ister rüzgârlar olsun, ister bu ve bu olsun bunlar da bilinen hususlardır.][1080]

فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ ﴿٢٣﴾

23. "Gücümüz yeter Bizim. Ne güzel güç yetirenleriz Biz."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı?*" (Âyet 20) buyruğundan itibaren: "*Ne güzel güç yetirenleriz Biz*"e kadar olan buyruklar bunu kudretten olarak kabul edenlerin görüşlerine delil gösterilebilir. Çünkü şanı yüce Allah her ne kadar bir varlığı yaratma kudretine sahip ise de yaratılmışlar üzerinde de kudret sahibi olduğunu ifade eder. Çünkü onu yaratma kudretine sahip olmak onun üzerinde kudretinin olması demektir. Onun üzerinde kudretinin olması ise onu yaratma kudretine sahip olmak demektir. Aynı şekilde hadis-i şerifte de bu açık ifade ile gelmiş bulunmaktadır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ebu Mesud'u kölesini döverken gördüğü zaman söylediği: "Hiç şüphesiz senin buna gücünün yettiğinden daha fazla Allah'ın sana kudreti yeter."[1081] gibi buyruklarında açıkça ifade edilmiştir.

İşte bu buyruk, yüce Allah'ın kulun bizzat kendisi üzerinde kudret sahibi olduğunu ve kulunun kendi kölesine muktedir oluşundan daha da kadir olduğunu gösterdiği gibi kulun kudretinin de sabit olduğunu ifade etmektedir.][1082]

1080 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 320.
1081 Müslim, 1659b
1082 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 12.

NEBE SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 40 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٣﴾

13. "Ve (orada) parıldayan ve ısı yayan bir kandil (güneş) yarattık."

Tefsiri:

[Ziya, nur ve benzeri lafızlar ile güneş, ay, ateş gibi aydınlık saçan varlığın kendisi kastedilir. Yüce Allah'ın: "*Güneşi ışık saçıcı, ayı nurlu yaratan O'dur.*" (Yunus, 5) buyurmuştur.

Bir başka yerde de: "*Ve (orada) parıldayan ve ısı yayan bir kandil (güneş) yarattık.*" buyurmaktadır. Şanı yüce Allah güneşe de kandil ve ziya/ışık adını vermiştir. Çünkü güneş, aydınlığı ve parlaklığı ile birlikte ısıtıcı ve yakıcı bir özelliğe sahiptir. Bu yönüyle güneş aydan farklı olarak ateşi daha çok andırır. Çünkü ayda aydınlatmakla birlikte ısıtıcılık özelliği yoktur. Bundan ötürü yüce Allah: "*Güneşi ışık saçıcı, ayı nurlu yaratan O'dur.*" (Yunus, 5) buyurmuştur.

Burada maksat ise ziya/ışık, nur ve benzeri lafızlar ile güneş, ay ve ateş gibi bizatihi var olan aydınlık ve ışık saçıcı şey de kastedilir, bundan ötürü havada ve yerde hâsıl olan aydınlığın kendisi de kastedilir. Bu ikinci husus ise birincisinin aynısı olmayıp başkası ile kaim bir arazdır. Birincisi ile var olan sıfat değildir. Ama onun sebebi ile meydana gelir.

O halde ışığın ve aydınlığın kendisi olan ve su, çamur, hava ve başka şeyler üzerinde görülen ışın, başkası ile kaim olan bir arazdır. Hiçbir şekilde onunla aynı ve bir değildir.][1083]

1083 el-Cevâbu's-Sahih, IV, 368.

لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾

23. "Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar."

Tefsiri:

[Cehennemin fani olacağı görüşüne gelince. Bu hususta seleften ve haleften gelmiş bilinen iki görüş olduğu gibi bu husustaki görüş ayrılığı da tabiinden ve onlardan sonra gelenlerden bilinen bir husustur.

İşte bu cehenneme girenlerin azabının devamı hususundaki iki tartışma konusundan birisidir. Çünkü onların azaplarının son bulacağı bir sınırı vardır ve onların azabı cennetin nimetlerinin devamı gibi devamlı değildir diyenler aynı zamanda cehennemin kendisi yok olabilir de diyebiliyorlar. Onlar oradan çıkacaklar ve içinde kimse kalmayacaktır da diyebiliyorlar. Buna karşılık şöyle denilebilir: Onların bundan maksatları içinde hiç kimse kalmadığı halde azabın kalıcılığı ile birlikte çıkacakları şeklinde değildir. Aksine onun azabı da yok olacaktır. İşte onun fani olmasının manası budur.

Bu görüş Ömer. İbn Mesud. Ebu Hureyre. Ebu Said el-Hudri ve başkalarından da nakledilmiş bulunmaktadır.

Abd b. Humeyd'in -ki bu hadis alimlerinin en üstünlerindendir- meşhur tefsirinde şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bize Süleyman b. Harb bildirdi. bize Hammad b. Seleme. Sabit'den bildirdi. o Hasan-ı Basri'den şöyle dediğini rivâyet etti: Ömer dedi ki: Eğer cehennemlikler cehennemde Âlic kumu kadar kalacak olurlarsa bile yine bunun üstünde oradan çıkacakları bir günleri gelecektir.][1084]

Yine dedi ki: Bize Haccac b. Minhal. Hammad b. Seleme'den bildirdi. O Humeyd'den o Hasan'dan rivâyet ettiğine göre Ömer b. Hattab şöyle demiştir: "Eğer cehennemlikler cehennemde Âlic kumları sayısınca kalsalar bile yine oradan çıkacakları bir gün gelecektir."[1085]

Yüce Allah'ın: "*Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar.*" buyruğunun tefsirinde bunu zikretmektedir.

Hadis ve sünnet alimlerinden bunun gibi büyük bir üstad hadis ve sünnette imam Süleyman b. Harb gibi bu imamlardan bunu rivâyet etmektedir. Süleyman ise sünnet ve hadis alimlerinin en üstünlerindendir. Haccac b. Minhal gibilerinden de bunu rivâyet etmektedir. Bunların her ikisi de Hammad b.

1084 Bu rivâyet Hasan ile Ömer arasında munkatı olması itibari ile illetli kabul edilmiştir. Bk. San'ani. Keşful Estar. s. 5: Elbani. Silsileti Ahadisi Daife. II. 73 ve Keşfu'l-Estar'a dair notu.

1085 Az önceki değerlendirmeye bakınız.

Seleme'den naklediyor. Kendisi ise ilim ve sünnet arasında pek üstün birisidir ve bu birisi Sabit yolu ile diğeri ise Humeyd yolu ile olmak üzere iki yoldan rivâyet edilmektedir. İşte onun kendi zamanında tabiinden kalanların en alimi olduğu söylenen Hasan-ı Basri'den gelen rivâyeti Humeyd yolu ile nakledilmektedir. Hasan bunu ancak tabiinden birisinden dinlemiştir. Bu kişi bunu Ömer'den ister hıfzetmiş olsun ister hıfzetmemiş olsun bunun gibi bir hadis, o imam alimler arasında dolaşıp duruyordu ve onlar bunu reddetmiyorlardı. Yine bunlar haricilerden, mutezileden, mürcie ve cehmiyyeden sünnetin dışına çıkan kimselere ise gerekli tepkiyi gösteriyor, yanlış kanaatlerini inkar ediyorlardı.

Ahmed b. Hanbel de şöyle derdi: Hammad b. Seleme'nin hadisleri bid'atçıların boğazlarına atılan ok gibidir.

İşte bunlar bundan daha alt mertebede bid'at gördükleri hususlara karşı çıkıp inkar eden ehl-i sünnetin en büyük bayraktarları idi. Şâyet bu söz onlara göre kitaba, sünnete ve icmaa -bir takım kimselerin zannettikleri gibi- muhalif bid'atlerden olmuş olsaydı (elbette onu reddederlerdi).

Abd b. Humeyd bunu yüce Allah'ın: "*Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar.*" (Âyet 23) tefsirinde zikretmektedir. O bununla "ahkâb: uzun devirler" adı verilen sürenin biteceği bir süresi olduğunu söyleyenlerin kanaatlerini açıklamak için nakletmiştir. Bu yönü ile o ardı arkası kesilmeyen rızık gibi değildir. Şüphesiz kim bu Ömer'in görüşüdür deyip onu da ondan nakledecek olursa bununla cehennem ehli olan cehennemliklerin türünü kastetmişlerdir.

Bir takım günahlar işlemiş olanlara gelince; bunlar da başkaları da cehennemden çıkacaklarını ve onların orada Âlic kumlarının taneleri kadar ve hatta ona yakın bir süre kadar kalmayacaklarını zaten bilirler.][1086]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Denilir ki: Onlar bunu kastetmemişlerdir. Her ikisi de orada uzun devirler boyunca kalacaklarını söylediler. Bunlar ise yüce Allah'ın: "*Şüphesiz ki cehennem bir pusudur. Azgınların dönüp varacakları bir yerdir. Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar. Orada bir serinlik de tatmazlar, içilecek bir şey de. Ancak kaynar bir su ve bir irin. Uygun bir karşılık olmak üzere. Çünkü onlar hiçbir hesap ummuyorlardı. Âyetlerimizi de yalanladıkça yalanlıyorlardı.*" (Âyet 21-28) buyruğunda sözkonusu edilen kafirlerdir. Bu Allah'ın âyetlerini alabildiğine yalanlamış bulunan kimselerin niteliğidir. Bu yalanlama mastar ile (mefulü mutlak olarak) pekiştirilmiş bir yalanlamadır. Ben ashab-ı kiramdan herhangi bir kimse-

1086 er-Raddu alâ men kale bi Fenâi'l-Cenneti ve'n-Nâr, 52-55.

den buna muhalif meşhur bir nakil bulamadım. Aksine Ebu Said ve Ebu Hureyre ölümün boğazlanması hadisini rivâyet edenlerdir.[1087] Aynı şekilde şefaate dair hadisleri, tevhid ehlinin cehennemden çıkışları ile ilgili hadisleri de her ikisi de başkaları da rivâyet etmiştir. Bunlar cehennemin fani oluşu hakkında söylediklerini de söylemişlerdir. Beğavi de şu nakli aktarmaktadır: es-Süddi Murre'den, o Abdullah'tan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Eğer cehennemlikler cehennem ateşinde dünya çakılları sayısınca kalacaklarını bilseler mutlaka sevinirlerdi.[1088]

Seleften birden çok kişi ehkab: sonsuz devirlerin belli bir sınır ile sınırlandırılması hususunda oldukça geniş açıklamalar yapmışlardır. "Ahkâb: sonsuz devirler" kelimesi (حقب) in çoğuludur. İbn Ebu Hatim'in Atiyye'den rivâyetine göre o İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: "*Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar.*" buyruğu hakkında: "Seneler boyunca" dediğini rivâyet etmektedir.[1089]

Ebu Salih es-Semmam'dan rivâyete göre o Ebu Hureyre'den: "*Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar.*" buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Bir "hakb" seksen yıldır, bir sene ise 360 gündür. Bir gün ise bin yıl gibidir.[1090] Onun bir günü ise dünyanın tamamı gibidir.

İbn Ebu Hatim dedi ki: Ayrıca Abdullah b. Amr b. el-As'dan ve Hilal el-Hecerî'den, Dahhak'dan, Zekvân'dan, Hasan'dan, Said b. Cübeyr'den, Katade'den ve Amr b. Meymun'dan: Bir hakb (ahkâb'ın tekili) seksen yıldır dedikleri rivâyet edilmiştir.[1091]

Hişam'dan ve Hasan-ı Basri'den rivâyete göre ona yüce Allah'ın: "*Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar.*" buyruğuna dair soru sorulması üzerine şu cevabı vermiştir: Ahkab'ın: Sonsuz devirlerin ne kadar olduğunu en iyi bilen Allah'tır. Bunda ebedilik dışında bir sayı sözkonusu değildir. Fakat bize ulaştığına göre bir tane hakb, yetmiş bin yıldır. O günlerden her bir gün ise sizin saydığınız bin yıl gibidir.[1092]

Yine Hişam'dan, o Hasan'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Ahkâb'ın ne demek olduğunu hiç kimse bilemez. Fakat bir tek hakb yetmiş bin yıldır. Onun bir günü de sizin saydığınız bin yıl gibidir.[1093]

1087 Buhâri, 4730.
1088 Beğavi, IV, 438.
1089 Suyuti, ed-Durru'l-Mensur, VI, 307'de zikretmektedir.
1090 Taberi, XXX, 11.
1091 İbn Kesir, IV, 463.
1092 Taberi, XXX, 11.
1093 Taberi, XXX, 12.

Onun: Ahkab'ın ne olduğunu Allah en iyi bilendir. Kimse onun ne olduğunu bilemez. sözleri onun Allah'ın en iyi bildiği bir sayısının olmasını gerektirir. Eğer bunun sayısı olmasaydı o taktirde herkes de bunun bir sayısının olmadığını bilecekti. Hasan'ın daha önce geçtiği üzere Ömer b Hattab'dan yaptığı nakli de Hasan'ın: "Onda ebedilikden başka bir sayı sözkonusu değildir" sözü de desteklemektedir ve bu da bir gerçektir. Çünkü şüphesiz onlar orada ebedi kalacaklardır ve cehennem baki kaldığı sürece oradan çıkmayacaklardır. Bu durumda Hasan'ın söylediği sözlerinden biri diğerini doğrulamaktadır.

Onların cehennemde ebedi kalışlarına gelince. bu da Allah'ın haber verdiği gibi bir haktır.

es-Süddi'den: "*Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar.*" (Âyet 23) buyruğu hakkında şöyle dediği nakledilmektedir: Onlar yedi yüz hakb kalacaklardır. Her bir hakb yetmiş yıldır. Her bir yıl 360 gündür. Her bir gün de sizin saydığınız bin yıl gibidir."[1094] Abdullah b. Amr'dan da: "hakb kırk yıldır" dediği rivâyet edilmektedir.[1095]

İnsanlar "ahkab: sonsuz devirler" hakkında acaba miktarı ve sınırı belli midir değil midir hususunda iki görüşe sahiptir. Süddi ve diğerlerinin görüşlerine göre bunun sınırı da belli. miktarı da bellidir. Aynı zamanda bu Zeccac'ın ve başkalarının da görüşüdür. Fakat Zeccac şöyle demiştir: Buyruğun manası onların orada sonsuz devirler boyunca kalıp soğuk ve içecek gibi hiçbir şeyin tadını almayacakları anlamındadır.

Zeccac dedi ki:[1096] Bunu şöyle açıklayabiliriz: Ahkab onların "kaynar bir su ve bir irin" ile azaplandırılacaklarının sınırıdır. Bu ahkab/sonsuz devirler bittiğinde bu sefer bundan başka bir azap ile azaba uğratılacaklardır." Zeccac'ın bu sözü şaz bir görüştür. Öncekilerin de sonrakilerin de kabul ettiklerine muhaliftir. Kur'an'ın delalet ettiği manaya da muhaliftir. Çünkü bu onların orada ahkabdan sonra da kalmalarını gerektirir. Fakat bu zaman zarfında da soğuk ve içecek bir şeyin tadına varmamaları gerekir. Bu ise kesinlikle bâtıldır. Diğer taraftan onlar serinliği ve içeceği tadacak olurlarsa bu bir nimet olur. Peki bundan sonra orada nasıl azap olunacaklar?

Bazıları da şöyle demiştir: Bu âyet nesh edilmiştir. Ayrıca bunun tevhid ehli hakkında olduğu da söylenmiştir. Abdulhak b. Atiyye Tefsir'inde şöyle demektedir: Bazı kimseler burada sözü edilen "ahkab: sonsuz devirler"in azabın süresinin

1094 İbn Kesir. IV. 464.
1095 İbn Kesir. IV. 463.
1096 Zâdu'l-Mesîr IX. 8.

sınırlı ve tamamlanıp biteceği anlamına geldiğini zannetmişler ve bunun tevilinin ne olacağını tespit etmeye kalkışmışlardır." Fakat Mukatil b. Hayyan şöyle demiştir: Hakb onyedi bin yıl demektir. Bu âyet-i kerime de: *"İşte tadın. Artık azaptan başka bir şeyinizi artırmayacağız."* buyruğu ile nesh edilmiştir. (Sonra) dedi ki: Bizler bu görüşün de tutarsız olduğunu zikretmiş bulunuyoruz.

Başkaları da şöyle demişlerdir: Uzun devirler boyunca kalmakla nitelendirilenler müminlerin asileridir. (O) dedi ki: Bu da zayıf bir görüştür. Çünkü sûrenin bundan sonra gelen buyrukları bu kanaati reddetmektedir.

Başkaları da şöyle demiştir: Yüce Allah'ın: *"Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar."* buyruğunun manası şudur: Onlar (bu süre zarfında) herhangi bir serinliğin ve bir içeceğin tadına bakmayacaklardır. Onlar bu halde iken sonsuz devirler boyunca kalacaklardır. Sonra da onlar cehennemdeki içecekleri içtikleri halde ebediyyen kalmaya devam edecektir.

İkinci görüşe göre bu sürenin miktarı belli değildir. Böyle diyenler şunu söyler: Bu sonu belli bir süreyi ifade etmez. Çünkü her bir hakb/sonsuz devir geçtikçe arkasından bir diğer hakb gelecektir. Eğer yüce Allah: Orada on hakb ya da beş hakb kalacaklardır demiş olsaydı bu sonu belli bir süreye delalet ederdi. Bu da İbn Kuteybe'nin ve başkalarının görüşüdür.][1097]

رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾

37. "Göklerin, yerin ve onların arasında bulunanların Rabbi Rahman'dan (bir mükafat) onun huzurunda söz söylemeye kimsenin gücü yetmez."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Onun huzurunda söz söylemeye kimsenin gücü yetmez."* buyruğunda bir istisna zikretmemiştir. Hiçbir kimse mutlak olarak Allah'tan bir söz söyleme imkanına sahip değildir. Çünkü yaratılmış yaratıcıya ortak olacak şekilde hiçbir şeye sahip değildir. Nitekim yüce Allah bu hususu: *"Onu bırakıp çağırdıkları kimselerin şefaat etme imkanları yoktur."* (Âyet 86) buyruğunda zikrettiğimiz gibi. Bu umumi ve mutlak bir buyruktur. Çünkü ondan başka kendisine dua/ve ibadet edilenlerin hiçbiri hiçbir durumda şefaat etme imkanına sahip değildir. Fakat Allah onlara izin vereceği zaman onlar şefaat edecekler ama bu onların sahip oldukları ve malik oldukları bir şey olarak değil. İşte yüce Allah'ın:

1097 er-Raddu alâ men kale bi Fenâi'l-Cenneti ve'n-Nâr. 61-65. Gerçek şu ki cennet ve cehennem ebedi kalmak için yaratılmışlardır.

"Onun huzurunda söz söylemeye kimsenin gücü yetmez." buyruğu da böyledir. Selefin ve müfessirlerin cumhurunun görüşü budur.

Kimileri de şöyle demiştir: Bunlar kafirlerdir. O günde yüce Allah'a hitap etme imkanına sahip olmayacaklardır. İbn Atiyye dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Kimsenin gücü yetmez."* buyruğundaki zamir kafirlere aittir. Yani onlar onun lütuf ve ihsanlarından hiçbir şeye sahip değildirler. Bir mazeret dilemek olsun veya başka bir sebep ile ona hitap etmek imkanını bulamayacaklardır.[1098]

Bu ise sonradan yapılmış bir açıklamadır ve katıksız bir hatadır.

Doğrusu ise cumhurun ve selefin dediği gibi bu umumidir. Nitekim bir başka âyet-i kerimede: *"Rahman'ın huzurunda sesler kısılmış olacak, kıpırdanan dudakların fısıltısından başkasını duyamayacaksın."* (Taha. 108) buyurmaktadır. Sahih'te zikredilen tecelli hadisinde de sırat üzerinden geçişlerini zikrederken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: "Rasûllerden başka hiçkimse konuşmayacaktır. Rasûllerin yapacakları dua ise: Allah'ım esenlik ver. Allah'ım esenlik ver olacaktır."

İşte bu sıratten geçiş vaktinde olacaktır. Bu da hesap ve nizamdan sonradır. Peki ya bundan önce nasıl olmasın?][1099]

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَآئِكَةُ صَفًّاۙ لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾

38. "O gün Ruh ve melekler saf olup ayakta duracaklar. Rahman'ın izin verdiği kimse(ler)den başkaları konuşmazlar ve (izinle konuşan da) doğru söyler."

Tefsiri:

[Sonra: *"O gün Ruh ve melekler saf olup ayakta duracaklar. Rahman'ın izin verdiği kimse(ler)den başkaları konuşmazlar ve (izinle konuşan da) doğru söyler."* (Âyet 38) buyurmaktadır. Yüce Allah ruhun ve meleklerin saf halinde ayakta duracaklarını, konuşmayacaklarını haber vermektedir. İşte bu yüce Allah'ın: *"Onun huzurunda söz söylemeye kimsenin gücü yetmez."* (Âyet 37) buyruğunun tahkiki/gerçekleştirilmesidir. Araplar da: Ben filanın işine malik değilim. Filana karşı hiçbir şey yapamam derken ben onun ile ilgili hiçbir şey yapabilecek güce

1098 İbn Atiyye. XVI. 215.
1099 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 397.

sahip değilim demektir. İnsanın başkası ile alakalı gücünün yetebileceği en ileri şey soru sormak yolu ile dahi olsa ona hitapta bulunmasıdır.

Onlar bu konumda Allah'a karşı konuşmak dahil hiçbir şey yapmak imkanına sahip olmayacaklardır. Onun izni olmaksızın hiçbir kimse konuşmayacaktır. Rahman'ın kendisine izin verdiğinden başkası konuşmayacağı gibi konuşursa da doğruyu ve hakkı söyleyecektir. Yüce Allah: *"İbrahim'in babasına söylediği muhakkak senin için mağfiret isteyeceğim. Allah'a karşı sana faya sağlayamam sözü müstesna."* (Mümtehine. 4) buyurmaktadır. Böylelikle İbrahim el-Halil de Allah'a karşı babası için hiçbir şeye sahip olamayacağını haber vermiş olmaktadır. Ya ondan başkasının durumu nasıl olur?

Yine Mücahid: *"Rahman'ın izin verdiği kimse(ler)den başkaları konuşamazlar. Ve (izinle konuşan da) doğru söyler."* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Dünyada hak olanı söyleyip gereğince amel eden kimsedir.[1100] Bunu ve bundan öncekini Abd b. Humeyd rivâyet etmiştir. İkrime'den de: "doğru söyler" buyruğu hakkında şöyle dediği rivâyet edilmektedir:[1101] Doğru söz la ilahe illallah'tır.

Mücahid'in görüşüne göre istisna edilen. doğru ve güzel söz söylemiş ve salih amel işlemiş olarak gelen kimseler olur.][1102]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[O günde şefaat ne şefaat edecek kimseye ne de hakkında şefaat edilecek olana fayda vermeyecektir. *"Rahman'ın izin verdiği kimse(ler)den başkaları konuşmazlar ve (izinle konuşan da) doğru söyler."* İşte burada sözü edilen sınıf kendilerine izin verilecek olan söylediklerine rıza gösterilecek olanlar olup şefaatin faydasını görecek olanlar da işte bunlardır.][1103]

إِنَّآ أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا ﴿٤٠﴾

40. "Çünkü gerçekten Biz sizi yakın bir azap ile uyarıp korkuttuk. O günde kişi iki elinin önden yolladığına bakacak ve kafir: Ah keşke ben de toprak olsaydım diyecek."

1100 İbn Cerir. XXX. 24
1101 İbn Cerir. XXX. 24.
1102 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 398-399.
1103 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 392.

Tefsiri:

[Kıyamet gününde hayvanların toprak olacağı zaman kafirin söyleyeceği söz olan *"Ah keşke ben de toprak olsaydım"* hakkındaki hadis bilinen bir hadistir. Hakkında bir görüş ayrılığı olduğunu da bilmiyorum.][1104]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Burada "kafir" cins isimdir. Muayyen bir kafir değildir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Şüphesiz hayvanlar arasında hakları dolayısıyla karşılıklı kısas yapılacak sonra onlara: Toprak olun denilecek."[1105]

Böylelikle hayvanlar asıllarına iade edilmiş olacaklar.][1106]

Merhum İbn Teymiyye'nin Rafızilerin Kanaatlerini Reddetmesi

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Rafızinin şu sözüne gelince: Peki bu kafirin söyleyeceği: *"Ah keşke ben de toprak olsaydım"* sözü ile aynı değil midir?

Bu onun bir bilgisizliğidir. Çünkü kafir bu sözü kıyamet gününde herhangi bir tevbenin kabul edilmeyeceği ve hiçbir iyiliğin fayda vermeyeceği bir zamanda söyleyecektir. Dünyada iken bunu söyleyene gelince. O bu sözü Allah'tan korktuğu için amelin sözkonusu olduğu diyarda/dünyada söyler. Dolayısıyla Allah'tan korkması karşılığında ona sevap verilir.

Nitekim Meryem de: *"Keşke bundan önce ölseydim de büsbütün unutulsaydım."* (Meryem. 23) demişti. Bu ise kıyamet gününde ölümü temenni etmek gibi olamaz.

Ayrıca böyle bir söz cehennemliklerin sözü gibi değerlendirilemez. Nitekim yüce Allah onların: *"Ey Malik! Rabbin hakkımızda (ölümle) hüküm versin diye seslenecekler."* (Zuhruf. 77) diyeceklerini haber vermektedir. Yüce Allah'ın: *"Eğer yeryüzünde olanların hepsi ve onunla birlikte bir o kadarı daha zulmedenlerin olsa, muhakkak kıyamet gününde onları fidye vererek azabın şiddetinden kurtulmak isteyeceklerdi. Hâlbuki Allah'tan ummadıkları şey kendilerine görünür."* (Zümer. 47) buyruğu da böyledir. İşte bu buyruk herhangi bir tevbenin ve Allah korkusunun fayda vermeyeceği bir zaman olan kıyamet günündeki durumlarına dair bir haber vermektedir.][1107]

1104 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 254.
1105 Ahmed. II. 363.
1106 Câmiu'l-Mesâil. IV. 302.
1107 Minhâcü's-Sünne. VI. 15-16.

NÂZİÂT SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 46 âyettir)

Genel Olarak Sûre

[Yüce Allah'ın dünya ve ahiretteki cezalandırmasını sözkonusu etmesine gelince. Bu sûrede: *"Andolsun şiddetle söküp çıkaranlara, yumuşaklıkla çıkaranlara;"* (Âyet 1-2) buyurduktan sonra: *"O günde sarsan sarsacak: arkasından onu radife izleyecek."* (Âyet 6-7) buyurmaktadır. Burada mutlak olarak kıyamet sözkonusu edilmektedir. Daha sonra ise: *"Mûsâ'nın haberi geldi mi sana? Hani Rabbi ona mukaddes Tuvâ vadisinde şöyle seslenmişti: Firavun'a git çünkü o pek azmıştır."* (Âyet 15-17)'den: *"Şüphe yok ki bunda korkan kimseler için elbette bir ibret vardır."* (Âyet 26) buyruğuna kadar bu kıssayı sürdürmektedir. Bundan sonra yüce Allah mebde'i/yaratılışı ve me'âd'ı/dirilişi. Allah'ın huzuruna dönüşü etraflı bir şekilde sözkonusu ederek: *"Sizi yaratmak mı daha zordur yoksa gök(ü yaratmak) mı? Ki onu bina etti."* (Âyet 27) buyruğundan: *"Fakat o en büyük bela geldiğinde."* buyruğuna ve daha sonra: *"Haddi aşıp dünya hayatını tercih edene gelince; hiç şüphe yok ki cehennem varılacak yerin ta kendisidir. Rabbinin huzuruna varmaktan korkup, nefsini hevâdan alıkoyana gelince: Hiç şüphe yok ki cennet varılacak yerin ta kendisidir."* (Âyet 37-41) buyruğuna ve nihâyet sonuna kadar bu hususu etraflıca dile getirmektedir.][1108]

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا ﴿١﴾

1. *"Andolsun (kâfirlerin ruhlarını) şiddetle söküp çıkaranlara."*

Tefsiri:

[*"Şiddetle söküp çıkaranlar"* ruhları kabz eden meleklerdir. Bu amellerin karşılıklarının görülmesini de ihtiva eder ve hakkında yemin edilen hususların en büyüklerindendir.][1109]

1108 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 140.
1109 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 320.

فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا ﴿٥﴾

5. "Her bir işi yürütmekle görevli (melek)lere."

Tefsiri:

[Yüce Allah onların hakkında: *"Her bir işi yürütmekle görevli (melek)lere."* ve: *"Emri paylaştıranlara."* (Zâriyât. 4) buyurmaktadır. Bunlar da selefin de onların dışında diğer İslâm alimlerinin de ittifakı ile meleklerdir.][1110]

إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾

16. "Hani Rabbi ona mukaddes Tûva vadisinde şöyle seslenmişti."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tûr-i Sina dağı yüce Allah'ın kitabında andığı ve üzerinde Mûsâ ile özel olarak konuştuğu mübarek yer ve kutsal vadidir.][1111]

فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلَى أَنْ تَزَكَّى ﴿١٨﴾ وَأَهْدِيَكَ إِلَى رَبِّكَ فَتَخْشَى ﴿١٩﴾

18. "De ki: Sen temizlenmek istiyor musun?
19. İster misin ki sana Rabbine giden yolu göstereyim de korkasın."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah bu sûrede yer alan firavun kıssasında: *"Firavun'a git çünkü o pek azmıştır. De ki: Sen temizlenmek istiyor musun? İster misin ki sana Rabbine giden yolu göstereyim de korkasın."* (Âyet 17-19) buyurarak arınıp temizlenmek/tezekki, hidâyet ve Allah'tan korkmak/haşyeti bir arada sözkonusu etmiştir.][1112]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mûsâ firavun'a: *"De ki: Sen temizlenmek istiyor musun? İster misin ki sana Rabbine giden yolu göstereyim de korkasın."* (Âyet 18-19) demişti. Bunun üzerine

1110 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 177: er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin. 471.
1111 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 110.
1112 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 243.

de: "*Yahut öğüt alacaktı da bu öğüt ona fayda verecekti.*" (Abese. 4) buyruğunu ona atfetmesinin çeşitli sebepleri vardır:[1113] Bunun çeşitli sebepleri vardır:

1. Temizlenip arınmak Rasûlün emrine uymak ile gerçekleşir. Velev ki bu kişi ondan öğrendiği bir takım ilimleri hatırlamasın. Nitekim yüce Allah: "*Onlara karşı onun âyetlerini okuyan, onları arındıran*" buyurduktan sonra: "*Onlara kitabı ve hikmeti öğreten.*" (Cuma. 2) buyurmaktadır. Onlara karşı âyetlerini okuyup onları temizleyip arındırmak bütün müminler için umumidir. Kitabı ve hikmeti öğretmek ise onların bazıları hakkında özeldir. Aynı şekilde temizlenip arınmak da Rasûle iman eden herkes için geneldir. Tezekkür etmek/öğüt ve ibret almak ise hatırlayacağı ilimleri olan kimseler hakkında özeldir. Bu kişi tezekkürü sayesinde başkasının kendiliğinden bilmediği şeyleri bilmiş olur.

2. Yüce Allah'ın: "*Yahut öğüt alacaktı da bu öğüt ona fayda verecekti.*" buyruğunun kapsamına azı ile çoğu ile faydalanmak dahildir. Arınıp temizlenmek/tezekki ise bundan daha özeldir.

3. Tezekkür/öğüt almak. hatırlamak tezekkinin/arınmanın sebebidir. Çünkü kişi tezekkür edecek olursa korkar ve ümit eder. Sonra da temizlenip arınır ve hükmü hatırlar. Sebebini anıp hatırlamak ameli ve ilmi anıp hatırlamaktır. Bunların her biri de ötekini gerektirir.

Çünkü bir kimse Rasûlden dinlediğini hatırlamadıkça temizlenip arınamaz. Nitekim yüce Allah: "*Korkan kimse öğüt alacaktır.*" (A'la. 10) buyurmaktadır. O halde her bir mümin için bir haşyet/Allah korkusu ve tezekkür zorunludur. O tezekkürde bulunduğu zaman yararlanır ve bazen fayda tamamlanarak temizlenip arınır.][1114]

فَأَرٰيهُ الْاٰيَةَ الْكُبْرٰى ﴿٢٠﴾

20. "(Mûsâ) ona o en büyük mucizeyi gösterdi."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*(Mûsâ) ona o en büyük mucizeyi gösterdi.*" (Âyet 20) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah'ın o halde büyük bir âyeti ve küçük bir âyeti vardır.

1113 Burada atfedildiği söylenen Abese Sûresi'nin 4. âyet-i kerimesinin tefsiri yapılmakta olan Naziat Sûresi'nin 18-19. âyet-i kerime üzerine atfedildiğini söylemek mümkün değildir. Ancak gerek elimizdeki derleme gerekse de bu iktibasın yapıldığı aşağıda belirtilecek kaynağa baktığımız zaman bunun böyle olduğunu görmekteyiz. Burada sözü edilen ve kendisine atfedildiği belirtilen buyruk ise Abese Sûresi'ndeki bir önceki âyet olan "ne bilirsin belki o temizlenecekti" (Abese. 3) âyetinedir. (Çeviren).

1114 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 185-186.

Ayrıca o peygamberi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında: *"Andolsun ki Rabbinin büyük âyetlerinden görmüştür."* (Necm. 18) buyurmaktadır. Buna göre büyük âyetler onlar hakkında özeldir. Küçük âyetler ise salih kimseler hakkında da sözkonusu olabilir.][1115]

فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى ﴿٢٤﴾

24. "Ben sizin en yüce Rabbinizim dedi."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın bundan dolayı onu ibretli bir ceza ile yakaladığı ve aynen bu sözleri söylemenin küfrün ta kendisi olduğunu: *"Fakat o yalanlayıp, isyan etti. Sonra da yüz çevirip gayretle koştu. Arkasından toplayıp, bağırdı: Ben sizin en yüce Rabbinizim. dedi."* (Âyet 21-24) buyruklarıyla ifade etmektedir.

İlim adamları dedi ki: Firavun'un ilk ve son sözleri yani onun ilk söylediği sözü olan: *"Sizin benden başka ilahınız olduğunu bilmiyorum."* (Kasas. 38) sözüdür. Son sözü ise: *"Ben sizin en yüce Rabbinizim dedi."* İşte bu son sözü öbüründen daha büyük (bir küfür)dür.][1116]

فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَى ﴿٢٥﴾

25. "Bunun üzerine Allah onu hem ahiret hem de dünya azabı ile yakaladı."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Bunun üzerine Allah onu hem ahiret hem de dünya azabı ile yakaladı. Şüphe yok ki bunda korkan kimseler için elbette bir ibret vardır."* (Âyet 25-26) buyurmaktadır. Birçok ilim adamı şöyle demiştir: Yani son söylediği sözü dolayısı ile de ilk söylediği sözü dolayısı ile de azabı ile yakaladı. Şanı yüce Allah onun bu itirafı ile her iki sözden ötürü onu ibretli bir şekilde cezalandırdı ve onu Allah'tan korkanlar için bir ibret yaptı. Eğer daha önceden ortaya koyduğu küfründen ötürü cezalandırılmamış birisi olsaydı onun cezalandırılması ibret olmazdı. Aksine iman eden kimselere de Allah geçmiş günahlarını bağışlar ve kafir oluşunu sözkonusu etmez ve asla onu yermez. Aksine imanından ötürü onu över ve ondan övgü ile söz eder. Rasûllere iman eden kimseleri övdüğü ve onları kurtardığını haber verdiği gibi.][1117]

1115 en-Nübuvvât. 198.
1116 Buğyetu'l-Murtâd. 380.
1117 Câmiu'l-Mesâil. I. 211.

أَأَنْتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَآءُ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾

27. "Sizi yaratmak mı daha zordur yoksa gök(ü yaratmak) mı? Ki onu bina etti."

Tefsiri:

[Buhârî Sahih'inde Said b. Cübeyr'den o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bir adam İbn Abbas'a: Ben Kur'ân-ı Kerim'de bana göre ihtilaflı/tutarsız gelen bazı hususlar buluyorum dedi ve şunları söyledi: *"O günde aralarında akrabalık bağı olmayacaktır. birbirlerine soru da sormazlar."* (Mu'minun. 101): *"Onlardan bir kısmı diğer bir kısmına yönelip biri diğerine soru soracaklar"* (Sâffat. 27): *"Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyeceklerdir."* (Nisa. 42): *"Rabbimiz Allah hakkı için biz müşriklerden olmadık."* (En'am. 23) diyerek gizlemiş olacaklar. Diğer taraftan âyet-i kerimede: *"Ki onu bina etti ... Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât. 27-30) buyruklarında göklerin yaratılışını yerin yaratılışından önce zikretti. Diğer taraftan: *"De ki: Siz yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor musunuz?"* (Fussilet. 9) buyruğunda ise yerin yaratılışını göğün yaratılışından önce sözkonusu etti. Yine yüce Allah: *"Allah Ğafurdur, Rahimdir."* (Nisa. 96); Azizdir. Hakimdir. Sami'dir. Basirdir gibi buyruklarında sanki önceden böyle idi gibi bir mana anlaşılıyor. dedi.

Bunun üzerine (İbn Abbas) dedi ki: Aralarında neseb bağının olmayacağı zaman birinci Nefhada sözkonusu olacaktır. Yüce Allah: *"Sûra üfürülmüş -Allah'ın diledikleri müstesna- göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş (olacak) dır."* (Zümer. 68) buyurmaktadır. İşte o vakit aralarında bir akrabalık da olmayacak ve birbirlerine soru soramayacaklardır. Son üfürüşde ise onlar birbirlerine yönelecekler. birbirlerine soru soracaklardır.

Şanı yüce Allah'ın: "Biz müşrik değildik. Allah'tan hiçbir sözü gizlemeyeceklerdir" gibi buyruklarına gelince. Şüphesiz yüce Allah ihlas sahibi kimselere (muvahhid olanlara. tevhid ehline) günahlarını bağışlayacak bunun üzerine müşrikler de: Gelin biz müşrik değildik şirk koşmuyorduk diyelim diyecekler. Bunun üzerine yüce Allah da onların ağızlarına mühür vuracak elleri konuşmaya başlayacak. İşte o vakit Allah'tan hiçbir sözü gizleyemeyeceklerini öğrenmiş olacaklar ve işte o zaman *"İnkâr edenler o gün yerle bir edilselerdi temennisinde bulunacaklardır."* (Nisa. 42)

Yüce Allah yeri iki günde yarattı. göğü de iki günde yarattı. Semaya yönelerek onları diğer iki günde düzenledi. Daha sonra yeri yayıp döşedi. Yani oradan

suyu ve merayı çıkarttı. Dağları, tepeleri yarattı. İkisi arasında bulunanları da diğer iki günde yarattı. Buna göre yer ve içindekilerin hepsi dört günde yaratılmış oldu, semalar da iki günde yaratılmış oldu.

Allah Ğafurdur, Rahimdir. O kendisine bu ismi vermiştir. İşte ben hep böyleyim, sözü bu demektir. Şanı yüce Allah bir şeyi murad ederse mutlaka o şey hakkında onun irade ettiği şey olur. Bu sebeple Kur'ân buyrukları arasında tutarsızlıklar görmemelisin. Çünkü bunların hepsi Allah'tandır. Bunu Buhârî bu şekilde muhtasar olarak rivâyet etmiştir.

Bunu el-Burkâni Sahih'inde Buhârî'nin rivâyet ettiği aynı yoldan Buhârî'nin üstadından aynı şekilde ve eksiksiz lafızları ile rivâyet etmiştir. Bu rivâyete göre İbn Abbas'a bir adam gelerek şöyle dedi: Ben Kur'ân-ı Kerim'de bazı buyruklar görüyorum ve bunlarda benim için tutarsızlık görünüyor. Bu ise kalbimde bir takım (olumsuz) kanaatlerin düşmesine sebep oldu. İbn Abbas: Bu bir yalanlama mı dedi. Adam: Hayır bir yalanlama değil fakat bir tutarsızlık görünümü deyince İbn Abbas: Haydi içine düşen şüpheleri söyle dedi. Adam ona: Ben yüce Allah'ın: *"Aralarında akrabalık bağı olmayacaktır. Birbirlerine soru da sormazlar."* (Mü'minun, 101) buyurduğu halde bir başka âyet-i kerimede: *"Birbirlerine yönelip karşılıklı soru sorarlar."* (Sâffat, 50) buyurduğunu görüyorum. Bir diğer âyet-i kerimede: *"Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyeceklerdir."* (Nisa, 42) buyururken bir diğer âyet-i kerimede: *"Rabbimiz Allah hakkı için biz müşrik değildik."* (En'am, 23) buyurmaktadır. Böylelikle bu âyet-i kerimeye göre bir şey gizlemiş olacaklar. Yine yüce Allah: *"Sizi yaratmak mı daha zordur yoksa göğü mü? Ki onu bina etti,onu alabildiğine yükseltip, kusursuz yaptı. Gecesini kararttı, gündüzünü de açığa çıkarttı. Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât, 27-30) buyurmaktadır. Bu âyet-i kerimede göğün yaratılışını, yerin yaratılışından önce zikretmektedir. Diğer âyet-i kerimede ise: *"Siz, yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor ve Ona ortaklar koşuyor musunuz?" İşte O âlemlerin Rabbidir. Orada üstünden sabit dağlar yerleştirdi. Orayı bereketlendirdi ve orada gıdalarını -isteyenler için müsavi olarak- dört günde takdir etti. Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi de ona ve yere: "İsteyerek yahut istemeyerek gelin" dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler."* (Fussilet, 9-11) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Allah Ğafur'dur, Rahim'dir. Allah Aziz'dir, Hakim'dir. Allah Semi'dir, Basir'dir"* buyurmaktadır. Sanki bir zamanlar öyle idi sonra bu sona ermiş gibi.

İbn Abbas dedi ki: Haydi içinde bu türden daha neler var onları da söyle dedi. Soru soran kişi: Sen bana bunları söylersen bu bana yeter dedi.

İbn Abbas dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Aralarında akrabalık bağı olmayacaktır. Birbirlerine soru da sormazlar."* (Mü'minun. 101) buyruğunda sözkonusu edilen bu durum birinci nefhada olacaktır. O zaman sûra üfürülecek göklerde ve yerde bulunanlar Allah'ın diledikleri müstesna hepsi baygın düşecekler. *"Aralarında akrabalık bağı olmayacaktır. Birbirlerine soru da sormazlar."* (Mü'minun. 101) buyruğunda sözü edilen durum budur. Daha sonra ikinci defa sûra üfürüleceği zaman ayağa kalkacaklar ve: *"Birbirlerine yönelip karşılıklı soru soracaklar."* (Âyet 50) Yüce Allah'ın: *"Biz müşrik değildik."* (En'am. 23) buyruğu ile: *"Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyeceklerdir."* (Nisa. 42) buyruklarına gelince. Şanı yüce Allah kıyamet gününde ihlas ehline (tevhid ehline) günahlarını bağışlayacak ve hiçbir günah ona bağışlanmayacak kadar büyük gelmeyecek. Bununla birlikte hiçbir şirki de bağışlamayacak. Müşrikler bunu göreceği zaman: Rabbimiz günahları bağışlıyor fakat şirki bağışlamıyor. Gelin şöyle diyelim: Bizler günahkâr kimselerdik. müşrik kimseler değildik.

Bunun üzerine yüce Allah: Madem bunlar şirk koştuklarını gizlediler ben de onların ağızlarını mühürleyeceğim buyuracak. ağızlarını mühürleyecek. Bu sefer elleri ve ayakları dünyada iken neler kazandıklarını söyleyip konuşacaktır. İşte o zaman müşrikler Allah'tan hiçbir sözün gizlenemeyeceğini bilmiş olacaklar. Yüce Allah'ın: *"İnkâr edenler ve o Peygambere isyan edenler, o gün "yerle bir edilselerdi" temennisinde bulunacaklardır. Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyeceklerdir."* (Nisa. 42) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Sizi yaratmak mı daha zordur yoksa göğü mü? Ki onu bina etti. Onu alabildiğine yükseltip, kusursuz yaptı. Gecesini kararttı, gündüzünü de açığa çıkarttı. Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât. 27-30) buyruklarına gelince. Şüphesiz o semayı yaratmadan önce yeri iki günde yarattı sonra da semaya istivâ ederek/yönelerek diğer iki günde onları düzenledi. Yani bundan sonra da yeri yayıp döşedi. Yeri yayıp döşemesi ise oradan suyunu ve merasını çıkarması. orada ırmakları (yataklarını) açması. orada yollar yaratıp dağları. kumları. tepeleri ve yerde bulunan diğer ne varsa onları diğer iki günde yarattı. İşte yüce Allah'ın: *"Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât. 30) buyruğu ile: *"De ki: "Siz, yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor ve Ona ortaklar koşuyor musunuz?" İşte O âlemlerin Rabbidir. Orada üstünden sabit dağlar yerleştirdi. Orayı bereketlendirdi ve orada gıdalarını -isteyenler için müsavi olarak- dört günde takdir etti."* (Fussilet. 9-10) buyrukları bunu ifade eder. Ayrıca yüce Allah semavatı bir diğer iki günde yarattı. Yüce Allah'ın: *"Allah Semi'dir, Basir'dir, Ğafur'dur, Rahim'dir, Aziz'dir, Hakimdir"* gibi buyruklarına gelince şanı

yüce Allah kendi zatını bu şekilde tanıtmakta ve kendisine bu ismi vermektedir. Ondan başka hiçbir kimse ona bunları vermiş değildir. Allah böyle idi ve hep böyledir. Daha sonra İbn Abbas dedi ki: Benim sana bu anlattıklarımı iyice belle ve şunu bil ki Kur'ân-ı Kerim'den senin için farklı (ya da tutarsız) görünen şeyler sana bu anlattıklarımın benzerleridir. Şüphesiz Allah her neyi indirmiş ise mutlaka onunla murad ettiğini isabet ettirmiştir. Fakat insanlar bunu bilmezler. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'de senin için tutarsızlıklar görülmesin. Hepsi Allah nezdindendir.

Bunu bu şekilde Yakub b. Süfyan da kendi Tarihi'nde Buhârî'nin üstadından tıpkı el-Burkani'nin rivâyet ettiği gibi rivâyet etmiştir. İkisi –ve sünnet imamlarının zikrettikleri arasında- ancak çok istisnâi bir kaç kelimede farklı olarak rivâyeti zikrederler.][1118]

إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشَاهَا ﴿٤٥﴾

45. "Sen ancak O'ndan korkacakları korkutursun."

Tefsiri:

[Yüce Allah özel olarak da: "*Sen ancak O'ndan korkacakları korkutursun.*" ve: "*Sen ancak zikre (Kur'an'a) uyan ve gayb ile Rahman'dan kalbinden saygı duyarak korkan kimseleri uyarırsın.*" (Yâsin, 11) buyurmaktadır. İşte özel inzar/uyarıp korkutmak budur. İnzar olunan kimsenin de kendisinden yararlandığı tam anlamıyla faydalı olan da budur. İnzar ise korkutan bir şeyi haber vermektir. Böylelikle o korkutan şeyin ne olduğunu bilir ve korkar. Sonra da iman edip itaat eder.][1119]

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا ﴿٤٦﴾

46. "Onların onu görecekleri gün (günün) bir akşamından yahut kuşluğundan başka durmamışlar gibi gelecek onlara."

Tefsiri:

[Ahmed ve başkaları bunu açıkça ifade etmişlerdir. Abdullah b. Ahmed dedi ki: Ben babama okudum: Bize Ya'la b. Ubeyd tahdis etti, bize Süfyan Muhammed b. Ebu Leyla'dan tahdis etti, o el-Hakem'den o Said b. Cubeyr'den o İbn

1118 El-Fetâva et-Tis'iniyye, V, 54-56 . Bu bölüm daha önce defalarca geçmiş ve kaynaklarını göstermiştik.

1119 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 157.

Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Kadının doğumu zorlaşacak olursa "(بِسْمِ اللهِ لا إله إلّا اللهُ الْحليمُ الْكَرِيمُ سُبْحانَ اللهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعظيمِ الْحمْدُ للهِ رَبِّ الْعَالمينَ {كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إلّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا} {كَأَنَّهُمْ يوْمَ يروْنَ ما يُوعَدُون لَمْ يلْبثُوا إلّا سَاعةً منْ نهارٍ بلَاغٌ فهلْ يُهْلَكُ إلّا الْقَوْمُ الْفاسِقُونَ}): Halim Kerim, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'ın adıyla. Pek büyük Arşın Rabbi Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederim. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'adır. *"Onların onu görecekleri gün(ün) bir akşamından yahut kuşluğundan başka durmamışlar gibi gelecek onlara."* (Âyet 46); *"Onlar kendisi ile tehdit olundukları şeyi (azabı) görecekleri günde sanki yalnızca bir gündüzün bir saati kalmışlar gibi gelecek onlara. Bu yeterli bir tebliğdir. Fâsıklar topluluğundan başkası helak edilir mi ki?"* (Ahkâf, 35) yazsın.

Babam dedi ki: Bize Esved b. Âmir, kendi isnadı ile bu manada tahdis etti ve şöyle dedi: Bunu temiz bir kaba yazar ve içirir. Babam dedi ki: Bunda Veki' şunu ekledi: O kadına içirilir ve göbeğinden aşağısına (o sudan) serpilir. Abdullah dedi ki: Ben babamı kadın için (bunu) bir kâse yahut bir temiz şey üzerine yazdığını gördüm.

Ebu Amr, Muhammed b. Ahmed b. Hamdan el-Hiri de dedi ki: Bize Hasan b. Süfyan en-Nesefi bildirdi, bana Abdullah b. Ahmed b. Şebbuye tahdis etti, bize Ali b. el-Hasan b. Şakik tahdis etti, bize Abdullah b. el-Mübarek Süfyan'dan tahdis etti, o İbn Ebu Leyla'dan, o el-Hakem'den o Said b. Cübeyr'den o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Kadının doğum yapması zorlaşacak olursa şunu yazsın: "(بِسْمِ اللهِ لا إله إلّا اللهُ الْحلِيمُ الْكرِيمُ سُبْحانَ اللهِ رَبِّ الْعرْشِ الْعَظِيمِ الْحمْدُ للهِ ربِّ الْعالمِينَ {كأنّهُمْ يوْمَ يروْنها لمْ يلْبثُوا إلّا عشِيّةً أوْ ضُحاها} {كأنّهُمْ يوْمَ يروْنَ ما يُوعدُون لمْ يلْبثُوا إلّا ساعةً منْ نهارٍ بلاغٌ فهلْ يُهْلكُ إلّا الْقوْمُ الْفاسقُون}): *"Onların onu görecekleri gün(ün) bir akşamından yahut kuşluğundan başka durmamışlar gibi gelecek onlara."* Ali dedi ki: Bu bir kağıda yazılır ve kadının pazusu üzerine asılır. Ali dedi ki: Biz bunu denedik ve bundan daha hayret verici bir şey görmedik. Eğer doğum yapacak olursa hızlıca onu çözer sonra da onu ya bir bez parçasına sarar yahut da onu yakar.][1120]

1120 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 64-65.

ABESE SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 42 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾

31. "Meyveler ve otlaklar (bitirdik)."

Tefsiri:

[Ebu Ubeyd el-Kasım b. Sellam dedi ki: Bize Mahmud b. Yezid. el-Avvam b. Havşeb'den tahdis etti. O İbrahim et-Teymi'den rivâyet ettiğine göre Ebu Bekir es-Sıddik'a: "*Meyveler ve otlaklar.*" (Âyet 31) buyruğu hakkında soru soruldu da şu cevabı verdi: Eğer ben Allah'ın kitabı hakkında bilmediğim bir şeyi söyleyecek olursam hangi sema beni altında barındırır. hangi yer beni üstünde taşır?"[1121] Rivâyet munkatıdır.

Yine Ebu Ubeyd dedi ki: Bize Yezid Humeyd'den tahdis etti. onun Enes'den rivâyet ettiğine göre Ömer b. Hattab minber üzerinde: "*Meyveler ve otlaklar.*" (Âyet 31) buyruğunu okuyup şunları söyledi: Haydi biz meyveleri biliyoruz. Peki otlaklar (el-eb) ne demektir? Sonra kendi kendisine dönerek şöyle dedi: Şüphesiz ki ey Ömer tekellüf (denilen sorumlu olmadığın işlerin üzerine gitmek) budur işte.[1122]

Abd b. Humeyd de dedi ki: Bize Süleyman b. Harb tahdis edip dedi ki: Bize Hammad b. Zeyd Sabit'den tahdis etti. o Enes'den şöyle dediğini rivâyet etti: Bizler Ömer b. Hattab'ın yanında idik. Gömleğinin sırt kısmında dört tane

1121 ed-Durru'l-Mensur. VI. 317. Ebu Ubeyd ve Abd b. Humeyd tarafından rivâyet edildiğini belirterek.

1122 İbn Cerir. XXX. 61. ed-Durru'l-Mensur. VI. 317'de Said b. Mansur. İbn Sa'd. Abd b. Humeyd. İbnu'l-Münzir. Ibn Merdûye. Şuabu'l-İman'da Beyhaki. Hatib ve Hakim tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

yama vardı. Yüce Allah'ın: *"Meyveler ve otlaklar."* buyruğunu okudu ve: el-eb (otlaklar) nedir dedi. Sonra şunları söyledi: Şüphesiz bu tekellüf denilen şeyin ta kendisidir. Bunu bilmesem ne olur ki dedi.][1123]

Kıyamet Gününde Kendilerinden Kaçılacaklar

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Fazilet erbabı bir topluluğun yüce Allah'ın: *"Kişinin kaçacağı gün kardeşinden, annesinden ve babasından."* (Âyet 34-35) buyruğu hakkında Arapların âdeti daha önemli olan ile başlamak ile neden önce kardeşi sözkonusu ederek başladı sözü hakkında bir takım açıklamaları vardır. Bana da bu hususta soru sorulunca dedim ki: Her bir konumda başlangıç o konuma uygun olan ile yapılır. Bazen daha üsttekinden başlamak gerekebilir. Bazen daha altta olandan. Burada ise uygun olan daha alttakinden başlamayı gerektirmektedir. Çünkü maksat onun akrabalarından sırası ile etraflı bir şekilde kaçışını beyan etmektir. Eğer daha yakından kaçışı sözkonusu edilmiş olsaydı daha uzak olanın sözkonusu edilmesinin ciddi bir anlamı olmazdı. Çünkü daha yakından kaçtığı bilinecek olursa daha uzak olandan da kaçacağı bilinmiş olur. Dinleyen kimse için sıkıntılı hali etraflı bir şekilde hissetmesinin sağlanması istendiğinden ötürü daha uzak olanın olumsuz hali önce dile getirilerek oradan yavaş yavaş daha yakına geçilmiş oldu. Bundan dolayı önce: *"Kişinin kaçacağı gün kardeşinden."* (Âyet 34) denildi. Böylelikle ortada bunu gerektiren bir zorluğun ve sıkıntının olduğu bilindi. Bununla birlikte başkasından kaçması da mümkün olabilir. Olmayabilir de. Bunun için *"Annesinden ve babasından"* da buyuruldu. Böylelikle zorluğun anne ve babadan kaçmayı gerektirecek kadar daha büyük olduğu bilinmiş olmaktadır.

Sonra ise: *"Eşinden ve çocuklarından."* buyurulunca bunun son derece zorlu hal müstesna kendilerinden kaçışın sözkonusu olmayacağı kimselerden kaçmayı gerektirecek kadar büyük bir musibet olduğu bilinmiş olmaktadır. Bunlar ise eş ve çocuklardır. Buradaki "sahibe: eş" lafzı "zevce" lafzından daha güzeldir.][1124]

1123 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 371-372.
1124 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 74-75 (bu son alıntının kaynağı eseri derleyen muhterem İyad b. Abdüllatif tarafından sehven zikredilmemiştir. Bu sebeple ibarenin kaynağını biz tespit ettik -çeviren-)

TEKVÎR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 29 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾

5. "Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman."

Tefsiri:

[Hayvanlara gelince, şanı yüce Allah onların hepsini haşredecektir. Kitap ve sünnet de buna delildir. Yüce Allah: *"Yeryüzünde yürüyen her bir hayvan ve iki kanadıyla uçan bütün kuşlar, ancak sizin gibi birer ümmettirler. Biz, o Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonra (bütün bunlar) ancak Rabblerinin huzurunda toplanırlar."* (En'am. 38); *"Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman."* (Tekvir. 4); *"Göklerle yerin yaratılışı ve onlarda yaydığı her bir canlı O'nun âyetlerindendir ve O dilediği zaman onları toplamaya gücü yetendir."* (Şura. 29) buyurmuştur. (إذا): Zaman" edatı ise kaçınılmaz olarak gelecek haller için kullanılır.

Bu husustaki hadisler de pek meşhurdur. Çünkü yüce Allah kıyamet gününde hayvanları haşr edecek ve birinden diğeri için kısas yapacaktır. Sonra onlara: Toprak olun diyecek, onlar da toprak olacaklardır. Bunun üzerine o vakit kafir de: *"Keşke toprak olsaydım."* diyecektir. Hayvanların diriltilmeyeceğini söyleyen kimse bu hususta en çirkin bir hataya düşmüş olur. Hatta böyle bir kimse dalalet içinde yahut kafir birisi olur. Allah en iyi bilendir.][1125]

وَإِذَا الْمَوْؤُدَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾

8. "Diri diri gömülen kız çocuğa sorulduğu zaman."

Tefsiri:

[Müslümanların icmaı ile anne karnındaki yavruyu düşürmek haramdır. Bu da yüce Allah'ın hakkında: *"Diri diri gömülen kız çocuğa hangi günahtan dolayı*

1125 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 284.

öldürüldü diye sorulduğu zaman." (Âyet 8-9) buyurmuş olduğu "veed: diri diri gömmek" türündendir.][1126]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Diri diri gömülen kız çocuğa: Hangi günahtan dolayı öldürüldü diye sorulduğu zaman.*" buyruğu bir canı işlediği herhangi bir günah olmadıkça öldürmenin caiz olmadığına delildir. Buna göre küçük çocuğun ve delinin öldürülmesi caiz değildir. Çünkü bunların üzerinden kalem/sorumluluk kaldırılmıştır. Bunların günahı olmaz. İşte harp ehlinin çocuklarının öldürülmesinin yasaklandığı hususunda bunun bir illet olduğu ile ilgili olarak hiçbir şekilde şüphe edilmemesi gerekir. Onlarla kadınlar arasındaki ortak illete gelince onlar cumhurun kabul ettiği görüş olan sahih kanaate göre savaşma ehliyetine sahip kimseler olmayışları yahut da sonunda bunların müslümanların eline geçecek olmalarıdır.

Küçük çocuk hakkında sadece bunun illet olarak gösterilmesine gelince bu sözkonusu olamaz. Çünkü âyet-i kerime küçük olsun büyük olsun günahsız herkesin öldürülmesinin yerilmesini gerektirmektedir. Ona soru sorulacak olması ise onu (diri diri öldüren) kimse için bir azardır. Bu sûredeki: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin (getirdiği) sözüdür.*" (Âyet 19) buyruğundan: "*O kovulmuş şeytanın sözü de değildir.*" (Âyet 25) buyruğuna kadarki buyruklarda sözü edilen elçi Cebrail (aleyhisselâm)'dır bu da Şuarâ Sûresi'nde yer alan bu Kur'an'ı şeytanların değil meleklerin indirdiğini ifade eden buyrukların bir benzeridir. O bir iftira ve benzeri sözlerden çok farklıdır. Çünkü iftira ve benzeri sözleri şeytanlar indirir. Böylelikle Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile iftiracı şair ve kahin arasındaki fark ve melek ile şeytan arasındaki fark açıkça ortaya çıkmış olmaktadır. İlim adamları ise peygamberlerin mirasçılarıdır.][1127]

ٱلْجَوَارِ ٱلْكُنَّسِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾

16. "Aka aka yuvalarına geri dönenlere.

17. Geri geldiği zaman geceye."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın: "*Artık başka söze gerek yok, and ederim geri dönüp gelenlere; aka aka yuvalarına geri dönenlere.*" (Âyet 15-16) buyruklarında olduğu

1126 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIV. 160.
1127 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 80.

gibi yıldızlara yemin etmesine gelince. Bu onun bunların dışındaki yarattıklarına yemin etmesi gibidir. Tıpkı onun geceye. gündüze. güneşe. aya ve daha başka şeylere yemin etmesi gibi. Kendisine yemin edilen şeyin tazim edilmesini gerektirir. Ondaki âyetlere. ibretlere. insanlara faydasına. onları kendilerine nimet olarak ihsan edişine ve daha başka hususlara dikkat çeker. Fakat bu kalplerin onlara bağlanmasını yahut da bunun uğurlu ve uğursuz gelenin o olduğunun zannedilmesini gerektirmez. Nitekim bu hususta: "*Andolsun örtüp bürüdüğü zaman geceye, ağarıp açıldığı zaman gündüze.*" (Leyl. 1-2): "*Andolsun tozutup savuranlara, ağır yük taşıyanlara.*" (Zariyat. 1-2) ve: "*Andolsun Tur'a, yazılmış kitaba.*" (Tur. 1-2) buyrukları ve benzeri buyruklar hakkında da böyle bir zanna kapılmamak gerekir.][1128]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Artık başka söze gerek yok. ant ederim geri dönüp gelenlere. aka aka yuvalarına geri dönenlere.*" (Âyet 15-16) buyurmaktadır. (Geri dönüp gelenler anlamı verilen "el-hunnes"ın mastarı olan) "hulus" gizlenip saklanmak demektir. Buda onun batı tarafından görünmesinden öncedir. Buna karşılık "el-künus: akarak geri dönmek" ise onların batı tarafından geri dönmeleri demektir. Buna göre ortaya çıkıp görünmesinden önce saklanan batışından sonra akarak geri dönen olur. Ortaya çıkıp göründükleri zaman ise akıp giden yıldızlar olur. Bunlar doğu tarafından batıya doğru akarlar/yol alırlar.][1129]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*Artık başka söze gerek yok. ant ederim geri dönüp gelenlere, aka aka yuvalarına geri dönenlere.*" (Âyet 15-16). Yüce Allah gemilere "*Denizde dağlar gibi akıp giden gemiler de O'nun âyetlerindendir.*" (Şura. 32) akıp gidenler diye ad verdiği gibi onlara (gezegenlere) de akıp gidenler adını vermektedir. Gezegenler ise bulutların (çok) üstündedir.][1130]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Artık başka söze gerek yok. ant ederim geri dönüp gelenlere, aka aka yuvalarına geri dönenlere.*" (Âyet 15-16) buyurmaktadır. Bununla semada doğmadan önce gizli saklı bulunan gezegenleri kastetmektedir. Bu gezegenler ortaya çıkıp da insanlar onları gördükleri zaman semada akıp gittiklerini/yol aldık-

1128 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 177.
1129 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 594.
1130 el-Cevâbu's-Sahih. V. 208.

larını görürler. Battığı zaman da kendilerini perdeleyen yuvalarına geri giderler. *"Geri geldiği zaman geceye."* (Âyet 17) dönüp gittiği zaman geceye ve sabah yaklaştığı zaman da: *"Nefes aldığı zaman sabaha."* (Âyet 18) başladığı, geldiği zaman sabaha *"şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin (getirdiği) sözüdür."* (Âyet 19) bu da Cebrail (aleyhisselâm)'dır: *"Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin; (üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir."* (Âyet 20-21). Yani o semada kendisine itaat olunandır ve orada kendisine güvenilendir. Daha sonra: *"Arkadaşınız bir deli değildir."* (Âyet 22) buyurmaktadır. Yani Allah'ın size lutfetmiş olduğu bu arkadaşınız deli değildir. Çünkü onu size sizinle beraber oturup kalkan, sizin türünüzden gönderdiği bir Rasûl kılmıştır. Çünkü sizler melekleri görmek gücüne sahip değilsiniz. Yüce Allah'ın: *"Ona ne diye bir melek indirilmedi dediler. Eğer biz bir melek indirseydik her halde iş bitirilmiş olurdu ve sonra kendilerine (azıcık) bir süre (bile) verilmezdi. Eğer onu bir melek yapsaydık onu elbette bir adam yapardık."* (En'am, 8-9) buyruğunda ifade ettiği gibi.

"Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür." (Tekvir, 23). Kastettiği Cebrail (aleyhisselâm)'dır. *"O gayb(ı bildirmek)den yana cimrilik etmez."* (Âyet 24). Yani o bu hususta itham altında asla tutulamaz. Diğer kıraatte ise[1131] o ilmi gizleyen ve kendisine bir şeyler verilmesi hali dışında onu karşılıksız öğretmeyen cimri birisi değildir. O belli bir bedel almadan ilmi saklayanların yaptığı gibi yapmaz. *"O kovulmuş şeytanın sözü de değildir."* (Âyet 25) Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bir şair yahut bir kahin olmaktan tenzih ettiği gibi Cebrail (aleyhisselâm)'ı da bir şeytan olmaktan tenzih buyurmaktadır.][1132]

وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾

17. "Geri geldiği zaman geceye."

Tefsiri:

[*"As asa"* lafzı ile gecenin gelmesi ve gitmesi kastedilir.][1133]

ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ﴿٢٣﴾

1131 Bk. Zâdu'l-Mesîr, IX, 44.
1132 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 273-274.
1133 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 340

20. "Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin,

21. (Üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir.

22. Arkadaşınız bir deli değildir.

23. Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür."

Tefsiri:

[Tekvir Sûresi'nde şeytan bazen meleğe benzetilebildiğinden ötürü onun kovulmuş şeytanın sözü olmayacağını belirtmektedir. Böylelikle burada sözü edilen Rasûlün/elçinin melekler arasından seçilmiş olan elçi olduğunu bilmiş olmaktayız.][1134]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür.*" (Âyet 19) buyurmakla birlikte şüphesiz o bir meleğin sözüdür yahut bir nebinin sözüdür buyurmayarak "Rasûl/elçi" lafzını zikrederek onu getirenin başkasından aldığını tebliğ ettiğini göstermek istemiştir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: "*Ey Rasûl/elçi! Sana Rabbinden indirileni tebliğ et.*" (Maide. 67) buyurmaktadır. Sünen'de belirtildiği üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hacc mevsiminde kendisini insanlara takdim ediyor ve şöyle diyordu: Beni Rabbimin kelamını tebliğ edebilmem için kavminin yanına götürecek bir kimse yok mu? Çünkü Kureyşliler Rabbimin kelamını tebliğ etmeme engel oldular."[1135]

Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür.*" (Hakka. 40) buyruğundaki bu sözden kasıt Kur'an-ı Kerim'dir.][1136]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah "söz"ü "Rasûl/elçi" adı ile onların her birisine (Cebrail'e ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)) izafe ederek: "Elçinin sözüdür" buyurmuştur. Çünkü elçi/Rasûl sözü elçi gönderene delalet eder. Böylelikle bu kendisini elçi gönderenden tebliğ ettiği bir elçinin sözü olduğuna delildir. Yüce Allah o bir meleğin yahut bir beşerin sözüdür buyurmamış. Aksine onu şu buyruklarıyla bir beşer sözü kabul edenlerin kafir olduğunu ifade etmiştir: "*Başbaşa bırak beni, tek başına yarattığım: kendisine uzun boylu mal verdiğim: ve hazır bulunacak*

1134 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 50

1135 Ebu Davud. 4734: Tirmizi. 2925: İbn Mace. 201: Buhârî. Halku Efali İbad. 77. Hadis sahihtir.

1136 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 542.

oğullar; ve kendisine alabildiğine nimetler verdiğim kimse ile. Sonra daha da arttırmamı umar. Asla! Çünkü o âyetlerimize karşı çok inatçıdır. Ben onu sarp yokuşa sardıracağım. Çünkü o düşündü, ölçtü, biçti. Kahrolası ne biçim ölçtü, biçti! Tekrar tekrar kahrolası ne biçim ölçtü biçti! Sonra baktı. Sonra kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti. Sonra yüz çevirip, büyüklük tasladı. Ve hemen dedi ki: Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir. Bu insan sözünden başka bir şey değildir." (Müddessir, 11-25) Her kim onun bir beşer sözü olduğunu yahut beşerden başka yaratılmış birisinin olduğunu söylerse kafir olur. Onu beşer türünden bir Rasûlün sözü olduğunu kabul eden kişi de doğru söylemiş olur. Çünkü Rasûlün o sözde tebliğ etmekten ve onu aynen bildirmekten başka hiçbir etkisi yoktur. Yüce Allah'ın: *"Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et."* (Maide, 67) buyruğunda olduğu gibi. Ebu Davud'un Sünen'inde de Cabir b. Abdullah'tan rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hacc mevsiminde insanlara kendisini tanıtır ve şu teklifi yapardı: "Rabbimin kelamını tebliğ edeyim beni kavmine götürecek bir adam yok mu? Çünkü Kureyşliler Rabbimin kelamını tebliğ etmeme engel olmuştur."[1137]][1138]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür."* (Hakka, 40) buyruğuna gelince. Yüce Allah o sözü ona izafe etmiştir. Çünkü onu tebliğ etmiş ve eksiksiz bildirmiştir. Yoksa o, o Kur'an'dan herhangi bir şeyi kendisi uydurmuş ve kendiliğinden söylediği için böyle buyurmuş değildir. Zira şanı yüce Allah bu iki âyetten birisinde: *"Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız. Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız. O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir."* (Hakka, 40-43) buyurmaktadır . Burada Rasûl/elçi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Diğer âyet-i kerimede ise: *"Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, Arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin; (üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir."* (Âyet 19-21) buyurmaktadır. Burada ise Rasûl/elçi Cebrail'dir. Şanı yüce Allah ise hem meleklerden elçiler seçer hem insanlar arasından. Eğer sözün onlardan birisine izafe edilmesi sözkonusu ise bu taktirde Arapça olan lafzı kendisi telif ettiğinden ve ondan bunun dışında bir şeyler meydana getirdiğinden dolayı olduğu kabul edilirse şüphesiz sözlerde çelişkiler olurdu. Çünkü eğer Kur'an onlardan birisinin nazmı/düzenlemesi olsaydı hiçbir zaman diğerinin nazmının aynısı olmazdı.

1137 Kaynakları daha önce gösterildi.
1138 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 82-83.

Aynı zamanda yine yüce Allah: "*Bir Rasûlün/elçinin sözüdür.*" buyurmakta, bir meleğin, bir nebinin sözüdür buyurmamaktadır. "Rasûl/elçi" sözü ise onun bu sözü kendisini elçi olarak gönderenden tebliğ ettiğini yoksa kendiliğinden bir şeyler söyleyip ortaya koyduğu anlamını ifade etmez.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür.*" (Hakka, 40) buyruğundaki zamir Kur'an-ı Kerim'e aittir. Kur'an-ı Kerim ise onun manalarını ve lafzını kapsar. Bunun toplamı ise müslümanların icmaı ile Allah'tan başkasının sözü değildir. Sözün Cebrail'in yahut Muhammed'in ya da onlardan başka yaratılmışların sözü olduğunu mutlak olarak söylemek ise müslümanların imamlarından hiçkimsenin söylemediği bir küfürdür. Hatta şanı yüce Allah onun bir beşer sözü olduğunu söyleyen kimselerin bu sözlerini pek büyük bir şekilde şiddetlice reddetmiş ve: "*Başbaşa bırak beni, tek başına yarattığım kimse ile.*" (Müddessir, 11) buyruğundan itibaren "*Çünkü o düşündü, ölçtü, biçti. Kahrolası ne biçim ölçtü, biçti Tekrar tekrar kahrolası ne biçim ölçtü biçti! Sonra baktı. Sonra kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti. Sonra yüz çevirip, büyüklük tasladı. Ve hemen dedi ki: Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir. Bu insan sözünden başka bir şey değildir. Ben onu Sekar'a sokacağım. Sekar'ın ne olduğunu sana ne bildirdi?*" (Müddessir, 18-27) buyruğuna kadar bunu dile getirmektedir. Buna göre her kim Kur'an bir beşer sözüdür diyecek olursa kafir olur. Onun bir meleğin sözünü olduğunu söyleyen de aynı şekilde kafir olur.][1139]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin.*" (Âyet 19-20) ve sûrenin sonuna kadarki buyruklarda geçen "Rasûl/elçi" Cebrail'dir. İlk âyetteki (Hakka, 40) (Rasûl) ise Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Bundan dolayı orada Muhammed'i bir şair ya da bir kahin olmaktan tenzih etmiş, buradaki ona gelen Rasûlü/elçiyi de şeytanlardan birisi olmaktan tenzih buyurmuştur.][1140]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin; (üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir. Arkadaşınız bir deli değildir. Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür. O gaybdan yana cimrilik etmez. O kovulmuş şeytanın sözü de değildir. O halde nereye gidiyorsunuz? O ancak bir*

1139 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 555-556.
1140 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 137.

öğüttür âlemlere. Aranızdan dosdoğru yolda gitmek isteyenlere. Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz." (Âyet 19-29) buyurmaktadır. O halde Kur'an-ı Kerim Allah'ın göndermiş olduğu bir Rasûlün/elçinin sözüdür. Onu bir şeytan göndermiş değildir. Onun gönderdiği arşın sahibi nezdinde pek güçlü, pek itibarlı, orada kendisine itaat edilen ve pek güvenilir bir şerefli melektir. O mele-i alada arş sahibinin nezdinde kendisine itaat olunandır. Şeytanlara ise semalarda asla itaat edilmez. Hatta onlar oraya yükselemezler bile.][1141]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hakka Sûresi'ndeki âyette geçen Rasûl/elçi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Yine yüce Allah: *"Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin; (üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir. Arkadaşınız bir deli değildir. Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür. O gaybdan yana cimrilik etmez. O kovulmuş şeytanın sözü de değildir. O halde nereye gidiyorsunuz? O ancak bir öğüttür âlemlere. Aranızdan dosdoğru yolda gitmek isteyenlere. Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz."* (Âyet 19-29) buyurmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in meleklerden bir melek olan bir Rasûlün/elçinin sözü olduğunu haber verdiği yerde onun bir şeytan sözü olmayacağını belirtmektedir. Öbür âyette (Hakka, 40. âyette) onun insanlardan bir Rasûlün/elçinin sözü olduğunu haber verince de bir şairin yahut bir kahinin sözü olmayacağını belirtmektedir. İşte bu bizzat Kur'an-ı Kerim'in kendisinin tenzih edilmesidir. Rasûlü/elçiyi de gayb hakkında itham altında tutulan birisi olmaktan da bir deli olmaktan da tenzih buyurmuştur. Çünkü delilik ilim hususunda bir fesadı/bozuluşu ifade eder. İtham ve zan altında bulunmak ise maksadın bozukluğunu ifade eder. Nitekim onlar bir sihirbaz yahut bir delidir. demişlerdir.][1142]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bir kimse yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin."* (Âyet 19-20) buyruğunu delil gösterecek olursa ona şöyle denilir: Şanı yüce Allah bir diğer âyette: *"Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız. Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız."* (Hakka. 40-42) buyurmaktadır. Bu âyetteki Rasûl/elçi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Öteki âyetteki Rasûl/elçi ise Cebrail'dir.

1141 en-Nübuvvât. 170.
1142 en-Nübuvvât. 271.

Eğer bununla Rasûlün kendi ibaresini ortaya koyduğu kastedilmiş olsaydı her iki haberin birbiri ile çelişmesi gerekirdi. Böylelikle onun bu sözü kendisine meydana getirmek anlamındaki izafe değil tebliğ anlamındaki izafe ile nisbet ettiği bilinmiş olmaktadır. Bundan dolayı: "*Bir elçinin sözüdür*" denilmiş, bir meleğin sözüdür, bir nebinin sözüdür dememiştir. Rasûlün onu tebliğ ettiğinde ise şüphe yoktur. Yüce Allah'ın: "*Ey Rasûl! Sana Rabbinden indirileni tebliğ et.*" (Maide, 67 buyruğunda olduğu gibi. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hacc mevsiminde kendisini insanlara takdim ediyor ve: "Rabbimin kelamını tebliğ edebilmem için beni kavmine götürecek bir kimse yok mu? Çünkü Kureyş Rabbimin kelamını tebliğ etmeme engel olmuşlardır" buyuruyordu.[1143]

Şanı yüce Allah: "*Elif, Lâm, Mim. Rumlar yenilgiye uğradı.*" (Rûm, 1-2) buyruğunu indirince Ebu Bekir es-Sıddik dışarı çıkarak bunu insanlara okudu. Onlar: Bu senin sözün mü yoksa arkadaşının sözü mü dediler. O ne benim sözüm ne arkadaşımın sözüdür. Aksine bu Allah'ın kelamıdır demişti.][1144]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah bu sözü iki Rasûlden/elçiden her birine izafe etmiş bulunmaktadır. Çünkü onların her biri o sözü tebliğ etmiş ve eksiksiz bildirmiştir. Yoksa onu kendisi meydana getirip ilk olarak kendisi ortaya koymuş değildir. Yüce Allah: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin.*" (Âyet 19-20) buyurmaktadır. Bu yüce Allah'ın hakkında: "*Her kim Cebrail'e düşman ise şüphesiz ki o onu Allah'ın izni ile senin kalbin üzere indirmiştir.*" (Bakara, 97) ve: "*Onu Ruhu'l-Emin indirdi. Uyarıcılardan olasın diye. Apaçık bir Arapça lisan ile.*" (Şuarâ, 193-195) buyurduğu Cebrail'in niteliğidir.][1145]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah bir yerde: "*Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız! Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız!*" (Hakka, 40-42) buyurmaktadır. Burada sözü edilen elçi/Rasûl Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Bir diğer âyet-i kerimede de: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin. (Üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir.*" (Âyet 19-21) buyurmaktadır. Bu ise Cebrail'dir.

1143 Kaynakları daha önce gösterildi.
1144 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 521.
1145 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 82.

Bir seferinde onu (Kur'an'ı) melek olan Rasûle/elçiye izafe ederken bir diğerinde beşer olan Rasûle/elçiye izafe etmiştir. Şanı yüce Allah da meleklerden de insanlardan da elçiler seçer.][1146]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin. (Üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir."* (Âyet 19-21) buyurmaktadır. Çünkü "Rasûl/elçi" onu elçi olarak gönderenin varlığını gerektirir. Ayrıca Rasûlün kendisini elçi olarak gönderenden onu tebliğ ettiğine delildir. Bu Kur'an'ı bir beşer, bir melek, bir cin gibi bir mahlukun sözü kabul eden yahut onun herhangi bir bölümünü bunlara ait kabul eden kimselerin iddialarının aksine kendiliğinden o bu sözü asla söylemez. İşte şanı yüce Allah'ın tehdit ettiği kişi bu (iddialarda bulunan) kişidir.][1147]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin. (Üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir."* (Âyet 19-21) buyruğunda geçen bu nitelikler Cebrail'in niteliğidir. Bundan sonra ise: *"Arkadaşınız (Muhammed) bir deli değildir."* buyurmaktadır. Önce Cebrail'i şerefli, üstün, elçilik görevi, güç, kendi nezdinde yüksek bir mevki sahibi olmakla, kendisine itaat edilen ve güvenilir olmakla nitelendirdi. Bu üstün niteliklerle onu vasfettikten sonra ona: *"Arkadaşınız bir deli değildir"* buyruğunu atfederek beşer olan Rasûlü/elçiyi bize izafe ettikten sonra onun deli olmadığını ortaya koyup Cebrail'i gördüğünün sabit olduğunu ifade etti, onun hakkında cimrilik ve herhangi bir ithamın sözkonusu olmayacağını ifade etti. İşte bu beşer ile melek ve sıfatlar ile nimetler arasında pek büyük bir fark olduğunu da göstermektedir. Bunu mutezilenin bazıları söylemiş olup bunu söyleyen/ler dosdoğru yoldan sapıtmış kimselerdir.

Buna cevap ise şu şekilde verilir: Bu iddia nerede yüce Allah'ın *"Biz göğsünü senin için açıp genişletmedik mi?"* (İnşirah. 1)'den itibaren sûrenin sonuna kadar olan buyruklar ile: *"Andolsun kuşluk vaktine, örtüp bürüdüğünde geceye."* (Duha. 1-2) ve: *"Gerçekten Biz sana apaçık bir fetih nasip ettik."* (Fetih. 1) ve devamındaki âyetler ile yüce Allah'ın: *"Umulur ki Rabbin seni övülmüş bir makama gönderir."* (İsra. 89) buyruklarının ifade ettiği üstünlük nerede kalır?

1146 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 541, XII, 50, 135; el-Cevâbu's-Sahih, V, 312; Câmiu'l-Mesâil, I, 159.

1147 el-İstiğase, 338.

Cebrail'in onun makamından geri kaldığı mirac kıssası hakkında ne denilir? Ayrıca onun halil olmak ile alakası nasıldır? Halil olmak ise yakınlaştırmak demektir. İşte bu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in değerini takdir edemeyen kimselerin tartıştıkları bir husustur.

İkinci olarak şöyle deriz: Risaleti getiren vahyin sorumlusu ve insanlardan gayb olan Cebrail'dir. Onlar onu gözleri ile görmezler. Kulakları ile onun sözünü işitemezler. Fakat bir takım kimseler ona gelen kişinin ne söyleyeceğini öğreten bir şeytan olduğunu yahut ona ancak insanlardan birilerinin ona Kur'an'ı öğrettiğini iddia etmeleri üzerine yüce Allah kullarına onu getirenin Rasûl olduğunu haber verdi ve onu en güzel vasıfları ile nitelendirdi. Durumunu en güzel şekli ile beyan etti. Bütün bunlar ise hiç şüphesiz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şerefini yüceltmedir. onunla ilgili iddialarını reddedip risaletini/elçiliğini açıkça vurgulamadır. Ona vahyi getiren onun arkadaşı/Cebrail olduğu için de: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin (getirdiği) sözüdür.*" (Âyet 19) buyurmaktadır. Yani beşer olan o Rasûl bu Kur'an'ı kendiliğinden söylemiyor. O ancak kendisine söyleneni tebliğ edendir. Bu durumda Rasûl/elçi isminde katıksız bir aracılık ve aradaki bir görevi yapmaya işaret bulunmaktadır.

Daha sonra onu güç ve kuvvet sahibi olmak. üstün bir mevki sahibi bulunmak. güvenilirlik. yüce Allah'a yakınlık gibi her türlü kusuru reddeden sıfatlarla onu nitelendirdi. Melek olan rasûlün durumu iyice anlaşıldıktan sonra onun kendi tarafından gönderilmiş olduğunu ve onun ancak hayır getirdiğini beyan buyurdu.

Beşer olan rasûl de dış görünüşü itibari ile onlar tarafından bilinen birisi idi. O kendilerine risaleti tebliğ eden kişi idi. Eğer o olmasaydı bunlar melek rasûlden vahiy alacak gücü bulamazlardı. Yüce Allah'ın: "*Arkadaşınız*" buyruğu ise bundan önce onun senelerce sizinle arkadaşlık ettiğine. bununla birlikte sizin onun hakkında söyleyip ona isnad ettiğiniz delilik. sihirbazlık ve daha başka iftiralar ile geçmişte bir alakanın bulunmadığına ve eğer onun sizinle beraber geçmişi ve arkadaşlığı bulunmamış olsaydı sizin ondan vahyi alıp öğrenmek imkanınızın olmadığına işaret vardır. Nitekim yüce Allah'ın: "*Eğer onu bir melek yapsaydık onu elbette bir adam yapardık.*" (En'am. 9) buyurduğunu işitiyoruz. Böylelikle onu diğer elçilerden ayrı kılardık. Daha sonra onun risaletinin muhakkak ve gerçek olduğunu Cebrail'i gördüğünü belirterek onun ondan aldıkları hususunda kendisine güvenilir olduğunu ifade ederek göstermektedir. Böylelikle risaletin durumu bu iki nitelikle dimdik ayakta bulunmaktadır. Ve o en ileri. en mükemmel ve en uygun sûrette gelmiştir.

Daha önce maksatlarına dikkat çekilmiş bulunan bir takım âyetleri de delil göstermişlerdir ki bunlar meleklerin tesbih, itaat, ibadet ve daha benzeri hususlar ile ilgili nitelikleridir.][1148]

İnsanlara Melek Değil de Beşer Bir Rasûl Göndermekteki Hikmet

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin. (Üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir.*" (Âyet 19-21) buyurmaktadır. Burada sözkonusu edilen Cebrail'dir. Bundan sonra ise: "*Sizin arkadaşınız bir deli değildir.*" buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: "*Sizin arkadaşınız*" buyurması diğer âyet-i kerimedeki: "*Battığı zaman yıldıza andolsun ki: arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi.*" (Necm. 1-2) buyruğu gibidir.

Buna göre yüce Allah'ın: "*Arkadaşınız*" buyruğu beşer üzerindeki nimet ve ihsanına dikkat çekmektedir. Çünkü yüce Allah kendilerine onlarla arkadaş olabilecek, kendilerinin de beraber olabilecekleri kendileri gibi bir beşer göndermiştir. Çünkü onlar yüce Allah'ın: "*Ona ne diye bir melek indirilmedi?" dediler. Eğer Biz bir melek indirseydik (iman etmemeleri halinde) her halde iş bitirilmiş olurdu. Ve sonra kendilerine (azıcık) bir süre (bile) verilmezdi. Eğer onu bir melek yapsaydık, onu elbette bir adam yapardık. Ve her halde onları (başkalarını) düşürmekte oldukları şüpheye düşürürdük.*" (En'am. 8-9) buyruğunda dile getirdiği gibi melekten vahiy almak gücüne sahip değildirler.

İbn Ebu Hatim, Ebu Zür'a'dan rivâyet ettiğine göre o Mincab b. el-Haris'den o Bişir b. Umare'den, o Ebu Ravk'dan, o Dahhak'dan, o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir:[1149] "*Eğer Biz bir melek indirseydik her halde iş bitirilmiş olurdu.*" onları helak etmiş olurduk. "*Ve sonra kendilerine (azıcık) bir süre verilmezdi.*" ertelenmezlerdi. "*Eğer onu bir melek yapsaydık onu elbette bir adam yapardık.*" yani eğer onlara adam sûretinde bir melek gelmiş olsaydı ancak kendilerine bir adam sûretinde gelirdi. Çünkü onlar meleklere bakamazlar. Ondan başka müfessirler de böyle demişlerdir: "*Ve her halde onları düşürmekte*

1148 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 388-390. (Bu son alıntılanan pasaj merhum İbn Teymiyye'nin peygamberlerin meleklerden üstün olduğuna dair yaklaşık yirmi sayfa öncesinden başladığı açıklamalar arasında yer alan bir paragraftır. Bu karşılaştırmada ise anlaşılacağı üzere peygamber Efendimizin Cebrail (aleyhisselâm)'a üstün olduğunu, Cebrail'in üstünlüğünü söyleyenlere karşı cevap olarak zikrettiği bir bölümdür. -Çeviren-).

1149 Daha önce buna dair açıklama geçti.

oldukları şüpheye düşürürdük." Dediler ki: Biz de kendileri aleyhine içine düştükleri karışıklık ve şüpheleri aynı şekilde karmakarışık gösterir şüphelere düşürürdük. Nihâyet o bir melek midir yoksa bir insan mıdır bilemeyecek kadar şüphe ederlerdi.

Böylelikle yüce Allah: "Eğer bir melek indirmiş olsaydı onlar onu yine ancak bir beşer sûretinde görebilirlerdi. Nitekim Cebrail (aleyhisselâm) da peygambere geldiği zaman insanlar onu gördüklerinde ya Dihye el-Kelbi sûretinde yahut da onun yanına gelip İslâm'a, imana ve ihsana dair soru sorduğu zaman olduğu gibi bir bedevi sûretinde görünürdü. Aynı şekilde melekler İbrahim'e ve Lut'a gelip de Sâre ve Lut kavmi onları gördükleri zaman ancak bir takım adamlar sûretinde gelmişlerdi. Yine Cebrail, Meryem (selâm ona)'e ona bir evlat bağışlamak üzere geldiğinde bir adam sûretinde gelmişti. Yüce Allah: *"Sonra onlarla kendi arasında bir perde germişti. Derken Biz ona ruhumuzu (Cebrail'i) gönderdik. Ona tam bir insan sûretinde göründü. Senden Rahman'a sığınırım, eğer takva sahibi bir kimse isen, dedi. O da dedi ki: Ben ancak senin Rabbinin gönderdiği elçisiyim. Sana temiz bir oğul vermeye geldim."* (Meryem, 17-19) buyurmaktadır.

Onlar meleği ancak bir adam sûretinde görebildiklerine göre şâyet böyle gelmiş olsaydı· Bu bir beşerdir, bir melek değildir diyecekler yine mesele onlar için karışır ve içinden çıkılamaz bir hal alırdı. Çünkü bu şüphe meleğin indirilmesi ile ortadan kalkmış olmayacaktı.

Bu da yüce Allah'ın bir başka sûredeki şu buyrukları gibidir: *"Bir de sana ruhu soruyorlar. De ki: 'Ruh, Rabbimin emrindendir. Size bilgiden ancak pek az bir şey verilmiştir.' Andolsun ki, dilersek sana vahyettiğimizi bütünüyle alıveririz. Sonra onu geri almak için bize karşı duracak bir kimse de bulamazsın. Ancak Rabbinden bir rahmet olmak üzere (almıyoruz). Gerçekten onun sana lütfu pek büyüktür. De ki: "Andolsun bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar birbirine yardımcı olsalar dahi yine benzerini getiremezler." Andolsun Biz bu Kur'ân'da insanlara her örnekten türlü türlü açıklamalar yapmışızdır. Yine insanlardan pek çoğu küfürden başkasını kabul etmediler. Dediler ki: Bize yeryüzünden bir pınar fışkırtmadıkça asla sana inanmayacağız. Yahut senin hurmalıklardan, asmalardan bir bahçen olsun da aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtasın. Yahut iddia ettiğin gibi gökyüzünü üzerimize parça parça düşüresin yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza topluca getiresin. Yahut altından bir evin olsun ya da göğe çıkasın. Buna rağmen üzerimize okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece de çıktığına asla iman etmeyiz." De ki: "Fesubhanallah! Ben peygamber olarak gönderilmiş bir insandan başka bir şey miyim ki?"* (Isra, 85-93)

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Arkadaşınız"* buyruğu onun kendi dillerini konuşan Arap bir peygamber olarak gönderildiğini beyan etmektedir. Nitekim yüce Allah: *"Biz ne kadar bir Rasûl gönderdiysek mutlaka onu kavminin dili ile (konuşan bir elçi olarak) gönderdik."* (İbrahim. 4) buyurmaktadır. Ayrıca yüce Allah: *"Andolsun ki içinizden size öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona pek ağır gelir. Size çok düşkündür. (Bütün) mü'minlere oldukça şefkatli ve merhametlidir."* (Tevbe. 128) buyurmuştur. Buradan maksadın Arapların kendilerinden olduğu söylenmiştir. Çünkü hitap onlaradır.

Bir diğer açıklamaya göre "Âdemoğulları'nın kendilerinden" demektir. Çünkü o bir beşerdir bir melek ve bir cin değildir. Zira hitap kendilerine peygamber olarak gönderildiği bütün yaratılmışlaradır. Özellikle de bu Berae/Tevbe Sûresi'nde böyledir. Çünkü o Kur'an-ı Kerim'in son nazil olan sûrelerindendir. Hatta bu âyetin son inen âyet olduğu dahi söylenmiştir. Âyet-i kerime Rumlara. Farslara ve Kıptilere davette bulunulmasından sonra inmiştir.

"O müminlere" bütün bunların hepsinden *"daha şefkatli ve daha merhametli"*dir. Hiç şüphesiz o insanlardandır. İnsanların faziletlileri Araplardan. Arapların faziletlileri Kureyşten. Kureyş'in faziletlileri Haşimoğulları'ndandır. "Enfus: Nefisler" ile insan türü kastedilir. Yüce Allah'ın: *"Onu işittiğinizde mümin erkekler ve kadınlar kendileri hakkında güzel bir zanda bulumalı değil miydi?"* (Nûr. 12) buyruğunda olduğu gibi.

O halde yüce Allah'ın: *"Arkadaşınız"* buyruğu içinizden/aranızdan buyruğu ile: *"İçlerinden bir adama: "İnsanları uyar" diye vahiy göndermemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi?"* (Yunus. 2) buyruğudur.

Yüce Allah'ın: *"Fesubhanallah! Ben Rasûl/elçi olarak gönderilmiş bir insandan başka bir şey miyim ki?"* (İsra. 93) buyruğu ile meleğin -bazı kimselerin hatalı olarak sandıkları gibi- ondan üstün kılınmış olduğunu kastetmemiştir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Aralarından bir adama vahyettik diye"* buyruğu ile: *"Fesubhanallah! Ben Rasûl olarak gönderilmiş bir insandan başka bir şey miyim ki"* buyruğu ile başkasının kendisinden daha faziletli olduğunu kastetmemiştir.][1150]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Arkadaşınız bir deli değildir. Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür. O gaybdan yana cimrilik etmez. O kovulmuş şeytanın sözü de değildir."* (Âyet 22-25) buyurmaktadır. Burada sözü geçen Rasûl/elçi melek Rasûl

1150 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 538-541.

olan Cebrail'dir. Diğer sûrede de: "*Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız! Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız! O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir. Eğer bazı sözleri uydurup, bize isnad etseydi, Biz onu elbette kudretimizle alıverirdik. Sonra da kalbinin damarını elbette koparırdık. O zaman da sizden hiçbir kimse bunu ona yapmamıza engel olamazdı.*" (Hakka, 40-47) buyurmaktadır. Burada Rasûl/elçi ise Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir.

Kur'an'ı kimi zaman bu elçiye kimi zaman öteki elçiye izafe etmiştir. Çünkü her iki elçinin her biri onu tebliğ etmiş ve eksiksiz bildirmiştir. Rasûl/elçi lafzı kendisini elçi gönderen birisinin olmasını da ihtiva eder. Dolayısıyla lafızda Rasûlün onu başkasından tebliğ edici olma durumunu beyan eden bir anlam da vardır. Yoksa Rasûlün bazı kimselerin yanılarak Kur'an'ın Rasûle izafe edilmesi arabi Kur'an'ı bizzat kendisinin ortaya koyduğunu gerektirmesi şeklindeki zannı gibi ondan herhangi bir şeyi kendiliğinden ortaya koymuş olması anlamı yoktur. Çünkü bazen bu elçiye onu izafe etmesinde bazen de ötekinde izafe etmesinde bir kasıt vardır. Eğer maksat onun meydana getirilmesini ifade etmek olsaydı o vakit bu iki haber kesinlikle birbiri ile çelişirdi.

Diğer taraftan yüce Allah Kur'an'ı ona "Rasûl/elçi" ismi ile izafe etmiştir. O bir meleğin sözüdür demediği gibi bir beşerin sözüdür de dememiştir. Hatta şu buyrukları ile onun bir beşer sözü olduğunu söyleyenlerin kafir olduğunu ortaya koymuştur: "*Başbaşa bırak beni, tek başına yarattığım; kendisine uzun boylu mal verdiğim; ve hazır bulunacak oğullar; ve kendisine alabildiğine nimetler verdiğim kimse ile. Sonra daha da arttırmamı umar. Asla! Çünkü o âyetlerimize karşı çok inatçıdır. Ben onu sarp yokuşa sardıracağım. Çünkü o düşündü, ölçtü, biçti. Kahrolası ne biçim ölçtü, biçti! Tekrar tekrar kahrolası ne biçim ölçtü biçti! Sonra baktı. Sonra kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti. Sonra yüz çevirip, büyüklük tasladı. Ve hemen dedi ki: "Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir. Bu insan sözünden başka bir şey değildir." Ben onu sekara sokacağım.*" (Müddessir, 11-26)

Sekar cehennem ile tehdit ettiği sözlerinde kasıt: "*O bir beşer sözüdür*" diyen kişidir. İşte aynı zamanda o bazen beşerden gönderdiği elçiye bazen de meleklerden gönderdiği elçiye izafe ettiği sözüdür. Çünkü maksat orada onun onu tebliğ ettiğini ifade etmektir. Kafir olduğunu belirttiği kişi ise "onu kendisi meydana getirip uydurmuştur" ve: "O bizzat kendisinin sözüdür" diyen kimsedir. O bunu söylerken maksadı ister mana olsun ister lafız olsun isterse de her ikisini kastetmiş olsun. Şanı yüce Allah'ın lanetlediği kimse: "*Bu ancak bir beşer sözüdür*" diyen kimsedir.

Buna göre: "*Şüphesiz bu Kur'an beşer sözüdür*" diyen bir kimse bazı yönleriyle böyle diyen kimsenin sözü ile aynı türdendir. Bu sebeple yüce Allah: "*Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse ona eman ver. Ta ki Allah'ın kelamını dinlesin. Sonra onu emin olacağı yere kadar ulaştır.*" (Tevbe, 6) buyurarak himaye isteyen kimsenin dinlediği sözün Allah'ın kelamı olduğunu haber vermektedir. Hâlbuki himaye isteyen kişi onu tilavet edenin sesi ile işitmektedir. Ses okuyanın sesi, kelam ise yaratıcının kelamıdır. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Kur'an'ı seslerinizle süsleyiniz"[1151] ve: "Şüphesiz yüce Allah'ın güzel sesli bir zatın Kur'an-ı Kerim okumasını dinlemesi, cariye sahibi bir kimsenin şarkı söyleyen cariyesini dinlemesinden çok daha ileridir."[1152]

Aynı şekilde birden çok yerde kuldan işitilen sesin kulun sesi olduğunu da sözkonusu etmiştir. Şu buyruklarında olduğu gibi: "*Ey iman edenler! Seslerinizi peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinize yüksek sesle hitap ettiğiniz gibi ona da yüksek sesle hitap etmeyin.*" (Hucurat, 2) ve: "*Muhakkak ki Rasûlullah'ın huzurunda seslerini alçaltanlar Allah'ın kalplerini takva için seçtiği kimselerdir.*" (Hucurat, 3) buyurmaktadır. Lukmân da oğluna öğüt verirken: "*Yürüyüşünde mutedil ol (konuşurken) sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir.*" (Lukmân, 19) demişti.][1153]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Seleften hiçbir kimse "tilavet/Kur'an okumak" ile sadece kulların kıraatini tilavet olunan ile sadece yaratıcının zatı ile varlığı sözkonusu olan bir manayı kastetmemiştir. Aksine onların kabul ettikleri husus şudur: Kur'an Allah'ın kelamıdır. Harfleri ile ve manaları ile o Allah'ın söylediği sözüdür. Onda başkasının kelamı olan hiçbir şey yoktur. Ne Cebrail'in, ne Muhammed'in ne de onlardan başkalarının. Hatta Kur'an-ı Kerim onu bir beşer sözü kabul edenlerin kafir olduklarını belirtmiştir. Bununla birlikte yüce Allah onu kimi zaman beşerden olan Rasûle kimi zaman meleklerden olan Rasûle izafe ederek şöyle buyurmuştur: "*Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız! Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız! O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir.*" (Hakka, 40-43). Burada Rasûl Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Bir başka yerde de: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, Arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin; (üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça*

1151 Kaynakları daha önce gösterildi.
1152 Kaynakları daha önce gösterildi.
1153 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin, 541-542.

emindir. Arkadaşınız bir deli değildir. Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür. O gaybdan yana cimrilik etmez. O kovulmuş şeytanın sözü de değildir. O halde nereye gidiyorsunuz? O ancak bir öğüttür âlemlere." (Âyet 19-27) buyurmaktadır. Burada Rasûl ise Cebrail'dir.

Yüce Allah Kur'an'ı onların her birine "Rasûl/elçi" ismi ile izafe etmiştir. Çünkü bu onu Kur'an'ı başkasından tebliğ ettiğine ve bu hususta onun bir elçi olup ondan herhangi bir şeyi kendiliğinden ortaya koymadığına delildir. Çünkü eğer ondan kendiliğinden bir şeyler ortaya koymuş olsaydı kendisinin ortaya koymuş olduğu hususlar ile ilgili bir elçi olmazdı. Aksine onu kendiliğinden meydana getirmiş olurdu. Şanı yüce Allah aynı zamanda onu bazen meleklerden Rasûle bazen insan Rasûle izafe etmiştir. Eğer bu izafet ediş onun harflerini kendisi ortaya koymuş olduğundan dolayı olsaydı o vakit bu iki haber birbiri ile çelişirdi. Çünkü onlardan birisinin onu inşa etmesi diğerinin onu inşa etmesi ile çelişirdi.][1154]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Meleklere gelince, peygamberler melekleri kendilerine iman etmeye çağırmazlar. Aksine melekler peygamberler üzerine vahiy indirirler. Onlara yardımcı olur, onlara destek verirler. Meleklerin fiilleriyle meydana gelen olağanüstülükler peygamberlere ve onlara uyanlara özeldir. Kafirler, büyücüler ve kahinler için böyle bir şey sözkonusu olamaz. Bundan dolayı yüce Allah Kur'an-ı Kerim'i getirenin bir şeytan değil bir melek olduğunu haber vererek: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, Arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin; (üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir. Arkadaşınız bir deli değildir. Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür. O gaybdan yana cimrilik etmez. O kovulmuş şeytanın sözü de değildir.*" (Âyet 19-25) buyurmuştur.][1155]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, Arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin; (üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir. Arkadaşınız bir deli değildir. Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür. O gaybdan yana cimrilik etmez. O kovulmuş şeytanın sözü de değildir.*" (Âyet 19-25) buyurarak Kur'an'ı Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getiren elçinin pek şerefli, güçlü, arşın sahibinin nezdinde pek itibarlı ve orada kendisine itaat olunan değerli, şerefli bir elçi

1154 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 307-308.
1155 en-Nübuvvât, 7.

olduğunu açıklamaktadır. Bu nitelikler ise ne nefiste yer alan hayaller ile ne de aklı faal ile örtüşür. Yüce Allah ona itaat olunduğunu haber vermektedir. Semavatın üstünde kendisine itaat edilen ise ne o olur ne de bu. Yüce Allah'ın: "*Onu Ruhul Emin indirdi. Uyarıcılardan olasın diye kalbinin üzerine.*" (Şuarâ. 193-194) buyrukları ile: "*De ki: Kim Cebrâil'e düşman ise muhakkak ki O, onu (Kur'ân'ı) Allah'ın izniyle kalbine önündekini doğrulayıcı, mü'minlere de hidâyet ve müjde olmak üzere indirmiştir. Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrâil ve Mikâil'e düşman olursa, şüphesiz Allah, o kâfirlerin düşmanıdır.*" (Bakara. 97-98) buyrukları da böyledir. Ayrıca yüce Allah: "*Biz bir âyeti diğer bir âyetin yerine getirip değiştirdiğimizde -Allah neyi indireceğini en iyi bilen olduğu halde-: Sen ancak bir iftiracısın dediler. Hayır onların çoğu bilmezler. De ki: Onu Ruhul Kudüs Rabbinden hak olarak indirmiştir.*" (Nahl. 101-102) buyurmaktadır.][1156]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ayrıca yüce Allah: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, Arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin; (üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir. Arkadaşınız bir deli değildir. Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür. O gaybdan yana cimrilik etmez. O kovulmuş şeytanın sözü de değildir.*" (Âyet 19-25) buyurarak Kur'an'ı getirenin pek güçlü, arşın sahibinin nezdinde pek itibarlı, kendisine itaat olunan ve orada emin bir şerefli Rasûl/elçi tarafından getirildiğini haber vermektedir. İnsanların nefisleri ile kaim araz türünden nitelikler olmasına imkan bırakmamaktadır. Özellikle de beşerin duasının mele-i alada bir etkisinin bulunmasını imkansız kabul eden bu gibi felsefeciler açısından bu böyledir. Hâlbuki Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onu yanında cennet-i mev'a bulunan sidretu'l-müntehada gördüğünü, yine onu apaçık ufukta gördüğünü haber vermektedir. Rasûlün nefsinde hâsıl olan ise ne orada ne de burada ortaya çıkar.][1157]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, Arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin; (üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir. Arkadaşınız bir deli değildir. Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür. O gaybdan yana cimrilik etmez. O kovulmuş şeytanın sözü de değildir.*" (Âyet 19-25) buyurmaktadır. Bu âyet-i kerime bizim kendisi ile oturup kalktığımız, ondan Kur'an'ı dinlediğimiz

1156 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 491-492.
1157 es-Safdiyye. I. 200.

beşer Rasûlün/elçinin deli olmadığını, gayb ile ilgili olarak onun itham altında tutulmayacağını açıkça dile getirmektedir. Ondan özellikle "arkadaş" diye söz edilmesi bu yolla onun bizim üzerimizdeki nimet olma özelliğinden dolayıdır. Çünkü bizler ancak kendisi ile oturup kalktığımız ve bizim hemcinsimiz olan bir kimseden bir şeyler alabiliriz. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki içinizden size öyle bir peygamber gelmiştir ki."* (Tevbe, 128); *"Eğer onu bir melek yapsaydık onu elbette bir adam yapardık ve her halde onları (başkalarını) düşürmekte oldukları şüpheye düşürürdük."* (En'am, 9) buyurmaktadır. Bir diğer âyette de: *"Battığı zaman yıldız(lar)a andolsun ki arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi."* (Necm, 1-2) buyurmaktadır.

Böylelikle bizden içimizden olan Rasûl ile melek Rasûlün her ikisinin de tebliğ edici Rasûller olduklarını beyan etmektedir. İşte bu da onun (Kur'an'ın) Allah'ın kelamı olduğunun muhakkaklığını göstermektedir.

Beşer olan Rasûle o bir delidir yahut bir iftiracıdır denildiğinden ötürü yüce Allah kendisini bundan da ötekinden de tenzih etmiştir. Aynı şekilde bir diğer sûrede: *"Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız! Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız! O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir."* (Hakka, 40-43) buyurmaktadır. İşte bu da onun Kur'an'ı kendisinin tebliğ ettiği ve tam olarak bildirdiği için ona izafe etmiş olduğunu, bu izafenin kendisinin onu meydana getirip oluşturmasından dolayı olmadığını ortaya koyan hususlardan birisidir. Çünkü yüce Allah: *"Muhakkak bu âlemlerin Rabbinin indirdiğidir. Onu Ruhu'l-Emin indirdi."* (Şuarâ, 192-193) buyurmak sûreti ile: *"Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür."* (Âyet 19) ile: *"Muhakkak bu âlemlerin Rabbinin indirdiğidir."* (Şuarâ, 192) buyruklarının manasını bir arada zikretmiştir. Her iki yerdeki zamir de aynıdır. Eğer Rasûl onu meydana getirip ortaya koyan olsaydı âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş bir kitap olmazdı. Aksine Rasûl tarafından indirilmiş bir kitap olurdu. Buradaki zamiri diğerindeki zamirin ait olduğu yerden başkasına ait kabul eden bir kimse -ifadelerde her iki zamirin farklı olmasını gerektiren bir husus bulunmamakla birlikte bunu söylerse- ve bu Allah'ın kelamının (elçinin ifadesiyle) anlatımıdır diyecek olursa sen de ona şöyle de: Peki senin şu okuduğun melek Rasûlün yahut beşer Rasûlün senin iddiana göre ortaya koyduğu ifadenin bir tabiri ve anlatımı mıdır yoksa onun kullandığı ibarenin bizzat kendisi midir? Eğer sen bunu o ibarenin (kendi dilinle) tabiri olduğunu kabul edecek olursan o taktirde Cebrail'in yahut Rasûlün kullandığı ifadenin de Allah'ın ibare-

sinin bir anlatımı olması mümkün olur. O taktirde de görüş ayrılığı sadece lafızda kalır. Çünkü ne zaman Muhammed onun tamamını Cebrail'den işitti, Cebrail de onun tamamını Allah'tan işitti. Müslümanlar da onun tamamını Rasûlden işitti diyecek olursa o vakit hak olanı söylemiş olur. Artık bundan sonra onun "ibare/tabir, anlatım" sözü tebliğ ile kendisinden tebliğ yapılan arasındaki ayırımı ortaya koymak için kullanılmış olur.][1158]

[*"(Üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir."* (Âyet 21) Ma'kil dedi ki: Sonra Meymun b. Mihran'ın yanına oturdum. Ey Ebu Eyyub dedim: Bize bir sûre okuyup da onu tefsir etsen nasıl olur dedim. Bunun üzerine o: "Güneş tortop edilip dürüldüğü zaman"'ı okudu ve: *"(Üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir"* buyruğuna kadar devam etti. Bunu okuyunca: Burada sözkonusu edilen Cebrail'dir dedi.[1159]][1160]

مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ بِالْاُفُقِ الْمُبِينِ ﴿٢٣﴾ وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾

21."(Üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir;

22. Arkadaşınız bir deli değildir.

23. Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür.

24. O gaybdan yana cimrilik etmez."

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Andolsun battığı zaman geceye. Arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi."* (Necm. 1-2) buyruğu da: *"Arkadaşınız bir deli değildir."* (Âyet 22) buyruğu da böyle olup bundan kasıt Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Çünkü o insanlarla beraber ve arkadaş olmuştur. Onlarla arkadaşlığı olduğuna göre kendisi ile onlar arasında ona gelen vahyi kendisinden nakledecek, onun sözünü işitecek ve manalarını anlayabilecek şekilde kendilerine imkan verecek bir birliktelikleri de olmuş demektir. Kendileriyle arkadaşlığı olmamış melekten böylelikle farklı bir durumdadır. Çünkü ondan bir şey alıp öğrenmeleri imkansızdır.][1161]

1158 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 270-271.
1159 İbn Cerir, XXX, 81.
1160 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 206.
1161 Minhâcü's-Sünne, VIII, 470.

[*"Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür."* (Âyet 23) Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[1162] Mesruk'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın yanında yaslanmış bulunuyordum. O: Ey Ebu Âişe dedi. Üç husus vardır ki her kim bunlardan birisini söyleyecek olursa Allah'a büyük bir iftirada bulunmuş olur. Ben: Hangileridir onlar dedim. O dedi ki: Her kim Muhammed'in Rabbini gördüğünü iddia edecek olursa Allah hakkında büyük bir iftirada bulunmuş olur. Her kim onun yarın ne olacağını bildiğini iddia edecek olursa Allah'a büyük bir iftirada bulunmuş olur. Her kim onun Allah'ın kendisine vahyettiğinden bir şey gizlediğini ileri sürecek olursa Allah'a büyük bir iftirada bulunmuş olur." (Mesruk) dedi ki: Ben yaslanmış iken oturdum ve şöyle dedim: "Müminlerin annesi! Bana müsaade et ve acele etmeyip mühlet tanı. Şanı yüce Allah: *"Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür."* (Âyet 23) ve: *"Andolsun ki onu diğer bir iniş(in)de görmüştü."* (Necm. 13) buyurmuyor mu dedim. O şöyle dedi: Bu ümmet arasında ona dair Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e soru soran ilk kişi benim. O şu cevabı verdi: "O Cebrail'di. Ben onu yaratıldığı asıl sûretinde ancak iki defa gördüm. Onu semadan indiğinde yaratılışının büyüklüğünden ötürü yer ile gök arasını kapatmış olduğunu gördüm dedi.

Bir diğer lafızda şöyle denilmektedir: Ben: Peki yüce Allah'ın: *"Sonra yaklaşıp sarktı. Böylece iki yay (boyu) kadar hatta daha da yaklaştı. Kuluna vahyettiğini vahyetti."* (Necm. 8-10) buyruğu nerede kaldı dedim o şöyle dedi: O dediğin Cebrail (aleyhisselâm)'dır. Ona erkek adamlar sûretinde gelirdi. Ve ona bu defadan sonra kendi asıl sûretinde ona geldi ve semanın ufkunu kapattı."

Yine Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde[1163] Şeybani'den şöyle dediği zikredilmektedir: Zir b. Hubeyş'e yüce Allah'ın: *"Böylece iki yay (boyu) kadar veya daha da yaklaştı."* (Necm. 9) buyruğu hakkında soru sordum. O şöyle dedi: Bana İbn Mesud'un haber verdiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrail'i altı yüz kanadı ile gördü.

Yine İbn Mesud'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: *"Gözü ile gördüğünü kalp yalanlamadı."* (Necm. 11). Dedi ki: O Cebrail'i altı yüz kanadı ile gördü. Yine ondan gelen rivâyete göre şöyle demiştir: *"Andolsun ki o Rabbinin büyük âyetlerinden görmüştür."* (Âyet 18) "O Cebrail'i asıl sûretinde altı yüz kanadı ile gördü" demiştir.

1162 Buhâri. 4855: Müslim. 177.
1163 Buhâri. 4856: Müslim. 174.

Buhârî bazı rivâyet yollarında dedi ki: O ufuğu kapatmış yeşil bir refref gördü." Yine Abdullah'tan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: *"Andolsun ki Rabbinin büyük âyetlerinden görmüştür."* (Necm. 18). O ufku kapatmış yeşil bir Refref gördü. dedi.

Müslim'in Sahih'inde de[1164] Ebu Hureyre'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: *"Andolsun ki onu diğer bir iniş(in)de görmüştü."* (Necm. 13) buyruğu hakkında o Cebrail'i görmüştü demiştir."][1165]

[*"O gaybden yana cimrilik etmez."* (Âyet 24) Çünkü çoğunluğun kıraati (بظنين) şeklindedir ki "itham altında tutulmaz" anlamına gelir. Uygun olan da budur. Yani o bize gayb olan hususlar hakkında itham altında değildir. Aksine o gaybe dair verdiği haberlerinde emin ve güvenilir birisidir. Eğer "cimri" anlamında (ضنين) denilecek olursa bu onun gayb bilgisi(ni öğretmek) hususunda cimrilik etmeyeceği anlamında bir sıfatı olur. O aksine hakkı açık açık bildirir. Bundan dolayı (علي الغيب بظنين): Gayb hususunda zan altında itham altında değildir. demiştir.][1166]

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿٢٥﴾ فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾

25. "O kovulmuş şeytanın sözü de değildir.

26. O halde nereye gidiyorsunuz?

27. O ancak bir öğüttür âlemlere.

28. Aranızdan dosdoğru yoldan gitmek isteyenlere."

Tefsiri:

[*"Aranızdan dosdoğru yoldan gitmek isteyenlere."* Eğer dosdoğru olmak isterse o da dosdoğru olur.][1167]

وَمَا تَشَاؤُنَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٩﴾

29. "Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz."

1164 Kaynakları daha önce gösterildi.

1165 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin. 490-491.

1166 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 315: er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin. 278: Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. X. 210: el-Cevâbu's-Sahih. V. 446-447.

1167 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 375.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Aranızdan dosdoğru yolda gitmek isteyenlere. Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz."* (Âyet 28-29) buyurmak sûreti ile kulun meşiet sahibi olduğunu ortaya koymuş ve bunun ancak yüce Allah'ın meşieti ile meydana gelebileceğini tayin etmiştir.][1168]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz."* buyruğu kulun kendi tercihi ile yaptığı ihtiyari fiilinin faili olmadığına ve ona güç ve kudretinin yetmediğine ve irade sahibi olmadığına delil değildir. Aksine buyruk Allah dilemedikçe onu dileyemeyeceğine delildir. Bu âyet-i kerime cebriyeci cehmiyye taifesine de kaderiyeci mutezile taifesine de bir red mahiyetindedir. Çünkü yüce Allah: *"Aranızdan dosdoğru yoldan gitmek isteyenlere"* buyruğu ile kulun bir meşietinin ve bir fiilinin olduğunu tespit ettikten sonra: *"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz."* buyurarak kulun meşietinin Allah'ın meşieti şartına bağlı olduğunu beyan buyurmaktadır. Birincisi cebriyecilere bir reddir. Bu da kul bazen Allah'ın dilemediği şeyleri dileyebilir diyen kaderiyecilere bir reddir. Nitekim onlar: Şüphesiz Allah onların dilemedikleri şeyleri diler de derler.

Eğer onlar burada dilemekten maksat -kendi asli ilkelerine göre emirdir- ve buyruğun manası da: Eğer Allah bir fiili emretmemiş ise onlar da Allah'ın emretmediği bir işi yapmayı istemezler şeklindedir diyecek olurlarsa onlara şöyle cevap verilir:

Âyetin bağlamı bunun kastedilmediğini ortaya koymaktadır. Aksine bundan maksat şudur: Sizlere bir fiili yapmanız emrolunduktan sonra onu da ancak Allah dilediği zaman yapmayı dileyebilirsiniz. Çünkü şanı yüce Allah emri, nehyi, va'di ve tehdidi sözkonusu ettikten sonra: *"Şüphesiz ki bu (sûre) bir öğüttür. Artık kim dilerse Rabbine doğru bir yol alır. Ama Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz."* (İnsan, 29-30) ve: *"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz de dileyemezsiniz."* buyurmaktadır. Bu buyruk ile onların gelecekteki dileklerinin sözkonusu olmayacağı belirtilmektedir. Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Allah dilemedikçe"* buyruğu ile de gelecekte Rabbin dilemesi şartına bağlı olarak onların dileyebilecekleri sözkonusu edilmiştir. Çünkü (أنْ) edatı muzari fiilin sadece gelecek anlamı için kullanılmasını sağlar. Yani bundan sonra Allah'ın dilemesi müstesna. Emir ise bundan öncedir. Bu da bir kimsenin şöyle demesi gibidir: Sen bu işi yap ancak Allah'ın dilemesi müstesna. (O zaman zaten yapamazsın).

1168 Minhâcü's-Sünne, III, 236-237.

Selef de fukaha da şunun üzerinde ittifak etmiştir: Bir kimse yemin ederek andolsun yarın -Allah dilerse- namaz kılacağım yahut da andolsun yarın -Allah dilerse- borcumu ödeyeceğim dese ve yarın geçip gittiği halde borcunu ödememiş ise yeminini bozmuş olmaz. Eğer meşiet/dilemek emrin kendisi olsaydı yemin bozulmuş olurdu. Çünkü Allah bu işi ona emretmiş olacaktı. Bu da kaderiyeye karşı gösterilen delillerden birisidir. Onların da buna verecek bir cevapları yoktur. Bundan dolayı onların kimileri eski icmaın dışına çıkarak böyle birisi yeminini bozmuş olur demiştir.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Allah dilemedikçe siz de dileyemezsiniz"* buyruğu kudretini beyan etmek. kullarının O'na muhtaç olduklarını açıklamak sûreti ile yüce Rabbi övmek ve O'na senalarda bulunmayı açıklamak üzere zikredilmiştir. Şâyet maksat o size emretmedikçe siz yapamazsınız demek olsaydı bütün emirler bu mesabede olmalı idi. Ve bu da yüce Rabbin kendisi ile övülebileceği özelliklerden olmazdı. Eğer onların onun emri olmadan bir şey yapmadıkları kastedilecek olursa o taktirde de bu ona değil onlara bir övgü olurdu.][1169]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz"* buyruğu ile onların dilemelerinin onun dilemesine bağlı olduğunu haber vermektedir. Bununla birlikte bu onların fiilen yapmalarını gerektirmez. Çünkü bundaki ifadenin azamisi onları dileyen kimseler olarak sözkonusu etmiş olmasıdır. Onların fiili işlemeleri ise ancak onun onların bu fiili yapmalarını dilediği zaman sözkonusu olur. Nitekim yüce Allah'ın: *"Kim dilerse ondan öğüt alır. Allah dilemedikçe öğüt al(a) mazlar."* (Müddessir. 55-56) ve: *"Aranızdan dosdoğru yoldan gitmek isteyenlere. Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz."* buyruklarında bunu ifade etmektedir. Buna göre bizzat kendisi onlara yardım edip muvaffakiyet vermeyi dilemedikçe o fiili işleyemezler. O halde burada dört irade sözkonusudur: Beyan iradesi, meşiet/dilemek iradesi, fiil iradesi ve yardım etmek iradesi. Allah en iyi bilendir.][1170]

1169 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 488-489.
1170 Câmiu'l-Mesâil. I. 77. Bu ise: İnsan Sûresi'nden çıkartılan anlamlara dair bir risale adını taşıyan bir risaledir.

İNFİTÂR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 19 âyettir)

Rahman ve rahim Allah'ın Adı İle

فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾

8. "Dilediği şekilde seni terkib etti."

Tefsiri:

[Başkasının terkib ettiği şeye "mürekkeb" denilir. Nitekim yüce Allah da: "*Dilediği şekilde seni terkib etti.*" (Âyet 8) buyurmaktadır. Bunun için kapıyı yerli yerine yerleştirdim/terkib ettim. İşte dilde "mürekkeb: terkib edilen" lafzından anlaşılan budur.][1171]

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾

13. "İyiler hiç şüphesiz nimetler içindedirler."

Tefsiri:

["Ebrar/iyiler" lafzı da böyledir. Mutlak olarak kullanıldığı taktirde onun kapsamına öne geçenlerden de orta yollu olanlardan da her takva sahibi kişi girer. Eğer mukarreblerle/yakınlaştırılmışlarla birlikte anılacak olursa daha özel bir anlam ifade eder. Yüce Allah birincisi hakkında: "*İyiler/ebrar hiç şüphesiz nimetler içindedirler. Kötüler ise hiç şüphesiz cehennemdedirler.*" buyurmaktadır. İkincisine örnek olarak da: "*Şüphe yok ki iyilerin/ebrarın kitabı illiyyindedir. İlliyyinin ne olduğunu sana ne bildirdi? O yazılmış bir kitaptır. Mukarreb/yakınlaştırılmış olanlar onu müşahede ederler.*" (Mutaffifin. 18-21) buyurmaktadır.][1172]

1171 es-Safdiyye. I. 105.
1172 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 169.

MUTAFFİFÎN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 36 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

6. "O günde insanlar âlemlerin Rabbi huzurunda duracaklardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Ölçü ve tartıları eksik yapanların vay haline! Onlar ki insanlardan ölçü ile aldıklarında tam alırlar. Ama onlara ölçü yahut tartı ile verdiklerinde eksik verirler. Bu kimseler muhakkak tekrar diriltileceklerini zan dahi etmiyorlar mı? Büyük bir gün için. O günde insanlar âlemlerin Rabbi huzurunda duracaklardır."* (Âyet 1-6) buyruğu ile ilgili olarak sahih'te Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "İnsanlar âlemlerin Rabbi huzuruna kalkacakları günde onların birisi ter kulaklarının yarılarına kadar gelmiş olduğu halde ter içerisinde ayağa kalkacaktır."[1173]][1174]

كَلَّآ إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾ وَمَآ أَدْرَاكَ مَا سِجِّينٌ ﴿٨﴾
كِتَابٌ مَرْقُومٌ ﴿٩﴾

7. "Sakının (bu işten). Çünkü günahkârların kitabı muhakkak ki Siccîndedir.

8. Siccînin ne olduğunu sana ne bildirdi?

9. O yazılmış bir kitaptır."

1173 Buhâri. VIII. 696; Müslim. IV. 2196.
1174 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 459.

Tefsiri:

[Çünkü sema ebediyyen üst cihette olup onun bu üst cihette oluşu sabittir. ayrılmazdır ve değişmezdir. Yer ise ebediyyen alt cihette olup onun altta oluşu sabittir. ayrılmazdır. değişmezdir. Sema yükseldikçe genişler. alçaldıkça daralır. Bu sebepten ötürü daha yukarda olan daha geniştir. daha altta olan daha dardır. Bundan dolayı şanı yüce Allah kitab-ı keriminde "İlliyyin" ile "Siccin"i birbirinin zıddı olarak sözkonusu etmiştir. O: *"Hayır! Şüphe yok ki iyilerin kitabı illiyyindedir."* (Âyet 18) ve: *"Sakının (bu işten). Çünkü günahkârların kitabı muhakkak ki siccindedir."* (Âyet 7) buyurmuş ve bunun yerine "süflin: aşağılardadır" buyurmamıştır. Nitekim orada: Vusiyyin: Genişliklerdedir dememiştir. Bununla da mekandaki darlığı ve sıkıcılığı beyan etmek istemiştir. Tıpkı onun "İlliyyin"in zıddı olarak zikredilmesi sûreti ile aşağılarda oluşunu beyan ettiği gibi. Aynı şekilde siccinin zıddı olarak da illiyyinin genişliğini beyan buyurmuştur. Böylelikle iyiler için yüksekliğe ve genişliğe delalet etmiş. günahkârlar için ise aşağıda oluşa ve darlığa delalet etmiş olur.][1175]

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

14. "Hayır! Aksine onların kazandıkları kalplerini örtmüştür."

Tefsiri:

[Hadiste belirtildiği üzere kul bir günah işlediği taktirde onun kalbine siyah bir nükte konulur. Tevbe eder vazgeçer ve mağfiret dilerse kalbi cilalanır. Şâyet artırırsa o siyah nükte de artırılır ve sonunda kalbinin tamamını kaplar. İşte yüce Allah'ın: *"Hayır! Aksine onların kazandıkları kalplerini örtmüştür."* buyruğunda sözü geçen "er-rân" budur. Hadisi Tirmizi sahih olduğunu belirterek rivâyet etmiştir.[1176]][1177]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Eğer o (günahlarını) artırırsa o nükte de kalbinin tamamını kapatıncaya kadar artıp durur. İşte yüce Allah'ın: *"Hayır! Aksine onların kazandıkları kalplerini örtmüştür."* (Âyet 14) buyruğunda sözünü ettiği "er rân" budur. Bunu sahih olduğunu belirterek Tirmizi rivâyet etmiştir. Yine sahih'te onun şöyle buyurduğu

1175 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. II. 217.

1176 Müsned. II. 297: Tirmizi. V. 434: İbn Mace. 4244: Hakim. II. 517. Hadis sahihtir.

1177 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 111: Câmiu'l-Mesâil. I. 225-226: Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 522-523: Tefsiru Âyâtin Üşkilet. I. 383: Câmiu'l-Mesâil. IV. 52.

rivâyet edilmektedir: "Şüphesiz benim kalbim perdelenir gibi olur ve muhakkak ben bir günde Allah'tan yüz defa mağfiret dilerim."[1178] (Bu hadiste geçen) "perdelenir gibi olmak/el-gayn" buluttan daha ince bir perde demektir. Böylelikle kendisi yüce Allah'tan kalbin üzerindeki bulutu izale edecek şekilde mağfiret dilediğini haber vermektedir. Böylelikle onun kalbinde siyah bir nükte haline gelmez. Nitekim siyah nükte de izale edilecek olursa o da "rayn/ran" olmaz.][1179]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine şöyle buyurdu: "Kul bir günah işlediği zaman onun kalbine siyah bir nükte konur. Tevbe edip vazgeçip mağfiret dilerse kalbi cilalanır. Eğer artıracak olursa o nükte de kalbini tamamen örtünceye kadar artırılır. İşte yüce Allah'ın hakkında: *"Hayır! Aksine onların kazandıkları kalplerini örtmüştür."* (Âyet 14) buyurduğu "er-ran" budur.][1180]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mümin hep karanlıklardan nura çıkar. hidâyeti artar. Böylelikle daha önce olmadık şekilde ilminde ve imanında yenilenme olur. Terk ettiklerinden ve yaptıklarından ötürü tevbe eder. Tevbe ise kalbi günahların ârızi bir şekilde onu örtmelerinden dolayı parlatır ve cilalar. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz kul günah işlediğinde onun kalbine siyah bir nükte konulur. Tevbe edip vazgeçer ve mağfiret dilerse kalbi cilalanır. Eğer artırırsa o nükte de kalbini kaplayıncaya kadar artırılır. İşte yüce Allah'ın: *"Hayır! Aksine onların kazandıkları kalplerini örtmüştür."* (Âyet 14) buyurduğu "er-ran" budur."][1181]

كَلَّآ إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾

15. "Hayır! Muhakkak ki onlar o günde Rabblerinden elbette perdelenmiş olacaklardır."

Tefsiri:

[Sahih'te ve başkalarında yer alan Ebu Said'in. Ebu Hureyre'nin ve başkalarının rivâyet ettikleri sahih hadislerde Kur'an-ı Kerim'in buyruklarının zahirinden anlaşılana uygun olmakla birlikte böyle anlaşılır. (İlim adamlarımız) dedi-

1178 Kaynakları daha önce gösterildi.
1179 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 283.
1180 el-İstikame. II. 192-193.
1181 Câmiu'l-Mesâil. I. 237.

ler ki: Yüce Allah'ın: *"Elbette perdelenmiş olacaklardır"* buyruğu onların önce görmelerini sonra da bu görmeden perdelenmiş olacaklarını hissettirmektedir. Bunun delili de yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki onlar o günde Rabblerinden elbette perdelenmiş olacaklardır."* buyruğudur. Böylelikle perdelemenin o gün olduğu bilinmiş olmaktadır. İşte bu bunun o güne özel olduğu hissini vermektedir. Bu ise ancak gördükten sonra perdelenmek hakkında sözkonusu olur. Görmekten daimi olarak engellenmeye gelince bu (onlar için) dünyada da ahirette de hep böyledir.][1182]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İmam Malik'in akranından olan Ebu Abdullah el-Mâcişun da böyle söylemiştir: Göğün ve yerin Rabbine yemin olsun ki Allah kıyamet gününde kendisini görmeyi ihlas sahibi kimselere bir sevap olarak ihsan edecektir. Bu görme sebebi ile onların yüzleri apaydınlık olacaktır. Günahkârlar ise bundan mahrum kalacaklardır. Bu görme sebebiyle inkarcılara karşı delilleri üstün gelecektir. Bu inkarcılar ise Cehm ve onun taraftarları olup onlar o gün Rabblerini görmekten yana perdelenmiş olacaklardır. Onun görülmeyeceğini ileri sürdükleri gibi onu göremeyecekler. Onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacaktır. Ve onlar için pek acıklı bir azap vardır. Onlar nasıl olur da yüce Allah'ın: *"Hayır! Muhakkak ki onlar o günde Rabblerinden elbette perdelenmiş olacaklardır."* (Âyet 15) buyruğundan ibret almıyorlar. Fâsık kimsenin kendisi ile Allah'ın gerçek dostlarının eşit olacağını iddia ettiği bir husus sebebi ile bunlar Allah'ın kendilerini uzaklaştırmış olacağını, zora koşacağını ve azaplandıracağını mı zannediyorlar?[1183]

Bunun gibi ifadeler seleften birçok kişinin sözlerinde çokça vardır. Veki' b. el-Cerrah ve başkalarının sözlerinde olduğu gibi.][1184]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hayır! Muhakkak ki onlar o günde Rabblerinden elbette perdelenmiş olacaklardır."* (Âyet 15) buyurmaktadır. Kullarının bir kısmının perdelenecek olmaları hepsinin perdelenecek duruma düşmelerine engeldir. Bir kısmı perdelenmiş bir kısmı da perdelenmemiş olacaklarına göre onların hepsi hakkında böyle olmasına imkan kalmaz. Çünkü o durumda onların buna göre du-

1182 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 466.

1183 Böyle bir eşitliğin sözkonusu olmayacağını, dolayısı ile ru'yeti inkar edenler ile ru'yeti kabul edip ihlaslı amel işleyenlerin de birbirlerine eşit olmayacaklarını ve hâlis amel sahiplerinin Allah'ı görmek süretiyle mükafatlandırılarak bunların bir olmadıklarının ortaya çıkacağını kastetmektedir. (Çeviren).

1184 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 500.

rumları aynı olacaktır. O halde kendisi ile onların bazıları arasında bir perde olması icab etmektedir. Bu da az önce geçtiği gibi birbirlerinden farklı olmalarını gerektirir.

Yüce Allah'ın şu buyrukları da bunun gibidir: *"Sonra onlar hak mevlaları olan Allah'a döndürülürler."* (En'am. 62): *"Sen Rabblerinin huzurunda durdurulacakları zamanı bir görseydin."* (En'am. 30): *"Saf halinde Rabblerine arz edilecekler. Andolsun ki ilk kez sizi nasıl yaratmış idiysek öylece geldiniz."* (Kehf. 48): *"Günahkârları Rabblerinin huzurunda başlarını eğip ... gerçekten biz inandık diyecekleri vakit bir görsen."* (Secde. 12). Bu buyruklardaki "ona", "huzurunda" ona ve huzuruna gibi lafızlar bir takım kimselerin onun huzuruna çıkartılacaklarını, onun huzurunda durdurulacaklarını, ona arz edileceklerini, bazılarının da onun huzurunda başlarını eğecek olmaları insanların hepsinin böyle olmamasını gerektirir. Aynı şekilde bundan önce de böyle olmamalarını, ondan ayrı olmalarını ve onunla bitişik olmamalarını gerektirir. Bir şeylerin onun huzurunda olup ona bir şeylerin döndürülmesini ve arz olunmasını gerektirir. Eğer onun zatı onların şahısları ile karışmış vaziyette bulunsaydı buna imkan olmazdı. Bu ise onun ayrı olmasını, onlardan farklı olmasını ve belli bir cihet ve hadde bulunmak özelliğine sahip bulunmasını gerektirir.][1185]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hadislerde ve seleften gelen rivâyetlerde bunu tasdik eden ifadeler vardır. Şanı yüce Allah kafirler hakkında: *"Hayır! Muhakkak ki onlar o günde Rabblerinden elbette perdelenmiş olacaklardır. Sonra onlar hiç şüphesiz cehennemi boylayacaklardır."* (Âyet 15-16) buyurmaktadır. Çünkü hicab/Allah'ı görmekten perdelenmek azabı azap türlerinin en büyüğüdür. Onun yüzüne bakmanın zevki ise zevklerin en üstünüdür. Diğer yaratılmışlardan onların paylarına düşen hiçbir zaman yüce Allah'ı görmekten paylarına düşenin yerini tutmaz.][1186]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ve derler ki: Ondördünde ayın görüldüğü gibi kıyamet gününde de Allah gözlerle görülecektir. Müminler onu görecek, kafirler ise onu görmeyeceklerdir. Çünkü onlar Allah'tan perdelenmiş olacaklar. Yüce Allah da: *"Hayır! Muhakkak ki onlar o günde Rabblerinden elbette perdelenmiş olacaklardır."* (Âyet 15) buyurmuştur.][1187]

1185 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, II, 548-549.
1186 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 27.
1187 el-Fetâva't-Tis'îniyye, V, 98.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِي
وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّخْتُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَامُهُ
مِسْكٌ وَفِي ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمِزَاجُهُ مِن تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾
عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾

22. "Şüphe yok ki o iyiler nimetler içindedirler.

23. Tahtlar üzerinde seyrederler.

24. O nimetlerin güzelliğini yüzlerinden tanırsın.

25. Onlara mühürlü, hâlis şaraptan içirilecek.

26. Ki onun mührü misktir. O halde yarışanlar bunun için yarışsınlar.

27. Onun katkısı "tesnim"dendir.

28. O yakınlaştırılmış olanların kendisinden içecekleri bir pınardır."

Tefsiri:

[Cennetlikler ise es-sabikun el-mukarrabun: yakınlaştırılmış öne geçenler ve ashab-ı yemin olan ebrar olmak üzere iki türlüdür. Nitekim yüce Allah: *"Hayır, şüphe yok ki iyilerin kitabı "illiyyin"dedir. "İlliyyin"in ne olduğunu sana ne bildirdi? O yazılmış bir kitaptır. Mukarreb olanlar onu müşahede ederler. Şüphe yok ki o iyiler nimetler içindedirler. Tahtlar üzerinde seyrederler. O nimetlerin güzelliğini yüzlerinde tanırsın. Onlara mühürlü, hâlis şaraptan içirilecek. Ki onun mührü misktir. O halde yarışanlar bunun için yarışsınlar. Onun katkısı "tesnim"dendir. O yakınlaştırılmış olanların kendisinden içecekleri bir pınardır."* (Âyet 18-28) buyurmaktadır.

İbn Abbas dedi ki: "(İçki) yemin ashabı için katkılı olacaktır. Mukarrebler ise onu katkısız içeceklerdir."[1188]][1189]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki o iyiler nimetler içindedirler. Tahtlar üzerinde seyrederler."* (Âyet 22-23) buyruğu da böyledir. Çünkü hiç şüphesiz "birr: iyilik" bu sevabın sebebidir. "Birr" her iki sınıf arasında ortaktır. Aynı şekilde "ru'yet"in

1188 İbn Cerir, XXX, 109.
1189 el-İstikame, II, 111-112.

kendisi ile alakalı olduğu iman ve benzeri isimler de bu hususta onun sebep olmasını gerektirdiğinden her iki kesim hakkında da geneldir.][1190]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mukarrebler/yakınlaştırılmış olanlar kitapları illiyyinde bulunan yemin ashabı ebrarın üstünde olacaklardır: *"İlliyyin"in ne olduğunu sana ne bildirdi? O yazılmış bir kitaptır. Mukarreb olanlar onu müşahede ederler. Şüphe yok ki o iyiler nimetler içindedirler. Tahtlar üzerinde seyrederler. O nimetlerin güzelliğini yüzlerinden tanırsın. Onlara mühürlü, hâlis şaraptan içirilecek. Ki onun mührü misktir. O halde yarışanlar bunun için yarışsınlar. Onun katkısı "tesnim"dendir. O yakınlaştırılmış olanların kendisinden içecekleri bir pınar."* (Âyet 19-28)

İbn Abbas dedi ki: "Mukarrebler onu katkısız içerler. Yemin ashabına ise katkılı ikram edilecektir."

Çünkü şanı yüce Allah ebrar/iyilerin de aynı nimetler içerisinde bulunacaklarını ve onlara da yüce Allah'ın nitelendirdiği içkiden içirileceğini, onların da tahtlar üzerinde oturup bakacaklarını haber vermektedir. Durum bu iken öbürlerine içkileri katkılı verilirken bunlara içkileri katkısız verilecek şekilde onlardan daha yüksek olan mukarreb kimselerin yakınlaştırılmalarının öbürlerinin içinde bulundukları nimetlerden ibaret olduğu nasıl söylenebilir? Bu asgari bir düşünme ile tutarsızlığı bilinebilecek hususlardandır.][1191]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mutaffifin Sûresi'nde de böylece sözkonusu edip: *"Sakının (bu işten) çünkü günahkârların kitabı muhakkak ki "siccin"dedir."* (Âyet 7) buyruğundan itibaren: *"Hayır, şüphe yok ki iyilerin kitabı "illiyyin"dedir. "İlliyyin"in ne olduğunu sana ne bildirdi? O yazılmış bir kitaptır. Mukarreb olanlar onu müşahede ederler. Şüphe yok ki o iyiler nimetler içindedirler. Tahtlar üzerinde seyrederler. O nimetlerin güzelliğini yüzlerinden tanırsın. Onlara mühürlü, hâlis şaraptan içirilecek. Ki onun mührü misktir. O halde yarışanlar bunun için yarışsınlar. Onun katkısı "tesnim"dendir. O yakınlaştırılmış olanların kendisinden içecekleri bir pınardır."* (Âyet 18-28) buyurmaktadır.

İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ) ve ondan başka seleften şöyle dedikleri nakledilmektedir: İçki yemin ashabına katkılı verilecektir. Mukarrebler ise o içkiyi katkısız içeceklerdir.

1190 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 439.
1191 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 417, VI, 12-13, XI, 23-24; Câmiu'l-Mesâil, I, 228.

Durum dedikleri gibidir. Çünkü yüce Allah: "*Yakınlaştırılmış olanların kendisinden içecekleri bir pınar*" buyurmuş. ondan kısmen içecekleri buyurmamıştır. Çünkü âyetteki tabir orada içtikleri ile kanacaklardır anlamı da yüklenmiştir. Çünkü içen kişi içmekle birlikte kanmayabilir. Ondan içecekleri söylendiği taktirde kanmaya delalet etmez. Fakat âyetteki gibi "biha: kendisinden içecekler" denilecek olursa o taktirde o içtikleri ile kanacaklar anlamını verir. Buna göre mukarrebler ondan içtikleri ile kanacaklar. Ayrıca ondan daha aşağı derecedeki bir içkiye ihtiyaçları olmayacaktır. Bundan dolayı ondan katkısız içerler. Oysa yemin ashabı böyle olmayacaktır. Onlara belli bir şekilde katkılı verilecektir. Bu da yüce Allah'ın İnsan Sûresi'ndeki: "*Şüphesiz ki iyiler kâfur karıştırılmış bir kâseden içerler. (O) Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri ve diledikleri gibi akıttıkları bir pınardır.*" (Insan. 5-6) buyrukları gibidir.][1192]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*(O) Allah'ın (has) kullarının kendisinden içtikleri bir pınardır.*" (Insan. 6) buyruğunda "ondan içtikleri" denilmiş olsaydı içip kanmaya delalet etmezdi. Çünkü burada içmek fiiline kanmak manası da yüklenmiştir. Ondan dolayı "(يشرب بها): Kendisinden içtikleri" buyrulmuş ve bu da içmekle birlikte kanmalarının da hasıl olacağını ifade etmiştir.][1193]

فَالْيَوْمَ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾ عَلَى الْاَرَائِكِ يَنْظُرُونَ
﴿٣٥﴾ هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

34. "*İşte bugün ise iman edenler o kâfirlere gülerler.*

35. *Tahtlar üzerinde bakarlar.*

36. *O kâfirlere işleyegeldiklerinin cezası verildi mi?"*

Tefsiri:

[İbn Abbas'dan rivâyete göre onlara kendileri cehennemde oldukları halde cennetten bir kapı açılacak. Hızlıca oraya doğru gidecekler. Fakat kapı kapatılacak. Sonra yine onlara bir başka kapı daha açılacak. Ona da hızlıca gidecekler ve kapı kapatılacak. Müminler de onların bu haline gülecek. İşte yüce Allah: "*İşte bugün ise iman edenler o kâfirlere gülerler. Tahtlar üzerinde bakarlar. O kâfirlere işleyegeldiklerinin cezası verildi mi?*" (Âyet 34-36) buyruğu bunu anlatır.][1194]

1192 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 177-178.
1193 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 123.
1194 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 112.

İNŞİKAK SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 25 âyettir)

Bu Sûredeki Secde Âyetine Dair

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Rafi'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Ebu Hureyre ile birlikte yatsı namazını kıldım. O da: *"Gök yarıldığı zaman."* (Âyet 1)'i okudu ve secde etti. Ben: Bu ne dedim. O: Ben bundan dolayı Ebu'l-Kasım'ın arkasında secde etmiştim. Ona kavuşacağım vakte kadar da hep secde etmeye devam edeceğim dedi.[1195] İlim adamları bu hadisin sıhhati üzerinde ittifak etmişlerdir.][1196]

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾

2. "Ve Rabbine itaatle boyun eğdiği zaman -ki zaten ona layık olan da budur-"

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Ve Rabbine itaatle boyun eğdiği zaman"* onun emrini dinlediği zaman *"ki zaten ona layık olan da budur"* demektir.][1197]

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ ﴿٦﴾

6. "Ey insan! Gerçekten sen Rabbine doğru durmadan çalışıp çabalayacaksın, sonunda O'na kavuşacaksın."

Tefsiri:

[*"Ey insan! Gerçekten sen Rabbine doğru durmadan çalışıp çabalayacaksın, sonunda O'na kavuşacaksın."* (Âyet 6) Böylelikle onun yüce Allah'a giden yolda çalışıp çabalayacağını ve sonunda bunun karşılığını göreceğini zikretmektedir. Kedh ona doğru süluku ve yol almayı ihtiva eder. Karşılaşmak ise onlardan sonra olur.][1198]

1195 Buhârî, I. 194; Müslim, II. 89.
1196 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIII, 153.
1197 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 590, XIII, 133.
1198 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 462-463.

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ﴿٧﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴿٨﴾

7. "Kitabı sağ eline verilecek kimseye gelince;

8. O kolay bir hesap ile hesaba çekilecek."

Tefsiri:

[Aynı şekilde (Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)): "Her kim inceden inceye hesaba çekilecek olursa azaba uğratılacaktır" deyince Âişe ona: Peki yüce Allah: *"Kitabı sağ eline verilecek kimseye gelince; o kolay bir hesap ile hesaba çekilecek."* (Âyet 7-8) buyurmuyor mu, deyince o da ona şu cevabı vermiştir: O senin dediğin amellerin arz edileceği zamandır. Ama inceden inceye hesaba çekilene azap olunur.[1199] Bilindiği üzere kolay hesap inceden inceye hesaba çekilen kimseyi kapsamaz. Buyruğu daha da açıklık getirmekte ve böylelikle bunun amellerin arz edilmesi olduğunu yoksa inceden inceye hesaba çekilmeyi ihtiva eden karşılaştırma olmadığını haber verdi.][1200]

[*"O kolay bir hesap ile hesaba çekilecek."* (Âyet 8) Aynı şekilde sahih'teki rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İnceden inceye hesaba çekilen azaba uğratılır buyurması üzerine Âişe (radıyallâhu anhâ): Ey Allah'ın Rasûlü! Allah kitabında: *"O kolay bir hesap ile hesaba çekilecek."* (Âyet 8) buyurmuyor mu dedim. O: O dediğin arz zamanıdır. İnceden inceye hesaba çekilen azaba uğratılır" buyurdu.

Bilindiği üzere yüce Allah'ın: *"O kolay bir hesap ile hesaba çekilecek."* buyruğunun zahiri hesaba çekilecek olanın inceden inceye hesaba çekileceğine delil değildir. Aksine "kolay hesap" lafzından zahiren anlaşılan bu hususta onun inceden inceye sorgulanmayacağıdır. Bununla birlikte "inceden inceye hesaba çekilen azaba uğratılır" buyurunca onu seven kendisinin de sevdiği kadınlar arasında en çok sevdiği, erkekler arasında da en çok babasını sevdiği bir kadın onun hitabının zahir ifadesinin o âyet-i kerime ile çatıştığını zannederek susmamış ve buna dair ona soru sormuştur.][1201]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurtulanların inceden inceye hesaba çekilmeyeceğini belirtmekle birlikte kendisine hesap denilecek her bir şeyin söz-

1199 Kaynakları daha önce gösterildi.

1200 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 227-228; Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, V, 228; es-Safdiyye, I, 14; Minhâcü's-Sünne, I, 468.

1201 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 48.

konusu olmayacağını belirtmemiştir. Çünkü hesap ile bazen hasenat ile seyyiat arasındaki muvazene kastedilir. Bu da inceden inceye hesaba çekmeyi de ihtiva eder. Bazen de onunla amellerin amel sahibine arz edilmesi ve bu amellerin ona bildirilmesi kastedilebilir.

İşte bundan dolayı ehl-i sünnet, kafirler hakkında onlar hesaba çekilip çekilmeyeceği hususunda görüş ayrılığına düştükleri için bu hususta tartışmayı sona erdirecek olan söz şudur: Kıyamet gününde onların kötülüklerine karşılık olarak sevap sûretinde kendilerine faydalı olacak hasenatlarının olması anlamında değil de amellerin sayımı, dökümü ve onlara arz edilmesi anlamında bir hesaba çekileceklerinin kabul edilmesidir.][1202]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kulların kötülüklerinin olması kaçınılmaz bir şeydir. Hayatlarında kusurlu bulunmaları kaçınılmaz bir şeydir. Eğer Allah'ın onların kötülüklerini affetmesi, yaptıklarının en güzellerini de kabul buyurması olmasaydı onlar hiçbir sevabı hak etmezlerdi. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İnceden inceye hesaba çekilen bir kimseye azap edilir" buyurmuş. Âişe (radıyallâhu anhâ): Ey Allah'ın Rasûlü! Yüce Allah: "*Kitabı sağından verilmiş olana gelince, der ki: İşte alın, okuyun kitabımı.*" (Hakka. 19) buyurmuyor mu, demesi üzerine o: O amellerin arz edilmesidir. Ama inceden inceye hesaba çekilene azap edilir buyurmuştur.][1203]

فَلَآ أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾

16. "O halde (durum) öyle değildir. And ederim şafağa."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*O halde (durum) öyle değildir. And ederim şafağa.*" Şafak gündüzün görülen kırmızılık ve ondan önceki vakittir. Ashab-ı kiramın çoğunluğu ve onların büyükleri şâfâktan kırmızılığı anlamışlardır. Ömer, İbn Ömer, İbn Abbas, Ebu Hureyre (radıyallâhu anhum): "Şafak kırmızılıktır" demişlerdir.

Ubade b. es-Samid ve Şeddad b. Evs de "Şafak biri kırmızılık diğeri beyazlık olmak üzere iki tanedir. Kırmızılık kaybolduğunda namaz kılmak helal olur.[1204]][1205]

1202 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, V, 229.
1203 Câmiu'l-Mesâil, I, 150.
1204 Ömer ve İbn Abbas'ın rivâyeti dışındaki bu rivâyetleri Dârakutnî, I, 269; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübra, II, 373'de rivâyet etmişlerdir
1205 Şerhu'l-Umde -es-Salat-, 176.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٢١﴾

21. "Onlara karşı Kur'an okunduğunda secde etmezler."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"O halde onlara ne oluyor, neden iman etmezler? Onlara karşı Kur'an okunduğunda secde etmezler."* (Âyet 20-21) buyruğu Kur'an'ın tamamını kapsar. Kendisine Kur'an okunan bir kimse secde etmekle emrolunmuştur. Namaz kılan kimseye Kur'an okunmuş demektir. İşte bu da secde etme emrine sebeptir. Bundan dolayı o Kur'an'ı işitince imam secde eder. Tek başına namaz kılan kişi de kendi kendisine Kur'an okurken kendisinin kıraatini işitir. Bunun namaz kılmazlar anlamında olduğu da söylenebilir. Fakat yüce Allah'ın: *"Secdeye kapanırlar."* (Secde, 15) buyruğu bilinen secde hakkında açık bir ifadedir. Çünkü "hurur: kapanmak" lafzı ile birlikte zikredilmiştir. Bu âyet-i kerimeye gelince, hakkında görüş ayrılığı vardır. Ebu'l-Ferec dedi ki:[1206] *"Onlara karşı Kur'an okunduğunda secde etmezler."* (Âyet 21) buyruğu hakkında iki görüş vardır:

1. Namaz kılmazlar. Bunu Ata ve İbnu's-Saib söylemiştir.[1207]

2. Kur'an'a boyun eğmezler, ona itaat etmezler. Bu açıklamayı da İbn Cerir yapmıştır.[1208] Kadı Ebu Ya'la bu görüşü tercih ederek şöyle demiştir: Bir topluluk bunu tilavet secdesinin vücubuna delil göstermişlerdir. Fakat bu âyette buna bir delalet yoktur. Çünkü mana onlar hûşû duymazlar şeklindedir. Nitekim onun secdeyi Kur'an'ın tamamına izafe ettiğini görüyoruz. Oysa secde onun belli bir takım yerleri hakkında özeldir.

Derim ki: Müfessirlerin çoğunun zikrettiği ve başkasından söz etmedikleri görüş birinci görüştür. Sa'lebi ve Beğavi gibi onlar bu görüşü Mukatil ve el-Kelbi'den nakletmişlerdir. Aynı zamanda bu selefin müfessirlerinden de nakledilmiştir. Genel olarak ilim adamları da bu kanaattedir.

İkinci görüşe gelince herhangi bir kimsenin bunu seleften herhangi birisinden naklettiğini bilmiyorum. Bu görüşü ifade edenler bunu ancak Kur'an-ı Kerim'den bir şeyler işiten herkesin secde etmesinin vacip olmadığı görüşüne sahip olmalarından ötürü ifade etmişler ve âyet-i kerimeyi her durumda vacip olacak bir manada tefsir etmek istemişlerdir. Bu sebeple boyun eğerler, itaat ederler diye açıklamışlardır. Çünkü bu Kur'an'ı okuyan herkese yerine getirmesi emrolunan bir haldir.][1209]

1206 Zâdu'l-Mesîr, IX, 68.
1207 Zâdu'l-Mesîr, IX, 68.
1208 İbn Cerir, XXX, 125.
1209 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIII, 150-152.

BURÛC SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 22 âyettir)

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾

10. "Şüphe yok ki mümin erkeklerle, mümin kadınlara işkence edip sonra da tevbe etmeyenler için (evet) onlar için cehennem azabı ve onlar için bir de yanma azabı vardır."

Tefsiri:

[Aynı zamanda buna yüce Allah'ın Uhdud Ashabı kıssasında: "*Şüphe yok ki mümin erkeklerle mümin kadınlara (iman ettiler diye) işkence edip.*" buyruğu da buna delildir.

Müslim Sahih'inde Suhayb'den onların kıssalarını genişçe rivâyet etmiş bulunmaktadır.[1210] Bu kıssada şunlar da zikredilmektedir: Rahip öldürülünceye kadar sabretti. Çocuk da bunun böyle bir âyeti/alameti görmeleri halinde insanların iman etmelerine sebep olacağını bildiği için kendisinin de öldürülmesini emretti. İnsanlar iman edince kafirler onları dinlerinden döndürmek maksadıyla fitnelere/işkencelere maruz bıraktılar. Fakat onlar geri dönmedi. Sonunda (ateşe atılmayıp) geri dönmek isteyen kadının da Allah küçük bebeğini konuşturdu. Bebek de: Anacığım, sabret dedi. Şüphesiz ki sen hak üzeresin.][1211]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*Şüphe yok ki mümin erkeklerle mümin kadınlara işkence edip sonra da tevbe etmeyenler için.*" onlara yaptıkları fitne/işkence kafir olmaları için onları ateşe atmaları idi.][1212]

1210 Müslim, VIII, 229-231, -Nevevi şerhi-
1211 el-İstikame, II, 332.
1212 es-Sârimu'l-Meslûl, 495.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Şüphe yok ki mümin erkeklerle, mümin kadınlara işkence edip sonra da tevbe etmeyenler için (evet) onlar için cehennem azabı ve onlar için bir de yanma azabı vardır.*" (Âyet 10) buyurmaktadır. Hasan-ı Basri dedi ki: Şu cömertliğe, şu keremkarlığa bir bakınız. Gerçek dostlarına işkenceler ettiler, ateş ile onları azaplandırdılar. Sonra da o onları tevbe etmeye çağırıyor.][1213]

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾

14. "O çok mağfiret eden (itaat edenleri) pek sevendir."

Tefsiri:

[el-Vedûd (pek seven), (sevgi demek olan) "el-vudd" lafzından "feûl" fezninde bir kelimedir. Şuayb (aleyhisselâm) da: "*Şüphesiz Rabbim rahmet edicidir, çok sevendir.*" (Hud, 90). Yüce Allah da: "*O çok mağfiret eden pek sevendir.*" (Âyet 14) buyurmaktadır. Bir yerde bu ismi pek merhametli/er-rahim ile bir yerde de çok mağfiret eden (el-Ğafur) ismi ile birlikte zikretmektedir. Ebu Bekr el-Enbari dedi ki: el-Vedud kullarını pek seven demektir. Bu da Arapların: "(وددت الرجل أوده وُدّا، وودّا، وودّا): Ben kişiyi çok sevdim, seviyorum, çok sevmek" ifadelerinden gelmektedir. Fiilin mastarları aynı zamanda (وددت الرجل ودادا، وودادا، ووداده) diye de kullanılır.

Hattabi dedi ki: Bu "el-vudd"den alınmış bir isimdir. Bu da iki şekilde açıklanır: Bir açıklamaya göre bu isim, meful konumunda "feûl" vezninde olmasıdır. Mesela "(رجل هيوب): Heybetli bir adam" derken bunun "heybetli görülen adam" anlamına gelmesi, "binilen bir at" anlamında (فرس ركوب) denilmesi gibi. Şanı yüce Allah da gerçek dostlarının kalbinde onlara yaptığı ihsanlarından ötürü onu bilmeleri sebebi ile "mevdûd: sevilen"dir. Diğer bir açıklamaya göre ise "(الوادّ): Çok seven" anlamındadır. Yani o salih kullarını pek çok sevendir. Bu da onlardan razı olması, onların amellerini kabul etmesi anlamındadır. Buna göre bu ismin manası o onları kendi yarattıklarına sevdirir. Yüce Allah'ın: "*Muhakkak iman edip salih amel işleyenlere Rahman bir sevgi var edecektir.*" (Meryem, 96) buyruğunda olduğu gibi.

Derim ki: Yüce Allah'ın: "*Rahman onlar için bir sevgi var edecektir.*" buyruğunu o onları sevdiği gibi onları kullarına da sevdirir diye tefsir etmişlerdir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den

1213 Minhâcü's-Sünne, VI, 206; Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 186.

şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Allah kulu sevdiği taktirde: Ey Cebrail! Şüphesiz ki ben filanı seviyorum. Sen de onu sev diye nida eder. Bunun üzerine Cebrail o kişiyi sever. Sonra yine semada: Şüphesiz Allah filanı seviyor. Siz de onu seviniz diye seslenilir. Bu sefer semadakiler de onu sever. Sonra yeryüzünde onun için kabul görmek indirilir."[1214] Kişiye buğz edilmesi hakkında da bunun gibi sözlerle hadis devam etmektedir.

Abd b. Humeyd dedi ki: Bize Ubeydullah b. Mûsâ İbn Ebu Leyla'dan bildirdi. O el-Hakem'den, o Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: "*Rahman onlar için bir sevgi var edecektir.*" buyruğu hakkında: Onları sever ve onları sevdirir demiştir. Yine bunu İbn Hatim rivâyet etmiş ve şöyle demiştir: Abd dedi ki: Bana Şebabe Verka'dan haber verdi, o İbn Ebu Necih'den, o Mücahid'den: "*Rahman onlara bir sevgi var edecektir.*" buyruğu hakkında o onları sever ve onları müminlere sevdirir demiştir.

Bize Abdurrezzak es-Sevri'den haber verdi, o Müslim'den o Mücahid'den o İbn Abbas'dan: "*Rahman onlara bir sevgi var edecektir.*" buyruğu hakkında bir muhabbet (var edecektir) demiştir.

İşte bu açıklamalar ile onların amellerinden sonra onları seveceği "*Rahman onlara bir sevgi var edecektir*" buyruğu ile sabit olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda bu yüce Allah'ın: "*De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun. Allah da sizi sevsin.*" (Âl-i İmran, 31) buyruğunun bir benzeridir. O halde o Rasûle uymaları halinde onları sever. Yine sahih hadisdeki Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu sözlerinin de bir benzeridir: "Benim kulum nafile ibadetlerle bana yakınlaşmayı sürdürür ve nihâyetinde ben onu severim. Ben onu sevdiğim vakit kendisi ile işittiği kulağı, kendisi ile gördüğü gözü, kendisi ile yakaladığı eli, kendisi ile yürüdüğü ayağı olurum."[1215]

Yüce Allah'ın: "*Ve ihsan edin. Şüphesiz Allah ihsan edenleri sever.*" (Bakara, 195); "*Şüphesiz Allah çokça tevbe edenleri de sever çokça temizlenenleri de sever.*" (Bakara, 222); "*Muhakkak Allah takva sahiplerini sever*" (Tevbe, 4); "*Muhakkak Allah kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf halinde savaşanları sever.*" (Saf, 4) buyrukları da böyledir.

İşte bu âyetler ve benzerleri yüce Allah'ın bu amelleri işleyenleri sevmesini gerektirmektedir. O çokça tevbe edenleri sever. Onların tevbekar olmaları ise günah işlemekten sonradır. O bu hallerinde onları sever. Bu da ihtiyari sıfatlara

1214 Kaynakları daha önce gösterildi.
1215 Kaynakları daha önce gösterildi.

dayanır. Kim bu sıfatları kabul etmezse bütün bunları reddetmiş olur. Onların bu hususta iki görüşleri vardır: Birincisine göre muhabbet kadimdir. O onları ezelden beri sever. Çünkü onların kendisinin razı olacağı bir durumda öleceklerini bilir. Devamla derler ki: Şanı yüce Allah kafirleri de iman üzere öleceklerini biliyor ise kafir durumda iken de onları sever. Müminin de irtidad edeceğini biliyorsa ona buğz eder. Bu ise İbn Küllab'ın ve ona uyanların görüşüdür.

Diğer taraftan aralarından muhabbeti irade diye tefsir edenler olduğu gibi kimileri bu iradeden ayrı bir sıfattır diye de söyler. İkinci görüşe göre onlar bunu fiil kabilinden değerlendirirler. Onlara göre onun muhabbeti onlara ihsanda bulunması demektir. Bunların kanaatine göre ise ihsan onunla kaim olan bir fiil olmayıp ondan ayrı bir fiildir.

Kitap. sünnet. selefin ve imamların sözleri ile akli deliller ise birinci görüşe delildir. Nitekim bu husus başka bir yerde genişçe açıklanmıştır. Burada maksadımız ise onu "el-Vedud" adını zikretmektir. İbnu'l-Enbari'nin zikrettiği üzere çoğunluk onun "fail" anlamında "feul" vezninde bir kelime olduğudur. Yani o "el-Vâd: Pek seven"dir. Nitekim bu ismi "el-Ğafur" ile birlikte zikretmiştir ki bu da günahları bağışlayan demektir. Yine merhamet eden anlamında "er-Rahim" ile birlikte zikretmesi de böyledir.

İbn Ebu Hatim dedi ki: Bize babam tahdis etti. bize Rey kadısı İsâ b. Cafer tahdis etti. bize Süfyan yüce Allah'ın: "*Şüphesiz Rabbim rahmet edicidir, çok sevendir*" buyruğu hakkında: O sevendir dedi. Yine dedi ki: Yunus'a kıraat yolu ile rivâyet edildi: Bize İbn Vehb tahdis edip dedi ki: İbn Zeyd de şöyle dedi: el-Vedud: Çok seven" er-Rahim'dir dedi.

Bunun hakkında iki görüş de zikredilmiştir. Birinci görüşü el-Valibi tefsirinden İbn Abbas'dan diye şu sözleri ile rivâyet etmiştir: el-Vedud el-Habib: Çok sevilen. sevgili demektir. İkincisi İbn Zeyd'in görüşü olup o da er-Rahim demektir. el-Valibi'nin onun "el-Habib" anlamını zikretmesine gelince bu lafız ile her iki mana da kastedilebilir. Yani hem seven hem sevilen anlamında olur. Şanı yüce Allah kendisini sevenleri sevdiği gibi onun velileri de hem onu severler hem o onları sever. Beğavi her iki hususu zikrederek şöyle demiştir: Vedud'un iki manası vardır: Biri müminleri sevmesidir. Bunun müminler tarafından sevilen anlamında "mevdûd" anlamında olduğu da söylenmiştir. Ayrıca yüce Allah'ın: "*O çok mağfiret eden pek sevendir.*" (Âyet 14) buyruğu hakkında onları pek seven demektir diye açıklamıştır. Bunun manasının sütü sağılan ve kendisine binilen anlamında "el-halûb" ve "er-rakûb" gibi "el-mevdûd"un "pek sevilen" anlamında olduğu da söylenmiştir.

O mağfiret eder ve mağfiret etmeyi sever diye de açıklanmıştır. O mağfiret ile gerçek dostlarına/velilerine sevgi izhar eden anlamında olduğu da söylenmiştir.

Derim ki: Bu lafız dilde "fail (seven)" anlamında olduğu bilinen bir kelimedir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Sizler pek seven (vedud) ve pek doğurgan olanlarla evleniniz" buyruğunda olduğu gibi. "Fail" anlamında "feul vezni ise çokça kullanılmıştır. "Sabûr ve şekur (çok sabırlı çok şükredici)" lafızlarında olduğu gibi. Fakat meful anlamında kullanılması ise azdır. Aynı şekilde Kur'an'ın bağlamı da onun onları seven olduğu anlamını kastettiğine delildir. Nitekim onlara merhamet eden ve günahlarını bağışlayan da O'dur. Nitekim Şuayb (aleyhisselâm) da: *"Rabbinizden mağfiret dileyin ve sonra O'na tevbe edin. Şüphesiz Rabbim rahmet edicidir, pek sevendir."* (Hud. 90) demişti. Böylelikle hem onun rahmetini hem de sevgisini zikretmiş olmaktadır. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Ve aranızda muhabbet (vedud ile aynı kökten gelen meveddet) kıldığı eşler yaratmış olması."* (Rûm. 21) buyurması da böyledir. O bununla şanı yüce Allah'ın günahı bağışladığı, tevbe edenin tevbesini kabul ettiğini açıklayan bir sıfatı olduğunu kastetmiştir. Bu da onun vedud olmasıdır. Nitekim yüce Allah: *"Muhakkak Allah çokça tevbe edenleri de çokça temizlenenleri de sever."* (Bakara. 222) buyruğu da böyledir.

Sahih kaynaklarda birden çok yoldan sabit olduğuna göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın tevbe edenin tevbesi dolayısıyla ıssız ve helak edici bir arazide devesini kaybedip ümidini kestikten sonra devesini bulan kimsenin duyduğu sevinçten daha çok sevindiğini ifade etmektedir. İşte tevbe edenin tevbesi sebebi ile onun bu şekildeki sevinmesi kuluna beslediği sevgi ve meveddeti ile uygunluk arz etmektedir. Diğer âyet-i kerimede geçen: *"O günahları bağışlayandır. Pek sevendir."* buyruğu da böyledir. İşte bu buyruk yüce Allah'ın: *"O günahları bağışlayan (Ğafur) ve pek merhametli (Rahim) olandır."* (Ahkâf. 8) buyruğu gibidir.

Aynı şekilde onun sevilen anlamında "mahbub" olması da bu ismin ona özel olduğunu açıkça gösteren en kâmil vech ile de zikredilmesini ifade eder. "el-ilah" ismi gibi. Çünkü mabud demek olan ilah bu sûretle de sevilendir. Samed ismi de böyledir. Celal ve ikram sahibi ismi de ve benzeri isimler de böyledir.

Yüce Allah'ın mevdud/sevilen olması hayret edilecek bir şey değildir. Asıl hayret onun cömertliği ve ihsanıdır. Çünkü o rivâyette zikredildiği üzere (bu yolla) kullarının kendisini sevmelerini sağlar: "Ey kulum! Nimetlerimle kendimi sana ne kadar da sevdirmek istiyorum. Sen de masiyetlerinle sürekli olarak benim sana

gazaplanmamı istiyorsun. Ve sürekli olarak şerefli bir melek senden bana kötü bir amel yükseltip duruyor." Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyete göre o şöyle demiştir: Yüce Allah buyuruyor ki: "Bana bir karış yaklaşan kimseye ben bir arşın yaklaşırım. Bana bir arşın yaklaşan kimseye ben bir kulaç yaklaşırım. Bana yürüyerek gelene ben koşarak gelirim."

Yüce Allah'ın "el-Hannân". "el-Mennan" isimlerinin açıklaması ile ilgili olarak şu açıklamalar gelmiştir: Hannân kendisinden yüz çeviren kimseye yönelen demektir. Mennan ise kendisinden bir şeyler istenmeden önce bile cömertçe bağışlarda bulunan demektir.

Aynı şekilde sevginin ve muhabbetin mebdei/başlangıcı da ondandır. Fakat onun el-Vedud ismi bu iki manayı da toplar. Nitekim el-Vâlibi İbn Abbas'dan naklettiği "o habib/sevgili"dir demesi de böyledir. Çünkü yüce Allah kullarını sevdiğine göre kullarının da onu sevmesini hak etmesi bir zorunluluktur. Bundan dolayı o müminleri sever diyenler ayrıca onlar da onu severler derler. Birçok insan da şöyle der: O mahbûbdur/sevilendir ve özel bir şey de sevmez. Fakat onun muhabbeti genel olarak meşieti anlamındadır.

Kimi insanlar da şöyle der: Müminlere olan sevgisini sabit kabul etmekle birlikte o sevmez.

O halde muhabbet konusunda dört kısım sözkonusudur. Selef ve marifet ehli kimseler her iki türü de sabit kabul ederek şöyle derler: O hem sever hem sevilir.

Cehmiyye ve mutezile her ikisini de kabul etmez.

Kimi insanlar da şöyle demiştir: O müminler tarafından sevilendir. Kendisine gelince. o herhangi bir şeyi bırakıp başka bir şeyi sevmez derler. Kimileri de bunun tam aksini ifade ederek: Hayır onun zatı sevilmemekle birlikte kendisi müminleri sever. Bu onların: O merhamet eder ama ona merhamet olunmaz şeklindeki sözlerine benzer.

Eğer "Vedud" "vâd: seven" anlamındadır denilecek olursa -bunun aksinin hilafina- onun "mevdud/sevilen" olması da gerekir. O halde doğru olan şudur: "Vedud" bizzat kendisi seven demektir. Bununla birlikte sevilmeyi hak ettiği için manasını da ihtiva etmekle birlikte yine de bu lafız sadece "mevdud/sevilen" anlamında değildir.

Vav harfi kesreli olarak "vidûd" lafzı "muvâdde" ve "et-tevâdd" lafızlarına benzer. Bu da karşılıklı olur. Karşılıklı birbirini sevmeyi anlatmak için kullanılan "et-tehâbb" lafzı gibi.

Şanı yüce Allah eşler arasında bir sevgi ve bir merhamet yarattığına göre onların her biri diğerini sever ve ona merhamet eder. Şanı yüce Allah da sahih hadiste sabit olduğu üzere kullarına bir annenin çocuğuna merhametinden daha merhametlidir. Ayrıca sahih hadis, yüce Allah'ın tevbe eden kulunun tevbesinden dolayı malını ve bineğini tehlikeli bir yerde yitirdikten sonra ümidini kesmişken her ikisini bulan kimsenin duyduğu sevince benzetmektedir. İşte böyle bir sevinme onun mümin kulunu sevmesinin müminlerin birbirlerini sevmelerinden daha büyük olmasını gerektirir. Hem nasıl böyle olmasın ki? Varlık âlemindeki her bir sevgi onun bir fiilidir. Sevgiyi kalplere yerleştirenin sevilmeye daha layık olacağı muhakkaktır. Nitekim İbn Abbas, Mücahid ve başkaları da yüce Allah'ın: "*Rahman onlara bir sevgi var edecektir.*" (Meryem, 96) buyruğu hakkında o onları sever ve başkalarının da onları sevmelerini sağlar demişlerdir.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan hadis-i şerifte onun insanların kalplerine yerleştirdiği sevginin bizzat kendisinin o kulu sevip Cebrail'e de Allah'ın onu sevdiğini nida etmesinden sonra olduğunu göstermektedir. Bunun üzerine Cebrail de semada şüphesiz Allah filanı sever, siz de onu seviniz diye seslenir. Buna dair geniş açıklama bir başka yerdedir.

Dua edenlerden birisinin münacatındaki şu ifadeye gelince: Şaşılacak şey benim sana olan ihtiyacım ile birlikte seni sevmem değildir. Asıl şaşılacak şey senin bana ihtiyacın olmadığı halde senin beni sevmendir.

Bir başka rivâyette de şöyle denilmektedir: Ey kulum! Kendi hakkıma yemin ederim ki ben seni seviyorum. Senin üzerindeki hakkım için sen de beni sev.

Şu rivâyet de nakledilmiş bulunmaktadır: Ey Davud! Beni kullarıma, kullarımı da bana sevdir. Onlara bana itaat etmelerini emret. Onları seveyim. Onlara benim nimetlerimi hatırlat. Onlar da beni sevsinler. Çünkü onlar benden ancak güzellik ve iyilik görürler.

Elbette o şanı yüce Allah buyurulduğu gibidir. Onun yarattığı her şey kullarına nimetleri arasındadır. Bundan dolayı yüce Allah: "*O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz.*" (Rahman, 13) buyurmaktadır. Hayır onun ellerindedir. Ondan başka kimse iyilikleri getiremez. Ondan başka kimse kötülükleri götüremez. O olmadan kötülüklerden uzak kalınamaz, iyilikleri yapacak güç bulunamaz. Ondan başka bir sığınak olmadığı gibi ondan geleceklerden kurtulmak da ancak onunla sığınmakla mümkün olur. Yüce Allah'ın sevgisi kendisine tevbe edip kendisine dönenleredir. Nitekim O: "*Muhakkak iman edip salih amel işleyenlere Rahman bir sevgi var edecektir.*" (Meryem, 96) ve: "*Muhakkak*

Allah çokça tevbe edenleri de sever, çokça temizlenenleri de sever." (Bakara, 222) buyurmaktadır.

O halde günahkârlar sakın yabanileşip ondan adeta avcılardan korkmuş yaban eşekleriymiş gibi kaçmasınlar. O müminleri pek seven, onlara pek merhametlidir. O çokça tevbe edenleri, iyice temizlenenleri sever. Bundan dolayı Şuayb (aleyhisselâm): "*Rabbinizden mağfiret dileyin ve sonra O'na tevbe edin. Şüphesiz Rabbim rahmet edicidir, çok sevendir.*" (Hud, 90) buyurmuş, burada da: "O çok mağfiret eden pek sevendir." (Âyet 14) buyurmaktadır. Böylelikle içinde sevgiden eser bulunmayan sert, kaba ve katı kimselerin aksine kendisine tevbe edip yönelmesi halinde günahkâra olan sevgisini açıklamak üzere her iki yerde de "el-Vedud" ismini zikretmiş bulunmaktadır.][1216]

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾

14. "O çok mağfiret eden pek sevendir.

15. Arş'ın sahibidir, Meciddir.

16. Ne dilerse yapandır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*O çok mağfiret eden pek sevendir. Arş'ın sahibidir, Meciddir. Ne dilerse yapandır.*" (Âyet 14-16) buyurmaktadır. Buradaki "el-Mecîd" ismi yüce Allah'ın sıfatı olarak ref ile okunduğu gibi (mealde olduğu gibi) arşın sıfatı olarak cer ile de okunmuştur.[1217]][1218]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*O çok mağfiret eden pek sevendir. Arş'ın sahibidir, Meciddir. Ne dilerse yapandır.*" (Âyet 14-16) buyruğunda olduğu gibi haberden sonra haber de gelebilir. Eğer "yapan" anlamındaki lafız sıfat olmuş olsaydı marife/tanımlı gelmeli idi. Aksine buyruk haberden sonraki bir haberdir.][1219]

1216 en-Nübuvvât, 71-75. Bu alıntıdaki bütün rivâyetlerin ve hadislerin kaynakları daha önce gösterilmişti.
1217 O taktirde anlam: "Pek şerefli ve yüce arşın sahibidir" demek olur. (Çeviren).
1218 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 551.
1219 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 128.

